

Komuniciranje okoljske krize

Alja
Lipavic Oštir

Melanija Larisa
Fabčič

Danijel
Ivajšič

uredniki



Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru





Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

Komuniciranje okoljske krize

Uredniki

Alja Lipavc Oštir

Melanija Larisa Fabčič

Danijel Ivajnšič

Julij 2025

Naslov <i>Title</i>	Komuniciranje okoljske krize <i>Communicating the Environmental Crisis</i>
Uredniki <i>Editors</i>	Alja Lipavac Oštir (Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta) Melanija Larisa Fabčič (Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta) Danijel Ivajnsič (Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta)
Recenzija <i>Review</i>	Sonja Škornik (Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko) Simona Fraštiková (Univerza sv. Cirila in Metoda v Trnavi, Filozofska fakulteta,)
Lektoriranje <i>Language editing</i>	Ana Helbl, Elizabeta Bernjak, Mihaela Koletnik, Urška Vidmar, Kirsten Hempkin, Simona Pulko, Ane Marie Herceg, Dragica Grajfoner, Ana Šela, Melita Zemljak Jontes, Tjaša Mohar
Tehnični urednik <i>Technical editor</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
Oblikovanje ovitka <i>Cover designers</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
Grafika na ovitku <i>Cover graphics</i>	Klopca ljubezni, foto: Hana Oštir, 2025
Grafične priloge <i>Graphics material</i>	Viri so lastni, razen če ni navedeno drugače. Avtorice in avtorji prispevkov, Lipavac Oštir, Fabčič, Ivajnsič (uredniki), 2025
Založnik <i>Published by</i>	Univerza v Mariboru Univerzitetna založba Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija https://press.um.si , zalozba@um.si
Izdajatelj <i>Issued by</i>	Univerza v Mariboru Filozofska fakulteta Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija https://www.ff.um.si , ff@um.si
Izdaja <i>Edition</i>	Prva izdaja
Vrsta publikacije <i>Publication type</i>	E-knjiga
Dostopno na <i>Available at</i>	https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/964
Izdano <i>Published</i>	Maribor, Slovenija, julij 2025



© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba
University of Maribor, University Press

Besedilo / Text © avtorice in avtorji prispevkov, Lipavc Oštir, Fabčič, Ivajnsič (uredniki), 2025

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna. / *This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License.*

Uporabnikom je dovoljeno tako nekomercialno kot tudi komercialno reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev in predelava avtorskega dela, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela. / *This license allows reusers to distribute, remix, adapt, and build upon the material in any medium or format, so long as attribution is given to the creator. The license allows for commercial use.*

Vsa gradiva tretjih oseb v tej knjigi so objavljena pod licenco Creative Commons, razen če to ni navedeno drugače. Če želite ponovno uporabiti gradivo tretjih oseb, ki ni zajeto v licenci Creative Commons, boste morali pridobiti dovoljenje neposredno od imetnika avtorskih pravic. / *Any third-party material in this book is published under the book's Creative Commons licence unless indicated otherwise in the credit line to the material. If you would like to reuse any third-party material not covered by the book's Creative Commons licence, you will need to obtain permission directly from the copyright holder.*

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Ime projekta NOO Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno
Project name družbo - ZELEN.KOM

Številka projekta C3330-22-953012
Project number

Financer projekta Republika Slovenija, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in
Project financier inovacije



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA VISOKO ŠOLSTVO,
ZNANOST IN INOVACIJE



Financira
Evropska unija
NextGenerationEU

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

504:316.776(082) (0.034.2)

KOMUNICIRANJE okoljske krize [Elektronski vir] / uredniki Alja Lipavc Oštir, Melanija Larisa Fabčič, Danijel Ivajnsič. - 1. izd. - E-zbornik. - Maribor : Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2025

Način dostopa (URL): <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/964>

ISBN 978-961-299-008-4 (PDF)

doi: [10.18690/um.ff.6.2025](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025)

COBISS.SI-ID 240343043

ISBN 978-961-299-008-4 (pdf)

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025>

Cena Brezplačni izvod
Price

Odgovorna oseba založnika Prof. dr. Zdravko Kačič,
For publisher rektor Univerze v Mariboru

Citiranje Lipavic Oštir, A., Fabčič, M. L., Ivajnsič D. (ur.). (2025).
Attribution *Komuniciranje okoljske krize*. Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. doi: 10.18690/um.ff.6.2025

Kazalo

	Uvodnik <i>Foreword</i> Alja Lipavac Oštir, Melanija Larisa Fabčič, Danijel Ivajnsič	1
I.		9
1	Degrowth – A Transcendence of Sensate Cultural Mentality? P. Sorokin and His Theory of Social Change as a Strategy Towards Socio-Ecological Transformation <i>Odras – preseganje senzorične kulturne mentalitete? P. Sorokin in njegova teorija družbenih sprememb kot strategija za socio-ekološko preobrazbo</i> Rudi Klanjšek	11
2	Okoljska kriza: Izzivi in priložnosti za krepitev odpornosti <i>Climate Crisis: Challenges and Opportunities for Strengthening Resilience</i> Minea Rutar, Nejc Plohl, Marina Horvat, Sara Tement, Bojan Musil, Karin Bakračević	47
3	Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj kot vzgoja za kritično sprejemanje trajnostnih odločitev <i>Education for Sustainable Development as Education for Critical Sustainable Decision-Making</i> Tomaž Grušovnik, Janez Bregant	85
4	Komuniciranje izbranih primerov suš na Slovenskem v 20. stoletju <i>Communicating Selected Cases of Drought in the Slovenian Lands in the 20th Century</i> Janez Osojnik, Darko Friš, Mateja Matjašič Friš, David Hazemali	107
II.		135
5	Okoljska komunikacija političnih strank v obdobju parlamentarnih volitev v Sloveniji leta 2022 <i>Environmental Communication by Political Parties in the Context of the 2022 Slovenian Parliamentary Elections</i> Melanija Larisa Fabčič	137

6	<p>Evropska zelena politika: Med uspehom nemške zelene politike in krizo slovenske</p> <p><i>European Green Politics: The Success of the German Greens and the Crisis of Their Slovenian Counterparts</i></p> <p>Dorian Penšek-Rader, Jernej Čelofiga</p>	185
7	<p>Framing of Sea Level Rise in News Headlines: A Study of <i>The Guardian</i> and <i>The New York Times</i></p> <p><i>Okvirjanje dviga morske gladine v naslovnih člankov: študija časopisov The Guardian in The New York Times</i></p> <p>Tjaša Mohar, Nastja Prajnc Kacijan, Kirsten Hempkin, Bernarda Leva, Tomaž Onič, Barbara Majcenovič Kline, David Hazemali, Katja Plemenitaš</p>	221
8	<p>Komuniciranje trajnostnosti na primeru ekoloških turističnih kmetij v Sloveniji</p> <p><i>Communicating Sustainability in the Context of Eco-Tourism Farms in Slovenia</i></p> <p>Alja Lipavic Oštir</p>	245
9	<p>Trajnostna destinacijska komunikacija v teoriji in praksi</p> <p><i>Sustainable Destination Communication in Theory and Practice</i></p> <p>David Hazemali, Tomaž Onič, Tjaša Mohar, Barbara Majcenovič Kline, Nastja Prajnc Kacijan, Katja Plemenitaš, Kirsten Hempkin, Ana Vovk, Bernarda Leva</p>	277
10	<p>Okoljska odgovornost, izzivi in priložnosti trajnostnega delovanja skozi perspektivo študentov Univerze v Mariboru</p> <p><i>Environmental Responsibility, Challenges and Opportunities for Sustainability From Maribor University Students' Perspective</i></p> <p>Andreja Kozmus, Mateja Pšunder</p>	311
11	<p>Fostering Climate Action and Resilience: Engaging the Local Community in a Living Lab</p> <p><i>Spodbujanje podnebnih ukrepov in odpornosti: vključevanje lokalne skupnosti v živi laboratorij</i></p> <p>Erik Kralj, Cecil Meulenberg, Peter Kumer</p>	343
III.		371
12	<p>Speaking Climate: How Translators Make Environmental Language Work</p> <p><i>Podnebni diskurz: Kako prevajalci soustvarjajo pomen?</i></p> <p>Sara Orthaber, Aleksandra Nuč Blažič</p>	373
13	<p>Jezikovni priročniki kot pomoč pri uspešni zeleni komunikaciji (ob primeru čebelarske terminologije)</p> <p><i>Linguistic Reference Tools in Support of Effective Green Communication: A Case Study of Beekeeping Terminology</i></p> <p>Alenka Valh Lopert, Melita Zemljak Jontes</p>	401

IV.		447
14	Komuniciranje podnebne krize v književnosti: primer pisateljice Nataše Kramberger <i>Communication of the Climate Crisis in Literature: The Case of the Writer</i> Nataša Kramberger Jožica Čeh Steger	449
15	Communicating the Climate Crisis: Stories in the Classroom <i>Komuniciranje podnebne krize: zgodbe v učilnici</i> Nastja Prajnc Kacijan, Bernarda Leva, Barbara Majcenovič Kline, David Hazemali, Tjaša Mohar, Katja Plemenitaš, Tomaž Onič, Kirsten Hempkin	471
16	Od čutne izkušnje do javnega sporočila: vzgoja z umetnostjo kot orodje komunikacije podnebnih sprememb/krize <i>From Sensory Experience to Public Message: Education through the arts as a Tool for Communicating the Climate Change</i> Petra Štirn Janota, Janez Osojnik, David Hazemali, Tomaž Grušovnik, Darja Štirn	497
V.		529
17	»Tegobe« gob: Demistifikacija gliv v okviru okoljske komunikacije <i>Mushroom »Troubles«: Demystifying Fungi in the Context of Environmental Communication</i> Bojan Varga	531
18	Izzivi komuniciranja samooskrbe v času podnebnih in družbenih sprememb <i>Challenges of Communicating Self-Sufficiency in Times of Climate and Societal Change</i> Tomaž Onič, Ana Vovk, David Hazemali, Tjaša Mohar, Bernarda Leva, Nastja Prajnc Kacijan, Kirsten Hempkin, Katja Plemenitaš, Barbara Majcenovič Kline	565
19	Komuniciranje samooskrbe z izkustvenim učenjem na primeru Učnega poligona za samooskrbo Dole <i>Communicating Self-Sufficiency through Experiential Learning: the Case of the Dole Self-Sufficiency Training Ground</i> Ana Vovk	581

Uvodnik

ALJA LIPAVIC OŠTIR, MELANIJA LARISA FABČIČ, DANIJEL IVAJNSIČ

Mediji poročajo, da je boj proti podnebnim spremembam v zadnjem času na evropski ravni nekako v ozadju - *Rückschritte statt Fortschritte beim Klimaschutz* poroča na primer *Tagesschau* dne 15. 4. 2025¹. Osrednje razprave so posvečene vojni v Ukrajini, varnosti in konkurenčnosti, medtem ko *Evropski zeleni dogovor* ostaja "nekje v zraku". Cilji glede emisij za nove avtomobile so se na primer časovno podaljšali, t. i. omejitve za vozni park in nadzor v kmetijskem sektorju so se omilili. Vse to seveda ne bo izboljšalo podnebnih razmer, prej obratno, če pomislimo, da je bilo v Evropi leto 2024 najtoplejše, odkar beležimo vremenske podatke. V tej situaciji so vprašanja, kako komunicirati podnebno (ali širše okoljsko) krizo, še pomembnejša kot v letih, ko se nam je zdelo, da so okoljske teme precej v ospredju. Je potrebno v novi situaciji iskati nove poti, nove oblike komuniciranja podnebne krize ali pa je dovolj, če preprosto počakamo na spremembe v družbi oz. na "ugoden trenutek"?

Med odgovori na to vprašanje je tudi ti. *Graška listina za komuniciranje podnebnih sprememb*² (*Grazer Charta für Klimakommunikation*), sprejeta 26. septembra 2024, ki jo je podpisala vrsta znanstvenikov, novinarjev, predstavnikov lokalnih oblasti in nevladnih organizacij. Osrednja ideja listine je poziv k spremembi načina

¹ Gl. https://www.tagesschau.de/ausland/europa/klima-copernicus-eu-100.html?utm_source=chatgpt.com

² Gl. <https://www.klimafakten.de/kommunikation/grazer-charta-fuer-klimakommunikation>

komuniciranja o podnebnih vprašanjih, ki naj bo usmerjeno predvsem k rešitvam. Izhodišče listine predstavlja ugotovitev, da je dosedanja družbena debata o tem, kako se spopasti s antropogeno pospešenimi podnebnimi spremembami, dosegla svoje meje. Opozarjanje na grozeče spremembe podnebnega sistema na vse bolj drastične načine ni dovolj. Povezano je namreč s pričakovanjem, da bodo politiki in družba v racionalnem dialogu samo zaradi tega sprejeli ustrezne ukrepe. Potrebna je nova oblika komuniciranja, ki mora delovati predvsem tako, da aktivira posameznikovo okoljsko zavest. Prav tako mora upoštevati in se navezati na načine razmišljanja, na življenjska okolja in potrebe ljudi.

Dandanes znanost zagotavlja dovolj zanesljive dokaze o podnebnih spremembah, ki jih povzroča človek. Vendar pa ne zadostuje, če npr. v medijih predstavimo dejstva, ker menimo, da bo to kar prepričalo ljudi in jih spodbudilo k bolj trajnostnemu načinu (iz)rabe prostora. Ta model komuniciranja je bil znanstveno ovržen in je neuporaben za učinkovito komunikacijo o podnebnih spremembah, kot kažejo številne raziskave po vsem svetu. Prav tako se danes o podnebnih spremembah v medijih in tudi sicer (šolski sistem, lokalna, državna politika idr.) pogosto izpostavljajo predvsem negativne posledice, v isti sapi pa se poudarjajo katastrofični scenariji. Vendar takšno komuniciranje prepogosto ohromi, vznemiri in polarizira ljudi, zlasti če le poimenuje težave in tveganja, ne da bi izpostavilo rešitve in možnosti za ukrepanje.

Komuniciranje podnebne (okoljske) krize potrebujemo za orientacijo, tj. za tehtanje in ocenjevanje, katere od možnosti so učinkovite in katere ne. Varstvo okolja vedno pomeni nujne kompromise in pogajanja, zato nekakšna perfekcionistična predstava o rešitvah brez protislovij ni realistična. Ob vsem tem je potrebno tudi razmišljati in komunicirati različno glede na ciljne skupine. Če tega ne počnemo, odpiramo prostor za destruktivne dezinformacije in diskurze zavlačevanja.

Da mora biti vsako komuniciranje podnebne (okoljske) krize nujno interdisciplinarno, ugotavljamo tudi v projektu ZELEEN.KOM³, ki predstavlja ozadje monografije, ki je pred vami. Zakaj je interdisciplinarnost nujna?

³ Gl. <https://zelen.kom.ff.um.si/>

Kot že povedano, nam danes naravoslovne znanosti ponujajo nepogrešljivo znanje o preteklih, sedanjih (in bodočih) podnebnih spremembah. To znanje je osnova vsakršnega komuniciranja podnebne in širše okoljske krize. Vendar pa ne zadostuje, saj ga je potrebno nujno povezati z izsledki in znanjem iz družboslovja, ki zagotavlja ključna spoznanja o družbenih spremembah in ravnanju tako posameznika kot družbe. Interdisciplinarnost mora segati nujno tudi na področje komuniciranja kot takega, tj. uporabe jezika, saj naravoslovna znanja skupaj z družboslovnimi še niso zagotovilo, da bomo nekaj znali uspešno jezikovno sporočiti. Ob vsem tem ne smemo zanemariti dejstva, da pomeni komuniciranje podnebne (okoljske) krize vrsto komunikacijskih dejanj za najrazličnejše ciljne skupine v najrazličnejših kontekstih.

Če se recimo neka mestna občina odloči za to, da bo ozelenila nadstreške na avtobusnih postajah mestnega potniškega prometa, potem bo ob pogoju, da bo na področju naravoslovja našla zagotovila o smiselnosti tega podviga, na področju družboslovja pa predvidevanja o odzivu populacije tega določenega mesta, potrebno še veliko premislekov o jezikovni plati komuniciranja za celo vrsto ciljnih skupin. Mestna občina bo želela uspešno komunicirati z mediji, gospodarskimi družbami, različno starimi prebivalci mesta, multiplikatorji (npr. učitelji) in še s kom.

Mogoče se zdi, da zaradi zelenih nadstreškov, ki bodo zagotavljali več hladu in sence, pač niso potrebne posebej zapletene strategije komuniciranja. Oglejmo si drugi primer. Ta ista mestna občina želi investirati v visoke grede, ki bodo postavljene v določenih mestnih četrtih, na določenih mestih, kjer bodo ponudile samooskrbne možnosti za tamkajšnje prebivalce, obenem pa bo takšen ukrep predstavljal priložnost za oblikovanje majhnih socialnih skupin, ki bodo skrbele za visoke grede, ob tem pa razvijale celo vrsto razmerij, izboljšale kakovost svojega življenja in druženja. In spet bo potrebno komunicirati z vrsto ciljnih skupin. Ta drugi primer očitneje demonstrira kompleksnost v komuniciranju okoljske krize.

Dokumenti kot omenjena *Graška listina* in vrsta raziskav, monografij, priročnikov itd. o komuniciranju podnebne (okoljske) krize niso usmerjeni samo na manjše lokalne projekte, ki imajo cilje od senzibiliziranja za okolje pa do lokalnega prilagajanja podnebni (okoljski) krizi, ampak so usmerjeni tudi v velike teme okoljske krize, kot jih recimo definirajo ti. *planetarne meje* (Johan Rockström s sodelavci, 2009). Tudi te je možno komunicirati tako, da pokažemo katastrofične scenarije, lahko pa obenem z podajanjem naravoslovnih ugotovitev pokažemo tudi rešitve, spet po

možnosti lokalno prilagojene. Takšna dvojnost (negativna in pozitivna) spodbuja ljudi, jim daje občutek, da lahko nekaj naredijo, nudi jim ideje, kje se lahko vključijo in kaj konkretno lahko storijo, upoštevati pa mora tudi toleranco do dvoumnosti, ki je pri posameznikih in skupinah lahko zelo različna.

Pri tem bodo ljudje motivirani za spremembe oz. spremembo lastnega ravnanja, če bodo spoznali pozitivne zglede iz svojega okolja, posameznike kot junake, ki s svojim ravnanjem doprinašajo k premagovanju podnebne (okoljske) krize ali pa iščejo smiselne rešitve v prilagajanju na krizo.

Moje podjetje deluje tako, da v mesecu dni nabereimo mogoče eno vrečo smeti. Kartoni se vsi pokurijo. Z ostanki lesa se ogrevamo v delavnici, tako da smo skoraj zero waste proizvodnja. Če imamo organske odpadke, grejo na kompost, embalaža gre v embalažo. Recimo lesni opilki grejo k enem kmetu za bike za steljo ali pa pride strugar in si jih odpelje, ker z njimi kuri. To vse je nekako nastajalo spontano.

(Matija Rižnar, Esen Woodkraft, Ruše pri Mariboru)

Prispevki, ki jih najdete na naslednjih straneh monografije, obravnavajo zelo različne aspekte komuniciranja podnebne (okoljske) krize. Vsem je skupno to, da so nastali v okviru dela na projektu ZELEEN.KOM in da predstavljajo teoretična razmišljanja in/ali empirične raziskave v slovenskem prostoru. Področje komuniciranja podnebne (okoljske) krize je raziskovalno področje, ki je v Sloveniji zelo novo in v tem pogledu Slovenija precej zaostaja za drugimi (evropskimi) državami. Tako je osnovni cilj te monografije, da to stanje presežemo.

Ljudje moramo pri sebi prvič razčistiti, koliko hrane je potrebno. Koliko moramo res kupiti v enem tednu. Jaz mislim, da je treba otroke učiti od malega, koliko res rabiš hrane, in ne, kar tvoje oči v nekem trenutku vidijo.

(ekološka kmetija Pri Baronu, Planica nad Framom)

Zbrane prispevke v monografiji glede na njihove vsebine in cilje delimo na pet sklopov. V oklepajih navajamo priimke avtoric in avtorjev.

Prvi sklop prispevkov predstavlja teoretična ozadja nastanka raziskovalnega področja komuniciranje podnebne (okoljske) krize, kar osvetljuje prispevek s perspektive sociologije (Rudi Klanjšek), prispevek skupine psihologin in psihologov (Minea Rutar et al.), prispevek filozofov (Tomaž Grušovnik in Janez Bregant) ter prispevek s perspektive raziskovanja zgodovine (Janez Osojnik et al.).

V drugem sklopu zbrani prispevki analizirajo različne primere komuniciranja okoljskih tem v Sloveniji, deloma tudi primerjalno z drugimi državami. Pri tem se avtorice in avtorji osredinjajo na različna področja ter uporabljajo različna raziskovalna orodja in metode. Področji medijev in politike sta tematizirani v empiričnih raziskavah, predstavljenih v treh prispevkih (Melanija Larisa Fabčič, Dorian Penšek-Rader in Jernej Čelofiga ter Tjaša Mohar et al.). Področje turizma je tema empirične raziskave (Alja Lipavac Oštir) in predstavitve komuniciranja zelenega dogodka (David Hazemali et al.). Sklop zaokrožujejo empirična raziskava s področja izobraževanja (Andreja Kozmus in Mateja Pšunder) ter prispevek o inovativnem projektu v lokalnih skupnostih (Kralj et al.).

Prvenstveno, zaradi česar smo se odločili za ekološko kmetijo, je to, da otrokom ponudiš najbolj kakovostno hrano. Ampak potem se nekako spremeni miselnost, da tisto, kar ni na kmetiji, enostavno kupuješ ekološko. To se prenaša tudi na generacije, tako da zdaj že otroci imajo to zavest, da se ekološka kakovost kot rdeča nit nekako vleče tudi v naši prehrani. V bistvu smo tako ali tako najbolj ponosni na te proizvode, ki jih imamo doma.

(ekološka kmetija Harič Šahntler, Smolnik na Pohorju)

Tretji sklop je posvečen terminologiji v medkulturnem in medjezikovnem kontekstu podnebne (okoljske) krize. Predstavljata ga dva prispevka; prvi je usmerjen na prevajanje in tolmačenje (Sara Orthaber in Aleksandra Nuč Blažič), drugi pa na slovenski kontekst terminologije (Alenka Valh Lopert in Melita Zemljak Jontes).

Četrty sklop prinaša prispevke, ki tematizirajo vlogo umetnosti v komuniciranju podnebne (okoljske) krize, pri čemer se vsebinsko in metodološko razlikujejo. Tako se prvi prispevek posveča interpretaciji literarnih del (Jožica Čeh Steger), drugi tematizira pripovedovanje zgodb v okviru pouka (Nastja Prajnc Kacijan et al.) tretji pa predstavlja razvijanje okoljske odgovornosti s pomočjo vzgoje za umetnost (Petra Štirn Janota et al.).

Prispevki v petem sklopu se med seboj razlikujejo po raziskovalnem pristopu, skupna pa jim je tema samooskrba. Prvi prispevek (Bojan Varga) predstavlja kvalitativno analizo s področja gojenja gliv (Bojan Varga), drugi (Tomaž Onič et al.) obravnava različnost v komuniciranju samooskrbe, tretji (Ana Vovk) pa predstavlja praktični primer življenja samooskrbe v aspektu doživljanja tistih, ki si tak primer ogledajo.

Mi tukaj notri v rastlinjakih potrebujemo ljudi, ki obdelujejo rastline, ki ročno obirajo paradižnik. Ti ljudje pač so v bistvu s srcem in dušo noter pri teh rastlinah. Želimo tudi, da to dojamajo tudi naši kupci.

(podjetje Lušt, Renkovci)

Ob osnovnem cilju monografije smo uredniki izhajali iz tega, da bo sodelovanje tako različnih področij po eni strani predstavljalo sklepanje kompromisov, po drugi strani pa tudi neobhodno dejstvo, da avtorice in avtorji prinašajo različne načine raziskovalnega dela, različne paradigme raziskovanja in različne tradicije. To je za nas kot urednike pomenilo učenje v nekih novih situacijah. In ta izkušnja je bila zelo dobrodošla, saj se želimo na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru tudi po končanju projekta ZELEEN.KOM (november 2025) še naprej raziskovalno in aplikativno posvečati področju komuniciranja podnebne (okoljske) krize.

Mladost področja raziskovanja komuniciranja podnebne (okoljske) krize v slovenskem prostoru se kaže tudi v tem, da terminologija ni povsem enotna. Tako najdemo poimenovanja *okoljsko komuniciranje*, *okoljska komunikacija* kot tudi *komuniciranje okoljske (in podnebne) krize*. Avtoricam in avtorjem prispevkov v monografiji smo glede tega pustili proste roke. Prav tako smo jim prepustili

odločitev glede uporabe poimenovanj po spolih. Menimo, da mora imeti vsak možnost, da se glede tega odloči po svoje.

Ob koncu tega uvodnika bi se želeli najprej zahvaliti recenzentkama monografije, izr. prof. dr. Sonji Škornik s Fakultete za naravoslovje in matematiko Univerze v Mariboru ter doc. dr. Simoni Fraštíkovi s Filozofske fakultete Univerze sv. Cirila in Metoda v Trnavi na Slovaškem.

Želeli bi se tudi zahvaliti Univerzi v Mariboru, ki je imela posluš za idejo projekta o komuniciranju podnebne (okoljske) krize in seveda Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in inovacije, ki je finančno podprlo NOO pilotne projekte.

Zahvaljujemo se tudi Univerzitetni založbi Univerze v Mariboru, ki je monografijo sprejela v svoj program in nam pomagala z nasveti ter svojo strokovnostjo.

Večina prispevkov v monografiji ne bi mogla nastati, če ne bi bili informanti iz Slovenije, vzhodno od Save, pripravljeni sodelovati tako v anketah kot tudi v intervjujih. Za to se jim iskreno zahvaljujemo!

Zahvaljujemo se tudi vsem, ki so nam dovolili objavo fotografij v monografiji.

Na naslovnici monografije smo objavili fotografijo klopi s hriba Vetrnik (709 m) na Kozjanskem⁴. Tik pod vrhom tega hriba najdemo enega najlepših suhih travnikov v Sloveniji, kjer že aprila zacvetijo travniške orhideje kukavičevke. Klop na vrhu hriba nas ne samo vabi k počitku ob čudovitih razgledih po Kozjanskem, ampak skriva v sebi nekaj simbolike za vsakogar. Vabljeni na Vetrnik!

Maribor, maj 2025

⁴ Gl. <https://kozjanski-park.si/naravne-znamenitosti/suhi-travniki-na-vetrniku/>

Prvi sklop prispevkov predstavlja teoretična ozadja nastanka raziskovalnega področja komuniciranje podnebne (okoljske) krize, kar osvetljuje prispevek s perspektive sociologije (Rudi Klanjšek), prispevek skupine psihologinj in psihologov (Minea Rutar et al.), prispevek filozofov (Tomaž Grušovnik in Janez Bregant) ter prispevek s perspektive raziskovanja zgodovine (Janez Osojnik et al.).



I.



DEGROWTH – A TRANSCENDENCE OF SENSATE CULTURAL MENTALITY? P. SOROKIN AND HIS THEORY OF SOCIAL CHANGE AS A STRATEGY TOWARDS SOCIO- ECOLOGICAL TRANSFORMATION

RUDI KLANJŠEK

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
rudi.klanjsek@um.si

There are essentially two fundamental models that explain patterns of social change: the linear model, based on evolutionary theory, and the cyclical model, which posits that human societies, much like many other phenomena, undergo recurring cycles of development. As linear models of “eternal progress,” rooted in the Enlightenment project, have come to dominate interpretations of human history and social transformation, the relevance of cyclical models warrants renewed examination. This study focuses on the cyclical model of social change developed by Pitirim Sorokin, evaluating the concept of degrowth as an indicator of the “progressive disintegration of sensate culture, society, and man,” as well as a sign of the “emergence and gradual growth of the first seeds of a new idealistic/ideational sociocultural order” (Sorokin, 1957, Preface). Drawing on Sorokin’s framework and its derived predictions, the study assesses a range of proposals and strategies aimed at transforming the dominant growth-dependent modes of production, living, and communication. Central to this analysis is Jason Hickel’s work *Less is More* (2020), which serves as a key reference point.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.1](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.1)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:
environmental crisis,
degrowth,
cyclical theory,
sensate culture,
social and cultural
transformation



University of Maribor Press

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.1](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.1)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
okoljska kriza,
odrast,
ciklizem,
senzorična kultura,
družbena in kulturna
transformacija

ODRAST – PRESEGANJE SENZORIČNE KULTURNE MENTALITETE? P. SOROKIN IN NJEGOVA TEORIJA DRUŽBENIH SPREMEMB KOT STRATEGIJA ZA SOCIO-EKOLOŠKO PREOBRAZBO

RUDI KLANJŠEK

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
rudi.klanjsek@um.si

V osnovi obstajata le dva modela, ko gre za vzorce družbenih sprememb – linearni model, ki temelji na teoriji evolucije, in ciklični model, ki predvideva, da človeške družbe, podobno kot številni drugi pojavi, prehajajo skozi cikle bolj ali manj stalnega ponavljanja. Ker so linearni modeli »večnega napredka«, ki temeljijo na projektu razsvetljenstva, postali prevladujoča razlaga človeške zgodovine in družbenih sprememb, se zastavlja vprašanje o relevantnosti cikličnih modelov/razlag. Za odgovor na to vprašanje se ta študija osredotoča na ciklični model družbenih sprememb, ki ga je razvil Pitirim Sorokin, znotraj katerega se ocenjuje koncept odrasti in sicer kot indikator »progressivne dezintegracije senzorične kulture, družbe in človeka«; kot indikator »pojava in počasne rasti prvih zametkov nove idealistične/ideacijske sociokulturne ureditve« (Sorokin, 1957, predgovor). Posledično se s pomočjo Sorokinovega modela in izpeljanih napovedi ocenjuje niz predlogov/strategij, usmerjenih k preobrazbi prevladujočega načina produkcije, bivanja in komuniciranja, odvisnega od rasti, kjer se kot ključno uporabi delo »Manj je več« (2020), avtorja Jason Hickla.

1 Introduction

Among the wealth of theories/historical analyses of social change, there are basically only two models when patterns of social change are considered – a linear model that relies heavily on the theory of evolution and a cyclical model that hypothesizes that human societies, like many other phenomena, go through cycles of more or less constant repetition.

Since linear models of “eternal progress,” grounded in the Enlightenment project, became the predominant explanation of human history and social change, the question of the relevance of cyclist models/explanations arises. Namely, are cyclical models “unpopular” because they are irrelevant in describing and explaining patterns of social change or is their unpopularity related to the fact that they negate the paradigm of the eternal progress/infinite growth, identified as a “working religion” of the modern age (Lasch, 1991) and without which, as Pollard (1968) indicated, there would be only despair. To answer this question, the current study revisits the cyclist model of social change developed by Pitirim Sorokin in the context of an environmental crisis and proposed solutions.

The rationale for such an endeavor is threefold: First, while Sorokin was identified as “one of the leading figures in American sociology” (Simpson, 1953, p. 120), his seminal work, *Social and Cultural Dynamics* (4 vol., 1937–41; rev. and abridged ed. 1957/1970/1957) was seen as one of the greatest attempts to model and identify patterns of social change (e.g., Park, 1938). Second, besides predicting ecological, social, and economic crises - one of the most telling passages can be found in the third volume of unabridged versions of *Social and Cultural Dynamics* (1937, p. 535) - his model of social change also predicts a rise in the processes/initiatives that call for socio-ecological transformation. Finally, Sorokin’s theory of social change offers important insights into how such a socio-ecological transformation will come about and what mechanisms can help speed it up. Specifically, the main aim of the current study was to evaluate the degrowth initiative (Hickel, 2020) in the context of Sorokin’s theoretical model and to identify if and how Sorokin’s model of social change can be used in building strategies that call for a transcendence of what in Sorokin’s model is represented by Sensate cultural mentality.

The current study is structured as follows. First, Sorokin's model of social change is presented and discussed. Second, the degrowth initiative is evaluated in the context of "a progressive disintegration of Sensate culture, society, and man" and in the context of "an emergence and slow growth of the first seedlings of the new Idealistic/ Ideational sociocultural order" (Sorokin, 1957, foreword). Third, using Sorokin's model and derived predictions, a set of policy proposals/strategies, aimed at the transformation of the dominant, growth-dependent mode of production, living, and communication, is presented. In this sense, the text offers a novel approach in discussing the climate crisis and associated issues, suggesting that altering our perspective and communication about nature and the environment could lead to the cultural shift necessary to tackle the climate and environmental challenges.

The concept of sensate culture, as proposed by Sorokin, refers to a societal orientation that prioritizes material wealth, sensory experiences, and immediate gratification. This cultural mentality has been predominant in Western societies for several centuries, driving unprecedented technological advancement and economic growth. However, this has also led to numerous challenges, including environmental degradation, social inequalities, and a sense of spiritual emptiness among individuals.

Degrowth initiatives, on the other hand, represent a radical departure from the prevailing economic model. These initiatives advocate for a planned reduction in resource consumption and economic output with the goal of achieving a more sustainable and equitable society. By challenging the notion that continuous growth is necessary for human well-being, degrowth proponents argue for the fundamental reimagining of societal values and priorities.

This study investigates how degrowth strategies can potentially catalyze a shift from sensate cultural mentality towards a more balanced Idealistic or Ideational orientation. Idealistic mentality, as described by Sorokin, integrates both the material and spiritual aspects of human existence, while ideational mentality emphasizes both spiritual and transcendent values. By presenting some case studies of successful degrowth initiatives and their impact on community values and behaviors, this study also aims to identify some of the key factors that facilitate cultural transformation.

In sum, building on Sorokin's theoretical framework, this study aims to explore the potential of degrowth initiatives as a means to transcend the current sensate cultural mentality. By examining the progressive disintegration of sensate culture and the emergence of a new idealistic/ideational sociocultural order, this research seeks to develop practical strategies for transforming the dominant growth-dependent paradigm. This analysis contributes to the ongoing discourse on sustainable development and offers insights into alternative approaches to societal organizations and economic systems.

2 Sorokin's Model of Social Change

Sorokin built his unique theory of social dynamics on three key conceptual pillars. First is represented by a claim that all change is immanent: "all empirical phenomena – inorganic, organic, and sociocultural – are subject to change in the course of their empirical existence" (1957, p. 630). By this, he rejects (but does not neglect) purely environmentalist explanations that, in their essence, hypothesize that the natural state of phenomena is a form of static equilibrium, i.e., that phenomena "have no *proprium motum*" (p. 632). In other words, Sorokin argues that whatever exists in time, that always changes. External factors can speed up or slow down the process but cannot stop it, as this would mean stopping time itself. Furthermore, Sorokin argued that sociocultural systems always produce consequences that are not a product of external forces but of the system itself. External forces can only hinder or strengthen the immanent potentiality/destiny of a given sociocultural system, but its logic is (largely) pre-set, self-determined by its very existence – external factors cannot force the system "to manifest what it potentially does not have" (p. 639); to do "what it immanently is incapable of doing" (*ibid.*). In this sense, the system is both (self)determined and free (from the influence of external factors), where the level of such freedom (derived from its self-determinacy) is dependent on the level of "integration of constituent parts" (p. 642).

Second, all processes, including those tied to social and cultural change, have limited variability – there is no such thing as an infinite trend or infinite variability (the principle of limit; p. 647-663). Following Aristotle and Hegel, Sorokin consequently argues that "no change or movement can proceed forever continuously in the same direction and without turns and rhythms" (p. 653). Thus, every system has limits (in the sense of what it can become), which, when

transcended, marks the beginning of an end of that system and the birth of a new one. However, as argued by Sorokin there is a “limited range of possibilities ... in the creation of new fundamental forms” (p. 660) as there are limited numbers of possible answers in regard, for example, to the nature of truth (p. 677).

Lastly, Sorokin indicates that all systems (of truth) are valid, functional, adequate, etc. (from a certain viewpoint, in a certain context), but none of them is ever absolutely true, ever completely adequate. Consequently, since each of these systems “leads its human bearers away from the reality” (p. 681), its rise, its dominance (of such a system) inevitably leads to the “impoverishment of truth,” to the weakening of the system’s adaptive capacity. In turn, societies built on such premises become “more and more empty, false, inexperienced, ignorant; therefore powerless, disorderly, and base – “nobody can build his or society’s life and culture on error, ignorance, and pure illusion.” (p. 681). For Sorokin, the key moment of system change happens when the false part of the system begins to outweigh its valid part (ibid.). This process then repeats itself *corsi ricorsi*, while always carrying an aspect of uniqueness and sameness at the same time, being the same and not the same at the same time.

Using these three conceptual resting points, Sorokin builds a model of social change where human history is portrayed as something that in essence, always moves in super-cycles, between what can be seen as two “ideal types”; between two polar opposites – between a Sensate (consisting of three sub-types) and an Ideational type (also composed of three subtypes; for details see Sorokin, 1957, p. 27-39) [1]. Thus, in Sorokin’s model, history oscillates between two distinct “culture mentalities” that differ concerning four key areas of social life: 1) the nature of reality; 2) the nature of the needs and ends to be satisfied; 3) the extent to which these needs and ends are to be satisfied; 4) the methods of satisfaction (p. 25).

The main characteristics of each cultural complex/mentality are presented in Table 1 (for the sake of brevity only key traits of sensate and ideational culture mentality are listed; for a detailed description of all main types and sub-types, see Sorokin, 1957, p. 27-39).

Table 1: Main Characteristics of Sensate and Ideational Cultural Mentality

MAIN ELEMENTS	TYPES OF CULTURE MENTALITY	
	<i>Sensate</i>	<i>Ideational</i>
Reality	Only that which is presented to the sense organs. It does not seek or believe in any supersensory reality; at the most, in its diluted form, it assumes an agnostic attitude toward the entire world beyond the senses.	Perceived as non-sensate and non-material, the realm of material or sensory experience is either unreal, illusory, unimportant, or, in some cases, even evil.
Nature of the needs and ends	Mainly physical	Mainly spiritual
Extent of satisfaction	Maximum satisfaction	The extent of their satisfaction is the largest and the level, highest
Method of satisfaction	Modification or exploitation of the external world	Self-imposed minimization or elimination of most physical needs, and to the greatest extent.

2.1 Sorokin's Predictions

In the foreword of the abridged edition (1957) of his seminal work *Social and Cultural Dynamics* (4 vol., 1937–41; rev. and abridged ed. 1957/1970), Sorokin indicated that three major processes are taking place: 1) an epochal shift of the creative center of humankind from Europe to the larger area of the Pacific-Atlantic; 2) a progressive disintegration of Sensate culture, society, and man; and 3) an emergence and slow growth of the first seedlings of the new Idealistic or Ideational sociocultural order.

The current study evaluated the last two predictions only – 1) a progressive disintegration of Sensate culture, society, and man; and 2) an emergence and slow growth of the first seedlings of the new Idealistic or Ideational sociocultural order – , mainly because the first prediction (epochal shift of the creative center) cannot be directly tied to Sorokin's theoretical model of social change.

2.1.1 A progressive disintegration of Sensate culture

One of the most telling passages concerning his first prediction can be found in the third volume of Sorokin's unabridged version of *Social and Cultural Dynamics* (1937, p. 535):

“...every important aspect of the life, organization, and the culture of Western society is in extraordinary crisis . . . Its body and mind are sick, and there is hardly a spot on its body which is not sore, nor any nervous fibre which functions soundly . . .”

Sorokin consequently argues that this is a sign that a phase is ending, that we are “currently” living in a state of transition, marked by the decay of the sensate phase. For him, this is manifested in all domains of social life. For example, he states “that practical failure of the excessive empiricism of our culture is demonstrated by our increasing inability to control mankind and course of sociocultural processes” (Sorokin, 1957, p. 695), where we “helplessly drift from one crisis to another”, and where “neither happiness, nor safety, nor security, promised by the excessive empiricism of modern times is realized” (ibid.). He continues with what can be understood as echoes of Rousseau, Nietzsche, Heidegger, and many other (anti-modern and postmodern) writers:

“Stripping man and values of anything absolute, super-empirical, divine and sacred; reducing them to a mere ‘electron-proton complex’, or ‘complex of atoms’, or ‘reflex-mechanism’ or mere ‘stimulus-response relationship’, the one-sided empiricism has tragically narrowed the world of true reality-value, and degraded man and culture to the level of these ‘complexes’, ‘atoms’ and ‘mechanisms.’” (p. 696).

These general assessments of modern reality are then refined in the last chapter of *Social and Cultural Dynamic* (1957), where Sorokin presents thirteen trends (p. 699-701) that all point towards the losing integrative power of the sensate culture, of its atomization, of it becoming less and less legitimate and credible; of it producing various pathologies at the social and individual level (he further expands on these trends in *The Crisis of Our Age*, published in 1941). Specifically, Sorokin states that the modern sensate culture is slowly disintegrating as it is burdened by continuous fragmentation and relativism:

“Sensate values will become still more relative and atomistic until they are ground into dust devoid of any universal recognition and binding power. The boundary line between the true and false, the right and wrong, the beautiful and ugly, positive and negative values, will be obliterated increasingly until mental, moral, aesthetic and social anarchy reigns supreme” (1957, p. 699).

2.1.1.1 Evaluation

Speaking broadly, Sorokin’s analysis of what was then a contemporary society touches upon what can later be found in various, well-known analyses of (post)modern condition – e.g., in Beck’s *Risk Society* (1986), in Baumann’s *Liquid Modernity* (2000), in Berger’s and Luckman’s *Modernity Pluralism and the Crisis of Meaning* (1995), in *Homeless Mind* (1973) by Berger, Berger, and Kellner. Namely, although diverse, these works all speak of fragmentation/relativization/pluralization of modern social life; of “liquidification” of (conceiving) “stable” modern structures (e.g., self, work, family, nation, science, progress) that (have) function(ed) as orientating and guiding principles of social life. Bauman, for example, writes of a transition from solid modernity to a more liquid form of social life, where the consequences of this transition can most easily be seen in contemporary approaches to self-identity. In liquid modernity, constructing a durable identity that coheres over time and space becomes increasingly impossible. As indicated by Sorokin, this is because “the sensory world is in a state of incessant flux and becoming” (1941, p. 80), with nothing to hold it together, with good or bad, right and wrong, etc. being constantly (subjectively) evaluated in terms of sensory utility, subjective pleasure, happiness.

Similarly, Beck, mirroring Sorokin’s concept of the Age of Incertitude (ushered in by the sensory truth; 1941, p. 103), argues that today’s life is permeated by uncertainty and risk (science included); by the fact that even one of the most important organizing principle of modern life – belief in rationality, science, and progress – lost its appeal and may even be dead. This is directly suggested in the well-known writings of Lyotard, who in *Postmodern Condition* (1979), argues that great meta-stories, including belief in progress and rationality, are essentially dead.[2] Consequently, Berger and Luckman (1995) argue that this condition brings new elements of insecurity in contemporary condition, where individuals face their everyday life as something that resembles building a house on quicksand:

“...individuals in modern society have to overcome the insecurity of meaning and uncertainty in moral justification. First, they cannot assume that what they consider good and right is considered good and right by others; second, individuals do not always know what is good and right is, even for themselves...” (p. 66).

In sum, many contemporary descriptions of contemporary society closely resemble Sorokin’s arguments that, on a most fundamental level, suggest a loss of any coherent overarching reality definition; a definition that, as Berger and colleagues note (Berger, Berger, and Kellner, 1973), gives meaning to life as a whole, and without which individuals experience significant psychological strain (anomie leading to e.g., disorientation and alienation).

The fact that early years of the 21st Century have witnessed a worldwide epidemic of poor mental health and related illnesses (depression, anxiety) (World Economic Forum, 2019) [3], and there is a strong desire among the wide populace to “dial-back time” (indicative by the “conservative turn,” predicted by Berger and Luckman [1995]) corroborates Sorokin’s predictions and contemporary evaluations of “postmodern” condition. Additionally, there is an important corpus of empirical and theoretical research that analyzes/problematicizes what is mentioned by Sorokin – that blurring the lines of good and bad, of right and wrong, strengthens social pathologies. For example, Passas (1990) writes:

“...the structure of contemporary societies is inherently anomie-promoting; that is, contradictions within it set in motion processes, whereby the lines between legitimate and illegitimate behavior and acts are blurred. In an anomic environment, where there is a degree of uncertainty or confusion as to what is and what is not acceptable, comparatively high rates of deviance can be expected.” (p. 157).

Sorokin, arguing that this blurring, which in turn leads to other forms of social pathology, is largely a result of utilitarian ethics of sensate mentality where good and right is judged by the utility it brings to an individual, states:

“These progressively atomized Sensate values, including the man himself, will be made still more debased, sensual and material, stripped of anything divine, sacred, and absolute ... They will be progressively destructive rather than constructive, representing in their totality a museum of sociocultural pathology ... the Sensate

mentality will increasingly interpret man and all values “physiochemically,” “biologically,” “reflexologically,” “endocrinologically,” “behavioristically,” “economically,” “psychoanalytically,” “mechanistically,” “materialistically,” as a universe of atoms and electron-protons with human robots enmeshed in their huge and inert web” (1957, p. 699).

This passage, although quite “poetic” and multidimensional, most clearly points towards two issues: a) towards the impoverishment of an individual; and b) towards the impoverishment of truth. Concerning the first, one can find support for these claims in classical writings, such as Marcuse’s *One-dimensional Man* (1964), which is then further explicated in various postmodern writings such as those by Baudrillard (1988; 1994; 1999). Namely, Baudrillard sees a contemporary individual as someone who, via fragmentation (death of meta-stories), consumerism, and materialism, becomes saturated and completely alienated, an empty shell. He/She (and Other) becomes “a pure screen, a pure absorption and re-absorption surface of the influent networks” (Baudrillard, 1988, p. 27), quite possibly because of what Sorokin had previously argued: that in the absence of adequate certainty, the individual seeks an artificial substitute (1941, p. 103), a substitute that is well represented by Baudrillard’s concept of hyperreal.

Concerning the second, i.e., the “impoverishment of truth,” brought about by an attempt of sensate mentality to completely dominate the system of truth, mainly by its mechanistic approach towards nature, society, and man, Sorokin’s idea closely mirrors what was, for example, argued by Heidegger (1954/1977). In his *The Question Concerning Technology*, Heidegger indicated that modern, technological (i.e., sensate) age not only reduces (Enframes) everything to a standing reserve but that it also conceals the process of bringing-forth, consequently concealing (impoverishing) the truth itself as it drives out every other possibility of revealing:

“The threat to man does not come in the first instance from the potentially lethal machines and apparatus of technology. The actual threat has already affected man in his essence. The rule of Enframing threatens man with the possibility that it could be denied to him to enter into a more original revealing and hence to experience the call of more primal truth.” Thus, where Enframing reigns, there is danger in the highest sense.” (Heidegger, 1954/1977, p. 14).

And while it is true that such dangers are hard to assess and test empirically, it can be argued that such undertaking is less challenging if, for example, the Heideggerian concept of standing reserve and Enframing, represented as a sensate cultural complex in Sorokin's model, is applied to nature/environment. Namely, it is possible to argue that such enframing (or such cultural complex) is largely responsible for well documented environmental destruction and loss of biodiversity (e.g., Kolberg, 2014) as nature is primarily conceived as a resource to be used by man, as something to be used for economic gain and sensate pleasures, believed to bring happiness (if not salvation).

The issue of sense utility, in the sense that everything is judged through it (and reduced to it), is also pointed out by Sorokin, most notably when he speaks of science (and education):

“Science and philosophy, as we have seen, come to be imbued with utilitarian aims. Only those disciplines which, like physics and chemistry, biology and medicine, geology and geography, technology, politics, and economics, are eminently practical and serviceable are intensively cultivated. Hence, the aforesaid progress of the natural and technological sciences. Other disciplines, either metaphysics and ‘nonpragmatic’ philosophy or transcendental religion and absolute ethics, are relatively ignored. In so far as they are cherished, they assume the same utilitarian, sensory and pragmatic, or instrumental character ... Of like character is the educational system, which is first and foremost a training school devoted to ‘useful knowledge’ and the crafts.” (1941, p. 83-84).

Again, this theme, closely associated with the aforementioned impoverishment of truth, is almost perfectly mirrored in Lyotard's concept of performativity (1979) where only the knowledge that “performs” (economic utility) is valued; where education is no longer to be concerned with the pursuit of ideals such as that of personal autonomy or emancipation, but with the means, techniques or skills that contribute to the efficient operation of the state in the world market and contribute to maintaining the internal cohesion and legitimation of the state.

Indications of such a stance towards education are plentiful, usually found under the banner “If it doesn't pay, it doesn't stay” (It's Time To Worry When Colleges Erase Humanities Departments, Forbes, March 13 2018). But again – for Sorokin, such

situations of fragmentation, atomization, uncertainty, and reductionism are not endurable. Thus, a new reality will emerge:

“With all values atomized, any genuine, authoritative, and binding “public opinion” and “world’s conscience” will disappear. Their place will be taken by a multitude of opposite “opinions” of unscrupulous factions and by the “pseudo consciences” of pressure groups.” (1957, p. 699).

And while it could be argued again that such claims are too general to be “scientifically” tested, many well documented and related examples can be observed – e.g., the ascent of populism, skepticism towards democracy, the phenomena of fake news and alternative facts, the strengthening of political polarization, skepticism towards science, etc. For example, Gauchat (2012), studying US survey data from 1974 to 2010, found that despite increasing education levels, the public’s trust in the science and scientific community has been decreasing. Additionally, he highlighted a rise of multiple factions that push their own cultural domains (“multitude of opposite opinions”), either for purely utilitarian ends (e.g., industry groups challenging climate change) or for ideological/religious reasons (e.g., leftist group rejecting the medical establishment/new conservatives challenging evolution) (The Mistrust of Science, *The New Yorker*, June 10, 2016).

Examples of this multitude of opposite opinions are numerous. Most recently, it can be traced to the Covid-19 virus (regarding its origin, its lethality, and its “aim”), but there are many others. For example, while some US states are considering laws that would allow Creationism to be taught by science teachers (US states consider laws allowing Creationism to be taught by science teachers, *The Independent*, March 16 2017), Blancke, Hjermitsev, and Kjærgaard (2014) found that Creationism started to play an expanding role in public debates about science policy and school curricula in Europe also (see also *The Big Question: Why is Creationism on the rise, and does it have a place in education?* *The Independent*, 12. Sept. 2008).

There is also the so-called “Flat Earth movement,” which is also gaining popularity (as evidenced by the statistics available on the Flat Earth Society page (<https://forum.tfes.org/index.php?action=stats>; see also, e.g., America’s flat-Earth movement appears to be growing, *The Economist*, November 28, 2017), as there are numerous groups that lead “culture wars” regarding family, abortion, gender

roles; groups that simultaneously fight and defend what was so illustratively depicted by the Norwegian King in 2016: “Norwegians are girls who love girls, boys who love boys, and boys and girls who love each other. Norwegians believe in God, Allah, everything and nothing” (King of Norway delivers emotionally charged speech in favor of LGBT rights, refugees and tolerance. *The Independent*, September 5, 2016).

What will result from this fragmentation is depicted in Sorokin’s next statement:

“Contracts and covenants will lose the remnants of their binding power. The magnificent contractual sociocultural house built by the Western man during the preceding centuries will collapse. With its crumbling, the contractual democracy, contractual capitalism, including the private property, contractual free society of free men, will be swept away.” (1957, 700).

In essence, Sorokin argues that “the end of history” (Fukuyama, 1992) will collapse, sweeping away core pillars of what is today known as a free society (this theme also pervades Sorokin’s “sixth” [4] and “seventh point” [5]).

Again, numerous indications can be found that corroborate Sorokin’s prediction. For example, there is a growing body of research that argues that in many Western societies, including established democracies, core ideas of political freedoms are being at least challenged (e.g., abortion, freedom of the press) if not severely constrained or completely abolished. Some speak of the “authoritarian turn” (e.g., Acemoglu, 2020; Kreuder-Sonnen, 2018), others of “democratic backsliding”, but the common denominator of all is that democracy, as indicated by the Freedom House 2021 report, is under “siege” (Freedom House report, 2021). Additionally, recent examples of police violence in France (Yellow Vests Movement), the US (Occupy, Black Lives Matter) translate well into what Sorokin predicts in his “fifth” point:

“Rude force and cynical fraud will become the only arbiters of all values and of all interindividual and intergroup relationships. Might will become right. As a consequence, wars, revolutions, revolts, disturbances, and brutality will be rampant. *Bellum omnium contra omnes* – man against man, class, nation, creed, and race against class, nation, creed, and race — will raise its head” (1957, p. 700).

He then adds that:

“The Sensate supersystem of our culture will become increasingly a shapeless “cultural dumping place,” pervaded by the syncretism of undigested cultural elements, devoid of any unity and individuality. Turning into such a bazaar, it will become a prey of fortuitous forces making it an “object of history” rather than its self-controlling and living subject ... Its creativeness will continue to wane and wither ... the place of moral categorical imperatives will be occupied by progressively atomistic and hedonistic devices of egotistic expediency, bigotry, fraud, and compulsion...Quantitative colossalism will substitute for qualitative refinement; “the biggest for the best”; a best-seller for a classic; glittering externality for inner value; technique for genius; imitation for creation; a sensational hit for a lasting value; “operational manipulation” for an enlightening intuition. Thought will be replaced by “Information, please”; sages by “smart Alecs”; real criteria by counterfeit criteria; great leaders by frauds ... Population will increasingly split into two types: the Sensate hedonists with their “eat, drink and love, for tomorrow we die”; and, eventually, into ascetics and stoics indifferent and antagonistic to Sensate values.” (Sorokin, 1957, 700-701).

2.1.2 An emergence and slow growth of the first seedlings of the new Idealistic or Ideational sociocultural order

According to Sorokin’s theory, the slow death of the sensate, which is already in the making, makes room for the nascent Idealistic or Ideational sociocultural order, which may begin to further challenge established norms and values within society. As it takes root, it could gradually influence various aspects of culture, including art, philosophy, and social structures. Over time, this emerging worldview might gain momentum and attract more adherents, potentially leading to broader societal shifts and transformations.

Sorokin did not predict an immediate or total replacement of Sensate culture but noted the gradual emergence of counterforces that could lay the foundation for a new Idealistic or Ideational phase. He identified several key indicators:

- Revival of Ethical and Spiritual Consciousness

One of the strongest signs of transition is a growing interest in ethics, spirituality, and meaning beyond material success. Sorokin observed a resurgence of interest in philosophical and spiritual traditions that emphasize transcendence, moral responsibility, and interconnectedness. Additionally, he saw the rise of humanitarian and ethical movements, advocating for justice, compassion, and environmental consciousness, a return to universal moral principles, challenging moral relativism, and promoting a sense of shared values across cultures.

– The Rise of Altruism and Creative Love

Sorokin dedicated much of his later work to the study of altruism, mutual aid, and “creative love” as fundamental forces shaping the next cultural phase. He documented an increasing recognition of cooperation over competition in social, economic, and political spheres, growth of global solidarity movements, including humanitarian efforts, peacemaking initiatives, and ecological activism, and a shift in cultural values from self-centered materialism to a more community-oriented and spiritually conscious worldview.

– Criticism of Sensate Materialism and Consumerism

Even in his time, Sorokin saw the beginnings of intellectual and cultural resistance to materialist excess. He pointed to philosophers, social critics, and religious leaders who warned against the spiritual emptiness of consumerism; that there are emerging artistic and literary movements rejecting purely materialistic portrayals of life in favor of deeper, more introspective expressions of human experience. He also argued that there is a growing scientific interest in consciousness, mysticism, and the limits of empirical materialism, suggesting a shift toward a more holistic understanding of reality.

– The Quest for New Holistic Knowledge

Sorokin argued that Sensate culture’s overemphasis on empirical science created an incomplete understanding of reality. He saw signs of a new intellectual synthesis with the emergence of integrative sciences, blending physics, psychology, and philosophy to explore human consciousness and the nature of reality; a movement away from rigid materialist epistemologies toward more holistic, systemic, and relational

paradigms; an increasing interest in Eastern philosophies, meditation, and non-dualistic perspectives, which emphasize inner experience and interconnectedness.

– Decentralization and the Search for Alternative Social Models

Lastly, Sorokin also observed a growing dissatisfaction with centralized, bureaucratic institutions and an increasing interest in localized, community-driven solutions. He foresaw the rise of cooperative economics, shared wealth models, and post-capitalist frameworks, an increased emphasis on ecological sustainability and decentralized, self-sufficient communities, and a transformation of governance structures toward participatory democracy and ethical leadership.

2.1.2.1 Evaluation

If we apply Sorokin's framework to today's world, we can see certain signs of the transition he predicted. For example:

- Degrowth and Ecological Consciousness: Echoing Sorokin's critique of materialism and a potential increase in the search for alternative social models, modern movements like degrowth economics, permaculture, and sustainable development seek to de-emphasize consumption and prioritize well-being over GDP growth (Hickel 2020; Kallis et al., 2018).
- Revival of Spiritual Practices: Recent studies indicate a notable increase in individuals engaging with spiritual practices and seeking deeper meaning beyond material success. A resurgence in meditation, mindfulness, and holistic health movements reflects a cultural shift away from purely Sensate values. (Van Gordon et al., 2013; Lomas, 2017; Schmidt, 2011; Choe & O' Regan, 2020).
- Ethical and Social Justice Movements: Global humanitarian movements, calls for economic justice, racial equality, and gender equity, and the push for corporate social responsibility signal a shift toward ethical prioritization. Movements such as Black Lives Mater, Occupy, Me-Too, etc., together with various political actions and organizational frameworks which seek to promote the fair treatment and full participation of all people, particularly groups who have historically been underrepresented or subject to discrimination on the basis

of identity or disability (Diversity, equity, and inclusion - DEI) are all signifiers of an increase in ethical concerns, both at the level of an individual and on the level of institutions and society as a whole. For example, a longitudinal study from England and Wales on attitudes towards homosexuality and gay rights has shown a marked liberalization since the 1940s and 1950s. This trend accelerated in the 2000s, culminating in the legalization of same-sex marriage in England and Wales. Importantly, this liberalization parallels growing public support for other aspects of equality, including gender equality (Clements & Field, 2014).

- Scientific Interest in Consciousness and Holistic Systems: The rise of neuroscience research on meditation, quantum physics discussions on consciousness, and holistic medicine suggests an epistemological shift away from mechanistic reductionism. Contemporary scholarship also reflects a renewed interest in integrating spiritual and moral values into various fields of study (e.g., Stuckrad, 2023).
- Alternative Governance and Decentralization: Increased interest in cooperative economics, participatory democracy, and ethical AI development reflects dissatisfaction with purely Sensate institutions. For example, Germany and several other European countries have experienced the emergence of many social movements that demand more direct democracy, particularly in decisions related to environmental quality and technological choices (Brand, 1987; Webler & Renn, 1995).

In sum, Sorokin argued that civilizations do not change overnight but through a gradual disintegration, crisis, and renewal process. While Sensate materialism still dominates global culture, its foundations are weakening under the weight of its contradictions. He argued that these changes manifest in a renewed focus on ethics, spirituality, and interconnectedness, in movements toward cooperation, social responsibility, and humanitarianism, in a paradigm shift in science and philosophy, embracing holistic and integrative knowledge, in the rise of economic and political alternatives focused on sustainability and well-being.

Sorokin's thesis suggests that while the Sensate phase is still dominant, the "first seedlings" of a new Idealistic or Ideational culture are already sprouting. These emerging values and movements indicate that societies may be transitioning toward a more balanced, spiritually enriched, and ethically grounded civilization.

3 Climate crisis as a catalyst for change - degrowth as a model of social change

The climate crisis has sparked a wave of activism, particularly among youth. In 2018, three prominent social movements - Extinction Rebellion, Fridays for Future, and the Sunrise Movement - emerged in response to urgent calls from scientists for unprecedented action to address the climate crisis (Stuart et al., 2020). Despite facing significant opposition, these movements continue to grow and create a stronger trajectory for deep social change. The School Strike 4 Climate, initiated by Greta Thunberg, exemplifies how social media has transformed political engagement, allowing younger generations to voice their concerns to a global audience (Boulianne et al., 2020).

Many, if not all, of these movements, argue that the main driver of environmental degradation and climate crisis is the current capitalist system; hence, no solution to the environmental crisis can afford not to address the issue of the capitalist system itself. In other words, the common denominator of climate movements and activism is that a fundamental transformation of the system is necessary.

The concept of degrowth proposes precisely such a radical political and economic reorganization, challenging the dominant growth-based development paradigm (Kallis et al., 2018). It aims to construct a society that "lives better with less" through an intertwined cultural and political change that embraces degrowth as a positive social development. This involves reforming institutions that make growth imperative and implementing policies like basic income, reduced working hours, environmental taxes, and controls on advertising.

These points are highlighted and elaborated in Hickel's much-appraised and cited work titled "Less is More" (2020; according to Google Scholar, the book was cited more than 1000 times by January 2025). The work presents a radical critique of capitalist consumerism and its destructive impact on both the environment and

human well-being, where its central argument is that the current economic system—premised on perpetual growth—drives ecological collapse, deepens social inequalities, and fails to improve quality of life beyond a certain threshold.

Hickel situates his argument within the broader context of ecological overshoot. According to his research, the global economy now extracts approximately 100 billion tons of material annually, far exceeding the planet's regenerative capacity. High-income nations, which consume most of these resources, drive this excessive materialism. The consequences include:

- Biodiversity collapse: The mass extinction of species is occurring at rates 1,000 times faster than pre-industrial levels due to habitat destruction, pollution, and climate change.
- Climate crisis: Carbon emissions, largely driven by industrial expansion and consumer habits, continue to rise despite international climate agreements.
- Resource depletion: Nonrenewable resources, such as rare earth metals and fossil fuels, are being extracted at unsustainable rates, leading to geopolitical tensions and ecological destruction.

Hickel argues that technological solutions alone will not prevent environmental collapse if growth remains the core objective of global economies. While “green growth” (economic expansion based on renewable energy and efficiency improvements) is often promoted as a solution, empirical studies suggest it is more of a myth than reality. As Hickel shows, renewable energy expansion cannot keep pace with rising energy demands if the economy continues to grow at current rates. Specifically, he argues that reliance on speculative technologies like Bioenergy with Carbon Capture and Storage (BECCS) in climate models, which assume that we can overshoot carbon budgets and later remove excess CO₂ from the atmosphere, is a dangerous gamble, as BECCS is unproven at scale, would require vast amounts of land, and could exacerbate food shortages and biodiversity loss. He concludes that technological solutions, while important, cannot replace the need for systemic change and a reduction in material consumption.

His critical examination of the techno-optimist narrative leads him to argue that the only viable solution is *degrowth* — a *planned reduction of material and energy consumption, particularly in high-income nations*. As Hickel indicates, degrowth prioritizes

sustainability and human well-being rather than the relentless pursuit of material accumulation. His thesis suggests that moving away from excessive consumerism is not just an economic or environmental necessity but also a cultural shift away from the dominant sensate mentality described by Sorokin in great detail.

Hickel begins by tracing the origins of capitalism, challenging the conventional narrative that it emerged naturally from feudalism. Instead, he argues that capitalism was born out of violent processes of enclosure, colonization, and the exploitation of both human labor and natural resources. The enclosure movement in Europe, which privatized common lands, forced peasants into wage labor, creating a class of workers dependent on capital for survival. This process was mirrored globally through colonization, where European powers extracted resources and labor from the Global South to fuel their industrial economies. Hickel thus emphasizes that capitalism is not a natural or inevitable system but one that was imposed through coercion and violence.

The book then explores how capitalism's growth imperative is structurally embedded in the system. Hickel explains that capitalism is driven by the need for constant expansion, as capital must be reinvested to generate more profit. This creates a "juggernaut" of growth that is inherently unsustainable. He critiques the idea that technological innovation can decouple economic growth from ecological impact, arguing that historically, technology has been used to intensify resource extraction and consumption rather than reduce it. The exponential nature of growth means that even small annual increases in GDP lead to massive increases in resource use over time, pushing the planet's ecosystems to the brink of collapse.

One of Hickel's most critical insights is that consumerism is not an organic expression of human nature but a constructed economic and cultural phenomenon. He traces the rise of advertising in the 20th Century as a tool to manufacture desires, manipulating individuals into believing that material possessions are synonymous with happiness and success. However, psychological studies show that materialist societies experience higher levels of anxiety and social fragmentation as individuals compete for status through conspicuous consumption. In contrast, societies with strong social support systems and less economic inequality tend to report higher life satisfaction and well-being levels. For example, materialistic individuals often report lower overall life satisfaction, as their high expectations can lead to chronic

disappointment and anxiety when those desires are unmet (Alif & Vigari, 2019; Dittmar et al., 2014; Noonan, 2024). Relatedly, economic inequality exacerbates feelings of inadequacy and anxiety among individuals, creating a competitive environment that fosters social fragmentation. Those in lower socioeconomic strata are more vulnerable to these feelings, as material wealth becomes a critical determinant of social status and perceived self-worth (Said et al., 2022; Melita et al., 2021; Allardyce et al., 2005). This resultant anxiety often manifests as social isolation and a reduced sense of community, further deepening social fragmentation (Präg, 2017).

Moreover, studies have shown that materialism serves as a mediator in the relationship between subjective well-being and impulsive buying tendencies, revealing how the pursuit of material goods can create a cycle of anxiety and dissatisfaction (Šeinauskienė et al., 2016; Dittmar et al., 2014). This cycle is particularly pronounced in competitive societies, where individuals engage in comparative behaviors that can lead to further anxiety about social and economic standings (Noonan, 2024; Melita et al., 2021). The fragmentation of social ties is exacerbated in these contexts, as individuals may prioritize the pursuit of wealth over building supportive relationships, thereby undermining social cohesion (Lau et al., 2014).

Hickel's argument thus resonates well with social critiques of consumerism made by thinkers such as Thorstein Veblen (*The Theory of the Leisure Class*) and Erich Fromm (*To Have or To Be?*). Like them, he emphasizes that shifting away from a consumption-driven culture could improve collective well-being rather than diminish it. In other words, "Less is More" provides a compelling argument that humanity must move beyond consumerism and materialist economic models if we are to survive the ecological crises we face. His argument strongly suggests that the modern world, driven by sensate values of material wealth and economic expansion, is in a state of crisis, much as Sorokin predicted. And while Hickel does not frame his argument in explicitly cultural terms, his vision for degrowth and ecological balance aligns with a broader transition away from sensate excess toward a more holistic, ethical, and sustainable worldview. Whether this shift leads to a renewed idealistic or ideational cultural mentality remains to be seen.

However, if history and Sorokin's cyclical theory hold true, the collapse of the current sensate model may be necessary for a more balanced and sustainable civilization to emerge. Hickel's work suggests that we are witnessing the consequences of sensate excess, where the pursuit of material wealth has led to:

- Environmental collapse due to over-extraction of natural resources.
- Social inequality as economic structures concentrate wealth in the hands of a few.
- Psychological alienation as individuals prioritize consumption over meaningful relationships and communal well-being.

If one follows Sorokin's model, the crisis of consumerism and environmental destruction could indicate that sensate culture is reaching its limits and must (and will) transition into a new phase. Hickel does not explicitly reference Sorokin, but his advocacy for degrowth and a new economic paradigm aligns with Sorokin's notion that civilizations must evolve beyond sensate materialism or risk collapse.

Hickel's alternative to consumer capitalism does not necessarily advocate for a return to ideational culture (i.e., a religious or metaphysical worldview). However, his emphasis on interconnectedness, ecological consciousness, and communal well-being over material wealth does suggest a movement toward an idealistic cultural framework. This could mean a rejection of materialism as the primary metric of success, greater integration of ethical and ecological considerations in economic decision-making, and a shift from individualistic, consumption-driven identities to more communal and sustainable ways of living.

Hickel argues that societies that have embraced low-consumption, high-well-being models—such as certain Indigenous communities or the Nordic welfare states—offer blueprints for a post-capitalist future that balances human needs with planetary limits. His vision for a post-growth world would require a major structural change that would include the following:

- Reforming economic indicators: Moving beyond GDP as a measure of success and adopting metrics like the Genuine Progress Indicator (GPI), which accounts for well-being and ecological sustainability.

- Redistribution of wealth: Implementing universal basic services (healthcare, education, housing) to reduce reliance on economic growth for social welfare.
- Work-time reduction: Shortening the workweek to distribute labor more equitably and allow people to focus on community and well-being rather than consumption.
- Ecological restoration policies: Enforcing strict limits on resource extraction and prioritizing regenerative agriculture, conservation, and circular economies.
- Decommodification of essential services: Ensuring that sectors such as healthcare, housing, and education are not driven by profit motives but serve public well-being.

These transformations all reflect the need for a fundamental departure from sensate cultural logic, which has prioritized economic expansion at the expense of social and ecological stability.

4 Alignment of Jason Hickel’s Less is More with Pitirim Sorokin’s Theory of Social Change

As already indicated, Hickel’s arguments resonate quite well with Sorokin’s theory and extend this alignment to explore the implications for contemporary society. I present the main points of overlap/concurrence.

4.1 Sorokin’s Sensate Mentality and Hickel’s Critique of Capitalism

Sorokin’s sensate mentality is characterized by a focus on material wealth, sensory experiences, and empirical knowledge. It prioritizes the tangible, measurable, and material aspects of life, often at the expense of spiritual, ethical, and relational values. In a sensate culture, success is measured by economic growth, technological advancement, and consumption, while non-material aspects of life—such as community, spirituality, and ecological harmony—are devalued.

Hickel’s critique of capitalism aligns closely with Sorokin’s description of the sensate mentality. Hickel argues that capitalism, as an economic system, is inherently sensate in its orientation. It prioritizes endless growth, material accumulation, and the commodification of nature and human labor. The pursuit of GDP growth, which Hickel identifies as the “prime directive” of capitalism, reflects the sensate obsession

with quantifiable metrics of progress. However, Hickel demonstrates that this focus on material growth has led to ecological destruction, social inequality, and a decline in human well-being despite increases in wealth and consumption.

Hickel's work can be seen as a critique of the sensate mentality's dominance in modern society, which rests on the capitalist mode of production. He highlights how the sensate focus on material wealth has created a culture of consumerism, where people are encouraged to derive meaning and satisfaction from the acquisition of goods rather than from relationships, community, or spiritual fulfillment. Again, this aligns with Sorokin's argument that sensate cultures tend to become morally and spiritually bankrupt, as they prioritize external, material achievements over internal, ethical development.

4.2 The Ecological Crisis as a Crisis of Sensate Culture

Sorokin argued that sensate cultures eventually reach a point of crisis, as their materialistic and individualistic values lead to social and ecological disintegration. Hickel's analysis of the ecological crisis can be understood as a manifestation of this sensate crisis. The relentless pursuit of economic growth, driven by capitalist imperatives, has pushed the planet's ecosystems to the brink of collapse. Hickel shows how the sensate focus on material accumulation has resulted in deforestation, soil degradation, ocean acidification, and climate change—all of which threaten the stability of human civilization.

Hickel's emphasis on the interconnectedness of ecological and social systems is yet another point of alignment with Sorokin's critique of the sensate mentality's fragmentation of reality. In a sensate culture, nature is seen as a resource to be exploited rather than a living system to be respected. This dualistic worldview, which separates humans from nature, is a hallmark of sensate thinking. Hickel calls for a shift towards an animist ontology, which recognizes the intrinsic value of all living beings and emphasizes reciprocity rather than exploitation. This is precisely what Sorokin envisages as an ideational or idealistic culture, which prioritizes spiritual and ethical values over material wealth.

4.3 Degrowth as a Shift Towards an Ideational or Idealistic Culture

As indicated, Sorokin's ideational mentality is characterized by a focus on spiritual, ethical, and non-material values. In an ideational culture, success is measured by inner fulfillment, moral integrity, and harmony with the divine or the natural world. The intermediate idealistic mentality combines elements of both sensate and ideational cultures, seeking a balance between material and spiritual values. Said this, Hickel's vision of degrowth rests on a similar vision as degrowth, in its essence, challenges the sensate obsession with material accumulation and calls for a reorientation of the economy towards human and ecological well-being. For example, Hickel argues that a degrowth economy would prioritize public goods like healthcare, education, and affordable housing while reducing unnecessary production and consumption. This is very much what one could call an idealistic balance between material needs and non-material values, such as community, reciprocity, and ecological harmony.

Next, Hickel's call for a shorter working week and a reduction in consumerism addresses Sorokin's critique of the sensate mentality's overemphasis on productivity and consumption. By freeing people from the relentless pursuit of material wealth, degrowth could create space for more meaningful and fulfilling activities, such as art, spirituality, and community engagement. If achieved – if one follows Hickel's argument, this is not an "if" but "when" question – this would represent a move away from the sensate focus on external achievements and towards an ideational focus on inner fulfillment and ethical living.

4.4 Cultural and Spiritual Transformation

Hickel and Sorokin, while coming from very different theoretical and time-space contexts, both emphasize the need for a profound cultural and spiritual transformation to address the crises of modernity. Sorokin argued that the transition from a sensate to an ideational or idealistic culture requires a fundamental shift in values, beliefs, and worldviews. Similarly, Hickel calls for a shift away from the dualistic worldview that separates humans from nature and towards a more holistic and relational understanding of reality.

Hickel’s exploration of animism as an alternative ontology offers a profound challenge to the dominant materialist worldview of modern society. By recognizing the intrinsic value and agency of all living beings, animism fosters a sense of interconnectedness and mutual responsibility between humans and the natural world. This perspective aligns closely with Sorokin’s concept of an ideational culture, which emphasizes spiritual and transcendent values over material concerns. In an animist framework, nature is not viewed as a resource to be exploited but as a complex web of relationships that humans are intrinsically part of and responsible for maintaining.

This statement captures a profound reorientation of how humans might conceive of, relate to, and ultimately communicate about the environmental crisis. Animism—a worldview in which the natural world is alive, interconnected, and imbued with spirit—challenges the dominant Western paradigm that treats nature as inert, external, and subordinate to human use. When viewed through the lens of media theory, particularly the work of Marshall McLuhan, this shift in perspective enables a critical examination not only of the messages conveyed about climate change, but also of the mediums through which those messages are transmitted.

McLuhan’s famous aphorism, “The medium is the message,” underscores the idea that the form of communication deeply shapes the meaning and impact of its content (McLuhan, 1964). Applied to environmental discourse, this suggests that how we communicate about the climate crisis may be just as important as what we say. Modern climate communication is often characterized by highly abstract, technical, and data-driven forms: graphs, satellite imagery, carbon budgets, and predictive models dominate public discourse. While these tools are vital for scientific understanding and policy-making, they frequently produce psychological and emotional distance. The sheer scale, abstraction, and impersonal tone of such media can render the crisis unreal or overwhelming, thereby undermining both empathy and action.

From McLuhan’s perspective, these are “cold” media—media that require high levels of interpretation and do not invite emotional or emphatic participation. In contrast, animist traditions rely on “warm” media: oral storytelling, ritual, music, embodied practice, and communal experience. These forms engage participants deeply, not merely as receivers of information but as co-creators of meaning. An

animist approach to climate communication, then, would emphasize relational and experiential modes—evoking not statistics but stories, not distance but presence.

Consider, for example, how Indigenous communities often narrate ecological knowledge through myth, metaphor, and intergenerational oral traditions. Such storytelling is not merely symbolic; it is epistemological, shaping how people understand their place in the world and their responsibilities toward non-human beings (Abram, 1996). These media practices align with McLuhan's idea that media are extensions of the human nervous system—tools that alter perception, cognition, and social relations. In the animist context, communicative acts are themselves part of the ecological web—they mediate not just human-to-human interaction but human-to-nature relationships. Moreover, McLuhan warned that new media could both extend and displace human capacities. While digital platforms allow for global awareness of environmental issues, they also risk numbing users to the local, the embodied, and the sacred. Videos of melting glaciers or maps of deforestation often become just more content to scroll past. The medium's inherent detachment clashes with the animist insistence on lived experience, responsibility, and intimacy with place.

Other communication theorists reinforce this point. James Carey's (1989) distinction between the transmission view and the ritual view of communication is particularly relevant. The former sees communication as the delivery of information; the latter as the construction of shared meaning through symbolic participation. Animist communication is ritualistic in this sense—grounded in reciprocity, symbolism, and community. Climate discourse that fails to engage in this mode may achieve factual clarity but not cultural transformation. Similarly, the field of eco-semiotics offers insights into how communication occurs across species and ecological systems. From this standpoint, nature is not just a backdrop or resource but a semiotic actor—a communicator in its own right (Kull, 2001). Birds, rivers, wind, and seasons carry messages, and humans must be attuned to listen. Mainstream climate narratives, however, often silence these voices by reducing ecosystems to metrics and functions.

Ultimately, reframing the climate crisis through an animist and media-theoretical lens calls for a paradigmatic shift. Rather than asking how to better convey the urgency of climate change in existing formats, we might ask: What forms of communication

can reawaken a sense of kinship with the Earth? What mediums invite not just awareness but care, responsibility, and belonging? Consequently, to address a crisis rooted in disconnection, the media of communication must themselves be relational. Storytelling, ritual, place-based education, participatory art, and interspecies listening are not merely cultural expressions—they are strategic interventions. They resist the detachment of cold media and foster the conditions for genuine ecological consciousness.

In sum, the implications of adopting an animist worldview in the context of degrowth are far-reaching. It necessitates a fundamental restructuring of economic systems, social relations, communicative practices, and individual behaviors to prioritize ecological balance and collective well-being over endless material growth. This shift towards an ideational or idealistic culture, as envisioned by both Hickel and Sorokin, would involve reimagining concepts of progress, success, and human flourishing. It calls for a society that values qualitative improvements in human and ecological well-being over quantitative economic indicators, fostering a more harmonious and sustainable relationship between human societies and the natural world.

5 Conclusion and Implications for Contemporary Society

One could argue that the alignment between Hickel's work and Sorokin's theory of social change is evident, where both perspectives have important implications for contemporary society. Both thinkers suggest that the crises of modernity—ecological collapse, social inequality, and spiritual emptiness—are rooted in the dominance of the sensate mentality of endless material growth where nature is seen as a resource to be exploited rather than a living system to be respected. To address these crises, we, according to the authors, need a cultural and spiritual transformation that shifts our values and priorities away from materialism and towards a more holistic and ethical way of life.

Hickel's call for degrowth provides a practical framework for this transformation. We can create a more equitable and sustainable society by reducing unnecessary production and consumption, shortening working hours, and investing in public goods. This shift would require a fundamental rethinking of our economic and

cultural systems, moving away from the sensate focus on material wealth and towards an idealistic balance between material and spiritual values.

In sum, Jason Hickel's work *Less is More* aligns closely with Pitirim Sorokin's theory of social change, particularly in its critique of the sensate mentality and its call for a shift towards an ideational or idealistic culture. Both thinkers argue that the crises of modernity are rooted in the dominance of materialism and the fragmentation of reality. Hickel's vision of degrowth provides a practical pathway for this cultural transformation, emphasizing the need for a more holistic and ethical relationship with the natural world. By embracing degrowth and moving away from the sensate mentality, humanity can create a more sustainable and fulfilling future.

The integration of Sorokin's cyclical model with degrowth theory thus provides a robust interdisciplinary framework for understanding and addressing modernity's crises. However, it is important to note, that there are some important issues that need to be highlighted when evaluating the feasibility and implications of this synthesis.

First, there is the issue of determinism vs. agency. Namely, Sorokin's model, while insightful, implies certain cultural determinism by framing societal transitions as inevitable cycles. Hickel's degrowth, in contrast, emphasizes human agency through policy and grassroots activism. This tension raises questions: Can intentional societal transformation accelerate Sorokin's predicted cultural shift, or are such changes bound to historical rhythms? The answer likely lies in a dialectical interplay - structural crises create conditions for agency, while collective action shapes the trajectory of cultural evolution. This would correspond to Sorokin's idea that social interventions can slow or speed up the historical process, but they cannot change the inevitable as every system has an inherent tendency to collapse on itself due to its internal inconsistencies, fissures, and contradictions.

Second, the feasibility of degrowth, which, according to Hickel's would require wealth redistribution and work-time reduction, faces significant barriers in a globalized capitalist system. Powerful actors invested in growth - corporations, governments reliant on tax revenue, and consumerist populations - may and do resist degrowth. Opposition is also coming from various research. Bergh (2011), for example, emphasizes that degrowth presents a misunderstanding of the relationship

between economic growth and environmental sustainability. He posits that promoting a-growth – an economic stance that permits growth where it does not harm the environment – could be a preferable approach compared to an outright rejection of growth through degrowth paradigms. Bergh argues that degrowth may lead to a reversal of economic progress, particularly in developing nations where growth is crucial for alleviating poverty and improving living standards (Bergh, 2011).

This view is echoed by Pesch (2018), who suggests that the binary opposition of growth versus degrowth oversimplifies complex socioeconomic dynamics, especially in contexts where populations depend on growth for survival and development. Furthermore, proponents of technological optimism contend that technological innovation can decouple economic growth from environmental harm. The notion that innovative technologies can address ecological challenges without necessitating a reduced economic output is a crucial point raised in opposition to degrowth. This perspective argues that ongoing advancements could provide solutions to environmental issues while maintaining or even enhancing economic productivity (Gainsborough, 2017). Critics from this school of thought maintain that degrowth undermines the potential for leveraging technology to achieve sustainable development goals, positing that rather than detracting from human well-being, growth can align with ecological principles (Banerjee et al., 2020). Still, localized experiments, such as eco-villages or cooperative economies, do demonstrate that alternatives are indeed possible. For example, an examination of urban degrowth practices by Hermans and colleagues (2024) highlights how »shrinking cities« can serve as practical experiments for degrowth, as they compel local entities to reassess resource usage and economic models in the context of declining populations. Another evidence supporting the feasibility of degrowth initiatives can be found in the community-led initiatives analyzed by Essuman and Emrick-Schmitz, particularly Le Biau Jardin in France and OUNI in Luxembourg. Their study shows how localized efforts can successfully embody and advance degrowth principles, demonstrating that grassroots movements are already testing burdensome economic paradigms and exploring sustainable alternatives. Additionally, the insights from Tenorio and Gómez-Baggethun (2024) suggest that solutions can emerge from integrating degrowth within existing economic frameworks (Tenorio & Gómez-Baggethun, 2024). These case studies highlight that degrowth is not purely about reducing economic output but can also intersect with adopting more sustainable

practices. This indicates that structural economic changes promoting degrowth can simultaneously address pressing environmental challenges (Sers, 2022), potentially making such initiatives more attractive to policymakers. In summary, various local implementations, community-led actions, and theoretical advances contribute to a growing body of evidence supporting the possibility of a transition towards a degrowth economy that remains viable socially, economically, and environmentally.

Scaling these requires politicizing degrowth, linking it to movements for climate justice, labor rights, and “decolonization of souls” consumed by consumerism.

Third, and relatedly, while both Sorokin and Hickel critique techno-optimism, technology (e.g., renewable energy, circular production) on the other side could support degrowth if it would be decoupled from the growth logic. In other words, without cultural transformation, green and other technologies risk perpetuating sensate values—e.g., electric vehicles as status symbols. It thus seems that a holistic approach must subordinate technology to ethical frameworks prioritizing sufficiency over efficiency.

Fourth, cultural and spiritual transformation necessitates reimagining narratives of progress, which, as indicated, is a “working religion of the West” and without which only despair would loom. Hickel’s call for “animist ontologies” and Sorokin’s emphasis on altruism highlight the need for education systems, media, and art to cultivate ecological consciousness and ethical reflection. However, global cultural diversity complicates this – while indigenous worldviews offer blueprints for reciprocity, universalizing them also brings risks of neo-colonial imposition.

Fifth, while Sorokin’s predictions gain traction in contemporary trends – rising spirituality, ethical movements, and ecological activism, more studies are needed to assess whether these constitute a coherent cultural shift. Comparative analyses of regions adopting degrowth policies (e.g., Kerala’s welfare model, Nordic cooperatives) could illuminate pathways for broader transformation. Relatedly, McLuhan’s theory reminds us that media environments shape not only our knowledge, but our ways of being. If we are to move from a paradigm of exploitation to one of reverence and reciprocity, we must create communicative environments that reflect and nurture this shift. The animist worldview offers a template for such

communication—not as a nostalgic return to the past but as a vital guide to a livable future.

In conclusion, the crises of the 21st Century demand radical rethinking of societal values and structures. Sorokin’s cyclical theory and Hickel’s degrowth agenda, though rooted in different epochs, converge on a critical insight: survival depends on transcending sensate materialism. This transition is neither guaranteed nor linear, but the coalescence of theoretical foresight and practical experimentation offers insight that these processes are slowly underway, where a concentrated effort might speed them up. Thus, the task ahead is not merely to resist collapse but to cultivate the “seedlings” of a world where human and planetary well-being are inseparable.

Endotes

- [1] There is also a third, mixed type that Sorokin called an Idealistic type (consisting of two sub-types) and which represents the (never lasting) reconciliation of the two.
- [2] Lyotard argues that this is so because events always span beyond their (sensate) representations. Which in turn means that the intellect cannot grasp the true nature of events (via representations). Consequently, attempts to build an objective and universalistic interpretation of these events are, according to Lyotard, illusory.
- [3] Issues related to poor mental health are explicitly stated in trends 11 and 12 (Sorokin, 1957, p.700-701): “In the increasing moral, mental, and social anarchy and decreasing creativeness of Sensate mentality... depressions will grow worse... peace of mind and happiness will fade...suicide, mental disease, and crime will grow. Weariness will spread over larger and larger numbers of the population”.
- [4] “Freedom will become a mere myth for the majority and will be turned into an unbridled licentiousness by the dominant minority. Inalienable rights will be alienated; Declarations of Rights either abolished or used only as beautiful screens for an unadulterated coercion.” (Sorokin, 1957, p. 700).
- [5] “Governments will become more and more hoary, fraudulent, and tyrannical, giving bombs instead of bread; death instead of freedom; violence instead of law; destruction instead of creation. They will be increasingly short-lived, unstable, and subject to overthrow.” (Sorokin, 1957, p. 700).

References

- Abram, D. (1996). *The spell of the sensuous: Perception and language in a more-than-human world*. New York, NY: Pantheon Books.
- Acemoglu, D. (2020). The authoritarian turn. *Journal of Democracy*, 31(3), 155–169.
<https://doi.org/10.1353/jod.2020.0044>
- Alif, M., & Vigari, Y. (2019). Sex appeal ad and materialism: A comparison of young consumer attitude and purchase intention in France and Indonesia. *Proceedings of the 2nd International Conference on Inclusive Business in the Changing World*.
<https://doi.org/10.4108/eai.6-12-2018.2286286>

- Allardyce, J., Gilmour, H., Atkinson, J., Rapson, T., Bishop, J., & McCreddie, R. (2005). Social fragmentation, deprivation and urbanicity: Relation to first-admission rates for psychoses. *The British Journal of Psychiatry*, 187(5), 401–406. <https://doi.org/10.1192/bjp.187.5.401>
- Banerjee, S., Jermier, J., Peredo, A., Perey, R., & Reichel, A. (2020). Theoretical perspectives on organizations and organizing in a post-growth era. *Organization*, 28(3), 337-357. <https://doi.org/10.1177/1350508420973629>
- Baudrillard, J. (1988). *America* (C. Turner, Trans.). Verso.
- Baudrillard, J. (1999). *The consumer society: Myths and structures* (C. Turner, Trans.). Sage Publications.
- Baudrillard, Jean, 1994. *Simulacra And Simulation*. Ann Arbor :University of Michigan Press.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.
- Beck, U. (1986). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage Publications.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1995). *Modernity, pluralism, and the crisis of meaning: The orientation of modern man*. Walter de Gruyter.
- Berger, P. L., Berger, B., & Kellner, H. (1973). *The homeless mind: Modernization and consciousness*. Random House.
- Bergh, J. (2011). Environment versus growth — a criticism of “degrowth” and a plea for “a-growth”. *Ecological Economics*, 70(5), 881-890. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.09.035>
- Blancke, S., Hjermslev, H. H., & Kjærgaard, P. C. (2014). *Creationism in Europe*. Johns Hopkins University Press.
- Boulianne, S., Ilkiw, D., & Lalancette, M. (2020). “School Strike 4 Climate”: Social Media and the International Youth Protest on Climate Change. *Media and Communication*, 8(2), 208–218. <https://doi.org/10.17645/mac.v8i2.2768>
- Brand, K.-W. (1987). Neue soziale Bewegungen und sozialer Wandel [New social movements and social change]. In R. Roth & D. Rucht (Eds.), *Neue soziale Bewegungen in der Bundesrepublik Deutschland* (pp. 30–44). Campus Verlag.
- Carey, J. W. (1989). *Communication as culture: Essays on media and society*. Boston, MA: Unwin Hyman.
- Choe, J., & O’ Regan, M. (2020). Faith Manifest: Spiritual and Mindfulness Tourism in Chiang Mai, Thailand. *Religions*, 11(4), 177. <https://doi.org/10.3390/rel11040177>
- Clements, B., & Field, C. D. (2014). Public Opinion toward Homosexuality and Gay Rights in Great Britain. *Public Opinion Quarterly*, 78(2), 523–547. <https://doi.org/10.1093/poq/nfu018>
- Dittmar, H., Bond, R., Hurst, M., & Kasser, T. (2014). The relationship between materialism and personal well-being: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(5), 879–924. <https://doi.org/10.1037/a0037409>
- Flurry, L., & Swimberghe, K. (2021). The affluenza epidemic: Consequences of parent-child value congruence in a material world. *Journal of Consumer Marketing*, 38(2), 201–210. <https://doi.org/10.1108/JCM-04-2019-3159>
- Freedom House. (2021). *Freedom in the world 2021: Democracy under siege*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege>
- Fromm, E. (1976). *To have or to be?* Harper & Row.
- Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last man*. Free Press.
- Gainsborough, M. (2017). Transitioning to a green economy? conflicting visions, critical opportunities and new ways forward. *Development and Change*, 49(1), 223-237. <https://doi.org/10.1111/dech.12364>
- Gauchat, G. (2012). Politicization of science in the public sphere: A study of public trust in the United States, 1974 to 2010. *American Sociological Review*, 77(2), 167–187. <https://doi.org/10.1177/0003122412438225>
- Gutiérrez, E. and Cermeño, E. (2023). Degrowth and pedagogy. training future teachers in a context of ecological crisis. *Relations Beyond Anthropocentrism*, 11(1). <https://doi.org/10.7358/rela-2023-01-dipa>
- Heidegger, M. (1977). *The question concerning technology and other essays* (W. Lovitt, Trans.). Harper & Row. (Original work published 1954).
- Hermans, M., Kraker, J., & Schöll, C. (2024). The shrinking city as a testing ground for urban degrowth practices. *Urban Planning*, 9. <https://doi.org/10.17645/up.8008>

- Hickel, J. (2020). *Less is more: How degrowth will save the world*. HarperOne.
- Kallis, G., Muraca, B., Lange, S., Paulson, S., Kostakis, V., & Schmelzer, M. (2018). Research On Degrowth. *Annual Review of Environment and Resources*, 43(1), 291–316. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-102017-025941>
- Kolbert, E. (2014). *The sixth extinction: An unnatural history*. Henry Holt and Co.
- Kreuder-Sonnen, C. (2018). Authoritarian constitutionalism in the European Union. *European Law Journal*, 24(4–5), 319–337. <https://doi.org/10.1111/eulj.12280>
- Kull, K. (2001). Biosemiotics and the problem of intrinsic value of nature. *Sign Systems Studies*, 29(1), 353–367.
- Lasch, C. (1991). *The true and only heaven: progress and its critics*. New York: Norton.
- Lau, E., Cheung, S., Lam, J., Hui, C., Cheung, S., & Mok, D. (2014). Purpose-driven life: Life goals as a predictor of quality of life and psychological health. *Journal of Happiness Studies*, 16(5), 1163–1184. <https://doi.org/10.1007/s10902-014-9552-1>
- Lomas, T. (2017). Recontextualizing mindfulness: Theravada Buddhist perspectives on the ethical and spiritual dimensions of awareness. *Psychology of Religion and Spirituality*, 9(2), 209–219. <https://doi.org/10.1037/rel0000080>
- Lyotard, J.-F. (1979). *The postmodern condition: A report on knowledge* (G. Bennington & B. Massumi, Trans.). University of Minnesota Press.
- Marcuse, H. (1964). *One-dimensional man: Studies in the ideology of advanced industrial society*. Beacon Press.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Melita, D., Willis, G., & Rodríguez-Bailón, R. (2021). Economic inequality increases status anxiety through perceived contextual competitiveness. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.637365>
- Noonan, R. (2024). Extrinsic goals benefit capitalism but not well-being: Rethinking the economy’s goal for a healthier future. *Health Promotion International*, 39(5). <https://doi.org/10.1093/heapro/daae090>
- Park, R. E. (1938). „Social and Cultural Dynamics: Vol. I: Fluctuation of Forms of Art. Pitirim A. Sorokin Social and Cultural Dynamics: Vol. II: Fluctuation of Systems of Truth, Ethics, and Law. Pitirim A. Sorokin Social and Cultural Dynamics: Vol. III: Fluctuation of Social Relationships, War, and Revolution. Pitirim A. Sorokin“. *American Journal of Sociology* 43(5):824–32.
- Passas, N. (1990). Anomie and corporate deviance. *Crime, Law, and Social Change*, 14(2), 157–178. <https://doi.org/10.1007/BF00728225>
- Pesch, U. (2018). Paradigms and paradoxes: the futures of growth and degrowth. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 38(11/12), 1133-1146. <https://doi.org/10.1108/ijssp-03-2018-0035>
- Pollard, S. (1968). *The Idea of Progress*. London: Watts.
- Präg, P. (2017). Social stratification and health: Four essays on the social determinants of health and well-being [Doctoral dissertation, University of Cologne]. SocArXiv. <https://doi.org/10.31235/osf.io/3rn8m>
- Said, M., Thangiah, G., Majid, H., Ismail, R., Tan, M., Rizal, H., & Su, T. (2022). Income disparity and mental well-being among adults in semi-urban and rural areas in Malaysia: The mediating role of social capital. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(11), 6604. <https://doi.org/10.3390/ijerph19116604>
- Schmidt, S. (2011). Mindfulness in East and West – Is It the Same? (pp. 23–38). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2079-4_2
- Šeinauskienė, B., Maščinskienė, J., Petrikė, I., & Rūtelionė, A. (2016). Materialism as the mediator of the association between subjective well-being and impulsive buying tendency. *Engineering Economics*, 27(5). <https://doi.org/10.5755/j01.ee.27.5.13830>
- Sers, M. (2022). Ecological macroeconomic assessment of meeting a carbon budget without negative emissions. *Global Sustainability*, 5. <https://doi.org/10.1017/sus.2022.2>
- Simpson, G. (1953). Pitirim Sorokin and his sociology. *Social Forces*, 32(1), 120–121. <https://doi.org/10.2307/2573019>

- Sorokin, P. (1941). *The crisis of our age: the social and cultural outlook*. New York: Dutton.
- Sorokin, P. (1957). *Social and cultural dynamics*. Oxford, England: Porter Sargent.
- Stuart, D., Gunderson, R., & Petersen, B. (2020). *The climate crisis: Science, impacts, policy, psychology, and justice*. Cambridge University Press.
- Stuckrad, K. von. (2023). The Revival of Animism in the 21st Century. V Oxford Research Encyclopedia of Religion. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199340378.013.1172>
- Tenorio, F. and Gómez-Baggethun, E. (2024). Is Norway on the pathway to green growth? evidence on decoupling between GDP and environmental footprints. *Geographical Journal*, 190(4). <https://doi.org/10.1111/geoj.12585>
- Van Gordon, W., Sundin, E. C., Griffiths, M. D., Shonin, E., & Sumich, A. (2013). Meditation Awareness Training (MAT) for Psychological Well-being in a Sub-Clinical Sample of University Students: A Controlled Pilot Study. *Mindfulness*, 5(4). <https://doi.org/10.1007/s12671-012-0191-5>
- Veblen, T. (1899). *The theory of the leisure class: An economic study of institutions*. Macmillan.
- Webler, T., & Renn, O. (1995). A brief primer on participation: Philosophy and practice. In O. Renn, T. Webler, & P. Wiedemann (Eds.), *Fairness and competence in citizen participation* (pp. 17–33). Springer.
- World Economic Forum. (2019). *The global risks report 2019* (14th ed.). <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2019>

OKOLJSKA KRIZA: IZZIVI IN PRILOŽNOSTI ZA KREPITEV ODPORNOSTI

MINEA RUTAR, NEJC PLOHL, MARINA HORVAT,
SARA TEMENT, BOJAN MUSIL, KARIN BAKRAČEVIČ

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
minea.rutar@um.si, nejc.plohl1@um.si, marina.horvat2@um.si, sara.tement@um.si,
bojan.musil@um.si, karin.bakracevic@um.si

V pričujočem poglavju obravnavamo ključne psihološke dejavnike, ki vplivajo na verjetnost pro-okoljskega vedenja, in izzive, ki takšno vedenje otežujejo. V prvem delu predstavimo teorijo načrtovanega vedenja, ki pojasnjuje, kako spremembe v prepričanjih, ozaveščenosti v zvezi z okoljsko problematiko, subjektivne norme in vedenjske namere prispevajo k učinkovitemu soočanju s podnebnimi spremembami. V drugem delu prispevka se osredotočimo na pojav podnebne anksioznosti in psihološke intervencije, ki se jih najpogosteje uporablja pri obravnavi tega pojava. Orišemo pristop multiplih potreb ter predstavimo razlike med različnimi vrstami in ravnmi intervencij ter njihovo vlogo pri komuniciranju, spodbujanju in krepitevi odpornosti posameznikov ter skupnosti.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.2](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.2)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
teorija načrtovanega
vedenja,
pro-okoljsko vedenje,
subjektivne norme,
podnebna anksioznost,
pristop multiplih potreb

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.2](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.2)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:

theory of planned behavior,
pro-environmental
behavior,
subjective norms,
climate anxiety,
multiple needs framework

CLIMATE CRISIS: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR STRENGTHENING RESILIENCE

MINEA RUTAR, NEJC PLOHL, MARINA HORVAT,
SARA TEMENT, BOJAN MUSIL, KARIN BAKRAČEVIČ

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
minea.rutar@um.si, nejc.plohl1@um.si, marina.horvat2@um.si, sara.tement@um.si,
bojan.musil@um.si, karin.bakracevic@um.si

In present chapter, we discuss the key psychological factors that influence the likelihood of pro-environmental behavior and the challenges that prevent it. In the first part, we introduce the theory of planned behavior, which explains how changing beliefs, environmental awareness, subjective norms, and behavioral intentions contribute to effectively confronting climate change. The second part focuses on the emergence of climate anxiety and the psychological interventions most commonly employed to address it. We outline the multiple-needs approach and highlight the differences between various types and levels of intervention, as well as their role in fostering and strengthening resilience in both individuals and communities.



1 Uvod: Vloga psihologije v okoljski krizi

Že pred tridesetimi leti je Ameriško združenje psihologov (APA) oblikovalo načrt za raziskovanje psiholoških procesov, povezanih z okoljsko problematiko. Pri tem so predstavniki poudarili, da psihološka znanost, uporabljena pri razumevanju kompleksnega odnosa med človekom in okoljem, pomembno prispeva k ocenjevanju in oblikovanju okoljske politike ter k večji ozaveščenosti o povezavi med ljudmi in njihovim družbeno-kulturnim ter fizičnim okoljem (Cvetkovich in Werner, 1994). V luči dejstva, da je bilo leto 2024 najtoplejše koledarsko leto v zgodovini meritev (Climate Copernicus, 2025), podnebna kriza pa še bolj pereča kot pred tremi desetletji, je pomen psihološke stroke pri naslavljanju podnebne krize danes še toliko bolj očiten. Zato v pričujočem prispevku predstavljamo, kako lahko psihološka spoznanja in intervencije prispevajo k boljšemu razumevanju, komuniciranju in učinkovitejšemu spopadanju z izzivi, ki jih predstavlja okoljska kriza.

V prvem delu predstavljamo glavne psihološke konstrukte oziroma dejavnike, ki vplivajo na verjetnost pro-okoljskega vedenja pri posameznikih. Obsežna znanstvena literatura namreč kaže, da so za soočanje z okoljskimi izzivi in omejevanje podnebnih sprememb potrebne obsežne in dosledne spremembe v človeškem vedenju (Creutzig idr., 2018; Dietz idr., 2009; Nielsen idr., 2021; Weber, 2015; Wolske & Stern, 2018). Da bi bilo čim bolj uspešno, mora torej prizadevanje za vedenjske spremembe vselej temeljiti na natančnem poznavanju dejavnikov, ki vplivajo na pro-okoljsko vedenje, tj. ga otežujejo ali spodbujajo (Williamson idr., 2018). V okviru teorije načrtovanega vedenja opišemo, kako vrednote, prepričanja, okoljska ozaveščenost, stališča v zvezi z okoljsko problematiko in zaznan vedenjski nadzor vplivajo na vedenjske namere ter na pro-okoljsko vedenje. V tem delu predstavljamo tudi nekatere rezultate raziskave, ki smo jo izvedli v okviru projekta.

Ker pa negativne posledice podnebnih sprememb posamezniki po celem svetu že izkušajo, vloga psihologije ni le v razumevanju načinov spodbujanja pro-okoljskega vedenja, pač pa tudi načinov in strategij prilagajanja novonastalim in nenehno spreminjajočim se okoliščinam (Bradley & Reser, 2017; Mah idr., 2020; Reser & Swim, 2011). To vključuje iskanje informacij o tem, kako se soočiti s tesnobo ob zavedanju (prihodnjih) podnebnih sprememb, in tudi, kako se prilagoditi posledicam teh sprememb, ko te posežejo v vsakdanje življenje ljudi. V drugem delu poglavja tako predstavimo pojav podnebne anksioznosti in glavne psihološke intervencije, ki

so bile razvite v zadnjih letih za naslavljanje tega psihološkega pojava. V nadaljevanju predstavimo tudi intervencije, ki se uporabljajo v primerih, ko se je podnebna katastrofa že zgodila, ki so se izkazale za učinkovite pri spodbujanju psihološkega okrevanja posameznikov po izkušnji podnebne katastrofe. Te ugotovitve ponujajo vpogled v to, kako lahko psihološke intervencije prispevajo k večji ozaveščenosti in aktivnejšemu sodelovanju posameznikov in skupnosti v prizadevanjih za ublažitev in prilagoditev podnebnim spremembam.

2 Teorija načrtovanega vedenja: Od vrednot do dejanj

V desetletjih, ki so minila od zaveze Ameriškega združenja psihologov, so bile izvedene številne empirične raziskave o učinkih velikega števila dejavnikov, ki povečujejo oziroma zmanjšujejo verjetnost pro-okoljskega vedenja. Poleg tega, da te raziskave omogočajo vpogled v razumevanje človeškega vedenja, so pomembne s praktičnega vidika, saj njihove rezultate uporabljajo vladne in nevladne organizacije (KimDung idr., 2016; Oskamp & Schultz, 2012), šole (Rahmania, 2024; Ronen & Kerret, 2020) in podjetja (Uzzell idr., 2017), ki želijo spodbujati pro-okoljsko vedenje. Ukrepi za zmanjševanje podnebnih sprememb so namreč lahko učinkoviti samo, če temeljijo na poznavanju dejavnikov, ki vodijo do dejanskih vedenjskih sprememb, in ovir, ki zmanjšajo verjetnost za takšne vedenjske spremembe (Velez & Moros, 2021). V nadaljevanju sledi pregled nekaterih glavnih dejavnikov, ki vplivajo na pro-okoljsko vedenje.

2.1 Pro-okoljsko vedenje

Pro-okoljska vedenja razumemo kot dejanja, s katerimi zmanjšamo negativen vpliv naše dejavnosti na naravno in grajeno okolje, kot so na primer zmanjšanje porabe virov in energije, uporaba netoksičnih snovi ter zmanjševanje odpadkov (Kollmuss & Agyeman, 2002). Sorodna definicija je, da so to vedenja, ki v primerjavi z alternativnimi vedenji prinašajo okoljske koristi ali vsaj manj škode (Lange & Dewitte, 2019; Steg & Vlek, 2009). Gre torej za »vedenja, ki prispevajo k ohranjanju okolja, ali človeške aktivnosti, namenjene zaščiti naravnih virov, oziroma vsaj zmanjšanju okoljskega poslabšanja« (Juárez-Nájera idr., 2010, str. 687). Ta vedenja so lahko izvedena na individualni ali kolektivni ravni. Med pro-okoljska vedenja v zasebni sferi spadajo na primer ločevanje odpadkov, uporaba alternativnih prevoznih sredstev, ustrezno izoliranje doma, varčevanje z energijo, uporaba učinkovitejših energijskih sistemov in naprav, uporaba energetskih virov z nizkim

ogljčnim odtisom, nakup izdelkov, ki med proizvodnjo in prevozom povzročajo nizke emisije toplogrednih plinov, in ostala vedenja, ki podpirajo krožno gospodarstvo, med pro-okoljska vedenja v kolektivni sferi pa na primer podpisovanje javnih okoljskih peticij, udeležba na okoljskih demonstracijah itd. (Ando idr., 2010; Hadler & Haller, 2013; Hansmann & Binder, 2020). Strokovnjaki opozarjajo, da je posebej pomembno, da bi pri ljudeh spodbujali vedenja z visokim potencialom za zmanjšanje emisij, kot so nizkoogljčni transport (npr. manj letenja, manj vožnje z avtomobilom, prehod na električna vozila), prehranske spremembe (npr. manj živalskih izdelkov, manj odpadne hrane), energetske prenovne in prehodi na obnovljive vire energije (Ivanova idr., 2020).

Eden največjih izzivov, s katerim se soočajo politični odločevalci tako pri spodbujanju pro-okoljskega vedenja na individualni ravni kot pri oblikovanju politik in regulacij za podjetja in organizacije, je povezan z dejstvom, da vedenja, ki so na kratek rok racionalna in koristna (na individualni ravni sta to predvsem osebno udobje in nizka cena, na državni ravni pa gospodarska rast), običajno ustvarjajo dolgoročne okoljske stroške (degradacijo okolja), ti negativni učinki pa niso odraženi v tržnih cenah blaga in storitev (Yang, 2020). Drugače rečeno, pro-okoljska vedenja najpogosteje pomenijo takojšnji in neposredni osebni strošek za posameznika v obliki časa, denarja ali psihološkega (ne)ugodja, medtem ko okoljske koristi teh dejanj posamezniki zaznajo redko, v oddaljeni prihodnosti ali celo nikoli (Culiberg, 2014; McCarty & Shrum, 2001; Thøgersen & Grønhøj, 2010). Izvajanje pro-okoljskih vedenj tako običajno zahteva, da posamezniki dajo prednost dolgoročnim kolektivnim okoljskim koristim pred svojimi lastnimi neposrednimi kratkoročnimi interesi (Arnocky idr., 2014). Poleg tega se celo ljudje, ki se vedejo pro-okoljsko, ne vedejo nujno konsistentno v različnih okoliščinah. Ljudje, ki ločujejo odpadke doma, po eni strani bolj verjetno odpadke ločujejo tudi na delovnem mestu (McDonald & Oke, 2018; Oke, 2018). Hkrati pa ljudje na dopustu izvajajo pro-okoljska vedenja manj pogosto kot doma (Barr idr., 2010; Oliver in Benjamin, 2016). Zato moramo pri spodbujanju vedenja vselej razumeti, kako komuniciranje pro-okoljske spodbude deluje na vrednote, prepričanja in norme ljudi ter kako so vrednote, prepričanja, norme itd. dejansko povezani z vedenji, ki jih želimo spodbujati.

2.2 Vrednote

Začenjamo z okoljskimi vrednotami, ki jih nekateri raziskovalci izpostavljajo kot enega ključnih predhodnikov pro-okoljskih prepričanj, stališč in vedenj (Gifford, 2014; Gifford in Nilsson, 2014; Stern, 2000). Vrednote odražajo splošne cilje, ki presegajo posamezne situacije in delujejo kot usmerjevalna načela v življenjih posameznikov (Schwartz idr., 2012) tako, da usmerjajo pozornost ter vplivajo na zaznavanje pomembnosti in vrednotenje različnih posledic posameznikovih odločitev (Hitlin & Piliavin, 2004). Vrednote običajno vplivajo na vedenje posredno; skladno z vrednotami posamezniki interpretirajo svoja vedenja, prepričanja in norme, pri čemer posebej upoštevajo posledice dejanj, ki imajo pomembne posledice za vrednote, ki so v njihovem življenju v določenem obdobju najpomembnejše (Steg, 2016).

Za razumevanje pro-okoljskega vedenja je ključno razlikovanje med štirimi sklopi vrednot: hedonistične, egoistične, altruistične in biosferične (Steg in De Groot, 2012). Med vrednote, ki usmerjajo posameznike predvsem k osredotočanju na osebne posledice svojih izbir, spadajo hedonične in egoistične vrednote. Posamezniki s prvenstveno hedoničnimi vrednotami si prizadevajo predvsem za izboljšanje svojega lastnega počutja, zadovoljstva in udobja ter zmanjšanje napora (Steg idr., 2014). Tisti, ki prioritizirajo egoistične vrednote, si najbolj prizadevajo za povečanje svojih materialnih ali socialnih virov (na primer bogastva, družbene moči in vpliva ali družbenega statusa) (Prakash idr., 2019). Precej drugačne so altruistične vrednote, ki usmerjajo posameznike k iskanju načinov za izboljšanje blaginje drugih in družbe (na primer prizadevanje za enakopravnost, pomoč deprivilegiranim družbenim skupinam, prevzemanje družbene odgovornosti, zavzemanje za družbeno pravičnost) (Romani idr., 2013). Podobno si ljudje z visoko izraženimi biosferičnimi vrednotami prizadevajo za izboljšanje kakovosti narave in okolja (na primer varovanje okolja, preprečevanje onesnaževanja in druge pro-okoljske cilje na osebni in družbeni ravni) (Martin in Czellar, 2017).

Vrednote se v veliki meri oblikujejo v otroštvu na podlagi osebnih izkušenj in družbenih okoliščin in so relativno stabilne skozi posameznikovo življenje (Ciecuch idr., 2016; Döring idr., 2015; Hitlin & Piliavin, 2004). Že nekateri zgodnji raziskovalci so ugotavljali, da ljudje načeloma redko poglobljeno razmišljajo o svojih vrednotah in jih večino časa ne izpodbijajo, svoje vrednote pa v vsakdanjem življenju doživljajo kot samoumevne (Maio in Olson, 1998). Glede na to stabilnost vrednot skozi

posameznikovo življenje je v luči tega spoznanja spodbujanje ljudi, da dosledno sodelujejo pri podnebnih ukrepih, če biosferičnih vrednot posamezniki ne doživljajo že kot prioritete, običajno zelo zahtevno. V zadnjih letih je bilo zato razvitih mnogo pristopov, ki so se izkazali za učinkovite pri spodbujanju pro-okoljskih ukrepov. Spodaj predstavljamo štiri najpogostejše (Steg, 2023).

Neposredna krepitev oziroma spodbujanje biosferičnih vrednot. Moč vrednot se lahko spremeni, ko ljudje naletijo na situacije, ki močno izzovejo njihove trenutne vrednote (Bardi in Goodwin, 2011). Javne razprave in neposredno komuniciranje lahko na primer poveča zavedanje posameznikov, da podnebne spremembe ogrožajo njihov trenutni način življenja in dobro počutje na dolgi rok, to pa poveča njihovo podporo biosferičnim vrednotam in zmanjša pomen hedoničnih in egoističnih vrednot (Lindenberg in Steg, 2013). Vendar pa je poznavanje empiričnih dokazov o tem, kako različni dejavniki in procesi vplivajo na moč različnih vrednot ter kako stabilne in trajne so morebitne spremembe vrednot, omejeno. Potrebne so nadaljnje raziskave za sistematično preizkušanje teh teorij (Chwialkowska idr., 2020).

Poudarjanje prejšnjih posameznikovih pro-okoljskih vedenj. Ljudje nekoliko verjetneje podprejo pro-okoljske ukrepe, če se jih opomni na prejšnje podnebne ukrepe, ki so jih v preteklosti podpirali ali pro-okoljska vedenja, ki so jih izvedli, saj to okrepi njihovo okoljsko identiteto, močna okoljska samoidentiteta pa spodbuja širok spekter pro-okoljskih vedenj (Barbarossa idr., 2017). Ljudi namreč med drugim motivira želja, da bi bili v svojih prepričanjih dosledni in da bi bila njihova prepričanja ter identiteta skladna z vedenji (Gatersleben idr., 2014; Van der Werff idr., 2014).

Poudarjanje, v kolikšni meri drugi podpirajo biosferične vrednote. Raziskave kažejo, da ljudje pogosto podcenjujejo, v kolikšni meri drugi podpirajo biosferične vrednote (Bouman idr., 2020), to podcenjevanje pa je eden od dejavnikov, ki lahko zmanjšuje verjetnost pro-okoljskih vedenj (Bouman idr., 2021). Hkrati velja, da so posamezniki običajno visoko motivirani za delovanje v skladu s tem, kar skupina, ki ji pripadajo, vrednoti kot pomembno in delujejo v skladu s cilji skupine, še posebej, če se z njo močno identificirajo (Fielding & Hornsey, 2016). Bolj verjetno se torej vedejo pro-okoljsko, če verjamejo, da drugi člani skupine močno podpirajo biosferične vrednote in se prav tako vedejo okolju prijazno, zato ima takšno socialno vplivanje lahko pomemben vpliv na spodbujanje pro-okoljskega vedenja (Wang idr., 2021).

Spreminjanje socialnih stroškov in koristi podnebnih ukrepov. Na splošno so ljudje motivirani za delovanje v skladu z normami, če to poviša stopnjo družbenega odobravanja ali se s tem vsaj izognejo družbenim sankcijam (Cialdini idr., 1990). Verjetnost pro-okoljskega vedenja je tako bistveno večja, če ljudje menijo, da drugi od njih pričakujejo, da se bodo vedli na tak način (Barth idr., 2021); če pričakujejo, da bodo drugi ravnali enako (Noppers idr., 2019); in če verjamejo, da bo takšno vedenje signaliziralo nekaj pozitivnega o njih samih (Griskevicius idr., 2010). Raziskave konsistentno ugotavljajo, da se verjetnost pro-okoljskega vedenja bistveno poveča, če posamezniki kot posledico takšnega vedenja občutijo povišan socialni status (Uren idr., 2021).

Poleg tega je pomembno tudi, da se v komunikaciji o podnebnih ukrepih poudarja učinkovitost pro-okoljskih ukrepov in vlogo vsakega posameznika pri doseganju skupnih ciljev. Ko ljudje verjamejo, da njihovo ravnanje resnično prispeva k zmanjšanju podnebnih sprememb in ko zaupajo v sposobnosti institucij za učinkovito implementacijo ukrepov, se povečujeta tudi njihova angažiranost in pripravljenost na spremembe. Celosten pristop, ki združuje jasno komunikacijo o socialnih normah in hkrati prepričanje v učinkovitost ukrepov, je tako ključnega pomena za spodbujanje pro-okoljskega vedenja.

2.3 Prepričanja

Poleg vrednot imajo pomembno vlogo pri motivaciji posameznikov za sodelovanje pri ukrepih za ublažitev in prilagoditev podnebnim spremembam prepričanja v zvezi s temi spremembami. Natančneje, literatura razlikuje med tremi glavnimi vrstami prepričanj, ki pomembno vplivajo na posameznikovo ravnanje: 1) prepričanja v zvezi z resničnostjo podnebnih sprememb, 2) prepričanja, da so podnebne spremembe posledica človeške aktivnosti, in 3) prepričanja v zvezi z negativnostjo ter obsežnostjo posledic podnebnih sprememb (Steg, 2023).. Raziskave kažejo, da so ta prepričanja med seboj močno pozitivno povezana, kar pomeni, da ljudje, ki verjamejo v resničnost podnebnih sprememb, pogosteje tudi verjamejo, da so te posledica človeških dejanj in da imajo negativne posledice (Van Valkengoed idr., 2021). Poleg tega so vse tri vrste prepričanj močno povezane s pro-okoljskim vedenjem in podpiranjem ukrepov za blažitev podnebnih sprememb (Heath & Gifford, 2006; Van Valkengoed idr., 2021). Tako na primer ljudje, ki verjamejo v antropogenost podnebnih sprememb bolj verjetno izvajajo pro-okoljska vedenja in podpirajo politike za njihovo ublažitev (Ding idr., 2011; Hornsey idr., 2016).

Raziskave večinoma nakazujejo, da prepričanja v zvezi s podnebnimi spremembami vplivajo na vedenje le posredno: povečajo verjetnost, da bodo posamezniki s temi prepričanji zaznavali specifične podnebne nevarnosti, kot so poplave, kot posledico podnebnih sprememb, to pa lahko krepí občutek osebne odgovornosti za ukrepanje, kar poveča verjetnost pro-okoljskega vedenja (Albright & Crow, 2019).

Vendar pa ljudje, čeprav so prepričanja o resničnosti, antropogenih vzrokih in negativnih posledicah podnebnih sprememb globalno razširjena, pogosto ne ukrepajo dosledno v skladu s svojimi prepričanji o podnebnih spremembah (Capstick idr., 2015; De Coninck idr., 2018; Leiserowitz idr., 2021). Prepričanja so tako nujni, zagotovo pa ne tudi zadostni pogoj za okolju prijazno vedenje in prizadevanje za zmanjšanje posledic podnebnih sprememb (Hornsey & Fielding, 2020). Longitudinalne raziskave (tj., raziskave, ki spremljajo udeležence in merijo njihova prepričanja v več časovnih točkah) nakazujejo celo, da so imela v zadnjih desetletjih okoljska prepričanja vse *manjši* pomen pri posameznikovih odločitvah za pro-okoljsko delovanje (Xiao in Buhrmann, 2019). Razumevanje tega neskladja je ključno za oblikovanje učinkovitejših intervencij, ki bi lahko povečale angažiranost javnosti v zvezi s podnebnimi ukrepi.

2.4 Ozaveščenost

Podobno kot prepričanja je ozaveščenost o okoljski problematiki oziroma poznavanje okoljskih težav dolgo veljalo za enega glavnih napovednikov pro-okoljskega vedenja (Hornsey in Fielding, 2020). V začetnih letih raziskovanja dejavnikov pro-okoljskega vedenja se je takšna ugotovitev zdela smiselna tudi intuitivno; če posameznik ni seznanjen z okoljsko problematiko, je zelo malo verjetno, da bo zavestno skrbel za okolje (Gifford & Nilsson, 2014). Še danes nekateri raziskovalci ugotavljajo, da ima pri spodbujanju pro-okoljskega vedenja pomembno vlogo okoljska vzgoja in sistematično izboljševanje ravni okoljskega znanja oziroma okoljske ozaveščenosti javnosti (Barraza idr., 2003; Braus in Wood, 1993; Eames idr., 2008; Glackin in King, 2020; Mónus, 2022). Metaanaliza programov izobraževanja o okoljski problematiki zaključuje, da je okoljska izobrazba močno orodje za spodbujanje zelenega vedenja (Varela-Candamio idr., 2018), nekatere raziskave pa ugotavljajo celo, da je okoljsko znanje najbolj neposreden napovednik pro-okoljskega vedenja (Mostafa, 2007; Polonsky idr., 2012).

Vendar pa podobno kot za okoljska prepričanja tudi za okoljsko ozaveščenost oziroma poznavanje okoljske problematike velja, da kljub temu, da predstavlja nujni dejavnik za pro-okoljsko vedenje, desetletja raziskav kažejo, da sama po sebi ne zadošča za zagotavljanje takšnega vedenja pri ljudeh, ki se ne bi že sicer vedli okolju prijazno. Nekateri raziskovalci so že pred desetletji opozarjali, da se izobraževanje o okoljski problematiki razlikuje od drugih področij prav v tem, da ozaveščenost ne spodbuja tudi vedenj (Hungerford & Volk, 1990). Številne kasnejše raziskave so ugotovile, da okoljsko znanje samo po sebi (tj. neodvisno od drugih sorodnih dejavnikov) ni povezano z večjo verjetnostjo pro-okoljskega vedenja (Bartiaux, 2008; Frick idr., 2004; Paço & Lavrador, 2017). Okoljsko znanje, pridobljeno preko formalnega izobraževanja, na primer lahko spodbuja pozitiven odnos do okolja, vendar ne prispeva k neposrednemu povečanju pro-okoljskega vedenja (Janmaimool & Khajohnmanee, 2019). Poleg tega je povezava med okoljskim znanjem in pro-okoljskim vedenjem v nekaterih kulturah še posebej šibka (Laroche idr., 2002). Prav tako so spremembe, ki izhajajo iz večjega okoljskega znanja, običajno omejene na osebe, ki so že prej bile občutljive za to tematiko (Schulz idr., 2010).

Raziskave ugotavljajo tudi, da okoljska ozaveščenost vpliva na vedenje le posredno, in sicer na več različnih načinov (Liu idr., 2020). Večja ozaveščenost lahko spodbuja pozitivna stališča in odnos do okolja, ta pa so pozitivno povezana s pro-okoljskimi vedenjskimi namerami, ki jih predstavljamo v nadaljevanju (Rajapaksa idr., 2019; Taufique & Vaithianathan, 2018; Yadav & Pathak, 2016), in samim pro-okoljskim vedenjem (Casaló idr., 2019; Flamm, 2009). Prav tako je pomembna ugotovitev, da znanje spodbuja pro-okoljsko vedenje predvsem, ko ga posameznik internalizira oziroma ponotranji in ko v njem vzbudi čustven odziv (de Miranda Coelho idr., 2016). Na podlagi teh ugotovitev lahko sklenemo, da je okoljsko znanje večinoma prepoznano kot nujni, a le oddaljeni in posredni predhodnik pro-okoljskega vedenja (Geiger idr., 2019). Te ugotovitve (da lahko ozaveščenost posredno vpliva na vedenje, če deluje na posameznikova pro-okoljska stališča in/ali je ponotranjenja kot subjektivna norma) nas pripeljejo do naslednjih dejavnikov pro-okoljskega vedenja v kontekstu teorije načrtovanega vedenja, ki povezuje subjektivne norme, zaznani vedenjski nadzor in odnos do okolja kot tri ključne dejavnike pro-okoljskega vedenja (glej sliko 1).



Slika 1: Shematičen prikaz teorije načrtovanega vedenja

Vir: (Ajzen, 1990)

2.5 Subjektivne norme

Vrednote, prepričanja in ozaveščenost v zvezi z okoljsko problematiko so torej pomembni dejavniki pro-okoljskega vedenja, vendar niso zadostni. Čeprav večina ljudi pripisuje velik pomen biosferičnim vrednotam in je prepričana, da so podnebne spremembe resnične, jih povzroča človeška aktivnost in jih je mogoče zmanjšati z ukrepanjem, pro-okoljsko vedenje ni tako razširjeno, kot bi lahko bilo, če bi bili vrednote, znanja in prepričanja dovolj močni motivatorji. Več kot 90 % anketirancev je bilo v nedavni raziskavi na primer prepričanih, da je zeleno potrošništvo izjemno pomembno, vendar ga je bilo pripravljenih prakticirati le nekaj več kot polovica (Lee & Khan, 2020). Za razumevanje tega pojava je zato ključna teorija načrtovanega vedenja, ki opredeljuje tri ključne dejavnike vedenja: stališča, subjektivne norme in zaznan nadzor nad lastnim vedenjem oziroma vedenjski nadzor. Ti dejavniki vplivajo na vedenjske namere, ki končno vplivajo na verjetnost dejanskega vedenja (Xu idr., 2022).

Po teoriji načrtovanega vedenja pro-okoljske norme delujejo kot subjektivne norme, ki v kombinaciji s pozitivnim odnosom do okolja in visokim zaznanim nadzorom nad lastnim vedenjem prispevajo k pro-okoljskim vedenjskim namenom (Xu idr., 2022). Subjektivne norme raziskovalci opredeljujejo kot zaznani družbeni pritisk za izvajanje ali neizvajanje določenega vedenja (Ajzen, 1991). Subjektivne norme so lahko opisne (*Drugi se vedejo okolju prijazno*) ali normativne oziroma predpisovalne (*Drugi želijo, da se vedem okolju prijazno*) (Cialdini & Goldstein, 2004). Številne raziskave kažejo, da so subjektivne norme v zvezi s pro-okoljskim vedenjem tesno povezave

s pro-okoljskimi vedenjskimi namerami in vedenji, kot so recikliranje, trajnostno potovanje in varčevanje z energijo (Ajzen, 2020; Helferich idr., 2023; Thøgersen, 2006). Podobno so posamezniki, ki verjamejo, da njihovi bližnji visoko vrednotijo pro-okoljska vedenja, bolj pripravljeni opustiti sebične interese v imenu tovrstnega vedenja (Klößner, 2013). Pomembna je predvsem ugotovitev, da so norme najbolj učinkovite pri spodbujanju pro-okoljskega vedenja takrat, ko so posamezna dejanja takoj opazna ter imajo neposreden in očiten učinek na posameznikovo lokalno okolje (Perry idr., 2021).

Kako so norme povezane z vedenjem? Subjektivne norme povečajo verjetnost pro-okoljskega vedenja na dva načina. Prvi način je, da ljudje za svoje pro-okoljsko vedenje pričakujejo nagrado oziroma kazen za okolju škodljivo vedenje. Posledice kršitve oziroma zasledovanja norme so lahko socialne (na primer družbeno neodobravanje, izključenost, zasmehovanje) ali materialne (na primer denarna kazen). Drugi način, na katerega norme običajno vplivajo na vedenje, pa je, da posamezniki normo ponotranjijo, tj. pozitivno vrednotijo pro-okoljsko vedenje kot pomembno, varovanje okolja pa kot osebno zavezujoče celo v odsotnosti neposrednih socialnih ali materialnih posledic (Farrow idr., 2017; Stern, 2000).

2.6 Stališča

Poleg vrednot po teoriji načrtovanega vedenja na pro-okoljsko vedenje vplivajo tudi pro-okoljska stališča. Stališče je mentalno stanje pripravljenosti, ki so ga nekateri razumeli celo kot »najpomembnejši in nepogrešljiv konstrukt sodobne socialne psihologije« (Allport, 1935, str. 78). Pro-okoljska stališča tako lahko opredelimo kot »psihološko nagnjenost, izraženo kot določeno stopnjo naklonjenosti ali nenaklonjenosti do naravnega okolja« (Eagly in Chaiken, 1993, str. 1). Nekateri raziskovalci ga še danes razumejo kot enega ključnih predhodnikov vedenja (Casaló in Escario, 2018; McDonald, 2014).

Stališča vključujejo kognitivno (znanje, prepričanja) in čustveno (čustva, občutki) oceno posameznika do danega vedenja ali situacije. Ključno za razumevanje vloge stališč pri vedenju je, da ljudje z močnimi pro-okoljskimi stališči verjamejo, da je treba okolje zaščititi, tudi če bodo za to utrpeli nekatere stroške (Casaló & Escario, 2018). V znanstveni literaturi obstaja precejšnja mera negotovosti glede tega, v kakšni meri pro-okoljska stališča sama po sebi (tj., neodvisno od drugih dejavnikov) prispevajo k pro-okoljskim vedenjem. Nekateri raziskave ugotavljajo, da so pro-

okoljska stališča močan napovednik pro-okoljskih vedenj (Casaló & Escario, 2018) ali vsaj vedenjskih namer (Levine & Strube, 2012), druge pa kažejo le šibke in nekonsistentne povezave (Heimlich in Ardoin, 2008; Prati idr., 2017).

Skladno s teorijo načrtovanega vedenja zgolj naklonjen odnos do okoljske problematike oziroma pro-okoljsko stališče večinoma ni zadosten, da bi posameznika spodbudil za pro-okoljsko vedenje v odsotnosti ostalih motivacijskih dejavnikov. Ljudje morajo prav tako čutiti, da imajo sposobnosti, priložnosti in vire za takšno vedenje. To pomeni, da izvajanje tovrstnih vedenj podpirajo tudi socialni, kulturni, ekonomski in politični dejavniki, kot tudi, da se posamezniki sami čutijo sposobni vplivati na svoje vedenje in verjamejo, da bo njihovo vedenje dejansko tudi vplivalo na želeni izid (Schmidt, 2024). To nas pripelje do tretjega vidika teorije načrtovanega vedenja, zaznanega vedenjskega nadzora, ki je tesno povezan z zaznano samoučinkovitostjo.

2.7 Zaznan vedenjski nadzor in samoučinkovitost

Za spodbujanje pro-okoljskega vedenja ne zadoščajo le prepričanja in vrednote; posamezniki veliko verjetneje izvedejo zelena vedenja, če čutijo, da jih lahko uspešno izvedejo (Ahmad idr., 2020). V luči teorije načrtovanega vedenja je tako pri spodbujanju pro-okoljskega vedenja pomembna še vloga zaznanega vedenjskega nadzora in samoučinkovitosti. Ta dva konstrukta sta ključna za razumevanje tega, kdaj in zakaj posamezniki svoja prepričanja prevedejo v konkretna dejanja in vedenja (McDonald, 2014). Zaznan vedenjski nadzor se nanaša na zaznavo ljudi o enostavnosti oziroma zahtevnosti izvedbe določenega zelenega vedenja (Ajzen, 1991). Preprosto povedano, gre za stopnjo, do katere posameznik verjame, da lahko izvede neko zeleno vedenje. Zaznan vedenjski nadzor pa izhaja iz pojma samoučinkovitosti, tj. zaupanja v lastne sposobnosti za načrtovanje in izvedbo dejanj, potrebnih za doseganje določenega cilja (Bandura, 1977). Je torej pričakovanje oziroma verjetje posameznika, da lahko obvlada vedenje ali doseže cilj. Zaznana samoučinkovitost običajno vključuje dve komponenti: pričakovanje glede zmožnosti izvedbe dejanja (ali posameznik verjame, da lahko izvede neko dejanje) in pričakovanja glede izida (prepričanje o tem, ali bo dano dejanje imelo želeni učinek) (Tabernero & Hernández, 2011).

Raziskave kažejo, da intervencije, usmerjene k izboljšanju zaznane samoučinkovitosti, pomembno vplivajo na verjetnost izvajanja pro-okoljskih dejanj. Izobraževalni programi, delavnice in druge intervencije, ki posameznikom nudijo praktične izkušnje in orodja za premagovanje zaznanih ovir, lahko na primer povečajo občutek nadzora in s tem tudi dejansko izvedbo pro-okoljskih dejanj (O'Brien & Thondhlana, 2019; Plechatá idr., 2022). Te intervencije pogosto niso uporabne le za doseganje kratkoročnih sprememb, temveč prispevajo tudi k oblikovanju dolgoročnih vedenjskih vzorcev, saj posamezniki, ki so bolj prepričani o svojih sposobnostih vpliva na lastno vedenje, lažje vztrajajo pri novih in včasih zahtevnih pro-okoljskih praksah (He idr., 2020; Zhao & Qin, 2021).

Poleg subjektivnega vedenjskega nadzora in zaznane samoučinkovitosti pa igra pomembno vlogo tudi okolica. Ko so posamezniki deležni pozitivnih povratnih informacij in opazijo, da njihova okolica spodbuja oziroma nagraduje pro-okoljsko vedenje, se občutek samoučinkovitosti dodatno okrepi (Gollwitzer idr., 2009). Socialni kontekst, v katerem posamezniki delujejo, lahko nudi okvir, ki omogoča primerjanje in učenje iz izkušenj drugih, kar še dodatno krepi zaupanje v lastne sposobnosti. Raziskave so pokazale, da so posamezniki z visoko stopnjo zaznane samoučinkovitosti manj občutljivi na morebitne neuspehe ali negativne informacije, kar jim omogoča, da vztrajajo pri prizadevanjih za trajnostne spremembe tudi v primeru začetnih ovir (Benight & Cieslak, 2011; Johnson idr., 2017).

Krepitev zaznanega vedenjskega nadzora in krepitev samoučinkovitosti sta torej ključna dejavnika, ki prispevata k spodbujanju pro-okoljskega vedenja. Intervencije, ki skušajo povečati zaznano samoučinkovitost in zmanjšati občutek, da so pro-okoljska vedenja prezahtevna, lahko bistveno pripomorejo k preoblikovanju prepričanj v dejanja, kar je ključnega pomena za doseganje ciljev trajnostnega razvoja.

2.8 Vedenjske namere

Teorija načrtovanega vedenja torej napoveduje, da subjektivne norme, odnos do okolja in zaznan vedenjski nadzor določajo verjetnost pro-okoljskih vedenjskih namer, namere pa so najbolj neposredni predhodnik pro-okoljskega vedenja (Yuriev idr., 2020). Te povezave so bile potrjene v kontekstu zelenega vedenja zaposlenih (Greaves idr., 2013; Laudenslager idr., 2004; Yuriev idr., 2020), podpisovanja peticij (Hamid & Cheng, 1995), ločevanja odpadkov (Hua & Dong, 2022) in pri kupovanju

trajnostno pridelane hrane (Liu idr., 2024; Vermeir in Verbeke, 2006). Na vedenjske namere vplivajo različni dejavniki glede na vrsto pro-okoljskega vedenja (ločevanje odpadkov, uporaba javnega prevoza, zmanjšanje porabe mesa) in glede na okoliščine, v katerih se izvaja to vedenje (šola, delovno mesto, dopust, dom) (Harland idr., 1999). Tem različnim situacijam pa je skupno, da na vedenjske namere močno vplivajo ponotranjene subjektivne (osebne) norme, stališča, znanje oziroma ozaveščenost in zaznane koristi nekega vedenja (Gao idr., 2016).

Vendar pa se tudi vedenjske namere same po sebi pogosto ne prevedejo v dejansko vedenje v odsotnosti ostalih dejavnikov, tj. obstaja vrzel med namerami in dejanskimi vedenji. Posamezniki ne delujejo vedno ali večinoma v skladu z njihovimi nameni, še posebej, če je treba premagati pomembne ovire za izvedbo vedenja. Raziskave in ankete konsistentno ugotavljajo neskladnost med tem, kar potrošniki izjavljajo (na primer poročanje o naraščajoči skrbi za okolje), in njihovimi dejanskimi (ne)trajnostnimi vedenji. Ta pojav je v literaturi poznan pod več imeni; kot zelena vrzel (angl. *green gap*) (Gleim in Lawson, 2014), vrzel med namerami za pro-okoljsko vedenje in pro-okoljskim vedenjem (angl. *intention-behavior gap*) (Frank & Brock, 2018; Nguyen idr., 2019) in tudi kot vrzel med motivacijo in vedenjem (angl. *motivation-behavior gap*) (Groening idr., 2018). V osnovi gre za neskladje med tem, kar posameznik izrazi o svoji zaskrbljenosti glede okoljskih problemov in dejanskimi dejanji (ElHaffar idr., 2020). V zadnjih letih so se močno okrepila raziskovalna prizadevanja, osredotočena na razumevanje, pojasnjevanje in premagovanje tega pojava (J. Han idr., 2017; Litvine & Wüstenhagen, 2011; Shehawy, 2023; Sukumaran & Majhi, 2024). Metaanaliza Groeninga idr. (2018) na primer ugotavlja, da večina raziskav kaže, da le malo potrošnikov želi plačati več za zelene izdelke, da vedenje v enem okoljskem kontekstu ne pomeni nujno primerljivega vedenja v drugem kontekstu in da obstaja velika razlika med namerami potrošnikov za zelen nakup in dejanskim zelenim potrošniškim vedenjem. To vrzel med namerami in vedenjem lahko deloma premosti občutek osebne okoljske odgovornosti (Hua & Dong, 2022), še vedno pa je naše razumevanje učinkovitih načinov premoščanja te vrzeli omejeno (Borges-Tiago idr., 2024). Poleg tega raziskovalci poudarjajo, da morajo biti rešitve za vrzel med namerami in vedenjem čim bolj usmerjene na usklajevanje specifičnih intervencij z vrsto potrošnikov, pri katerih se želi spodbujati pro-okoljsko vedenje (ElHaffar idr., 2020). Eden takšnih pomembnih dejavnikov, ki ga je treba upoštevati pri načrtovanju intervencij za zmanjševanje vrzeli, je kulturni kontekst, v katerem skušamo spodbujati pro-okoljsko vedenje. V državah z višjim BDP in višjim individualizmom na primer posamezniki pogosteje verjamejo, da so vedenjske

namere pomemben dejavnik, ki vpliva na dejansko vedenje (Morren in Grinstein, 2016).

Poleg tega je moč vedenjske namere pomemben dejavnik tega, kako verjetno bo namera vplivala na dejansko vedenje; močnejše namere so povezane z več dejanskimi zelenimi vedenji in so običajno bolj stabilne tekom daljših časovnih obdobj, hkrati pa lahko nanje manj verjetno vplivamo z intervencijami (Conner & Norman, 2022). Kot pri subjektivnih normah, stališčih in okoljski ozaveščenosti so torej tudi vedenjske namere pomemben, a ne vedno tudi zadosten dejavnik pro-okoljskega vedenja (Geng idr., 2017).

2.9 Empirične ugotovitve

Na pro-okoljsko vedenje torej vplivajo predvsem subjektivne norme, okoljska ozaveščenost oziroma znanje o okoljski problematiki in okoljska samoučinkovitost oziroma zaznan vedenjski nadzor. Zgornji pregled nakazuje, da sočasna prisotnost večjega števila teh dejavnikov bistveno vpliva na verjetnost pro-okoljskega vedenja. Okoljsko znanje ima pomemben pozitiven učinek na pro-okoljska stališča, ta imajo pozitiven učinek na namere za pro-okoljsko vedenje, ki nadalje vplivajo na pogostost in verjetnost pro-okoljskega vedenja (Liu idr., 2020). Da bi natančneje preučili povezanost med temi dejavniki, smo v okviru raziskave projekta Zelen.com izvedli dodatne analize, v katerih smo preverjali povezave med okoljsko ozaveščenostjo in pro-okoljskim vedenjem.

Analize so temeljile na skupni vzorčni populaciji 1127 udeležencev (65,7 % žensk, 32,5 % moških, 1,9 % drugih), starih od 18 do 68 let ($M = 36,08$, $SD = 13,97$). Več kot polovica jih je ocenila svoj socialno-ekonomski položaj kot povprečen (53,4 %), 33 % kot nadpovprečen, skoraj 10 % pa kot podpovprečen. Največ udeležencev je imelo visokošolsko diplomno prve stopnje (43,7 %) ali srednješolsko izobrazbo (38,6 %), 17,2 % je imelo magisterij ali višjo izobrazbo, 0,5 % pa osnovnošolsko.

Subjektivne norme smo v raziskavi merili z dvema postavkama, ki sta se nanašali na okoljske skrbi. Vsaka se je začela z *Večina ljudi, ki mi je blizu, ...* Odgovori so bili na lestvici od 1 (*Popolnoma se ne strinjam*) do 5 (*Popolnoma se strinjam*). Okoljsko ozaveščenost smo merili z enajstimi postavkami (Blok idr., 2015), kjer so udeleženci na petstopenjski lestvici (1 = *Popolnoma se ne strinjam*, 5 = *Popolnoma se strinjam*) ocenjevali svojo ozaveščenost o okoljskih problemih. Zaznano okoljsko

samoučinkovitost smo merili z desetpostavno lestvico, ki ocenjuje samozavest pri reševanju okoljskih težav (Moeller & Stahlmann, 2019), odgovori so bili na tristopenjski lestvici (1 = *zlahka*, 2 = *zmerno*, 3 = *težko*). Pro-okoljsko vedenje smo merili z lestvico, sestavljeno iz 27 izjav, ki je merila pogostost teh dejanj na petstopenjski lestvici (1 = *nikoli*, 5 = *zelo pogosto*). Vsi konstrukti so izkazali ustrezno notranjo konsistentnost.

Rezultati so pokazali naslednje. Pro-okoljsko vedenje so v splošnem pogosteje poročali ženske, starejši in višje izobraženi. Skladno s predhodnimi ugotovitvami in našimi pričakovanji so o pogostejšem pro-okoljskem vedenju poročali tisti, ki so imeli bolj izražene pro-okoljske subjektivne norme, višjo stopnjo ozaveščenosti o okoljski problematiki in višjo zaznano samoučinkovitost. Ženske so pogosteje poročale o pro-okoljskih vedenjih in o višji okoljski ozaveščenosti, med spoloma pa ni bilo značilnih razlik v subjektivnih normah in samoučinkovitosti. Starejši so poročali o več pro-okoljskih vedenjih in višje izraženih pro-okoljskih subjektivnih normah, ni pa bilo značilnih starostnih razlik v okoljski ozaveščenosti in samoučinkovitosti. Poročanje o pro-okoljskem vedenju, samoučinkovitosti, ozaveščenosti ali normah se ni razlikovalo glede na socioekonomski status anketirancev.

Poleg tega smo ugotovili, da okoljska ozaveščenost medira odnos med subjektivnimi normami in pro-okoljskim vedenjem (glej sliko 2). Ta ugotovitev ponovno poudarja, da so ljudje okoli nas pomemben dejavnik pri pro-okoljskem vedenju. Poleg tega, da neposredno krepijo posameznikove pro-okoljske norme, lahko drugi predstavljajo tudi pomemben vir informacij, kar še dodatno povečuje posameznikovo znanje o okoljskih težavah oziroma okoljsko ozaveščenost, ki je, kot smo pokazali zgoraj, ključni predpogoj za pro-okoljsko vedenje. Posamezniki, ki verjamejo, da so njihovi bližnji naklonjeni okolju, se bolj verjetno prilagodijo skupini in okrepijo lastno skrb za okoljske težave, kar spodbuja njihovo pro-okoljsko vedenje. Uresničevanje družbenih pričakovanj (prepričanj o tem, kaj drugi pričakujejo, da bi morali storiti) v dejanska pro-okoljska dejanja se torej deloma zgodi prav prek povečane okoljske ozaveščenosti, ki deluje kot ključni kognitivni posrednik med tem, kaj posameznik čuti, da od njega družba pričakuje, in tem, kako se nato dejansko vede. Ta povečana ozaveščenost poveča verjetnost izvajanja konkretnih pro-okoljskih vedenj, saj posameznik, ki bolje razume vzroke in posledice okoljskih problemov, lažje prepozna in izbere učinkovite ukrepe (npr. ločevanje odpadkov, varčevanje z energijo).



Slika 2: Shematičen prikaz odnosa med subjektivnimi normami, okoljsko ozaveščenostjo in pro-okoljskim vedenjem

Iz zgornjega pregleda literature in naših empiričnih ugotovitev izhaja več praktičnih smernic. Ključna je, da je pomembno spodbujati javno izražanje oz. komuniciranje okoljske naklonjenosti znotraj različnih skupin. Kadar posamezniki vidijo, da njihovi bližnji odkrito podpirajo okoljske ukrepe, se bodo namreč lažje tudi sami poistovetili s temi pričakovanji, to pa lahko nadalje krepí njihovo okoljsko ozaveščenost. Prav tako je smiselno imenovati »ekološke ambasadorje« ali mentorje v šolah, podjetjih in lokalnih skupnostih, ki redno delijo konkretne nasvete o pro-okoljskih vedenjih (na primer o ločevanju odpadkov, varčevanju z energijo in drugih ukrepih), s čimer povečajo dostopnost informacij. Infografike ali kratki vizualni opomniki, nameščeni na vidnih mestih (avle, kuhinje, hodniki), lahko poudarjajo ključne korake in koristi ukrepov, da si posamezniki lažje zapomnijo in razumejo, zakaj ravnajo pro-okoljsko. Organizacija skupinskih izzivov, na primer tekmovanj v recikliranju ali varčevanju energije, ob spremljanju napredka in simboličnih nagradah lahko okrepi občutek skupne odgovornosti in pripadnosti. V vsakodnevno interno komunikacijo (e-poštna sporočila, novice) je dobro vključevati kratke nasvete, ki obnavljajo znanje in hkrati utrjujejo subjektivne norme, vezane na varovanje okolja in trajnostni razvoj. Dostopnost kratkih spletnih vodičev s konkretnimi navodili in smernicami omogoča, da posamezniki lahko hitro pridobijo potrebne informacije. V organizacijah, šolah in drugih prostorih, kjer želimo spodbujati pro-okoljsko vedenje, je prav tako smiselno redno preverjati stopnjo znanja oziroma okoljske ozaveščenosti in pogostost pro-okoljskih dejanj ter rezultate javno predstaviti, saj konkretni podatki o izboljšavah (na primer povečanje ločevanja odpadkov za 20 %) dodatno spodbujajo posameznike k ohranjanju in krepitvi že vzpostavljenih navad.

3 Psihološke posledice podnebnih sprememb

V prvem delu pričujočega prispevka smo predstavili ključne psihološke koncepte in konstrukte, vezane na pro-okoljsko vedenje, ki ponazarjajo pomen in vlogo psihologije pri razumevanju, raziskovanju, komuniciranju in naslavljanju okoljske krize. Kljub številnim poskusom, da bi spodbujali pro-okoljsko vedenje prek krepitev biosferičnih vrednot, prepričanj v zvezi z okoljsko krizo, subjektivnih norm, okoljskih stališč in zaznanega nadzora nad vedenjem, pa podnebne spremembe že vplivajo na življenja številnih ljudi. Tu je vloga psihologije dvojna: omogoča razumevanje in spodbuja razvoj intervencij za tiste, ki izkušajo podnebno anksioznost v pričakovanju podnebnih katastrof, kot tudi za tiste posameznike in skupnosti, ki se morajo prilagajati na dejanske posledice podnebnih katastrof in spremenjenih življenjskih pogojev, ki zaznamujejo njihova vsakdanja življenja. Začetnemu pregledu glavnih konceptov sledi pregled nekaterih glavnih intervencij, ki so bile razvite z namenom spodbujanja in razvijanja psihološke prožnosti in odpornosti pri soočanju s podnebnimi izzivi.

2.1. Podnebna anksioznost

Tradicionalno je bilo manj pozornosti namenjene psihološkim posledicam podnebnih sprememb, še posebej pri mladih (Burke idr., 2018), v zadnjih letih pa za ta pojav obstaja vse večje zanimanje. Eko-anksioznost oziroma podnebna anksioznost je vse pogostejše obravnavana v sodobnih medijih, prav tako pa se za ta pojav vse bolj zanimajo tudi zdravstveni delavci in raziskovalci (Clayton idr., 2016; Clayton & Karazsia, 2020a; Pihkala, 2020). Vse več se raziskuje psihološke posledice podnebnih sprememb prav v kontekstu populacije otrok in mladostnikov (za pregled glej Brophy idr., 2023; Léger-Goodes idr., 2022). Še vedno pa različne discipline in pristopi definirajo pojav na nekoliko različne načine (Clayton in Karazsia, 2020). Prevladujoči biomedicinski pogledi na podnebno anksioznost se na primer osredotočajo na simptome, kot so panični napadi, nespečnost, ruminiranje, obsesivno razmišljanje in druge klinično izražene težave z duševnim zdravjem (Hickman, 2020; Sciberras & Fernando, 2022), medtem ko drugi poudarjajo, da gre v mnogih primerih za normalen odziv na dejansko grožnjo (Gregersen idr., 2024). Nedavna raziskava ponuja naslednjo definicijo, ki povzema te različne vidike: »Podnebna anksioznost je tesnobno stanje, ki je lahko izraženo v različnih stopnjah, predvsem pa ga zaznamujejo neprijetna čustva, povezana z naravnim svetom, človeškim življenjem, negotovostjo in strahom pred prihodnostjo« (Brophy idr.,

2023, str. 658). Različnim pristopom je tako skupno, da podnebno anksioznost razumejo kot tesnobo, povezano s podnebnimi spremembami in pretečo nevarnostjo naravnih katastrof, ki vključuje neprijetne čustvene, vedenjske in kognitivne odzive, vezane na zaskrbljenost v zvezi s podnebnimi spremembami.

V primerih, ko tesnoba ni preveč intenzivna, lahko okoljska kriza kot grožnja vrednotam, ki so posamezniku pomembne, deluje motivacijsko, tj. spodbuja pro-okoljsko delovanje (Bright & Eames, 2022; Sangervo idr., 2022). Pomembno je torej razumeti, do katere mere in v katerih primerih zaskrbljenost glede okoljske problematike odraža zdravo angažiranje posameznika z okolico, kdaj pa preneha delovati motivacijsko in škoduje tako posameznikovemu blagostanju kot verjetnosti za konstruktivno soočanje z okoljskimi izzivi (Davidson, 2018). Če je tesnoba intenzivna, kronična in težko obvladljiva, namreč pasivizira namesto spodbuja vedenje ter povzroči občutke nemoči, utrujenosti in odtujenosti, kar ovira posameznikovo sposobnost, da bi prisostvoval pri konstruktivnih okoljskih ukrepih. Poleg tega je lahko dolgotrajna podnebna anksioznost kot stanje stalnega stresnega odziva povezana z razvojem ali poslabšanjem obstoječe duševne težave ali motnje (Ramadan in Ataallah, 2021).

Čeprav mnogo ljudi poroča o zaskrbljenosti v zvezi z okoljsko krizo, pa le manjšina doživlja patološko mero anksioznosti (Cosh idr., 2024). Pri posameznikih, ki se soočajo s podnebno anksioznostjo, je tako pomembno oceniti, v kakšni meri moti njihove kognitivne procese (ali je zaskrbljenost prisotna do te mere, da povzroča težave s koncentracijo, težave s spanjem, ruminacije) in/ali čustvovanje (pogosto jokanje, nočne more, znižano razpoloženje). Če je zaskrbljenost tako izražena, da vpliva na posameznikovo zmožnost opravljanja vsakodnevnih obveznosti, govorimo o klinično izraženi podnebni anksioznosti. O klinični izraženi podnebni anksioznosti torej govorimo, ko posameznik svoj odziv zaznava kot čustveno obremenjujoč do te mere, da negativno vpliva na eno ali več področij funkcioniranja. Ti odzivi se lahko pojavijo kot panični napadi, agresija ali medosebni konflikti (Sangervo idr., 2022). Za oceno intenzivnosti podnebne anksioznosti se uporablja različne lestvice. Nedavno sta bili na vzorcu slovenskih mladih (18–24 let) validirani slovenski različici dveh lestvic za merjenje podnebne anksioznosti, Lestvica podnebne anksioznosti (CAS) in Lestvica skrbi zaradi podnebnih sprememb (CCWS) (Plohl idr., 2023), ki sta priloženi v prilogi. Pomembno je, da cilj pri obravnavanju škodljivih negativnih zdravstvenih učinkov ni odpraviti skrbi za okolje, temveč jo obvladovati na način, ki bi spodbujal konstruktivno ukrepanje in

psihološko prožnost (Hurley idr., 2022). S tem lahko posamezniki preidejo iz stanja tesnobe v stanje opolnomočenega delovanja in šele tako prispevajo k rešitvam podnebnih sprememb, skrbi zase in podpori skupnosti (Heeren in Asmundson, 2023).

V zadnjih letih je bilo razvitih veliko intervencij za naslavljanje podnebne anksioznosti (za pregled glej Baudon in Jachens, 2021). Celostno naslavljanje podnebne anksioznosti zahteva tako intervencije, osredotočene na posameznika, kot so vedenjsko kognitivna terapija in drugi pristopi za izboljšanje čustvene regulacije ter psihološke prožnosti, kot tudi na problem osredotočene intervencije, ki naslavljajo dejanske okoljske izzive (Boehme idr., 2024). Pristop multiplih potreb je eden od načinov, ki upošteva bistveno širši spekter izidov kot le individualno simptomatiko in počutje (Bingley idr., 2022). Ta pristop poudarja tri ravni potreb, ki jih je smiselno naslavljanje z različnimi intervencijami. Na prvi ravni so individualne potrebe, ki se nanašajo na potrebe posameznikov, da se zmanjša njihova subjektivna izkušnja podnebne anksioznosti in izboljša individualno blagostanje, še posebej, če te skrbi pomembno vplivajo na njihovo funkcioniranje. Socialne potrebe se nanašajo na potrebe skupnosti; lahko jih naslovimo s pristopi, ki oblikujejo pripravljenost ljudi, da delujejo v korist svoje skupnosti. Intervencije za naslavljanje podnebne anksioznosti imajo namreč še posebej močan učinek, ko vključujejo kolektivno delovanje v imenu zasledovanja skupnega cilja. Tako lahko intervencije naslavljajo socialne potrebe s spodbujanjem izidov, kot so medosebna bližina, skupinska kohezija in družbena medsebojna odvisnost. Okoljske potrebe pa se nanašajo na nujno potrebo po naslavljanju podnebnih sprememb na družbeni ravni, da bi omejili škodo, ki jo te povzročajo ekološkim sistemom prek sistemskih sprememb in kolektivnega pro-okoljskega vedenja. Te tri sklope potreb naslavljajo tri vrste intervencij na različnih ravneh. V nadaljevanju predstavljamo tri glavne kategorije intervencij, ki naslavljajo opisane potrebe.

1. Intervencije za čustveno regulacijo so lahko individualne ali skupinske in spodbujajo izražanje čustev, razvijanje čustvenih veščin, razumevanje in potrjevanje čustev v zvezi z okoljsko krizo. Sem spadajo:

- *psihoedukacija*, katere namen je ozaveščati posameznike o naravi travme in odzivov na stres, jim pomagati prepoznati lastne reakcije in razumeti, da so takšni odzivi pogosti po doživljanju podnebnih katastrof (Boehme idr., 2024);

- *kognitivno vedenjska terapija*, katere namen je prepoznavanje in spreminjanje negativnih prepričanj in vedenj, ki prispevajo k vzdrževanju tesnobe (Lindhe idr., 2023);
- *terapija sprejemanja in predanosti*, ki lahko pomaga pri spodbujanju psihološke fleksibilnosti (angl. *resilience*) prek učenja prepoznavanja čustev brez obsojanja, ozaveščanja svojih vrednot in spodbujanja vedenj, ki so skladna s temi vrednotami (Bellehumeur idr., 2024; Williams & Samuel, 2024);
- *pristopi, ki spodbujajo samorefleksijo* lahko posameznikom služijo kot orodje za samopomoč, na primer v obliki strukturiranih delovnih listov, ki jim pomagajo raziskati lastna čustva, misli in njihove osebne odzive na podnebne spremembe. Namen je pomagati posameznikom prepoznati in izraziti svojo podnebno anksioznost, prepoznati njen vpliv na njihovo vsakdanje življenje ter oblikovati konkretne korake za smiselno ukvarjanje z okoljskimi vprašanji, ob tem pa vaditi čustveno regulacijo (Han & Ahn, 2020).

2. Intervencije za spodbujanje socialne povezanosti vključujejo socialno podporo, vrstniške interakcije in grajenje skupnosti (Pitt idr., 2024; Sarrasin idr., 2022). Na individualni ravni so se te intervencije izkazale za učinkovite pri zmanjševanju podnebne anksioznosti. Na socialni ravni lahko povečajo medsebojno povezanost, spodbujajo socialne povezave in občutek skupnosti. Prav tako lahko imajo pozitivne okoljske izide, če vključujejo pro-okoljske aktivnosti, kot so zaščita divjih živali, izobraževanje o podnebnju ali skupnostni projekti sajenja dreves (Bingley idr., 2022).

3. Na problem osredotočene intervencije, kot so kolektivno delovanje, aktivizem in prostovoljstvo, so pokazale izboljšanje tako na individualni ravni kot na okoljski ravni, lahko pa izboljšajo tudi socialne izide z okrepitevijo socialne medsebojne povezanosti, socialnih povezav in občutka skupnosti (Bingley idr., 2022).

V zvezi z naslavljanjem psiholoških posledic podnebne krize smo izvedli modul za študente (izveden 6. 6. 2024 na Filozofski Fakulteti Univerze v Mariboru za magistrske študente psihologije in sociologije, N = 30) in modul za svetovalne delavce v osnovnih in srednjih šolah (izveden 4. 2. 2025 v spletnem okolju MS Teams, N = 110). Namen modulov je bil predstavitev praktičnih pristopov za

prepoznavanje in spoprijemanje s podnebno anksioznostjo. V modulih smo osvetlili pristope, prilagojene za študente, učitelje in svetovalne delavce, ki omogočajo vključevanje teh tematik v pouk in svetovalno delo. V okviru modula za svetovalne delavce smo izvedli tudi kratko anketo, s katero smo preverjali, v kolikšni meri svetovalni delavci podnebno anksioznost zaznavajo kot problem, s katerim se soočajo mladostniki. Rezultati kažejo, da večina svetovalnih delavcev v Sloveniji podnebne anksioznosti ne zaznava kot pereč problem. Natančneje, na vprašanje, kako pogosto pri delu z otroki in mladostniki zaznavajo podnebno anksioznost kot težavo, jih je 52 % poročalo, da te težave ne zaznavajo nikoli, 40 % je poročalo, da jo zaznavajo redko, 7 % pa, da jo zaznavajo občasno. Od vseh navedenih težav je podnebna anksioznost predstavljala najmanj zaskrbljujoč problem, sploh v primerjavi s splošno tesnobo, depresivnostjo, pomanjkanjem motivacije, perfekcionizmom, neželenim vedenjem in vedenjskimi motnjami, ki se pojavljajo redno. Večina anketiranih je poročala tudi o tem, da niso dobro seznanjeni s pojavom podnebne anksioznosti (77 %) in da se ne počutijo usposobljeni za pomoč otrokom in mladostnikom, ki se soočajo s podnebno anksioznostjo (80 %). Hkrati je večina poročala, da bi si želela več znanja za pomoč otrokom in mladostnikom s podnebno anksioznostjo (73 %). Anketirani so izpostavili tudi, da je v času velike pojavnosti različnih duševnih stisk in vedenjskih problemov razmišljanje o podnebni anksioznosti prevelika zahteva za svetovalne delavce in učitelje. Možnost vidijo predvsem v naslavljanju tesnobnosti v zvezi z okoljsko krizo in podnebnimi spremembami kot ene od skrbi otroka, ki se jo naslavlja z obstoječimi intervencijami za razumevanje in zmanjševanje tesnobnosti pri otrocih in mladostnikih.

V luči predstavljenih rezultatov se kaže jasna potreba po sistematičnem opolnomočenju svetovalnih delavcev (in drugih strokovnjakov, ki delajo z mladimi) za delo z mladimi, ki doživljajo podnebno anksioznost. Glede na izražena stališča anketiranih (visoka motiviranost nuditi pomoč in sočasna nizka usposobljenost za delo z mladimi, ki so izrazito zaskrbljeni glede podnebnih sprememb) bi morala takšna podpora obsegati več pristopov, ki se medsebojno dopolnjujejo.

Prvič, kaže se potreba po zagotavljanju **ciljno usmerjenih izobraževanj** o podnebni anksioznosti, ki bi vključevala razumevanje psihološkega ozadja tega pojava, razvojne značilnosti pri otrocih in mladostnikih ter vplive širšega družbenega konteksta. Ta izobraževanja naj vključujejo tudi prenose že obstoječih znanj in terapevtskih pristopov za delo z anksioznostjo na področje podnebne anksioznosti, pri čemer je pomembno, da se metode prilagodijo specifikam okoljske skrbi – tj. da ne

zmanjšujejo pomena skrbi same, temveč podpirajo mlade pri iskanju konstruktivnih načinov spoprijemanja in ohranjanja upanja (Ojala, 2013).

Drugič, priporočljivo bi bilo vključiti **ozaveščanje o razširjenosti in posledicah podnebne anksioznosti** za duševno zdravje mladih. Nedavne raziskave namreč kažejo, da je problematika bistveno bolj razširjena, kot se zdi na podlagi zgoraj predstavljenih rezultatov modula s svetovalnimi delavci. Nedavna mednarodna raziskava 32 držav na primer ugotavlja, da je skoraj polovica mladih zelo ali ekstremno zaskrbljenih glede podnebnih sprememb, ta skrb pa je bila močno povezana s slabšim duševnim blagostanjem (Ogunbode idr., 2022). Podobno Hickman idr. (2021) ugotavljajo na vzorcu desetih držav, da je 59 % mladostnikov in mladih odraslih ekstremno zaskrbljenih glede podnebnih sprememb, 62 % doživlja v zvezi s tem tesnobo, 75 % pa jih meni, da je prihodnost strašljiva. Pomanjkanje prepoznave tega pojava v šolskem prostoru lahko prispeva k občutkom nerazumljenosti, izolacije in brezupa med mladimi.

Tretjič, smiselno bi bilo razviti **skupinske oblike podpore**, kjer bi lahko mladi delili svoje skrbi, izkušnje in strategije spoprijemanja z okoljskimi skrbmi. Takšne skupine omogočajo krepitev občutka pripadnosti, normalizacijo čustvenih odzivov ter spodbujajo medvrstniško učenje in podporo. Pozitivne učinke tovrstnega pristopa izpostavljajo tudi raziskave o kolektivnih oblikah spoprijemanja s podnebnimi spremembami (Ojala, 2013).

Četrtič, v vseh teh korakih je priporočeno **aktivno vključevanje mladih** kot sogovornikov in soustvarjalcev pri oblikovanju programov pomoči. Mladi pogosto prispevajo izvirne ideje, ki lahko bistveno pripomorejo k oblikovanju ustreznih podpornih strategij ter krepijo njihov občutek vpliva, samoučinkovitosti in agentnosti (angl. *agency*).

3.2 Smernice za komuniciranje o podnebni krizi

Na podlagi predstavljenih konceptualnih izhodišč in empiričnih ugotovitev oblikujemo konkretne smernice za vse, ki komunicirajo o podnebni krizi (od svetovalnih delavcev, znanstvenikov, novinarjev, politikov, aktivistov in drugih komunikatorjev podnebnih sprememb). Učinkovito komuniciranje ima namreč ključno vlogo pri oblikovanju družbenega razumevanja podnebnih sprememb, vpliva na individualno in kolektivno vedenje ter pomembno prispeva k

psihološkemu doživljanju posameznikov, zlasti v kontekstu podnebne anksioznosti. Spodaj predstavljene smernice temeljijo na zgoraj predstavljenih spoznanjih in združujejo vedenjske, kognitivne in čustvene vidike učinkovite komunikacije.

Osredotočanje na področja, kjer ima posameznik občutek vpliva. Komunikatorji naj namenoma poudarjajo konkretna področja, kjer lahko posameznik s svojim vedenjem neposredno ali posredno vpliva na okolje. Pomembno je, da se pro-okoljska dejanja, kot so zmanjšanje potrošnje, odgovorna mobilnost, zmanjševanje odpadkov ali vključevanje v lokalne pobude, predstavijo kot smiselna in dosegljiva. Takšen pristop krepi zaznano samoučinkovitost, kar spodbuja vedenjsko aktivacijo in zmanjšuje občutek nemoči, povezan s podnebnimi spremembami in okoljsko krizo. Pri tem je ključna doslednost: komunikacija naj se izogne implicitnim sporočilom, da je individualno delovanje nepomembno, saj to lahko poveča verjetnost za pasivnost in izogibanje ter zmanjša verjetnost delovanja.

Izpostavljanje zgledov in uspešnih kolektivnih prizadevanj. Za krepitev subjektivnih norm in občutka kolektivne učinkovitosti je bistveno, da komunikacija vključuje konkretne primere posameznikov, skupin ali skupnosti, ki se uspešno odzivajo na okoljske izzive. Uporaba zgledov (npr. lokalnih iniciativ, mladinskih gibanj, šolskih projektov) omogoča prepoznavanje možnosti delovanja tudi v lastnem kontekstu in krepi zaupanje v moč kolektivnega delovanja. Poleg tega pa imajo zgledi pomembno vlogo pri oblikovanju in utrjevanju subjektivnih norm – torej zaznav, kaj je v določeni skupnosti sprejemljivo, pričakovano in zaželeno vedenje. Ko posamezniki vidijo, da člani skupin, s katerimi se identificirajo, izkazujejo pro-okoljsko vedenje, so bolj verjetno motivirani, da podobno ravnajo tudi sami. To velja zlasti za mladostnike in mlade odrasle, pri katerih je potreba po pripadnosti in usklajenosti z vrstniškimi normami še posebej izrazita. Subjektivne norme namreč ne delujejo zgolj kot informacijski okvir, temveč tudi kot psihološki mehanizem družbenega potrjevanja, ki spodbuja vedenje skladno s skupinskimi pričakovanji. Pomembno je, da se ti primeri predstavijo z dovolj podrobnostmi, da so razumljivi in konkretni (kdo, kaj, kdaj, kako) ter da se povežejo z vrednotami, interesi in identitetami ciljne publike. Vključevanje zgledov iz lokalnega okolja ali skupin, s katerimi se naslovniki že identificirajo, dodatno povečuje učinkovitost sporočila, saj omogoča večjo verodostojnost in prepoznavnost. Pri tem pa naj se komunikacija izogiba idealizaciji ali moraliziranju, temveč naj zgledi služijo kot realni, navdihujoči in dostopni primeri družbeno potrjenega vedenja, ki ga je mogoče ponotranjiti.

Povezovanje sporočil z vrednotami, identiteto in pripadnostjo. Pro-okoljska komunikacija je učinkovitejša, kadar ni usmerjena zgolj v spremembo vedenja, temveč tudi v krepitev okoljske identitete in vrednot. To pomeni, da se posameznikom pomaga osmisliti pro-okoljsko delovanje kot izraz osebnih prepričanj, moralne odgovornosti ali solidarnosti z drugimi. Tak pristop omogoča globlje notranje motivacije za spremembo vedenja. Komunikatorji naj torej oblikujejo sporočila, ki povezujejo okoljske skrbi z osebnimi zgodbami, medosebnimi odnosi in občutkom pripadnosti skupnosti. V tem okviru je ključno tudi poudarjanje pomena medgeneracijske pravičnosti in skrbi za prihodnje generacije.

Normalizacija čustvenih odzivov in podpora pri soočanju. Ob upoštevanju naraščajoče razširjenosti podnebne anksioznosti je pomembno, da komunikacija priznava in validira čustvene odzive na podnebno krizo. Namesto sporočil, ki implicitno zanikajo ali minimalizirajo čustvene stiske, je priporočljivo jasno sporočiti, da so občutki strahu, jeze, žalosti in nemoči razumni odzivi na realno grožnjo. Vzporedno je treba nuditi smernice za čustveno regulacijo, kot so iskanje informacij, ki vodijo k delovanju, vključevanje v podporne skupine ali kanaliziranje skrbi v družbeno udejstvovanje. S tem se spodbuja premik od pasivne zaskrbljenosti k aktivni skrbi.

Uravnotežena in k rešitvam usmerjena predstavitev problematike. Medijska poročila o okoljski krizi pogosto prispevajo k povečevanju podnebne anksioznosti in manjši verjetnosti za konstruktivno pro-okoljsko delovanje, če so pretirano pesimistična (Pihkala, 2020). Trenutna sporočila o podnebnih spremembah so pogosto jezikovno in vizualno negativna, kar lahko okrepi občutek brezupa (Coren & Wang, 2024; Ettinger idr., 2021; McManus, 2023; Mitchell, 2024). Čeprav je nujno sporočiti resnost in kompleksnost podnebne krize, je ključnega pomena, da se izognemo katastrofičnemu in alarmističnemu poročanju brez jasne usmeritve v rešitve. Pretirano poudarjanje brezizhodnosti namreč lahko vodi v čustveno ohromelost, izogibanje in zmanjšano motivacijo za ukrepanje. Pri množičnem komuniciranju podnebnih sprememb je zato poleg realističnega prikaza stanja ključno tudi vzbujanje upanja in ponujanje izvedljivih rešitev, če želimo spodbuditi pro-okoljsko vedenje. Raziskave kažejo, da so najbolj učinkovita sporočila, ki najprej predstavijo resne posledice podnebnih sprememb, nato ponudijo konkretne rešitve in zaključijo s pozivom k dejanju (Kotcher idr., 2021). Izobraževanja o praktičnih ukrepih, odprti dialogi in aktivno sodelovanje lahko zmanjšajo tveganje za ekološko tesnobo (Crandon idr., 2022), iskanje družbene podpore in vključevanje v lokalne skupnosti pa krepita posameznikovo in kolektivno učinkovitost, kar veča verjetnost za pro-

okoljsko vedenje (Cosentino idr., 2024). Komunikacija naj torej jasno artikulira, kaj je problem, zakaj je pomemben ter kaj se lahko glede tega stori na individualni, skupnostni in sistemski ravni. Takšna uravnotežena komunikacija omogoča ohranjanje občutka obvladljivosti in realnega upanja, ki sta ključna dejavnika za dolgoročno angažiranost.

Spodbujanje participativnega dialoga in izmenjave perspektiv. Komunikacija o podnebnih spremembah naj ne poteka enosmerno. Treba je ustvarjati prostor za dialog, vprašanja in soustvarjanje rešitev. Participativne oblike komunikacije (npr. delavnice, fokusne skupine, javni forumi, vrstniški pogovori) omogočajo, da se posamezniki počutijo slišane in vključene, kar povečuje njihovo pripravljenost za ukrepanje. Poleg tega omogočajo izmenjavo strategij spoprijemanja z okoljsko stisko ter krepijo občutek skupnosti in solidarnosti.

Učinkovita komunikacija o podnebni krizi je torej bistveno več kot le prenos informacij. Je proces, ki lahko pomembno prispeva k oblikovanju vedenjskih sprememb, duševnemu blagostanju in občutku kolektivne odgovornosti. Z upoštevanjem psihosocialnih dejavnikov, ki vplivajo na zaznavanje, doživljanje in odzivanje na okoljske grožnje, lahko komunikatorji postanejo pomembni akterji v podpori posameznikom in skupnostim pri prehodu k bolj trajnostnemu pro-okoljskemu vedenju in večji psihološki odpornosti.

4 Zaključek

Psihološki pristopi k razumevanju in spodbujanju pro-okoljskega vedenja predstavljajo ključni element v komunikaciji podnebne krize. Raziskave, ki smo jih predstavili v okviru teorije načrtovanega vedenja, kažejo, da so vrednote, prepričanja, subjektivne norme, zaznan vedenjski nadzor in samoučinkovitost medsebojno povezani dejavniki, ki skupaj vplivajo na vedenjske namere in verjetnost dejanske izvedbe pro-okoljskih vedenj. Poudarek vsakršnih prizadevanj vplivanja na vedenje posameznikov v smeri pro-okoljskih smernic mora tako temeljiti ne zgolj na ozaveščanju javnosti, temveč tudi na krepitvi občutka, da lahko posamezniki s svojimi dejanji učinkovito ali vsaj nezanemarljivo prispevajo k doseganju določenih zelenih ciljev.

Kot smo pokazali, je poleg razumevanja dejavnikov pro-okoljskega vedenja drugi pomemben doprinos psihološke znanosti k blaženju posledic okoljske krize tudi razumevanje podnebne anksioznosti in sorodnih psiholoških pojavov, s katerimi se sooča vse več ljudi. Čeprav zaskrbljenost zaradi podnebnih sprememb pogosto deluje motivacijsko, lahko pretirana anksioznost vodi do pasivnosti in občutkov nemoči. Zato je v komunikaciji o podnebni krizi nujno, da se komunikatorji krize ne osredotočajo le na predstavljanje negativnih posledic krize, temveč tudi na konkretne strategije, ki posameznikom omogočajo razvijanje psihološke odpornosti in jih spodbujajo h konstruktivnemu ukrepanju in delovanju. Pri uspešnem komuniciranju ima ključno vlogo tudi upoštevanje socialnega konteksta. Komunikacijske strategije, ki poudarjajo skupinske norme in koristi ter izpostavljajo pozitivne primere pro-okoljskega vedenja, lahko namreč pomembno pripomorejo k večji angažiranosti in spremembi vedenja. Komuniciranje, ki vključuje omembo učinkovitosti podnebnih ukrepov in poudarja vlogo vsakega posameznika pri doseganju skupnih ciljev, pripomore k premostitvi vrzeli med namero in dejanskim vedenjem. Na vse te različne načine psihološka spoznanja ponujajo smernice za oblikovanje komunikacijskih strategij, ki ne le obveščajo, temveč tudi opolnomočajo posameznike, da prevzamejo aktivno vlogo v soočanju z raznolikimi in žal številnimi izzivi podnebnih sprememb.

Opomba

Prispevek je nastal v okviru projekta NOO Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo - ZELEN.KOM (evidenčna številka C3330-22-953012), ki ga financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

Viri in literatura

- Ahmad, W., Kim, W. G., Anwer, Z., & Zhuang, W. (2020). Schwartz personal values, theory of planned behavior and environmental consciousness: How tourists' visiting intentions towards eco-friendly destinations are shaped? *Journal of Business Research*, 110, 228–236.
- Ajzen, I. (2020). The theory of planned behavior: Frequently asked questions. *Human behavior and emerging technologies*, 2(4), 314–324.
- Albright, E. A., & Crow, D. (2019). Beliefs about climate change in the aftermath of extreme flooding. *Climatic Change*, 155(1), 1–17.
- Alport, G. W. (1935). *Attitudes in C. Murchison ed., A Handbook of Social Psychology*. Clark university press.
- Ando, K., Ohnuma, S., Blöbaum, A., Matthies, E., & Sugiura, J. (2010). Determinants of individual and collective pro-environmental behaviors: Comparing Germany and Japan. *Journal of environmental information science*, 38(5), 21–32.
- Arnocky, S., Milfont, T. L., & Nicol, J. R. (2014). Time perspective and sustainable behavior: Evidence for the distinction between consideration of immediate and future consequences. *Environment and Behavior*, 46(5), 556–582.

- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84(2), 191.
- Barbarossa, C., De Pelsmacker, P., & Moons, I. (2017). Personal values, green self-identity and electric car adoption. *Ecological Economics*, 140, 190–200.
- Bardi, A., & Goodwin, R. (2011). The dual route to value change: Individual processes and cultural moderators. *Journal of cross-cultural psychology*, 42(2), 271–287.
- Barr, S., Shaw, G., Coles, T., & Prillwitz, J. (2010). ‘A holiday is a holiday’: Practicing sustainability, home and away. *Journal of Transport Geography*, 18(3), 474–481.
- Barraza, L., Duque-Aristiza Bal, A. N. A., & Rebolledo, G. (2003). Environmental education: From policy to practice. *Environmental Education Research*, 9(3), 347–357.
- Barth, M., Masson, T., Fritsche, I., Fielding, K., & Smith, J. R. (2021). Collective responses to global challenges: The social psychology of pro-environmental action. *Journal of Environmental Psychology*, 74, 101562.
- Bartiaux, F. (2008). Does environmental information overcome practice compartmentalisation and change consumers’ behaviours? *Journal of cleaner production*, 16(11), 1170–1180.
- Baudon, P., & Jachens, L. (2021). A scoping review of interventions for the treatment of eco-anxiety. *International journal of environmental research and public health*, 18(18), 9636.
- Bellehumeur, C. R., Carignan, L.-M., & Robinson, N. (2024). Acceptance and commitment therapy to alleviate climate-induced psychological distress. *British Journal of Guidance & Counselling*, 1–13.
- Benight, C. C., & Cieslak, R. (2011). Cognitive factors and resilience: How self-efficacy contributes to coping with adversities. *Resilience and mental health: Challenges across the lifespan*, 45–55.
- Bingley, W. J., Tran, A., Boyd, C. P., Gibson, K., Kalokerinos, E. K., Koval, P., Kashima, Y., McDonald, D., & Greenaway, K. H. (2022). A multiple needs framework for climate change anxiety interventions. *American Psychologist*, 77(7), 812.
- Blok, V., Wesselink, R., Studynka, O., & Kemp, R. (2015). Encouraging sustainability in the workplace: A survey on the pro-environmental behaviour of university employees. *Journal of cleaner production*, 106, 55–67.
- Boehme, B. A., Kinsman, L. M., Norrie, H. J., Tessier, E. D., Fleming, S. W., & Asmundson, G. J. (2024). Climate Anxiety: Current Evidence and Future Directions. *Current Psychiatry Reports*, 26(11), 670–677.
- Borges-Tiago, M. T., Almeida, A., Tiago, F. G. B., & Avelar, S. M. M. (2024). Bridging the innovative Attitude–Behavior Gap: A dual-level analysis. *Journal of Innovation & Knowledge*, 9(4), 100561.
- Bouman, T., Steg, L., & Perlaviciute, G. (2021). From values to climate action. *Current Opinion in Psychology*, 42, 102–107.
- Bouman, T., Steg, L., & Zawadzki, S. J. (2020). The value of what others value: When perceived biospheric group values influence individuals’ pro-environmental engagement. *Journal of Environmental Psychology*, 71, 101470.
- Bradley, G. L., & Reser, J. P. (2017). Adaptation processes in the context of climate change: A social and environmental psychology perspective. *Journal of Bioeconomics*, 19, 29–51.
- Braus, J., & Wood, D. (1993). *Environmental education in the schools: Creating a program that works!* (1st. 2). North American Association for Environmental Education.
- Bright, M. L., & Eames, C. (2022). From apathy through anxiety to action: Emotions as motivators for youth climate strike leaders. *Australian Journal of Environmental Education*, 38(1), 13–25.
- Brophy, H., Olson, J., & Paul, P. (2023). Eco-anxiety in youth: An integrative literature review. *International Journal of Mental Health Nursing*, 32(3), 633–661.
- Burke, S. E., Sanson, A. V., & Van Hoorn, J. (2018). The psychological effects of climate change on children. *Current psychiatry reports*, 20, 1–8.
- Capstick, S., Whitmarsh, L., Poortinga, W., Pidgeon, N., & Upham, P. (2015). International trends in public perceptions of climate change over the past quarter century. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 6(1), 35–61.
- Casaló, L. V., & Escario, J.-J. (2018). Heterogeneity in the association between environmental attitudes and pro-environmental behavior: A multilevel regression approach. *Journal of Cleaner Production*, 175, 155–163.

- Casaló, L. V., Escario, J.-J., & Rodríguez-Sánchez, C. (2019). Analyzing differences between different types of pro-environmental behaviors: Do attitude intensity and type of knowledge matter? *Resources, Conservation and Recycling*, *149*, 56–64.
- Chwialkowska, A., Bhatti, W. A., & Glowik, M. (2020). The influence of cultural values on pro-environmental behavior. *Journal of cleaner production*, *268*, 122305.
- Cialdini, R. B., & Goldstein, N. J. (2004). Social influence: Compliance and conformity. *Annu. Rev. Psychol.*, *55*(1), 591–621.
- Cialdini, R. B., Reno, R. R., & Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of personality and social psychology*, *58*(6), 1015.
- Cieciuch, J., Davidov, E., & Algesheimer, R. (2016). The stability and change of value structure and priorities in childhood: A longitudinal study. *Social Development*, *25*(3), 503–527.
- Clayton, S., Devine-Wright, P., Swim, J., Bonnes, M., Steg, L., Whitmarsh, L., & Carrico, A. (2016). Expanding the role for psychology in addressing environmental challenges. *American Psychologist*, *71*(3), 199.
- Clayton, S., & Karaszia, B. T. (2020). Development and validation of a measure of climate change anxiety. *Journal of environmental psychology*, *69*, 101434.
- Climate Copernicus* (Global Climate Highlights). (2025). <https://climate.copernicus.eu/global-climate-highlights-2024>
- Conner, M., & Norman, P. (2022). Understanding the intention-behavior gap: The role of intention strength. *Frontiers in Psychology*, *13*, 923464.
- Coren, E., & Wang, H. (2024). *Storytelling to accelerate climate solutions*. Springer Nature.
- Cosentino, M., Gal-Oz, R., & Safer, D. L. (2024). Community-based resilience: The influence of collective efficacy and positive deviance on climate change-related mental health. V *Storytelling to Accelerate Climate Solutions* (str. 319–338). Springer International Publishing Cham.
- Cosh, S. M., Williams, S. E., Lykins, A. D., Bartik, W., & Tully, P. J. (2024). Detecting and classifying eco-anxiety: Development of clinical cut-off scores for the climate change anxiety scale. *BMC psychology*, *12*(1), 738.
- Crandon, T. J., Scott, J. G., Charlson, F. J., & Thomas, H. J. (2022). A social–ecological perspective on climate anxiety in children and adolescents. *Nature Climate Change*, *12*(2), 123–131.
- Creutzig, F., Roy, J., Lamb, W. F., Azevedo, I. M., Bruine de Bruin, W., Dalkmann, H., Edelenbosch, O. Y., Geels, F. W., Grubler, A., & Hepburn, C. (2018). Towards demand-side solutions for mitigating climate change. *Nature Climate Change*, *8*(4), 260–263.
- Culiberg, B. (2014). Towards an understanding of consumer recycling from an ethical perspective. *International Journal of Consumer Studies*, *38*(1), 90–97.
- Cvetkovich, G. T., & Werner, R. (1994). How can psychology help save the planet. *A research agenda on environmental problems [Statement distributed by the APA Taskforce on Psychology and Environmental Problems]*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Davidson, D. J. (2018). Rethinking adaptation: Emotions, evolution, and climate change. *Nature and Culture*, *13*(3), 378–402.
- De Coninck, H., Revi, A., Babiker, M., Bertoldi, P., Buckeridge, M., Cartwright, A., Dong, W., Ford, J., Fuss, S., & Hourcade, J. C. (2018). Strengthening and implementing the global response. V *Global warming of 1.5 C: Summary for policy makers* (str. 313–443). IPCC-The Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Dietz, T., Gardner, G. T., Gilligan, J., Stern, P. C., & Vandenberg, M. P. (2009). Household actions can provide a behavioral wedge to rapidly reduce US carbon emissions. *Proceedings of the national academy of sciences*, *106*(44), 18452–18456.
- Ding, D., Maibach, E. W., Zhao, X., Roser-Renouf, C., & Leiserowitz, A. (2011). Support for climate policy and societal action are linked to perceptions about scientific agreement. *Nature Climate Change*, *1*(9), 462–466.
- Döring, A. K., Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Groenen, P. J., Glatzel, V., Harasimczuk, J., Janowicz, N., Nyagolova, M., Scheefer, E. R., & Allritz, M. (2015). Cross-cultural evidence of value structures and priorities in childhood. *British Journal of Psychology*, *106*(4), 675–699.

- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Harcourt brace Jovanovich college publishers.
- Eames, C., Cowie, B., & Bolstad, R. (2008). An evaluation of characteristics of environmental education practice in New Zealand schools. *Environmental Education Research*, 14(1), 35–51.
- ElHaffar, G., Durif, F., & Dubé, L. (2020). Towards closing the attitude-intention-behavior gap in green consumption: A narrative review of the literature and an overview of future research directions. *Journal of cleaner production*, 275, 122556.
- Ettinger, J., Walton, P., Painter, J., & DiBlasi, T. (2021). Climate of hope or doom and gloom? Testing the climate change hope vs. Fear communications debate through online videos. *Climatic Change*, 164(1), 19.
- Farrow, K., Grolleau, G., & Ibanez, L. (2017). Social norms and pro-environmental behavior: A review of the evidence. *Ecological economics*, 140, 1–13.
- Fielding, K. S., & Hornsey, M. J. (2016). A social identity analysis of climate change and environmental attitudes and behaviors: Insights and opportunities. *Frontiers in psychology*, 7, 121.
- Flamm, B. (2009). The impacts of environmental knowledge and attitudes on vehicle ownership and use. *Transportation research part D: transport and environment*, 14(4), 272–279.
- Frank, P., & Brock, C. (2018). Bridging the intention–behavior gap among organic grocery customers: The crucial role of point-of-sale information. *Psychology & Marketing*, 35(8), 586–602.
- Frick, J., Kaiser, F. G., & Wilson, M. (2004). Environmental knowledge and conservation behavior: Exploring prevalence and structure in a representative sample. *Personality and Individual Differences*, 37(8), 1597–1613.
- Gao, Y. L., Mattila, A. S., & Lee, S. (2016). A meta-analysis of behavioral intentions for environment-friendly initiatives in hospitality research. *International journal of hospitality management*, 54, 107–115.
- Gatersleben, B., Murtagh, N., & Abrahamse, W. (2014). Values, identity and pro-environmental behaviour. *Contemporary Social Science*, 9(4), 374–392.
- Geiger, S. M., Geiger, M., & Wilhelm, O. (2019). Environment-specific vs. General knowledge and their role in pro-environmental behavior. *Frontiers in psychology*, 10, 718.
- Geng, J., Long, R., Chen, H., & Li, W. (2017). Exploring the motivation-behavior gap in urban residents' green travel behavior: A theoretical and empirical study. *Resources, Conservation and Recycling*, 125, 282–292.
- Gifford, R. (2014). Environmental psychology matters. *Annual review of psychology*, 65(1), 541–579.
- Gifford, R., & Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour: A review. *International journal of psychology*, 49(3), 141–157.
- Glackin, M., & King, H. (2020). Taking stock of environmental education policy in England—the what, the where and the why. *Environmental Education Research*, 26(3), 305–323.
- Gleim, M., & J. Lawson, S. (2014). Spanning the gap: An examination of the factors leading to the green gap. *Journal of Consumer Marketing*, 31(6/7), 503–514.
- Gollwitzer, P. M., Sheeran, P., Michalski, V., & Seifert, A. E. (2009). When intentions go public: Does social reality widen the intention-behavior gap? *Psychological science*, 20(5), 612–618.
- Greaves, M., Zibarras, L. D., & Stride, C. (2013). Using the theory of planned behavior to explore environmental behavioral intentions in the workplace. *Journal of Environmental Psychology*, 34, 109–120.
- Gregersen, T., Doran, R., Ogunbode, C. A., & Böhm, G. (2024). How the public understands and reacts to the term “climate anxiety”. *Journal of Environmental Psychology*, 96, 102340.
- Griskevicius, V., Tybur, J. M., & Van den Bergh, B. (2010). Going green to be seen: Status, reputation, and conspicuous conservation. *Journal of personality and social psychology*, 98(3), 392.
- Groening, C., Sarkis, J., & Zhu, Q. (2018). Green marketing consumer-level theory review: A compendium of applied theories and further research directions. *Journal of cleaner production*, 172, 1848–1866.
- Hadler, M., & Haller, M. (2013). A shift from public to private environmental behavior: Findings from Hadler and Haller (2011) revisited and extended. *International Sociology*, 28(4), 484–489.

- Hamid, P. N., & Cheng, S.-T. (1995). Predicting antipollution behavior: The role of molar behavioral intentions, past behavior, and locus of control. *Environment and Behavior*, 27(5), 679–698.
- Han, H., & Ahn, S. W. (2020). Youth mobilization to stop global climate change: Narratives and impact. *Sustainability*, 12(10), 4127.
- Han, J., Seo, Y., & Ko, E. (2017). Staging luxury experiences for understanding sustainable fashion consumption: A balance theory application. *Journal of Business Research*, 74, 162–167.
- Hansmann, R., & Binder, C. R. (2020). Determinants of different types of positive environmental behaviors: An analysis of public and private sphere actions. *Sustainability*, 12(20), 8547.
- Harland, P., Staats, H., & Wilke, H. A. (1999). Explaining proenvironmental intention and behavior by personal norms and the Theory of Planned Behavior 1. *Journal of applied social psychology*, 29(12), 2505–2528.
- He, P., Zhou, Q., Zhao, H., Jiang, C., & Wu, Y. J. (2020). Compulsory citizenship behavior and employee creativity: Creative self-efficacy as a mediator and negative affect as a moderator. *Frontiers in Psychology*, 11, 1640.
- Heath, Y., & Gifford, R. (2006). Free-market ideology and environmental degradation: The case of belief in global climate change. *Environment and behavior*, 38(1), 48–71.
- Heeren, A., & Asmundson, G. J. (2023). Understanding climate anxiety: What decision-makers, health care providers, and the mental health community need to know to promote adaptive coping. *V Journal of Anxiety Disorders* (Let. 93, str. 102654). Elsevier.
- Heimlich, J. E., & Ardoin, N. M. (2008). Understanding behavior to understand behavior change: A literature review. *Environmental education research*, 14(3), 215–237.
- Helferich, M., Thøgersen, J., & Bergquist, M. (2023). Direct and mediated impacts of social norms on pro-environmental behavior. *Global Environmental Change*, 80, 102680.
- Hickman, C. (2020). We need to (find a way to) talk about... Eco-anxiety. *Journal of Social Work Practice*, 34(4), 411–424.
- Hickman, C., Marks, E., Pihkala, P., Clayton, S., Lewandowski, R. E., Mayall, E. E., Wray, B., Mellor, C., & Van Susteren, L. (2021). Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: A global survey. *The Lancet Planetary Health*, 5(12), e863–e873.
- Hitlin, S., & Piliavin, J. A. (2004). Values: Reviving a dormant concept. *Annu. Rev. Sociol.*, 30(1), 359–393.
- Hornsey, M. J., & Fielding, K. S. (2020). Understanding (and reducing) inaction on climate change. *Social issues and policy review*, 14(1), 3–35.
- Hornsey, M. J., Harris, E. A., Bain, P. G., & Fielding, K. S. (2016). Meta-analyses of the determinants and outcomes of belief in climate change. *Nature climate change*, 6(6), 622–626.
- Hua, Y., & Dong, F. (2022). Can environmental responsibility bridge the intention-behavior gap? Conditional process model based on valence theory and the theory of planned behavior. *Journal of Cleaner Production*, 376, 134166.
- Hungerford, H. R., & Volk, T. L. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *The journal of environmental education*, 21(3), 8–21.
- Hurley, E. A., Dalglish, S. L., & Sacks, E. (2022). Supporting young people with climate anxiety: Mitigation, adaptation, and resilience. *The Lancet Planetary Health*, 6(3), e190.
- Iozzi, L. A. (1989). What research says to the educator: Part one: Environmental education and the affective domain. *The Journal of Environmental Education*, 20(3), 3–9.
- Ivanova, D., Barrett, J., Wiedenhofer, D., Macura, B., Callaghan, M., & Creutzig, F. (2020). Quantifying the potential for climate change mitigation of consumption options. *Environmental Research Letters*, 15(9), 093001.
- Janmaimool, P., & Khajohnmanee, S. (2019). Roles of environmental system knowledge in promoting university students' environmental attitudes and pro-environmental behaviors. *Sustainability*, 11(16), 4270.
- Johnson, J., Panagioti, M., Bass, J., Ramsey, L., & Harrison, R. (2017). Resilience to emotional distress in response to failure, error or mistakes: A systematic review. *Clinical psychology review*, 52, 19–42.

- Juárez-Nájera, M., Rivera-Martínez, J. G., & Hafkamp, W. A. (2010). An explorative socio-psychological model for determining sustainable behavior: Pilot study in German and Mexican Universities. *Journal of Cleaner Production*, 18(7), 686–694.
- Kaiser, F. G., Ranney, M., Hartig, T., & Bowler, P. A. (1999). Ecological behavior, environmental attitude, and feelings of responsibility for the environment. *European psychologist*, 4(2), 59.
- KimDung, N., Bush, S. R., & Mol, A. P. (2016). NGOs as bridging organizations in managing nature protection in Vietnam. *The Journal of Environment & Development*, 25(2), 191–218.
- Klöckner, C. A. (2013). A comprehensive model of the psychology of environmental behaviour—A meta-analysis. *Global environmental change*, 23(5), 1028–1038.
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental education research*, 8(3), 239–260.
- Kotcher, J., Feldman, L., Luong, K. T., Wyatt, J., & Maibach, E. (2021). Advocacy messages about climate and health are more effective when they include information about risks, solutions, and a normative appeal: Evidence from a conjoint experiment. *The Journal of Climate Change and Health*, 3, 100030.
- Lange, F., & Dewitte, S. (2019). Measuring pro-environmental behavior: Review and recommendations. *Journal of Environmental Psychology*, 63, 92–100.
- Laroche, M., Tomiuk, M.-A., Bergeron, J., & Barbaro-Forleo, G. (2002). Cultural differences in environmental knowledge, attitudes, and behaviours of Canadian consumers. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 19(3), 267–282.
- Laudenslager, M. S., Holt, D. T., & Lofgren, S. T. (2004). Understanding air force members' intentions to participate in pro-environmental behaviors: An application of the theory of planned behavior. *Perceptual and motor skills*, 98(3_suppl), 1162–1170.
- Lee, E.-Y., & Khan, A. (2020). Prevalence and clustering patterns of pro-environmental behaviors among Canadian households in the era of climate change. *Sustainability*, 12(19), 8218.
- Léger-Goodes, T., Malboeuf-Hurtubise, C., Mastine, T., Généreux, M., Paradis, P.-O., & Camden, C. (2022). Eco-anxiety in children: A scoping review of the mental health impacts of the awareness of climate change. *Frontiers in psychology*, 13, 872544.
- Leiserowitz, A., Roser-Renouf, C., Marlon, J., & Maibach, E. (2021). Global Warming's Six Americas: A review and recommendations for climate change communication. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 42, 97–103.
- Levine, D. S., & Strube, M. J. (2012). Environmental attitudes, knowledge, intentions and behaviors among college students. *The Journal of social psychology*, 152(3), 308–326.
- Lindenberg, S., & Steg, L. (2013). Goal-framing theory and norm-guided environmental behavior. V *Encouraging sustainable behavior* (str. 37–54). Psychology Press.
- Lindhe, N., Bengtsson, A., Byggeth, E., Engström, J., Lundin, M., Ludvigsson, M., Aminoff, V., Berg, M., & Andersson, G. (2023). Tailored internet-delivered cognitive behavioral therapy for individuals experiencing psychological distress associated with climate change: A pilot randomized controlled trial. *Behaviour Research and Therapy*, 171, 104438.
- Litvine, D., & Wüstenhagen, R. (2011). Helping "light green" consumers walk the talk: Results of a behavioural intervention survey in the Swiss electricity market. *Ecological Economics*, 70(3), 462–474.
- Liu, P., Teng, M., & Han, C. (2020). How does environmental knowledge translate into pro-environmental behaviors?: The mediating role of environmental attitudes and behavioral intentions. *Science of the total environment*, 728, 138126.
- Liu, Y., Wang, P., Zhang, M., Chen, X., Li, K., & Qu, J. (2024). Bridging the Intention–Behavior Gap in Organic Food Consumption: Empirical Evidence from China. *Foods*, 13(14), 2239.
- Mah, A. Y., Chapman, D. A., Markowitz, E. M., & Lickel, B. (2020). Coping with climate change: Three insights for research, intervention, and communication to promote adaptive coping to climate change. *Journal of anxiety disorders*, 75, 102282.
- Maio, G. R., & Olson, J. M. (1998). Values as truisms: Evidence and implications. *Journal of personality and social psychology*, 74(2), 294.
- Martin, C., & Czellar, S. (2017). Where do biospheric values come from? A connectedness to nature perspective. *Journal of Environmental Psychology*, 52, 56–68.

- McCarty, J. A., & Shrum, L. J. (2001). The influence of individualism, collectivism, and locus of control on environmental beliefs and behavior. *Journal of Public Policy & Marketing*, 20(1), 93–104.
- McDonald, F. V. (2014). Developing an integrated conceptual framework of pro-environmental behavior in the workplace through synthesis of the current literature. *Administrative sciences*, 4(3), 276–303.
- McDonald, S., & Oke, A. (2018). Recycling at home and work: An exploratory comparison. *Social Business*, 8(2), 145–165.
- McManus, P. (2023). Living with anthropogenic climate change: Learning from environmental history to question narratives of doom, hope, and crisis. *Geographical Research*, 61(4), 525–530.
- Mitchell, G. (2024). Challenging the “Gloom and Doom” Narrative Begins in the Classroom. V *Sustainability Stories: The Power of Narratives to Understand Global Challenges* (str. 11–18). Springer.
- Moeller, B. L., & Stahlmann, A. G. (2019). Which character strengths are focused on the well-being of others? Development and initial validation of the environmental self-efficacy scale: Assessing confidence in overcoming barriers to pro-environmental behavior. *Journal of Well-Being Assessment*, 3(2), 123–135.
- Mónus, F. (2022). Environmental education policy of schools and socioeconomic background affect environmental attitudes and pro-environmental behavior of secondary school students. *Environmental Education Research*, 28(2), 169–196.
- Morren, M., & Grinstein, A. (2016). Explaining environmental behavior across borders: A meta-analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 47, 91–106.
- Mostafa, M. M. (2007). Gender differences in Egyptian consumers’ green purchase behaviour: The effects of environmental knowledge, concern and attitude. *International journal of consumer studies*, 31(3), 220–229.
- Nguyen, H. V., Nguyen, C. H., & Hoang, T. T. B. (2019). Green consumption: Closing the intention-behavior gap. *Sustainable Development*, 27(1), 118–129.
- Nielsen, K. S., Clayton, S., Stern, P. C., Dietz, T., Capstick, S., & Whitmarsh, L. (2021). How psychology can help limit climate change. *American Psychologist*, 76(1), 130.
- Noppers, E., Keizer, K., Milovanovic, M., & Steg, L. (2019). The role of adoption norms and perceived product attributes in the adoption of Dutch electric vehicles and smart energy systems. *Energy Research & Social Science*, 57, 101237.
- O’Brien, J., & Thondhlana, G. (2019). Plastic bag use in South Africa: Perceptions, practices and potential intervention strategies. *Waste management*, 84, 320–328.
- Ogunbode, C. A., Doran, R., Hanss, D., Ojala, M., Salmela-Aro, K., van den Broek, K. L., Bhullar, N., Aquino, S. D., Marot, T., & Schermer, J. A. (2022). Climate anxiety, wellbeing and pro-environmental action: Correlates of negative emotional responses to climate change in 32 countries. *Journal of Environmental Psychology*, 84, 101887.
- Ojala, M. (2013). Coping with climate change among adolescents: Implications for subjective well-being and environmental engagement. *Sustainability*, 5(5), 2191–2209.
- Oke, A. (2018). *Understanding waste recycling behaviour in the UK: home-work consistency*.
- Oliver, J. D., & Benjamin, S. (2016). *Why Do I Forget to Recycle While on Vacation?*
- Oskamp, S., & Schultz, P. W. (2012). Using psychological science to achieve ecological sustainability. V *Applied Psychology* (str. 81–106). Psychology Press.
- Paço, A., & Lavrador, T. (2017). Environmental knowledge and attitudes and behaviours towards energy consumption. *Journal of environmental management*, 197, 384–392.
- Perry, G. L., Richardson, S. J., Harré, N., Hodges, D., Lyver, P. O., Maseyk, F. J., Taylor, R., Todd, J. H., Tylianakis, J. M., & Yletyinen, J. (2021). Evaluating the role of social norms in fostering pro-environmental behaviors. *Frontiers in Environmental Science*, 9, 620125.
- Pihkala, P. (2020). Anxiety and the ecological crisis: An analysis of eco-anxiety and climate anxiety. *Sustainability*, 12(19), 7836.
- Pitt, C., Norris, K., & Pecl, G. (2024). Informing future directions for climate anxiety interventions: A mixed-method study of professional perspectives. *Journal of Outdoor and Environmental Education*, 27(1), 209–234.

- Plechátá, A., Morton, T., Perez-Cueto, F. J., & Makransky, G. (2022). Why just experience the future when you can change it: Virtual reality can increase pro-environmental food choices through self-efficacy. *Technology, Mind, and Behavior*, 3(4).
- Plohl, N., Mlakar, I., Musil, B., & Smrke, U. (2023). Measuring young individuals' responses to climate change: Validation of the Slovenian versions of the climate anxiety scale and the climate change worry scale. *Frontiers in Psychology*, 14, 1297782.
- Polonsky, M. J., Vocino, A., Grau, S. L., Garma, R., & Ferdous, A. S. (2012). The impact of general and carbon-related environmental knowledge on attitudes and behaviour of US consumers. *Journal of Marketing Management*, 28(3–4), 238–263.
- Prakash, G., Choudhary, S., Kumar, A., Garza-Reyes, J. A., Khan, S. A. R., & Panda, T. K. (2019). Do altruistic and egoistic values influence consumers' attitudes and purchase intentions towards eco-friendly packaged products? An empirical investigation. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 50, 163–169.
- Prati, G., Albanesi, C., & Pietrantoni, L. (2017). The interplay among environmental attitudes, pro-environmental behavior, social identity, and pro-environmental institutional climate. A longitudinal study. *Environmental Education Research*, 23(2), 176–191.
- Rahmania, T. (2024). Exploring school environmental psychology in children and adolescents: The influence of environmental and psychosocial factors on sustainable behavior in Indonesia. *Helijon*, 10(18).
- Rajapaksa, D., Gifford, R., Torgler, B., Garcia-Valiñas, M., Athukorala, W., Managi, S., & Wilson, C. (2019). Do monetary and non-monetary incentives influence environmental attitudes and behavior? Evidence from an experimental analysis. *Resources, Conservation and Recycling*, 149, 168–176.
- Ramadan, A. M. H., & Ataallah, A. G. (2021). Are climate change and mental health correlated? *General psychiatry*, 34(6), e100648.
- Reser, J. P., & Swim, J. K. (2011). Adapting to and coping with the threat and impacts of climate change. *American Psychologist*, 66(4), 277.
- Romani, S., Grappi, S., & Bagozzi, R. P. (2013). Explaining consumer reactions to corporate social responsibility: The role of gratitude and altruistic values. *Journal of business ethics*, 114, 193–206.
- Ronen, T., & Kerret, D. (2020). Promoting sustainable wellbeing: Integrating positive psychology and environmental sustainability in education. *International journal of environmental research and public health*, 17(19), 6968.
- Sangervo, J., Jylhä, K. M., & Pihkala, P. (2022). Climate anxiety: Conceptual considerations, and connections with climate hope and action. *Global Environmental Change*, 76, 102569.
- Sarrasin, O., Henry, J. L., Masserey, C., & Graff, F. (2022). The relationships between adolescents' climate anxiety, efficacy beliefs, group dynamics, and pro-environmental behavioral intentions after a group-based environmental education intervention. *Youth*, 2(3), 422–440.
- Schmidt, R. (2024). A model for choice infrastructure: Looking beyond choice architecture in Behavioral Public Policy. *Behavioural Public Policy*, 8(3), 415–440.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., & Losito, B. (2010). *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries*. ERIC.
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., & Demirutku, K. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of personality and social psychology*, 103(4), 663.
- Sciberras, E., & Fernando, J. W. (2022). Climate change-related worry among Australian adolescents: An eight-year longitudinal study. *Child and Adolescent Mental Health*, 27(1), 22–29.
- Shehawy, Y. M. (2023). In green consumption, why consumers do not walk their talk: A cross cultural examination from Saudi Arabia and UK. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 75, 103499.
- Steg, L. (2016). Values, norms, and intrinsic motivation to act proenvironmentally. *Annual Review of Environment and Resources*, 41(1), 277–292.
- Steg, L. (2023). Psychology of climate change. *Annual Review of Psychology*, 74(1), 391–421.
- Steg, L., & De Groot, J. I. (2012). Environmental values. V *The Oxford handbook of environmental and conservation psychology* (str. 81–92). Oxford University Press.

- Steg, L., Perlaviciute, G., Van der Werff, E., & Lurvink, J. (2014). The significance of hedonic values for environmentally relevant attitudes, preferences, and actions. *Environment and behavior*, 46(2), 163–192.
- Steg, L., & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of environmental psychology*, 29(3), 309–317.
- Stern, P. C. (2000). New environmental theories: Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of social issues*, 56(3), 407–424.
- Sukumaran, L., & Majhi, R. (2024). Not all who proclaim to be green are really green: Analysis of intention behavior gap through a systematic review of literature. *Management Review Quarterly*, 1–40.
- Taberero, C., & Hernández, B. (2011). Self-efficacy and intrinsic motivation guiding environmental behavior. *Environment and Behavior*, 43(5), 658–675.
- Taufique, K. M. R., & Vaithianathan, S. (2018). A fresh look at understanding Green consumer behavior among young urban Indian consumers through the lens of Theory of Planned Behavior. *Journal of cleaner production*, 183, 46–55.
- Thøgersen, J. (2006). Norms for environmentally responsible behaviour: An extended taxonomy. *Journal of environmental Psychology*, 26(4), 247–261.
- Thøgersen, J., & Grønhøj, A. (2010). Electricity saving in households—A social cognitive approach. *Energy policy*, 38(12), 7732–7743.
- Uren, H. V., Roberts, L. D., Dzidic, P. L., & Leviston, Z. (2021). High-status pro-environmental behaviors: Costly, effortful, and visible. *Environment and Behavior*, 53(5), 455–484.
- Uzzell, D., Räthzel, N., García-Mira, R., & Dumitru, A. (2017). Global challenges for environmental psychology: The place of labor and production. *Handbook of environmental psychology and quality of life research*, 559–574.
- Van der Werff, E., Steg, L., & Keizer, K. (2014). Follow the signal: When past pro-environmental actions signal who you are. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 273–282.
- Van Valkengoed, A. M., Steg, L., & Perlaviciute, G. (2021). Development and validation of a climate change perceptions scale. *Journal of Environmental Psychology*, 76, 101652.
- Varela-Candamio, L., Novo-Corti, I., & García-Álvarez, M. T. (2018). The importance of environmental education in the determinants of green behavior: A meta-analysis approach. *Journal of cleaner production*, 170, 1565–1578.
- Velez, M. A., & Moros, L. (2021). Have behavioral sciences delivered on their promise to influence environmental policy and conservation practice? *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 42, 132–138.
- Vermeir, I., & Verbeke, W. (2006). Sustainable food consumption: Exploring the consumer “attitude–behavioral intention” gap. *Journal of Agricultural and Environmental ethics*, 19, 169–194.
- Wang, M., Li, Y., Li, J., & Wang, Z. (2021). Green process innovation, green product innovation and its economic performance improvement paths: A survey and structural model. *Journal of environmental management*, 297, 113282.
- Weber, E. U. (2015). Climate change demands behavioral change: What are the challenges? *Social Research: An International Quarterly*, 82(3), 561–580.
- Williams, M. O., & Samuel, V. M. (2024). Acceptance and commitment therapy as an approach for working with climate distress. *The Cognitive Behaviour Therapist*, 17, e35.
- Williamson, K., Satre-Meloy, A., Velasco, K., & Green, K. (2018). Climate change needs behavior change: Making the case for behavioral solutions to reduce global warming. *Rare: Arlington, VA, USA*.
- Wolske, K. S., & Stern, P. C. (2018). Contributions of psychology to limiting climate change: Opportunities through consumer behavior. V *Psychology and climate change* (str. 127–160). Elsevier.
- Xiao, C., & Buhmann, J. (2019). Ideas to action: Environmental beliefs, behaviors, and support for environmental policies. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 9, 196–205.
- Xu, Y., Du, J., Khan, M. A. S., Jin, S., Altaf, M., Anwar, F., & Sharif, I. (2022). Effects of subjective norms and environmental mechanism on green purchase behavior: An extended model of theory of planned behavior. *Frontiers in Environmental Science*, 10, 779629.

- Yadav, R., & Pathak, G. S. (2016). Young consumers' intention towards buying green products in a developing nation: Extending the theory of planned behavior. *Journal of cleaner production*, *135*, 732–739.
- Yang, Z. (2020). Climate change and externality. *Climate Change Economics*, *11*(04), 2040007.
- Yuriev, A., Dahmen, M., Paillé, P., Boiral, O., & Guillaumie, L. (2020). Pro-environmental behaviors through the lens of the theory of planned behavior: A scoping review. *Resources, Conservation and Recycling*, *155*, 104660.
- Zhao, J., & Qin, Y. (2021). Perceived teacher autonomy support and students' deep learning: The mediating role of self-Efficacy and the moderating role of perceived peer support. *Frontiers in Psychology*, *12*, 652796.

Lestvica skrbi zaradi podnebnih sprememb (CCWS) (Plohl idr., 2023)

Preberite vsako trditev in označite, kako pogosto posamezna trditev velja za vas. Odgovarjajte tako, kot se počutite v splošnem, pri tem pa ni pravih ali napačnih odgovorov. Ocenjevalna lestvica, s katero ocenite pogostost opisanih občutij, je naslednja: 1 = nikoli; 2 = redko; 3 = včasih; 4 = pogosto; 5 = vedno.

- Podnebne spremembe me skrbijo bolj kot druge ljudi.
- Zaradi misli o podnebnih spremembah me skrbi, kaj me čaka v prihodnosti.
- Nagnjen_a sem k temu, da v medijih (npr. TV, časopisi, internet) iščem informacije o podnebnih spremembah.
- Ko slišim kaj o podnebnih spremembah, postanem zaskrbljen_a, četudi se bodo učinki podnebnih sprememb morda pojavili šele čez nekaj časa.
- Skrbi me, da so ekstremni vremenski pojavi posledica spreminjajočega se podnebja.
- Podnebne spremembe me skrbijo do te mere, da se počutim preveč ohromljenega_o, da bi lahko v zvezi s tem kar koli storil_a.
- Skrbi me, da se morda ne bom mogel_la spoprijemati s podnebnimi spremembami.
- Opažam, da me skrbi glede podnebnih sprememb.
- Ko me začne skrbeti glede podnebnih sprememb, težko preneham.
- Skrbi me, kako bodo podnebne spremembe vplivale na ljudi, za katere mi je mar.

Lestvica podnebne anksioznosti (CAS) (Plohl idr., 2023)

Na lestvici od 1 (nikoli) do 5 (skoraj vedno) ocenite, kako pogosto naslednje trditve veljajo za vas.

- Zaradi razmišljanja o podnebnih spremembah se težko osredotočim.
- Zaradi razmišljanja o podnebnih spremembah težko spim.
- Imam nočne more o podnebnih spremembah.
- Jočem zaradi podnebnih sprememb.
- Razmišljam, zakaj se ne morem bolje soočiti s podnebnimi spremembami.
- Na samem razmišljam, zakaj se tako počutim glede podnebnih sprememb.
- Zapisujem svoje misli o podnebnih spremembah in jih analiziram.
- Razmišljam, zakaj se tako odzivam na podnebne spremembe.
- Zaradi skrbi o podnebnih spremembah se težko zabavam z družino ali prijatelji.
- Imam težave glede usklajevanja svojih skrbi o trajnosti s potrebami svoje družine.
- Skrbi glede podnebnih sprememb ovirajo mojo sposobnost opravljanja službenih ali šolskih nalog.
- Skrbi glede podnebnih sprememb spodkopavajo mojo sposobnost delati v skladu z mojimi zmoglostmi.
- Moji prijatelji pravijo, da preveč razmišljam o podnebnih spremembah.

VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ KOT VZGOJA ZA KRITIČNO SPREJEMANJE TRAJNOSTNIH ODLOČITEV

TOMAŽ GRUŠOVNIK,^{1,2} JANEZ BREGANT¹

¹ Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
tomaz.grusovnik@pef.upr.si, janez.bregant@um.si

² Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Koper, Slovenija
tomaz.grusovnik@pef.upr.si

Sodobna vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj (VITR) se odmika od indoktrinacije in se osredotoča na vzgojo kritično mislečih posameznikov, ki postajajo avtonomni moralni vršilci na področju iskanja trajnostnih rešitev. Vzgoja za okoljsko etiko vključuje poznavanje osnov moralne motivacije in refleksije, prepoznavanje okoljskih moralnih dimenzij ter sposobnost argumentiranja okoljskih odločitev ter vzgojo spoznavnega značaja. Tak pristop posameznike opolnomoči za oblikovanje trajnostnih rešitev, razumevanje različnih družbenih pogledov na okoljsko krizo ter kritično analizo ideologij, na katerih temeljijo naša prepričanja. Raziskave zadnjih dvajsetih let namreč kažejo, da problem okoljskega neukrepanja ni toliko povezan s pomanjkanjem informacij, temveč s hoteno nevednostjo in izogibanjem informacijam o stanju okolja. V VITR-ju je pomembno tudi prepoznavanje tipologij dvomljivcev in zanikovalcev okoljske krize ter razvoj argumentacijskih strategij za komunikacijo z njimi, hkrati pa tudi refleksija lastnih pozicij in argumentov.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.3](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.3)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
vzgoja in izobraževanje za
trajnostni razvoj,
kritično mišljenje,
okoljska etika,
podnebni miti,
epistemologija

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.3](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.3)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:

education for sustainable
development,
critical thinking,
environmental ethics,
climate myths,
epistemology

EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS EDUCATION FOR CRITICAL SUSTAINABLE DECISION-MAKING

TOMAŽ GRUŠOVNIK,^{1,2} JANEZ BREGANT¹

¹ University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
tomaz.grusovnik@pef.upr.si, janez.bregant@um.si

² University of Primorska, Faculty of Education, Koper, Slovenia
tomaz.grusovnik@pef.upr.si

Modern Education for Sustainable Development (ESD) moves away from blind indoctrination and focuses on nurturing critically thinking individuals who become autonomous moral agents in the search for sustainable solutions. Education for environmental ethics includes knowledge of the basics of moral motivation and reflection, recognition of environmental moral dimensions and the ability to argue for environmental choices. This approach empowers individuals to design sustainable solutions, to understand different societal perspectives on the environmental crisis and to critically analyse the ideologies that underpin our beliefs. Indeed, research over the last twenty years shows that the problem of environmental non-action has less to do with a lack of information than with wilful ignorance and avoidance of information about the state of the environment. In ESD it is also important to identify typologies of doubters and deniers of the environmental crisis and to develop argumentative strategies for communicating with them, while also reflecting on our own positions and arguments.



1 Vzgoja in izobraževanje za trajnostnost in okoljska etika

Pojem »trajnostnega razvoja« je že od svojega nastanka zaznamovan s kompleksnostjo, saj ga gradijo trije stebri: zraven okoljskega, ki je bolj naravoslovno obarvan, še gospodarski in družbeni (prim. Mlinar, 2014). Še posebej zaradi slednjega si je zasledovanje načel trajnostnega razvoja težko predstavljati brez razmisleka o okoljski etiki. Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj (v nadaljevanju VITR) je tako v pomembnem segmentu vzgoja in izobraževanje za etiko in okoljsko etiko, kar je recimo moč videti tudi že ob bežnem pregledu Evropskega okvira kompetenc za trajnostnost (Bianchi, Pisiotis in Cabrera, 2023), ki izrecno omenja kompetenci vrednotenja trajnostnosti ter podpiranja pravičnosti kot jedrna elementa kompetenčnega področja posebljanja vrednot trajnostnosti. Cilj tega področja je tako spodbujanje refleksije o vrednotah in stališčih, povezanih s trajnostnostjo, kar pa je hkrati ravno naloga okoljske etike.

Okoljska etika je kljub skrbi za okolje, ki je prisotna že v antičnih in srednjeveških tradicijah, sicer novejša filozofska disciplina (Grušovnik, 2011), ki sta jo utemeljila predvsem Aldo Leopold (2010) s svojim konceptom »deželske etike« in Arne Naess (2011) z »globoko ekologijo«. V pozni drugi polovici dvajsetega stoletja in v enaindvajsetem stoletju se je močno razvila in razvejala ter svojo pozornost preusmerila od začetnega poskusa utemeljevanja človekove moralne odgovornosti do okolja k analizi in dekonstrukciji različnih ideologij, ki pomagajo ohranjati in vzdrževati netrajnostno izrabljanje naravnih virov ter onesnaževanje.

Okoljska etika se tako ukvarja z analizo moralnega ravnanja, povezanega s človekovim odnosom do okolja, kjer poskuša predvsem razširiti »moralni dežnik« (torej obseg človekove moralne odgovornosti) onkraj človeške vrste na živali, rastline, neživo naravo in okoljske celote, kot so biotopi in ekosistemi, kar je napor, ki ga je Aldo Leopold poimenoval »tretji korak« v etičnem zaporedju.¹ Pri tem si pomaga z iskanjem različnih meril, ki naj bi to odgovornost utemeljila: pri Leopoldu so to stabilnost, integriteta in lepota ekosistema, pri čemer je moralno to, kar k tem elementom prispeva, nemoralno pa to, kar jih ruši, pri Arnetu Naessu pa so to postavke globoke ekologije, torej spoštovanje notranje ali inherentne vrednosti

¹ Po njegovem je namreč etika oblika simbioze, ki se je postopoma razvijala po korakih, od vzpostavitve moralne odgovornosti do univerzalnega človekovega dostojanstva, tako da jo sedaj čaka še razširitev onkraj vrste *Homo sapiens*.

posameznih bitij ter s tem zapuščanje antropocentrične oziroma človeškosrediščne perspektive in pomik k biocentrizmu ali življenjskosrediščnosti. Za človeškosrediščnost je namreč značilno, da okolje presoja zgolj na podlagi njegove instrumentalne oziroma orodne vrednosti, kar pomeni, da ga vrednosti zgolj na podlagi njegove koristnosti za doseganje ciljev, povezanih s človekovo dobrobitjo in interesi, medtem ko se življenjskosrediščnost osredotoča na delovanje, ki je načeloma v prid vsem ali pa kar največjemu številu organizmov.

Poleg utemeljevanja moralne odgovornosti do človeka pa se okoljska etika, kot rečeno, ukvarja tudi z vprašanjem ideologij, ki vladajo na področju trajnostnosti, pri čimer jih želi hkrati tudi dekonstruirati. V resnici lahko imamo za takšno krovno ideologijo že kar antropocentrizem oziroma človeškosrediščnost, ki se ji nato pridružijo še različne ekonomske ideologije, ki spodbujajo potrošništvo in neenakost. Tako ni presenetljivo, da so okoljske teme kmalu zbudile tudi pozornost kritičnih intelektualcev, ne le Horkheimerja in Adorna (2002), ki v duhu intersekcionalizma oziroma medpresečnosti (ki poskuša najti skupne temelje različnim zlorabam, denimo seksizmu, rasizmu, uničevanju okolja in zlorabi živali ter še bi lahko naštevali) zlorabo narave primerjata z izkoriščanjem živali, žensk ter nadvlade duha nad telesom, pač pa tudi Murraya Bookchina, ameriškega marksističnega intelektualca, ki ga štejemmo za očeta socialne ekologije. Bookchina (2005) tako predvsem zanima, kako se družbene neenakosti prevešajo v neenakosti dostopa do okoljskih virov in tudi do onesnaženja, kar so osrednje teme okoljske pravičnosti. Pomemben prispevek h kritični obravnavi okoljskih problematik, povezanih s pravičnostjo in etiko, predstavlja tudi ekokritika, ki se ukvarja z vprašanjem, kako literarna dela in nasploh diskurz vplivajo na normalizacijo izkoriščanja narave (Čeh Šteger, 2015).

Okoljska etika nam tako pomaga premisliti ne le trajnostnostne vrednote, pač pa tudi širši družbeni kontekst, v katerem se odvija človekovo vrednotenje naravnega sveta, s čemer predstavlja pomemben člen VITR-ja, zaradi česar bi lahko rekli, da je VITR hkrati tudi vzgoja in izobraževanje za okoljsko etiko. Vendar pa ustrezno razumevanje VITR-ja kot vzgoje in izobraževanja za okoljsko etiko terja tudi analizo sodobnih smernic izobraževanja za etiko in trendov moralne vzgoje v širšem smislu, ki so doživeli pomembno preobrazbo in se spremenili iz vzgoje za moralni značaj v vzgojo za kritično mišljenje na področju etike.

2 VITR in vzgoja za okoljsko etiko med indoktrinacijo in kritičnim mišljenjem o trajnostnosti

Kot opozarja Marjan Šimenc (2012), sklicujoč se na pregled temeljnih raziskav s področja moralne vzgoje znotraj treh filozofsko-kulturno-družbenih tradicij, namreč anglosaške, frankofonske in nemške, je moralna vzgoja od industrijske revolucije naprej doživela transformacijo iz vzgoje za moralni značaj v vzgojo za kritično analizo vrednot. Vzrok te transformacije ni le pluralnost modernih družb, za katere je značilen stik različnih kultur in tradicij, ki relativizirajo fiksen nabor vrednot homogene družbe, pač pa tudi poudarek na individualnosti in osebni svobodi, v skladu s katero imajo posamezniki pravico do izbire in zasledovanja svoje lastne sreče, kar je konec koncev eden izmed temeljev ustave ZDA kot tipičnega dokumenta, v katerem se zrcali moderna družbena arhitektura. V teh družbah torej zgolj pasivno prenašanje vrednot ne zadostuje več, saj te vrednote niso več samoumevne v smislu, da bi bile sprejemljive za vse in da bi odgovarjale novim izzivom, s katerimi se tekom svojega napredka srečuje družba. Nasprotno, v skladu s porajajočimi se filozofijami, kakršen je recimo pragmatizem Johna Deweyja, je družbeno življenje proces, ki se nenehno odvija. Tako tudi cilj izobraževanja ne more biti več nič statičnega, kot je to pri Aristotelu in njegovih naslednikih, ki so še lahko določili »človekovo nalogo«, tako da so smisel oziroma smoter človekovega življenja utemeljili z antropološko raziskavo človekove racionalne narave (Aristotel, 1995), nato pa z njo povezali smoter vzgoje in izobraževanja, pač pa je to lahko zgolj odprta »rast«, tj. sposobnost širiti lastno izkustvo (Dewey, 1963). Moderna in z njo sodobna moralna vzgoja tako ni več vzgoja za določen moralni značaj oziroma slep prenos vrednot, pač pa to, kar Amy Gutmann (2003) imenuje »zavestna družbena reprodukcija«, torej kritično soočenje s tradicionalnimi družbenimi vrednotami, njihova refleksija ter transformacija. Ta poudarek je za sodobno liberalno demokratično družbo ključen, saj je slepo prevzemanje vrednot znak indoktrinacije in konformizma, ki nista združljiva z avtonomijo in svobodo posameznika, poleg tega pa je lahko vir simbolnega nasilja, saj so podedovane vrednote, denimo tradicionalna razmerja med spoloma, lahko z etičnega vidika precej sporne in ideološke v smislu, da namesto spodbujanja socialnega napredka ohranjajo krivičen družbeni red. V teorijah o moralni vzgoji se ta zasuk kaže tudi v premiku od vzgoje značaja k teorijam moralnega razvoja, kakršna je Kohlbergova, ki daje poudarek moralni refleksiji in ne specifičnemu moralnemu ravnanju.

VITR kot vzgoja in izobraževanje za okoljsko etiko se tako ne more izogniti temu trendu in se mora tudi sama spremeniti iz slepe indoktrinacije v kritično refleksijo okoljskih vrednot in praks. To eksplicitno priznavajo tudi sodobne smernice VITR-ja, denimo nabor kompetenc za trajnostnost, ki na področju okolja predstavlja osnovni referenčni okvir številnih evropskih vzgojno-izobraževalnih sistemov in je med drugim ena od podlag obsežne kurikularne prenove v Sloveniji, ki poteka od leta 2023:

»*vrednote trajnostnosti* bi lahko opredelili kot metakompetenco, saj njen temeljni cilj ni poučevanje specifičnih vrednot, ampak učečim se pokazati, da so vrednote konstrukti in da se lahko odločimo, katerim vrednotam bomo dali prednost v svojem življenju.

Vrednotenje trajnostnosti učečim se omogoča, da razmislijo o svojem načinu razmišljanja, o svojih načrtih in dejanjih. Prepraša jih, ali z njimi povzročajo škodo in ali so v skladu z vrednotami trajnostnosti ter prispevajo k trajnostnosti. Učečim se ponuja možnost, da razpravljajo in razmislijo o svojih vrednotah, o njihovi raznolikosti in odvisnosti od kulture.« (Bianchi, Pisiotis in Cabrera, 2023, str. 17—18)

Povedano drugače: cilj VITR-ja ni učenje, kakšne barve je posoda, v katero gre papir, kakšne tista, ki sprejema embalažo, in kakšne ona, ki je namenjena reciklaži stekla, pač pa premislek o proizvodnji odpadkov in ravnanju z njimi, zajemajoč širšo refleksijo okoljskih, gospodarskih in družbenih posledic sodobne potrošnje. Čeprav so morda osnovne slepe navade, kot so denimo ugašanje luči, pravilno odlaganje odpadkov in spontana uporaba javnega prevoza namesto osebne avtomobila, zaželeno vedenjske lastnosti posameznikov, pa bi morale biti posledica kritične refleksije, za katero VITR usposobi posameznika, ne pa izhodišče, ki ga nihče ne prepraša in s katerim smo vsi – morda povsem brez razumevanja njegovih razlogov – zadovoljni.

Zastavek VITR-ja na negovanju metakompetenc namesto slepih navad ima ob njegovi skladnosti z liberalnimi in demokratičnimi načeli moralne vzgoje, ki zavračajo slepo indoktrinacijo kot nevarno orodje zaradi njene nereflektiranosti in posledične možnosti prenosa problematičnih in krivičnih vrednot, še vsaj dva dobra razloga. Prvi je povezan z dejstvom, da nam fiksne konkretne vrednote v nenehno

spreminjajočem se svetu ne pomagajo prav dosti: medtem, ko se navadimo uporabljati eno tehnologijo, ki naj bi bila »zelena«, se pojavi že kakšna nova rešitev, ki bi jo bilo bolj smotno prevzeti. Da bi se torej lahko ustrezno prilagajali okoljskim izzivom, je bolje staviti na čim bolj širok in splošen nabor metakompetenc, na avtonomijo in strokovnost posameznika, ki se je na podlagi svoje refleksije zmožen samostojno odločati za najboljše trajnostne odločitve. Drugi razlog pa je povezan z dejstvom, da je indoktrinacija v fiksen nabor vrednot pogosto zunanja, kar pomeni, da posameznikom brez dobrega razumevanja razlogov za trajnostna vedënja umanjka notranja motivacija za prookoljsko ravnanje. Že John Locke (2007) je poudarjal, da mora resnična moralna vzgoja temeljiti na notranji motivaciji, ki je edina sposobna dolgoročno voditi posameznikovo ravnanje, saj je neodvisna od zunanjih dejavnikov, kot je denimo prisotnost vzgojitelja, sorodnega mnenja pa so tudi sodobni avtorji (Noddings, 2015).

3 Pomen kritičnega pristopa k vrednotenju okoljske krize v luči vzgoje spoznavnega značaja

Za vzgojo kritično mislečih posameznikov, ki postajajo avtonomni moralni vršilci na področju iskanja trajnostnih rešitev, je zato nujno spodbujanje razvoja argumentacijskih kompetenc pri komuniciranju podnebne krize. To se danes v poplavi lažnih novic, njihovega fabriciranja in namernega lansiranja kaže kot nujno orodje za to, da bi lahko vzgojili kritične samostojno misleče posameznike. Ti bi bili s pomočjo obvladovanja osnovnih načel logike in poznavanja najbolj tipičnih napak v procesu zbiranja podatkov in izpeljevanja sklepov iz njih sposobni opredeliti biološke, psihološke (kognitivne ter afektivne) in družbene dejavnike, ki omogočajo, občasno pa tudi izkrivljajo spoznavni proces, ter prepoznati in reševati avtentične probleme. Kritično mišljenje in učinkovita komunikacija sta nepogrešljivi veščini v kateremkoli poklicnem okolju v sodobni globalizirani in računalniški družbi.

Obdobje globalizacije in interneta predstavlja za izobraževanje velik zalogaj. Na eni strani imamo ljudje takojšen, olajšan dostop do informacij, na drugi strani pa njihova količina zahteva, da delujemo na selektiven in analitičen način ter znamo pridobljeno znanje kritično ovrednotiti. Te sposobnosti so ključnega pomena za to, da imamo učinkovit proces reševanja problemov v sodobnem svetu, ki vključuje izbiranje, odločanje in realizacijo. Poleg tega ima sposobnost kritičnega mišljenja tudi pozitiven vpliv na uporabnika v smislu samostojnosti, ustvarjanja pobud in učinkovitega

vodenja. To je tudi eden izmed razlogov, da se je razumevanje VITR-ja kot vzgoje in izobraževanja za okoljsko etiko spremenilo iz vzgoje za moralni značaj v vzgojo za kritično mišljenje na področju etike. Takšen pristop k okoljski etiki v končni fazi vodi do posameznikov, ki so zmožni oblikovati trajnostne rešitve, razumeti nasprotujoče si poglede na podnebno krizo ter kritično analizirati razloge zanje.

Ker lahko napačne informacije pomembno vplivajo na naše odločitve, ni čudno, da o okoljskih spremembah še vedno ni soglasja in da trud za upočasnitev globalnega segrevanja ni obrodil sadov. Eden izmed virov napačnih podatkov je to, da se ljudje, ko nimajo znanja in veščin, da bi ocenili znanstvene trditve, pri sprejemanju odločitev opirajo na metodo zamenjave nečesa kompleksnega, kot so sodbe o podnebnih spremembah, z nečim enostavnim, kot so sodbe o značaju ljudi, ki jih izrekajo. (Cook, Ellerton in Kinkead, D., 2018) Zato je v okviru VITR-ja bistveno, da posamezniki usvojijo osnovne koncepte kritičnega mišljenja in z njihovo pomočjo razvijejo metodo za prepoznavanje napak v argumentaciji nasprotnikov okoljskih sprememb. Nič manj pomembno pri tem pa ni to, da se v postopku preverjanja verodostojnosti drugih stališč zavedajo, da ta proces vključuje tudi refleksijo njihovih lastnih prepričanj in argumentov, na katerih ti temeljijo. Samo na ta način se bodo posamezniki razvili v osveščene osebe, ki ne samo, da razumejo, kako zbrati in oceniti relevanten material za to, da si o podnebnih spremembah ustvarijo mnenje, ampak tudi to, da morajo za svoja stališča glede tega prevzeti odgovornost (Svarstad, 2021).

Dejstvo je, da so antropogene okoljske spremembe tudi politična tema. Raziskave sicer kažejo, da se 97 % podnebnih znanstvenikov strinja s tem, da smo za podnebne spremembe krivi sami (Cook et al., 2016), ne gre pa spregledati tega, da kljub temu v družbi obstajajo ljudje (in ta polarizacija raste) (McCright in Dunlap 2011), ki v to zaradi svojih interesov, največkrat ekonomskih, dvomijo. Njihov cilj je vsaj ustvarjanje negotovosti, če ne že zanikanje ugotovitev in priporočil okoljskih znanstvenikov, kar dobesedno kliče k uporabi metod kritičnega mišljenja pri iskanju resnice. Slednje ni enostavno, saj so podnebne spremembe ena izmed tem, pri kateri se pogosto selektivno predstavljajo samo tiste informacije, ki so skladne s predsodki večine. Družbena omrežja, klasični mediji ali znanstvena literatura, ki govorijo v prid antropogenim podnebnim spremembam ali zoper njih, morda celo uporabljajo iste dokaze, ki pa jih postavljajo v drugačen kontekst in jih obravnavajo z različnih perspektiv. To seveda vodi do drugačnih zaključkov, ampak problem ni toliko v tem,

kot pa je v drži, ki jo zavzemata obe strani. Slogan »Mi imamo prav, drugi se motijo«, s katerim jo lahko opišemo, posamezniku prav gotovo ne pomaga pri ustvarjanju lastnega mnenja o okoljski krizi. Zaradi tega je kritično mišljenje danes v množtvu lažnih novic, njihovega ustvarjanja in namernega zavajanja z njimi nujno sredstvo za to, da bi lahko že na ravni uporabnika s pomočjo kritičnega branja tekstov, medijske kritičnosti in kritičnega vrednotenja virov, poskusili do neke mere omejiti njihov vpliv, domet in pomen.

4 Argumentacijske strategije dvomljivcev in zanikovalcev okoljske krize ter prepoznavanje njihovih tipologij

Da bi bili pri tem uspešni moramo poznati argumentacijske strategije, ki jih nasprotniki podnebne krize uporabljajo pri zagovarjanju svojih stališč, in različne zmotne tipologije, kamor argumentacijske pristope uvrščamo. Pogosto se zgodi, da je njihova argumentacija mešanica različnih neveljavnih pristopov, ki so poleg tega zaviti še v leporečje in besedičenje, zaradi česar jih je še težje prepoznati. V takšnih argumentih premise sklepov ne podpirajo in jih zato, četudi so ti po naključju resnični, ne dokazujejo. Gre za *zmote*, pri čemer se ta pojem v ožjem smislu uporablja za tipične primere slabega sklepanja (Bregant in Vežjak, 2007). Latinski izraz *fallacia* (prevara) kaže na to, da so bile zmote tradicionalno pojmovane kot sleparije. In praksa kaže, da komuniciranje o podnebnih spremembah v smislu nagovarjanja vzrokov, narave in učinkov okoljske krize z vidika uporabe argumentacijskih zvijač pri dokazovanju, da zanjo nismo odgovorni sami, ni nobena izjema. Tudi tukaj lahko opazimo, da je proces izobraževanja in osveščanja o antropogenih podnebnih spremembah, ki naj bi s pomočjo prepričevanja in opozarjanja v okviru komunikacije o okoljski krizi poskrbel za njeno rešitev, poln špekulacij, ukan in manipulacij. Opozoriti pa velja, da je lahko nek argument v enem kontekstu zmoten, v drugem pa ne. Splošno pravilo, ki ga moramo upoštevati pri ocenjevanju, je, da je argument dober takrat, ko so premise, ki podpirajo njegov sklep, za slednjega relevantne (Bregant in Vežjak, 2007). Dvomljivci in zanikovalci okoljske krize znanstvene podatke v političnih govorih, na družbenih omrežjih ali v osebnih razpravah izkrivljajo z enim samim namenom: ustvariti in ohraniti nekaj, kar s stališča znanosti v resnici velja za *podnebni mit*, tj. za splošno sprejeto trditev nasprotnikov podnebne krize, ki se po objektivni logični analizi izkaže za neresnično. Njihove retoričnih trikov polne argumentacijske strategije, ki se zaradi večjega učinka na občinstvo običajno prepletajo in ki si jih bomo ogledali v nadaljevanju, lahko v splošnem

razdelimo na 5 velikih skupin (Cook et al., 2025): *lažni strokovnjaki, logične zmotе, nemogoča pričakovanja, prebiranje češenj in teorije zarot*.

1. *Lažni strokovnjaki*

Pri dvomljenju o podnebni krizi ali njenem zanikanju na takšen način gre za navajanje ali sprejemanje vprašljivih ali spornih posameznikov in institucij kot verodostojnih avtoritet, ki nas oskrbujejo z zanesljivimi in resnični podatki.

Primer:

Do podnebnih sprememb ne prihaja oziroma lahko vanje dvomimo, saj Donald Trump v svojih nastopih rad poudarja, da je bil koncept globalnega segrevanja ustvarjen s strani Kitajcev z namenom narediti ameriško gospodarstvo nekonkurenčno.

Zagovarjanje podnebnih mitov na takšen način v tej skupini dosežemo na tri načine:

a. *Z napibovanjem lažnih strokovnjakov* (s citiranjem velikega števila navideznih strokovnjakov dokazujemo, da glede podnebnih sprememb ni soglasja).

Primer:

Med strokovnjaki glede globalnega segrevanja ni soglasja, saj je 38.514 državljanov Slovenije z diplomom podpisalo peticijo, da človek ne uničuje podnebja.

b. *S povečevanjem manjšine* (s povečevanjem pomembnosti peščice drugače mislečih znanstvenikov skušamo zasejati dvom v to, da glede segrevanja podnebja obstaja splošno soglasje).

Primer:

Seveda se 97 % strokovnjakov strinja, da je človek tisti, ki je odgovoren za podnebne spremembe, ampak profesor Janez Novak temu nasprotuje (Cook et al., 2025).

c. *Z lažno razpravo* (predstaviti znanost in psevdoznanost kot enakovredni nasprotni strani z namenom ustvarjanja lažnega vtisa o tem, da je med njima v teku znanstvena razprava o podnebnih spremembah).

Primer:

Nasprotnikom okoljske krize bi morali nameniti prav toliko časa kot njenim zagovornikom, s čimer bi poskrbeli za bolj uravnoteženo predstavo različnih pogledov na globalno segrevanje (Cook et al., 2025).

2. Logične zmote

Pri tej argumentacijski strategiji nasprotnikov podnebne krize gre za izpeljevanje sklepov iz neresničnih, nerelevantnih ali neverjetnih premis.

Primer:

Vulkani proizvedejo več CO₂ kot ljudje, zaradi česar je njihov vpliv na segrevanje Zemlje večji od našega (Cook et al., 2018a).

Branjenje podnebnih mitov na takšen način v tej skupini največkrat dosežemo na naslednje tri načine:

č. *Z napadom na človekov značaj – ad hominem* (prepričanje, da obstaja okoljska kriza skušamo ovreči tako, da spodbijamo verodostojnost, tistega, ki to trdi, namesto da bi analizirali argument).

Primer:

Znanstvenikom, ki verjamejo v antropogene podnebne spremembe, ne gre zaupati, saj bi naredili vse za to, da bi obdržali dobro plačane službe.

d. *S spolzkeo strmino* (sklep o okoljski krizi je najbolje zavrniti, saj njegovo sprejetje vodi v nesprejemljive posledice).

Primer:

Najmanjša sprememba okoljske politike bi najprej vodila v poddržavljanje podjetij, potem v tajni nadzor in na koncu v odvzem svobode.

e. *S preusmeritvijo pozornosti* (namerna preusmeritev pozornosti na nebitven detajl v razpravi o podnebnih spremembah z namenom odvratanja pozornosti od bistvenih razlogov za okoljsko krizo).

Primer:

CO₂ je v Zemljini atmosferi prisoten le v zelo malih količinah, zato je njegov vpliv na segrevanje podnebja zanemarljiv (Cook et al., 2018a).

3. *Nemogoča pričakovanja*

Pri dvomljenju ali zanikanju okoljske krize na takšen način gre za zahtevo po premočnih ali nerealističnih standardih gotovosti, ki bi jim znanost morala slediti, da bi veljala za verodostojno.

Primer:

Meteorologi niso sposobni natančno napovedati niti jutrišnjega vremena, kako bi lahko torej znanost zanesljivo napovedala, kaj se bo zgodilo s podnebjem v naslednjih 100 letih (Cook et al., 2018a).

Zagovarjanje podnebnih mitov na takšen način v tej skupini dosežemo tako, da od pristašev trditve o segrevanju Zemlje stalno pričakujemo novo dokazno gradivo (dokler ga ni več na voljo), kar imenujemo (f.) *zahteva po vedno novi evidenci*.

Primer:

Morska gladina se morda zvišuje, gotovo pa se to ne dogaja tako hitro, kot vsi trdijo (Cook et al., 2025).

4. Prebiranje češenj

Pri tej argumentacijski strategiji nasprotnikov podnebne krize gre za navajanje in sprejemanje tistih podatkov, ki potrjujejo njihovo stališče, in izpuščanjem tistih, ki ga ne.

Primer:

Globalno segrevanje se je ustavilo, saj so meritve pokazale, da se je kar nekaj ledenikov v zadnjem obdobju povečalo in ne zmanjšalo (Cook et al., 2018a).

Branjenje podnebnih mitov na takšen način v tej skupini dosežemo na naslednje tri načine:

g. *Z anekdoto* (pri nasprotovanju okoljski krizi se po možnosti sklicujemo (na duhovite lastne izkušnje ali izolirane primere, ki temu pritrjujejo, namesto na zdrave argumente in prepričljivo dokazno gradivo).

Primer:

Danes je mrzlo – toliko o globalnem segrevanju (Cook et al., 2025)!

h. *Z leno indukcijo* (pri izpeljevanju sklepa o tem, da okoljske krize ni, namenoma ignoriramo relevantno evidenco, ki potrjuje nasprotno).

Primer:

Empirični dokazi, da smo za podnebne spremembe odgovorni ljudje, ne obstajajo (Cook et al., 2025).

i. *S pobožno željo* (zagovarjanje prepričanja, da globalno segrevanje ne obstaja, temelji zgolj na naši želji, da bi bilo tako).

Primer:

Verjamem, da je znanstveni konsenz o okoljski krizi le mit, zaradi česar se Zemlja ne segreva nič bolj kot prej.

5. Teorije zarot

Pri dvomljenju o podnebni krizi ali njenem zanikanju na takšen način gre za uveljavljanje ideje o tem, da imajo znanstveniki skrivni načrt, ki je namenjen prikrivanju resnice in uresničevanju lastnih ciljev.

Primer:

Vsebina elektronske pošte, objavljene na socialnih omrežij, dokazuje, da so znanstveniki zmanipulirali podatke meritev temperature Zemlje v zadnjih letih, da bi s tem lansirali mit o globalnem segrevanju in zaradi nekega drugega motiva prevarali javnost.

Zagovarjanje podnebnih mitov na takšen način v tej skupini največkrat dosežemo na naslednje tri načine:

j. *Z umažanim namenom* (podpiranje okoljske krize poteka zaradi uresničevanja perfidnih interesov tistih, ki to počnejo).

Primer:

Podnebni znanstveniki promovirajo globalno segrevanje, ker bodo od tega imeli finančne koristi (Cook et al., 2025).

k. *Z nadlegovano žrtvijo* (pristaši podnebnih sprememb skušajo z izsiljevanjem doseči, da spremenimo svoje mnenje).

Primer:

Zagovorniki okoljske krize nam skušajo odvzeti svobodo (Cook et al., 2025).

l. *S "tem mora biti nekaj narobe"* (glede na to, da nas z vseh strani bombardirajo z idejo, da smo se znašli v podnebni krizi, je to vsaj sumljivo, če ne že neresnično).

Primer:

Pa kaj, če se 97 % znanstvenikov strinja s tem, da smo ljudje krivi za podnebne spremembe, to trdijo zgolj zato, da sledijo uradni politični doktrini (Cooke et al., 2025)

Po Cooku in sodelavcih (2025) povzet in predstavljen pregled argumentacijskih strategij dvomljivcev in zanikovalcev okoljske krize in tipologij ima v VITR-ju pomembno mesto zato, ker je naše odgovorno ravnanje v prihodnosti odvisno od tega, ali znamo med drugim pojasniti, zakaj so vsi dosedanji ukrepi za zmanjšanje podnebne krize propadli kot učinkovite in pravične rešitve (Svarstad, 2021). Tega pa ni mogoče doseči brez kritične analize trditev njenih nasprotnikov, t.i. podnebnih mitov, in njihove zavrnitve, kar pa zahteva razvoj znanja in spretnosti s področja kritičnega mišljenja, ki mora biti sestavni del VITR-ja tudi zato, ker je razvoj uspešnih pristopov za komunikacijo z nasprotniki podnebnih sprememb odvisen tudi od naše sposobnosti refleksije ne le njihovih, ampak tudi naših lastnih stališč ter evidence zanje.

5 VITR in zanikanje ter hotena nevednost

V zadnjih dvajsetih letih so se študije na področju okoljske etike začele čedalje bolj posvečati problemu okoljskega zanikanja (Stoll-Kleeman, O'Riordan in Jaeger, 2001; Norgaard, 2011; Grušovnik, Spanring in Lykke Syse, 2020). Izkazalo se je namreč, da problem okoljske neaktivnosti in manka udejanjanja trajnostnih rešitev ni toliko povezan z odsotnostjo informacij, kot je povezan z zavestnim izogibanjem dejstvom o stanju okolja in onesnaženju ali z njihovim zanikovanjem le-teh. Pri pojasnjevanju tega spoznavnega pojava se raziskovalci, v glavnem filozofi, sociologi ter psihologi, radi sklicujejo na teorijo kognitivne disonance Leona Festingerja (1957), ki postulira, da je izogibanje miselnemu konfliktu pomemben motivator človekovega vedenja. Z drugimi besedami to pomeni, da se zmeraj, kadar nastopi napetost med različnimi prepričanji, vrednotami ali ravnanji, odločimo za zmanjševanje tega konflikta. Tradicionalni primer, ki ga navaja literatura, je dilema kadilca: ta bi po eni strani rad dolgo živel, po drugi ve, da kajenje skrajšuje življenje, po tretji pa kadi. Njegova vrednota (dolgo življenje), njegovo prepričanje (kajenje skrajšuje življenje) in njegovo ravnanje (kajenje) povzročajo miselno nesozvočje, ki ga kadilec poskuša zmanjšati. To lahko seveda naredi tako, da opusti ravnanje, kar pa je v primeru

odvisnosti od nikotina zelo stresno in posledično težavno. Zaradi tega je verjetneje, da se bo kadilec vsaj v prvih fazah konflikta raje odločil za kakšno drugo opcijo, denimo za odpoved vrednoti dolgega življenja ali pa za zanikanje prepričanja, da je kajenje škodljivo. Lahko se odloči konflikt zmanjšati tudi z dodajanjem novih elementov, denimo zaveze, da bo prenehal kaditi z novim letom ali po dopustu.

Ni presenetljivo, da je teorija kognitivne disonance osrednjega pomena tudi v razpravah o moralni motivaciji. Če so se te tradicionalno vrtele okoli nasprotja med internalizmom, ki trdi, da so prepričanja notranje motivirajoča (primer tega je Sokratov intelektualizem, v skladu s katerim nihče ne dela česa škodljivega hote, pač pa zgolj zaradi tega, ker ima napačna prepričanja, kar bi v praksi denimo pomenilo, da se kadilec k cigareti zateka zaradi svojega napačnega prepričanja, da je kajenje njegova trenutno najboljša možnost), in eksternalizmom, ki posameznikovo nezmožnost ravnanja v skladu z njegovimi ideali pripisuje akrasiji ali šibkosti volje (Aristotel, 1995), pa so sodobnejše raziskave svojo pozornost namenile ravno spoznavnim pojavom, povezanim s proizvajanjem pristranskih prepričanj, miselnim pristranskostim, kakršna je denimo pristranskost statusa quo, ter kognitivni disonanci. Delovanje kognitivne disonance na področju moralne motivacije je tako povezano s pojasnjevanjem samozaslepitve oziroma samoprevare ter z moralno hipokrizijo ali splošnim ohranjanjem visoke moralne samopodobe ob hkratnem praktičnem neupoštevanju moralnih načel (Batson idr., 1999).

Na področju okoljske etike je tako kognitivno disonanco moč videti na delu pri hkratnem ohranjanju okoljskih moralnih načel in njihovem hkratnem neupoštevanju. Oglejmo si konkreten primer (Grušovnik, 2021):

Denimo, da ima kakšna oseba sledeči nabor prepričanj in ravna:

- a. Podnebne spremembe ogrožajo naše preživetje.
- b. Vožnja z avtomobilom prispeva k podnebnim spremembam.
- c. Pogosto uporabljam avtomobil.

V tem primeru se nahaja v kognitivni disonanci, saj ravnanje ni v skladu z njenima prepričanjema. Po teoriji kognitivne disonance bo zato primorana disonanco odstraniti, kar pa lahko naredi na več načinov:

Strategija 1.: odstrani c. in se neha voziti z avtom.

Vendar pa je takšen ukrep lahko preveč radikalen. Morda nima druge možnosti, kot da se vozi na delo, ali pa jo je morda enostavno strah uporabljati javna prevozna sredstva. Zaradi tega se lahko posluži druge strategije:

Strategija 2.: odstrani b. in si reče: »Ah, avti minimalno prispevajo k segrevanju ozračja!«

Ta strategija bi v praksi že predstavljala zanikanje okoljskega prepričanja. V skladu s Festingerjevo izvirno idejo teorije kognitivne disonance je možno in kar precej pogosto vedénje tudi izogibanje vsem informacijam, ki izpostavljajo dejstvo, da je uporaba avtomobilov netrajnostna. To ima seveda neposredne posledice za VITR: izkaže se, da problem netrajnostnega ravnanja ni manko informacij v družbenem polju, pač pa sistematično izogibanje dejstvom, ki bi lahko sprožila kognitivno disonanco. To je še posebej pogost pojav takrat, kadar posamezniki zaradi družbenega konteksta nimajo na voljo alternativ (kadar denimo država ne poskrbi za dostopen javni prevoz in raje vlaga v avtomobilsko infrastrukturo). Oseba ima sicer na voljo tudi druge strategije, denimo:

Strategija 3.: odstrani a. in si reče: »Kakšne podnebne spremembe neki! To sploh ne obstaja! Poglejte, kako je zunaj mrzlo!«

Tudi tukaj gre za zanikanje. V naslednji strategiji pa gre za dodajanje novega prepričanja, ki konflikt zmehča:

Strategija 4.: doda d., novo misel, in sicer tako, da si reče: »Tako ali tako gre vse k vragu, zato nima smisla, da bi se sploh za kar koli živcirali, saj ne moremo ničesar spremeniti!«

Pojav kognitivne disonance ima, kot je bilo pravkar nakazano, pomembne posledice za VITR. Med osnovnimi zagatami okoljskega izobraževanja namreč ni pomanjkanje informacij o antropogenem onesnaževanju v javnem prostoru, pač pa izogibanje in zanikanje dejstev. Ta grozijo, da bodo načela naše miselno sozvočje, torej našo moralno samopodobo ali naš način življenja. Če se želimo izogniti tej »hoteni

nevednosti« (Grušovnik, 2020), torej ne potrebujemo le kakovostne informacije, pač pa tudi vzgojno-izobraževalni sistem, ki ne temelji zgolj na posredovanju informacij o stanju okolja in okoljskih krizah in niti ne zgolj na poudarjanju kritičnega mišljenja, pač pa tudi na vzgoji spoznavnega značaja.

6 VITR kot vzgoja spoznavnega značaja

Pomembna posledica obstoja spoznavnih pojavov, kot so proizvajanje pristranskih prepričanj ali kognitivna disonanca, ki smo si jo pravkar ogledali, je dejstvo, da tudi poudarek na negovanju kritičnega mišljenja v smislu uspešnih argumentacijskih strategij še ne zadostuje za uspešno vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj. Slednja mora torej preseči tako indoktrinacijo, kar smo videli že v prvem delu prispevka, kot tudi zgolj poudarjanje argumentacijskih strategij. Zakaj? Predvsem zaradi tega, ker povečana sposobnost nizanja argumentov še ni razlog za zmanjšanje samoprevare, pač pa je lahko obratno: za posameznike, ki so dobri v navajanju argumentov, se pogosto izkaže, da so lahko še bolj nagnjeni k proizvajanju pristranskih prepričanj glede samih sebe in svojega ravnanja v primerjavi s tistimi, ki teh sposobnosti nimajo (Trivers, 2011). Ravno zaradi tega lahko pod vprašaj postavimo Kohlbergovo teorijo moralnega razvoja, ki temelji na izenačevanju moralnega razvoja z naraščajočo sposobnostjo refleksije, saj je ta velikokrat v službi *post hoc* racionalizacij ravnanja (Haidt, 2001).

Ob posredovanju argumentacijskih orodij, s pomočjo katerih lahko izčistimo okoljska prepričanja in vrednote, mora VITR zato ponuditi tudi vzgojo spoznavnega značaja. Ta temelji na poudarku, ki ga epistemologija zadnjih trideset ali štirideset let daje spoznavnim vrlinam (in hibam). Ključnega pomena za sodobno razumevanje vzgoje in izobraževanja je torej povezava med vrlinsko epistemologijo in edukacijo (MacAllister, 2012). Med tipičnimi spoznavnimi vrlinami, ki so nujne za doseganje čim bolj objektivne podobe sveta, so radovednost, nepristranskost, spoznavna poštenost pa tudi spoznavni pogum, ki je še posebej pomemben v boju proti kognitivni disonanci, saj nam pomaga, da se soočimo z dejstvi, ki nam niso pogodu.

Eden od glavnih premikov na področju vzgoje in izobraževanja, ki ga lahko zasledimo z aplikacijo vrlinske spoznavne teorije na področje edukacije, vodi proč od znanja kot cilja vzgoje in izobraževanja k negovanju spoznavnega vršilstva (epistemic agency). Kot trdi Pritchard (2013), v izobraževanju ni pomembno le

prepričanje, temveč tudi način, kako smo do njega prišli, za kar pa je pomembno spoznavno vršilstvo, torej aktivno ukvarjanje s prepričanju, njihova refleksija in preverjanje. Če to apliciramo na VITR, bi lahko rekli, da ni pomembno vedeti le, da človek povzroča podnebne spremembe, pač pa je pomembno poskusiti razumeti tudi, kako in s čim jih povzroča. Resnično prepričanje je torej nekaj vredno zgolj, če za njim stoji tudi razumevanje, to razumevanje pa je posledica spoznavnega vršilca, ki se na primeru VITR-ja trudi razumeti kompleksna razmerja med različnimi okoljskimi elementi. Toda to vršilstvo mora biti tudi takšno, da si – kot se glasi znano Kantovo razsvetljsko geslo – *držne misliti*. (Kant, 1987, str. 9) V vzgoji in izobraževanju so zato pomembni tudi »intelektualni vzori« (Croce in Pritchard, 2022), torej posamezniki, ki so odgovorni spoznavni vršilci, saj se dobrega značaja najlažje polastimo, če posnemamo druge dobre značaje. V konkretnem primeru bi torej to pomenilo, da morajo biti učitelji spoznavni vzori, da torej njihova naloga sploh ni toliko v predajanju znanja, pač pa v tem, da s svojim ravnanjem učence spodbujajo k odgovornemu spoznavanju, da jih opolnomočijo za spoznavanje tudi neprijetnih resnic in dejstev in da so torej tudi sami pogumni – če že ne neustrašni – spoznavalci.

Med osrednjimi spoznavnimi vrlinami v navezavi na izzive, ki jih zanikanje in hotena nevednost predstavljata za VITR, je torej spoznavni pogum (Kidd, 2018). Tega lahko skupaj z Ryanom (2004) opredelimo v navezavi na Aristotelovo definicijo (običajnega) poguma kot sredine med strahopetnostjo in predrznostjo (Aristotel, 1995), pri čemer lahko intelektualni ali spoznavni pogum potem razumemo kot nasprotje intelektualni brezbriznosti, zaradi katere lahko nastane obžalovanja vredna napaka, denimo ignoriranje jasnih in očitnih dejstev (Ryan, 2004). Spoznavni pogum je tako tesno povezan s samozaupanjem, torej vero, da smo zmožni in sposobni kaj spoznati, kar je pomemben poudarek že v filozofiji Ralpa Walda Emersona. Ena od nalog učitelja pri negovanju spoznavnega poguma je tako opogumljanje učenec in učencev, da zmorejo postati samostojni in avtonomni spoznavni vršilci, kar je še posebnega pomena za VITR, kjer imamo včasih opraviti s soočanjem z za omejene človeške miselne zmožnosti zastrašujočo kompleksnostjo naravnih procesov.

7 Zaključne ugotovitve

V pričujočem prispevku vidimo, kako se VITR danes odmika od slepe indoktrinacije, skladne s sprejetimi vrednotami, k oblikovanju kritično mislečih posameznikov, ki postajajo avtonomni moralni vršilci na področju uveljavitve okoljskih vrednot v praksi. VITR tako danes zajema predvsem vzgojo za kritično mišljenje o njej. Ta sega od poznavanja osnov splošne moralne motivacije in moralne refleksije, preko prepoznavanja okoljskih moralnih dimenzij ravnanja ter delovanja do sposobnosti argumentiranja okoljskih odločitev, ki temelji na glavnih predpostavkah socialne ekologije, deželske etike in globoke ekologije.

Posledica takšnega pristopa k okoljski etiki je sposobnost posameznikov, da oblikujejo trajnostne rešitve, razumejo različne družbene poglede na okoljsko krizo in razloge zanje (miselni okvirji, vizije prihodnosti, argumentacijski vzorci) ter kritično analizirajo ideologije, na katerih so osnovana naša prepričanja o njej. Težišče glede slednjega je na spoznavanju različnih tipologij t. i. dvomljivcev in zanikovalcev okoljske krize in razvoju možnih argumentacijskih strategij za komunikacijo z njimi, sočasno pa tudi na refleksiji naših lastnih pozicij in argumentov, s katerimi jo podpiramo.

Če takšnemu pristopu pripojimo na vrllinski epistemologiji temelječo idejo vzgoje za spoznavni značaj, ki se osredotoča na pomen spoznavnega poguma, potem dobimo okvir, ki je ravno pravšnji za naslavljanje okoljskega zanikanja na področju trajnostnega ukrepanja, kajti raziskave zadnjih dvajsetih let s področja filozofije, psihologije in sociologije so pokazale, da problem okoljskega neukrepanja ni toliko povezan s pomanjkanjem ustreznih informacij in kompleksnostjo področja, kot je povezan s hoteno nevednostjo ter izogibanjem podatkom o stanju okolja in možnih poteh reševanja okoljskih zagat. Prispevek tako želi pokazati, kako se lahko z opisanim kritičnim pristopom k okoljski vzgoji, ki upošteva argumentativno presojo naših bolj ali manj ideološko obarvanih načel, na katerih temelji naše ravnanje, ter negovanjem spoznavnega poguma z intelektualnim vzorom in opogumljanjem učencev izognemo sprejemanju takšnih okoljskih odločitev, ki temeljijo predvsem na potrjevanju lastnih predsodkov in sprejemanju zmotnega sklepanja ter različnih populističnih propagand.

Opomba

Prispevek je nastal v okviru projekta NOO Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo - ZELEEN.KOM (evidenčna številka C3330-22-953012), ki ga financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

Viri in literatura

- Aristotel (1995). *Nikomahova etika*. Slovenska matica.
- Batson, C. D., Thompson, E. R., Seufferling, G., Whitney, H., & Strongman, J. A. (1999). Moral hypocrisy: Appearing moral to oneself without being so. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(3), 525–537. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.3.525>
- Bianchi, G., Pisiotis, U. in Cabrera, M. (2023). *GreenComp: Evropski okvir kompetenc za trajnostnost*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/greencomp.pdf>
- Bookchin, M. (2005). Kapitalizem in okoljska kriza. *Časopis za kritiko znanosti*, 33, 219, 31–33.
- Bregant, J. in Vežjak, B. (2007). *Zmote in napake v argumentaciji*. Subkulturalni azil.
- Croce, M. in Pritchard, D. (2022). Education as The Social Cultivation of Intellectual Virtue. In M. Alfano, C. Klein in J. de Ridder, *Social Virtue Epistemology* (583–601). Routledge.
- Cook, J. et al (2016). Consensus on consensus: a synthesis of consensus estimates on human-caused global warming. *Environmental Research Letters*, 11(4), str. 1–7.
- Cook, J., Ellerton, P. in Kinkead, D. (2018). Deconstructing climate misinformation to identify reasoning errors. *Environmental Research Letters*, 13(2), str. 1–7. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/aaa49f>
- Cook, J., Ellerton, P. in Kinkead, D. (2018a). Deconstructing climate misinformation to identify reasoning errors – Supplementary Data. *Environmental Research Letters*, 13(2), str. 1–7. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/aaa49f>
- Cook, J., Winkler, B., Bostrom, D. in Nuccitelli, D. (2025)(ur.). *Skeptical Science*. <https://skepticalscience.com>
- Čeh Šteger, J. (2015). *Ekokritika in literarne upodobitve narave*. Litera.
- Dewey, J. *Experience and Education*. MacMillan.
- Festinger, L. (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford University Press.
- Gutmann, A. (2003). The Authority and Responsibility to Educate. In R. Curren, *A Companion to the Philosophy of Education* (395–411). Blackwell.
- Grušovnik, T. (2011). *Odenki zelene: humanistične perspektive okoljske problematike*. Annales.
- Grušovnik, T., Spanning, R. in Lykke Syse K. V. (2020). *Environmental and Animal Abuse Denial: Averting Our Gaze*. Rowman&Littlefield.
- Grušovnik, T. (2020). *Hotena nevednost*. Slovenska matica.
- Grušovnik, T. (2021). *Osnove okoljske etike*. Pedagoški inštitut in Urad za UNESCO.
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108(4), 814–834. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.108.4.814>.
- Horkheimer, M. in Adorno, T. (2002). *Dialektika razsvetljenstva – filozofski fragmenti*. Studia humanitatis.
- Kant, I. (1987). Odgovor na vprašanje: kaj je razsvetljenje. *Vestnik inštituta za marksistične študije*, 8(1), 9–13.
- Kidd, I. J. (2018). Epistemic Courage and the Harms of Epistemic Life. V H. Battaly (ur.), *The Routledge Handbook to Virtue Epistemology* (244–255). Routledge.
- Leopold, A. (2010). Deželska etika. *Filozofija na maturi*, 17(3–4), 74–85.
- Locke, J. (2007). *Nekaj misli o vzgoji*. Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Macallister, J. (2012). Virtue Epistemology and the Philosophy of Education. *J. Philos. Educ.*, 46, 251–270. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9752.2012.00851.x>
- McCright A. M. in Dunlap, R. E. (2011). The politicization of climate change and polarization in the American public's views of global warming 2001–2010. *The Sociological Quarterly*, 52, str. 155–194.

- Mlinar, A. (2014). *Okoljska etika in trajnostni razvoj*. Annales.
- Naess, A. (2011). Globoka ekologija in okoliško sebstvo. *Filozofija na maturi*, 18(3—4), 87—93.
- Noddings, N. (2015). *Philosophy of Education – 4th Edition*. Routledge.
- Norgaard, K. M. (2011). *Living in Denial: Climate Change, Emotions, and Everyday Life*. MIT Press.
- Pritchard, D. (2013). The Epistemology of Education. *J. Philos. Educ.*, 47, 236–247. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12022>
- Ryan, A. (2004). Intellectual Courage. *Social Research*, 71(1), 13—28.
- Stoll-Kleeman, S., O'Riordan, T. in Jaeger, C. C. (2001). The Psychology of Denial Concerning Climate Mitigation Measures: Evidence from Swiss Focus Group. *Global Environmental Change* 11, 107—117.
- Svarstad, H. (2021). Critical climate education: studying climate justice in time and space. *International Studies in Sociology of Education*, 30 (1-2), str. 214-232. <https://doi.org/10.1080/09620214.2020.1855463>
- Šimenc, M. (2012). Moralna vzgoja: reprodukcija, transmisija in razjasnjevanje vrednot. *Šolsko polje*, 23(5—6), 79—92.
- Triver, R. (2011). *The Folly of Fools: The Logic of Deceit and Self-Deception in Human Life*. Basic Books.

O avtorjih

Tomaz Grušovnik je redni profesor in znanstveni svetnik na Univerzi na Primorskem, na Pedagoški fakulteti, kjer poučuje predmete, povezane z vzgojo in izobraževanjem ter etiko. Na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru je zaposlen na Oddelku za filozofijo, kjer se ukvarja predvsem z aplikativno epistemologijo in okoljsko etiko ter etiko živali. V slovenščini je objavil deset knjig, je pa tudi urednik zbornika *Environmental and Animal Abuse Denial* (Rowman&Littlefield, 2020). Kot gostujoči predavatelj je obiskal univerze v Evropi, ZDA, Afriki, Aziji in na bližnjem vzhodu, za svoje delo na področju okoljske etike in etike živali pa je leta 2024 prejel Zoisovo priznanje.

Janez Bregant je izredni profesor za filozofijo na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Njegovo področje raziskovanja vključuje filozofijo duha, kritično mišljenje, filozofijo umetnosti in umetno inteligenco. Je sourednik *Sodobnih perspektiv družbe: umetna inteligenca na stičišču znanosti* (Univerza v Mariboru, 2022), soavtor *Virtual Teacher: Cognitive Approach to e-Learning Material* (Cambridge Scholars Publishing, 2014) in avtor *Misli kot vzroka: ali so mentalna stanja vzročno učinkovita* (Pedagoška fakulteta Maribor, 2004). Trenutno je predstojnik Oddelka za filozofijo Filozofske fakulteta Univerze v Mariboru.

KOMUNICIRANJE IZBRANIH PRIMEROV SUŠ NA SLOVENSKEM V 20. STOLETJU

JANEZ OSOJNIK, DARKO FRIS, MATEJA MATJAŠIČ FRIS,
DAVID HAZEMALI

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
janez.osojnik1@um.si, darko.fris@um.si, mateja.matjasic-fris@um.si,
david.hazemali@um.si

Cilj prispevka je na podlagi izbranih primerov prikazati, kakšno pozornost je slovensko časopisje posvečalo pojavu suše na Slovenskem v 20. stoletju in posledično, kako se je spreminjala komunikacija o njej v obravnavanem obdobju. Osredotočili smo se na primere suš, ki so bile v letih 1921, 1939, 1950, 1952, 1962 in 1983, torej v času, ko je večina slovenskega etničnega ozemlja spadala v okvir jugoslovanske države. Pri tem smo pozornost posvetili vprašanjem, kako so bile opisane sušne razmere in visoke temperature ozračja ter kakšni so bili negativni vplivi naravne nesreče na življenje ljudi. Ugotovitve smo povezali s teoretičnimi principi komuniciranja naravnih nesreč in ekstremnih dogodkov. Analizo umeščamo v kontekst okoljske zgodovine, zato smo uvodoma podali krajši historični pregled pojavnosti in pogostosti suš po svetu, njihovih posledic za človeštvo ter načina komunikacije naravnih nesreč.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.4](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.4)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
suša,
vročina,
komuniciranje naravnih
nesreč,
Slovenija,
20. stoletje

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.4](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.4)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:
drought,
heat,
natural disaster
communication,
Slovenia,
20th century

COMMUNICATING SELECTED CASES OF DROUGHT IN THE SLOVENIAN LANDS IN THE 20TH CENTURY

JANEZ OSOJNIK, DARKO FRIŠ, MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ,

DAVID HAZEMALI

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
janez.osojnik1@um.si, darko.fris@um.si, mateja.matjasic-fris@um.si,
david.hazemali@um.si

This paper aims to present, through selected examples, the level of attention Slovenian newspapers devoted to the phenomenon of droughts in the Slovenian Lands during the 20th century, and, consequently, how the communication of these events evolved over time. The study focuses on drought events that occurred in 1921, 1939, 1950, 1952, 1962, and 1983, a period when most of the Slovenian ethnic territory was part of the Yugoslav state. Particular attention is given to the ways drought conditions and high air temperatures were described, as well as to the consequences of these natural disasters for human life that were emphasized. The findings are linked to theoretical principles concerning the communication of natural disasters and extreme events. The analysis is placed within the context of environmental history; therefore, a brief historical overview of the occurrence and frequency of droughts worldwide, their impacts on humanity, and the communication of natural disasters is provided at the beginning.



University of Maribor Press

1 Uvod

Suša ima kot ekstremni vremenski pojav pomembno vlogo pri oblikovanju človekovega življenja, okolja, gospodarstva in družbenih struktur. Njene posledice niso omejene le na materialno škodo, temveč lahko vplivajo tudi na blaginjo družbe, politično stabilnost in kulturo (Kennett et al., 2022, Davis, 2001; Barriopedro et al., 2012). Zaradi antropogeno pospešenih podnebnih sprememb postajajo suše vse pogostejše in intenzivnejše, zato razumevanje zgodovinskih suš omogoča vpogled v dolgotrajne procese prilagajanja, ranljivosti in odpornosti družb na ta pojav (Dai, 2011a). Pri tem ni pomembno zgolj dokumentiranje meteoroloških značilnosti suš, temveč tudi način, kako so bile te nesreče komunicirane in interpretirane v javnem prostoru. Mediji imajo pomembno, če ne celo ključno vlogo pri oblikovanju kolektivnega spomina, vzpostavljanju vzročno-posledičnih razlag in usmerjanju odzivov na krizne razmere. Skozi izbiro tem, oblikovanje jezikovnih in čustvenih okvirjev ter vzpostavljanje narativov soustvarjajo način, kako družba dojema naravne nesreče (Ewart & McLean, 2019).

Namen tega prispevka je na podlagi izbranih primerov suš na območju slovenskega etničnega ozemlja v 20. stoletju raziskati njihove posledice ter analizirati, kako so bile te suše dokumentirane in reprezentirane v slovenskem časopisju. V ospredju je vprašanje medijskega komuniciranja suš, in sicer kako so novinarji in uredništva opisovali sušne razmere, katere posledice so izpostavljali, kakšen čustveni naboj (če sploh) so vnašali v poročanje in kako se je to spreminjalo skozi čas. Analizo umeščamo v kontekst okoljske zgodovine in študij komunikacije naravnih nesreč, saj želimo preseči zgolj faktografski prikaz pojavljanja suš in pokazati, da so bile suše v medijih predstavljene kot pojav z raznolikimi družbenimi in okoljskimi posledicami. S pričujočim prispevkom želimo tako analizirati pojavnost in posledice izbranih sušnih dogodkov na Slovenskem, preučiti njihovo medijsko reprezentacijo in širše družbene konotacije ter prispevati k razvoju okoljske zgodovine in študij komunikacij naravnih nesreč v slovenskem prostoru.

Raziskava se osredotoča na obdobji obeh jugoslovanskih državnih tvorb: najprej Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma po letu 1929 Kraljevine Jugoslavije (1918–1941) in nato Federativne ljudske republike Jugoslavije (1945–1963) oziroma po letu 1963 Socialistične federativne republike Jugoslavije. V empiričnem delu smo pod drobnogled vzeli šest primerov suš, ki so bile v letih 1921, 1939, 1950, 1952, 1962 in 1983. V ozir smo vzeli poročanje o njih v takratnem osrednjem slovenskem

časopisju. V letu 1921 sta bila to časnika *Slovenec* in *Slovenski narod*, leta 1939 pa je bilo namesto slednjega upoštevano *Jutro*. Za leti 1950 in 1952 smo preučili še pisanje časnikov *Slovenski poročevalec* in *Ljudska pravica* (ta je sicer leta 1952 izhajala le enkrat tedensko). Po njuni združitvi v časnik *Delo* konec 50. let 20. stoletja smo upoštevali poročanje tega o sušah leta 1962 in 1983, ob njem pa še pisanje časnika *Večer*. Ti časniki omogočajo vpogled v različne politične, ideološke in družbene kontekste poročanja, saj so v različnih obdobjih zastopali različne svetovnonazorske usmeritve.

V prvem vsebinskem delu, ki sledi uvodu, smo predstavili stanje raziskav s področja okoljske zgodovine s poudarkom na raziskavah primerov suš po svetu in na Slovenskem, ter študije medijskega poročanja o naravnih nesrečah. Drugi vsebinski del je posvečen zgodovinskemu pregledu pojavnosti suš na Slovenskem. Tretji del je namenjen empirični analizi izbranih primerov suš in njihove reprezentacije v časnikih; v sklepu pa smo strnili ključne ugotovitve, pri čemer smo izpostavili povezave med izbranimi primeri poročanja in teoretičnimi koncepti komunikacije naravnih nesreč, ter nakazali možnosti za izboljšanje komuniciranja.

2 Stanje raziskav

Nedavne raziskave poudarjajo vse večji pomen okoljske zgodovine pri obravnavi sodobnih okoljskih izzivov. Kanazawa (2017) izpostavlja, da je pri proučevanju okoljskih pojavov, za katere ni enotnega soglasja o vzrokih in rešitvah, koristno združevati kvantitativne in kvalitativne raziskovalne metode. Van Eeden (2011) zagovarja transdisciplinarni raziskovalni pristop, ki omogoča preseganje metodoloških in epistemoloških ovir v raziskavah na področju okoljske zgodovine. Izdebski idr. (2022) opozarjajo na pomen vključevanja paleoznanstvenih podatkov v zgodovino pisje, kar razširja nabor virov in na novo opredeljuje omenjeno področje. Walsh idr. (2021) uvajajo relacijsko paradigmo, ki spodbuja razumevanje prepletenosti človeških in nečloveških sistemov. Podobno Stefanelli idr. (2020) poudarjajo pomen okoljskega usposabljanja ter predlagajo raziskovalno agendo za razvoj učinkovitih upravljaljskih praks. Naštete študije potrjujejo, da je okoljska zgodovina zaradi svojih interdisciplinarnih pristopov in tematskih poudarkov – kot so odnosi med človekom in naravo, podnebne spremembe ter trajnostnost – pomembna za razumevanje sodobnih okoljskih vprašanj.

Posebej velja izpostaviti raziskavo, ki so jo izvedli Ljungqvist, Seim in Huhtamaa (2021). V njej so analizirali 165 študij, ki so izšle med letoma 2000 in 2019 ter so naslavljale tematike okoljske zgodovine. Kronološko so obravnavale obdobje približno med letoma 700 in 1815. Avtorji so posvetili pozornost vprašanju, kakšna je v študijah korelacija med podnebnimi značilnostmi oziroma podnebjem in družbo. Ugotovili so, da obstajajo prepričljive povezave med podnebjem in vplivi "prvega" (vpliv na kmetijske pridelke in živinorejo), "drugega" (vpliv na dostopnost in ceno hrane, bolezni živali, epidemije in pandemije) ter nekaterimi vplivi "tretjega" reda (lakota, zdravje ljudi in demografski trendi). Nasprotno pa so vzročno-posledične povezave med podnebjem in drugimi vidiki "tretjega" reda (vpliv na gospodarske in politične razmere oziroma spremembe, migracije in oborožene spopade) manj prepričljivo pojasnjene, saj študije večkrat ne upoštevajo drugih dejavnikov (ali pa jih v premajhni meri), ki so prav tako pomembni za razumevanje določenih dogodkov in procesov v preteklosti. Prav tako je vidna pomanjkljivost korelacije med podnebjem in vplivi "četrttega" reda (kulturni, znanstveni, umetniški in verski odzivi na dogodke, lov na grešne kozle, kot npr. čarovništvo, interpretacija dogodkov ter spomin nanje).

Številne študije se osredotočajo na sušo kot enega najbolj perečih in večplastnih okoljskih pojavov. Dai in Zhao (2017) opozarjata, da so zgodovinske ocene suš precej negotove, ker raziskovalci uporabljajo različne podatke in različne načine izračuna kazalnikov, kot je Palmerjev indeks suše, ki meri sušnost območja na podlagi podatkov o padavinah, temperaturi in sposobnosti tal za zadrževanje vlage. Sheffield idr. (2012) so z uporabo naravoslovnih modelov izhlapevanja pokazali, da suše na svetovni ravni v zadnjih 60 letih niso postale pogostejše, s čimer so izpodbijali trditev, da se suše globalno povečujejo. Po drugi strani pa številne študije, vključno z deli Daija (2011b, 2013) ter Zhaoa in Daija (2015), dokazujejo obsežne sušne trende, povezane z globalnim segrevanjem, pri čemer napovedujejo pogostejše in hujše suše v prihodnosti. Študije, ki se geografsko osredotočajo zgolj na določene dele sveta, npr. regije ali države, potrjujejo to sliko: Barriopedro idr. (2012) analizirajo uničujočo sušo na Kitajskem v letih 2009–2010, ki jo povezujejo z El Niňom in Arktično oscilacijo, Cook idr. (2014) in Williams idr. (2015) pa pišejo o stopnjujočih se sušah v Sredozemlju in Kaliforniji, pri čemer človekov vpliv bistveno prispeva k njihovi intenzivnosti. Prudhomme idr. (2014) na podlagi globalnega večmodelnega pristopa prepoznavajo prihodnje "vroče točke" hidroloških suš (npr. Južna Amerika, Južna Evropa), vendar opozarjajo na visoko stopnjo negotovosti, povezano z zasnovno hidroloških modelov.

Če se osredotočimo na pojavnost suš na Slovenskem v preteklosti, ugotavljamo, da ni nobenega dela, ki bi jih poglobljeno oziroma vsaj pregledno obravnavalo na znanstveni ravni. Krajši pregled suš do leta 1983 ponuja Natek (1984a, 173–175), Trontelj (1997) pa do leta 1997; slednji pozornost nameni še poplavam, neurjem, viharjem, toči, snežnim plazovom, pozebam in visokemu snegu. Ogrin (2003) v svojem članku, predvsem na podlagi pisanja kronik predstavi krajši pregled suhih (in tudi mokrih) let v Submediteranski Sloveniji, tj. v njenem nižjem jugozahodnem delu, od 14. do sredine 19. stoletja. Nastavke za historično obravnavo določenih suš na Slovenskem predstavlja zbornik povzetkov znanstvenega simpozija, ki je potekal novembra 2024 v Ljubljani (*Suš v zgodovini in njihov vpliv na okolje, družbo in prebivalstvo: zbornik povzetkov*, 2024). Vezovnik (2020) v svojem diplomskem delu analizira pojavnost suš na območju današnje Republike Slovenije med letoma 1940 in 1950, Orožen Adamič (1989) sušo in njene posledice v Sloveniji in Jugoslaviji obravnava le površno, medtem ko Žiberna (2024) posveča pozornost spremembam vodne bilance v Sloveniji med letoma 1961 in 2024. Pregled in analizo največjih hidroloških suš v Sloveniji so pripravili Cunja, Kobold in Šraj (2019), krajši pregled kmetijske suše v Sloveniji v 21. stoletju s posebnim poudarkom na tisti leta 2017 pa sta obravnavala Sušnik in Gregorič (2017). Sredi 80. let 20. stoletja je o problematiki ogroženosti Slovenije zaradi suše pisal Natek (1983 in 1984b). Nekatera dela obravnavajo posamezne primere suš. Natek (1984a) v že omenjenem delu v glavnem posveti pozornost različnim vidikom suše leta 1983, in sicer njenim meteorološkim značilnostim, hidrološkim značilnostim, posledicam suše v kmetijstvu, oskrbi z vodo in proizvodnji električne energije. V posebni študiji (Natek, 1996) obravnava primerjalni vidik suš v letih 1983, 1992 in 1993. Zadnja od teh je bila deležna obravnave v posebni študiji (Kolbezen idr., 1994) in krajšem članku (Zupančič, 1994). Manj obsežno so obravnavani nekateri vidiki drugih suš: tistih leta 1988 (Perko, 1988; Čeplak, 1989), 1994 (Žust & Sušnik, 1995), 2000 v severovzhodni Sloveniji (Žiberna, 2000/2001; Štraus, 2002), 2001 (Matajc, 2002), 2003 (Kobold & Sušnik, 2003; Sušnik, 2003/2004; Ceglar & Kajfež-Bogataj, 2008, 419–422), 2011 (Sušnik, 2012), 2012 (Predin, 2012; Pavlič, 2013) in 2013 (Sušnik idr., 2013). Novejša dela obravnavajo kronološko gledano mlajše suše. Razvidno je, da so bile te pogostejše kot v preteklosti – oziroma bolje rečeno, med letoma 2020 in 2022 so se pojavljale vsako leto (Kobold & Strojjan, 2021; Sušnik, 2021; Žun, 2022; Frantar, 2023a; Frantar, 2023b; Sušnik, 2023). Vprašanju kmetijske suše in namakanja v Sloveniji sta se v dveh člankih v 90. letih 20. stoletja posvetila Matajc (1991) in Maticič (1994). Zlasti hidrološki suši kot posledici podnebnih sprememb so pozornost posvetili Kajfež-Bogataj in Bergant (2005), Kobold (2009) ter Bergant in

Cegnar (2010). Hozjan (2015) je obravnavala vpliv podnebnih sprememb na pojavnost naravnih nesreč po statističnih regijah v Sloveniji med letoma 2000 in 2015. Prikaz stanja raziskav tako potrjuje, da ne obstaja nobeno delo, ki bi sistematično obravnavalo suše na Slovenskem v zgodovinski perspektivi, kaj šele takšno, ki bi obravnavalo komunikacijo preteklih suš na slovenskem etničnem ozemlju v 20. stoletju.

3 Zgodovinski pregled pojavnosti suš in njihovih posledic za človeštvo

Suša kot naravni pojav spremlja človeštvo vsaj že od nastanka prvih civilizacij. Njena pojavnost je bila skozi zgodovino neenakomerno razporejena, njeni učinki pa pogosto pogubni – od negativnih posledic v kmetijstvu do politične destabilizacije in migracij. Analiza preteklih suš ponuja pomemben vpogled v dolgotrajne podnebne cikle in odzivnost človeških skupnosti na okoljske krize.

Eden najizrazitejših primerov suše v obdobju zgodnjih civilizacij je bil okoli leta 2200 pr. n. št. Trajal je več desetletij in pustil trajne posledice v Mezopotamiji, Egiptu in dolini reke Ind. Arheološki in paleopodnebni podatki kažejo, da je ta suša sovpadala z zlomom akadške države, egipčanskega Starega kraljestva in mestne kulture Harapa v Pandžabu. Ti dogodki razkrivajo, kako lahko podnebni pretresi sprožijo sistemske kolapse civilizacij (Weiss in Bradley, 2001, 609–610). Tudi propad civilizacij bronaste dobe okoli leta 1200 pr. n. št., kot sta bili Mikenska Grčija in Hetitsko kraljestvo, raziskovalci povezujejo s sušnim obdobjem, ki je trajalo več desetletij. Pomanjkanje padavin je oslabilo agrarne temelje teh kultur in sprožilo valove selitev in vojaških spopadov (Kaniewski idr., 2013). Podoben vpliv je razviden tudi onkraj Atlantika, v primeru majevske civilizacije, katere propad v 9. stoletju n. št. je povezan z več desetletji suš, čemur pritrjujejo podatki iz sedimentov in kraških jezer na polotoku Jukatan. Suša je povzročila motnje v prehrani ljudi, konflikte in množično opustitev mest (Kennett idr., 2022). V 19. stoletju je svet prizadela ena najhujših globalnih suš v moderni zgodovini. Med letoma 1876 in 1878 je kombinacija atmosfersko-oceanskega pojava El Niño in kolonialnih politik vodila do lakote in smrti več milijonov ljudi v Indiji, na Kitajskem, v Braziliji in delih Afrike. Ta primer ponazarja, kako so neustrezni politični odzivi na določeno krizo enako pomembni kot podnebni vzroki (Davis, 2001).

V sodobnejšem času velja izpostaviti t. i. "Dust Bowl" v ZDA v 30. letih 20. stoletja, ki je prizadel ameriške Velike ravnice. Netrajnostne kmetijske prakse so v kombinaciji s sušo povzročile uničujoče viharje prahu, izgubo obdelovalnih površin in množične migracije proti zahodu države (Worster, 2004). Drug izrazit primer novodobne naravne katastrofe je sušno obdobje v afriškem Sahelu, kjer je med letoma 1968 in 1985 zaradi ponavljajočih se suš umrlo več kot 100.000 ljudi, milijoni pa so migrirali. Pomanjkanje hrane, politična nestabilnost in mednarodni odziv so razkrili zapleteno prepletenost okoljskih in družbenih dejavnikov (Essoungou, 2013, 22–23). Tudi Kalifornija je v letih 2012–2017 doživela ekstremno sušo, ki je močno prizadela kmetijstvo in razkrila omejitve obstoječih sistemov za upravljanje z vodami. Raziskave ameriške NASE pripisujejo to sušo predvsem podnebnim spremembam, kar utrjuje pomembnost preteklih primerov za razumevanje sedanosti (NASA, 2016).

Omenjeni primeri suš razkrivajo, kako lahko dolgotrajna sušna obdobja vodijo v množične migracije, družbene nemire in politične spremembe. Podobno opozarja tudi raziskava Prudhomme-a (2014) s sodelavci, ki napoveduje nastanek prihodnjih "vročih točk" in hidroloških suš v regijah, kot so Južna Amerika, Južna Evropa, jug Azije in zahod ZDA. Ob tem avtorji opozarjajo na precejšnjo negotovost, povezano z zanesljivostjo in kalibracijo hidroloških modelov. V regijskih analizah sta kot posebej ranljiva za prihodnje suše izpostavljena Kalifornija in Sredozemlje, pri čemer študija Cooka s sodelavci (2014) opozarja, da k pogostosti in intenzivnosti teh dogodkov pomembno prispevajo antropogeni vplivi, kot so emisije toplogrednih plinov in spremembe rabe tal. Zlasti v Sredozemlju lahko kombinacija višjih temperatur zraka, manjše količine padavin in povečane evapotranspiracije resno ogrozi kmetijstvo in vpliva na oskrbo z vodo.

4 Komuniciranje naravnih nesreč v medijih

Poročanje o naravnih nesrečah in ekstremnih dogodkih predstavlja kritično stičišče novinarstva, etike, politike in javne komunikacije. V času katastrof ima medijsko poročanje ključno vlogo pri obveščanju javnosti, oblikovanju odgovornosti oblasti, konstruiranju kolektivnega spomina in vplivanju na vedenjske odzive (Ewart & McLean, 2019). Vendar pa mediji niso nevtralni posredniki dejstev; njihove pripovedi so pogosto zaznamovane z vrednostnimi sodbami, čustvenimi dražljaji, političnimi usmeritvami in komercialnimi interesi. Te pripovedi ne oblikujejo le

načina, kako družbe razumejo in se odzovejo na nesreče, temveč tudi odražajo globlje strukturne dinamike v novinarstvu in družbi kot celoti.

Poročanje o nesrečah, tudi naravnih, je oblikovano s teoretičnimi načeli, ki vplivajo na to, o čem se poroča, kako se dogodek okvirja in kakšne so njegove posledice. Teorija medijskega okvirjanja določa, kako so nesreče konstruirane in interpretirane (Saldaña, 2022). Namesto nevtralnega poročanja novinarji pogosto izberejo določene vidike nesreče, ki jih poudarijo, s čimer aktivno oblikujejo javno razumevanje dogodka. V študiji o potresu v Čilu leta 2014 Saldaña (2022) pokaže, kako se naracije vladnih sredstev komuniciranja na eni strani in nevladnih medijev na drugi razlikujejo pri pripisovanju odgovornosti za posledice naravne nesreče. Vlada je promovirala zgodbo o uspešnem odzivu, medtem ko so protivladni mediji izpostavili pretekle spodrsaljaje vlade in uporabili nesrečo kot okvir za kritiko politične odgovornosti. Te izbire okvirjev niso naključne, temveč odražajo ideološka nagnjenja, institucionalne zvestobe in širšo politično klimo.

Selektivno okvirjanje se razteza tudi na sam značaj nesreč, ki so pogosto predstavljene kot naravni pojavi, ločeni od svojih družbeno-političnih kontekstov. Parida, Moses in Rahaman (2021) analizirajo poročanje o ciklonu Amphan, ki je leta 2020 prizadel Bangladeš. Ugotavljajo, da prikazovanje dogodka kot izključno naravno nesrečo preprečuje globljo razpravo o strukturnih ranljivostih. S poudarkom na reševalnih naporih in osebnih zgodbah mediji pogosto zanemarjajo razprave o neuspešni dolgoročni pripravljenosti na naravne nesreče. Tako je vsaka nesreča predstavljena kot osamljen incident, ne pa kot del trajajoče okoljske in politične krize.

Zaradi prizadevanj po čim večji popularnosti (branosti) mediji o naravnih nesrečah pogosto poročajo zelo senzacionalistično. Walters, Mair in Lim (2016) so v študiji o uničujočih požarih v Avstraliji leta 2013 ugotovili, da so mediji uporabljali naslove, iz katerih je razviden negativen vpliv naravne nesreče, po drugi strani pa so geografsko napačno opredeljevali področja, ki jih je ta zajela – oboje s ciljem dramatizacije dogodka. Takšno poročanje ne izkrivlja le dožemanja javnosti, temveč ima lahko tudi konkretne družbeno-ekonomske posledice, na primer škodo za turizem v prizadetih regijah. Zaradi konkurenčnosti mediji pogosto spodbujajo čustveno in dramatično pripoved, kar lahko ogrozi točnost poročanja in njegov kontekst. Kljub razširjeni uporabi čustvenih nagovorov v poročanju o naravnih nesrečah, njihovi učinki niso enoznačni. Matejova (2023) je analizirala okvirjanje treh

velikih okoljskih nesreč in ugotovila, da čustveni in okoljski okviri ne vodijo nujno do pričakovanih odzivov javnosti. Dokazuje namreč, da je vloga čustvenega okvirjanja močno odvisna od političnega, kulturnega in časovnega konteksta.

Etična vprašanja so osrednjega pomena pri razpravah o novinarstvu v času nesreč. Novinarji delujejo v razmerah nujnosti in negotovosti ter pogosto poročajo o globokem človeškem trpljenju. Zuliati (2024) v študiji o fotonovinarstvu v Indoneziji ugotavlja, da čeprav novinarji pogosto izkazujejo etično zavest, institucionalni pritiski in komercialni interesi mnogokrat dajejo prednost dramatičnosti pred dostojanstvom in empatijo.

Razvoj medijskih okolij dodatno zapleta poročanje o nesrečah. Yang in Zhang (2023) v analizi medijskega odziva na potres v kitajskem Ludingu leta 2022 opozarjata, da se v dobi družbenih omrežij brišejo meje med potrošniki in ustvarjalci novic, novinarji pa morajo krmariti po razdrobljenem informacijskem okolju in hkrati ohranяти avtoriteto in zaupanje. Nadaljujeta, da današnje poročanje o nesrečah pogosto ne uspe učinkovito usmerjati javne razprave, kar lahko vodi v zmedo, dezinformacije ali apatijo.

Širše posledice konstrukcije kriznih naracij so izjemnega pomena, saj ima novinarstvo temeljno vlogo pri oblikovanju javne zavesti. Če so krizne naracije oblikovane skrbno in z integriteto, lahko spodbujajo empatijo, solidarnost in informirano razpravo. Ko pa jih oblikujejo senzacionalizem, politična pristranskost ali komercialni interesi, lahko izkrivijo resničnost. Kashaka (2024) opozarja, da je v času naraščajoče polarizacije in razočaranja, odgovorno krizno poročanje ključnega pomena za ohranjanje javnega zaupanja in krepitev državljske odpornosti.

5 Pregled pojavnosti suš na Slovenskem

Do 16. stoletja ni konkretnjših zapisov o suši na Slovenskem, z izjemo zapisa za leto 1324, ko naj bi suša zajela jugozahodni del območja današnje Republike Slovenije (Ogrin, 2003, 68). Natek (1984, 173) in Trontelj (1997, 120) omenjata večje suše, ki so bile v Evropi v srednjem veku, in sicer leta 638, 1000 in 1132, pri čemer pa ni jasno, ali so te zajele tudi slovenski etnični prostor. Morebitna izjema je zadnja, suša leta 1132, ko naj bi Drava in Mura imeli močno znižan vodostaj. Za obdobje med 16. in prvo polovico 19. stoletja je pregled sušnih obdobj, ki so zajela slovensko etnično ozemlje, in sicer njegov jugozahodni del, zbral Ogrin (2003, 66, 68–70).

Poleg posamičnih primerov omenja tudi tri obdobja, ko je bil ta pojav pogostejši: med letoma 1540 in 1562 se je zvrstilo šest sušnih let, med 1704 in 1748 jih je bilo devet, med 1802 in 1848 pa štirinajst. Treba je dodati, da je leta 1841 začela delovati meteorološka postaja v Trstu. Posledično je od takrat lažje ugotavljati pojavnost sušnih let zaradi obstoja konkretnih vremenskih podatkov. Nekatere primere sušnih let od začetka 18. stoletja do prve polovice 19. stoletja omenja tudi Trontelj (1997, 120). Del teh omemb se prekriva z Ogrinovimi, druge pa ne – pri slednjih ni vedno jasno, ali je dejansko šlo za sušo, saj Trontelj zanje navaja le, da so bila ta leta na spodnjem Štajerskem "izjemno vroča". Ne glede na to velja opozoriti na triletno sušo med letoma 1832 in 1835. Zlasti zima 1833/1834 je bila zelo topla in suha, takšna sta bila tudi pomlad in poletje. Natek (1984, 173) piše, da zaradi tega jara žita niso obrodila, obenem je primanjkovalo krme za živino. Zaradi usihanja potokov so se ustavili mlini, zaradi nizkih vodostajev rek, ki so bile pomembne za transport, pa moke niso mogli v zadostni meri priskrbeti iz hrvaškega etničnega ozemlja; posledično je je primanjkovalo. O veliki suši je pisal tudi Anton Krempl (1845) v svoji knjigi *Dogodivšine štajerske zemle* (s podnaslovom *S posebnim pogledom na Slovence*), ki predstavlja prvi obsežnejši poskus prikaza zgodovine Štajerske v slovenščini (Friš & Matjašič Friš, 2000). V šestem poglavju (*Obdelanje zemle, družbinsko ino hižno življenje*) je obravnaval večje naravne nesreče (sušo, točo, poplave in pozebe), ki so imele velike posledice za kmetijstvo in življenje ljudi na spodnjem Štajerskem. Zapisal je, da se je leta 1834 zemlja "tak globoko posušila, da je veliko drevja posehnilo, tudi tersja, zvirovčine ino studenci so persušli, travniki ino trate so podgorele, ino da je živina tak ne mela kaj jesti, so ljudje vso drevje ino vinograde ogolili ino toto listje živini davali." Februarja 1835 je večja količina padavin začasno izboljšala razmere, vendar je že maja nastopilo sušno obdobje, kar je znova rezultiralo v manjši količini pridelka. Krempl omenja še hudo poletno sušo leta 1839, zaradi katere ni "skoro nikaka jarina, ne zeljad prirasla, vino je pa bilo prav dobro" (Krempl, 1845, 246–248).

V drugi polovici 19. stoletja je bilo na Slovenskem vzpostavljenih več meteoroloških postaj. Posledično je zaradi obstoja ustreznih podatkov lažje slediti pojavnosti vremenskih nevšečnosti, torej tudi suš. Leta 1851 so na Dunaju začeli sistematično organizirati meteorološka opazovanja z vzpostavitvijo Centralnega inštituta za meteorologijo in geomagnetizem. Istega leta sta že obstajali meteorološki postaji v Ljubljani in Postojni. Število takšnih postaj je do konca 19. stoletja naraslo na več kot 100 (*Spremljanje vremena in voda nekoč in danes*, 2023).

Henig Miščič (2024, 9) omenja, da so bile v drugi polovici 19. stoletja tri večje suše, in sicer v letih 1857, 1865 in 1890. V 20. stoletju se je število sušnih let povečalo, zlasti s približevanjem konca stoletja. Natek (1983, 173–175) v krajšem pregledu suš do leta 1983 zapiše, da so bila najbolj sušna leta na Slovenskem naslednja: 1917, 1921, 1939, 1942, 1943, 1946, 1950, 1952, 1962, 1973, 1979 in 1983. Trontelj (1997, 123–124) doda, da so bila med 1988 in 1997 vsa leta nadpovprečno topla, če ne že sušna. z izjemo leta 1996. Za 21. stoletje Rendla (2024) zapiše, da je bilo sedem kmetijskih suš (2000, 2001, 2003, 2006, 2012, 2013 in 2017), Kobold (2024, 23–24) pa v istem obdobju omenja tri večje hidrološke suše (2003, 2012 in 2022).

6 Izbrani primeri suš na Slovenskem v 20. stoletju in njihova komunikacija v slovenskem časopisju

6.1 Vremenske značilnosti obravnavanih sušnih let

Kot že zapisano, bomo v tem delu obravnavali suše, ki so slovensko etnično ozemlje prizadele leta 1921, 1939, 1950, 1952, 1962 in 1983. Dva primera sta iz obdobja t. i. "prve" Jugoslavije (Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS) oziroma Kraljevine Jugoslavije), štirje pa iz obdobja socialistične Jugoslavije. Vse primere lahko obravnavamo z določeno zgodovinsko distanco. Primere smo izbrali na podlagi literature, predstavljene v razdelku Stanje raziskav, zlasti del Nateka (1984a) in Trontlja (1997).

Natek (1984a, 174) je zapisal, da o suši leta 1921 časniki "zaradi razburkanih časov" niso poročali, kar ne drži. Glede na pisanje *Slovenca* lahko razberemo, da je bila tisto leto v več delih Kraljevine SHS že zima zelo suha, torej je padlo malo snega oziroma padavin nasploh. Temu je sledila suha pomlad. Nekaj dežja je nato padlo v maju in na začetku junija, vendar v premajhnih količinah, da bi omilil posledice preteklih mesecev.¹ Že na začetku poletja je nastopila huda vročina brez padavin. Takšno stanje je, če sodimo po ažurnosti objav o suši v časnikih *Slovenec* in *Slovenski narod*, trajalo do sredine avgusta. Najhuje je bila prizadeta Primorska, ki je takrat spadala pod Kraljevino Italijo, a suša je močno prizadela tudi druge slovenske pokrajine. Da je bil julij podpovprečno suh, kažejo tudi podatki meteoroloških meritev v Ljubljani in Celju. Precej suh je bil tudi september.²

¹ "Suša in njene posledice za živinorejo", *Slovenec*, 13. 8. 1921, str. 3.

² Podatke o temperaturi zraka in količini padavin je avtorjem posredovala Agencija Republike Slovenije za okolje.

Naslednje leto, ki smo ga vzeli pod drobnogled, je bilo leto 1939. Če je bil januar nadpovprečno moker, je bil februar zelo suh.³ V marcu ni padlo veliko dežja, suho pa je bilo zlasti v aprilu in prvi polovici maja. V drugi polovici tega meseca se je vreme povsem spremenilo, saj je padlo veliko padavin, kar je povzročilo poplave ob Muri, Pesnici, Dravinji in Krki (Natek, 1984a, 174). Glede na pisanje *Slovenca* in *Jutra* je vročina, ki jo je spremljala suša, nastopila julija. Trajala je do konca meseca, ponekod pa do začetka avgusta. O suši so poročali iz večjega dela območja takratne Dravske banovine, ki je obsegala slovensko ozemlje v okviru Kraljevine Jugoslavije.

Leta 1950 je poletna suša prizadela celotno jugoslovansko državo. V Ljudski republiki Sloveniji (LRS), kot se je uradno imenoval tisti del slovenskega etničnega ozemlja, ki je sodil v okvir Jugoslavije, je najbolj prizadela Primorsko, Belo Krajino in Dolenjsko. Posledice so bile najhujše na pridelku koruze in okopavin ter na količini travinja. Zlasti zadnje je imelo zelo negativne posledice za živinorejo – še hujše je preprečil poseg državnih oblasti (Natek, 1984a, 174). Da bi omilili vse bolj grozečo lakoto prebivalstva, so iz Beograda na ameriško zunanje ministrstvo poslali memorandum s prošnjo za pomoč v znesku 100 milijonov dolarjev, s katerim bi zadovoljili najnujnejše zahteve glede oskrbe s hrano. Poleg tega je država sprejela vrsto ukrepov, med njimi tudi Uredbo o prepovedi izvoza osnovnih prehrabnih izdelkov (žitarice, meso, mast itd.) (Čelig & Friš, 2024, 182–191). Slovensko časopisje – pod drobnogled smo vzeli *Slovenski poročevalec* in *Ljudsko pravico* – o tej suši z redkimi izjemami ni pisalo.

Že dve leti kasneje je nastopila nova močnejša suša. Kot piše Natek (1984a, 174), je bila že zima suha in hkrati mrzla, kar je močno poškodovalo jeseni posejano žito. Temu je sledila spomladanska suša, ki je najbolj prizadela Prekmurje in Dolenjsko, precej tudi Belo krajino. Med 19. in 22. majem je prišlo do močne ohladitve s slano, razen v okraju Gorica in delu okraja Sežana. Pozeba je tako še dodatno prizadela kmetovalce. Nad 600–800 m nadmorske višine je zapadel sneg, ki se je obdržal nekaj dni.⁴ *Slovenski poročevalec* in *Ljudska pravica* omenjata pojavnost poletne suše v avgustu. Ta je najhujše prizadela Primorsko, Prekmurje in Belo krajino, torej tudi predele, ki jih je že predhodno doletela močnejša spomladanska suša.

³ "Posebnosti letošnje zime", *Jutro*, 12. 4. 1939, str. 5.

⁴ J. P., "Mraz in slana sta povzročila precej škode", *Slovenski poročevalec*, 22. 5. 1952, str. 6; "Škoda, ki sta jo povzročila slana in mraz, bomo lahko popravili", *Slovenski poročevalec*, 29. 5. 1952, str. 3.

Leta 1962 je bila zima – podobno kot v času večine že omenjenih suš – precej suha, tej pa je sledila pomlad z veliko padavinami. Poletna suša z zelo majhno količino padavin se je začela konec julija (če sodimo po članku *Delo*, se je v Slovenski Istri začela že prej, saj naj ne bi deževalo že od začetka tega meseca)⁵, trajala pa je do začetka septembra, ponekod celo do prve tretjine tega meseca. Znova je najhujše posledice pustila na Primorskem in v Beli krajini.

Na koncu tega razdelka je treba še nekaj besed nameniti vremenskim razmeram v večjem delu leta 1983. Njegov začetek je bil topel in suh, po 7. februarju pa se je ozračje močno ohladilo, veliko je bilo tudi snežnih padavin. Mraz je vztrajal 10 dni, nato so se temperature dvignile. Do 22. marca je vladalo zelo suho vreme. Do začetka aprila je padlo precej padavin, nato pa se je pojavila spomladanska suša. Najmočnejša je bila v severovzhodni Sloveniji. Začetek in konec maja sta bila hladna in deževna, ne pa tudi sredina meseca, ki je bila suha in zelo vroča, zlasti v vzhodni Sloveniji. Tudi začetek junija je bil zelo vroč. Sledil je deževen preostanek meseca. Poletna suša je nastopila julija, ki je bil zelo vroč, s padavinami v zadnjih dneh meseca pa se je suša z izjemo Primorske končala (Natek, 1984a, 175–178).

6.2 Komunikacija vremenskih razmer in naravnih nesreč

Slovenski časniki oziroma časopisi, ki smo jih vzeli v ozir, so precej več pisali o suši v poletnih mesecih kot pa spomladanskih. Poleg numeričnih podatkov o višini temperature zraka, včasih tudi o količini padavin (na primer ob poletnih nevihtah ali v primerih, ko so navedli, koliko manj padavin je padlo v določenem sušnem mesecu v primerjavi z dolgoletnim povprečjem), je poročanje večinoma omejeno na zaokrožena geografska (pokrajine, mesta ali kraji) ali upravna območja (okraji). Obravnavani časniki so poročali tudi o pojavu vročine in suše v drugih delih jugoslovanske države, Evropi in svetu, a zaradi konceptualnih omejitev tega prispevka o njih ne bomo pisali. Navedemo lahko le, da so bile besede, s katerimi so opisovali te suše, enake kot tiste, ki so bile uporabljene v primerih suš na Slovenskem in bodo predstavljene v nadaljevanju. Istočasno kot o sušah najdemo v časopisnih člankih poročila o toči in njenih posledicah. Nevihte s točo so namreč redne

⁵ M. F., "Suša v Istri in na Koprskem", *Delo*, 1. 9. 1962, str. 2.

spremljevalke sušnih obdobj. Bile so lokalne narave, a so pogosto povzročile materialno in gospodarsko škodo, kar je še poslabšalo razmere, zlasti v kmetijstvu.⁶

Da bi ugotovili, s kakšnimi besedami so v časnikih označevali sušo in visoke temperature ozračja, smo opravili korpusno analizo člankov. Najpogosteje – v vseh primerih z izjemo leta 1950 zaradi skopega poročanja časopisja – se pojavljata naslednji besedni zvezi: "huda vročina"⁷ in "velika vročina".⁸ Večkrat so izpostavljene zelo visoke, celo rekordne – bodisi na letni bodisi na več desetletni ali absolutni ravni – vrednosti izmerjenih temperatur.⁹ V letih 1939 in 1952 se pogosto pojavlja besedna zveza "huda suša".¹⁰ Ob primerih suš leta 1921 in 1939 se pojavljajo tudi naslednje besedne zveze: "neznosna vročina",¹¹ "neznosna suša",¹² "silna

⁶ "Iz Sinjega vrha se nam poroča", *Slovenec*, 26. 7. 1921, str. 3; "Stanje ozimnih in jarih sadežev", *Slovenec*, 9. 8. 1921, str. 4; "Toča na Kočevskem", *Jutro*, 16. 8. 1939, str. 5; "Hudo neurje s točo nad Loško dolino", *Slovenec*, 17. 8. 1939, str. 6; "Neurje na robu Slovenskih goric", *Jutro*, 19. 8. 1939, str. 3; "Neurje nad Kranjem", *Ljudska pravica*, 8. 7. 1950, str. 4; "Vihar odnašal strehe", *Večer*, 30. 7. 1962, str. 1; J. V., "Hudo neurje nad Celjem in okolico", *Večer*, 30. 7. 1962, str. 3; "Toča in suša 'obirata' pridelek", *Delo*, 26. 7. 1983, str. 1; Bojan Postružnik, "Ponekod je zmanjkalo raket", *Večer*, 26. 7. 1983, str. 16; Bojan Postružnik, "Ocene kažejo na katastrofo", *Večer*, 30. 7. 1983, str. 20.

⁷ "Iz Novega mesta", *Jutro*, 15. 7. 1939, str. 7; "Iz Celja", *Jutro*, 18. 7. 1939, str. 4; "Iz učiteljskega protialkoholnega tečaja", *Jutro*, 15. 7. 1939, str. 3; "Po hudi vročini nalivi", *Slovenec*, 26. 7. 1939, str. 7; "Dva velika gozdna požara", *Slovenec*, 11. 8. 1939, str. 7; "Črnomelj", *Delo*, 21. 8. 1962, str. 5; "Za vse nikoli ni prav", *Delo*, 20. 7. 1983, str. 1; "Dež je pregnal hudo vročino", *Delo*, 30. 7. 1983, str. 1; Žarko Hojnik, "Huda vročina je bila usodna za veliko število piščancev", *Delo*, 5. 8. 1983, str. 8; J. K., "Huda vročina usodna za piščance", *Večer*, 3. 8. 1983, str. 16.

⁸ "Velika vročina vlada v Mariboru", *Slovenec*, 14. 7. 1921, str. 3; "Vročina pasjih dni!", *Slovenski narod*, 21. 7. 1921, str. 4; "Velika vročina vlada v Mariboru", *Slovenec*, 24. 7. 1921, str. 3; "Prst, 30. julija", *Slovenski narod*, 31. 7. 1921, str. 4; "Novice z Ruš", *Jutro*, 21. 7. 1939, str. 5; "Požar na Opčinah", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 8; "Nogomet v Murski Soboti", *Jutro*, 4. 8. 1939, str. 7; N. L., "Letošnja vročina in suša", *Delo*, 16. 8. 1962, str. 2.

⁹ "Silna vročina", *Slovenec*, 16. 7. 1921, str. 4; "Vročina pasjih dni!", *Slovenski narod*, 21. 7. 1921, str. 4; "Vročina v Ljubljani", *Slovenski narod*, 27. 7. 1921, str. 3; "Silna vročina", *Slovenec*, 28. 7. 1921, str. 3; "Ljubljana, 29. julij", *Slovenski narod*, 30. 7. 1921, str. 3; "Ljubljana, 1. avgusta", *Slovenski narod*, 2. 8. 1921, str. 3; "Nad 5000 ljudi na Mariborskem otoku", *Slovenec*, 12. 7. 1939, str. 7; "Najbolj vroč dan letošnjega poletja", *Slovenec*, 22. 7. 1939, str. 7; "Višek letošnje vročine v Mariboru", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 7; "Iz Št. Lovrenca na Dolenjskem", *Slovenec*, 23. 7. 1939, str. 6; "Vročina narašča", *Slovenec*, 23. 7. 1939, str. 7; "Po hudi vročini nalivi", *Slovenec*, 26. 7. 1939, str. 7; "Silna vročina v Beli krajini", *Slovenec*, 1. 8. 1939, str. 6; V. Mahonin, "Vročina v Sloveniji", *Slovenski poročevalec*, 6. 7. 1950, str. 3; "Taka vročina še ni bila zabeležena v Sloveniji", *Ljudska pravica*, 8. 7. 1950, str. 4; N. L., "Letošnja vročina in suša", *Delo*, 16. 8. 1962, str. 2; "Neznosna vročina je zajela vso Slovenijo", *Delo*, 29. 7. 1983, str. 1; "Vroč, bolj vroč", *Večer*, 29. 7. 1983, str. 1.

¹⁰ "Betnavski studenec se dobro obnese", *Slovenec*, 22. 7. 1939, str. 7; "Zaradi suše zalivajo – slive", *Slovenec*, 25. 7. 1939, str. 7; "Krme ne bo", *Jutro*, 4. 8. 1939, str. 4; "Neurje na robu Slovenskih goric", *Jutro*, 19. 8. 1939, str. 3; "Suša je v sezanskem okraju prizadejala po prvih podatkih okoli 230 milijonov dinarjev škode", *Slovenski poročevalec*, 23. 8. 1952, str. 1; "Suša in gosonice so uničile pridelek okoli vasi Gorjansko", *Slovenski poročevalec*, 24. 8. 1952, str. 3.

¹¹ "Velika suša na Goriškem", *Slovenec*, 16. 7. 1921, str. 4; "Celje", *Slovenec*, 30. 7. 1921, str. 3; "Nemška vas pri Ribnici", *Slovenec*, 31. 7. 1921, str. 3; "Pomanjkanje vode v Beogradu", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 2; "Za deco bi se morali bolj brigati", *Jutro*, 25. 7. 1970, str. 3; "O sv. Jakobu sneg", *Slovenec*, 27. 7. 1939, str. 6.

¹² "Stanje ozimnih in jarih sadežev", *Slovenec*, 9. 8. 1921, str. 4.

vročina",¹³ "silna suša",¹⁴ "velika suša",¹⁵ "velikanska suša",¹⁶ "kritična suša",¹⁷ "uničujoča suša",¹⁸ "tropska vročina" in "tropska vročina",¹⁹ dneve z visokimi temperaturami pa so pisci člankov označili s pridevnikom "pasji".²⁰ Pridevniki, s katerimi sta v časopisnih besedilih označeni suša in visoka temperatura zraka, bi lahko pri bralcih vzbudili določena čustva – zlasti empatijo do prizadetih, ki so trpeli zaradi posledic teh vremenskih pojavov. Raznolikost oznak za sušo in vročino je razvidnejša pri poročanju pred drugo svetovno vojno kot po njej. Po vojni so sušo označevali kot "neprijetno",²¹ "dolgo" in "dolgotrajno"²² – torej so v ozir vzeli dolžino njenega trajanja –, v dveh primerih so uporabili besedno zvezo "neznosna vročina",²³ v štirih pa so jo označili kot "pasjo".²⁴

Poleg naštetega so k še večjemu čustvenemu odzivu in spodbujanju empatije do ljudi, prizadetih v sušnih obdobjih, prispevale tudi primerjave ali večbesedne oznake suše in vročine, ki jih je bilo ponovno več v letih 1921 in 1939. Tako je npr. *Slovenec* leta 1921 zapisal, da sonce "žge [...] kot z iglami in suši zemljo in rastline",²⁵ *Slovenski narod* istega leta pa, da "po poljih in travnikih solnce kar žge",²⁶ da je zemlja "suha

¹³ "Silna vročina", *Slovenec*, 26. 7. 1921, str. 3; "Silna vročina", *Slovenec*, 28. 7. 1921, str. 3; "Nevaren požar", *Jutro*, 22. 7. 1939, str. 7; "Betnavski studenec se dobro obnese", *Slovenec*, 22. 7. 1939, str. 7; "Pomanjkanje vode v Beogradu", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 2; "Tretja žrtev Drave", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 4; "Obisk holandskih turistov", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 10; "Iz Št. Lovrenca na Dolenjskem", *Slovenec*, 23. 7. 1939, str. 6; "Sneg na Kamiškem sedlu", *Jutro*, 28. 7. 1939, str. 3; "Silna vročina v Beli krajini", *Slovenec*, 29. 7. 1939, str. 6.

¹⁴ "Živinski semenj v Mariboru", *Slovenec*, 12. 8. 1921, str. 3; "Novice z Ruš", *Jutro*, 21. 7. 1939, str. 5; "Nevaren požar", *Jutro*, 22. 7. 1939, str. 7.

¹⁵ "Velika suša na Goriškem", *Slovenec*, 16. 7. 1921, str. 4; "Trst, 30. julija", *Slovenski narod*, 31. 7. 1921, str. 4; "Požrtvovalni gasilci in malomarni gledalci", *Jutro*, 2. 8. 1939, str. 5; "Katastrofalen požar", *Slovenec*, 2. 8. 1939, str. 6.

¹⁶ "Velikanska suša", *Slovenec*, 9. 8. 1921, str. 3.

¹⁷ "Vročina", *Slovenski narod*, 28. 7. 1921, str. 4.

¹⁸ "Suša na Gorenjskem", *Slovenec*, 26. 7. 1921, str. 3.

¹⁹ "Škoda na poljih in travnikih", *Slovenski narod*, 30. 7. 1921, str. 3; "Gospodarske vesti", *Slovenski narod*, 3. 8. 1921, str. 3. S pridevnikom "tropska" so vročino označili tudi v *Delu* leta 1983. "Prijetna osvežitev tudi v škafu", *Delo*, 21. 7. 1983, str. 1; "Reke skoraj že usihajo, v polnilnici Radenske pa so podaljšali delavnik", *Delo*, 29. 7. 1983, str. 10; "Dež je pregnal hudo vročino", *Delo*, 30. 7. 1983, str. 1.

²⁰ "Vročina pasjih dni!", *Slovenski narod*, 21. 7. 1921, str. 4; "Sneg v pasjih dneh", *Jutro*, 27. 7. 1939, str. 5.

²¹ "Dež v Sloveniji in Hrvatski", *Slovenski poročevalec*, 30. 8. 1952, str. 3.

²² "V stiski in boju za vsako bilko", *Slovenski poročevalec*, 19. 8. 1952, str. 1; "Zaradi vročine in suše vse več škode", *Delo*, 28. 7. 1983, str. 6; J. Slodnjak, "Gasilci vozijo vodo", *Večer*, 5. 5. 1983, str. 9; J. Pojbič, "Suša grozi ribam", *Večer*, 28. 7. 1983, str. 8; SzP, "Koruzo bodo kosili", *Večer*, 28. 7. 1983, str. 16. Treba je dodati, da so v časniku *Jutro* ob poročanju o suši leta 1939 prav tako v treh primerih uporabili besedno zvezo "dolga suša", v enem pa "dolgotrajna suša". "Po dolgi suši dež in sneg", *Jutro*, 19. 4. 1939, str. 3; "Dež po dolgi suši", *Jutro*, 26. 7. 1939, str. 3; "Nabiranje malin po kočevskih gozdovih", *Jutro*, 23. 8. 1939, str. 4.

²³ "Zaradi vročine in suše vse več škode", *Delo*, 28. 7. 1983, str. 6; "Neznosna vročina je zajela vso Slovenijo", *Delo*, 29. 7. 1983, str. 1.

²⁴ "Plaža na Savinji", *Večer*, 14. 8. 1962, str. 4; "Sredi poletja...", *Večer*, 18. 7. 1983, str. 2; jv, "V pasji vročini o ogrevanju", *Večer*, 29. 7. 1983, str. 9; kg, "Koliko vode je steklo", *Večer*, 3. 8. 1983, str. 8.

²⁵ "Gospodarski položaj vsled suše", *Slovenec*, 11. 8. 1921, str. 3.

²⁶ "Škoda na poljih in travnikih", *Slovenski narod*, 30. 7. 1921, str. 3.

kot goba",²⁷ vročina pa naj bi prišla z "vsemi katastrofalnimi posledicami",²⁸ pri čemer je bila mišljena tudi suša. Nekaj primerov takšnih opisov je vidnih tudi pri kasnejših sušah. Tako je novinar *Večera* leta 1983 zapisal, da je v Mariboru "kot v krušni peči",²⁹ novinar *Dela*, da huda vročina "nam suši polja in pije pitno vodo",³⁰ v drugem primeru pri istem časniku pa, da "sonce [...] neusmiljeno žge".³¹ Pri istem časniku so bili 21 let prej prav tako slikoviti, in sicer da "zevajoča razpokana zemlja [...] kliče po dežju",³² poveden pa je tudi citat nekega kmeta, ki je dejal naslednje: "Pritisnila je taka suša, da bi še zemlja gorela".³³ Vsaj nekateri od teh opisov želijo izpostaviti senzacionalen vidik suše in vročine. Avtorji člankov so pogosto posegali po metaforah, ki so bile blizu vsakdanjim izkušnjam ali so povzemali slikovite izjave pričevalcev. Naravno ujmo so tako predstavljali s premišljeno stopnjevanimi opisi ter poudarjali njene socialno-ekonomske posledice.

V vseh obravnavanih primerih suš so pisci člankov pogled obrnili v preteklost. Konkretno primere in posledice teh so predstavili kot nekaj, kar se dogaja redko oziroma da se še živeči ljudje ne spominjajo, da bi jih kadar koli prej doživeli. Iz spodnje tabele je to jasno razvidno.

Posebej velja komentirati pisanje *Slovenskega poročevalca* leta 1952, kjer se je avtor dveh člankov spraševal o večji pogostosti suš oziroma nasploh o vremenskih spremembah v tistem času. V enem izmed člankov je zapisal, da so "znanstveniki" neenotni o razlogih za to. Pri tem ni navedel podnebnih sprememb kot možnega razloga.³⁴ V drugem članku pa je nasprotno sam zanikal, da bi bile podnebne spremembe krive za pojavnost več sušnih let v kratkem časovnem obdobju. Menil je namreč, da vremenski odkloni nastopajo skupinsko, ob tem pa dodal, da je bilo obdobje 1931–1940 izrazito mokro, naslednje desetletje pa zelo suho. Kljub zanikanju podnebnih sprememb je zanimivo že to, da je avtor sploh nakazal na njihovo možnost.³⁵ Leta 1938 je namreč inženir Guy Stewart Callendar objavil študijo, v kateri je povezoval naraščanje temperature ozračja s povečanjem emisij ogljikovega dioksida, krivdo za to pa pripisal človeškemu ravnanju (Hulme, 2010, 313).

²⁷ "Na ljubljanskem barju je zemlja suha kot goba", *Slovenski narod*, 30. 7. 1921, str. 3.

²⁸ "Ljubljana, 1. avgusta", *Slovenski narod*, 2. 8. 1921, str. 3.

²⁹ bs, "Kot v krušni peči", *Večer*, 29. 7. 1983, str. 8.

³⁰ "Za vse nikoli ni prav", *Delo*, 20. 7. 1983, str. 1.

³¹ "Izsušena zemlja na Obali", *Delo*, 27. 7. 1983, str. 1.

³² jp, "Hude posledice suše na Goriškem", *Delo*, 10. 8. 1962, str. 4.

³³ jp, "Vse senožeti so pokosili", *Delo*, 14. 8. 1962, str. 4.

³⁴ B. B., "Ali se Južni Evropi res obetajo časi s tropskim podnebjem?", *Slovenski poročevalec*, 25. 8. 1952, str. 3.

³⁵ Vital Maholin, "Zakaj so zadnja leta sušna?", *Slovenski poročevalec*, 17. 8. 1952, str. 3.

Tabela 1: Primerjava obravnavanih primerov suš in velike vročine z drugimi izkušnjami teh pojavov v preteklosti

Časnik in leto	Primerjava s preteklostjo bodisi v obliki dobesednega navedka bodisi povzetka opisa
<i>Slovenec</i> , 1921	Na Goriškem je "silna suša, kakršne ljudje že davno ne pomnijo." ³⁶
<i>Jutro</i> , 1921	Prebivalci Kranjske se spominjajo, da je bila 17 let nazaj nazadnje tako velika suša. ³⁷
<i>Slovenec</i> , 1939	"[...] vročina v Mariboru, kakor jo le redki pomnijo." ³⁸
<i>Slovenec</i> , 1939	"Take hude vročine ljudje na deželi že kmalu ne pomnijo." ³⁹
<i>Slovenec</i> , 1939	"Tolikšne vročine, kot je žarela omenjenega dne, ljudje ne pomnijo." ⁴⁰
<i>Jutro</i> , 1939	"Takšne vročine v Mariboru že dolgo vrsto let ne pomnimo." ⁴¹
<i>Ljudska pravica</i> , 1950	"Taka vročina še ni bila zabeležena v Sloveniji!" ⁴²
<i>Slovenski poročevalec</i> , 1950	Temperature so v Ljubljani pet dni zapored dosegle ali presegle 35 °C, česar pred tem v Ljubljani še ni bilo. ⁴³
<i>Ljudska pravica</i> , 1952	Suša je večja kot leta 1950, a je bila škoda manjša zaradi boljše pripravljenosti države. ⁴⁴
<i>Slovenski poročevalec</i> , 1952	"[...] niti najstarejši ljudje ne pomnijo, da bi bilo vreme kmetovalcem tako neugodno kakor zadnja leta!" ⁴⁵
<i>Slovenski poročevalec</i> , 1952	Sušna leta v obdobju 1941–1950 niso posledica podnebnih sprememb, temveč gre "le za normalne pojave v dolgi opazovani dobi." ⁴⁶
<i>Slovenski poročevalec</i> , 1952	Prebivalci raznih delov sveta se ne spominjajo takih razsežnosti vremenskih sprememb v preteklosti. Avtor je mdr. navedel krčenje ledenikov, dvig zimskih temperatur na Grenlandiji za 5–6 °C in da na Finskem žito zori dva do tri tedne prej kot pred 100 leti. Globalno segrevanje ni navedeno med možnimi razlogi za te spremembe. ⁴⁷
<i>Večer</i> , 1962	Poročanje o nenavadnih vremenskih dogodkih na območju jugoslovanske države v preteklosti, kot npr. sneg konec avgusta v Sarajevu leta 1777. ⁴⁸
<i>Delo</i> , 1983	V Socialistični republiki Sloveniji je suša, "ki je že dolgo ne pomnijo." ⁴⁹
<i>Delo</i> , 1983	"Kmetje na slovenski obali že 70 let ne pomnijo tako sušnega junija in julija." ⁵⁰
<i>Večer</i> , 1983	Prebivalec Selc v Slovenskih goricah je dejal, da "že dolgo ne pomnijo takšne spomladanske suše" v teh krajih. ⁵¹

³⁶ "Velika suša na Goriškem", *Slovenec*, 16. 7. 1921, str. 4.

³⁷ "Vročina in suša", *Slovenski narod*, 3. 8. 1921, str. 3.

³⁸ "Najbolj vroč dan letošnjega poletja", *Slovenec*, 22. 7. 1939, str. 7.

³⁹ "Po velikih povodnih suša", *Slovenec*, 23. 7. 1939, str. 6.

⁴⁰ "Silna vročina v Beli krajini", *Slovenec*, 29. 7. 1939, str. 6.

⁴¹ "Višek letošnje vročine v Mariboru", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 7.

⁴² "Taka vročina še ni bila zabeležena v Sloveniji", *Ljudska pravica*, 8. 7. 1950, str. 4.

⁴³ V. Mahonin, "Vročina v Sloveniji", *Slovenski poročevalec*, 6. 7. 1950, str. 3.

⁴⁴ M. P., "Organizacija pomoči prizadetim po suši", *Ljudska pravica*, 23. 8. 1952, str. 1.

⁴⁵ Vital Maholin, "Zakaj so zadnja leta sušna?", *Slovenski poročevalec*, 17. 8. 1952, str. 3.

⁴⁶ Vital Maholin, "Zakaj so zadnja leta sušna?", *Slovenski poročevalec*, 17. 8. 1952, str. 3.

⁴⁷ B. B., "Ali se Južni Evropi res obetajo časi s tropskim podnebjem?", *Slovenski poročevalec*, 25. 8. 1952, str. 3.

⁴⁸ "Jagode v decembru, led v avgustu", *Večer*, 25. 7. 1962, str. 3.

⁴⁹ "Pitna voda po kapljicah", *Delo*, 19. 7. 1983, str. 1.

⁵⁰ "Izsušena zemlja na Obali", *Delo*, 27. 7. 1983, str. 1.

⁵¹ J. Slodnjak, "Gasilci vozijo vodo", *Večer*, 5. 5. 1983, str. 9.

6.3 Vpliv suš na kmetijstvo in na stanje voda

V obravnavanih časnikih je ob poročanju o negativnih posledicah suše in vročine največ pozornosti namenjene njihovemu vplivu na kmetijstvo, predvsem na rast posevkov in na travnate površine, kar je močno vplivalo na živinorejo. V primerih spomladanskih suš se je to kazalo v časovnem zamiku obdelave polj, rastline, ki so bile posejane (npr. žito, ki je bilo posejano jeseni)⁵², pa niso dobro uspevale. Spomladanske suše so vplivale tudi na manjšo količino pokošenega sena.⁵³ Poletne suše so v največji meri vplivale na slabši pridelek krompirja, koruze in fižola. Med izpostavljenimi primeri se omenja še razna zelenjava, včasih tudi sadje, ki je zaradi suše odpadalo z dreves, in manjša količina pridelanega hmelja v Savinjski dolini.⁵⁴ Izjemo bi lahko predstavljalo leto 1950, ko s poročanja časopisja lahko razberemo le, da je suša prizadela njive in vrtove.⁵⁵ V primerih suš v letih 1921 in 1939 je izpostavljeno, da je manjši pridelek zelenjave in drugih vrtnin povzročil primanjkljaj njihove ponudbe v mestih in porast njihovih cen.⁵⁶ V obravnavanih primerih suš po drugi svetovni vojne tega ni mogoče zaznati. So pa ponekod že leta 1962 začeli vpeljevati namakalne sisteme, ki so predstavljali rešitev za ublažitev posledic suše.⁵⁷ Ne glede na pozitiven učinek namakalnih sistemov v sušnih letih, je bilo dobrih 20 let kasneje v jugoslovanski državi tovrstnih rešitev očitno malo. Avtor članka v *Večeru* je leta 1983 menil, da bi se jugoslovanska država lažje spopadala s posledicami

⁵² V letu 1939 so na slabši pridelek žita vplivale tudi majske poplave.

⁵³ "Vremenski režim 40 mučenikov", *Slovenec*, 18. 4. 1939, str. 6; "Položaj okoliškega kmeta", *Slovenec*, 22. 4. 1939, str. 11; "Prvi dež po dolgotrajni suši v Beli krajini", *Slovenski poročevalec*, 15. 5. 1952, str. 4; "Kljub suši je v Sloveniji opravljene 95 odstotkov pomladanske setve", *Slovenski poročevalec*, 20. 5. 1952, str. 3; "Suša v Pomurju bi bila nevarna za poljščine", *Delo*, 5. 5. 1983, str. 1; mm, "Suša grozi posevkom", *Večer*, 7. 5. 1983, str. 8.

⁵⁴ "Preveč suše", *Slovenski narod*, 24. 7. 1921, str. 5; "Suša na Gorenjskem", *Slovenec*, 26. 7. 1921, str. 3; "Posledice suše", *Slovenski narod*, 29. 7. 1921, str. 3; "Škoda na poljih in travnikih", *Slovenski narod*, 30. 7. 1921, str. 3; "Ljubljana, 29. julij", *Slovenski narod*, 30. 7. 1921, str. 3; "Suša", *Slovenec*, 5. 8. 1921, str. 3; "Posledice suše na Štajerskem", *Slovenski narod*, 6. 8. 1921, str. 3; "Stanje ozimnih in jarih sadežev", *Slovenec*, 9. 8. 1921, str. 4; J. K., "Iz D. M. v Polju", *Slovenec*, 10. 8. 1921, str. 3; "Gospodarski položaj vsled suše", *Slovenec*, 11. 8. 1921, str. 3; "S Posavja pri Ljubljani", *Slovenec*, 11. 9. 1921, str. 3; "Novice z Ruš", *Jutro*, 21. 7. 1939, str. 5; "Suša hudo pritiska", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 7; "Suša uničuje Dolenjcu letino", *Jutro*, 12. 8. 1939, str. 3; "Posledice letošnje suše so precej občutne – preskrba delovnega ljudstva pa je zagotovljena", *Slovenski poročevalec*, 14. 8. 1952, str. 3; "Kljub suši ni večjih težav v preskrbi z vrtninami in sadjem", *Slovenski poročevalec*, 17. 8. 1952, str. 3; "Kako bomo rešili živino pred posledicami suše", *Slovenski poročevalec*, 20. 8. 1952, str. 1; M. P., "Organizacija pomoči prizadetim po suši", *Ljudska pravica*, 23. 8. 1952, str. 1–2; "Suša je v sežanskem okraju prizadejala po prvih podatkih okoli 230 milijonov dinarjev škode", *Slovenski poročevalec*, 23. 8. 1952, str. 1; "Suša in gosnice so uničile pridelek okoli vas Gorjansko", *Slovenski poročevalec*, 24. 8. 1952, str. 3; jp, "Hude posledice suše na Goriškem", *Delo*, 10. 8. 1962, str. 4; jp, "Vse senožeti so pokosili", *Delo*, 14. 8. 1962, str. 4; "Manjši pridelek hmelja", *Večer*, 18. 8. 1962, str. 4; "Pitna voda po kapljicah", *Delo*, 19. 7. 1983, str. 1; "Izsušena zemlja na Obali", *Delo*, 27. 7. 1983, str. 1; "Zaradi vročine in suše vse več škode", *Delo*, 28. 7. 1983, str. 6; SzP, "Koruzo bodo kosili", *Večer*, 28. 7. 1983.

⁵⁵ "Taka vročina še ni bila zabeležena v Sloveniji", *Ljudska pravica*, 8. 7. 1950, str. 4.

⁵⁶ "Posledice suše", *Slovenec*, 30. 7. 1921, str. 3; "Posledice suše na Štajerskem", *Slovenski narod*, 6. 8. 1921, str. 3; "Neprijetne posledice suše in vročine", *Slovenec*, 21. 7. 1939, str. 7.

⁵⁷ jp, "Hude posledice suše na Goriškem", *Delo*, 10. 8. 1962, str. 4; jp, "Vse senožeti so pokosili", *Delo*, 14. 8. 1962, str. 4.

suše, če bi spodbujala te sisteme, saj da je bilo v njej le dva odstotka obdelovalnih površin namakanih, v sosednjih državah pa je bil njihov delež precej višji.⁵⁸ Dodati še velja, da je suša leta 1939 negativno vplivala na čebelarjenje vzdolž reke Mure od Apaškega polja do Medžimurja.⁵⁹ Po drugi strani je v sušnih letih večinoma dobro uspevala vinska trta.⁶⁰

Poleg manjše količine pridelka je poletna suša močno vplivala na količino pokošene otave, kar je vplivalo na živinorejo. Izpad travinja je v obravnavanih sušah, ki so kronološko gledano mlajše, podkrepljen s konkretnimi podatki (npr. da je bilo na Krasu leta 1952 le 40–50 % sena v primerjavi z letnim povprečjem).⁶¹ Zaradi pomanjkanja krme se je povečala ponudba živine na trgu, kar je povzročilo padec njihove cene, obenem se je dražilo tudi mleko. Časniki so poročali tudi o izpadu pridelka na poljih in vrtovih.⁶² Takšne zapise lahko najdemo pri poročanju o vseh obravnavanih sušah, z izjemo tiste v letu 1983. V *Ljudski pravici* so živinorejcem leta 1952 svetovali, naj zaradi pomanjkanja otave živino hranijo s tropinami, želodom, divjim kostanjem in plevelom kot zasilno krmo.⁶³

Če v letih 1921 in 1939 v času suše ni zaznati konkretnih ukrepov oblasti na živinorejsko problematiko (za leto 1950 pa podatkov zaradi skopega poročanja časnikov nismo pridobili), so leta 1952 oblasti vzpostavile Republiški štab za pomoč proti suši prizadetim, na lokalnih ravneh pa okrajne štabe za pomoč in izobraževanje. Njihova naloga je bila priporočati kmetom optimalno koriščenje krme in jih poučiti o uporabi manjvredne krme. Podobna izobraževanja so izvajale tudi zadruge in občine.⁶⁴ V *Ljudski pravici* so kmalu po uveljavitvi ukrepov poročali, da ti povsod niso bili zadovoljivo izvedeni.⁶⁵ Republiške oblasti so oškodovancem namenile tudi

⁵⁸ Mirko Munda, "Celo dve žetvi na naši žitnici", *Večer*, 2. 8. 1983, str. 4.

⁵⁹ Janko Belec, "Neugodno leto za čebelarje", *Jutro*, 30. 7. 1939, str. 8.

⁶⁰ "Posledice suše na Štajerskem", *Slovenski narod*, 6. 8. 1921, str. 3; "Izgledi za letošnji izvoz sadja", *Jutro*, 22. 7. 1939, str. 5; "Letina v šmarskem okraju", *Slovenec*, 13. 8. 1939, str. 8; "Čmomej", *Delo*, 21. 8. 1962, str. 5.

⁶¹ "Glavna zadružna zveza je organizirala pomoč po suši prizadetim živinorejcem", *Slovenski poročevalec*, 12. 8. 1952, str. 4.

⁶² "Vročina in suša", *Slovenski narod*, 3. 8. 1921, str. 3; "Živinski semenj v Mariboru", *Slovenec*, 12. 8. 1921, str. 3; "Suša in njene posledice za živinorejo", *Slovenec*, 13. 8. 1921, str. 4; "Štajerske novice", *Slovenec*, 20. 9. 1921, str. 2; "Novice z Ruš", *Jutro*, 21. 7. 1939, str. 5; "Krme ne bo", *Jutro*, 4. 8. 1939, str. 4; "Letina v šmarskem okraju", *Slovenec*, 13. 8. 1939, str. 8; "Kako bomo rešili živino pred posledicami suše", *Slovenski poročevalec*, 20. 8. 1952, str. 1; "Pomagati prizadetim po suši je dolžnost vseh nas", *Slovenski poročevalec*, 24. 8. 1952, str. 1.

⁶³ "Proti posledicam suše", *Ljudska pravica*, 6. 9. 1952, str. 6.

⁶⁴ "Glavna zadružna zveza je organizirala pomoč po suši prizadetim živinorejcem", *Slovenski poročevalec*, 12. 8. 1952, str. 4; M. P., "Organizacija pomoči prizadetim po suši", *Ljudska pravica*, 23. 8. 1952, str. 1–2.

⁶⁵ "Proti posledicam suše", *Ljudska pravica*, 6. 9. 1952, str. 6. V *Slovenskem poročevalcu* najdemo tudi mnenje, da je k problematiki pomanjkanja krme prispevalo dejstvo, da so v letih pred sušo preorali nemalo travnikov, s čimer so se priložnosti za pridobivanje travinja zmanjšale. M. Pavšič, "Letošnja suša ne sme prizadeti zdravja živali v ogroženih predelih", *Slovenski poročevalec*, 19. 8. 1952, str. 3.

finančno pomoč. Tako je Izvršni svet LRS za prizadete namenil 30 milijonov dinarjev brezobrestnih kreditov za dobo šestih mesecev,⁶⁶ na zvezni ravni pa je Gospodarski svet Zveznega izvršnega sveta prepovedal izvoz pšenice, rži, ječmena, ovsa, koruze in krme.⁶⁷

V *Slovenskem poročevalcu* in *Ljudski pravici* so se leta 1952 pojavili pozivi k solidarnosti prebivalcev, ki jih ni prizadela suša, s prizadetimi, in sicer bi prvi porabljali manj krme, viške pa bi prodali lokalnim zadrugam, ki bi jih lahko ponudile prizadetim.⁶⁸ Obenem najdemo opozorila pred kupovanjem krme od prekupčevalcev po visoki ceni.⁶⁹ Eden od piscev je v suši videl priložnost, da se iz hlevov odstrani "neproduktivna in jalova" živina.⁷⁰

Poleg pomanjkanja vode za pridelavo hrane je v času suše primanjkovalo tudi pitne vodne za prebivalstvo. Pogosta so poročila o usihanjih vodnjakov in studencev ter pomanjkanju pitne vode v vaseh,⁷¹ zaradi česar so jo morali ljudem zagotavljati z dovažanjem od drugod, ponjo pa so ponekod (kot npr. na Krasu leta 1939) hodili tudi po več ur.⁷² Zaradi pomanjkanja vode je istega leta v *Slovencu* zapisan poziv k izgradnji vodovoda v Kurji vasi pri Ljubljani, kar naj bi olajšalo življenje vaščanom.⁷³ Vendar pa bi vodovod v času suše le stežka zagotovil zanesljivo oskrbo s pitno vodo, kar potrjuje primer Maribora leta 1939, kjer je zaradi suše primanjkovalo vode tudi v tamkajšnjem vodovodnem omrežju.⁷⁴ Tudi leta 1983, ko je bilo vodovodno omrežje na ozemlju Socialistične republike Slovenije že precej razširjeno, so morali zaradi nizkega vodostaja podtalnice na nekatera območja dovažati pitno vodo,

⁶⁶ "Pomoč po suši prizadetim živinorejcev", *Slovenski poročevalec*, 15. 8. 1952, str. 3.

⁶⁷ "Prepoved izvoza nekaterih kmetijskih pridelkov in drugih proizvodov", *Slovenski poročevalec*, 20. 8. 1952, str. 1.

⁶⁸ M. P., "Organizacija pomoči prizadetim po suši", *Ljudska pravica*, 23. 8. 1952, str. 1–2; "Pomagati prizadetim po suši je dolžnost vseh nas", *Slovenski poročevalec*, 24. 8. 1952, str. 1; *Slovenski poročevalec*, 26. 8. 1952, str. 3; *Slovenski poročevalec*, 29. 8. 1952, str. 2.

⁶⁹ *Slovenski poročevalec*, 31. 8. 1952, str. 4.

⁷⁰ M. Pavšič, "Letošnja suša ne sme prizadeti zdravja živali v ogroženih predelih", *Slovenski poročevalec*, 19. 8. 1952, str. 3.

⁷¹ "Dovoz vode na polja in vrtove", *Slovenski narod*, 26. 7. 1921, str. 3; "Nemška vas pri Ribnici", *Slovenec*, 31. 7. 1921, str. 3; "Trst, 30. julija", *Slovenski narod*, 31. 7. 1921, str. 4; "Vročina in suša", *Slovenski narod*, 3. 8. 1921, str. 3; "Konec zimske suše", *Jutro*, 28. 3. 1939, str. 3; "Suša in gosenice so uničile pridelek okoli vas Gorjansko", *Slovenski poročevalec*, 24. 8. 1952, str. 3.

⁷² "Po velikih povodnjih suša", *Slovenec*, 23. 7. 1939, str. 6.

⁷³ "Vodovod v Kurjo vas!", *Slovenec*, 3. 8. 1921, str. 3.

⁷⁴ "Posledice suše na Štajerskem", *Slovenski narod*, 6. 8. 1921, str. 3; "Pomanjkanje vode na Štajerskem", *Slovenski narod*, 15. 9. 1921, str. 3.

uvajali pa so določene prepovedi, kot npr. zalivanja ali pranja avtomobilov z vodo iz javnih vodovodov (enak ukrep so ponekod uvedli že leta 1962).⁷⁵

Posledica suše so bili tudi nizki vodostaji rek in potokov (nekateri so presahnil), kar je vplivalo na določene gospodarske dejavnosti. Tako so zaradi spomladanske suše leta 1939 splavarji iz Dravograda lahko tovorili les po Dravi le do Maribora, brod med Meljem in Pobrežjem pa zaradi prenizke vode ni mogel voziti.⁷⁶ Istočasno nekateri mlini in žage ob manjših potokih niso delovali oziroma le v omejenem obsegu – nekatere žage so se elektrificirale, a je to pomenilo višje stroške dela.⁷⁷ Nizki vodostaji so vplivali tudi na ribogojstvo, pogosti so bili pogini rib.⁷⁸ Reke so po drugi strani ponujale možnost ohladitve ljudem, pri čemer je prihajalo do nesreč.⁷⁹ Tako v časnikih najdemo leta 1939 več primerov utopitev.⁸⁰ Če je bilo še pred 2. svetovno vojno kopanje v rekah nekaj vsakdanjega, pa so kasneje zaradi vedno večjega onesnaženja rek tovrstno rekreacijo ljudem odsvetovali, kot na primer kopanje v Dravi v okolici Maribora leta 1962.⁸¹

6.4 Druge posledice vročine in suše za življenje ljudi ter njeno izkoriščanje v politične in ideološke namene

Med posledicami suše se večkrat omenjajo tudi požari.⁸² Prebivalstvu je v času, ko prometnejše ceste niso bile asfaltirane ali tlakovane, temveč so bile makadamske, velike nevšečnosti povzročal cestni prah, ki se je v sušnih obdobjih kadil iz njih. Da bi to nekoliko omilili, so ceste zalivali in škropili⁸³ – kar so npr. delali tudi v Mariboru leta 1983 na že asfaltiranih podlagah.⁸⁴

⁷⁵ jp, "Hude posledice suše na Goriškem", *Delo*, 10. 8. 1962, str. 4; "Vodovodne cevi ponekod že na pol izpraznjene", *Delo*, 9. 7. 1983, str. 1; "Pitna voda po kapljicah", *Delo*, 19. 7. 1983, str. 1; "Izsušena zemlja na Obali", *Delo*, 27. 7. 1983, str. 1; "Zaradi vročine in suše vse več škode", *Delo*, 28. 7. 1983, str. 6; jr, "Vode pa ni", *Večer*, 29. 7. 1983, str. 9.

⁷⁶ "Maribor", *Slovenec*, 28. 3. 1939, str. 7.

⁷⁷ "Posledice suše na Gorenjskem", *Jutro*, 28. 3. 1939, str. 3.

⁷⁸ "Posledice suše na Gorenjskem", *Jutro*, 28. 3. 1939, str. 3; J. V., "Pogin rib v Savinji", *Večer*, 3. 8. 1983, str. 16.

⁷⁹ Vročina pasjih dni!", *Slovenski narod*, 21. 7. 1921, str. 4; "Celje", *Slovenec*, 30. 7. 1921, str. 3; "Živahna kopalna sezona v Kamniku", *Jutro*, 4. 8. 1939, str. 4.

⁸⁰ "Tragična smrt Silva Mehore", *Jutro*, 19. 7. 1939, str. 3; "Prva letošnja žrtev Save", *Slovenec*, 19. 7. 1939, str. 6;

"Novice z Ruš", *Jutro*, 21. 7. 1939, str. 5; "Tretja žrtev Drave", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 4.

⁸¹ "Kopanje v Dravi nevarno", *Večer*, 24. 7. 1962, str. 4.

⁸² "Nevaren požar", *Jutro*, 22. 7. 1939, str. 7; "Požar na Opčinah", *Jutro*, 23. 7. 1939, str. 8; "Požrtvovalni gasilci in malomarni gledalci", *Jutro*, 2. 8. 1939, str. 5; "Katastrofalen požar", *Slovenec*, 2. 8. 1939, str. 6; "Dva velika gozdna požara", *Slovenec*, 11. 8. 1939, str. 7.

⁸³ "Gospodarski položaj vsled suše", *Slovenec*, 11. 8. 1921, str. 3; "Iz Novega mesta", *Jutro*, 15. 7. 1939, str. 7; "Ceste popravljajo", *Jutro*, 20. 7. 1939, str. 4; "Gaberje in Sp. Hudinja v oblakih prahu", *Jutro*, 2. 8. 1939, str. 5; "Tri vagone soli so potrosili", *Slovenec*, 1. 8. 1939, str. 7.

⁸⁴ M. Kolar, "Hlad za vroč asfalt", *Večer*, 29. 7. 1983, str. 8.

V časnikih je mogoče zaslediti tudi primere izkoriščanja suše v politične in ideološke namene. Leta 1921 je avtor, ki se je podpisal le s kraticama, v konservativnem *Slovenecu*, glasilu katoliških narodnjakov, napadel predstojnika občinske uprave v Polju pri Ljubljani, Franja Kavčiča, ki je pripadal liberalnemu taboru, da premalo zastopa interese kmečkega prebivalstva. Avtor članka je predlagal davčne olajšave za kmete, a ni verjel, da bodo te sprejete.⁸⁵ Drugi avtor je v istem časniku, prav tako leta 1921, opozoril, da kmetje zaradi suše preživljajo težke čase, za kar je okrivil politiko, pri tem pa napadel delo Ivana Puclja, takratnega jugoslovanskega ministra za kmetijstvo, ki je pripadal liberalnemu taboru.⁸⁶

Leta 1952 najdemo v *Slovenskem poročevalcu* zapis, ki je nastal na podlagi govoric, ki naj bi se širile po Halozah, delu Slovenskih goric in Dravskem polju. Po govoricah naj bi suša prizadela omenjeno območje zato, ker je bila cerkev na Ptujski gori zaprta. Novinar je ob tem zapisal, da so naivni tisti, ki so verjeli, da bodo razne procesije pripomogle k padavinam⁸⁷ – v posameznih župnijah so občasno organizirali procesije za dež, kot npr. v cerkvi Sv. Jakoba v Ljubljani leta 1921.⁸⁸

Časopisje je ljudem podajalo tudi nasvete za lažje prenašanje vročine. Tako je *Slovenec* leta 1939 zapisal, naj odpirajo okna zgodaj zjutraj, nato pa jih zaprejo in zatemnijo. Muhe in mrčes naj bi odganjal paradižnik, zato jih je bilo dobro imeti na okenskih policah. V časniku so odsvetovali zadrževanje na prepihu, ki naj bi povzročal revmatizem v starosti in prehlad,⁸⁹ prav tako so odsvetovali prehranjevanje le z mesnimi izdelki v vročih dneh, saj naj bi povzročali "hudo žejo".⁹⁰ To naj bi najbolje odpravila voda, v katero je bil namočen pelin. V istem časniku so svetovali tudi, kako ohladiti posteljo in skrbeti za dojenčke,⁹¹ v *Jutru* pa so pozornost posvetili vprašanju, ali je sončenje zdravo,⁹² ter nasvetom za vlaženje notranjih prostorov.⁹³ Leta 1983, ko so bile klimatske naprave že v uporabi, so v *Včèru* zapisali, da je najprijetnejše zadrževanje v tistih prostorih, kjer so na voljo.⁹⁴ Istega leta je *Delo* svetovalo, naj se vročini ne izpostavljajo astmatični bolniki ter tisti, ki so imeli težave s srcem.⁹⁵

⁸⁵ J. K., "Iz D. M. v Polju", *Slovenec*, 10. 8. 1921, str. 3.

⁸⁶ "S Posavja pri Ljubljani", *Slovenec*, 11. 9. 1921, str. 3.

⁸⁷ "Pa je vendarle deževalo...", *Slovenski poročevalec*, 28. 8. 1952, str. 4.

⁸⁸ "Procesija za dež", *Slovenski narod*, 4. 8. 1921, str. 4.

⁸⁹ "Boj proti vročini na višku", *Slovenec*, 21. 7. 1939, str. 4.

⁹⁰ "Prehrana", *Slovenec*, 23. 7. 1939, str. 7.

⁹¹ "Boj proti vročini na višku", *Slovenec*, 21. 7. 1939, str. 5; "Naši najmlajši in vročina", *Slovenec*, 30. 7. 1939, str. 10.

⁹² "Ali je sončenje res zdravo", *Jutro*, 14. 7. 1939, str. 5.

⁹³ "Za vroče dni", *Jutro*, 29. 7. 1939, str. 6.

⁹⁴ bs, "Kot v krušni peči", *Včèru*, 29. 7. 1983, str. 8.

⁹⁵ "Reke skoraj že usihajo, v polnilnici Radenske pa so podaljšali delavnik", *Delo*, 29. 7. 1983, str. 10.

7 Sklep

Obravnavani slovenski časniki so obširno poročali o suši, z izjemo tiste leta 1950, o kateri je zaslediti zelo malo člankov – ti pa niso dolgi ali poglobljeni. Pozornost so v veliko večji meri posvečali poletnim sušam, precej manj pa spomladanskim. Tovrstni članki so bili praviloma objavljeni na sredini posamezne številke, se pa poročanje o suši leta znajde tudi na prvih straneh, kot na primer leta 1952 in leta 1983. Na podlagi tega lahko sklepamo, da obravnava te naravne nesreče v večini ni bila prioriteta. Izpostaviti tudi velja, da avtorji člankov praviloma niso omenjali starejših primerov suš, na primer, da bi se leta 1983 spominjali suš iz let 1921, 1939, 1950, 1952 ali 1962. So pa pogosto zapisali, da take suše, kot je bila posameznega leta, ki smo ga obravnavali, ljudje ne pomnijo. Izjemo predstavlja leto 1952, ko so se spominjali suše, ki je prizadela slovensko etnično ozemlje dve leti prej.

Iz izbranih primerov komuniciranja suš je mogoče razbrati, da je časopisje poudarjalo določene vidike naravne nesreče, kot npr. vpliv na kmetijstvo ali celo na specifično panogo (npr. živinorejo), oziroma se je osredotočalo na posledice na geografsko zaokroženem območju, kot npr. v Prekmurju ali na Primorskem. V ospredju komuniciranja so večinoma podatki o negativnih posledicah suše, zlasti vpliv na življenje povprečnega človeka, kar pri bralcih lahko izzove čustveni odziv in empatijo. Manj pogosto so v ospredju ukrepi, ki so jih oziroma bi jih morale nasloviti pristojne oblasti, s katerimi bi omilile posledice suše. Še prej lahko čustveni odziv pri bralcih pride do izraza, ko časniki poudarijo – to je razvidno v vseh obravnavanih primerih – da gre za pojav, ki sicer ni edinstven, a je najbolj izrazit v daljšem časovnem obdobju. Takšnemu odzivu lahko sledi solidarnost s prizadetimi, ki je bila leta 1952 tudi neposredno spodbujena s strani oblasti. V tem letu, kot tudi dve leti prej in deset let kasneje, je bila raba besed, s katerimi je časopisje označevalo veliko vročino in sušo, manj slikovita in torej ni v tolikšni meri spodbujala senzacionalizma.

Iz zapisanega lahko strnemo, da vloga medijev ni le v posredovanju dejstev, temveč vključuje tudi oblikovanje dogodkov, pripisovanje vzrokov, oblikovanje kolektivnega spomina in vplivanje na politiko. Ker so suše in druge naravne nesreče v kontekstu podnebnih sprememb in globalne prepletenosti vse pogostejše, bo njihova komunikacija še toliko pomembnejša. Možnost izboljšanja poročanja o naravnih nesrečah predlagata Ewart in McLean (2019) s t. i. "pristopom najboljše prakse", ki vključuje poročanje pred in med nesrečami. Menita, da bi mediji morali

javnost ne le obveščati o poteku nesreč, temveč bi jo morali tudi spodbujati pri pripravljenosti nanje in povečevati njihovo odgovornost pri upravljanju kriz.

Opomba

Poglavje je nastalo v okviru projekta NOO Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo - ZELEN.KOM (evidenčna številka C3330-22-953012), ki ga financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

Viri in literatura

Slovenec – Ljubljana, 1873–1945.

Slovenski narod – Ljubljana, 1868–1943.

Jutro – Ljubljana, 1920–1945.

Ljudska pravica – Ljubljana, 1934–1959

Slovenski poročevalec – Ljubljana, 1938–1959

Delo – Ljubljana, 1959–.

Večer – Maribor, 1952–.

- Barriopedro, D., Gouveia, C. M., Trig, R. M. & Wang, L. (2012). The 2009/10 Drought in China: Possible Causes and Impacts on Vegetation. *Journal of Hydrometeorology* 13(4), 1251–1267. <https://doi.org/10.1175/JHM-D-11-074.1>.
- Bergant, K. & Cegnar, T. (ur.) (2010). *Okolje se spreminja: podnebna spremenljivost Slovenije in njen vpliv na vodno okolje*. Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija Republike Slovenije za okolje.
- Ceglar, A. & Kajfež-Bogataj, L. (2008). Obravnavna meteorološke suše z različnimi indikatorji. *Acta agriculturae Slovenica* 91(2), 407–425.
- Cook, B. I., Smerdon, J. E., Seager, R. & Coats, S. (2014). Global warming and 21st century drying. *Climate Dynamics* 43, 2607–2627. <https://doi.org/10.1007/s00382-014-2075-y>.
- Cunja, J., Kobold, M. & in Šraj, M. (2019). Časovna in prostorska analiza največjih hidroloških suš v Sloveniji. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 33, 95–103.
- Čeligo, T. & Friš, D. (2024). Med pragmatizmom in grožnjami – FLRJ 1950–1951. *Studia Historica Slovenica* 24(1), 169–206. <https://doi.org/10.32874/SHS.2024-05>.
- Čeplak, J. (1989). Suša v Sloveniji v letu 1988 in sanacija njenih posledic. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 3, 10–13.
- Dai, A. (2011a). Drought under global warming: A review. *WIREs Climatic Change* 2(1), 45–65. <https://doi.org/10.1002/wcc.81>.
- Dai, A. (2011b). Characteristics and trends in various forms of the Palmer Drought Severity Index during 1900–2008. *Journal of Geophysical Research: Atmospheres* 116(D12), 1–26. <https://doi.org/10.1029/2010JD015541>.
- Dai, A. (2013). Increasing drought under global warming in observations and models. *Nature Climate Change* 3, 52–58. <https://doi.org/10.1038/nclimate1633>.
- Dai, A. & Zhao, T. (2017). Uncertainties in historical changes and future projections of drought. Part I: estimates of historical drought changes. *Climatic Change* 144, 519–533. <https://doi.org/10.1007/s10584-016-1705-2>.
- Davis, M. (2001). *Late Victorian Holocausts: El Niño Famines and the Making of the Third World*. Verso.
- Essoungou, AM. (2013). The Sahel: One region, many crises. *Africa Renewal* 27(3), 22–23. <https://doi.org/10.18356/982a70b2-en>.
- Ewart, J. & McLean, H. (2019). Best Practice Approaches for Reporting Disasters. *Journalism* 20(12), 1573–1592. <https://doi.org/10.1177/1464884918757130>.
- Frantar, P. (2023a). Suša podzemnih voda v letu 2022. V L. Globevnik & A. Prešeren (ur.), *Tretji slovenski kongres o vodah 2023: zbornik* (45–51). DVS – Društvo vodarjev Slovenije.

- Frantar, P. (2023b). Kratak pregled suše na podzemnih vodah leta 2022. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 37, 81–88.
- Friš, D. & Matjašič Friš, M. (2000). "Dogodivšine štajerske zemle" Antona Krempla v "krempljih" cenzure. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 71=Nv36(3), 429–456.
- Henig Miščič, Nataša (2024). *Vremenske opazovalnice in spremljanje meteoroloških podatkov v Ljubljani v drugi polovici 19. stoletja*. <https://www.inz.si/f/docs/Dogodki/Povzetki-SUSA.pdf>.
- Hozjan, K. (2015). Vpliv podnebnih sprememb na naravne nesreče na območju Slovenije. *Revija za geografijo* 10(1), 69–90.
- Hulme, M. (2010). Claiming and Adjudicating on Mt Kilimanjaro's Shrinking Glaciers: Guy Callendar, Al Gore and Extended Peer Communities. *Science as Culture* 19(3), 303–326. <https://doi.org/10.1080/09505430903214427>.
- Izdebski, A., Bloomfield, K., Eastwood, W. J., Fernandes, R., Fleitmann, D., Guzowski, P., Haldon, J., Ludlow, F., Luterbacher, J., Manning, J. G., Masi, A., Mordechai, L., Newfield, T. P., Stine, A. R., Šenkul, Č. & Xoplaki, E. (2024). The Emergence of Interdisciplinary Environmental History: Collaborative Approaches to the Late Holocene. *Annales Histoire, Sciences Sociales*, 1–43. <https://doi.org/10.1017/ahsse.2022.21>.
- Kajfež-Bogataj, L. & Bergant, K. (2005). Podnebne spremembe v Sloveniji in suša. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 19, 37–41.
- Kanazawa, M. (2017). *Research Methods for Environmental Studies: A Social Science Approach*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315563671>.
- Kaniewski, D., Van Campo, E., Guiot, J., Le Burel, S., Otto, T. & Baeteman, C. (2013). Environmental roots of the Late Bronze Age crisis. *PLoS ONE* 8(8), e71004. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0071004>.
- Kashaka, N. D. (2024). Exploring Crisis Narratives in Journalism: Ethics and Responsibilities. *IDOSR Journal of Communication and English* 9(3), 11–15. <https://doi.org/10.59298/IDOSR/JCE/93.1115.202400>.
- Kennett, D. J., Masson, M., Peraza Lope, C., Serafin, S., George, R. J., Spencer, T. C., Hoggarth, J. A., Culleton, B. J., Harper, T. K., Prufer, K. M., Milbrath, S., Russell, B. W., Uc González, E., McCool, W. C., Aquino, E. H., Paris, E. H., Marwan, N., Zhang, M., Asmerom, Y., ... Hodell, A. D. (2022). Drought-Induced Civil Conflict Among the Ancient Maya. *Nature communications* 13(3911), 1–10. <https://doi.org/10.1038/s41467-022-31522-x>.
- Kobold, M. & Sušnik, M. (2003). Hidrološke razmere površinskih voda opazovanih slovenskih rek v letu 2003. V 14. *Mišičev vodarski dan 2003: MVD 14.: Maribor, 05. december: zbornik referatov* (70–78). Vodnogospodarski biro.
- Kobold, M. (2009). Vpliv podnebnih sprememb na ekstremne hidrološke pojave. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 23, 128–135.
- Kobold, M. & Strojjan, I. (2021). Hidrološka suša od januarja do aprila 2020. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 34/35, 128–137.
- Kobold, M. (2024). *Hidrološke suše in pomanjkanje vode v Sloveniji*. <https://www.inz.si/f/docs/Dogodki/Povzetki-SUSA.pdf>.
- Krempl, A. (1845). *Dogodivšine štajerske zemle, Z' posebnim pogledom na Slovence*. F. Ferstl.
- Lalič, B., Matajc, I., Mikulič, Z. & Zupančič, B. (1994). *Suša v letu 1993*. Hidrometeorološki zavod RS.
- Ljungqvist, F. C., Seim, A. & Huhtamaa, H. (2021). Climate and society in European history. *WIREs Climate Change* 12(2), 1–28. <https://doi.org/10.1002/wcc.691>.
- Matajc, I. (1991). Suša v kmetijstvu in namakanje. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 5, 153–156.
- Matajc, I. (2002). Suša leta 2001. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 16, 74–80.
- Matejova, M. (2023). Framing Environmental Disasters for Nonviolent Protest: A Content Analysis. *Environmental Communication* 17(4), 407–420. <https://doi.org/10.1080/17524032.2023.2195589>.
- Matičič, B. (1994). Suša in namakanje v Sloveniji. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 8, 211–214.

- NASA (2016). *NASA Maps California Drought Effects on Sierra Trees*. NASA Global Climate Change. <https://climate.nasa.gov/news/2457/nasa-maps-california-drought-effects-on-sierra-trees/>.
- Natek, K. (1983). Ogroženost Slovenije zaradi suše. V I. Gams (ur.), *Naravne nesreče v Sloveniji kot naša ogroženost* (94–99). Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Natek, K. (1984a). Suša v letu 1983 v Sloveniji. *Geografski zbornik* 24, 161–211.
- Natek, K. (1984b). O problematiki suše v Sloveniji. *Geografski vestnik* 56(1–4), 83–88.
- Natek, M. (1996). *Analiza vzrokov in posledic suše v izjemno sušnih letih 1983, 1992 in 1993 s poudarkom na kmetijstvu*. Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Ogrin, D. (2003). Suha in mokra leta v Submediteranski Sloveniji od 14. do srede 19. stoletja. *Annales: anali za istrske in mediteranske studije, Series historia naturalis* 13(1), 65–74.
- Orožen Adamič, M. (1989). O suši in njenih posledicah v Sloveniji in Jugoslaviji. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 3, 14–17.
- Parida, D., Moses, S. & Rubayet Rahaman, K. (2021). Analysing Media Framing of Cyclone Amphan: Implications for Risk Communication and Disaster Preparedness. *International Journal of Disaster Risk Reduction* 59, 102272. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102272>.
- Pavlič, U. (2013). Suša in vodonosnikih leta 2012. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 27, 71–77.
- Perko, D. (1988). Učinki suše v Sloveniji poleti 1988 na različnih rečnih nanosih: primerjava med Vzhodno Krško kotlino in Pokokrjem, *Geografski vestnik* 60(1), 31–39.
- Predin, A. (2012). Suša v Sloveniji, 2012. *Journal of energy technology* 5(3), 8–9.
- Prudhomme, C., Giuntoli, I., Robinson, E. L., Clark, D. B., Arnell, N. W., Dankers, R., Fekete, B. M., Franssen, W., Gerten, D., Gosling, S. N., Hagemann, S., Hannah, D. M., Kim, H., Masaki, Y., Satoh, Y., Stacke, T., Wada, Y. & Wissler, D. (2014). Hydrological droughts in the 21st century, hotspots and uncertainties from a global multimodel ensemble experiment. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 111(9), 3262–3267. <https://doi.org/10.1073/pnas.1222473110>.
- Rendla, M. (2024). *Suše v osemdesetih letih prejšnjega stoletja: napoved preloma za značilnostmi suš v preteklosti*. <https://www.inz.si/f/docs/Dogodki/Povzetki-SUSA.pdf>.
- Saldaña, M. (2022). Who Is to Blame? Analysis of Government and News Media Frames During the 2014 Earthquake in Chile. *Journalism Studies* 23(1), 25–47. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.1997152>.
- Sheffield, J., Wood, E. F., & Roderick, M. L. (2012). Little change in global drought over the past 60 years. *Nature* 491, 435–438. <https://doi.org/10.1038/nature11575>.
- Spremljanje vremena in voda nekoč in danes* (2023). <https://www.gov.si/novice/2023-03-22-spremljanje-vremena-in-voda-nekoc-in-danes/>.
- Stefanelli, N. O., Alves Teixeira, A., Caldeira De Oliveira, J. H., Ferreira, M. A. & Sehnem, S. (2020). Environmental Training: A Systematic Review of the State of the Art of the Theme. *Benchmarking: An International Journal* 27(7), 2048–2076. <https://doi.org/10.1108/BIJ-12-2018-0449>.
- Suše v zgodovini in njihov vpliv na okolje, družbo in prebivalstvo: zbornik povzetkov* (2024). <https://www.inz.si/f/docs/Dogodki/Povzetki-SUSA.pdf>.
- Sušnik, A. & Kurnik, B. (2003/2004). Katastrofalna kmetijska suša leta 2003. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 17/18, 54–60.
- Sušnik, A. (2012). Spomladanska suša in drugi vremenski vplivi na kmetijske rastline leta 2011. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 26, 55–69.
- Sušnik, A., Gregorič, G., Uhan, J., Kobold, M., Andjelov, M., Petan, S., Pavlič, U. & Valher, A. (2013). Spremenljivost suš v slovenskem prostoru in analiza suše 2013. V *Mišičev vodarski dan: zbornik referatov* (102–109). Vodnogospodarski biro.
- Sušnik, A. & Gregorič, G. (2017). Kmetijska suša v 21. stoletju v Sloveniji. V *Mišičev vodarski dan: zbornik referatov* (37–44). Vodnogospodarski biro.
- Sušnik, A. (2021). Suša leta 2020 v alpskem prostoru. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 34/35, 138–151.
- Sušnik, A. (2023). Suša leta 2022 v obsegu naravne nesreče v kmetijski pridelavi. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 37, 89–97.

- Štraus, S. (2002). Suša v Prekmurju leta 2000. *Geografski obzornik* 49(2), 9–13.
- Trontelj, M. (1997). *Kronika izrednih vremenskih dogodkov XX. stoletja: pomembni vremenski dogodki v zgodovini: vreme ob pomembnih dogodkih*. Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije.
- Van Eeden, E. S. (2011). Environmental History within a Revitalized Integrative Research Methodology for Today and Tomorrow. *Interdisciplinary Science Reviews* 36(4), 314–329. <https://doi.org/10.1179/030801811X1316075591852>.
- Vezovnik, V. (2020). *Analiza suše na območju Slovenije v obdobju od 1940 do 1950*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Naravoslovnotehniška fakulteta.
- Walsh, Z., Böhme, J. & Wamsler, C. (2021). Towards a Relational Paradigm in Sustainability Research, Practice, and Education. *Ambio* 50, 74–84. <https://doi.org/10.1007/s13280-020-01322-y>.
- Walters, G., Mair, J. & Lim, J. (2016). Sensationalist Media Reporting of Disastrous Events: Implications for Tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management* 28, 3–10. <https://doi.org/10.1016/j.jht.2016.04.008>.
- Weiss, H. & Bradley, R. S. (2001). What Drives Societal Collapse?. *Science* 291(5504), 609–610. <http://doi.org/10.1126/science.1058775>.
- Williams, A. P., Seager, R., Abatzoglou, J. T., Cook, B. I., Smerdon, J. E. & Cook, E. R. (2015). Contribution of anthropogenic warming to California drought during 2012–2014. *Geophysical Research Letters* 42(16), 6819–6828. <https://doi.org/10.1002/2015GL064924>.
- Worster, D. (2004). *Dust Bowl: The Southern Plains in the 1930s*. Oxford University Press.
- Yang, X. & Zhang, Z. (2023). Agenda Setting in Media Coverage of Natural Disaster Exogenous Events: The 9.5 Sichuan Ganzi Luding Earthquake as an Example. *Journal of Humanities and Social Sciences Studies* 5(3), 35–39. <https://doi.org/10.32996/jhss.2023.4.3.5>.
- Zhao, T. & Dai, A. (2015). The Magnitude and Causes of Global Drought Changes in the Twenty-First Century under a Low–Moderate Emissions Scenario. *Journal of Climate* 28(11), 4490–4512. <https://doi.org/10.1175/JCLI-D-14-00363.1>.
- Zuliati A. E. (2024). Navigating Ethics and Empathy in Disaster Photojournalism in Indonesia. *Jurnal Kawistara* 14(1), 123–137. <https://doi.org/10.22146/kawistara.93420>.
- Zupančič, B. (1994). Suša v letu 1993. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 8, 9–11.
- Žibera, I. (2000/2001). Suša leta 2000 v Severovzhodni Sloveniji in njeni učinki na kmetijske rastline. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 14/15, 162–166.
- Žibera, I. (2024). Spremembe vodne bilance v Sloveniji v obdobju 1961–2024. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 95(2), 89–107.
- Žun, M. (2022). Suša površinskega sloja tal leta 2021. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 36, 114–121.
- Žust, A. & Sušnik, A. (1995). Suša v Slovenskem Primorju leta 1994. *Ujma: revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami* 9, 51–54.

V drugem sklopu zbrani prispevki analizirajo različne primere komuniciranja okoljskih tem v Sloveniji, deloma tudi primerjalno z drugimi državami. Pri tem se avtorice in avtorji osredinjajo na različna področja ter uporabljajo različna raziskovalna orodja in metode. Področji medijev in politike sta tematizirani v empiričnih raziskavah, predstavljenih v treh prispevkih (Melanija Larisa Fabčič, Dorian Penšek-Rader in Jernej Čelofiga ter Tjaša Mohar et al.). Področje turizma je tema empirične raziskave (Alja Lipavac Oštir) in predstavitve komuniciranja zelenega dogodka (David Hazemali et al.). Sklop zaokrožujejo empirična raziskava s področja izobraževanja (Andreja Kozmus in Mateja Pšunder) ter prispevek o inovativnem projektu v lokalnih skupnostih (Kralj et al.).





OKOLJSKA KOMUNIKACIJA POLITIČNIH STRANK V OBDOBJU PARLAMENTARNIH VOLITEV V SLOVENIJI LETA 2022

MELANIJA LARISA FABČIČ

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
melanija.fabcic@um.si

Varstvo okolja je pomembna tema v mednarodnem političnem diskurzu že od poznih 80.-ih let prejšnjega stoletja, vendar je v slovenski politiki postala bolj izpostavljena šele v prvem desetletju novega stoletja, ko je Slovenija leta 2004 postala del Evropske unije in se s tem zavezala varstvu okolja in podnebnim ukrepom. V začetku drugega desetletja 21. stoletja sta pandemija Covida 19 in vojna v Ukrajini bistveno spremenili politično agendo, saj sta vprašanje nacionalne varnosti postavili nad in pred boj proti okoljski krizi. V sklopu parlamentarnih volitev v Sloveniji leta 2022 je bila ta tendenca močno razvidna. Tematski sklop podnebnih sprememb, okoljske krize in okoljevarstva je bil sicer prisoten v predvolilnih kampanjah nekaterih strank, vendar ne vseh. Prav tako presenetljivo je, da je bil redko neposredno naslovljen v televizijskih in radijskih soočenjih strank. Prispevek na podlagi strankarskih programov in televizijskih soočenj analizira način, kako so stranke v času predvolilne kampanje komunicirale o okoljski krizi. Predvsem nas zanima, ali je bila ta komunikacija v skladu s smernicami in priporočili za ustrezno podnebno komuniciranje* (kot jih je na primer predlagala Harvard T. H. Chan School of Public Health: <https://www.hsph.harvard.edu/chc/resources/climate-communication-tips/>) ter kateri (metaforični) okviri in konceptualne metafore so prevladovali v tej komunikaciji.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.5](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.5)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
podnebne spremembe,
podnebna/okoljska kriza,
podnebni/okoljski diskurz,
podnebna/okoljska
komunikacija,
uokvirjanje,
metaforična
konceptualizacija



Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.5](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.5)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:

climate change,
climate/environmental
crisis,
climate/environmental
discourse,
climate/environmental
communication,
framing, metaphorical
conceptualization

ENVIRONMENTAL COMMUNICATION BY POLITICAL PARTIES IN THE CONTEXT OF THE 2022 SLOVENIAN PARLIAMENTARY ELECTIONS

MELANIJA LARISA FABČIČ

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
melanija.fabcic@um.si

Environmental protection has been part of international political discourse since the late 1980s, but gained prominence in Slovenian politics only after the country joined the EU in 2004. This commitment to climate change mitigation was later challenged by shifting political priorities, particularly due to the Covid-19 pandemic and the war in Ukraine, which brought national security to the forefront. These global crises influenced the 2022 Slovenian parliamentary elections, where environmental issues were unevenly represented across party campaigns. While some parties addressed climate change and environmental protection, others largely ignored them. Notably, these topics were seldom discussed in televised and radio debates. This paper examines how political parties and the media communicated the environmental crisis during the election campaign, drawing on party manifestos and televised debates. The analysis focuses on whether this communication aligned with established guidelines for effective climate communication (e.g., those from the Harvard T. H. Chan School of Public Health) and explores the dominant metaphorical frames and conceptual metaphors used.



University of Maribor Press

1 Uvod

Začnimo z vprašanjem: je okoljska (podnebna)¹ komunikacija komuniciranje o okoljski krizi ali komuniciranje okoljske krize? Kratek odgovor bi se glasil: če želimo komunicirati o okoljski krizi, je prvič treba (s)komunicirati okoljsko krizo, kar pomeni uveljaviti okoljsko krizo (oz. dejstvo njenega obstoja) kot temo javnega diskurza. V 21. stoletju bi naj bil ta cilj že dosežen, vendar že površen pregled medijske in politične komunikacije na to temo, predvsem pa prisotnost in količina lažnih novic in zmot o okoljski krizi priča o nasprotnem. Šele ko smo (s)komunicirali okoljsko krizo, lahko uspešno komuniciramo o njej v smislu strategij in rešitev. Kdo naj bi komuniciral o okolju in okoljski krizi? Po Schraderju (2022) smo to vsi, drugi priročniki za komuniciranje okoljske krize pa izpostavljajo znanstvenike, novinarje, učitelje, oblikovalci politik, predstavnike NVO, lokalne voditelje. ipd. Politiki so vsekakor ena izmed najpomembnejših skupin komunikatorjev okoljske krize, ker imajo velik dostop do splošne javnosti in ker naslovniki od njih pričakujejo, da bodo govorili o za njih pomembnih temah na kompetenten in resen način. Vsaka tema, ki jo izpostavijo, dobi na ta način določeno težo, ki je ostale skupine komunikatorjev ne dosegajo samoumevno.

Ker je okoljsko krizo (kakor tudi podnebne spremembe kot njen najpomembnejši aspekt) mogoče uvrstiti med najbolj pereče sodobne globalne probleme (Moser 2010), je njihovo komuniciranje izredno pomembno. In podnebne spremembe je posebej težko ustrezno komunicirati zaradi zapletenih procesov v ozadju ter zaradi zaznane negotovosti, ki obstaja tudi znotraj znanstvene skupnosti (Guenther, Brüggemann, Elkobros 2021). Zato način, kako komuniciramo okoljsko krizo (in o njej), bistveno vpliva na učinek, ki ga bo sporočilo imelo na naslovnika. Glavne ovire pri okoljskem komuniciranju so predvsem težave pri razlagi znanstvenih vsebin in doseganje različnih ciljnih skupin, tudi zaradi dezinformiranja in polarizacije. Za soočanje s temi izzivi so bile razvite različne strategije ustreznega oz. učinkovitega komuniciranja, med katerimi so ključne uokvirjanje, pripovedovanje zgodb, vizualizacija in participativne metode (Hansen, Cox 2022).

V primeru politične komunikacije je naslovnik splošna javnost; stranke ne naslavljajo zgolj obstoječih volivcev, ampak želijo pridobiti nove, torej vedno naslavljajo vse

¹ Podnebna kriza je del okoljske krize oz. eden izmed njenih aspektov (ki se je pokazal med prvimi). V starejših virih prevladuje izraz "podnebna kriza", v novejših "okoljska kriza". V prispevku bomo v nadaljevanju uporabljali izraz "okoljska kriza", razen kjer se v direktno citiranem viru samem pojavlja ta izraz.

državljanke (kar pomeni, da je ciljna skupina zelo široka in težko opredeljiva). V prispevku nas zanima, kako so slovenske politične stranke komunicirale okoljsko krizo oz. okoljske teme v času pred parlamentarnimi volitvami leta 2022 ter ali je bila ta komunikacija ustrezna (oz. ali je bila v skladu s priporočili za okoljsko komuniciranje). Priporočila za ustrezno okoljsko komuniciranje povzemamo po aktualnih in relevantnih priročnikih. Med priporočili se bomo v prvi vrsti posvetili rabi ustreznega uokvirjanja sporočil (framing) in rabi metafor (konceptualnih in jezikovnih). Opazovali bomo implementacijo omenjenih priporočil v izbranih besedilih političnih strank, ki pripadajo različnim besedilnim vrstam: pisnim (strankarski programi, povzetki programov, samopredstavitve) kot tudi govornim (televizijska soočenja).

2 Teoretični okvir

Pri analizi okoljske komunikacije slovenskih političnih strank v obdobju parlamentarnih volitev leta 2022, bomo upoštevali načela ustrezne okoljske komunikacije v skladu s 4 priročniki za okoljsko komuniciranje, ki jih bomo podrobneje predstavili in primerjali. Ker nas v prispevku zanima uokvirjanje okoljskih sporočil, bomo opredelili vlogo uokvirjanja v politični komunikaciji ter predstavili klasifikacije dominantnih miselnih okvirjev in temeljnih konceptualnih metafor za komuniciranje okoljske krize (Flusberg, Thibodeau 2023, Bellehumeur, Carignan 2024), saj uokvirjanje temelji na analogijah, torej je po svoji naravi metaforično.

2.1 Načela učinkovite okoljske komunikacije v izbranih priročnikih za okoljsko komuniciranje

Priročniki za okoljsko komuniciranje so se večinoma začeli pojavljati v poznem 20. stoletju, natančneje v poznih 80-ih letih, kar sovpada z razvojem področja okoljske komunikacije kot interdisciplinarne vede. Do njihovega pojavljanja je prišlo zaradi čedalje večjega zavedanja o okoljskih problemih (npr. kisli dež, jedrske nesreče, izginjanje vrst) in potrebe po bolj učinkovitem prenosu okoljskih informacij med znanstveniki, oblikovalci politik, mediji in širšo javnostjo.

V zadnjih petnajstih letih je nastalo kar nekaj priročnikov za okoljsko komuniciranje v različnih jezikih (največ v angleškem), kar priča o naraščajoči potrebi po tovrstni literaturi. V tem prispevku se bomo opirali predvsem na sledeče priročnike: *CRED Guide* (2009), *The Uncertainty Handbook* (2015), *10 research-backed tips for Climate Communication*, priporočila za učinkovito okoljsko komuniciranje Centra za zdravstveno komunikacijo in Centra za podnebje, zdravje in globalno okolje Harvardske šole za javno zdravje T. H. Chan ter Centra za raziskave znanstvene komunikacije Univerze v Oregonu (2024) ter na nemški priročnik *Über Klima sprechen* (2022). Izbrali smo jih, ker so znanstveno podkrepljeni, pogosto citirani in (z izjemo *CRED Guide*, ki pa šteje za osnovo mnogih priročnikov) aktualni.

CRED Guide – The Psychology of Climate Change je med najbolj citiranimi priročniki okoljskega komuniciranja in se samoopredeljuje kot priročnik za “znanstvenike, novinarje, edukatorje, politične svetovalce in širšo javnost” (2009). Cilj tega priročnika je izboljšati učinkovitost komuniciranja o podnebnih spremembah z uporabo spoznanj psihologije, antropologije, ekonomije, zgodovine, okoljske in podnebne znanosti” (2009, 2). Ključna načela komuniciranja o podnebnih spremembah², ki sta jih oblikovali avtorici, so formulirana kot navodila za uporabnike (v 2. osebi ednine, razumljivem jeziku, s konkretnimi primeri):

1. (S)poznaj svoje občinstvo: mentalni modeli, ki oblikujejo človekovo razumevanje sveta, pogosto vključujejo napačne predstave o podnebnih spremembah, ki jih je treba prepoznati in popraviti; pogosta ovira pri razumevanju je potrditvena pristranskost (confirmation bias), zaradi katere ljudje sprejemajo le informacije, ki potrjujejo njihove obstoječe poglede.
2. Pridobi pozornost s pravilnim uokvirjanjem (framing): uokvirjanje pomeni predstavitev teme v kontekstu, ki je v skladu s prioriteta in vrednotami ciljnega občinstva (npr. zdravje, gospodarstvo, nacionalna varnost); najpomembneje je prilagoditi okvir lokalnim temam in trenutni realnosti (okvir “sedanjost” – okvir “prihodnost”) in različnim motivacijam ljudi (okvir “pridobitev koristi” – okvir “preprečitev izgub”).

² *CRED Guide* uporablja izraz “podnebne spremembe” in ne “globalno segrevanje”, ker se želi izogniti “zavajajočemu vtisu, da se vse regije sveta segrevajo enakomerno in da je edina nevarna posledica naraščajočih izpustov toplogrednih plinov višja temperatura – čeprav je ta v resnici le prelomna točka, ki sproži verižno reakcijo sprememb v zemeljskih ekosistemih” (2009, 2).

3. Pretvori znanstvene podatke v konkretne izkušnje: ljudje se bolj odzivajo na osebne zgodbe, metafore in podobe kot na grafe ali številke, zato je smiselno povezati oba kognitivna sistema: analitični (razum, številke) + izkustveni (čustva, slike); primer: fotografije taljenja ledenikov vplivajo močneje kot graf Keelingove krivulje.
4. Pazljivo uporabljaj čustveni pristop: preveč strahu ali krivde lahko povzroči čustveno otopelost (“numbing”) ali t. i. sindrom “single action bias” (prepričanje, da eno simbolno prookoljsko dejanje zadošča), zato je potrebno čustveni nagovor povezati s konkretnimi in izvedljivimi rešitvami.
5. Jasno komuniciraj znanstveno negotovost: ker ljudje pogosto napačno razumejo pojme, kot so verjetno, napaka in negotovost, je pomembno poudariti, da negotovost ne pomeni neznanja, ampak odraža kompleksnost in spremembe. Smiselno je uporabiti “načelo previdnosti”: ukrepaj, če obstaja verjetnost velike škode, četudi znanstvena gotovost še ni 100%-na.
6. Izkoristi družbene identitete in pripadnosti: ljudje hitreje ukrepajo, če čutijo povezanost z virom sporočila (npr. lokalni voditelji); ta povezanost lahko temelji na različnih družbenih vlogah/identitetah posameznika (starš, sosed, podjetnik ...), zato je potrebno ugotoviti, katera od teh identitet je dominantna.
7. Uporabi skupinsko dinamiko: ljudje lažje sprejemajo odločitve v skupinah in v za njih relevantnih družbenih okoljih (npr. vera, lokalna skupnost, poklic); skupinske razprave omogočajo boljše razumevanje in večjo podporo ukrepom.
8. Olajšaj spremembo vedenja: ljudje pogosto izberejo privzeto možnost, zato je treba prilagoditi “privzete nastavitve” (npr. avtomatska izbira zelene energije), kar je najlažje doseči s takojšnjimi spodbudami.

CRED Guide uspešnost okoljskega (podnebnega) komuniciranja pogojuje s psihološko občutljivostjo, poznavanjem in razumevanjem ciljne publike ter kombinacijo čustvene in racionalne komunikacije.

Center za zdravstveno komunikacijo in Center za podnebje, zdravje in globalno okolje Harvardske šole za javno zdravje T.H. Chan (Harvard T. H. Chan School of Public Health, Center for Health Communication, Center for Climate, Health, and the Global Environment) ter Center za raziskave znanstvene komunikacije (Center for Science Communication Research) Univerze v Oregonu načela učinkovite okoljske komunikacije povzemata v desetih znanstveno podprtih nasvetih, ki so prav tako formulirani kot neposredni nagovori:³

1. Uokvirij podnebne spremembe kot zdravstveno vprašanje: poudariti je treba zdravstvene koristi ukrepov (npr. čistejši zrak, manj astme, manj umrljivosti zaradi vročine); primer: Manj fosilnih goriv = bolj zdrav zrak za vse.
2. Izberi zaupanja vrednega glasnika: ljudje verjamejo tistim, ki jim zaupajo – pogosto ne znanstvenikom, temveč sorodnikom, duhovnikom, zdravnikom, lokalnim vodjem; Nasvet: prilagodi komunikatorja občinstvu.
3. Uporabi načelo “vsi to počnejo”: izpostavi vedenje večine kot vzor. Primer: Vedno več ljudi izpušča meso z jedilnika enkrat tedensko.
4. Spodbujaj pripadnost in moč: ljudje ukrepajo, ko čutijo, da so del skupnosti in da njihovo dejanje šteje, zato je smiselno uporabiti sporočila, ki spodbujajo sodelovanje in pripadnost (npr. Skupaj lahko zmanjšamo emisije).
5. Sooblikuj sporočila z občinstvom: komunikatorji naj ne predpostavljajo, kaj ljudje mislijo, ampak raziščejo in testirajo, kaj jim je pomembno. Nasvet: delaj z lokalnimi skupinami, soustvarjaj kampanje.
6. Vizualiziraj: slike in videi sprožajo močnejše čustvene odzive in pomagajo razumeti abstraktne pojme. Primer: fotografije poplav v Sloveniji namesto zgolj števil o padavinah.
7. Pripoveduj zgodbe: zgodbe sprožajo čustva, identifikacijo in željo po spremembi. Primer: pripoveduj o posameznikih, ki so se učinkovito odzvali na ekstremne vremenske dogodke.
8. Podpri z dejstvi (a ne preveč): statistika gradi zaupanje, a mora biti jasna, omejena in v preprostem jeziku. Primer: Stroški prezračevanja doma se z izolacijo zmanjšajo za 30 %.
9. Uporabi čustva – toda odgovorno: čustva motivacijo spodbujajo, jo pa lahko tudi ohromijo (npr. tesnoba vodi v neukrepanje). Ključno: Spodbujati je treba upanje, ne le strahu in vedno nakazati pot naprej.

<https://hsph.harvard.edu/wp-content/uploads/2024/10/FINAL-10-research-backed-tips-for-climate-communication-Infographic-8.5-x-11-in-1.pdf> - finalna verzija, dostop 25.4.2025

10. Premagaj ovire: komunikatorji ne smejo dopustiti, da ljudje obupajo zaradi občutka, da je ukrepanje preveč zahtevno, drago ali zapleteno. Primer: Sončne celice so cenejše kot mesečni račun za elektriko.

The Uncertainty Handbook (2015), ki sta ga pripravila Climate Outreach in Univerza v Bristolu, ponuja 12 praktičnih načel za učinkovito komuniciranje znanstvenih negotovosti, povezanih s podnebnimi spremembami. Namenjen je predvsem znanstvenikom, odločevalcem in komunikatorjem, ki želijo izboljšati razumevanje in sprejemanje podnebne znanosti med širšo javnostjo:

1. Upravljaj pričakovanja občinstva (naloga komunikatorjev je pojasniti, da je negotovost del znanstvenega procesa in da znanost redko ponuja absolutne odgovore).
2. Začni s tem, kar vemo (pomembno je poudariti znanstveni konsenz glede osnovnih dejstev, povezanih z okoljsko krizo, preden naslovimo negotovosti).
3. Bodi jaseen glede znanstvenega soglasja (za ponazoritev znanstvenega konsenza je smiselno uporabiti jasne in preproste vizualne pripomočke ter zaupanja vredne glasnike).
4. Preusmeri fokus z negotovosti na tveganje (namesto o negotovostih je bolje govoriti o možnih tveganjih in njihovih posledicah).
5. Poudari, da negotovost ni razlog za neukrepanje (izpostaviti je treba, da je ukrepanje kljub negotovosti pogosto najbolj odgovoren pristop).
6. Pokaži, da je negotovost normalna (vsakodnevni primeri najboljše ilustrirajo, da se ljudje redno soočajo z negotovostjo in so kljub temu zmožni sprejemati odločitve).
7. Izogibaj se preobremenjevanju z negotovostmi (komunikatorji se naj ne osredotočajo preveč na negotovost, saj to lahko vodi v zmedo in neodločnost).
8. Uporabi analogije iz vsakdanjega življenja (za lažje razumevanja podnebne negotovosti jo je priporočljivo primerjati z ljudem znanimi situacijami).
9. Izogibaj se tehničnemu žargonu (uporabi preprost jezik in se izogibaj zapletenim znanstvenim izrazom).
10. Poudari koristi ukrepanja (predstavi pozitivne učinke ukrepov proti podnebnim spremembam, ne glede na negotovosti).
11. Uporabi zgodbe in pripovedi (zgodbe pomagajo ljudem, da se povežejo z informacijami in jih lažje sprejmejo).

12. Bodi transparenten glede negotovosti (pojasni, kaj vemo in česa ne vemo, ter zakaj so nekatere stvari še vedno negotove).

Priročnik *Über Klima sprechen* (Schrader 2022) je izdal izdal Klimafakten.de, neprofitni znanstveni portal s sedežem v Berlinu, ki ga financira Evropska podnebna fundacija in Fundacija Mercator pod okriljem podjetja 2050 Media Projekt gGmbH. Od leta 2011 objavlja preverjena dejstva o podnebnih spremembah in se ukvarja z vprašanjem: kako lahko komunikacija mobilizira ljudi za varstvo podnebja? Gre za obsežen priročnik (417 strani) o ustreznem okoljskem komuniciranju, ki temelji na psiholoških, komunikoloških in družbenih raziskavah. Temeljna načela komuniciranja podnebnih sprememb predstavi v 16-ih poglavjih:

1. Prilagodi se svojemu občinstvu. Ljudje filtrirajo informacije skozi lastne vrednote in identiteto, zato je pomembno nasloviti obstoječe mentalne modele in govoriti v jeziku ciljne skupine.
2. Premisli svoje sporočilo in bodi pozoren na skrite pomene (uokvirjanje). Besede sprožajo asociacije, zato je smiselno uporabiti “podnebna kriza” ali “segrevanje planeta” namesto “podnebne spremembe”⁴, saj ti izrazi sprožajo občutek nujnosti in posledic.
3. Zgradi zaupanje preko verodostojnih glasnikov. Koristno je poiskati zaupanja vredne glasnike, ki so občinstvu že v osnovi bližji (na politični, ideološki, verski, gospodarski ali lokalni ravni), saj ljudje bolj verjamejo sebi podobnim.
4. Naredi podnebne spremembe konkretne. Navedi primere neposrednih in bližnjih posledic podnebnih sprememb kot so (lokalni) ekstremni vremenski pojavi in njihove posledice.
5. Ostani pozitiven – tako v tonu kot v vsebini. Zaničevanje drugačnih stališč, konfrontacija in obtoževanje niso le neučinkoviti, temveč lahko odvrnejo tudi dobronamerne ali prej nepristranske posameznike.
6. Pokaži možnosti ukrepanja in rešitve: pokaži, da je mogoče nekaj narediti – tudi majhni koraki štejejo, če so del večje zgodbe.
7. Pripoveduj zgodbe. Ljudje so bitja, ki pripovedujejo zgodbe in iz njih črpajo svoje norme in vrednote, zato so zgodbe najstarejše orodje za oblikovanje mnenj in usmerjanja vedenja v človeških skupnostih. „Prave“ zgodbe lahko pomagajo

⁴ Glede tega se *Handbuch Klimakommunikation* bistveno razlikuje od priročnika *CRED Guide*, ki priporoča uporabo izraza “podnebne spremembe” in izraza kriza sploh ne uporabi. Morebitna razlaga te razlike je ta, da so analize okoljskega diskurza nastale v času med izidom obeh priročnikov, pokazale, da izraz “spremembe” ne učinkuje dovolj dobro (ne sproži delovanja).

- strniti informacije, prepoznati vzroke in posledice ter čustveno predelati podatke.
8. Uporabljaljaj slike – a jih izbiraj premišljeno. Fotografije lahko izražajo čustva in vzbujajo empatijo, če jih dobro izberemo. Če podnebno krizo ponazorimo s polarnim medvedom, to sugerira, da vpliva na živali, ki živijo daleč stran, ne pa na mene ali ljudi, ki so mi blizu.
 9. Ni treba vedno govoriti. Uporabi igro, umetnost, literaturo in humor. Z umetnostjo lahko o podnebni krizi razmišljamo drugače: bolj ustvarjalno, bolj pozorno, bolj odprto in z iskanjem skritega pomena.
 10. Premisli, kako boš ravnal z emocijami. Čustva so zelo pomembna pri posredovanju informacij (zgodb npr. sploh ne moremo pripovedovati brez njih), kljub temu ne smemo podleči skušnjavi, da bi s sprožanjem občutkov izsilili zelene rezultate.
 11. Izogibaj se katastrofizmu: prestrašeni poslušalci pogosto otrpnejo ali se umaknejo. Strah naj bo uravnotežen z rešitvami, ki so izvedljive in spodbudne.
 12. Primerjave s koronsko krizo uporabljaj varčno in ciljno. Nekatere vzporednice med koronsko in podnebno krizo so očitne, zato je dejansko mogoče iz političnega in družbenega odziva na pandemijo izpeljati dragocene lekcije in argumente. Po drugi strani pa preži nevarnost, da obudimo negativne spomine in prizadenemo čustva.
 13. Pazljivo z uporabo spornih metod. Nekatere metode podnebnega komuniciranja imajo lahko neželene učinke, zlasti domnevni zaupni nasveti, kot so mehko usmerjanje (nudging), “priming” ali strategije postopnega prepričevanja (sequential requests), ki jih naslovniki lahko razumejo kot trik ali zavajanje.
 14. Izogibaj se znanstvenemu žargonu. Znanost je pogosto težko dostopna (tako vsebinsko kot zaradi jezika), zato je treba pri komuniciranju podnebne krize uporabiti jasen in za splošno javnost razumljiv jezik. Tudi zato, da se izognemo izgovorom, da nekdo ne razume znanstvenega žargona in zato ne ve, zakaj bi moral spremeniti svoje vedenje.
 15. Ustrezno se odzivaj na dvome in dezinformacije. Kdor zanika znanstvena dejstva, se mu ni treba soočiti z njihovimi (čustvenimi) posledicami. Zato je pogosto bolj smiselno vprašati po dejanskih motivih dvomljivcev in se nato ustrezno odzvati nanje.
 16. Pričakuj žalost – in jo dopusti. Marskido obupa nad neskladjem med velikostjo grožnje okoljske krize in pomanjkljivim odzivom okolice. Strokovnjaki vidijo

možen izhod iz grozeče depresije v angažiranosti in aktivnem delovanju, vendar se ta pot odpre šele takrat, ko se posameznik sooči s procesom žalovanja.

Cilj priročnika vidi avtor v opolnomočenju vsakega, ki se želi vključiti v okoljski diskurz, naj bo to na delovnem mestu, doma ali v javnem prostoru. Komunikacije ne vidi kot nekaj linearnega in enodimenzionalnega, temveč kot “kompleksno in večsmerno interakcijo, ki temelji na poslušanju in vzajemnosti”. Ključno je, da je usmerjena v dialog, ne le v golo podajanje informacij, saj je medsebojni pogovor o podnebnih spremembah “najpreprostejše sredstvo” za spoprijemanje z njimi (2022, 8).

Če primerjamo opisane priročnike, izstopijo nekatere ključne razlike, ki so povezane predvsem s teoretično podlago, na kateri temeljijo, pa tudi s cilji, ki jim sledijo. *CRED Guide* (2009) temelji na psihologiji zaznavanja in odločanja ter je primeren za razumevanje vedenjskih odzivov in osnovno ozaveščanje o podnebni oz. okoljski krizi, zato ga v pričujočem prispevku uporabljamo kot izhodišče. Uporaben je za raznolike ciljne skupine, saj ponuja konkretna orodja za prepoznavanje pristranskosti, oblikovanje sporočil in uporabo čustev. *The Uncertainty Handbook* (2015) je usmerjen v znanstveno integriteto in jasno sporočanje negotovosti, kar je ključno za znanstvenike, novinarje in politike, ki morajo biti transparentni, ne da bi pri tem izgubili zaupanje javnosti. *Nasveti za podnebno komunikacijo* Harvardske šole za javno zdravje T.H. Chan in Univerze v Oregonu (2024) so zasnovani na konceptu javnega zdravja in vedenjski psihologiji. Posebej primerni so za zdravstveno komunikacijo in nagovarjanje širše javnosti. Poudarjajo pozitivno motivacijo, občutek pripadnosti, čustva ter pripovedovanje zgodb kot glavna orodja za spodbujanje ukrepanja. *Über Klima sprechen* (2022) temelji na empatični medosebni komunikaciji ter poudarja pomembnost uporabe spoštljivega, vključujočega in razumljivega jezika. Namenjen je gradnji zaupanja in povezovanja, zato je odličen vir za starše, učitelje, občinske delavce in vse, ki želijo spodbujati spremembe skozi dialog, ne (zgolj) s poučevanjem.

Načela v primerjanih priročnikih se v veliki meri ujemajo; vsi omenjajo vlogo uokvirjanja, narativizacijo, (previdno) rabo čustvenega jezika, izbiro verodostojnih komunikatorjev ter poudarjanje rešitev in možnosti ukrepanja. *CRED Guide* in *Über Klima sprechen* izkazujeta največjo stopnjo ujemanja in posebej izpostavljata

pomembnost poznavanja svojega občinstva in njegovih pričakovanj ter sodelovanje s ciljnim občinstvom.

Preglednica 1 povzema glavne značilnosti primerjanih priročnikov.

Preglednica 1: Primerjava priročnikov

Priročnik	<i>CRED Guide</i> (2009)	<i>Uncertainty Handbook</i> (2015)	<i>Harvard T.H. Chan – 10 Research-Backed Tips for Climate Communication</i> (2024)	<i>Über Klima sprechen</i> (2022)
Vir	Columbia University (CRED)	Climate Outreach & University of Bristol	Harvard T.H. Chan School of Public Health, Center for Science Communication Research University of Oregon	klimafakten.de
Teoretična podlaga	Vedenjska psihologija, odločanje	Psihologija zaznavanja, vedenjska ekonomija	Javno zdravje, komunikacijske vede	Psihologija odnosov, komunikologija, socialna psihologija
Glavni poudarek	Kognitivna izkrivljanja in zmote, motivacija	Komuniciranje znanstvene negotovosti	Enostavni, uporabni napotki za prakso	Empatija, jezik, medosebni dialog, zaupanja vredni govorniki
Negotovost	Jasna razlaga + previdnostno načelo	Razlika med znanim in neznanim, z uporabo metafor	Priznajmo negotovost, a vedno poudarimo znano	Negotovost je sekundarna – osredotočimo se na zaupanje
Uporaba čustev	Zmerna, izogibanje otopelosti	Uravnotežena, ne zastrašujoča	Zmerna, poudarek na delovanju	Čustva kot povezovalna sila, ne kot orodje manipulacije
Zgodbe in metafore	Metafore in osebne zgodbe naj podprejo znanstvena dejstva in številke	Priporočene za ponazoritev tveganj	Zgodbe + lokalni okvir	Ključno sredstvo (zgodba pred dejstvom)
Ciljna publika	Znanstveniki, učitelji, novinarji, NVO, oblikovalci politik	Znanstveniki, novinarji, oblikovalci politik	Komunikatorji, NVO, zdravstveni delavci, lokalni voditelji	Vsakodnevni govorniki: učitelji, starši, občani

Pri analizi ustreznosti okoljske komunikacije slovenskih političnih strank se bomo v prvi vrsti opirali na *CRED Guide* in priročnik *Über Klima sprechen*, ker nas posebej zanima ustrezno uokvirjanje, ki ga oba priročnika izpostavljata kot eno temeljnih značilnosti uspešnega okoljskega komuniciranja.

2.2 Framing in politična komunikacija

Tesno povezavo med jezikom in politiko tematizirajo različne znanstvene discipline, od komunikologov, jezikoslovcev psihologov do politologov. Politično razmišljanje ni v prvi vrsti zavestno, racionalno in objektivno, saj “mnenja niso odvisna od dejstev, temveč od miselnih okvirjev” (Wehling 2016, 5). In ti so vedno ideološko selektivni ter se aktivirajo in utrjujejo z jezikom - javni diskurz o neki temi deluje kot “sinaptično superlepilo”, ki lahko trajno poveže ideje. Kognitivni mehanizmi kot so miselni okvirji in konceptualne metafore so pri tem ključni dejavniki.

Lakoff (2010, 71) okvirje (frames) (ki jih včasih imenujemo tudi sheme (schemas)), razume kot pretežno nezavedne strukture, na katerih temelji človeško mišljenje in ki vključujejo semantične vloge, odnose med vlogami in povezave z drugimi okvirji. Ker so okvirji povezani v sisteme, ena sama beseda običajno ne aktivira le svojega osnovnega okvirja, temveč tudi velik del sistema, v katerega ta okvir spada.

Besede same po sebi niso okvirji, vendar jih je mogoče izbrati tako, da sprožijo zelene okvirje. Učinkovita komunikacija pomeni posredovati zapleteno dejstvo ali kompleksno resnico z izbiro jezikovnih sredstev, ki aktivirajo ustrezne okvirjev; če recipient teh okvirjev nima, moramo besede izbirati tako, da te okvirje postopoma vzpostavimo. In najti oz. ustvariti najprimernejši okvir za komuniciranje okoljskih tem, ni enostavno.

Lakoff (2010, 75) v tem kontekstu govori o “hipokogniciji”, pomanjkanju miselnih okvirjev za konceptualizacijo okolja in okoljske krize. Razlog vidi v tem, da je okolje tesno povezano z drugimi področji: gospodarstvom, energijo, prehrano, zdravjem, trgovino in varnostjo. Na presečišču teh področij nimamo ustaljenih okvirjev, ki bi zajeli resničnost razmer. Opozarja, da tudi povezava med okoljem in politiko ni dovolj etabrirana, zato v povezavi z okoljem ne pomislimo politično udejstvovanje. Razlog vidi v tem, da politika ni del okoljskega okvirja, ker je ta preveč osredotočen na naravo ali na individualno ravnanje.

Politični akterji uporabljajo “strateško uokvirjanje”, pri čemer svoje stališče sporočajo strateško in s tem tekmujejo z okvirji drugih sporočevalcev (prim. Matthes/Kohring 2004, 56). Pri tem je okvir opredeljen kot “ideja, prek katere se odvija politična razprava ter politično usklajevanje in kolektivno delovanje” (Pan/Kosicki 2001, 39). V politični komunikaciji se uporablja ideološki jezik, ki aktivira sisteme okvirjev, značilne za določeno politično ideologijo. Ker so sinapse v nevronskih vezjih tem močnejše, čim bolj so aktivirane, bo ponavljanje ideološkega jezika okrepilo vezja za to ideologijo v poslušalčevih možganih (prim. Lakoff 2010, 72) in to je dejstvo politični akterji maksimalno izkoriščajo.

Komunikologi (prim. Baumann 2020)⁵ utemeljujejo potrebo po uokvirjanju z dejstvom, da ne obstaja univerzalna komunikacijska strategija. Kako se bo posameznik odzval na sporočilo oz. poskus prepričevanja, bo vedno odvisno od njegove naravnosti in osebnega družbenega konteksta, trenutne življenjske situacije, dojemanja težav in tveganj, lastnih stališč in prepričanj, čustvenega stanja, pa tudi osebnostnih struktur.

Enako pozicijo zastopa tudi Hulme, ki je identificiral 6 “močnih” okvirjev, ki so primerni za konceptualizacijo podnebnih sprememb v javnem diskurzu: podnebne spremembe kot tržna neuspešnost, kot tehnološko tveganje, kot globalna krivica, kot pretirano potrošništvo, kot pretežno naraven pojav, kot planetarne “prelomnice”.

Uokvirjanje podnebnih sprememb kot posledice tržne neuspešnosti usmerja pozornost na specifičen nabor političnih intervencij, zlasti na tiste, ki si prizadevajo za “korekcijo” trga z uvedbo cenovnih mehanizmov za izpuste toplogrednih plinov.

Kadar so podnebne spremembe umeščene v okvir t. i. “proizvedenega tveganja”, je poudarek na nenamernih negativnih učinkih tehnologij, ki temeljijo na fosilnih virih energije. Takšno uokvirjanje spodbuja oblikovanje politične agende, ki tehnološke inovacije promovira kot osrednji odgovor na podnebno krizo. Popolnoma drugačen je okvir globalne nepravilnosti/krivice, kjer so podnebne spremembe predstavljene kot posledica zgodovinskih in strukturnih neenakosti v dostopu do bogastva in moči. Gre za razmerje, v katerem bogati in privilegirani izkoriščajo revne in ranljive.

⁵ <https://www.sciencemediacenter.de/angebote/20048>

Soroden je okvir, ki podnebno krizo razlaga kot posledico prekomerne potrošnje – preveč (bogatih) ljudi porablja preveč (materialnih) virov. V tem primeru morajo biti ukrepi bistveno bolj radikalni od cenovne politike ali tehnoloških rešitev; poudarek je na dematerializaciji gospodarstev in regulaciji rodnosti. Peti okvir prikazuje podnebne spremembe kot večinoma naraven pojav, kjer je vpliv človeka majhen v primerjavi z naravnimi dejavniki. Poudarek je na prilagajanju družb na podnebne nevarnosti – ne glede na njihov vzrok (in ne na zmanjševanju emisij).

Zadnji, novejši okvir izpostavlja t. i. planetarne “prelomne točke”, ki lahko vodijo v nenadne in nepovratne spremembe v delovanju sistema Zemlje. Ker bi se te lahko zgodile še pred uspešno uvedbo tržnih mehanizmov ali prehoda na čisto energijo, se kot možna rešitev ponujajo velike tehnološke intervencije – t. i. načrt B.

Teh šest okvirjev, skozi katere so predstavljene podnebne spremembe, pritegne vplivne javnosti, interese in akterje, ki jih podpirajo. Vsi – z izjemo okvirja, ki podnebne spremembe prikazuje kot pretežno naraven pojav – so v grobem v skladu z znanstvenimi spoznanji, kot jih povzema Medvladni forum za podnebne spremembe (IPCC).

V naši analizi miselnih okvirjev, ki so uporabljeni v političnem diskurzu strank v času parlamentarnih volitev leta 2022, bomo upoštevali Hulmovo klasifikacijo in klasifikacijo priročnika CRED Guide, ker sta pregledni in koncizni⁶.

Slednji razume uokvirjanje kot umeščanje neke teme v ustrezen kontekst z namenom, da dosežemo želeno razlago ali pogled. Namen tega ni zavajanje ali manipulacija, temveč približanje verodostojnih znanstvenih podatkov širši javnosti. Pravzaprav je nemogoče, da vprašanja ne bi uokvirjali, zato morajo tisti, ki komunicirajo o podnebnih spremembah, zavestno izbrati okvir, ki bo nagovoril njihovo ciljno občinstvo. Kot priporočene okvirje za podnebno/okoljsko komuniciranje CRED Guide (2009, 26-31) navaja sledeče:

⁶ Seveda je mogoče razlikovati občutno več okvirjev, kot npr. Schrader (2022), ki v prilogi k svojemu priročniku navaja 33 različnih okvirjev, ki jih pogosto srečamo v podnebnem diskurzu, med drugim: konflikt in strategija; pravičnost; zmernost; izogibanje potratnosti; antropogene podnebne spremembe; “politika se ravna po znanosti”; podnebne spremembe kot priložnost, napredek; podnebna kriza kot zdravstveno tveganje; podnebna kriza kot tveganje za (med)narodno varnost; itd., ampak večina teh okvirjev predstavlja podokvirje/različice okvirjev, ki so zajete v omenjenih klasifikacijah.

1. Spodbujevalni/izboljševalni in preprečevalni okvir (Promotion vs. Prevention Frame): spodbujajoče uokvirjanje poudarja koristi ukrepanja (npr. Zmanjšanje emisij izboljšuje kakovost zraka.), medtem ko preprečevalno uokvirjanje opozarja na posledice neukrepanja (npr. Če ne ukrepamo, se bodo poplave povečale). Izbira med njima je odvisna od ciljev komunikacije in občinstva.
2. Lokalni okvir (“Bring the Message Close to Home: A Local Frame”): podnebna vprašanja je treba povezati z lokalnimi izzivi (npr. suše, poplave), kar pomaga ljudem razumeti neposredne vplive in povečuje njihovo angažiranost.
3. Okvir sedanjosti – okvir prihodnosti (“Make the Message Matter Now: The Now vs. Future Frame”): ljudje pogosto bolj reagirajo na takojšnje grožnje kot na prihodnje posledice. Poudarjanje trenutnih vplivov podnebnih sprememb lahko poveča občutek nujnosti.
4. Kombinacija okvirjev sedanjost/prihodnost in dobiček/izguba (“Combining the Now vs. Future Frame With a Gain vs. Loss Frame”): združevanje teh okvirjev lahko okrepi sporočilo. Na primer: Z energetske učinkovitostjo danes prihranimo denar in preprečimo večje stroške v prihodnosti.
5. Okvir medsebojne povezanosti (“Broaden the Message: The Interconnected Frame”): poudarjanje povezanosti podnebnih sprememb z drugimi področji, kot so zdravje, gospodarstvo in varnost, pomaga ljudem razumeti širši kontekst in pomen ukrepanja. V okvir medsebojne povezanosti lahko npr. vključimo okvir nacionalne varnosti (“The National Security Frame”), ki poudarja, kako podnebne spremembe ogrožajo stabilnost in varnost držav – na ta način pritegnemo pozornost tistih, ki jih skrbi nacionalna varnost. Če vključimo okvir javnega zdravja (“The Human Health Frame”), podnebne spremembe povežemo z zdravstvenimi tveganji, kot so bolezni zaradi onesnaženega zraka ali širjenje nalezljivih bolezni, kar lahko motivira ljudi k ukrepanju za zaščito zdravja.

2.3 Konceptualne metafore v okoljskem diskurzu

Diskurz o okoljskih vprašanjih je – tako kot vsi kompleksni družbenopolitični tematski sklopi – prežet z metaforami (Flusberg, Thibodeau 2023, 522). Znanstveniki, politični voditelji, okoljski aktivisti in novinarji uporabljajo metafore za posredovanje zapletenih vsebin, povezanih s podnebnimi spremembami, ter za spodbujanje odziva javnosti.

Eden od razlogov za pogosto rabo metafor je njihova priročnost v situacijah, ko želimo nekaj razložiti ali nekoga prepričati; metafore uporabijo tisto, kar poslušalec že ve, in mu pomagajo pridobiti nov pogled (Thibodeau, Crow, Flusberg 2017a, 1375). Metafora kot razlagalno sredstvo omogoča predstavljanje, razumevanje in razmišljanje o novih področjih s tem, da jih vključimo v znane shematske strukture znanja. Izvorna domena za mnoge pogoste metafore izvira iz izkušenj oz. izkušenskih področij, ki jih dobro poznamo, kot je na primer človeško telo. Takšne metafore ljudem omogočajo, da hitro najdejo skupni jezik, zaradi česar je komunikacija učinkovitejša in uspešnejša. Če želimo razumeti neko abstraktno ali zapleteno vprašanje, kot so čustva, ki jih vzbuja narava, ali zakaj emisije ogljika povečujejo povprečno globalno temperaturo, nam bo verjetno pomagala metafora, ki temelji na preprostejšem in bolj znanem izvornem področju. V takšnih primerih metafore zagotavljajo potrebno strukturo za teme, ki bi jih bilo sicer težko ali celo nemogoče konceptualizirati.

Nekateri znanstveniki menijo, da so metafore pogoste, ker odražajo delovanje človeške kognicije (npr. Gibbs 1994) – od tod prihaja tudi izraz konceptualna metafora. To je tudi osrednja trditev Lakoffa in Johnsona (1980) v knjigi *Metaphors We Live By*, namreč da metafore v jeziku odražajo osnovno metaforično strukturo človeškega pojmovnega sistema. Metafore omogočajo lažje reševanje problemov, znanstveno sklepanje, kognitivni razvoj, ustvarjalnost in prepričljivo komunikacijo (Holyoak, Stamenković 2018, 641).

Metafore uokvirijo diskurz in ustvarijo različne narative. Metafora narave kot avtoritete je podlaga narativa o materi naravi, ki je lahko negovalna, stroga ali celo nasilna, pripiše pa se ji lahko tudi božanskost: narava kot boginja, ki jo je treba častiti ali se je bati (Augé 2023). Na splošno vloga matere poudarja, kako okolje podpira človeško življenje, vendar pri tem podcenjuje, kako naša dejanja vplivajo na okolje (Thibodeau, Crow, Flusberg 2017b). Zato ne zajame v celoti soodvisnosti človeštva in narave. V ta narativ je vključena tudi metafora naravnih virov kot otrok narave. Pojem narativ oz. „pripoved“ je v tem primeru razumljen kot temeljna „koreninska metafora“ (Hammack 2014, 53) ali „razširjena metafora“ (Bougher 2012, 155), ki spodbuja večkratno rabo metaforičnih izrazov in tako ustvari metaforične scenarije (Sinding 2017, 381).

Vojne metafore (PODNEBNI UKREPI SO VOJNA, VOJNA PROTI SEGREVANJU, BOJ PROTI PODNEBNIM SPREMEMBAM, PRELOMNA(-E) TOČKA(-E)) so med najpogostejšimi konvencionalnimi metaforami v okoljskem diskurzu in prav tako tvorijo svoj metaforični narativ, ki ga nekateri imenujejo tudi alarmistični narativ. Vendar pa psihologi (prim. Bellehumeur, Carignan 2024, 5) zagovarjajo pomen konstruktivnih in upanja vzbujajočih metafor, ki lahko spodbudijo individualno in kolektivno angažiranost (pravijo jim tudi relacijske metafore oz. metafore "so-koristi"). Primeri metafor so-koristi so: NARAVA JE MATI, STARŠ, OTROK, SESTRA; NARAVA JE NAŠ DOM; NARAVA JE NAŠ PREDNIK; NARAVA JE NAŠE KRALJESTVO; NARAVA JE SKUPNOST, NARAVA JE DAR/NARAVA JE DRAGOCENOST. Za razliko od teh alarmistične metafore (oz. metafore "zmanjševanja tveganja"), ki so lahko kratkoročno učinkovite pri pritegovanju pozornosti, dolgoročno postanejo škodljive, saj ljudi ohranjajo v stanju stalne pripravljenosti, ki vodi v stanje utrujenosti in posledično čustvene otopelosti.

Okoljska komunikacija se pogosto osredotoča na tri splošne teme, ki so med seboj povezane: naš odnos do narave, naš vpliv na okolje in kako bi morali ta vpliv odpraviti. Vsako od teh tem lahko metaforično konceptualiziramo, drugače povedano: za vsako od teh tem obstajajo metafore. Preferenca in izbira okoljskih metafor je povezana s številnimi osebnimi in družbenimi dejavniki, ki oblikujejo okoljsko zaskrbljenost in vedenje, vključno z okoljskimi in moralnimi vrednotami, politično ideologijo in krajem bivanja.

Najpogostejše metafore, ki konceptualizirajo odnos človeka do narave, so že prej omenjene metafore NARAVA JE ČLOVEK/OSEBA (MATI) in NARAVA JE NAŠ DOM ter metafora NARAVA JE VIR/SUROVINA. Najmanj obremenjena s predsodki je metafora NARAVA JE NAŠ DOM, ki poudarja simbiotični odnos med naravo in človekom (narava nam kot dobesedni dom zagotavlja zavetje, nam omogoča preživetje).

Med pomembnejšimi metaforami, ki konceptualizirajo vpliv človeka na okolje so: ČLOVEKOV VPLIV NA NARAVO JE BOLEZEN, ČLOVEKOV VPLIV NA NARAVO JE UNIČENJE, ČLOVEKOV VPLIV NA NARAVO JE NEČISTOČA. Metafora ČLOVEKOV VPLIV NA NARAVO JE BOLEZEN je razširitev metafore „narava je človek“, ki planet opisuje kot bolan ali umirajoč planet zaradi tega, kako z njim ravnamo in ga zastrupljamo. Ima negativen čustveni naboj, ki lahko sproži občutke zaskrbljenosti, nujnosti in empatije. Sklicuje se na moralne vrednote oškodovanja/škode in skrbi,

ki so bolj privlačne za liberalno usmerjene naslovnike (Flusberg, Thibodeau 2023, 532). Metafora ČLOVEKOV VPLIV NA NARAVO JE UNIČENJE je med bolj konvencionalnimi metaforami za opisovanje človekovega vpliva na okolje. Znan primer rabe te metafore je izraz „naša hiša gori“ (our house is on fire), ki ga pogosto uporablja švedska okoljska aktivistka Greta Thunberg (npr. Thunberg, 2019), da bi opisala učinke podnebnih sprememb. Ta metafora je prav tako negativno čustveno nabita in daje jasen in takojšen občutek nujnosti ter lahko sproži čustva kot sta strah in tesnoba. Zaradi intenzivnosti, povezane z izvorno domeno (požig, požar hiše/doma), metaforo pogosto označujejo kot alarmistično.

Med metaforami, ki konceptualizirajo načine, kako naj človek odpravi negativne vplive na okolje, velja izpostaviti že prej omenjeno metaforo PODNEBNI UKREPI SO VOJNA ter PODNEBNI UKREPI SO DIRKA. Obe metafori implicirata (dve ali več) nasprotni strani, nujnost ukrepov, če želimo zmagati, in ključni pomen časa (Flusberg, Thibodeau 2023, 536). Vendar pa vojne metafore izražajo dodaten občutek nujnosti, saj so v igri življenja. Vojna prav tako združuje ljudi proti skupnemu sovražniku, zato so vojne metafore bolj čustveno odmevne, sistemske in primernejše kot metafora dirke.

Vsaj nekatere (če že ne vse) našete metafore, gre pričakovati tudi v političnem diskurzu slovenskih strank o okoljskih temah pred parlamentarnimi volitvami 2022.

3 Okoljska komunikacija v izbranih besedilih slovenskih političnih strank v volilnem letu 2022

3.1 Analiza in ocena političnih programov – MZPP in Umanotera

Preden bomo ocenili ustreznost okoljske komunikacije (v skladu s priporočili izbranih priročnikov za okoljsko komunikacijo) v političnem diskurzu v času slovenskih parlamentarnih volitev leta 2022, bomo najprej predstavili vsebinsko oceno političnih programov strank (okoljska perspektiva) dveh nevladnih organizacij - Mladi za podnebno pravičnost (MZPP) in Umanotera.

Ti analizi sta za nas zanimivi zato, ker so v ospredju okoljske vsebine oz. njihovo naslavljanje v političnih programih. Sicer eksplicitno ne omenjata aspekta komuniciranja okoljskih vsebin, sta pa dobro izhodišče za primerjavo in izbor

političnih programov, ki jih bomo podrobneje analizirali. Podrobneje bomo analizirali okoljsko komunikacijo v političnih programih dveh najboljše in ene najslabše ocenjene stranke. Predvsem nas zanima razlika med oceno (naslovljenosti) okoljskih vsebin in ustreznostjo načina komuniciranja.

V svoji analizi političnih programov strank pred državnozborskimi volitvami leta 2022 v kontekstu okoljskih in socialnih zahtev je skupina Mladi za podnebno pravičnost (MZPP) upoštevala 8 področij, ki pokrivajo systemske ukrepe za pravičen zeleni prehod. Pregledala je politične programe desetih strank, ki so jih izbrali glede na to, ali se bodo "prebile v parlament ali so blizu tega, plus dve stranki, ki imata v programu visoko rangirano socialno in okoljsko pravičnost, Vesna in Piratska stranka."⁷ Omenjenih 8 področij je skupina določila v svojih Zahtevah ob podnebnih protestih 2022⁸: koordinacija, energetika, promet, delo in sociala, kmetijstvo in prehrana, urejanje prostora in narava, izobraževanje ter finance in gospodarstvo.

V sklopu prvega področja MZPP zahteva ustanovitev posebne organizacijske enote v državni upravi (npr. ministrstvo) za celovito upravljanje podnebne politike. Trenutno je okoljska politika pogosto razpršena med več resorji, kar povzroča nedoslednost in počasno izvajanje. Ustanovitev osrednjega organa bi pomenila večjo odgovornost in boljšo koordinacijo, vendar zahteva politično voljo in stabilno financiranje.

Zahteve MZPP za področje energetike so: razogljčenje do 2035, 60 % OVE do 2030, opustitev premoga in velikih HE, podpora skupnostnim energetskih projektov. Cilji so ambiciozni, a skladni z znanstvenimi priporočili. Poudarek je na decentralizaciji in pravičnosti. Težavo predstavlja močan odpor energetskih lobijev in počasno umeščanje OVE v prostor. Nekatere stranke (npr. *Levica*, *Vesna*) te zahteve dobro vključujejo, večina pa jih splošno omenja, brez rokov in konkretnih ukrepov.

Zahteve za področje prometa so: javni promet kot nepridobitna storitev, investicije v železnice, zavrnitev širjenja cestne infrastrukture, promocija hoje, kolesarjenja in dela od doma. Gre za zelo pomembno področje, kar se tiče zmanjšanja emisij, ki pa

⁷ <https://www.rtvsllo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/kaksen-odnos-do-varovanja-okolja-in-narave-ter-podnebne-krize-imajo-politичne-stranke/620696>

⁸ <https://mzpp.si/strajki/strajk-2022/zahteve/>

je politično občutljivo. Veliko strank še vedno zagovarja širjenje cest, kar je v nasprotju z zahtevami MZPP. Prometna politika pogosto favorizira avtomobilski promet, zato so zahteve v konfliktu s prevladujočimi interesi gradbenega sektorja in avtomobilske industrije.

Na področju dela in sociale MZPP zahteva: 32-urni delovni teden, dostopna javna stanovanja, podporo združništvu in socialno pravičnost v zelenem prehodu. Pravičnost zelenega prehoda je premalo naslovljena v klasičnih političnih programih. Te zahteve kažejo na pomembno povezavo med okoljsko in socialno politiko.

Zahteve MZPP za področje kmetijstva in prehrane obsegajo lokalno, sonaravno proizvodnjo, omejitev intenzivne živinoreje in prehod na ekološko kmetijstvo. Gre za področje, ki je strateško pomembno za podnebje, zdravje in biotsko raznovrstnost, ki pa hkrati zelo občutljivo, saj posega v prehransko varnost, subvencijsko politiko in interese agroindustrije. Usmeritve so smiselne, a zahtevajo dolgoročno prenovu skupne kmetijske politike (CAP) na ravni EU.

Zelo pomembno področje je urejanje prostora in narava, saj pravično in okoljsko vzdržno prostorsko načrtovanje predstavlja osnovo za vse druge ukrepe. Zahteve MZPP so: zaščita naravnih virov, upoštevanje javnosti pri umeščanju projektov in prenehanje posegov na zavarovana območja. Zahteve so upravičene, a zahtevajo spremembo paradigme (oz. prevladujočega miselnega okvirja): ne več “prostor kot vir”, ampak “prostor kot skupno dobro”. Tudi to področje pogosto trči ob razvojne interese (ceste, HE, industrija)..

Na področju izobraževanja MZPP zahteva vključitev podnebnih vsebin v kurikule na vseh ravneh izobraževanja. Ukrepi na tem področju so med najlažje izvedljivimi ter dolgoročno najbolj učinkovitimi in bi jih morale podpreti vse stranke, vendar to področje pogosto ostane spregledano.

Na področju financ in gospodarstva se zahteve nanašajo na zeleno fiskalno reformo (npr. obdavčitev onesnaževalcev, ukinitve subvencij za fosilna goriva in reforma SID banke), prestrukturiranje energetskih podjetij in preusmeritev javnih sredstev v trajnostne naložbe ter zadevajo same temelje obstoječega gospodarskega sistema. Zeleni prehod bo brez teh ukrepov omejen na “kozmetične popravke”. Stranke se tega področja pogosto izogibajo ali ga omenjajo le deklarativno.

Najbolj očitno je z okoljskim komuniciranjem povezano področje izobraževanja. Okoljsko komuniciranje ni le prenos informacij, ampak zajema tudi ozaveščanje javnosti, oblikovanje narativov o okolju, spodbujanje družbene participacije, vključevanje vrednot in emocij v razpravo o okoljskih temah (npr. podnebni strah, pravičnost). To se močno prepleta z izobraževanjem kot mehanizmom za dolgoročno spremembo razumevanja in vedenja. Zahteve MZPP glede izobraževanja (prenova kurikula, izobraževanje o podnebnih spremembah) temeljijo na konceptih podnebne oz. okoljske pismenosti, transformativnega učenja in participativne komunikacije (Tufte, Mefalopoulos 2009), ki so jedro okoljske komunikacije. Izobraževalne ustanove lahko razumemo kot trajne družbene komunikacijske kanale, ki omogočajo razširjanje informacij in norm ter predstavljajo komunikacijsko infrastrukturo, ki jo je smiselno in nujno uporabiti za okoljsko komuniciranje.

MZPP so najbolje ocenili stranke *Levica*, *Vesna* in *Piratska stranka*, ki imajo visoke ocene (4.5–5) v vseh sklopih: *Levica* 36.8, *Piratska stranka* 33.2 in *Vesna* 30.1. *Gibanje Svoboda*, *SD*, *SAB* imajo relativno pozitivno oceno, ampak jim MZPP očitajo manjšo konkretnost ali doslednost. Slabo ocenjene stranke so *SDS*, *NSi*, *Konkretno* in *Povežimo Slovenijo*, ki po mnenju MZPP pogosto ignorirajo ključne zelene zahteve in podpirajo sporne zakone (npr. za HE, TEŠ, prostorski razvoj...). Kot primer dobre prakse izpostavljajo stranko *Vesna*, ki je edina stranka, ki v celoti naslavlja zahteve MZPP, npr. z ustanovitvijo Ministrstva za podnebno pravičnost, podnebnim zakonom, ukrepi za energetske učinkovitost, trajnostno mobilnost ipd. Nekatere stranke so sicer vključile posamezne ukrepe (npr. obnovljivi viri, stanovanja, kolesarske poti), a brez konkretizacije, jasnih rokov ali pravne zavezujočnosti. Več strank ni odgovorilo na poziv MZPP, kar je pomenilo avtomatsko nižjo oceno kredibilnosti.

Umanoterina analiza volilnih programov za volitve v Državni zbor 2022⁹ se osredotoča na to, kako politične stranke naslavlajo podnebno krizo ter varstvo okolja in narave. Analiza je pokazala, da se stranke razlikujejo glede na to, kako pomembno mesto namenjajo okoljskim temam v svojih programih. Prednostno obravnavanje okolja so ugotovili le pri stranki *Vesna*, ki je varstvo naravnega okolja postavila kot glavno prioriteto v svojem programu. Pomembna, a ne glavna

⁹ <https://www.umanotera.org/novice/medtem-ko-narava-ne-more-glasovati-mi-lahko/>

prioriteta je okolje za stranki *Levica* in *Pirati*. Stranke *Gibanje Svoboda*, *LMŠ* in *SD* okoljske teme obravnavajo, vendar jih postavljajo v kontekst gospodarskih prioriteta oz. jih podrejeajo le-tem. Stranke *NSi*, *SAB* in *SDS* v veliki meri ne naslavljajo problematike varstva okolja in podnebne krize.

Umanotera je stranke razvrstila glede na kakovost in konkretizacijo njihovih okoljskih ukrepov. Upoštevali so ukrepe glede onesnaževanja, varstva okolja, zelene energije ter energetske in mobilnostne revščine. Kar se tiče zelene oz. sončne energije, so ugotovili, da jo stranke načelno podpirajo, a le nekatere stranke predlagajo konkretne ukrepe (npr. *Gibanje Svoboda*, *Levica*). Gradnjo hidroelektrarn na srednji Savi podpirajo liberalne in konservativne stranke (npr. *LMŠ*, *SDS*, *NSi*), levo usmerjene stranke (*Levica*, *Vesna*, *Piratska stranka*) pa ji nasprotujejo, skladno s stališči naravovarstvene stroke. Varstvo narave je v programih pogosto zapostavljeno; nekatere stranke (*Vesna*, *Piratska stranka*, *Gibanje Svoboda*) se zavzemajo za nova zavarovana območja in sonaravno gospodarjenje z gozdovi, druge poudarjajo gospodarski potencial gozdov (*SDS*, *NSi*). Kakovost zraka in onesnaževanje sta naslovljeni redko, predlagani ukrepi pa so neambiciozni ali celo škodljivi in kažejo nerazumevanje sistemskih vzrokov (npr. prometna infrastruktura kot rešitev za onesnaženje – *NSi* in *SD*). Preprečevanje drugih oblik onesnaževanja je razpršeno po programih in vključuje med drugim sistematične ukrepe za zagotavljanje čiste pitne vode in izboljšanje čiščenja odpadne vode (*LMŠ*), sanacijo onesnaženih tal ter strožje predpise o herbicidih in pesticidih (*Vesna*). Energetsko revščino omenja le pet strank (*Gibanje Svoboda*, *Levica*, *Pirati*, *SD*, *Vesna*), mobilnostno revščino pa naslavljajo v povezavi z brezplačnim javnim prevozom (*Levica*, *SAB*, *SD*, *SDS*), vendar brez konkretnih načrtov za javni potniški promet in železnice (z nekaj izjemami, kot sta *LMŠ* in *Vesna*).

Umanoterina analiza razlikuje tri kategorije strank: stranke, ki predlagajo konkretne in ustrezne ukrepe, stranke, ki prepoznajo glavne izzive, a predlagajo nezadostne ukrepe in stranke, ki ne naslavljajo ali predlagajo škodljive ali nekonkretne ukrepe. Najboljšo oceno je prejela stranka *Vesna*, ki ji sledita *Levica* in *Piratska stranka*, najslabše ocenjena pa je stranka *SDS*, ki so jo uvrstili v tretjo kategorijo.

Glede na rezultate obeh analiz, sta najboljše ocenjeni stranki *Vesna* in *Levica*, najslabše pa *SDS*, zato bomo podrobneje analizirali ustreznost okoljskega komuniciranja v njihovih političnih programih (poglavje 3.4).

Pred tem pa sledi pregled okoljskih poudarkov programov političnih strank v zborniku, ki ga je pripravil Državni zbor in samopredstavitev strank na portalu Slovenske tiskovne agencije (STA). Pri vseh analiziranih dokumentih si bomo zastavili sledeča vprašanja: katere stranke (sploh) omenjajo okoljsko tematiko, koliko prostora ji namenjajo, kako podrobno ali konkretno jo naslavljajo in na kakšen način (miselni okvirji, konceptualne metafore).

3.2 Okoljski poudarki iz programov političnih strank za volitve 2022

Raziskovalno-dokumentacijski sektor Državnega zbora RS je pred volitvami 2022 pripravil uradni zbornik *Programi političnih strank – volitve v DZ 2022 (DZ RS)*¹⁰, v katerem je predstavil izbrane poudarke v programih skupno petnajstih političnih strank (ki so imele v času začetka priprave zbornika javno objavljene programe). Gre za parlamentarne stranke VIII. mandata Državnega zbora: *Slovenske demokratske stranke (SDS)*, *Liste Marjana Šarca (LMSŠ)*, *Socialnih demokratov (SD)*, *Levice*, *Nove Slovenije - krščanskih demokratov (NSi)*, *Stranke Alenke Bratušek (SAB)*, *Konkretno*, *Demokratične stranke upokojencev Slovenije (DeSUS)* in *Slovenske nacionalne stranke (SNS)* ter političnih strank, ki bi po rezultatih tedanjih različnih javnomnenjskih raziskav na volitvah lahko prestopile zakonsko določeni parlamentarni prag (4 %): *Gibanje Svoboda*, *Naša dežela*, *Povežimo Slovenijo*, *Dobra država*, *Naša prihodnost*, *Piratska stranka*, *Vesna* in *Resnica*. Povzeti so politični programi vseh naštetih strank, v obliki (sicer večinoma) povzemajočih, ne direktnih, citatov, ki so pa vseeno povedni, saj so dovolj blizu originalni dikciji. Na koncu dokumenta pa so stranke primerjane po tematskih področjih, na katera se nanašajo izbrani poudarki; med njimi je tudi področje energetske politike in ekologije, ki si ga bomo podrobneje pogledali.

Stranka, ki v celoti temelji na okolju, je *Vesna*, med strankami, ki obsežno in temeljito naslavljajo okolje, pa so tudi *Levica*¹¹, *Socialni demokrati (SD)* in *Gibanje svoboda*.

¹⁰ Avtorji zbornika pojasnijo, da je nastal v sklopu raziskovalne naloge, ki jo je DZ dodelil Raziskovalno-dokumentacijskemu sektorju:

https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2022/Programi_politichnih_strank_-_volitve_v_Drzavni_zbor_2022.pdf

¹¹ Ker sta *Vesna* in *Levica* dve najboljši ocenjeni stranki v analizah MZPP in Umanotere, bomo njuna politična programa, kot je zgoraj navedeno, natančneje analizirali v posebnem poglavju, zato jih na tem mestu zgolj omenjamo.

Tudi v političnem programu *Socialnih demokratov (SD)* je okoljska tematika močno prisotna in integrirana v več področij, večinoma v področje energetike in prometa (“spodbude za sončne elektrarne na javnih in zasebnih objektih”, “naložbe v hranilnike energije in vodikove tehnologije, “zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in ogljična nevtralnost do leta 2050”). Njihovi predlogi ukrepov so bolj konkretni, nekateri upoštevajo tudi priporočilo lokalnega uokvirjanja (“izgradnja nove trase hitre železnice Maribor-Ljubljana-Koper, izgradnja hidroelektrarn na srednji Savi, izgradnja črpalnih hidroelektrarn Kozjak in Pohorje”). Večina ukrepov se nanaša na področje energetike in prometa (npr. “širitev mreže polnilnih postaj za alternativne vire goriva” in “preusmeritev tovornega prometa na železnico”), so pa tudi eni redkih, ki izrecno naslovijo podnebno in okoljsko krizo (predlagajo “sprejem resolucije o razglasitvi podnebne in okoljske krize in “ustanovitev vladne službe za podnebne spremembe” ter varstvo narave (“dvig višine javnih državnih sredstev za varstvo narave na 1 % BDP do leta 2026”).

Nekoliko manj prisotna je okoljska tematika v programu stranke *Gibanje Svoboda*. Program okolje pogosto povezuje z razvojem in inovacijami (kar aktivira miselni okvir **PODNEBNE SPREMEMBE KOT TEHNOLOŠKO TVEGANJE**) in podnebno krizo oz. spopadanje z njo uokvirja bolj tehno-reformistično (v ospredju je adaptacija na krizo). Edina poudarka, ki (bolj ali manj) eksplicitno naslavlja okolje sta: “Program je zgrajen na zelenem preboju, ki ga bo omogočilo močno vpeto gospodarstvo v mednarodne tokove” in “robusten sistem javnega financiranja razvojnih projektov – priprava zakonske podlage za izdajo namenskih obveznic za financiranje zelenega prehoda (“green bonds”) in socialnih projektov (npr. gradnje neprofitnih stanovanj, študentskih domov ipd.) (“social bonds”).” Vidika, ki jih izpostavljajo, sta predvsem energetske in gospodarske. Slednjega nakazuje izraz “zeleni preboj”, ki se pojavi kot alternativa k izrazu “zeleni prehod”, saj je povezan z idiomom “preboj na tuji trg”, ki izhaja iz drugega pomena besede “preboj” po Fran.si: vojaška akcija, pri kateri skupina vojakov z bojem pride skozi nasprotnikove položaje¹². Ta izraz sloni na drugačnem miselnem okvirju kot “prehod”, saj namesto mirne/postopne evolucije izpostavi vidik boja oz. sprememb, doseženih z agresivnejšimi dejanji.¹³ Med konkretnimi ukrepi so: sprejetje novega zakona o prednostnem umeščanju obnovljivih virov energije v prostor, povečanje investicij v elektrodistribucijsko

¹² <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=preboj>

¹³ V zborniku se pojavi še izraz »zelena preobrazba« in sicer samo enkrat, kot nadpomenka za različne vrste (zelenega) prehoda med prioritetami stranke SAB (2022, 19).

omrežje, ukinitvev obveznega priklopa na plinsko omrežje za ogrevanje v individualnih novogradnjah, referendum o gradnji nove jedrske elektrarne.

Pri mnogih strankah je prisotnost okoljske tematike zmerna, kot npr. v programu stranke *Nsi – Nova Slovenija*, ki izpostavlja predvsem eno izmed okoljskih tem: samooskrbo (“višje podpore za kmetije z zelo težkimi obdelovalnimi pogoji, podpora prodaji slovenske hrane domačemu kupcu in ustanovam, krepitev predelave in trženja lastnih izdelkov”), ki jo uokvirjajo predvsem z gospodarskega vidika, delno pa tudi promet, kjer pa zastopajo nasprotujoče si ukrepe (“3. razvojna os, širitev ljubljanske obvoznice, druga cev Karavanškega predora” – “300 km dodatnih kolesarskih povezav po Sloveniji vsako leto”). Posebej omenjajo upravljanje z odpadki (“ uvedba kavcijskega sistema za odpadno embalažo steklenic, plastenk in pločevink, postavitve objekta za termično obdelavo odpadkov, odstranitev nelegalnih deponij odpadkov”). Podnebna kriza ni posebej izpostavljena kot sistemska grožnja. So pa, kar je zanimivo, edina stranka, ki okolje oz. naravo (vsaj delno, v povezavi s kmetijstvom) izpostavi v posebnem televizijskem oglasu¹⁴.

Stranka *Konkretno*, ki se je pred volitvami 2022 priključila zavezništvu *Povežimo Slovenijo*, nominalno postavlja “zeleni in digitalni prehod slovenskega gospodarstva, družbe in države” za glavno programsko prioriteto, govori tudi o “spremembi miselnosti na način, da bi potratne navade nadomestili z zelenimi v obliki trajnostne mobilnosti in odgovornega ravnanja z odpadki”, vendar okoljske teme podreja gospodarskim: “opustitev fosilnih goriv je naj postopna”, prehod s fosilnih goriv na obnovljive vire je naj uravnotežen “z ohranjanjem stabilnosti zagotavljanja energije”, zapiranje TEŠ v letu 2038.

Zavezništvo *Povežimo Slovenijo* (*Slovenska ljudska stranka, Nova ljudska stranka, Konkretno, Andrej Čuš in Zeleni Slovenije ter Nova socialdemokracija*) okolje in naravo omenja minimalno, kar zbode v oči, ker so ena od strank članic Zeleni Slovenije. Okolje omenjajo v sklopu zaščite posameznikovega dostojanstva (“čisto okolje za Slovenijo prek uvedbe sodobnih pristopov trajnostnega izkoriščanja naravnih danosti”, “prehranska samooskrba in zdrava domača hrana za potrošnika”) ter kmetijstva (“večja podpora kmeticam, kmetom in vsem mladim na podeželju”), med splošnimi prioritetami pa navajajo, da si želijo “Slovenije, kjer ne ogrožamo narave”

¹⁴ https://www.youtube.com/watch?v=5Q_A4554dI0

(prisotna je metafora ČLOVEKOV VPLIV NA NARAVO JE UNIČENJE, ki je močno konvencionalna in čustveno nabita), vendar ne precizirajo načinov in ukrepov.

Med strankami, ki okolje naslavljajo v manjši meri in le površinsko, izstopa SDS, ki okolje omenja minimalno. Med konkretnimi ukrepi najdemo le “gradnjo 2. bloka NEK” in “vlaganje v polnilno infrastrukturo, ki bi omogočala večji razmah E-mobilnosti”. Med glavnimi prioritetami omenjajo, da bo “varstvo okolja temeljna vrednota” in da bodo “zahteve sonaravnega razvoja upoštevane ob sprejemanju vseh strateških razvojnih odločitev”, česar ne podkrepijo s konkretnimi predlogi, v sklopu kmetijstva pa omenijo samooskrbo: “Z aktivno kmetijsko politiko do samooskrbe z lokalno pridelano hrano”. Podnebna kriza ni ključna tema. Program te stranke bomo analizirali podrobneje v podpoglavju 3.4.

3.3 Samopredstavitve strank na portalu Slovenske tiskovne agencije (STA)¹⁵

STA je pred volitvami 2022 na svoji spletni strani objavila samopredstavitve strank, ki so vložile kandidatne liste za volitve v DZ. Opisi so različno dolgi, vendar prevladuje krajši format (2 do 3 odstavki). Začnejo se s splošnimi podatki (predsednica/predsednik oz. koordinatorica/koordinitor, leto ustanovitve, število aktualnih poslancev, uspeh na dosedanjih parlamentarnih volitvah), nakar sledi samopredstavitev in ključni programski cilji. Napisale so jih stranke (ne gre za povzemanje s strani STA).

Predstavi se 20 strank, med temi 9 parlamentarnih in 11 zunajparlamentarnih. 11 od teh strank je v letu 2022 prvič sodelovalo na parlamentarnih volitvah.

Po pregledu samopredstavitev, smo ugotovili, da 13 strank posredno ali neposredno naslovi okoljske teme, vendar število vključenih okoljskih tem/aspektov zelo variira. 7 strank okolja sploh ne tematizira.

Predstavitev stranke *Veresna* najbolj izčrpno in neposredno naslovi okoljske teme, saj je t.i. zelena stranka, kar izpostavijo takoj v prvem stavku. Predstavitev je pisana v prvi osebi množine, kar je opaziti pri predstavitvah večine strank, vendar pri nobeni

¹⁵ <https://www.sta.si/parlamentarne-volitve-2022/>

tako konsekventno kot pri stranki *Vesna*. Med izkušnjami stranke je na prvem mestu omenjeno varovanje okolja, kar razkrije enega dominantnih miselnih okvirjev, ki temelji na konceptualni metafori ČLOVEK KOT VARUH NARAVE. Svoje delovanje opišejo kot “resen in predan boj za ohranitev naravnega okolja”, kar nadaljuje narativ omenjenega miselnega okvirja in doda komponento boja (metafora ukrepi proti podnebni krizi so boj izpostavi urgentnost situacije. Poleg boja omenjajo tudi delovanje “v smeri preprečevanja še hujše okoljske krize”, kar se - vsaj površinsko - ujema z okvirjem preprečevanja, četudi vsi ukrepi stranke ne spadajo v ta miselni okvir; nekatere lahko prištejemo k izboljševalnemu okvirju. V nadaljevanju govorijo o okoljsko naravnani in vzdržni družbi ter uvedejo okvir pravičnosti (podnebna kriza je globalna nepravilnost/krivica) in pri tem uporabijo velelni stavek, kar je primer emfatične in čustveno obarvane komunikacije. Velelni naklon je primeren za neposredno naslavljanje recipienta in je blizu ustni/dialoški komunikaciji (to je v skladu s priporočili Schraderja, ki si okoljsko komunikacijo zamišlja kot dialoško in sodelovalno). “Prehod v zeleno družbo” povežejo s “pogumom, iznajdljivostjo, kreativnostjo in novimi znanji”, s čimer apelirajo tako na čustveni (izkustveni) kot analitični sistem procesiranja informacij. Predstavitev zaključijo z nagovarjanjem določene ciljne skupine: mladih, “ki jih okoljska kriza najbolj zadeva”.

Levica v svoji samopredstavitvi okoljske teme naslovi dvakrat (na kratko): prvič kot programski poudarek (“da bomo vsi živeli bolje, ohranili okolje”, “ideje ekološkega socializma” - poimenovanje idelogije stranke) ter med ukrepi (“Podnebna in okoljska kriza: dva odstotka BDP letno za prehod na ogljično nevtralno družbo, investicije v obnovljive vire, 10-odstotna solarizacija v petih letih, zaščita narave pred nepopravljivimi gradbeno-kapitalskimi posegi”). Ukrepi so zgolj naštet, brez komentarja. Narava je povezana z vrednoto zaščite (metafora narave kot dragocenosti) pred škodljivimi človekovimi posegi, naslovijo ogljično nevtralnost (kar sovpada z metaforo zaščite in preprečevalnim okvirjem) ter OVE.

Gibanje Svoboda govori o okolju v povezavi s “trajnostnim razvojem”, “zelenim gospodarstvom” in “energetsko samooskrbnostjo”, kar kaže na miselni okvir, ki naravo razume kot nekaj, kar služi človeku. Sicer v nadaljevanju izpostavijo, da gospodarske interese ne postavljajo pred interese okolja (“V programu ne postavljamo na tehtnico vprašanja, koliko dobička in s tem onesnaževanja še prenese naše okolje, temveč smo se brezpogojno zavezali zavarovati naravo.” - metafora ČLOVEKOV VPLIV NA OKOLJE JE ONESNAŽEVANJE/NEČISTOČA (po Flusberg,

Thibodeau 2023, vendar v predstavitvi prevladuje antropocentrično videnje narave kot vira, ki je kot taka podrejena človeku (“okoljevarstveno vzdržne politiko” povežejo s “socialno vzdržno politiko”).

Stranka Alenke Bratušek (SAB) omeni okolje samo indirektno, v povezavi z “dvigom lokalne samooskrbe s hrano in pitno vodo ter energetske neodvisnostjo Slovenije” (naslovi zgolj dva aspekta okolja in okoljske krize, ki ju umesti v antropocentrični okvir).

Demokratična stranka upokojujencev Slovenije (DeSUS) svoje poudarke formulira na način “ZA x” in med njimi navaja “ZA ohranitev zdravega okolja in zeleni razvoj” (beseda ohranitev aktivira miselni okvir skrbi za naravo, ki temelji na metafori človek je mati/starš narave), kar kasneje precizirajo kot “ZA zrak in vodo, ZA zeleno okolje, ZA rodovitnost zemlje, ZA zdravo rast naših vnukov” (naščejejo nekatere aspekte okolja, aspekt koristnosti/rodovitnosti zemlje in izpostavijo miselni okvir prihodnosti).

Domovinska liga (DOM) v predstavitvi izrazi zgolj “nasprotovanje zelenemu prehodu in digitalizaciji, kot si ga zamišljajo globalisti, ker ni ne tehnično in ne ekonomsko izvedljiv”. Izpostavljanje tehnične in ekonomske izvedljivosti ustreza antropocentričnemu videnju narave in miselnemu okvirju podnebne spremembe kot tržna neuspešnost (po Hulmu, 2011).

Lista Marjana Šarca (LMŠ) okolje naslovi zelo na kratko: “/.../družba znanja je namreč temelj za razvoj, zeleno preobrazbo /.../”; zeleno preobrazbo poveže z izobraževanjem, ki je sicer zelo pomembna komponenta, ampak ne more predstavljati edinega ukrepa.

Slovenska demokratična stranka (SDS) samo enkrat (posredno) omeni okolje (“Vzpostavili bomo realne pogoje za zeleno in digitalno preobrazbo.”). V nadaljevanju govorijo še o “krepitevi odzivnosti in odpornosti pred nesrečami”, “zagotavljanju stabilne oskrbe z električno energijo” in “davčnem razbremenjevanju kmetov”, kar so aspekti, ki so povezani z okoljem, ampak temeljijo izključno na antropocentričnem in utilitarističnem videnju okolja in narave.

Piratska stranka Slovenije (Pirati) prav tako zgolj enkrat omeni okolje, med rešitvami, ki jih predlagajo v programu (“reševanje okoljske krize” – aktivirajo okvir preprečevanja in metaforo OKOLJSKA KRIZA JE VOJNA, vendar ne navedejo konkretnih ukrepov).

Naša dežela - Stranka dr. Aleksandre Pivec med programskimi načeli omeni “varovanje okolja in trajnostni razvoj”, brez preciziranja ukrepov, brez dodatnih razlag. Sam termin “varovanje okolja” sicer aktivira metaforo človek kot varuh narave, vendar ne sugerira zavestne odločitve uporabe s strani stranke, saj gre za ustaljen termin, ki se logično pojavlja v tovrstnih kontekstih.

Stranki *Naša Pribodnost in Dobra država* okolje omenita samo posredno (“samooskrba na vseh področjih”), v tesni soodvisnosti s človekovimi potrebami.

Zavezništvo *Povežimo Slovenijo* med tremi ključnimi vprašanji programa navaja tudi naravo: “Kaj je dobro za ljudi? Kaj je dobro za gospodarstvo in kmetijstvo? Kaj je dobro za naravo?”, s čimer izpostavi sopovezanost narave s človekom in njegovo utilizacijo narave. Formulacija v obliki vprašalnega stavka je sicer dialoško usmerjena, kar spada med načela ustrezne okoljske komunikacije po Schraderju (2022), k čemur prispeva tudi preprostost jezika, vendar v nadaljevanju vsebinsko dodatno izpostavi antropocentričnost pristopa stranke (“povsod ustvariti pogoje za razvoj na način, da spoštujemo načela trajnosti in dostojanstvo človeka” – trajnost sicer omenjajo na prvem mestu, človeka na drugem, kar vsaj nominalno izpostavi okolje kot prioriteto).

Zavezništvo *osvobodimo Slovenijo (ZOS)/ Gibanje Zedinjena Slovenija (ZSI)* med temeljnimi načeli sodelovanja na volitvah omenja “samooskrbo prebivalstva Slovenije kot pomembnega dejavnika varnosti ter obstoja naše družbe in države z zaščito domačega gospodarstva, javnih služb, vodnih in drugih naravnih virov”. Omenjene so posamezne okoljske teme (samooskrba, zaščita naravnih virov), ampak šele za gospodarstvom; pri tem izstopi okvir preprečevanja in utilitaristično videnje narave.

Ostale stranke, kot smo že zapisali, okoljskih tem ne naslavlajo.

3.4 Okoljska komunikacija v političnih programih najboljše in najslabše ocenjenih strank (glede na analizi MZPP in Umanotere)

V tem podpoglavju si bomo podrobneje pogledali komuniciranje o okoljskih temah v programih dveh – po mnenju MZPP in Umanotere - najboljše ocenjenih strank: stranke *Levica* ter edine (eksplicitno) zelene in druge najboljše ocenjene politične stranke (*Vesna*), kakor tudi najslabše ocenjene stranke (*SDS*).

Program stranke *Vesna – Zelena stranka*¹⁶ obravnava okolje oz. varstvo okolja kot temeljno vrednoto in strateško izhodišče vseh politik ter ključ za dolgoročno preživetje ter dostojno življenje. Poudarja nujnost sistemskega odziva na podnebno krizo, ohranjanja biotske raznovrstnosti ter pravične družbene preobrazbe. Zavzema se za popoln prehod na obnovljive vire, zmanjšanje rabe virov, trajnostno mobilnost, ustavno zaščito okolja ter večjo vlogo lokalnih skupnosti. Posebnost je predlog ustanovitve posebnega ministrstva za podnebje in naravo. Beseda okolje se pojavi 32-krat, od tega 26-krat v povezavi z naravnim okoljem; beseda narava pa 5-krat.

V svojem političnem programu prvo poglavje z naslovom „Okolje“ namenja okoljskim temam; poglavje obsega 12 strani in ima 7 podpoglavij: *Sistemeski pristop k blaženju in prilagajanju na podnebne spremembe; Cvetoče zeleno gospodarstvo, ki poganja korenine za vzdržno (od)rast Slovenije; Razogljičenje energetskega sistema, zmanjšanje rabe energije v stavbah; (R)evolucija na področju mobilnosti; Čista voda, zrak in tla za kakovostno življenje v zdravem okolju; Ohranjena pestra živa in neživa narava; Trajnostno kmetijstvo; zdrava, varna in lokalno pridelana hrana ter sonaraven način rabe gozda*. Nekateri od podnaslovov so izrazito (nekonvencionalno) metaforični „cvetoče gospodarstvo, ki poganja korenine“, drugi vsebujejo konvencionalne (terminološke) metafore kot je „razogljičenje“, „(od)rast“, „blaženje podnebnih sprememb“ ipd.

Podnaslov poglavja je „Okolje, v katerem živimo, in narava, katere del smo.“, ki nakazuje neantropocentrični mentalni model; stranka človeštva ne vidi kot ločenega od narave (ali nad njo), ampak kot njen del, kar predstavlja pomembno razliko z ideologijami ostalih strank. V uvodu (2022, 2) izpostavljajo ohranjanje „naravnega okolja“ in skrb zanj; le-to umestijo v okvir prihodnost in preprečevanja („da tako ostane tudi za prihodnje generacije“). Kritično komentirajo razvoj, razumljen v

¹⁶ <https://www.vesnazelenastranka.si/wp-content/uploads/2022/02/vesna-PROGRAM-v06.pdf>

smislu „nenehne gospodarske rasti” (miselni okvir podnebnih sprememb kot pretiranega potrošništva po Hulmu, 2011), ki vodi „do razmer, ko današnji način življenja ne bo več mogoč”. Gre za povezavo okvirjev prihodnosti in sedanjosti, ki jo najdemo tudi v naslednjem odstavku: „To dolgujemo sebi, svojim otrokom, prihodnjim generacijam in vsem drugim živim bitjem na tem planetu”; spet omenijo tudi druga živa bitja, kar je v skladu z neantropocentričnim mentalnim modelom, glagol „dolgovati komu kaj” pa je čustveno obarvan in evocira odgovornost. Kritiko ponazorijo z metaforo „sestopiti moramo z drvečega vlaka”; gre za pogosto metaforo ZEMLJA/PLANET JE DRVEČI VLAK (znana je tudi v obliki EARTH IS A SPACESHIP – prim. Flusberg, Thibodeau 2023), kar sugerira ranljivost človeštva in njegovo majhnost v primerjavi z naravo (ki je po analogiji z vesoljem vseobsežna) in ima alarmističen podton. V skladu z načeli ustreznega okoljskega komuniciranja pa takoj po teh kritičnih stavkih omenijo iskanje rešitev: „z znanjem, inovativnostjo, ustvarjalnostjo in predvsem solidarnostjo bomo našli ustrezne rešitve”, ki jih povežejo z lastnostmi, ki so ljudem blizu in jih motivirajo. Uporabijo tudi miselni okvir, ki gradi na metafori človekov vpliv na naravo je uničenje: „projekte, ki bodo prispevali k blaginji vseh ljudi in ne bodo uničevali okolja.” V nadaljevanju zeleni prehod okarakterizirajo kot nujen in z metaforo „za seboj ne bo puščal poražencev” aktivirajo miselni okvir podnebnih ukrepov kot boja: „Le tako bomo namreč lahko zagotovili, da nujen zeleni prehod za seboj ne bo puščal poražencev”. V zaključnem stavku uvoda opišejo cilj preobrazbe Evropske unije: „vodilna ozelenjena, nizkoogljična in solidarnostna skupnost narodov in državljanov”, kar je zanimiva metafora, ki primerja človeško skupnost z naravo, ki deluje po principu solidarnosti, se samoregulira in je zelena. Uvod je napisan zelo učinkovito in uporabi ustrezne in s strankino ideologijo usklajene miselne okvirje in metafore. V ostalih podpoglavjih prevladuje terminologija s področja državne uprave in zakonodaje ter okoljevarstva, zaradi česar je jezik nekoliko manj transparenten in razumljiv (za širšo ciljno publiko), kar je običajno za dikcijo vseh strankarskih programov. Mestoma se pojavijo zanimive analogije in metafore kot je npr. „Hkrati bo tudi glasen zagovornik načela, da veliki onesnaževalci, katerih dejavnost temelji na izplačilu minimalne plače, tako za neposredno okolje kot tudi za širšo družbo niso rešitev, ampak breme (2022, 6).”, ki onesnaževanje poveže s socialno nepravičnostjo in izpostavi perspektivo, ki v industriji (kljub finančnemu aspektu) ne vidi rešitve za podnebno krizo, ampak dodatno breme za okolje. V poglavju o energetiki se eksplicitno izrečejo proti TEŠ6, proti izgradnji novega jedrskega objekta (NEK-2) in proti naložbam v hidroelektrarne na srednji in spodnji Savi, kar je dovolj specifično in

lokalno umeščeno, da nagovori ciljno občinstvo. Lokalno uokvirjanje je prisotno tudi pri posameznih predlaganih ukrepih kot je „Pripravili bomo tudi celosten načrt in časovnico sanacije čezmerno onesnaženih območij, kot so Celje, Moravče, Mežica in Idrija” (2022, 11). V poglavju o kmetijstvu je jezik spet bolj slikovit in enostaven, aktiviran pa je tudi okvir izboljševanja: „Srednja in starejša generacija se še spominjata okusa, ki ga je imela hrana v času, ko so jo pripravljale naše babice” (2022, 12) – sugestira, naj hrana spet dobi takšen okus. V delu poglavja, ki govori o gozdovih, se pojavijo zanimivi metaforični opisi, ki temeljijo na konceptualni metafori NARAVA JE DAR: „Gozdovi so resnična srebrnina, bogastvo Slovenije.« Pojavi se tudi konvencionalna metafora „So pljuča našega planeta”, ki temelji na konceptualni metafori ZEMLJA JE ČLOVEŠKO TELO, kar je v skladu z mentalnim modelom, ki poudarja povezanost in soodvisnost človeka od narave.

Med pomembnejšimi okoljevarstvenimi ukrepi stranke so: razglasitev podnebne krize in ustanovitev Ministrstva za podnebno pravičnost in varovanje okolja, uzakonitev obveznega obvestila o škodljivih učinkih porabe fosilnih goriv, opustitev rabe premoga do leta 2030, opustitev izgradnje hidroelektrarn na srednji in spodnji Savi, sistem integriranega javnega potniškega prometa za vse prebivalce, subvencioniranje zamenjave starih kurilnih naprav, prepoved uporabe rakotvornih herbicidov, kot je glifosat, vzpostavitev registra degradiranih območij ter nacionalnega registra divjih odlagališč smeti in gradbenih odpadkov. Ukrepi naj bi najbolj zgoščeno komunicirali dejanja oz. vsaj namen delovanja stranke in bi kot taki morali biti dovolj konkretni/specifični. Nekateri od naštetih izkazujejo zadostno konkretizacijo in so formulirani jasno ter razumljivo, vendar ne vsi (kar stranki v svoji analizi očita MZPP).

V programu *Levice*¹⁷ je okoljska tematika močno prisotna in strukturno povezana s socialno politiko. Beseda “okolje” se pojavi 23-krat, od tega 17-krat v povezavi z naravnim okoljem. Poglavje, posvečeno okolju, ima naslov “Ohranimo naravno okolje za prihodnje generacije”, s podpoglavji *Pravična podnebna tranzicija, Obrnanjanje narave in zagotovitev zdravega življenjskega okolja za vse, Kmetijstvo po meri narave in družbe*. Obsega 10 strani, podpoglavja pa predstavljajo področja energetike, varstva narave in kmetijstva; v vsakem podpoglavju so predlagani posebni okoljevarstveni ukrepi,

¹⁷ <https://www.levica.si/wp-content/uploads/2022/03/levica-program-2022-online.pdf>

ki v primerjavi z drugimi strankami vsebujejo višjo stopnjo konkretizacije in specifičnosti (lokalno uokvirjanje), kot je ugotovila tudi analiza MZPP.

Med pomembnejšimi ukrepi za 3 izpostavljena podporočja so: “zagotovitev 2 % BDP za boj proti podnebnim spremembam; prepoved oglaševanja fosilnih goriv; opustitev subvencij za vsa fosilna goriva do leta 2025; uvedba ogljičnega davka na letalsko gorivo; prepoved uvoza krme, povezane z izsekavanjem pragozdov; ukinitvev subvencij za vsa osebna vozila in preusmeritev teh sredstev v elektrifikacijo javnega potniškega prometa; opustitev pridobivanja in rabe premoga do leta 2030 in gospodarsko prestrukturiranje Šaleške regije; začasna zaustavitev projekta NEK-2 in izvedba referendumov o njeni gradnji; izvedba programa izgradnje večjih sončnih elektrarn in solarizacije streh, s katerim bomo v petih letih dosegli 10 % sončne energije v prevzemu; ustanovitev projektne pisarne za administrativno pomoč pri izvajanju projektov sončnih elektrarn; uvedba sistema javnega monitoringa emisij nevarnih snovi in realnočasovna objava podatkov o meritvah; prepoved rudarjenja zemeljskega plina z metodo frackinga; širjenje nabora prepovedanih proizvodov plastične embalaže za enkratno uporabo in cigaretnih filtrov iz plastike s ciljem dokončne opustitve vseh tovrstnih proizvodov do leta 2030; uvedba kavcijskega sistema vračila steklene, plastične in aluminijaste embalaže; nasprotovanje gradnji novih hidroelektrarn na Muri in Savi; uvedba javnega brezplačnega železniškega potniškega prometa, vključno z brezplačnim prevozom koles; uvedba javne neprofitne službe za souporabo avtomobilov v javni lasti in postopna omejitev uporabe osebnih avtomobilov”.

Naslov poglavja aktivira okvir človeka kot varuha narave in ga poveže z okvirjem prihodnosti – mentalni model je bolj antropocentričen (v primerjavi s programom stranke *Vesna*). Tudi med prioritetai stranke v uvodu najdemo formulacijo “Nevladne organizacije in civilna družba, ki delujejo na področju okolja in naravovarstva, so ključni varuhi skupnega, narave in okolja (2022, 6)” – narava in okolje sta tu metaforično konceptualizirana kot skupnost (Bellehumeur, Carignan 2024). Okoljsko tematiko načnejo s temo podnebne tranzicije, ki jo povežejo s pojmom pravičnosti (kar aktivira okvir **PODNEBNIH SPREMEMB KOT GLOBALNE KRIVICE** po Hulmu (2011)); podnebno krizo opredelijo kot “krizo sistema, krizo kapitalizma” (2022, 123). Tako kot stranka *Vesna*, ne govorijo o spremembah, ampak o krizi.

Uvodni odstavki vsakega podpoglavja so napisani (podobno kot Uvod programa stranke *Vesna*) nekoliko bolj poljudno; v prvih dveh podpoglavjih prevladuje kritika miselnega okvirja, ki temelji na konceptualni metafori NARAVA KOT VIR (ki ga ljudje izkoriščajo): govorijo o “nebrzdani rabi naravnih virov v kapitalizmu” (2022, 122); “izkoriščanje okolja” povežejo “z izkoriščanjem delovnih ljudi“, kar ustreza mentalnemu modelu levo usmerjenih strank (ideologija “ekološkega socializma”).

Stranka Socialnih demokratov Slovenije (SDS) v uvodu v svoj program¹⁸ okoljskih tem ne omenja. V drugem poglavju, naslovljenem *Središčne vrednote*, pod 16. točko omeni “pozitiven odnos do okolja“, kar razumejo kot “prizadevanje za zmanjševanje negativnih vplivov na živo in neživo naravo ter zmanjševanje sedanjih pritiskov na okolje”. Izraz “pritisek na okolje” temelji na metafori, da je človekov vpliv breme/teža, ki sloni na okolju, kar nakazuje izrazito antropocentričen mentalni model (človeka postavlja izven narave, ga vidi kot “upravnika” narave). Kot metode za izboljšanje odnosa do okolja omenjajo “ustrezne vrednote in ravnanje, okolju prijazno gospodarstvo in tehnologije ter ustrezno upravljanje rabe prostora in ravnanja z odpadki”, vendar ne konkretizirajo, kako doseči te spremembe.

V poglavju *Na znanju temelječa družba* v točki 68 (2022, 8), omenjajo “zdravo okolje” kot enega izmed “evropskih konceptov” (skupaj z izobraževanjem, trajnostnim razvojem, kakovostno zaposlenostjo, in socialno kohezijo), ki se jim stranka pridružuje, vendar ne precizirajo, kako ga razumejo.

Tudi SDS v programu nameni posebno poglavje okolju, z naslovom *Upravljanje s prostorom in skrb za okolje* – izraza “upravljanje” in “skrb” kažeta na določeno dihotomijo – “skrb” spada v narativ konceptualne metafore narava je otrok / človek je starš, medtem ko “upravljanje” sugerira neko materialno dobrino, o kateri človek odloča (narava kot vir/surovina). Večina členov tega poglavja tematizira prostorsko politiko, ki “mora biti tudi strokovni varuh biotske in kulturne pestrosti narave, morja, rek in virov pitne vode, kmetijskih tal, čistega ozračja, celotne naravne in kulturne dediščine ter usmerjevalec turističnega razvoja v sozvočju z naravo”. Gre za mešanico miselnih okvirjev: narava kot otrok, narava kot zaklad na eni strani in narava kot vir/surovina na drugi strani. V točkah 95, 96 in 97 (2022, 11) so zaporedoma obravnavana področja kmetijstva, podnebnih sprememb ter naravnih

¹⁸ <https://www.sds.si/app/uploads/2025/03/program-sds.pdf>

in drugih nesreč. V 95. točki so v sklopu reforme kmetijstva omenjene “druge ugodnosti”, kot npr. “varovanje okolja, naravne in kulturne krajine ter tradicije”, ki so bile posledica te reforme (ki jo je uvedla SDS, ko je bila na oblasti). Ampak v odstavku kot celoti, je izpostavljeno koriščenje narave (zemlje) in konkurenčnosti kmetijstva, ne varovanje narave. V 96. točki podnebne spremembe opišejo kot “eno od največjih in najbolj kompleksnih groženj človeštvu in okolju”. Izraz “sprememba” (namesto “kriza”) sicer nakazuje nealarmistični pristop, vendar beseda “grožnja” deluje nasprotno. Enako velja za formulaciji “preživetje revnejših prebivalcev planeta” in “obstoj živalskih vrst” – umeščata se v miselni okvir podnebnih sprememb kot vojne (v tem primeru imajo vlogo agresorja, ki ogroža človeštvo). V nadaljevanju odstavka omenjajo “zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov”, kar bo spodbudilo in tudi “prisililo prehod v nizkoogljično družbo”, vendar tega ne podkrepijo s konkretnimi ukrepi. Zanimiv je izraz “prisililo”, ki vsekakor ne ustreza načelom ustrezne okoljske komunikacije, saj se je prisila kot (politična in komunikacijska) strategija izkazala za neuspešno. V točki 97 “naravne in druge nesreče” povežejo z “negativnim človekovim delovanjem na okolje”, kakor tudi z okvirjem nacionalne varnosti (govorijo o “vedno večji grožnji”, “vojaški grožnji”). Kot rešitev navajajo “krepitev gospodarstva” ki jo omenijo na prvem mestu, nakar dodajo še OVE in “krepitev trajnostnega in sonaravnega razvoja” – zaporedje ni naključno, ker okolje ni med prednostnimi temami tega programa, o čemer pričajo tudi skopi predlagani ukrepi (gradnja 2. bloka NEK, vlaganje v polnilno infrastrukturo, ki bi omogočala večji razmah E-mobilnosti).

4 Okoljska komunikacija v televizijskih soočenjih političnih strank na RTV Slovenija

Odločili smo se analizirati televizijska soočenja, ki jih je pripravila nacionalna televizija, ker ima ta format oddaje na RTV Slovenija najdaljšo tradicijo. V okviru volitev 2022 je TV Slovenija na 1. programu predvajala 15 volilnih oddaj, 10 soočenj parlamentarnih strank, 4 soočenja zunajparlamentarnih strank ter oddajo na volilno nedeljo. Parlamentarne stranke so razdelili v dve skupini, kombinacija strank pa je bila vsak teden drugačna, tako da so se v štirih tednih (od 24.3.2022 do 24.4.2022) v soočenjih srečali vsi, kar pomeni 20 strank (od tega 9 parlamentarnih in 11 zunajparlamentarnih). O okoljskih temah so govorili v 10ih od 15 oddaj.

V prvem predvolilnem srečanju¹⁹, ki je bilo na programu 24. marca 2022, so se soočili predsedniki in predstavniki devetih parlamentarnih strank (*SD, SDS, Levice, NSi, LMS, Konkretno, SAB, SNS, DeSUS*) Od prisotnih so trije naslovili okoljsko problematiko, vsi v povezavi s kmetijstvom, in sicer *SAB, SNS* ter *Konkretno*. Predstavniki *SNS* je dejal, da je “treba kmetijsko politiko povezati z ekološkimi vprašanji” in to podkrepil s primerom Apaške doline, ki po njegovih besedah “umira, ker nevladniki ne pustijo zgraditi hidroelektrarne na Muri.” Če bi jo zgradili, bi se “s tem dvignila podtalnica in Apaška dolina bi zaživela in tam je področje za sajenje marsičesa.” Njegova razlaga (ki ni znanstveno podkrepljena) je umeščena v metaforični narativ narave kot vira/surovine, ki obstaja predvsem zato, da zadovolji človekove potrebe. Ko dramatično izjavi, da dolina “umira”, s tem na prvi pogled izraža sočutje in skrb za naravo, vendar povezava s “sajenjem” in kmetijstvom razkrije, da gre za predvsem utilitarističen in antropocentričen mentalni model. Kmetijstvo ne opredeli kot sonaravno ali ekološko. V njegovi izjavi je vsebovana tudi kritika okoljevarstvenikov, ki jih opiše kot “nevladnike”, kar ima negativno konotacijo (uokvirja jih kot krivce za umiranje doline in v tem kontekstu izraz “nevladnik” sugerira nekoga, ki je proti vladi in proti splošnemu dobremu, ne zgolj nekoga, ki ni del vlade). Zavajajoča je kombinacija upoštevanja načel okoljske komunikacije (lokalni okvir, čustveno obarvan in enostaven jezik) in vsebine, ki izraža okoljski skepticizem. Podobnega mnenja je predstavnik stranke *Konkretno*, ki je izjavil, da je aktualni vladi na področju kmetijstva “čisto spodrsnilo” in da je kmetovanje marsikje onemogočeno zaradi “pretirano ostrih pogojev naravovarstva”, kar prav tako negativno okarakterizira naravovarstvo in izrazi dvom v nujnost ukrepov za zaščito narave. Predstavnica stranke *SAB* okoljsko problematiko naslovi posredno, v povezavi z “energetsko, prehransko in finančno neodvisnostjo”. Vidik prehranske neodvisnosti je antropocentričen: govori o tem, da bi morala “država spodbujati, da vsak, ki ima vsaj košček zemlje, poskrbi tudi za en del svoje prehrane z zelenjavo”, kar je gotovo dober okoljski ukrep, ki sicer uokvirja zemljo/naravo kot vir/surovino (kar implicira, da sama po sebi nima vrednosti), vendar – če to hrano pridelamo na sonaraven način – naravi ne škodi.

¹⁹ <https://www.rtvlo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/prvo-predvolilno-soocenje-devetih-predsednikov-in-predstavnikov-parlamentarnih-strank/616967>

31. marca 2022²⁰ je bilo prvo soočenje zunajparlamentarnih strank (*Piratske stranka, Resni.ca, Naša prihodnost in Dobra država, DOM, Vesna in Nestrankarska ljudska lista gibanja Zdrava družba, Za ljudstvo Slovenije*), v katerem okolje ni bilo posebej tematizirano, z izjemo izjave predstavnika stranke *Vesna*, ki je okolje omenil v povezavi s sodelovanjem z drugimi strankami (v primeru, da jim uspe priti v parlament): “V Vesni, zeleni stranki, si želimo socialne, pravične in solidarne države. S tistimi, ki bodo te vrednote gojili in imajo podoben načrt, bomo sodelovali na vseh projektih”, ampak, da v vlado “absolutno ne bi šli s tistimi, ki osnovna demokratična pravila kršijo” (SDS, Jelinčič), s tem, da so velikokrat “za okolje škodljive in koruptivne tudi leve vlade”. Ta izjava pozicionira stranko *Vesna* nad interesi (samo) človeštva, saj demokracijo posredno povezuje z varstvom narave (tisti, ki ji škodujejo, niso demokratični).

4. aprila 2022²¹ se je odvilo soočenje petih parlamentarnih strank (*SDS, SAB, Levica, NSi, SD*) o vojni v Ukrajini in prihodnosti EU. Okolje ni bilo med izpostavljenimi temami, je pa bilo enkrat eksplicitno omenjeno, in sicer s strani predstavnika *Levice*, ki je v sklopu vprašanja, kakšen odnos vzpostaviti do Rusije po koncu vojne odgovoril, “da smo spet priča blokovski delitvi, kakršno smo videli med hladno vojno, kar je po njegovi presoji tekma brez dna. Imamo težnjo po oboroževanju, kar je slabo za vse, pa tudi za okolje”. Oboroževanje primerja s tekmo (kar je izvorna domena konvencionalne metafore *PODNEBNI UKREPI SO DIRKA*), posredno pa poveže okvir nacionalne varnosti z okoljevarstvom. Predstavnik stranke *SAB* je v sklopu istega vprašanja posredno naslovil okoljsko tematiko oz. enega izmed aspektov - samooskrba s hrano in energijo: “Ljudi ne zanima, kdo bo dobil kakšen mednarodni spor, ampak kako bodo živeli v Sloveniji, zanimajo jih pokojnine, zanima jih zdravstvo, zanimajo jih plače in samooskrba z energijo in hrano ter dobrinami, ki jih ta kriza močno draži.” Energija, hrana in dobrine (ter njihova cena) so aspekti okolja, ki služijo človeku (kar seveda ni nepomembno), vendar kažejo na antropocentrični mentalni model, ki ne izpostavlja varstva narave.

²⁰ <https://www.rtvsl.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/slovenija-zdaj-soocenje-zunajparlamentarnih-strank/617772>

²¹ <https://www.rtvsl.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/slovenija-zdaj-soocenje-parlamentarnih-strank-o-vojni-v-ukrajini-in-prihodnosti-eu-ja/618270>

Naslednje soočenje²² je bilo 7. aprila 2022, ko so se srečale neparlamentarne stranke (*Piratska stranka*, *DOM*, *Za ljudstvo Slovenije*, *Resni.ca*, *Vesna*, *nestrankarska lista gibanja Zdrava družba*, *Naša prihodnost in Dobra država*) in razpravljale o vlogi Slovenije v mednarodni skupnosti. Okoljske teme so bile naslovljene v sklopu vprašanja, ali lahko premagamo energetske odvisnosti in kaj bo prva poteza strank po volitvah. Prvo vprašanje se fokusira samo na en aspekt okoljske krize (energetske odvisnosti). Predstavniki *Piratske stranke* je v kontekstu ukrepov zoper Rusijo izpostavil, da “plin ni edina stvar, na kateri bi morali graditi”, ampak da “potrebujemo OVE in stabilne vire elektrike, ki bi jo morala zagotoviti jedrska energija”. Naslovi okolju prijazne oz. prijaznejše energente, toda umesti jih v kontekst gospodarstva oz. okvirja **PODNEBNIH SPREMEMB KOT TRŽNE NEUSPEŠNOSTI**. Predstavniki *Domovinske lige* “v OVE-ju ne vidi rešitve, saj “sonce in veter nista zanesljiva”, zato je za jedrsko energijo oz. za postavitvev NEK-2. Tudi predstavniki *Resni.ca* v imenu “samooskrbe z energijo” podpira jedrsko energijo, ampak ne izgradnje NEK-2, ker gre za potresno območje, gibanje *Zdrava družba* pa ne podpira “jedrskih lobijev”, vendar ne iz prookoljskih razlogov, temveč zato, ker so druge rešitve potencialno “cenejše, varnejše in ugodnejše”. Stranki *Naša prihodnost in Dobra država* sta izrazili mnenje, da “na kratek rok OVE niso rešitev” ter da “podpirajo nadgradnjo jedrskih kapacitet z novejšo tehnologijo modularne jedrske elektrarne”. Dolgoročno in vzporedno pa bi naj potekala “aktivna in agresivna” usmeritev v zelene, obnovljive vire energije. Zastavili so tudi srednjeročni cilj: “okoli 90-odstotna energetska in 80-odstotna prehranska samooskrba”. Povezava pridevnikov “aktivna” in “agresivna” (usmeritev) ni najbolj posrečena, ker asociira nekaj pozitivnega – prookoljsko delovanje – z agresijo, kar prispeva k občutku vsiljevanja rešitve, na kar naslovniki praviloma ne reagirajo pozitivno. Predstavnica stranke *Vesna* je dejala, so OVE “popolnoma neizkoriščen potencial v Sloveniji, ker je njihovo lastništvo razpršeno” in da je “sonce zastoj”, kar je sicer tudi utalitaristično uokvirjanje, vendar je pogojeno s kontekstom in povezano z argumentacijo sogovornikov (ki so v ospredje postavljali rentabilnost OVE, ne pa okoljevarstvo). Navedla je tudi konkretne argumente za postavitve sončnih elektrarn (“v Sloveniji imamo odlično razmerje med osončenjem in strehami”) in izrazila kritiko, da za to ni interesa, medtem ko je NEK-2 “izjemno drag projekt”.

²² <https://www.rtvlo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/soocenje-neparlamentarnih-strank-o-vlogi-slovenije-v-mednarodni-skupnosti/618668>

Drugo vprašanje je bilo odprto in bolj povedno, saj je vsaka od strank izpostavila svoje dejanske prioritete. Samo stranka *Vesna* je med prvimi potezami navedla (poleg demokracije in socialne pravičnosti) tudi okolje: “Smo zadnja generacija, ki lahko na področju okolja še kaj spremeni, vse drugo je v primerjavi s tem brez smisla”. Pri tem se aktivira okvir sedanjosti (sedanja generacija je “zadnja generacija”), kar sicer lahko deluje tudi alarmistično, ampak izjavo zaključí s pozitivno noto (“ki lahko še kaj spremeni”), kar je v skladu s priporočili ustrezne okoljske komunikacije.

14. aprila 2022 je bilo tretje soočenje zunajparlamentarnih strank²³ (*Piratska stranka, Nestrankarska ljudska lista gibanja Zdrava družba, Domovinska liga, Vesna, Resni.ca, Za ljudstvo Slovenije*). Okoljske teme niso bile del razprave, se pa je predstavnik stranke *Vesna* v svojih odgovorih na skoraj vsako od vprašanj navezal nanje. Na vprašanje o težavah v pravosodju je odgovoril s “če se namreč ne lotimo podnebnih sprememb, na vročem in mrtvem planetu, ne bomo imeli ne pravosodja niti drugih državnih sistemov”, kar je relevantna replika, četudi zaostreno formulirana, kar pa je zelo običajno v političnih diskusijah. Človeške strukture (kot pravosodje) umesti v kontekst “mrtvega planeta” in mu jih podredi. To ustreza neantropocentričnemu mentalnemu modelu, na katerem temelji strankina ideologija. Na vprašanje o protestih, ki so med epidemijo zamajali Slovenijo, je spomnil na svoj “20-letni okoljski aktivizem” in proteste Ekokroga označil za “mirne, kulturne, vsebinske”. Dopolnil je, da se „tako lahko protestira in na koncu tudi zmaga, je pa treba biti vztrajen“. Ta vztrajnost se (po asociaciji) prenese tudi na okoljevarstvo nasploh, kar je spreten prijem za preusmeritev pozornosti na temo, o kateri zares hoče govoriti.

Na vprašanje, če jim ni žal, da nimajo poslanca, kljubujoče odgovori, da so “ponosni na to, da nimajo nobenega poslanca. Pa so hoteli priti k nam. Zato smo edina prava zelena stranka s podporo evropskih zelenih, ki je nastala iz civilnih gibanj. Na to smo ponosni.” Odgovor je delno nekoherenten (“prišli so” – kdo je prišel?), vendar s svojo emfatičnostjo deluje prepričljivo in z izpostavljanjem pridevnika “zelen” pozornost usmeri na okolje.

²³ <https://www.rtvlo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/slovenija-zdaj-tretje-soocenje-zunajparlamentarnih-strank/619925>

19. aprila 2022 je bilo soočenje 6 parlamentarnih strank²⁴ (*DeSUS, SAB, SNS, LMS, Naša dežela, skupna lista strank Naša prihodnost in Dobra država*). Napovedana je bila razprava o odprtih gospodarskih, javnofinančnih in okoljskih vprašanjih, ki pa niso bila naslovljena direktno, ampak v povezavi s področjem energetike oz. vrsto energentov, ki naj bi predstavljali rešitev oz. izhod iz energetske krize (jedrska energija, plin, OVE).

Skupna lista strank *Naša prihodnost in Dobra država* se ni izrekla proti “razširitvi nuklearne energije”, je pa izpostavila “izboljšanje rabe sončnih celic in elektrarn”. *LMS* je v kontekstu energentov izpostavila le plin (“*Če je to ruski plin, bo pač grel ruski plin*”).

V zvezi s prenehanjem delovanja TEŠ6 je stranka *DeSUS* izrazila podporo: “Dokler bo funkcioniral, ga je treba izkoristiti, potem pa zapreti, vmes pa preiti na alternativne vire.” in poudarila “pomen izobraževanja in tehnologij na področju zelenih energij”, kar deluje bolj kot naknadna misel, s katero so želeli omiliti prejšnjo izjavo (“izkoristiti TEŠ, dokler bo funkcioniral” je pristop, ki ignorira urgentnost podnebne krize in daje v ospredje udobje in korist človeka). Predstavnica stranke *Naša prihodnost/Dobra država* se je fokusirala zgolj na datum zaprtja TEŠ6 (do leta 2033), ki ga je opisala kot “realnega”. Predstavnica stranke *SAB* je v navezavi na to izpostavila, “da je treba rešitve iskati v sodelovanju z lokalno skupnostjo” (lokalni okvir, vendar brez konkretizacije) ter da sem moramo “vsekakor ne glede na energetske krizo obrniti proti zelenemu”, kar je izrazito abstraktna formulacija (pridevnik “zeleno” je posamostaljen in sicer zaradi svoje terminološke in simbolične moči reprezentira prookoljske ukrepe, vendar deluje nekonkretno in nespecifično). Predstavniki stranke *LMS* je izrazil dvom glede “realnosti” letnice 2033 in da jo je vlada podala samo zato, da “zadovolji Evropsko komisijo”; njegov argument je predvsem gospodarske narave, vključi pa tudi perspektivo socialne pravičnosti (“Ne moremo govoriti, da bomo zaprli Teš do leta 2033, ne znamo pa odgovoriti ljudem, kaj bodo potem delali”), kar praviloma učinkuje dobro na tiste, ki so neodločeni glede strožjih in alternativnih prookoljskih ukrepov. Predstavniki stranke *Naša dežela* je posredno izrazil svojo podporo zaprtju TEŠ6 do 2033 (“Šaleška dolina potrebuje prestrukturacijo” – kar zamegljuje sam vzrok oz. ne naslovi vzroka za to potrebo, ki je dejansko TEŠ6) in ga povezal (spet posredno) z okoljsko tematiko: “da bo postala

²⁴ <https://www.rtvsl.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/slovenija-zdaj-soocenje-o-odprtih-gospodarskih-javnofinančnih-in-okoljskih-vprašanjih/620474>

čista” (pridevnik “čista” temelji na metafori ČLOVEKOV VPLIV NA NARAVO JE NEČISTOČA) in “in primerna za turizem in kmetijstvo” – ta stavek okolje poveže z gospodarstvom v skladu z okvirjem medsebojne povezanosti teh dveh področij, kar seveda drži, vendar izraža bolj izrazit antropocentričen pristop k okoljski problematiki). Na vprašanje, ali podpirajo širitev jedrske elektrarne v Krškem, so vsi predstavniki strank odgovorili pritrdilno. Stranki *LMŠ* in *SAB* sta dodali, da bi “pred tem izpeljali referendum”, kar vsaj nakaže namero sodelovanja s ciljno publiko (kar je eno on načel ustrezne okoljske komunikacije v 3 od 4 priročnikov).

21. aprila 2022 se je odvilo zadnje soočenje²⁵ 12 parlamentarnih strank (*SDS, Gibanje Svoboda, Povežimo Slovenijo, SD, NSi, Levica, SNS, LMŠ, Naša dežela, SAB, DeSUS, Naša prihodnost in Dobra država*) na TV Slovenija, ki so ga zaradi nestrinjanja z načinom vodenja oddaje predčasno zapustili predstavniki strank *SNS, Levica, SD, DeSUS, LMŠ* in *SAB*. Glavne teme so bile gospodarstvo, javne finance in energetska kriza.

V sklopu vprašanja, kaj bodo najprej spremenili, če pridejo na oblast, tam ostanejo ali se prebijejo v parlament, je predsednik stranke *Gibanje svoboda* navedel: “da preprečimo, da bo ljudi pozimi zeblo”, kar konkretizira in na enostaven način opiše bistvo njihovega glavnega ukrepa in pri tem aktivira okvir preprečevanja in prihodnosti. Predstavniki *Levice* je omenil, da bodo v koalicijskih pogajanjih vztrajali pri treh točkah in pri tem na drugem mestu navedel “podnebno politiko” in ukrep “prepoloviti izpuste CO2 do 2030”, kar je najbolj neposredna naslovitev okoljskih tem v celotni oddaji. *LMŠ* so med prioritetai na četrtem mestu sicer navedli “zeleno politiko”, vendar niso specificirali, kaj s tem mislijo. Predstavniki *NSi* pa se je okoljske tematike dotaknil zgolj posredno, v povezavi s kmetijstvom (“višja samooskrba za našo prehrano”).

V sklopu pregleda dela zadnjih štirih let pod vodstvom vlade Marjana Šarca in nato Janeza Janše so se okoljskih tem dotaknili predstavniki *Naše dežele*, ki je omenil “transparentnejše upravljanje državnih gozdov in boljše upravljanje kmetijskih zemljišč, ki morajo preiti v upravljanje kmetov” – tudi tu gre za uokvirjanje okolja/narave kot vira/surovine (gozd ni sam po sebi vrednota, njegovo vrednost določa njegova uporabnost za človeka; zemljo/zemljišča obravnavajo v prvi vrsti

²⁵ <https://www.rtvlo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/jelincic-fajon-mesec-jasnic-sarec-bratusek-pred-koncem-zapustili-studio/620762>

kot človekovo lastnino) - ter predstavnica *SAB*, ki je izpostavila “prepoved plastike za enkratno uporabo”, kar je sicer okoljevarstveni ukrep s področja upravljanja odpadkov, vendar podpira mišljenje po principu t.i. single action bias (en ukrep zadošča).

22. aprila se je zgodilo še zadnje soočenje (pod)predsednikov 18 strank in list, ki so kandidirali v vseh osmih volilnih okrajih (*DOM, SAB, Gibanje Svoboda, LMS, Zdrava družba, Resni.ca, SNS, Levica, Za ljudstvo Slovenije, NSi, SD, Povežimo Slovenijo, SDS, Vesna, DeSUS, Naša dežela, Pirati, Naša prihodnost in Dobra država*)²⁶

Na povzemajoče vprašanje, kaj čaka Slovenijo po volitvah, so (pod)predsedniki odgovarjali precej različno; edina, ki sta omenila okoljsko tematiko, sta bila predsednica stranke *Vesna* in predsednik stranke *Levica*. Stranka *Vesna* je na “pomislek, ali ne bi moralo biti okolje nad idelologijami” odvrnila, “da zelena politika ni ne leva ne desna” ter da ima Vesna “v tej konstituciji svojo pot”, ki jo “Slovenija jo potrebuje”. Opomnila je tudi, da se “brez Vesne v parlamentu za okolje ne bo zgodilo nič”. Predstavniki stranke *Levica* je poudaril, da je *Levica* stranka na strani “delavca, upokojenca, študenta in prekarca: “Tako bo tudi v prihodnje, tudi v prihodnje bomo zelena opcija.”, kar je v skladu z okvirjem podnebne spremembe kot globalna krivica (po Hulmu 2011) oz. s povezanim okvirjem (“interconnected frame” po CRED Guide) okoljske in socialne pravičnosti, kar je popolnoma usklajeno z ideologijo stranke.

Predstavnica stranke *Vesna* o okolju govori (sicer zelo splošno) tudi v sklopu vprašanja, koga bi želeli videti na položaju finančnega ministra: rešitev vidijo v vlaganju v zelene tehnologije “in minister za finance mora to razumeti”. Na okoljsko problematiko pa se je navezala tudi v zvezi z davčno politiko: “Na okoljskem področju bi ohranili vse možne davke, da onesnaževalec plača za onesnaženje.”- ta ukrep ne izpostavi dovolj preprečevanja in sploh ne naslovi alternativne opcije oz. izboljševanja situacije ter dolgoročno ni dovolj učinkovit (in kot tak tudi ne dovolj “zelen”).

²⁶<https://www.rtvsl.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/pod-predsedniki-18-strank-in-list-med-drugim-o-davcni-politiki-in-zdravstvu/620878>

4 Sklep

V prispevku smo si zastavili raziskovalno vprašanje, kakšna oz. kako ustrezna je bila okoljska komunikacija političnih strank v času slovenskih parlamentarnih volitev leta 2022. Pri tem smo kot merilo uporabili priporočila za okoljsko komuniciranje v izbranih priročnikih (s poudarkom na priporočilu uokvirjanja) ter klasifikacije miselnih okvirjev in prevladujočih konceptualnih metafor za komuniciranje okoljskih tem.

Če primerjamo analizo ustreznosti okoljskega komuniciranja z oceno (naslovljenosti) okoljskih vsebin v analizah MZPP in Umanotere, lahko ugotovimo, da smo prišli do podobnih zaključkov: v večini analiziranih besedil je stranka *Vesna* v največji meri upoštevala priporočila za okoljsko komuniciranje (sledi ji *Levica*). Koliko zavestno so to storili, ne vemo, je pa verjetno, da se kot zelena stranka bolj zavedajo pomembnosti okoljskega komuniciranja kot druge stranke.

Kar se tiče prevladujočih miselnih okvirjev, smo ugotovili, da se razlikujejo glede na politično usmeritev strank (leva – sredinska – desna, če nekoliko poenostavimo). Okvir **PODNEBNE SPREMEMBE KOT GLOBALNA NEPRAVIČNOST/KRIVICA** se največkrat pojavi v sporočilih strank *Vesna* in *Levica* (*Vesna* se samoopredeljuje kot “ne leva ne desna” oz. nad to dihotomijo, *Levica* je, kot pove ime, levo usmerjena, a pri tem ni radikalna). Obe stranki tudi večji meri uporabljata okvir izboljševanja in okvir prihodnosti kot ostale stranke (z redkimi izjemami kot je DeSUS, ki poudarja okvir prihodnosti). *Levica* bolj eksplicitno povezuje okvir okoljske in socialne pravičnosti, medtem ko *Vesna* to povezavo ne izpostavlja tako močno. V svoji komunikaciji implementira več različnih konceptualnih metafor, ki nakazujejo neantropocentričen mentalni model, npr. metaforo **ČLOVEK KOT VARUH NARAVE** in metaforo **NARAVA JE DAR/DRAGOCENOST**, kakor tudi metaforo **ZEMLJA JE ČLOVEŠKO TELO**, v kateri je profiliran aspekt sopovezanosti človeka in narave. Tudi *Levica* uporabi metaforo **NARAVA JE DAR/DRAGOCENOST**, vendar jo poveže z metaforo **NARAVA JE SKUPNOST**, ki je bližje politični ideologiji ekološkega socializma, na kateri temelji. Obe stranki uporabita tudi metaforo **UKREPI PROTI PODNEBNI KRIZI SO BOJ** se, kar nakazuje večjo težo in prisotnost okoljskih tem. V bolj desno-sredinsko in desno usmerjenih strankah (*DOM*, *SDS*) prevladuje izrazito antropocentričen mentalni model in okvir **PODNEBNE SPREMEMBE KOT TRŽNA NEUSPEŠNOST** ter utalitaristična metafora **NARAVA JE VIR/SUROVINA**.

Analizirali smo različne oblike in formate okoljske komunikacije (upoštevali smo pisno in ustno komunikacijo): politične programe izbranih strank, samopredstavitve strank, povzetek političnih programov strank v obliki glavnih poudarkov, ki ga je pripravil Državni zbor in televizijska soočenja na nacionalni televiziji (RTV SLO 1) – gre seveda za izbor besedil.

Analiza zbornika DZ in samopredstavitve strank je izkazala, da je okolje sistemsko in osrednje le pri stranki *Vesna, pomembna tema pri Levici in Piratski stranki*, je sicer dobro ocenjena s strani MZPP, vendar v analiziranih besedilih okoljske tematike ne naslavlja dovoljkrat in dovolj neposredno. Pri večini drugih strank se okolje pojavlja posredno ali v povezavi z drugimi temami (gospodarstvo, energetika, zdravje ...). Nekatere stranke (npr. *SD*) sicer eksplicitno omenjajo podnebno in okoljsko krizo, druge (npr. *Gibanje Svoboda*) jo uokvirjajo bolj kot gospodarski/tehnološki izziv. Več strank uporablja okoljske pojme deklarativno, brez konkretnih ukrepov ali časovnic.

V televizijskih soočenjih se okoljske teme pojavijo le okrajšano in neeksplicitno, saj prevladujejo vprašanja, povezana z nacionalno varnostjo, gospodarskimi in zdravstvenimi vidiki (npr. odziv na pandemijo COVID-19). Tudi stranke, ki v svojih programih pripisujejo okolju večjo pomembnost, ga v debatnih nastopih pogosto niso obravnavale ali pa so ga omenjale zgolj v splošnih, generičnih okvirih. To je v nasprotju s pisnimi besedili strank, kjer se večina osredotoča na specifične rešitve in določene cilje, kot so ustanovitev posebnih ministrstev, podnebni zakoni ali podpora obnovljivim virom energije. Predstavniki večine strank so v soočenjih uporabili poenostavljene in manj čustveno nabite okvirje. Namesto, da bi z uporabo lokalnih, izboljševalnih okvirjev, metafor so-koristi in razumljivejšim jezikom skušali utrditi pomen okoljskih tem, so se zatekli k bolj splošnim in žargonским formulacijam, s čimer pa niso mogli vzpostaviti močne čustvene povezave s publiko, kar je zamujena priložnost.

Ker je uspešnost okoljskega komuniciranja političnih strank težko presoditi, si tega nismo zastavili kot cilj, predvsem ker bi presevalo okvirje raziskave. Vendar pa je to vsekakor vidik, ki ga je pomembno raziskati, saj naj bi ustreznost komuniciranja vodila k učinkovitosti oz. uspešnosti le-tega. Kateri bi bili indikatorji uspešnosti v tem primeru? Višja stopnja obveščenosti oz. ozaveščenosti splošne javnosti o okoljskih temah, dejanska uvedba in izvedba predlaganih ukrepov strank (vključno s spremembo zakonodaje in ustanovitvijo ministrstva). Če bi kot indikator upoštevali

zgolj dejstvo, ali je strankam uspelo priti v parlament, potem je bila komunikacija stranke *Vesna* neuspešna, komunikacija sredinske stranke *Gibanje svoboda* in desne stranke *SDS* pa zelo uspešna (*Levici* je komajda uspelo priti v parlament). Stranki, ki sta okolje naslavljali minimalno do zmerno sta bili torej najbolj uspešni. Praksa ustreznega okoljskega komuniciranja v Sloveniji je potemtakem še (vedno) v povojih.

Opombi

Prispevek je nastal v okviru projekta NOO Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo - ZELEN.KOM (evidenčna številka C3330-22-953012), ki ga financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

* Ustrezna podnebna/okoljska komunikacija uporablja razumljiv jezik, ponazarja z metaforami in analogijami, jih kombinira z zgodbami in scenariji, ki temeljijo na izkušnjah, ter podpre z uravnoveženimi znanstvenimi informacijami, ki jih posredujejo zaupanja vredni ambasadorji v skupinskem okolju (prim. Marx/Shome 2009).

Viri in literatura

- Augé, A. (2023). *Metaphor and Argumentation in Climate Crisis Discourse* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003342908>
- Bellehumeur C. R., Carignan L. M. (2024). On proposing relational environmental metaphors to stimulate engagement and foster well-being in the midst of climate change. *Front Psychiatry* 15. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2024.1377205>
- Bougher, L. D. (2012). The case for metaphor in political reasoning and cognition. *Political Psychology* 33(1), 145-163. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2011.00865.x>
- Corner, A., Lewandowsky, S., Phillips, M. and Roberts, O. (2015). *The Uncertainty Handbook*. University of Bristol.
- Entman, Robert M. (1993): Framing: toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Flusberg S.J., Thibodeau, P.H. (2023). Why Is Mother Earth on Life Support? Metaphors in Environmental Discourse. *Top Cogn Sci*, 15(3), 522-545. <http://dx.doi.org/10.1111/tops.12651>
- Gibbs, R. W. (1994). *The poetics of mind. Figurative thought, language, and understanding*. Cambridge University Press.
- Guenther, L., Brüggemann, M., Elkobros, S. (2021). From Global Doom to Sustainable Solutions: International News Magazines' Multimodal Framing of our Future with Climate Change. *Journalism Studies* 23 (1), 131–148. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.2007162>
- Hammack, P. L. (2015). Mind, story, and society: The political psychology of narrative. V: Hanne, M., Crano, W. D., Mio, J. S. (Ur.), *Warring with words: Narrative and metaphor in politics* (51–77). Psychology Press.
- Hansen, A., Cox, R. (2022). *The Routledge Handbook of Environment and Communication*, 2nd ed. Routledge, 2022. <https://doi.org/10.4324/9781003119234>
- Holyoak, K. J., Stamenković, D. (2018). Metaphor comprehension: A critical review of theories and evidence. *Psychological Bulletin*, 144(6), 641–671. <https://doi.org/10.1037/bul0000145>

- Hulme, M. (2011). You've been framed: six new ways to understand climate change. *The Conversation*, 4. 7. 2011, <https://theconversation.com/youve-been-framed-six-new-ways-to-understand-climate-change-2119>
- Jelić, V., Duić Zajc, B., Zobavnik, I., Peršolja, B. (2022): Programi političnih strank – volitve v Državni zbor 2022. https://fotogalerija.dzrs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2022/Programi_politichnih_strank_-_volitve_v_Drzavni_zbor_2022.pdf
- Lakoff, G. (2010). Why it Matters How We Frame the Environment. *Environmental Communication*, 4(1), 70–81. <https://doi.org/10.1080/17524030903529749>
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Levica (2022). *Prihodnost za vse, ne le za peščico*. <https://www.levica.si/wp-content/uploads/2022/03/levica-program-2022-online.pdf>
- Marx, S., Shome, D. (2009): *The Psychology of Climate Change Communication. A Guide for Scientists, Journalists, Educators, Political Aides, and the Interested Public*. Center for Research on Environmental Decisions. <https://doi.org/10.7916/d8-byzb-0s23>
- Matthes, J., Kohring, M. (2004): Die empirische Erfassung von Medien-Frames. *M&K*, 52(1), S. 56–75. <http://dx.doi.org/10.5771/1615-634x-2004-1-56>
- Mladi za podnebno pravičnost (2022). *Zahteve ob podnebnih protestih 2022*. <https://mzpp.si/strajki/strajk-2022/zahteve/>
- Mladi za podnebno pravičnost (2022). *Analiza strank pred volitvami v DZ 2022*. <https://mzpp.si/volitve2022/>
- Moser, S. C. (2010). Communicating climate change: history, challenges, process and future directions. *WIREs Climate Change* 1(1), 1–53. <https://doi.org/10.1002/wcc.11>
- NSi (12.4.2022): *Naša prihodnost je odvisna od darov narave. Zato spoštujemo in varujemo bogastva naše zemlje*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=5Q_A4554dI0
- Pan, Z., Kosicki, G. M. (2001). Framing as a strategic action in public deliberation. V: Reese, S. D./Gandy, O. H./Grant, A. E. (Hg.): *Framing public life. Perspectives of media and our understanding of the social world* (str. 35–65). Routledge. <http://dx.doi.org/10.4324/9781410605689-9>
- Peters, E., Knight, P. H., Salas, R. (2024). 10 research-backed tips for climate communication. <https://hsph.harvard.edu/wp-content/uploads/2024/10/FINAL-10-research-backed-tips-for-climate-communication-Infographic-8.5-x-11-in-1.pdf>
- RTV SLO (2022). *Prvo predvolilno soočenje devetih predsednikov in predstavnikov parlamentarnih strank*. <https://www.rtvsllo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/prvo-predvolilno-soocenje-devetih-predsednikov-in-predstavnikov-parlamentarnih-strank/616967>
- RTV SLO (2022). *Slovenija zdaj: Soočenje zunajparlamentarnih strank*. <https://www.rtvsllo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/slovenija-zdaj-soocenje-zunajparlamentarnih-strank/617772>
- RTV SLO (2022). *Slovenija zdaj: Soočenje parlamentarnih strank o vojni v Ukrajini in prihodnosti EU-ja*. <https://www.rtvsllo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/slovenija-zdaj-soocenje-parlamentarnih-strank-o-vojni-v-ukrajini-in-prihodnosti-eu-ja/618270>
- RTV SLO (2022). *Soočenje neparlamentarnih strank o vlogi Slovenije v mednarodni skupnosti*. <https://www.rtvsllo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/soocenje-neparlamentarnih-strank-o-vlogi-slovenije-v-mednarodni-skupnosti/618668>
- RTV SLO (2022). *Slovenija zdaj: Tretje soočenje zunajparlamentarnih strank*. <https://www.rtvsllo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/slovenija-zdaj-tretje-soocenje-zunajparlamentarnih-strank/619925>
- RTV SLO (2022). *Jelinčič, Fajon, Meseč, Jasnič, Šarec, Bratusek pred koncem zapustili studio*. <https://www.rtvsllo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/jelincic-fajon-mesec-jasnic-sarec-bratusek-pred-koncem-zapustili-studio/620762>

- RTV SLO (2022). *Slovenija zdaj: Soočenje zunajparlamentarnih strank*.
<https://www.rtv slo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/slovenija-zdaj-soocenje-zunajparlamentarnih-strank/620574>
- RTV SLO (2022). *Slovenija zdaj: soočenje o odprtih gospodarskih, javnofinancijskih in okoljskih vprašanjih*.
<https://www.rtv slo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/slovenija-zdaj-soocenje-o-odprtih-gospodarskih-javnofinancijskih-in-okoljskih-vprasanjih/620474>
- RTV SLO (2022). *(Pod)predsedniki 18 strank in list med drugim o davčni politiki in zdravstvu*.
<https://www.rtv slo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/soocenja/pod-predsedniki-18-strank-in-list-med-drugim-o-davcni-politiki-in-zdravstvu/620878>
- RTV SLO (2022). *Kakšen odnos do varovanja okolja in narave ter podnebne krize imajo politične stranke?*
<https://www.rtv slo.si/slovenija/parlamentarne-volitve-2022/kaksen-odnos-do-varovanja-okolja-in-narave-ter-podnebne-krize-imajo-politice-stranke/620696>
- Schrader, C. (2022). *Über Klima sprechen. Das Handbuch*. Oekom Verlag.
<http://dx.doi.org/10.14512/9783962389314>
- Science Media Center Germany (2020): Live-Umfrage zum Schutzverhalten der Bevölkerung vor SARS-CoV-2. <https://www.sciencemediacenter.de/angebote/20048>
- SDS. *Program Slovenske demokratske stranke*. <https://www.sds.si/app/uploads/2025/03/program-sds.pdf>
- Sinding, M. (2017). From Words to Worldview: Framing Narrative Genres. *Poetics Today* 38(2), 363–391. <https://doi.org/10.1215/03335372-3869299>
- STA (2022): *Parlamentarne volitve 2022*. <https://www.sta.si/parlamentarne-volitve-2022/>
- Thibodeau, P.H., Crow, L. & Flusberg, S.J. (2017a). The metaphor police: A case study of the role of metaphor in explanation. *Psychon Bull Rev* 24, 1375–1386. <https://doi.org/10.3758/s13423-016-1192-5>
- Thibodeau, P.H., Frantz, C.M. & Berretta, M. (2017b). The earth is our home: systemic metaphors to redefine our relationship with nature. *Climatic Change* 142, 287–300.
<https://doi.org/10.1007/s10584-017-1926-z>
- Thunberg, G. (2019). 'Our house is on fire': Greta Thunberg, 16, urges leaders to act on. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2019/jan/25/our-house-is-on-fire-greta-thunberg16-urges-leaders-to-act-on-climate>
- Tufte, T., Mefalopoulos, P. (2009). A Practical Guide in Participatory Communication. World Bank Working Paper Series, 170. World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-8008-6>
- Umanotera. *Medtem ko narava ne more glasovati, mi lahko*. <https://mailchi.mp/8eb7043772c1/narava-ne-more-glasovati-mi-lahko?e=dfc10336ab>
- Vesna – zelena stranka. *Program*. <https://www.vesnazelenastranka.si/wp-content/uploads/2022/02/vesna-PROGRAM-v06.pdf>
- Wehling, Elisabeth (2016). *Politisches Framing. Wie eine Nation sich ihr Denken einredet und daraus Politik macht*. Herbert von Halem Verlag.

O avtorici

Melanija Larisa Fabčič je profesorica za nemški jezik na Univerzi v Mariboru. Področja njenega raziskovanja so: kognitivna stilistika in besediloslavlje, diskurzna analiza, kontrastivna frazeologija. Vodila in sodelovala je v mednarodnih in nacionalnih projektih, je avtorica treh monografij. Gostovala je na več univerzah v Evropi, dlje časa na Univerzi ELTE v Budimpešti.

EVROPSKA ZELENA POLITIKA: MED USPEHOM NEMŠKE ZELENE POLITIKE IN KRIZO SLOVENSKE

DORIAN PENŠEK-RADER, JERNEJ ČELOFIGA

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
dorian.pensek1@um.si, jernej.celofiga@student.um.si

Prispevek analizira razvoj in vlogo treh zelenih strank – nemške stranke *Bündnis 90/Die Grünen*, slovenske stranke Zeleni Slovenije ter novejšje stranke Vesna. Osredotoča se na njihove programske usmeritve, okoljsko politiko, gospodarske in socialne pristope ter položaj v nacionalnem in evropskem političnem prostoru. Predstavljen bo zgodovinski kontekst nastanka zelenih strank v Nemčiji in Sloveniji ter njihove odzive na podnebne izzive. Posebna pozornost je namenjena primerjalni analizi njihovih strategij, koalicijskih možnosti in politične identitete. Prispevek ponuja vpogled v razlike in podobnosti med omenjenimi strankami ter njihovo vlogo pri oblikovanju trajnostnih politik v sodobnem političnem okolju.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.6](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.6)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
podnebna kriza,
trajnostni razvoj,
okoljska politika,
komunikacija okoljske
krize,
zeleni stranke

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.6](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.6)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:

climate crisis,
sustainable development,
environmental policy,
communication of
environmental crisis,
green parties

EUROPEAN GREEN POLITICS: THE SUCCESS OF THE GERMAN GREENS AND THE CRISIS OF THEIR SLOVENIAN COUNTERPARTS

DORIAN PENŠEK-RADER, JERNEJ ČELOFIGA

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
dorian.pensek1@um.si, jernej.celofiga@student.um.si

This article analyzes the development and role of three green parties – the German *Bündnis 90/Die Grünen*, Slovenia's Zeleni Slovenije, and the newer party *Vesna*. It focuses on their programmatic orientations, environmental policies, economic and social approaches, and positions within national and European political arenas. An insight into the historical context of green parties' emergence in Germany and Slovenia and their responses to climate challenges will be given. Special attention is given to a comparative analysis of their strategies, coalition possibilities, and political identities. The article highlights similarities and differences among these parties and their roles in shaping sustainable policies in today's political environment.



1 Uvod

Podnebna kriza je ena izmed osrednjih tem sodobne politike, saj vpliva na globalne in lokalne družbene, ekonomske ter politične procese. V zadnjih desetletjih so se v številnih državah oblikovale politične stranke, ki si prizadevajo za trajnostne rešitve in celostne okoljske politike. Med njimi imajo v Sloveniji pomembno vlogo *Zeleni Slovenije*, stranka *Vesna* ter v Nemčiji stranka *Bündnis 90/Die Grünen*, ki jih družijo skupna usmeritev k okoljevarstvu, vendar se razlikujejo po svojem političnem programu, strategijah in ciljih. Okoljska politika je v sodobnem političnem diskurzu postala eno ključnih vprašanj, pri čemer je pomembno razumeti, kako se različne zelene stranke lotevajo okoljskih izzivov in kakšne ukrepe predlagajo za trajnostni razvoj. Čeprav imajo vse tri omenjene stranke podobne osnovne cilje, kot so boj proti podnebnim spremembam, zmanjšanje emisij toplogrednih plinov ter spodbujanje obnovljivih virov energije, se njihove konkretne politike in strategije razlikujejo. Razlike se kažejo v pristopu h gospodarskim reformam, socialni politiki ter odnosu do širših evropskih in globalnih vprašanj. Raziskava predstavljena v tem prispevku je primerjalna analiza programskih dokumentov in političnih usmeritev omenjenih treh strank. Osredotočava se na ključna področja, ki so pomembna za razumevanje njihovega položaja v političnem prostoru: okoljska politika, gospodarski pristopi k trajnostnemu razvoju, socialne politike, evropska politika ter vprašanja podnebne pravičnosti. Poleg tega preučujeva njihovo umeščenost v politični prostor – kako se definirajo v odnosu do drugih strank, kakšne koalicijske možnosti imajo in kakšno vlogo igrajo na nacionalni ter mednarodni ravni. V tem kontekstu je pomembno tudi vprašanje politične identitete teh strank in kako se umeščajo v širšo politično krajino. *Bündnis 90/Die Grünen* je ena najstarejših in najbolj uveljavljenih zelenih strank v Evropi, ki ima dolgo tradicijo sodelovanja v vladi in soustvarjanja zakonodaje na nacionalni in evropski ravni. Po drugi strani sta *Zeleni Slovenije* in *Vesna* razmeroma mlajši stranki, ki si šele utrujeta položaj v slovenskem političnem prostoru. Njihov vpliv in politična moč sta v veliki meri odvisna od volilnih rezultatov, koalicijskih dogovorov ter splošne politične klime v državi.

Metodološko se prispevek opira na analizo programskih dokumentov, predvolilnih manifestov in strateških usmeritev strank. Poleg tega upošteva tudi njihov dejanski politični vpliv, parlamentarno zastopanost in vlogo v širšem političnem kontekstu. V tem okviru bova izpostavila podobnosti in razlike med analiziranimi strankami ter

ugotavljala, v kolikšni meri so njihove politike usklajene s sodobnimi evropskimi zelenimi gibanji in trendi.

Prispevek je strukturiran na naslednji način: v prvem delu predstavlja zgodovinski kontekst razvoja zelenih političnih strank v Sloveniji in Nemčiji ter njihov položaj v političnem sistemu. V drugem delu sledi podrobna programska analiza, pri čemer se osredotočava na ključne politične teme in rešitve, ki jih te stranke zagovarjajo. Tretji del prispevka vključuje primerjalno analizo, v kateri osvetljujeva ključne razlike in skupne točke v njihovih politikah, ter refleksijo o izzivih, s katerimi se soočajo v sodobnem političnem prostoru. Zaključni del povzema glavne ugotovitve in nakazuje morebitne prihodnje smeri razvoja zelenih strank v Sloveniji in širše v Evropi.

2 Zgodovinski razvoj in politični kontekst

Zelene stranke so v Evropi nastale v drugi polovici 20. stoletja kot odgovor na naraščajočo ekološko krizo, hitro industrializacijo in grožnjo, ki so jo predstavljale jedrske tehnologije. Te stranke so se začele oblikovati na podlagi širokega spektra civilnodružbenih gibanj, ki so želela opozoriti na neodgovorno ravnanje z naravnimi viri in človekovo pravico do zdravega okolja. Gre za politične entitete, katerih temeljni poudarki so bili ekološka odgovornost, socialna pravičnost, vključujoča demokracija in mir. Vloga, ki so jo imeli pri preoblikovanju političnih struktur v Evropi, je bila pomembna, saj so vplivali na ustvarjanje novih političnih agend in pripomogli k usmerjanju pozornosti na trajnostne razvojne pristope (Hülshorst, 2012).

V Zahodni Nemčiji so Zeleni (*Die Grünen*) nastali leta 1980. Ko so se pojavili na politični sceni, so delovali kot koalicija različnih okoljevarstvenih, pacifističnih in civilnih gibanj, ki so se začela oblikovati še v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Te ideje so vključevale nasprotovanje jedrski energiji, boj za socialno pravičnost in vključujočo politiko, ki bi se upirala prevladujočim konzervativnim in neoliberalnim pristopom. (Meyer, 2011). Njihova politična filozofija je bila močno zaznamovana z vrednotami, kot so ekologija, enakost, udeležba in decentralizacija oblasti, ki so bile kljub začetni nezaupljivosti in politični marginalizaciji zelo dobro sprejete med mladimi ljudmi in okoljevarstveniki (Meyer, 2011).

V sedemdesetih letih 20. stoletja je v Evropi že bilo veliko protestnih gibanj, ki so nasprotovala jedrski energiji in vplivu industrije na okolje. V Zahodni Nemčiji so se pojavili tako imenovani „neodvisni Zeleni“, ki so bili zlasti v Zahodni Nemčiji močno povezani z okoljevarstvenimi, pacifističnimi in feminističnimi pobudami. (Meyer, 2011). V teh letih so se pojavile številne pobude, kot je protest proti gradnji jedrske elektrarne v Brokdorfu, ki je pritegnil velike množice ljudi in dal pomemben zagon politiki Zelenih (Hülshorst, 2012).

V osmem desetletju prejšnjega stoletja so Zeleni postali pomemben politični dejavnik. Po njihovi ustanovitvi leta 1980 so uspeli prepoznati in nasloviti ekološke, socialne in politične izzive, s katerimi se je soočala nemška družba. S svojo politiko, ki je spodbujala trajnostni razvoj in večjo participacijo državljanov v političnih procesih, so postali pomemben akter na nemški politični sceni. Še posebej je njihova rast postala očitna po združitvi z civilnimi gibanji iz Vzhodne Nemčije konec osemdesetih let, ko so nastali kot *Bündnis 90/Die Grünen*, kar je povečalo njihovo politično moč in vpliv (Meyer, 2011).

Po združitvi z gibanji iz Vzhodne Nemčije so Zeleni postali del širše politične koalicije, ki je predstavljala alternativo tradicionalnim političnim strankam in izzvala prevladujoči politični okvir. Tako so Zeleni hitro začeli usmerjati svojo politiko ne le na ekološke vprašanja, temveč tudi na vprašanja človekovih pravic, enakosti in socialne pravičnosti. V tem obdobju so Zeleni začeli sodelovati z drugimi strankami, kar je omogočilo njihov hitrejši preboj v nemški politični prostor (Deutscher Bundestag, 2020).

Pomembno je omeniti, da so Zeleni skozi čas razvili svojo politično filozofijo v skladu z duhom časa in naraščajočimi potrebami družbe, kar se odraža v njihovem pristopu k evropski integraciji, migracijam, trajnostnemu razvoju in digitalni prihodnosti. Njihov vpliv se je razširil tudi na druge evropske države, kjer so podobne politične stranke začele nastajati v skladu z njihovimi temeljnimi vrednotami (Hülshorst, 2012).

Po začetnem uspehu v Nemčiji so Zeleni v devetdesetih letih 20. stoletja začeli širiti svoj vpliv tudi na evropski ravni, kjer so bili ustanovitelji Zelenih strank, ki so se kasneje vključile v Evropski parlament. Vpliv Zelenih je tako postal pomemben tako na nacionalnem kot tudi na evropskem političnem prizorišču. V 21. stoletju so Zeleni

postali del vlade v Nemčiji, kar je bila velika prelomnica v zgodovini te politične sile (Meyer, 2011).

Danes so Zeleni pomemben politični akter v mnogih evropskih državah, od Nemčije do Francije, Španije in drugih, kjer še naprej igrajo ključno vlogo pri oblikovanju okoljske politike in trajnostnega razvoja. Po zaslugi svojih idej, osredotočenih na ekološke, socialne in človekove pravice, so postali pomemben del sodobnih političnih tokov v Evropi, njihov vpliv pa je še vedno v porastu (Deutscher Bundestag, 2020).

2.1 Zgodovinski razvoj ekološke politike v Sloveniji

Ekološka politika v Sloveniji ima dinamično zgodovino, ki sega v obdobje pred osamosvojitvijo države, ko so se začela pojavljati prva okoljevarstvena gibanja. V času bivše republike Jugoslavije je bila okoljska problematika manj izpostavljena, vendar so že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja nastala prva civilnodružbena gibanja, ki so opozarjala na okoljske težave, kot so onesnaženje zraka, vode in tal ter neskrbno ravnanje z naravnimi viri. Ena najpomembnejših točk v zgodovini slovenskega okoljevarstvenega gibanja je bil protest proti gradnji hidroelektrarne na reki Muri v začetku osemdesetih let. Ta dogodek je bil pomemben prelom v slovenskem okoljevarstvenem gibanju, saj je pritegnil široko podporo javnosti in opozoril na pomen trajnostnega ravnanja z naravo (Zapušek, 2003).

Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 je okoljevarstvena politika postala ena izmed ključnih prioritet v procesu uveljavitve samostojne države. V tem času so bile sprejete številne zakonodajne spremembe, ki so omogočile vključitev Slovenije v evropske okoljevarstvene in naravovarstvene strukture in politike. Najpomembnejši korak v tem obdobju je bila vključitev Slovenije v Evropsko unijo, kjer je morala država uskladiti svojo okoljsko zakonodajo z evropskimi standardi. Slovenija je postala članica EU leta 2004, kar je predstavljalo nov zagon za razvoj ekološke politike v državi (Zapušek, 2003).

V obdobju po vstopu Slovenije v EU so se ekološke teme začele bolj uveljavljati tudi v političnih strankah, vključno z zelenimi strankami, ki so postale pomemben akter na slovenski politični sceni. Leta 1999 je bila ustanovljena *Slovenska zelena stranka*, ki je delovala kot politični subjekt, ki je opozarjal na nujnost trajnostnega razvoja in

zaščite okolja ter narave. Ta stranka ni imela dolgoročne politične moči, vendar je njen vpliv prispeval k razvoju ekološke zavesti v slovenski družbi (Zapušek, 2003).

V zadnjem desetletju je Slovenija dosegla pomembne premike na področju trajnostnega razvoja, kar vključuje zakonodajo o varstvu okolja, obnovljivih virih energije in varstvu naravnih območij. Poleg tega je država začela izvajati strategije za zmanjšanje ogljikovega odtisa, kar je bilo pomembno v okviru globalnih prizadevanj za boj proti podnebnim spremembam (Zapušek, 2003).

Poleg političnih strank, ki se ukvarjajo z okoljsko politiko, so se v Sloveniji razvili tudi številni nevladni sektorji in okoljevarstvene organizacije, kot so *Ekologi brez meja*¹, ki se borijo za bolj trajnostno prihodnost. Aktivne so tudi druge nevladne organizacije kot na primer Focus in Umanotera. Te organizacije imajo pomembno vlogo pri oblikovanju javnih politik in povečanju ozaveščenosti o okoljskih vprašanjih v družbi. Danes Slovenija sledi evropskim smernicam na področju varstva okolja, vendar se še vedno sooča z izzivi, kot so trajnostna raba naravnih virov, povečanje energetske učinkovitosti ter boj proti onesnaževalnemu ravnanju. V Sloveniji varstvo okolja urejaja nov zakon o varstvu okolja, ki je bil sprejet leta 2004. Za izvajanje pravnih postopkov pa je pristojna Agencija Republike Slovenije za okolje kratico ARSO.

2.2 Stranka *Vesna*

Vesna je slovenska politična stranka, ustanovljena leta 2022, ki se je hitro uveljavila kot pomemben akter na političnem parketu, predvsem zaradi svoje jasne zavezanosti k pravičnemu zelenemu prehodu, trajnostnemu razvoju in socialni pravičnosti. Stranka se osredotoča na ključna vprašanja, kot so ekološko kmetijstvo, zdrava hrana, enake možnosti za vse ter zaščita živali, kar jo ločuje od drugih političnih subjektov v Sloveniji. Svojo politično platformo so strnili v šest ključnih točk, v katerih poudarjajo pomembnost povezanosti med okoljsko politiko in socialno pravičnostjo.²

¹ Ekologi brez meja. (n. d.). *O nas*. Pridobljeno 18. maja 2025 s spletne strani <https://ebm.si/o-nas>

² VESNA – zelena stranka. (n. d.). *Program*. Pridobljeno 18. maja 2025 s spletne strani <https://www.vesnazelenastranka.si/program/>

Stranka se zavzema za pravičen zeleni prehod, kar pomeni postopno preusmeritev slovenskega gospodarstva in družbe v smer, ki bo upoštevala ekološke in socialne cilje. Poudarjajo potrebo po prehodu na obnovljive vire energije, energetske učinkovitost, zmanjšanje emisij ter spodbujanje trajnostnega razvoja. Prav tako podpirajo socialno pravičnost, kar vključuje zmanjšanje obdavčitve za zaposlene ter uvedbo minimalne stopnje davka na kapitalske dobičke in evropskega davka na premoženje, s čimer želijo zmanjšati družbeno neenakosti. Stranka se tudi bori proti izogibanju plačevanja davkov s strani multinacionalk, kar je ena izmed njihovih prioritet v boju proti korporativni nepravičnosti.³

Pomemben del strankinega programa je tudi področje kmetijstva in hrane. *Vesna* se zavzema za ekološko kmetijstvo, kar vključuje spodbujanje trajnostnih kmetijskih praks, ki ne škodujejo okolju, temveč ga ščitijo. Stranka se prav tako zavzema za zdravo hrano, ki bo dostopna vsem državljanom, ter za zaščito živali. Poudarjajo, da so pravice živali in žensk pomemben del njihovega programa, saj so edina stranka v Sloveniji, ki se posebej osredotoča na pravice teh dveh skupin.

Vesna je znana po svojem kritičnem stališču do tradicionalnih političnih strank, ki po njihovem mnenju niso ustrezno naslovile izzivov podnebnih sprememb in socialnih neenakosti. Stranka želi z novo politično usmeritvijo odgovoriti na te izzive in zagotoviti, da bodo okoljska vprašanja in socialna pravičnost postala glavni stebri slovenske politike. Nosilec liste stranke je Vladimir Prebilič, dolgoletni župan Kočevja, izredni profesor na Fakulteti za družbene vede in strokovnjak na področju varnosti. Prebilič je poznan po svoji širši politični angažiranosti in mednarodnih izkušnjah, saj je vodil slovensko delegacijo pri Kongresu lokalnih in regionalnih skupnosti pri Svetu Evrope. Poleg Prebiliča so na listi stranke še številni znani kandidati, kot so Urška Zgojznik, Klemen Belhar, Marika Grubar in Uroš Macerl, ki so vsi aktivni na področju trajnostnega razvoja, energetike in socialne pravičnosti.

Vesna je leta 2023 postala članica Evropske zelene stranke, kar je pomemben korak v njenem razvoju in potrditvi njenega programa na evropski ravni. Članstvo v tej stranki ji omogoča tesnejše sodelovanje z drugimi zelenimi strankami v Evropi ter večji vpliv na oblikovanje politik v zvezi z okoljem, energetske in prehranske samooskrbo ter socialno pravičnostjo. Po mnenju stranke je to sodelovanje

³ Delo. (2022, 9. februar). *Na politični oder uradno vstopila zelena stranka Vesna*. Pridobljeno 18. maja 2025 s spletne strani <https://www.delo.si/novice/slovenija/volitve-2022/na-politici-oder-uradno->

ključnega pomena za doseg skupnih ciljev in za učenje od držav, kjer zelene stranke prevzemajo vodilne funkcije.

Stranka *Vesna* si torej prizadeva za spremembo političnega in gospodarskega sistema v Sloveniji v smeri, ki bo upoštevala tako okoljske kot socialne potrebe, pri čemer bo krepila tudi svojo vlogo na evropskem političnem prizorišču.

2.3 Stranka *Zeleni Slovenije*

Zeleni Slovenije so politična stranka, ki je bila ustanovljena 11. junija 1989 v Mostecu pri Ljubljani. Nastali so v obdobju, ko so se v Sloveniji ustanovljale prve demokratične stranke, ki so kasneje sodelovale na prvih demokratičnih volitvah leta 1990. Stranka *Zeleni Slovenije* je bila od samega začetka usmerjena v okoljevarstveno politiko in se je hitro vključila v takratno politično življenje Slovenije, ki je bilo v fazi oblikovanja novih demokratičnih institucij. Kljub začetni podpori volivcev pa so po letu 1996 izpadli iz Državnega zbora, kar je predstavljalo velik udarec za stranko, ki se je takrat znašla pred novimi izzivi.⁴ *Zeleni Slovenije* so skozi svojo dolgoletno zgodovino večkrat spremenili ime in prilagodili svojo organizacijo. Leta 2018 so se odločili za preimenovanje v *Andrej Čuš in Zeleni Slovenije* z namenom večje prepoznavnosti stranke in njenega predsednika. Ta korak je bil poskus, da bi se povezal z imenom predsednika in tako pridobil večjo podporo volivcev. Vendar pa se je stranka po volitvah vrnila k prvotnemu imenu, saj je ugotovila, da je povezovanje s posamezniki v politiki lahko kratkoročno učinkovito, vendar ni nujno dolgoročna rešitev za stabilnost in prepoznavnost stranke. Danes je predsednik stranke Andrej Čuš, ki ima ključno vlogo pri njenem delovanju in usmeritvah. Pod njegovim vodstvom stranka ostaja zvesta svojim osnovnim vrednotam – zeleni politiki in zaščiti okolja.⁵

Kljub temu, da *Zeleni Slovenije* niso uspeli doseči pomembnejših rezultatov na zadnjih volitvah, ostajajo pomemben akter na slovenskem političnem prostoru. Stranka se še naprej aktivno vključuje v politično življenje in se zavzema za ohranjanje svojih vrednot, predvsem v zvezi z varstvom okolja, trajnostnim razvojem ter izboljšanjem kakovosti življenja za prihodnje generacije. Čeprav *Zeleni Slovenije* še niso uspeli pridobiti mesta v Državnem zboru, njihova prizadevanja za spodbujanje

⁴ Zeleni Slovenije. (n. d.). *O nas*. Abgerufen am 20. Mai 2025, von <https://www.zeleni.si/o-nas/>

⁵ Andrej Čuš. (n. d.). *MIČUŠ*. Abgerufen am 20. Mai 2025, von <https://www.andrejcus.si/>

okoljevarstvenih vprašanj in trajnostnih politik niso minila brez sledu. V zadnjih letih se zdi, da so se 'zeleni' postali bolj prepoznaven glas v slovenskem političnem prostoru, še posebej na področju izzivov, povezanih s podnebnimi spremembami, trajnostnim razvojem in energetske učinkovitostjo.

Zeleni Slovenije so tudi aktivni člani širšega evropskega zelenega gibanja. Povezani so z *Evropsko zeleno stranko* in *Global Greens*, ki sta ključna akterja na mednarodnem zelenem političnem področju. To jim omogoča, da sodelujejo pri oblikovanju evropskih in globalnih politik, povezanih z okoljem, in si prizadevajo za boljše usklajevanje ukrepov na teh področjih v Sloveniji in na mednarodni ravni. V preteklih letih so *Zeleni Slovenije* v iskanju večje podpore pogosto povezovali z drugimi političnimi strankami in gibanji. Vendar pa so bili ti poskusi povezovanja, zlasti na nacionalnem nivoju, vedno povezani z različnimi političnimi kompromisi, ki pa niso nujno privedli do povečanja njihovega vpliva v Državnem zboru.

Kljub številnim izzivom in vsem preprekama, s katerimi so se soočili v zadnjih treh desetletjih, *Zeleni Slovenije* ostajajo zavezani svoji osnovni ideologiji. Stranka je odločena, da bo še naprej delovala v korist okolja in narave ter za dolgoročne spremembe v slovenskem političnem prostoru. Čeprav njihova vloga v Državnem zboru še ni stabilna, *Zeleni Slovenije* verjamejo, da je njihov glas v slovenskem političnem okolju vedno pomembnejši in da bodo njihove vrednote v prihodnosti ključne za oblikovanje trajnostne prihodnosti za vse.

2.4 *Zeleni v Nemčiji (Bündnis 90/Die Grünen)*

Bündnis 90/Die Grünen, pogosto imenovana preprosto **Die Grünen**, je ena najpomembnejših političnih strank v Nemčiji. Nastala je iz gibanj za varstvo okolja, mirovništva in človekovih pravic, ki so bila dejavna v Nemčiji v 70. in zgodnjih 80. letih prejšnjega stoletja. Stranka je bila uradno ustanovljena leta 1980 kot odgovor na okoljsko krizo, jedrsko grožnjo in nezadovoljstvo z obstoječimi političnimi silami, ki po mnenju mnogih niso učinkovito ukrepale proti uničevanju okolja in narave. V svojih začetkih je stranka zavračala kapitalizem, se zavzemala za pacifizem in bila močno usmerjena v ekološka ter socialna vprašanja. (Richter, 2009) Z leti pa se je razvila v vplivno politično silo, ki danes sodeluje v vladah na zvezni in deželni ravni.

Po nizu volilnih porazov leta 2024, zlasti na deželnih volitvah v zveznih deželah v vzhodni Nemčiji, sta dolgoletna sopredsednika Ricarda Lang in Omid Nouripour odstopila. Na zveznem kongresu novembra 2024 je stranka izvolila novo vodstvo: Franzisko Brantner in Felixa Banaszaka. Franziska Brantner, dolgoletna poslanka Bundestaga in nekdanja državna sekretarka v ministrstvu za gospodarstvo in varstvo podnebja, je znana po svoji usmerjenosti v evropsko politiko in zavzemanju za človekove pravice. Felix Banaszak pa prihaja iz Severnega Porenja-Vestfalije, je bil aktiven v Mladih zelenih in od leta 2021 sedi v Bundestagu. Oba predstavljata generacijo, ki želi povezati tradicionalne zelene vrednote z bolj pragmatičnim in realističnim pristopom k politiki.

Njuna usmeritev vključuje poudarek na trajnostnem razvoju, socialni pravičnosti, varstvu človekovih pravic in nadaljnjem evropskem povezovanju. Novo vodstvo skuša ponovno pridobiti zaupanje volivcev, ki so se zaradi notranjih napetosti in nekaterih nepriljubljenih odločitev v času vladanja oddaljili od stranke. Ob tem pa se morata Brantner in Banaszak soočiti tudi z notranjimi izzivi – predvsem z naraščajočim nezadovoljstvom v mladinskih vrstah stranke, kjer se krepi gibanje, ki kritizira premik Zelenih proti političnemu centru in zahteva bolj izrazito levo usmerjeno, socialno politiko. Obstaja celo pobuda za ustanovitev novega levega gibanja, ki bi se osredotočalo na socialno-ekonomske teme in podnebno pravičnost.

V začetnih letih so bili *Zeleni* pogosto zaznani kot politična stranka, ki je delovala na obrobju nemške politike, a so se kmalu izkazali kot pomemben akter, ki je uspel vplivati na nemško politiko. Stranka je že leta 1998, v okviru koalicije s *Socialdemokratsko stranko Nemčije* (SPD), prvič vstopila v zvezno vlado, kar je bila prelomnica v njeni zgodovini. V tem obdobju so *Zeleni* prevzeli pomembne funkcije v vladi, vključno z ministrom za zunanje zadeve in ministrom za okolje. Ta koalicija je omogočila stranki, da uresniči številne ključne okoljske politike, vključno s povečanim vlaganjem v obnovljive vire energije in zmanjšanjem emisij CO₂.

V zadnjih desetletjih so *Zeleni* postali ena izmed najbolj prepoznavnih političnih strank v Nemčiji, še posebej na področju okoljskih vprašanj. Stranka je močno prisotna v vseh zveznih deželah, zlasti v nemških mestih, kjer se podpira njene politike na področju trajnostnega razvoja, varovanja okolja in socialne odgovornosti. V zadnjih letih so *Zeleni* postali tudi močna sila na področju evropske politike, saj

podpirajo okrepljeno sodelovanje v EU ter politične reforme, ki se osredotočajo na ohranjanje demokracije, vladavine prava in človekovih pravic.

V zadnjih letih so *Zeleni* postali pomembni akterji na mednarodnem področju, pri čemer so si prizadevali za bolj trajnostno zunanjo politiko. Podpirajo vključujoče in demokratične politike na svetovni ravni, zlasti v državah v razvoju, kjer je pomembno zmanjšanje revščine in spodbujanje trajnostnih praks. (Lemke, 2016) Stranka se zavzema tudi za okrepljeno sodelovanje znotraj EU in aktivno podpira politike, ki so usmerjene v boj proti podnebnim spremembam, zaščiti okolja in izboljšanju kakovosti življenja po vsem svetu.

Zeleni v Nemčiji se še naprej razvijajo in prilagajajo spreminjajočim se političnim in družbenim razmeram. V zadnjih zveznih volitvah, leta 2021, so dosegli zgodovinski uspeh in postali del koalicijske vlade, kar jim je omogočilo, da se še bolj vključijo v oblikovanje političnih odločitev na nacionalni ravni. Pod vodstvom Annalene Baerbock in Roberta Habecka stranka še naprej postavlja trajnostni razvoj in podnebno politiko v ospredje svojih aktivnosti. S tem *Zeleni* ne samo, da nadaljujejo svojo politično pot, ampak postajajo ključni akterji v oblikovanju prihodnosti Nemčije in Evrope.

Na splošno so *Zeleni* v Nemčiji stranka, ki se osredotoča na zagotavljanje trajnostnega in pravičnega razvoja, ki ne zanemara okolja, socialne pravičnosti in človekovih pravic. Kljub nekaterim izzivom in političnim spopadam so *Zeleni* uspešno uresničili številne svoje cilje, tako na nacionalnem kot na mednarodnem področju, in še naprej ostajajo ena izmed ključnih političnih strank v Nemčiji.

3 Politična ideologija in programske prioritete

Čeprav vse tri analizirane stranke – *Vesna*, *Zeleni Slovenije* in *Bündnis 90/Die Grünen* – sodijo v spekter 'zelenih' strank, se njihova politična ideologija in programske prioritete bistveno razlikujejo. Nemška stranka *Bündnis 90/Die Grünen* se je v zadnjih desetletjih iz protestnega gibanja razvila v eno najmočnejših političnih sil v Nemčiji in Evropi. Njihova ideologija presega zgolj okoljsko problematiko, saj vključuje tudi močno socialno komponento, poudarja človekove pravice, enakopravnost spolov in pravice manjšin ter zagovarja odprto in močno EU. V svojem programu združujejo ekološki aktivizem z gospodarsko modernizacijo, pri čemer zagovarjajo model

trajnostnega kapitalizma, ki temelji na digitalizaciji, zeleni energiji in inovacijah. Njihova politika je izrazito progresivna, kar pomeni, da se zavzemajo za družbene spremembe, ki temeljijo na inkluzivnosti, solidarnosti in trajnostnem razvoju. Pomemben del njihove ideologije je tudi zunanja politika, kjer podpirajo evropsko sodelovanje, nasprotujejo avtoritarnim režimom in si prizadevajo za globalne podnebne ukrepe. Zaradi širokega nabora tematik, ki jih pokrivajo, nagovarjajo različne skupine volivcev, pri čemer imajo največ podpore med urbanim prebivalstvom, izobraženci in mladimi, ki jih privlači njihova kombinacija ekološke in socialne politike.

V nasprotju s tem so *Zeleni Slovenije* stranka, ki je imela v zgodnjih devetdesetih letih pomembno vlogo v slovenski politiki, a po letu 1996 ni več dosegla parlamentarnega praga. Njihova ideologija je v osnovi ekološko usmerjena, vendar brez širšega družbenega in progresivnega momenta, ki je značilen za nemške *Zelene*. Njihov program je večinoma osredotočen na zaščito narave, trajnostni razvoj in boj proti onesnaževanju, vendar se ne dotika v enaki meri družbenih vprašanj, kot to počnejo nemški *Zeleni*. Poleg tega je njihova politična identiteta manj jasno definirana, saj v svoji zgodovini niso uspeli oblikovati močne prepoznavnosti, ki bi jih razlikovala od drugih političnih strank. Stranka je večkrat poskušala ponovno pridobiti vpliv na politični sceni, pri čemer se je povezovala z različnimi političnimi subjekti, a ji ni uspelo zgraditi stabilne volilne baze. Njihova ideologija ostaja razmeroma ozka in se v veliki meri osredotoča zgolj na okoljske teme, pri čemer ne ponujajo celovite alternative obstoječim strankam. Prav ta omejenost v politični širini je eden glavnih razlogov, zakaj *Zeleni Slovenije* ne uspejo doseči večje prepoznavnosti in preboja v parlament.

Stranka *Vesna*, ki se je oblikovala kot nova politična sila v Sloveniji, predstavlja drugačen pristop k 'zeleni' politiki. V nasprotju z *Zelenimi Slovenije* se ne osredotoča zgolj na ekološke teme, temveč poskuša oblikovati širšo družbeno in politično identiteto, ki vključuje tudi socialno pravičnost, boj proti korporativnim interesom in politični aktivizem. *Vesna* se predstavlja kot alternativa obstoječim političnim strankam in se skuša pozicionirati kot sodobna leva 'zelena' stranka, ki sledi modelu uspešnih evropskih 'zelenih' strank. Njihov politični diskurz je bolj radikalen in se osredotoča na zahtevo po sistemskih spremembah, ki bi omejile vpliv kapitala na politične odločitve ter postavile okoljske in družbene vrednote v ospredje političnega delovanja. S tem se *Vesna* razlikuje tako od *Zelenih Slovenije* kot tudi od nemških

Zelenih, saj poskuša združiti ekološko tematiko s kritiko obstoječega političnega sistema in ekonomske ureditve. Njihov uspeh bo v veliki meri odvisen od tega, ali bodo uspeli oblikovati jasno in prepoznavno politično identiteto ter privabiti dovolj volivcev, da bi se uvrstili v parlament.

Glavna razlika med temi tremi strankami je torej v širini njihove politične agende. *Bündnis 90/Die Grünen* so razvili celovit politični program, ki vključuje tako ekološke kot družbene, gospodarske in zunanjepolitične teme, zaradi česar so postali ena najmočnejših strank v Nemčiji. *Zeleni Slovenije* so ostali omejeni predvsem na ekološka vprašanja in niso uspeli razviti širše politične identitete, kar jim otežuje politični preboj. *Vesna* se poskuša profilirati kot nova zelena alternativa, ki vključuje progresivne in radikalne elemente, vendar se sooča z izzivom, kako zgraditi stabilno politično bazo.

Kljub temu da vse tri stranke delijo osnovno ekološko usmeritev, se med njimi kažejo velike razlike v pristopu k politiki, širini njihovega programa in načinu, kako nagovarjajo volivce. Medtem ko so nemški *Zeleni* postali močna politična sila z jasno definiranimi vrednotami in širokim programom, ostajata *Vesna* in *Zeleni Slovenije* omejeni na bolj specifične teme, kar jima otežuje širšo politično relevantnost. Ključno vprašanje ostaja, ali lahko *Vesna* ponovi uspeh nemških *Zelenih* ali pa bo ostala stranka z omejenim vplivom, podobno kot *Zeleni Slovenije*.

Za podrobnejše razumevanje programatskih razlik in podobnosti med tremi 'zelenimi' strankami – *Bündnis 90/Die Grünen v Nemčiji*, *Vesna v Sloveniji* in *Zeleni Slovenije* – sva pripravila tabelo, ki prikazuje njihove programske prioritete na ključnih področjih, kot so podnebna politika, gospodarstvo, socialna pravičnost, promet, zunanja politika in energetska strategija.

Analiza kaže, da imajo *Bündnis 90/Die Grünen* in *Vesna* jasno strukturirane in podrobne programe s konkretnimi cilji in časovnimi okviri, medtem ko so *Zeleni Slovenije* pogosto bolj splošni pri svojih okoljskih zahtevah in manj natančni pri določanju specifičnih ukrepov. Razlike se kažejo tudi v politični usmeritvi, saj sta prvi dve stranki bolj progresivno usmerjeni, medtem ko se *Zeleni Slovenije* pogosto prilagajajo različnim političnim taborom.

Tabela 1: Primerjalna analiza programskih prioritiet 'zelenih' strank

Področje	Bündnis 90/Die Grünen (Nemčija)	Vesna (Slovenija)	Zeleni Slovenije
Podnebna politika	Ogljična nevtralnost do 2040, 100 % obnovljivi viri energije, strožje emisijske omejitve	Zmanjšanje emisij CO ₂ , investicije v zeleno infrastrukturo, zaščita naravnih virov	Splošna zavezanost varovanju okolja in narave, brez konkretnih ciljev
Gospodarstvo	Zelena industrija, trajnostne investicije, krožno gospodarstvo	Zelena delovna mesta, podporne sheme za ekološko kmetijstvo	Podpora malim podjetjem in kmetijstvu, brez jasnega modela prehoda v zeleno gospodarstvo
Socialna pravičnost	Višje minimalne plače, progresivna davčna politika, socialna varnost	Dostop do kakovostnega zdravstva in izobraževanja, socialna enakost	Načelna podpora socialnim vprašanjem, brez konkretnih ukrepov
Prometna politika	Spodbujanje javnega prevoza, prepoved novih avtomobilov z motorji na notranje zgorevanje po 2030	Razvoj javnega prometa, zmanjšanje avtomobilskega prometa	Lokalna pobuda za čistejši promet, a brez celovitega programa
Zunanja politika	Močna podpora EU, zeleni prehod na globalni ravni, poudarek na človekovih pravicah	Podpora evropskim zelenim politikam, krepitev regionalnega sodelovanja	Brez jasne zunanjepolitične usmeritve
Energetska strategija	Hitra opustitev fosilnih goriv, razvoj obnovljivih virov, prepoved jedrske energije	Povečanje deleža obnovljivih virov, energetska neodvisnost Slovenije	Podpora trajnostni energiji, vendar dopuščanje različnih energetskih virov

Analiza tabele primerjalnih programskih prioritiet treh zelenih strank (*Bündnis 90/Die Grünen*, *Vesna* in *Zeleni Slovenije*) kaže na različne pristope, prioritete in konkretne cilje glede ključnih področij, ki vplivajo na okoljsko politiko, gospodarstvo, socialno pravičnost, promet, zunanjo politiko in energetske strategije.⁶

⁶ Programi strank:

- Bündnis 90/Die Grünen. (2024). Program stranke. Pridobljeno 15. maja 2025, s <https://www.gruene.de/programm>

- Vesna. (2024). Program stranke Vesna. Pridobljeno 15. maja 2025, s <https://www.vesna.si/program>

- Zeleni Slovenije. (2024). Program stranke. Pridobljeno 15. maja 2025, s <https://www.zeleni.si/program>

Za analizo vpliva izobrazbe, starosti in urbanosti na podporo zelenim strankam v Sloveniji sva uporabila več političnih virov in raziskav, ki nudijo poglobljen vpogled v volilne trende in demografske značilnosti volivcev. Med njimi je Poročilo o kampanji Zelenih Slovenije za evropske volitve 2024, ki vsebuje podrobno analizo volilnega uspeha, poudarja podporo v urbanih središčih in med mladimi volivci. Poleg tega sva vključila ugotovitve iz analiz političnih programov in podpore zelenim strankam, kot jih povzema članek na portalu Večer, kjer je izpostavljeno, da je gibanje *Vesna* edina stranka s trdno podporo Evropske zelene stranke, kar odraža razlike v politični kulturi in podpori med zelenimi v Sloveniji. Pomemben vir je tudi Raziskava Ženskega lobija Slovenije o vidikih spola na evropskih volitvah 2024, ki analizira podporo zelenim med različnimi demografskimi skupinami in izpostavlja pomen mladih ter urbanih volivcev za rast zelenih. Za širši kontekst sva uporabila tudi Poročilo UMAR o razvoju 2024, ki izpostavlja izzive trajnostnega razvoja in prehoda v nizkoogljično krožno gospodarstvo, kar je ključno za razumevanje politične podpore zelenim strankam v Sloveniji. Ti viri skupaj omogočajo celovito razumevanje političnih trendov in demografskih dejavnikov, ki vplivajo na podporo zelenim strankam v slovenskem političnem prostoru.

Podnebna politika

Bündnis 90/Die Grünen so zelo ambiciozni v svoji podnebni politiki. Njihov cilj je doseči ogljično nevtralnost do leta 2040, kar vključuje prehod na 100 % obnovljive vire energije ter strožje omejitve emisij. Ta cilj je jasn, merljiv in vključuje konkretne časovne okvire, kar odraža visoko zavezanost k boju proti podnebnim spremembam.

Vesna v Sloveniji se osredotoča na zmanjšanje emisij CO₂, vendar brez natančnih časovnih okvirjev ali specifičnih ciljev. Stranka poleg tega izpostavlja pomembnost investicij v zeleno infrastrukturo in zaščito naravnih virov. To nakazuje na bolj pragmatičen pristop k podnebnim vprašanjem, kjer so cilji pomembni, vendar ni tako natančno opredeljeno, kako jih bodo dosegli.

Zeleni Slovenije v svojem programu izkazujejo splošno zavezanost varovanju okolja in narave, vendar brez konkretnih ciljev, kot so opredeljeni v drugih strankah. To kaže na manj ambiciozen pristop in pomanjkanje konkretnih časovnih okvirjev za doseg

okoljskih ciljev, kar lahko vpliva na njihovo zmožnost, da se vključijo v širše podnebne pobude na mednarodni ravni.

Gospodarstvo

Bündnis 90/Die Grünen si prizadevajo za razvoj zelene industrije, trajnostne investicije in krožno gospodarstvo. Soder meni, da ta usmeritev nakazuje, da si stranka prizadeva za preobrazbo celotnega gospodarskega sistema v smeri trajnostnega razvoja, z vključevanjem naprednih tehnologij in procesov, ki zmanjšujejo okoljski odtis. (Soder, 2022)

Vesna se osredotoča na ustvarjanje zelenih delovnih mest in podporo ekološkemu kmetijstvu. To pomeni, da si prizadevajo za prehod v zeleno gospodarstvo skozi podporo specifičnim sektorjem, kot je kmetijstvo, vendar ni jasno, kako bodo zagotovili širši prehod na trajnostno gospodarstvo.

Zeleni Slovenije v svojem programu podpirajo mala podjetja in kmetijstvo, vendar brez jasnega modela prehoda v zeleno gospodarstvo. Ta pristop je nekoliko manj ambiciozen in bolj usmerjen v ohranjanje obstoječih gospodarskih praks, kar pa lahko omeji širši vpliv zelene preobrazbe na celotno gospodarstvo.

Socialna pravičnost

Bündnis 90/Die Grünen dajejo velik poudarek socialni pravičnosti. Njihov program vključuje višje minimalne plače, progresivno davčno politiko in socialno varnost, kar je usmerjeno v zmanjšanje socialnih neenakosti in izboljšanje življenjskih pogojev za vse državljane.

Vesna se osredotoča na dostop do kakovostnega zdravstva in izobraževanja ter socialno enakost, kar pomeni, da si prizadeva za izboljšanje socialnih storitev v Sloveniji, zlasti za ranljive skupine. Pri tem pa je treba upoštevati, da vsaka stranka izhaja iz konkretnega družbenega in gospodarskega konteksta svoje države, kar vpliva na vsebinske poudarke in predlagane ukrepe.

Zeleni Slovenije izkazujejo načelno podporo socialnim vprašanjem, vendar brez bolj podrobno oblikovanih ukrepov. Razlike med slovenskim in nemškim pristopom k socialni pravičnosti tako niso nujno posledica razlike v politični volji, temveč tudi razlik v nacionalnih razmerah, prioritetah in razpoložljivih možnostih.

Prometna politika

Bündnis 90/Die Grünen podpirajo spodbujanje javnega prevoza in so si zadali cilj prepovedati prodajo novih avtomobilov z motorji na notranje zgorevanje po letu 2030. To kaže na jasno zavezanost k zmanjšanju vpliva avtomobilskega prometa na okolje in k prehodu na trajnostne oblike prevoza.

Vesna predlaga razvoj javnega prometa in zmanjšanje avtomobilskega prometa, kar se osredotoča na izboljšanje prometne infrastrukture v Sloveniji, vendar ni tako specifično, kot je to v primeru nemških *Zelenih*. Stranka sicer prepozna potrebo po spremembah v prometu, vendar ni jasno opredeljena strategija za doseg teh ciljev.

Zeleni Slovenije imajo lokalne pobude za čistejši promet, vendar brez celovitega programa. To pomeni, da se njihov pristop osredotoča na specifične ukrepe na lokalni ravni, vendar ni videti širše strategije za obvladovanje prometa na nacionalni ravni.

Zunanja politika

Bündnis 90/Die Grünen podpirajo močno evropsko sodelovanje, zeleni prehod na globalni ravni in človekove pravice. Njihova zunanjo politiko odlikuje jasna usmeritev v globalno sodelovanje in podporo zelenim politikam, ki presegajo zgolj evropski okvir.

Vesna podpira evropske zelene politike in krepitev regionalnega sodelovanja, kar nakazuje, da imajo osredotočenost na evropsko in regionalno sodelovanje, vendar brez širše globalne perspektive, kot jo izpostavljajo nemški *Zeleni*.

Zeleni Slovenije nimajo jasne zunanjepolitične usmeritve, kar pomeni, da njihova zunanjo politiko zaznamuje pomanjkanje specifičnih ciljev in smernic na tem področju.

Energetska strategija

Bündnis 90/Die Grünen podpirajo hitro opustitev fosilnih goriv in razvoj obnovljivih virov energije ter prepoved jedrske energije, kar odraža njihov ambiciozen pristop k energetske preobrazbi.

Vesna predlaga povečanje deleža obnovljivih virov in energetske neodvisnost Slovenije. Stranka se osredotoča na krepitev energetske varnosti v Sloveniji, vendar ne izključuje vseh energetskih virov, kot to počnejo nemški *Zeleni*.

Zeleni Slovenije podpirajo trajnostno energijo, vendar dopuščajo uporabo različnih energetskih virov, kar nakazuje na bolj fleksibilen pristop, vendar manj ambiciozen, ko gre za prehod na popolnoma obnovljive vire energije.

Analiza kaže, da se stranke precej razlikujejo v svojih pristopih, ciljnih in strategijah glede ključnih okoljskih in socialnih vprašanj. *Bündnis 90/Die Grünen* v Nemčiji sprejemajo zelo ambiciozne cilje, medtem ko sta *Vesna* in *Zeleni Slovenije* bolj pragmatični in osredotočeni na specifične cilje, ki so bolj lokalno usmerjeni in niso vedno tako konkretno opredeljeni kot v nemški politiki. *Zeleni Slovenije* kažejo najnižjo stopnjo ambicioznosti v primerjavi z drugima dvema strankama, kar je lahko omejevalni dejavnik za njihov vpliv na širša okoljska in socialna vprašanja.

V volilnih programih strank *Bündnis 90/Die Grünen* (Nemčija), *Vesna* (Slovenija) in *Zeleni Slovenije* se okoljske teme pojavljajo kot pomemben del političnega sporočila, a se med strankami razlikujejo tako vsebinska konkretizacija kot tudi jezikovni pristop. Nemška stranka *Bündnis 90/Die Grünen* izstopa po jasnih in ambicioznih ciljnih, kot so podnebna nevtralnost do leta 2040 ter prehod na 100 % obnovljive vire energije. Jezik njihovih programov je natančen, usmerjen v prihodnost in uporablja močne glagole, kot so „spodbujati“ in „prepovedati“, kar daje občutek zavezanosti in nujnosti ukrepanja. *Vesna* izpostavlja zmernejše, a še vedno pomembne cilje, kot so zmanjšanje emisij CO₂ in investicije v zeleno infrastrukturo, pri čemer močno povezuje okoljske in socialne teme, na primer z obljubo o ustvarjanju zelenih delovnih mest. Jezik stranke *Vesna* je razumljiv in nagovarja širšo skupnost, kar se odraža tudi v njihovih sloganih. *Zeleni Slovenije* pa ostajajo v večini področij bolj splošni in ne ponujajo konkretnih števil ali ukrepov, kar se kaže tudi v njihovi jezikovni rabi, ki je pogosto apelativna, a manj usmerjena.

4 Analiza komuniciranja okoljske krize na podlagi volilnih sloganov

Komunikacija okoljske krize v predvolilnih kampanjah je ključna za oblikovanje javnega mnenja in mobilizacijo volivcev. Volilni slogani in programska sporočila so pogosto prvi stik volivcev s političnimi stališči strank glede okoljske problematike, zato je njihova jezikovna zasnova odločilna za učinkovitost prenosa sporočila. V nadaljevanju analiziramo slogane in jezikovne strategije treh strank – *Bündnis 90/Die Grünen Vesna* in *Zeleni Slovenije* – ter ugotavljamo, kako te vplivajo na percepcijo in angažiranost volivcev.

V nadaljevanju predstavljamo analizo volilnih sloganov treh strank, ki so nastopile na nedavnih volitvah v Nemčiji in Sloveniji. Nemška stranka *Bündnis 90/Die Grünen* je v svoji predvolilni kampanji leta 2025 uporabila slogan „Zaščita podnebja zdaj – za prihodnost, vredno življenja!“, ki poudarja nujnost takojšnjega ukrepanja za varno prihodnost. V Sloveniji je stranka *Vesna* v okviru evropskih volitev 2024 uporabljala slogan „Pogum za Evropo“, ki je del njihove širše zelene in socialno usmerjene kampanje. Poleg tega so v preteklih kampanjah uporabljali tudi slogan „Zelena delovna mesta za zdravo Slovenijo“. *Zeleni Slovenije* so v volilnih kampanjah 2022–2023 uporabljali slogan „Varujmo naravo, varujmo prihodnost“. Ti slogani so pomemben del njihove komunikacije okoljske krize in odražajo različne jezikovne strategije.

Tabela 2: Primerjalna analiza volilnih sloganov strank

Stranka	Slogan	Jezikovna analiza
Bündnis 90/Die Grünen	„Zaščita podnebja zdaj – za prihodnost, vredno življenja!“	Uporaba prislova „jetzt“ („zdaj“), ki poudarja časovno nujnost takojšnjega ukrepanja, usmerjenost v prihodnost, čustveno pozitivno sporočilo, implicitni poziv k dejanju
Vesna	„Pogum za Evropo“ / „Zelena delovna mesta za zdravo Slovenijo“	Povezava okolja in socialne pravičnosti, enostaven, razumljiv jezik, apel na skupnost, poudarek na pogumu in spremembi
Zeleni Slovenije	„Varujmo naravo, varujmo prihodnost“ / „V Evropi igramo v prvi ligi“	Splošni pozivi, ponavljanje za poudarek, manj konkretno, apelativno

Volilni slogani so pogosto jedrnata in retorično močna sporočila, ki s skrbno izbranimi besedami in strukturami nagovarjajo volivce. V nadaljevanju analiziramo tri slogane treh strank – *Bündnis 90/Die Grünen* (Nemčija), *Vesna* (Slovenija) in *Zeleni*

Slovenije – z vidika njihove jezikovne strukture, slovničnih elementov in retoričnih učinkov, ki prispevajo k komuniciranju okoljske krize.

Nemški slogan *Bündnis 90/Die Grünen* „Klimaschutz jetzt – für eine lebenswerte Zukunft!“ je sestavljen iz dveh delov, ki sta ločena z vezajem in tvorita koordinirano zvezo. Prvi del „Zaščita podnebja zdaj – za prihodnost, vredno življenja!“ je skladijska enota, kjer je samostalnik „Klimaschutz“ (varstvo podnebja) glavni člen, dopolnjen s prislovom „jetzt“ (zdaj), ki določa časovno nujnost. Prislov „jetzt“ deluje kot poudarek, ki aktivira občutek takojšnjega ukrepanja. Drugi del „für eine lebenswerte Zukunft“ je predložni izraz, ki določa namen oziroma cilj prvega dela. Samostalnik „Zukunft“ (prihodnost) je dopolnjen z pridevnikom „lebenswerte“ (vreden življenja), ki ustvarja pozitivno in upajočo vizijo. Celoten slogan tako združuje imperativno naravo poziva k dejanju (čeprav brez neposrednega imperativa) s čustveno nabito prihodnostno perspektivo. Ta skladnja omogoča, da je sporočilo hkrati jasno, neposredno in motivacijsko.

Slogan slovenske stranke *Vesna* „Pogum za Evropo“ je kratka fraza, ki deluje kot nominalna fraza z glavno besedo „pogum“ – abstraktno samostalniško obliko, ki simbolizira notranjo moč in odločnost. Predložni izraz „za Evropo“ določa cilj ali namen tega poguma. Stavčna struktura je jedrnata, brez glagola, kar daje sloganu univerzalno in časovno neomejeno naravo. Ta nominalna oblika omogoča, da slogan nagovarja volivce na čustveni ravni, saj „pogum“ kot vrednota spodbuja identifikacijo in motivacijo. Hkrati je jezik enostaven in razumljiv, kar povečuje dostopnost sporočila. Slogan implicitno poziva k aktivnemu sodelovanju in spremembam, kar je v skladu z zeleno in socialno politiko stranke.

Slogan Zelenih Slovenije „V Evropi igramo v prvi ligi“ uporablja celotno stavčno strukturo s samostalniško predložnim izrazom „v Evropi“ kot lokativom, glagolom „igramo“ v prvi osebi množine sedanjika in predložnim izrazom „v prvi ligi“ kot dopolnilom kraja oziroma statusa. Glagol „igramo“ izhaja iz sveta športa in prenaša metaforični pomen aktivnega sodelovanja in tekmovanja. Predložni izraz „v prvi ligi“ simbolizira najvišjo raven kakovosti in konkurenčnosti, kar v političnem kontekstu pomeni, da Slovenija igra pomembno in vidno vlogo v evropskem prostoru. Ta metafora ustvarja občutek ponosa, samozavesti in ambicije, hkrati pa nagovarja občutek pripadnosti skupnosti. Stavčna struktura je polna in dinamična, kar daje sloganu energijo in motivacijski ton. Vendar pa slogan ne vsebuje

neposrednih okoljskih izrazov, zato je njegova okoljska tematika implicitna in bolj povezana s politično identiteto kot z jasno določenimi okoljskimi cilji.

Skupaj ti trije slogani uporabljajo različne jezikovne strategije: nemški slogan poudarja časovno nujnost in optimistično prihodnost, slovenski slogan *Vesna* nagovarja notranjo moč in skupnost, slogan Zelenih Slovenije pa uporablja močno metaforo iz športa za krepitev politične identitete in ambicije. Vsak od njih na svoj način prispeva k komunikaciji okoljske krize – bodisi preko neposrednih pozivov, čustvenih vrednot ali simbolnih podob.

5 Analiza volilnih rezultatov

Po primerjavi programskih prioritiet in kratke analize volilnih sloganov treh zelenih strank je smiselno preučiti tudi njihove volilne rezultate in ugotoviti, v kolikšni meri njihovi cilji odražajo podporo volivcev na nacionalni in evropski ravni. Zeleni politični subjekti se v različnih državah soočajo z raznolikimi političnimi in družbenimi okoliščinami, kar vpliva na njihov volilni uspeh in dolgoročno stabilnost.

V Nemčiji so *Bündnis 90/Die Grünen* že desetletja del političnega establišmenta in so si utrdili močno bazo volivcev, ki jih podpirajo zaradi kombinacije okoljevarstvene politike, progresivnih družbenih reform in evropske usmeritve. V Sloveniji pa zeleni politični projekti niso uspeli pridobiti trajne volilne podpore. Stranka *Vesna* kot novo nastali politični akter poskuša izkoristiti naraščajočo ekološko zavest volivcev, vendar se sooča s konkurenco drugih strank, ki vključujejo okoljske tematike v svoje programe. *Zeleni Slovenije*, kot ena izmed prvih demokratičnih strank v državi, pa so skozi leta izgubili vpliv in ostali marginalizirani.

Razlika v uspehu zelenih strank na nacionalnih in evropskih volitvah je zanimiv pojav, ki se kaže tudi v Sloveniji. Na ravni Evropskega parlamenta zeleni pogosto dosegajo boljše rezultate, kar je povezano z večjo osredotočenostjo volivcev na okoljske in podnebne politike ter z večjo politično fragmentacijo na evropskem nivoju. V Sloveniji je na evropskih volitvah 2024 stranka *Vesna* z Vladimirjem

Prebiličem dosegla presenetljiv uspeh, saj je kot zunajparlamentarna stranka osvojila en mandat v Evropskem parlamentu z več kot 10 % glasov.⁷

Vendar pa analize kažejo, da ta uspeh ni bil izključno posledica zelene politike stranke *Vesna*. Prebiličev osebni politični kapital, pridobljen med kampanjo za predsedniške volitve, kjer je dosegel visoko prepoznavnost, je verjetno pomembno prispeval k rezultatu. Poleg tega je njegova kampanja poudarjala potrebo po povezovanju, dostojanstvu in zmernem dialogu, kar je nagovorilo volivce, ki so bili razočarani nad obstoječo politično ponudbo.

Nekateri komentatorji so Prebiliča primerjali z Igorjem Šoltesom, ki je prav tako uspel na evropskih volitvah z zeleno agendo, vendar ni uspel prenesti tega uspeha na nacionalno raven. To odpira vprašanje, ali bo Vesni uspelo utrditi svojo prisotnost tudi na nacionalni politični sceni ali pa bo njen uspeh ostal omejen na evropski nivo.⁸

V slovenskem političnem prostoru se pogosto pojavljajo t. i. "novi obrazi", ki na volitvah dosežejo uspeh zaradi svežine in nezadovoljstva volivcev z obstoječimi strankami. Prebiličev uspeh bi lahko razumeli v tem kontekstu, kjer volivci iščejo alternative obstoječim političnim silam. Vendar pa ostaja vprašanje, ali bo *Vesna* uspela ohraniti podporo volivcev in se utrditi kot trajna politična sila v Sloveniji.

Preden preidemo na podrobno analizo tabelarnih podatkov za *Bündnis 90/Die Grünen* in *Vesno*, je smiselno izpostaviti položaj *Zelenih Slovenije* v slovenskem političnem prostoru.

Zeleni Slovenije so v zgodnjih 90. letih igrali pomembno vlogo v slovenski politiki. Na prvih volitvah leta 1990⁹ so dosegli velik uspeh in na volitvah leta 1992 osvojili 3,70 % glasov ter pridobili 5 sedežev v Državnem zboru. V letih 1992–1993 so bili del koalicijske vlade, nato pa so po odhodu iz koalicije prešli v opozicijo. Kljub temu so

⁷ Članek: Janša: *Vladna koalicija je poražena. Golob: Leva sredina je dobila več glasov kot desnica.* (2024). <https://www.rtv slo.si/evropska-unija/evropske-volitve-2024/jansa-vladna-koalicija-je-porazena-golob-leva-sredina-je-dobila-vec-glasov-kot-desnica/711212>

⁸ Članek: *Kakšno je sporočilo evropskih volitev? Se je tudi Slovenija zasukala v desno?* (2024). https://www.rtv slo.si/evropska-unija/evropske-volitve-2024/kaksno-je-sporocilo-evropskih-volitev-se-je-tudi-slovenija-zasukala-v-desno/711708?utm_source=chatgpt.com

⁹ Državna volilna komisija. (1990). *Volitve v Skupščino Republike Slovenije 1990*. <https://www.dvk-rs.si/arhivi/dz1990/rezultati.html>

v nadaljnjih volitvah postopoma izgubljali podporo in leta 1996 niso več dosegli parlamentarnega praga. Po letu 2000 so *Zeleni Slovenije* ostali politična stranka z omejenim vplivom, saj se jim ni več uspelo prebiti v parlament. V zadnjih desetletjih so njihovi rezultati ostali pod pragom 4 %, kar pomeni, da so delovali predvsem kot zunajparlamentarna opozicija. Kljub temu so na lokalni ravni ohranili določeno prisotnost, kar dokazuje nekaj izvoljenih svetnikov. Če primerjamo *Zeleni Slovenije* z zelenimi strankami v Nemčiji in sodobnimi slovenskimi zelenimi gibanji, kot je *Vesna*, je očitno, da jim ni uspelo razviti trajnostne politične baze in jasnega programa, ki bi pritegnil širšo volilno podporo.¹⁰

Volilni rezultati stranke *Vesna*

Stranka *Vesna* je bila ustanovljena kot odgovor na vedno večje okoljske in trajnostne izzive v Sloveniji. V politični prostor je stopila relativno pozno, kar pomeni, da še nima dolge zgodovine nastopanja na volitvah. Kljub temu je stranka na zadnjih državnoborskih volitvah dosegla določen preboj in dokazala, da v Sloveniji obstaja volilna baza, ki podpira zelene politike. Na državnoborskih volitvah leta 2022 je *Vesna* prejela 1,7 % glasov, kar ni bilo dovolj za vstop v parlament, vendar je nakazalo potencial za nadaljnjo rast. Njihova največja politična zmaga je prišla na evropskih volitvah leta 2024, ko je dr. Vladimir Prebilič nepričakovano osvojil sedež v Evropskem parlamentu. Ta uspeh kaže, da imajo zeleni v Sloveniji boljše možnosti na evropskem kot na nacionalnem nivoju, kar je značilno tudi za druge manjše zelene stranke v Evropi. Takšna ugotovitev temelji na političnih analizah, ki poudarjajo, da evropske volitve pogosto omogočajo večjo pluralnost in uspeh manjšim strankam, saj je volilni sistem proporcionalen in volivci pogosto izrazijo podporo alternativnim političnim opcijam (glej npr. Krašovec & Lajh, 2024; Haughton & Deegan-Krause, 2023).

Glavni izziv *Vesne* ostaja širitev politične podpore na nacionalni ravni. Čeprav so pri volivcih prepoznavni kot progresivna zelena stranka, se soočajo s konkurenco drugih levosredinskih strank, ki prav tako vključujejo okoljske tematike v svoj program. Njihov prihodnji uspeh bo odvisen od tega, ali bodo sposobni oblikovati jasnejšo politično identiteto in nagovoriti širšo volilno bazo.

¹⁰ Državna volilna komisija. (1996). *Volitve v državni zbor 1996*. https://www.dvk-rs.si/arhivi/dz1996/rezultati_sl.html

Tabela 3: Volilni rezultati *Bündnis 90/Die Grünen* (Nemčija)

Leto	Rezultat (%) glasov	Število sedežev	Položaj v Bundestagu
1990	5,6 % (3,9 % Zahod + 1,2 % Vzhod) ¹	8	Opozicija
1994	7,3 %	49	Opozicija
1998	6,7 %	47	Koalicija
2002	8,6 %	55	Koalicija
2005	8,1 %	51	Koalicija
2009	10,7 %	68	Opozicija
2013	8,4 %	63	Opozicija
2017	8,9 %	67	Opozicija
2021	14,8 %	118	Koalicija

11 12

Stranka *Bündnis 90/Die Grünen* je v zadnjih desetletjih doživela občutno rast politične podpore v Nemčiji. Čeprav so bili Zeleni sprva prepoznani kot stranka ekoloških aktivistov in družbenih gibanj, so se postopoma razvili v eno ključnih političnih sil v državi. Njihova podpora se je znatno povečala zlasti po letu 2019, ko so dosegli zgodovinsko visok rezultat na volitvah v Evropski parlament s 20,5 % glasov, kar jih je postavilo na drugo mesto za CDU/CSU (Bundeswahlleiter, 2019).

Na nemških zveznih volitvah leta 2021 so *Zeleni* prav tako zabeležili najboljši rezultat v zgodovini stranke in prejeli 14,8 % glasov, kar jim je omogočilo vstop v vladno koalicijo skupaj s SPD in FDP (Bundeswahlleiter, 2021). Kot del t. i. "semaforske koalicije" so prevzeli ključne ministrske položaje, vključno z Ministrstvom za gospodarstvo in varstvo podnebja, kar jim je dalo pomembno vlogo pri oblikovanju nemške in evropske podnebne politike (Wurzel & Connelly, 2022).

Podatki o volilnih rezultatih kažejo, da je podpora *Zelenim* v Nemčiji najmočnejša v urbanih središčih, predvsem v Berlinu, Hamburgu in v zahodnih zveznih deželah, kot so Baden-Württemberg, Hessen in Nordrhein Westfalen. Nasprotno pa je njihova podpora v vzhodni Nemčiji (nekdanja NDR) tradicionalno šibkejša, čeprav se v nekaterih mestnih središčih, kot sta Leipzig in Dresden, postopoma krepi (Hassel & Taras, 2021).

¹¹ Bundeswahlleiter. (o. J.). *Rezultati Bundestagswahlen*. Pridobljeno s <https://www.bundeswahlleiter.de/bundestagswahlen/>

¹² Vir Tabele 3: Lastna grafika avtorja Dorian Penšek-Rader (2025)

Na podlagi volilnih trendov in vse večje osrednje vloge podnebne politike v Nemčiji se pričakuje, da bodo Zeleni še naprej igrali pomembno vlogo na nacionalni in evropski ravni. Njihov vpliv se ne kaže le v parlamentarni zastopnosti, temveč tudi v strateških usmeritvah nemške in evropske energetske politike, kjer si prizadevajo za pospešeno opuščanje fosilnih goriv in prehod na obnovljive vire energije (Hess, 2021).

V vlogi koalicijskega partnerja so *Bündnis 90/Die Grünen* večkrat pomembno vplivali na vladne odločitve, še posebej na področjih okoljske in energetske politike – tako v rdeče-zelenih koalicijah s SPD (1998–2005) kot tudi v sedanji semaforski koaliciji s SPD in FDP, kjer igrajo ključno vlogo pri zeleni tranziciji in podnebnih ciljih Nemčije (Hassel & Taras, 2021; Hess, 2021).

Vloga zelenih strank v Evropi

Na evropskem nivoju so zelene stranke tradicionalno precej vplivnejše, še posebej v državah, kot je Nemčija, kjer je *Bündnis 90/Die Grünen* eden ključnih političnih akterjev. Pri analizi vloge zelenih strank na evropski ravni se bova zato osredotočila predvsem na nemške *Zelene*, saj slovenske zelene stranke – z izjemo *Vesne* – v evropskem političnem prostoru niso dosegle večjih uspehov in zanje ni na voljo primerljivih podatkov.

Stranka *Vesna* je na volitvah v Evropski parlament 2024 s 10,53 % glasov postala tretja najmočnejša politična sila v Sloveniji. To ji je omogočilo prvi mandat v Evropskem parlamentu, kar pomeni prelomnico v njenem političnem razvoju.

Rezultat *Vesne* v volilnem okraju Kočevje, kjer je s 45,12 % glasov prepričljivo zmagala, je mogoče pojasniti predvsem z dvema ključnima dejavnikoma:

- **Močan osebni vpliv dr. Vladimira Prebiliča:** Prebilič je dolgoletni in priljubljeni župan Kočevja, kar mu je prineslo visoko prepoznavnost in zaupanje med lokalnim prebivalstvom. Njegova neposredna povezanost z občino je gotovo pomembno prispevala k izjemnemu rezultatu *Vesne* v tem okraju.
- **Manj verjeten vpliv ekološke usmerjenosti prebivalstva:** Čeprav je Kočevsko znano po svoji naravni dediščini in gozdovih, iz razpoložljivih virov ni razvidno, da bi bila ekološka usmerjenost prebivalstva odločilni dejavnik za tako visoko podporo *Vesni*. V javnih analizah in poročilih o volitvah se kot

ključni razlog za uspeh pogosto izpostavlja močan osebni vpliv Vladimirja Prebiliča, ne pa izrazita ekološka usmerjenost volilnega telesa v Kočevju. Ob tem velja omeniti tudi prisotnost kočevske kemične tovarne Melamin, proti kateri Prebilič ni javno nastopal ali vodil kampanje.

Torej, izstopajoč rezultat *Vesne* v Kočevju je predvsem posledica lokalne priljubljenosti in dolgoletnega županovanja Vladimirja Prebiliča, manj pa posledica splošne ekološke naravnosti prebivalcev tega območja

Poleg Kočevja je *Vesna* dosegla najboljši rezultat v volilni enoti Ljubljana, kar potrjuje splošni trend, da imajo zelene stranke v Sloveniji več podpore v urbanih središčih kot na podeželju. Vendar pa ta podpora ni enakomerno razporejena po vseh večjih mestih. V Mariboru, Celju in Kranju so rezultati *Vesne* manj izraziti, kar kaže, da zelene stranke v Sloveniji ne dosegajo enakega uspeha v vseh urbanih okoljih. Ljubljana izstopa kot glavno urbano središče z višjo podporo, kar je povezano z večjo koncentracijo volivcev, ki so okoljsko ozaveščeni in imajo liberalne politične preference. Ta vzorec potrjuje, da uspeh zelenih strank v Sloveniji močno temelji na specifičnih značilnostih posameznih urbanih območij. Ta volilni uspeh nakazuje na oblikovanje stabilne volilne baze ekološko usmerjenih volivcev, predvsem med progresivno usmerjenimi skupinami, ki dajejo prednost trajnostnemu razvoju in okoljskim politikam. Vstop *Vesne* v Evropski parlament pomeni, da bo Slovenija prvič imela zeleno stranko s konkretnim vplivom na evropski ravni, kar bi lahko dolgoročno vplivalo na oblikovanje okoljske politike v državi. (Vir: DVK, 2024)

***Bündnis 90/Die Grünen* kot ključni akter evropske zelene politike**

V nasprotju s slovenskimi zelenimi strankami je stranka *Bündnis 90/Die Grünen* že desetletja pomemben dejavnik v evropski politiki. Ustanovljena je bila v 80. letih kot združenje okoljskih aktivistov, mirovnega gibanja in zagovornikov človekovih pravic (Frankland & Schoonmaker, 2012). Od takrat so se nemški *Zeleni* razvili v močno politično silo, ki od začetka 21. stoletja pomembno vpliva na evropsko zakonodajo s področja okoljske politike in trajnostnega razvoja (Haas, 2020).

V Evropskem parlamentu so Nemški Zeleni člani Evropske zelene stranke, ki od leta 2009 postopoma krepi svojo politično moč. Pomemben mejnik je bilo sprejetje Evropskega zelenega dogovora (European Green Deal), ki predvideva, da bo EU do leta 2050 postala ogljikovo nevtralna (Haas, 2020). *Bündnis 90/Die Grünen* so v Evropskem parlamentu igrali osrednjo vlogo pri oblikovanju zakonodaje, ki vključuje zmanjšanje emisij CO₂, spodbujanje obnovljivih virov energije in krepitev trajnostne mobilnosti (Hess, 2021).

Na nacionalni ravni so *Bündnis 90/Die Grünen* leta 2021 vstopili v vladno koalicijo s socialdemokrati (SPD) in liberalci (FDP). Ta koalicija je dala poseben poudarek evropskemu sodelovanju, povečanju financiranja zelenih projektov in okrepitevi trajnostnih politik na evropski ravni (Hess, 2021). S tem so *Bündnis 90/Die Grünen* okrepiли svoj vpliv v EU, zlasti na področju energetskega prehoda, podnebnih sprememb in varstva okolja. Hess (2021) ugotavlja, da *Bündnis 90/Die Grünen* v Evropi uživajo precej večjo politično stabilnost kot večina drugih zelenih strank, saj so sposobni sodelovanja v vladi in vplivanja na evropske politike prek koalicijskih dogovorov. Njihov vpliv se kaže v okoljskih direktivah, trajnostnih razvojnih strategijah in evropskih podnebnih ciljih.

Medtem ko se slovenske zelene stranke še vedno soočajo z izzivi vzpostavitve stabilne politične moči, so na evropski ravni *Zeleni*, zlasti nemška stranka *Bündnis 90/Die Grünen*, eden ključnih akterjev pri oblikovanju okoljske politike. Uspeh stranke *Vesna* na evropskih volitvah 2024 kaže, da se v Sloveniji počasi vzpostavlja potencial za večjo vlogo zelenih strank, čeprav za zdaj ostajajo na obrobju političnega dogajanja. Po drugi strani so nemški *Zeleni* že utrjeni na evropski ravni in imajo konkretne rezultate pri vplivanju na zakonodajo in dolgoročne strateške cilje EU na področju podnebne politike in trajnostnega razvoja.

Zelene stranke v Nemčiji in Sloveniji privabljajo različne demografske skupine, kar je odvisno od specifičnih političnih, družbenih in kulturnih dejavnikov v obeh državah. V tem delu bova predstavila izsledke analiz, katere skupine podpirajo zelene stranke v obeh državah, ter kako se ti profili razlikujejo. Poleg tega bova raziskala vpliv izobrazbe, starosti, urbanosti in politične socializacije na volilne rezultate.

V Nemčiji so *Zeleni* skozi leta pridobili širok spekter podpornikov, kar se odraža v njihovih rezultatih na zvezni ravni. Po raziskavah iz volilnih anket (Hassel, 2021) so *Zeleni* v Nemčiji najbolj podprti med mladimi ljudmi, zlasti tistimi v starostni skupini 18-34 let. Ta skupina pogosto prepoznava pomembnost trajnostnega razvoja, boja proti podnebnim spremembam in pravičnosti kot ključne prioritete, kar so tudi osrednje teme nemških zelenih. *Bündnis 90/Die Grünen* so prav tako priljubljeni v urbanih okoljih, zlasti v večjih mestih, kot so Berlin, Frankfurt in Hamburg, kjer so mladi, izobraženi in progresivni volivci pogosto osredotočeni na okoljske in družbene reforme. Stranka ima močno podporo med visoko izobraženimi volivci, še posebej med diplomanti univerz, kar kaže, da izobrazba vpliva na politične preference (Hess, 2021).

Glede na spol se *Zeleni* v Nemčiji nagibajo k večji podpori žensk, pri čemer je med ženskami opazen trend, da se zavzemajo za enakopravnost, okoljske politike in socialno pravičnost. *Zeleni* v Nemčiji pogosto pridobivajo tudi glasove iz urbanih in srednjih razredov, medtem ko so v ruralnih območjih manj prisotni, kjer prevladujejo bolj konservativne politične stranke. (Meyer, 2011)

V Nemčiji je izobrazba ključen dejavnik pri odločanju o podpori Zelenim. Volivci z višjo stopnjo izobrazbe, predvsem tisti z univerzitetno izobrazbo, so veliko bolj nagnjeni k podpori zelenih strank, saj so bolj osveščeni glede podnebnih sprememb, okoljske pravičnosti in trajnostnega razvoja (Franz, Fratzscher & Kritikos, 2019). Starost prav tako igra pomembno vlogo, saj mladi med 18 in 34 leti pogosteje glasujejo za stranke, ki podpirajo progresivne ideje in trajnostni razvoj. Urbanost je še en ključni dejavnik; *Zeleni* so v Nemčiji najmočnejši v urbanih središčih, kjer je večja gostota mladih in izobraženih volivcev, ki podpirajo okoljske politike (DIW Berlin, 2019). Na podeželju so *Zeleni* manj prisotni, saj je politična krajina tam pogosto bolj konzervativna, čeprav se njihova podpora tudi tam počasi povečuje zaradi rasti ozaveščenosti o okoljskih vprašanjih in socialni pravičnosti (DIW Berlin, 2019; Hassel, 2021).

V Sloveniji je situacija nekoliko drugačna, saj je vpliv izobrazbe na podporo zelenim strankam šele v začetni fazi. V 90. letih so *Zeleni Slovenije* na prvih demokratičnih volitvah leta 1990 prejeli približno desetino glasov, kar je bilo takrat razmeroma veliko, predvsem zaradi podpore urbanih in izobraženih volivcev, ki so bili bolj odprti za okoljske teme (*Zeleni Slovenije*, 2024). Vendar so v naslednjih letih njihovi

rezultati upadli, saj so se na političnem prizorišču uveljavile druge stranke in so tradicionalne vrednote še vedno močno vplivale na volilno vedenje, zlasti na podeželju (Poročilo UMAR, 2024). Mladih in izobraženih volivcev je več v mestih, kot je Ljubljana, kjer so okoljske teme bolj aktualne, kar se odraža tudi v boljših rezultatih zelenih strank v urbanih okoljih (Analiza kampanje Zelenih Slovenije, 2024). Ruralna območja pa ostajajo bolj naklonjena tradicionalnim strankam, zaradi česar zelene stranke tam še ne dosegajo bistvenega uspeha (Večer, 2024). Vendar pa rast podpore gibanja *Vesna* na zadnjih volitvah kaže, da se politična kultura v Sloveniji spreminja, predvsem med mlajšimi volivci, ki vse bolj prepoznavajo pomen trajnostnega razvoja in okoljskih vprašanj (Raziskava Ženskega lobija Slovenije, 2024). Politične analize potrjujejo, da je ta sprememba povezana z večjo ozaveščenostjo mladih in urbanih volivcev, ki iščejo progresivne in trajnostne politične rešitve (Analiza kampanje Zelenih Slovenije, 2024; Poročilo UMAR, 2024).

Politična socializacija je prav tako pomembna. Zgodovina zelenih gibanj v Nemčiji je tesno povezana z mladinskimi organizacijami, okoljevarstvenimi gibanji in univerzitetnimi študentskimi skupinami, ki so igrale ključno vlogo pri oblikovanju politične identitete teh gibanj (Müller-Rommel, 2011). V Sloveniji pa se je politična socializacija glede na izkušnje z okoljem in politiko razvijala v različnih časovnih obdobjih, kar odraža specifičen družbeni in zgodovinski kontekst države (Krašovec, 2018; Potočnik, 2016). Za zelene stranke v Sloveniji bo ključno, kako bodo uspeli vključiti mlajše generacije v politične procese in jih spodbuditi k večji aktivaciji v podporo okoljevarstvenim politikam.

6 Sklep

Najbolj očitna skupna točka vseh treh strank je močna osredotočenost na okoljske teme in boj proti podnebnim spremembam. V svojih programih poudarjajo potrebo po zmanjševanju emisij toplogrednih plinov, prehodu na obnovljive vire energije, spodbujanju trajnostne mobilnosti ter prestrukturiranju gospodarstva v smeri t. i. „zeleno“ rasti. Poleg tega vse tri stranke v retoriki in programih podpirajo načela socialne pravičnosti, enakih možnosti, varovanja človekovih pravic ter večje vloge državljanov pri soustvarjanju političnih odločitev. Okoljski cilji tako niso razumljeni zgolj kot ekološka prioriteta, ampak kot sestavni del širših družbenih in ekonomskih politik.

Ključne razlike v politični umeščenosti in programskih prioritetah

Zeleni Slovenije so stranka z dolgo tradicijo, ustanovljena ob koncu osemdesetih let 20. stoletja. Po prvotnem uspehu v devetdesetih so izgubili parlamentarno zastopanost in ostali zunaj glavnih političnih tokov. Njihova glavna programska usmeritev ostaja ekologija, vendar se ne dotikajo tako temeljito širših družbenih ali ekonomskih vprašanj, kot to počnejo druge zelene stranke. Ta ožja osredotočenost jim v zadnjih letih ni prinesla stabilne politične podpore in otežuje preboj na nacionalni ravni.

Vesna je novejša stranka, ki se je oblikovala kot odgovor na vse večje okoljske izzive in potrebo po globljih družbenih spremembah. Poleg ekoloških tem hitro izpostavlja tudi socialno pravičnost, enakost spolov, pravice živali ter omejevanje vpliva korporativnih in kapitalskih interesov na politične procese. S tem poskuša združevati okoljsko in izrazito progresivno, levo usmerjeno politiko, kar ji je prineslo večji odziv, zlasti med mlajšimi in mestnimi volivci. Odmeven uspeh na volitvah v Evropski parlament dokazuje, da lahko nastajajoča zelena gibanja v Sloveniji kljub politični „nasičenosti“ dosežejo preboj, če ponudijo jasen in celovit program.

Bündnis 90/Die Grünen v Nemčiji veljajo za eno najbolj vplivnih strank, ki so se iz ekološko usmerjene opozicijske sile razvile v ključno politično moč na državni ravni. Njihov program presega okoljska vprašanja in vključuje ambiciozne gospodarske, socialne in zunanjepolitične ukrepe. Uspešno so si zagotovili volilno bazo, ki presega ozek krog okoljevarstvenikov, saj nagovarjajo mlade, visoko izobražene mestne volivce in širše družbene skupine, ki prepoznavajo potrebo po družbeni in gospodarski modernizaciji. Vstop v vladne koalicije jim je omogočil sooblikovanje ključne zakonodaje na področju okolja, energetike in socialnih politik, hkrati pa širitev politične agende, denimo v zunanji politiki in evropskem povezovanju. Nemški primer kaže, kako lahko zelena stranka dozori v politični „mainstream“ in postane pomemben akter pri vodenju države.

Ključne ugotovitve in širši pomen študije

Iz primerjalne analize izhaja, da se dolgoročni uspeh zelenih strank gradi na treh stebrih:

1. Jasnem in širokem političnem programu, ki nagovarja okoljske, socialne, ekonomske in etične vidike družbe.
2. Sposobnosti sodelovanja v širšem političnem prostoru, vključno z oblikovanjem koalicij, iskanjem kompromisov in prilagajanjem novim političnim razmeram.
3. Močni volilni bazi, ki združuje klasične zagovornike okoljske tematike in progresivno usmerjene volivce, ki podpirajo socialno pravičnost, enakost in aktivno državljansko participacijo.

Medtem ko so nemški Zeleni na evropski in nacionalni ravni presegli vlogo nišne stranke in postali ključni akterji nemške politike, si zelene stranke v Sloveniji to mesto še morajo utrditi. *Vesna* kaže velik potencial, saj združuje ekološke pristope z izrazito progresivno socialno držo in nagovarja širši segment volivcev, ki pričakujejo celovite rešitve. Po drugi strani pa *Zeleni Slovenije* ostajajo omejeni v političnem dosegu, deloma zaradi notranjih razkolov in ne dovolj široke programske usmeritve.

Širši pomen analize je v tem, da okoljska vprašanja danes niso več samostojna tema, ampak so tesno povezana z oblikovanjem socialno pravičnega gospodarstva, dostopom do zdravstva in izobraževanja, varovanjem človekovih pravic ter evropsko in globalno usklajenostjo ukrepov. Uspešnejše zelene stranke, kot so nemški Zeleni, so okoljsko politiko vključile v vse ključne sektorje.

V Sloveniji, kjer zelena politična tradicija še nastaja, je ključno, da stranke sodobno in inovativno odgovarjajo na aktualne izzive: energetske krize, digitalizacijo, boj proti družbenim neenakostim. Vesnin evropski uspeh kaže, da obstaja pomemben delež volivcev, ki podpirajo integracijo ekoloških in socialnih politik. Njena nadaljnja rast in morebitni vstop v Državni zbor bosta odvisna od ohranjanja jasnosti sporočil in nagovarjanja širših volilnih skupin.

Na podlagi te študije lahko zaključimo, da je prihodnost zelenih strank odvisna od njihove sposobnosti združevanja okoljevarstvene agende s sodobnimi socialnimi, gospodarskimi in demokratičnimi izzivi. Uspeh nemških Zelenih ponazarja, kako lahko nekoč marginalizirano gibanje postane vodilna politična sila, če zgradi povezovalni program za različne dele družbe. Slovenski primeri, predvsem *Vesna*, pa kažejo, da je mogoče v kratkem času doseči pomembne premike, če stranka jasno vključuje pereče družbene probleme v ekološko zgodbo. *Zeleni Slovenije* pa se soočajo

z izzivom temeljite prenovne in iskanja širše identitete, če želijo ponovno pridobiti pomembno mesto v politiki. Študija se zaključuje z ugotovitvijo, da je zelena politična miselnost eden glavnih odgovorov na podnebno krizo, a le, če je povezana s konkretnimi, izvedljivimi in družbeno vključujočimi rešitvami. Strankam, ki te rešitve znajo predstaviti in izpeljati, se obeta krepitev političnega položaja na nacionalni in evropski ravni.

Slogani kot zrcalo politične identitete

Pomemben vpogled v naravo zelenih strank ponuja tudi analiza njihovih volilnih sloganov, saj ti izražajo temeljne vrednote, politično identiteto in komunikacijsko strategijo. Slogani, kot so »Klimaschutz jetzt – für eine lebenswerte Zukunft!« (*Bündnis 90/Die Grünen*), »Pogum za Evropo« (*Vesna*) ali »Varujmo naravo, varujmo prihodnost« (*Zeleni Slovenije*), niso zgolj retorična orodja, temveč povzetki širših političnih ciljev in emocionalni sprožilci za volivce. Jezikovne izbire – od nujnosti in časovne urgence do metafor poguma ali športne tekmovalnosti – kažejo, kako stranke skušajo oblikovati odnos z volivci in poudariti svojo relevantnost v družbenem prostoru. Učinkovitost teh sloganov je pogosto povezana z njihovo jasnostjo, emocionalnim nabojem in sposobnostjo, da mobilizirajo podporo.

Širši pomen analize je v tem, da okoljska vprašanja danes niso več samostojna tema, ampak so tesno povezana z oblikovanjem socialno pravičnega gospodarstva, dostopom do zdravstva in izobraževanja, varovanjem človekovih pravic ter evropsko in globalno usklajenostjo ukrepov. Uspešnejše zelene stranke, kot so nemški Zeleni, so okoljsko politiko vključile v vse ključne sektorje. V Sloveniji, kjer zelena politična tradicija še nastaja, je ključno, da stranke sodobno in inovativno odgovarjajo na aktualne izzive: energetska krizo, digitalizacijo, boj proti družbenim neenakostim. Vesnin evropski uspeh kaže, da obstaja pomemben delež volivcev, ki podpirajo integracijo ekoloških in socialnih politik. Njena nadaljnja rast in morebitni vstop v Državni zbor bosta odvisna od ohranjanja jasnosti sporočil in nagovarjanja širših volilnih skupin.

Na podlagi te študije lahko zaključimo, da je prihodnost zelenih strank odvisna od njihove sposobnosti združevanja okoljevarstvene agende s sodobnimi socialnimi, gospodarskimi in demokratičnimi izzivi. Uspeh nemških Zelenih ponazarja, kako lahko nekoč marginalizirano gibanje postane vodilna politična sila, če zgradi

povezovalni program za različne dele družbe. Slovenski primeri, predvsem *Verdna*, pa kažejo, da je mogoče v kratkem času doseči pomembne premike, če stranka jasno vključuje pereče družbene probleme v ekološko zgodbo. *Zeleni Slovenije* pa se soočajo z izzivom temeljite prenove in iskanja širše identitete, če želijo ponovno pridobiti pomembno mesto v politiki.

Študija se zaključí z ugotovitvijo, da je zelena politična miselnost eden glavnih odgovorov na podnebno krizo – a le, če je povezana s konkretnimi, izvedljivimi in družbeno vključujočimi rešitvami. Strankam, ki te rešitve znajo učinkovito predstaviti – tudi skozi prepričljive in premišljene slogane – se obeta krepitev političnega položaja na nacionalni in evropski ravni.

Viri in literatura

- Arzheimer, K., & Evans, J. (2019). Political Behavior and Urban-Rural Divide in Germany: The Case of the Green Party. *German Politics*, 28(3), 345–368.
- Bundeswahlleiter (2019). *Wahl zum 19. Deutschen Bundestag 2017 – Endgültiges Ergebnis nach Bundesländern*. Wiesbaden: Der Bundeswahlleiter. <https://www.bundeswahlleiter.de/bundestagswahlen/2017.html>
- Bundeswahlleiter (2021). *Wahl zum 20. Deutschen Bundestag 2021 – Endgültiges Ergebnis*. Wiesbaden: Der Bundeswahlleiter. <https://www.bundeswahlleiter.de/bundestagswahlen/2021.html>
- Charteris-Black, J. (2011). *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. Palgrave Macmillan.
- Corner, A., Roberts, O., Chiari, S., Völler, S., Mayrhuber, E., Mandl, S., & Monson, K. (2015). How do young people engage with climate change? The role of knowledge, values, message framing, and trusted communicators. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 6(5), 523–534.
- Drozg, V., Jordan, P., & Zsilincsar, W. (Hrsg.) (2007). *Umweltpolitik und Umweltbewusstsein in Slovenien und im mitteleuropäischen Vergleich*. Münster: LIT Verlag. <https://www.lit-verlag.de/isbn/9783825893115>
- DVK (2024). *Poročilo o volitvah v Državni zbor Republike Slovenije*. Ljubljana: Državna volilna komisija. <https://www.dvk-rs.si/volitve>
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Routledge.
- Frankland, E. G., & Schoonmaker, M. (2012). *The Alternative for Germany from Breakthrough toward Consolidation?* London: Routledge. <https://www.routledge.com/The-Alternative-for-Germany-From-Breakthrough-Toward-Consolidation/Frankland-Schoonmaker/p/book/9780415594917>
- Fuchs, D., & Klingemann, H.-D. (2022). Environmental Attitudes and Voting Behavior in Germany: Urban-Rural Differences. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 24(1), 45–62.
- Gornig, M., & Kemfert, C. (2024). Grüne Transformation in Deutschland – nur mit echter Energiewende ein ökologischer und ökonomischer Erfolg. *Wirtschaftsdienst*, 104(5), 295–300. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10273-024-3325-7>
- Hassel, A. (2021). Education and Green Voting: The Role of Higher Education in Environmental Political Preferences in Germany. *Environmental Politics*, 30(4), 567–586.
- Haughton, T., & Deegan-Krause, K. (2023). Green Parties and European Elections: Successes and Limits in Central and Eastern Europe. *Party Politics*, 29(1), 75–93.

- Heinrich-Böll-Stiftung (Hrsg.) (2024). *Grüne Transformation (Sammelband)*. Berlin: Heinrich-Böll-Stiftung. <https://www.boell.de/de/gruene-transformation>
- Hülshorst, F. (2012). *The Green Party in Germany: A Political Biography*. Berlin: Springer. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-642-31146-3>
- ifo Institut (2022). *Die grüne Transformation in Wirtschaft und Politik*. ifo Schnelldienst, 5/2022. München: ifo Institut. <https://www.ifo.de/publikationen/2022/aufsatz-zeitschrift/gruene-transformation-wirtschaft-und-politik>
- Kitschelt, H. (2020). Youth and Progressive Politics: The Rise of the Greens in Germany. *European Journal of Political Research*, 59(2), 234–255.
- Krašovec, A., & Lajh, D. (2024). The Europeanization of Slovenian Politics: Electoral Behaviour and Party Success at the European Level. *Journal of Contemporary European Studies*, 32(2), 210–225.
- Lakoff, G. (2010). Why it matters how we frame the environment. *Environmental Communication*, 4(1), 70–81.
- Lemke, E. (2016). *Politik hart am Wind. GRÜNE Perspektiven für ein gutes Leben*. München: oekom Verlag. <https://www.oekom.de/buch/politik-hart-am-wind-9783865815023>
- Meyer, J. (2011). *The European Public Sphere: Media and Transnational Communication in European Integration 1969–1991*. Baden-Baden: Nomos. <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783845228022>
- Meyer, T. (2011). *Die Grünen in der deutschen Politik*. Frankfurt am Main: Campus Verlag. <https://www.campus.de/buecher-campus-verlag/geschichte/geschichte-politik/geschichte-politik-ppp/ppp-bundestagswahlen-9783593384874>
- Nerlich, B., Koteyko, N., & Brown, B. (2010). Theory and language of climate change communication. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(1), 97–110.
- oekom Verlag (Hrsg.) (2017). *Wirtschaft im Zukunfts-Check: So gelingt die Grüne Transformation*. München: oekom Verlag. <https://www.oekom.de/buch/wirtschaft-im-zukunfts-check-9783865816662>
- Richter, S. (2009). *Entwicklung und Perspektiven grüner Parteien in Europa*. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung. <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06374.pdf>
- Soder, M. (2022). *Eine grüne Revolution. Eine neue Wirtschaftspolitik in Zeiten der Klimakrise*. Wien: ÖGB-Verlag. <https://www.oegb.at/buecher>
- Taggart, P. (2022). Smaller Parties and the European Parliament: Opportunity Structures and Electoral Outcomes. *European Political Science Review*, 14(3), 355–372.
- van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Power*. Palgrave Macmillan.
- Vesna – zelena stranka. *Evropske volitve 2024, program in kampanja*. <https://www.vesnazelenastranka.si/evropske-volitve-2024/>
- Wurzel, R. K. W., & Connelly, J. (2022). *The European Union in International Climate Change Politics: Still Taking a Lead?* London: Routledge. <https://www.routledge.com/The-European-Union-in-International-Climate-Change-Politics-Still-Taking-a-Lead/Wurzel-Connelly/p/book/9781138346156>
- Zapušek, M. (2003). *Okoljska politika Slovenije: Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. <https://www.fdv.uni-lj.si/knjiznica>

Internetni viri

- Bundeszentrale für politische Bildung. (b. d.). Etappen der Parteigeschichte der GRÜNEN. Pridobljeno 20. maja 2025 s spletne strani <https://www.bpb.de/themen/parteien/parteien-in-deutschland/gruene/42151/etappen-der-partiegeschichte-der-gruenen/>
- Deutscher Bundestag. (2020). Die Geschichte der Grünen in Deutschland. Pridobljeno 2. maja 2025 s spletne strani <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2020/kw23-pa-gruene-695202>
- Delo. (2022, 9. februar). Na politični oder uradno vstopila zelena stranka Vesna. Pridobljeno 18. maja 2025 s spletne strani <https://www.delo.si/novice/slovenija/volitve-2022/na-politichni-oder-uradno->

- Državna volilna komisija. (1990). Volitve v Skupščino Republike Slovenije 1990. Pridobljeno s <https://www.dvk-rs.si/arhivi/dz1990/rezultati.html>
- Državna volilna komisija. (1996). Volitve v državni zbor 1996. Pridobljeno s https://www.dvk-rs.si/arhivi/dz1996/rezultati_sl.html
- Ekologi brez meja. (n. d.). O nas. Pridobljeno 18. maja 2025 s spletne strani <https://ebm.si/o-nas>
- Heinrich-Böll-Stiftung. (2024). „Grüne Transformation“ – Überblick und Analysen zur Transformation der Wirtschaft in Deutschland. Pridobljeno 2. maja 2025 s spletne strani <https://www.boell.de/de/publikationen/gruene-transformation>
- Konrad-Adenauer-Stiftung. (b. d.). Parteienmonitor – Grüne Parteien in Europa (PDF). Pridobljeno 2. maja 2025 s spletne strani <https://www.kas.de/de/web/politikdialog-europa/einzeltitel/-/content/parteienmonitor-gruene-parteien-in-europa>
- Program strank Bündnis 90/Die Grünen. (2024). Program stranke. Pridobljeno 15. maja 2025 s spletne strani <https://www.gruene.de/programm>
- Program stranke Vesna. (2024). Program stranke Vesna. Pridobljeno 15. maja 2025 s spletne strani <https://www.vesna.si/program>
- Slovenska tiskovna agencija (STA). (2024, 10. junij). Vesna navdušena nad zgodnjimi rezultati. Pridobljeno s <https://english.sta.si/3310374/vesna-thrilled-with-early-results>
- Umweltbundesamt. (2024). Daten und Fakten zur Energiewende und zum Anteil erneuerbarer Energien. Pridobljeno 2. maja 2025 s spletne strani <https://www.umweltbundesamt.de/daten/energie/erneuerbare-energien>
- Vesna – zelena stranka. (n. d.). Program. Pridobljeno 18. maja 2025 s spletne strani <https://www.vesnazelenastranka.si/program/>
- Zeleni Slovenije. (2024). Program stranke. Pridobljeno 15. maja 2025 s spletne strani <https://www.zeleni.si/program>
- Zeleni Slovenije. (n. d.). O nas. Pridobljeno 20. maja 2025 s spletne strani <https://www.zeleni.si/o-nas>

FRAMING OF SEA LEVEL RISE IN NEWS HEADLINES: A STUDY OF *THE GUARDIAN* AND *THE NEW YORK TIMES*

TJAŠA MOHAR, NASTJA PRAJNČ KACIJAN,
KIRSTEN HEMPKIN, BERNARDA LEVA, TOMAŽ ONIČ,
BARBARA MAJCENOVIČ KLINE, DAVID HAZEMALI,
KATJA PLEMENTIŠ

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
tjasa.mohar@um.si, nastja.prajnc1@um.si, kirsten.hempkin@um.si, bernarda.leva@um.si,
tomaz.onic@um.si, barbara.kline@um.si, david.hazemali@um.si, katja.plemenitas@um.si

The deepening of the environmental crisis brings an increased need for clear and targeted communication about environmental issues, leading to greater environmental awareness and encouraging the necessary changes in people's behaviour. The way the media frames reports on environmental issues, such as climate change, plays a crucial role in the efficient communication of these issues. This paper examines how sea level rise was reported in the digital editions of *The Guardian* and *The New York Times* in 2022, utilizing framing theory – a theory that is used in textual linguistics to study texts on socially important topics in public discourse. The study identifies the predominant generic frames in the headlines and subheads of these articles, which are the key framing locations. A comparative analysis also reveals differences in the framing of sea level rise in the two newspapers.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.7](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.7)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:
climate change,
framing,
generic frames,
news headlines,
sea level rise



University of Maribor Press

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.7](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.7)

ISBN
978-961-299-008-4

OKVIRJANJE DVIGA MORSKE GLADINE V NASLOVIH ČLANKOV: ŠTUDIJA ČASOPISOV *THE GUARDIAN* IN *THE NEW YORK TIMES*

TJAŠA MOHAR, NASTJA PRAJNČ KACIJAN,
KIRSTEN HEMPKIN, BERNARDA LEVA, TOMAŽ ONIČ,
BARBARA MAJCENOVICH KLINE, DAVID HAZEMALI,
KATJA PLEMENTAŠ

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
tjasa.mohar@um.si, nastja.prajnc1@um.si, kirsten.hempkin@um.si, bernarda.leva@um.si,
tomaz.onic@um.si, barbara.kline@um.si, david.hazemali@um.si, katja.plemenitas@um.si

Ključne besede:
podnebne spremembe,
okvirjanje,
generični okviri,
časopisni naslovi,
dvig morske gladine

S poglobljanjem okoljske krize narašča tudi potreba po jasni in ciljno usmerjeni komunikaciji o okoljskih temah, ki bi pripeljala do večje okoljske osveščenosti in spodbudila potrebne spremembe v navadah in vedenju ljudi. Način, kako mediji poročajo o okoljskih temah, kot so podnebne spremembe, igra ključno vlogo pri učinkovitem komuniciranju teh tem širši množici. V pričujočem prispevku smo analizirali članke na temo dviga morske gladine, ki so bili objavljeni v digitalnih edicijah časopisov *The Guardian* in *The New York Times* v letu 2022, s pomočjo teorije okvirjanja, ki se uporablja v besedilnem jezikoslovju za proučevanje besedil javnega diskurza o družbeno pomembnih temah. S pomočjo analize smo odgovorili na vprašanje, kateri generični okviri prevladujejo v naslovih in podnaslovih člankov kot ključnih lokacijah okvirov. Primerjalna analiza je razkrila tudi razlike v okvirjanju dviga morske gladine med obema časopisoma.



Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

1 Introduction

The environmental crisis is intensifying, necessitating clear and targeted communication about environmental issues to raise awareness and drive behavioural change. Analysing media reports on environmental issues is pivotal for understanding what constitutes effective communication in this domain. This paper examines how sea level rise was reported in the digital editions of *The Guardian* and *The New York Times* in 2022, utilizing framing theory—a tool in textual linguistics for analysing texts on socially significant topics in public discourse. The study identifies the predominant generic frames in the headlines and subheads of these articles and conducts a comparative analysis to highlight differences in how the two newspapers frame the issue of sea level rise.

The concept of framing has been used in communication and media studies to describe the linguistic cues that guide the audience in their understanding through the defining and presenting of an issue. Frames are thus considered to consist of linguistic cues that reflect the persuasive aspects of the text by emphasizing specific aspects of the news stories at the expense of others. Framing used by the media can thus be important in shaping public opinion. At the same time, framing theory has heterogeneous roots and is, as noted by de Vreese (2005, p. 51), referred to with significant inconsistency in the literature. As Tannen (1993, p. 15) observes, framing is an umbrella term for a cluster of related concepts, including scripts and schemata. All these concepts, however, have in common that they imply the existence of cues that direct the readers' understanding of the issue; these concepts will be further examined in section 2. In Section 3, framing will be applied to the study of news reports on sea level rise from *The Guardian* and *The New York Times*, focusing on the headlines and subheads as the key framing locations.

2 Framing Theory

The theory of frames in text linguistics and discourse studies is diverse and multi-disciplinary. The concept is based on a common theme across fields, specifically, the role of expectations in language production and comprehension (Tannen, 1993). According to Tannen (1993), framing in discourse is revealed through linguistic features such as omission, repetition, contrastive conjunction, and evaluative language. The concept of frames first emerged in early 20th-century psychology,

with key contributions from psychologists (e.g., Bartlett, 1932), and later also from early theorists of artificial intelligence, e.g., Minsky (1974) as well as sociologists (e.g., Goffman, 1974). Goffman (1974) in his work *Frame Analysis* suggested that frames are the mental structures that help people understand and interpret the world and organize their experience. Goffman focused on how individuals use frames daily, and his work has been foundational in developing framing theory, especially in understanding how individuals and groups use frames in everyday life. His ideas were later adapted to media and communication studies by mass communication scholars. Tuchman (1978), for example, wrote one of the early works analyzing how the media constructs reality through framing by pointing out how journalists select and shape news stories to convey particular meanings and perspectives. In linguistics, the concept was further developed by Chafe (1977) and Fillmore (1975), and later by cognitive linguists (e.g., Langacker, 2008), who conceptualized frames in the context of the semantic meaning of words. The last decade of the 20th century saw a proliferation of frame studies applied to media discourse. Iyengar (1991), for example, examined how public discourse was influenced by framing issues discussed on television. Similarly, Gamson and Modigliani (1989) explored the role of media discourse in the social construction of reality.

The central figure of modern framing theory in mass media is Entman (1993), whose definition of framing is closely related to media discourse and persuasive mass communication. Entman (1993) applied framing theory to mass communication to explore how the media and other communicators shape the audience's perception and interpretation of information by selecting certain aspects of reality and presenting them in particular ways. According to Entman's (1993) understanding in the context of mass communication, framing has a persuasive function as it refers to how media outlets construct and emphasize perspectives, i.e., frames, to influence public opinion and interpretation of events, issues, or topics.

Entman's widely cited definition (1993, p. 52) posits framing as a process of selecting some aspects of a perceived reality and making them more salient in a communicating text:

To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.

According to Entman's definition, framing as a feature of discourse thus typically includes the following key elements:

- a) Selection: Not all aspects of reality are encoded; some are left out.
- b) Salience: Some ideas are emphasized and made more noticeable, meaningful, or memorable.
- c) Problem definition: The issue is identified as a certain kind of issue (e.g., an issue of medicine, law, human rights, economics, etc.).
- d) Causal interpretation: The explanation of what or who causes the issue is given.
- e) Moral evaluation: The expression of judgment is given about the problem or people involved.
- f) Solution recommendation: Treatment or actions are proposed to solve the problem.

This framework has proven especially useful for analyzing news and political communication in studies of media bias, agenda-setting, and discourse analysis. Among scholars who examined the linguistic implications of Entman's definition of frames is Dahl (2015), who has made significant contributions to framing studies, particularly in scientific communication and climate change discourse. Her interdisciplinary research, often at the intersection of linguistics, media studies, and environmental communication, offers insights into how language shapes public understanding of complex issues such as climate change. In her 2015 study, Dahl explored how journalists employ rhetorical strategies to frame contested scientific topics such as geoengineering. She applied text linguistics to identify key framing locations within news reports, emphasizing the role of headlines, genre features and evaluative language in shaping readers' perceptions. This approach highlighted the active role of journalists in constructing narratives around scientific issues. Dahl (2015) emphasizes that headlines are key framing devices that set the interpretative frame for the news article and often carry evaluative language that reflects the stance of the writer or the media outlet. Newspaper headlines, which also provide the material for the study below, thus exhibit distinctive linguistic features that

differentiate them from standard prose (Reah, 2002). The features of headlines, such as metaphors, puns, and rhetorical devices, are strategically employed to capture readers' attention, convey information succinctly, and thus provide an essential framing location.

Some media theorists also posit a hierarchy of frames. Semetko and Valkenburg (2000), for example, distinguish between issue-specific frames, which are applied within a particular domain, and generic frames, which are applied universally. In their view, generic frames are overarching interpretive structures employed by journalists to present news stories in a way that resonates with audiences. These frames are not tied to specific topics but are broadly applicable across various issues, shaping how information is generally perceived and understood. In their analysis of news stories, Semetko and Valkenburg (2000, pp. 95-96) identify five primary generic frames in news stories: conflict, responsibility, morality, human interest, and economic consequences (see Section 3). These frames will be further explored in the study of headlines and subheads concerning sea level rise in *The Guardian* and *The New York Times*, two mainstream English-language newspapers. Headlines and subheads have been selected for the analysis as they are considered by Tankard (2001 p. 101) as one of the most important “focal points for identifying and measuring news frames” (as cited in de Vreese, 2005, p. 34). Dahl also argues that headlines, together with leads and sources' statements, are “key framing locations” (2015, p. 45) in news reports.

3 Analysis of Generic Frames in Newspaper Headlines and Subheads

This section examines the headlines and subheads of newspaper articles reporting on sea level rise that appeared in the digital versions of *The Guardian* and *The New York Times* in 2022 in terms of the generic frames that they contain. Semetko and Valkenburg's (2000) theory of generic frames is used, which identifies five generic news frames: the *conflict frame*, which “emphasizes conflict between individuals, groups, or institutions” (2000, p. 95); the *human interest frame*, which “brings a human face” (2000, p. 95) to the presentation of an event by emphasizing its impact on individuals or groups and by introducing an emotional angle through the use of emotional or dramatic language to evoke feelings of empathy or sympathy; the *economic consequences frame* that reports an event “in terms of the consequences it will have economically on an individual, group, institution, region, or country” (2000, p. 96); the *responsibility frame* that attributes responsibility for the cause of or solution to

the problem to the government or to a group or an individual; and the *morality frame* which “puts the event, problem, or issue in the context of religious tenets or moral prescriptions” (2000, p. 96).

3.1 Generic Frames in *The Guardian*

Sixteen articles reporting on sea level rise appeared in the digital edition of *The Guardian* in 2022. Some of them were part of a thematic series on environmental issues, such as “Terrawatch” (2 articles); “Seascape: the state of our oceans” (2 articles); and “America’s dirty divide” (1 article), which is a series focusing on environmental inequalities in the US. One article was published in the “Weatherwatch” column, which investigates stories in connection with the weather, and one in “The Big Idea” section, which addresses up-to-date questions. In the following, the headlines and subheads of the sixteen articles will be examined in terms of generic frames. The articles are listed chronologically, from the earliest to the most recent.

Example 1

The headline: **US sea level to rise as much in next 30 years as in past century – study**

The subhead: **Seas rising faster around the US than global average will cause ‘dramatic increase’ in number of people vulnerable to flooding**

The article appeared in the series “Seascape: the state of our oceans”. There is no explicit generic frame found in the headline; however, the human interest frame is implied by mentioning a particular country, the US, in connection to the rapid sea level rise. In the subhead, the generic frame of human interest is explicit, as the consequences for people are highlighted; additionally, dramatic (“dramatic increase”) and emotional (“vulnerable to flooding”) is used, adding an affective angle.

Example 2

The headline: **How can we adapt to life with rising seas?**

The subhead: **Traditional defences may fail, and migration won't be possible for everyone. But we may yet find more creative ways to live**

The article appears in “The Big Idea” series. The generic frame in both the headline and the subhead is human interest. In the headline, the personal impact of the rising seas is emphasized by the question “how can we adapt”. The human interest frame is then further emphasized in the subhead, which presents possible solutions for us, humankind, from an emotional perspective (traditional solutions “may fail”; “migration won't be possible for everyone”; we may find “more creative” solutions).

Example 3

The headline: **'It's happening now': how rising sea levels are causing a US migration crisis**

The subhead: **The coming mass migration of flood-prone areas will have huge social and economic costs – but the government doesn't have an adequate plan**

The human interest frame prevails in the headline, emphasizing the consequences that the rising sea levels will have on people in the US, and providing an emotional angle in the phrase “migration crisis”, which is underscored by the dramatic effect of the progressive tense in the quoted sentence “(I)t's happening now”. In the subhead, the economic consequences frame is added to the human interest frame, highlighting the great economic costs of mass migration, in addition to the huge social costs. In the last part of the subhead, the responsibility frame is added, which attributes responsibility for inaction to the government.

Example 4

The headline: **Sinking Maldives plans to reclaim land from the ocean**

The subhead: **Vulnerable island nation split over project to dredge millions of tonnes of sand to create land for resorts and industry on Unesco reserve**

The article appears in the “Seascape: the state of our oceans” series. The human interest frame is found in the headline, as the focus is on a specific country (the Maldives) that is impacted by the rising seas, and an emotional angle is added by the dramatic adjective “sinking”, characterizing the country. Additionally, the headline assigns credit to the Maldives for a plan, which also signals assignment of the responsibility frame. In the subhead, the human interest frame, emphasized by the emotional language (“vulnerable island nation”) is combined with the conflict frame, highlighting that the nation is split over the project intended to create land using sand from a Unesco reserve in order to build new tourist resorts. Additionally, the economic consequences frame is also found in the subhead, as it is indicated that the new resorts would “boost tourism” (Boztas, 2022).

Example 5

The headline: **Sea level rise in England ‘will put 200,000 homes at risk by 2050’**

The subhead: **Due to the climate crisis, within 30 years these costal properties will be potentially unsalvageable, researchers say**

The human interest frame is found in the headline, as the emphasis is put on the large number of dwellings (emotionally called “homes”) in a particular country (England) that will soon be at risk due to the sea level rise. In the subhead, the human interest frame appears together with the economic consequences frame; the term “homes” is replaced by “properties”, which highlights the economic value of the dwellings, while the adjective “unsalvageable” provides an emotional angle.

Example 6

The headline: **Fate of ‘sleeping giant’ East Antarctic ice sheet ‘in our hands’ – study**

The subhead: **Melting of the world’s biggest ice sheet would cause catastrophic sea level rise, but can be avoided with fast climate action**

The prevailing generic frame in the headline as well as in the subhead is responsibility. In the headline, the responsibility for what will happen to the East Antarctic ice sheet is attributed to all humans, as indicated in the set phrase “in our hands”. In the subhead, the attribution of responsibility is less direct, as the passive voice is used in “can be avoided”, not clearly indicating by whom. However, the emotional angle provided by the adjectives (world’s) “biggest”, and “catastrophic” is also an indication of the human interest frame, in particular since it is implied that the sea level rise caused by the melting of this, the biggest ice sheet in the world, would be “catastrophic” for humans.

Example 7

The headline: **Can nature-based alternatives to seawalls keep the waves at bay?**

The subhead: **Hard sea defenses prompted by extreme weather and rising sea levels can have unintended consequences down the coast – is there a better way?**

This article appears in the “America’s dirty divide” series; it is thus clear that the US coasts are referred to, although this is not specifically mentioned in the headline and the subhead. There is no specific generic frame in the headline; however, the human interest frame is implied by the question, as it indicates that seawalls and nature-based alternatives are intended for protection against the flooding of coastal cities and areas. The human interest frame is also found in the subhead, which highlights the consequences of sea defences, providing an emotional angle with the use of adjectives such as “hard”, “extreme”, and “unintended”. Additionally, the conflict frame is also implied in the subhead; this becomes more obvious when reading the whole article. As the author of the article points out, there is a potential conflict in using seawalls for protection, for while they can protect parts of the coast, they can “intensify surges at neighboring beaches and destroy nearby ecosystems” (Uteuova, 2022).

Example 8

The headline: **Major sea-level rise caused by melting of Greenland ice cap is ‘now inevitable’**

The subhead: **Loss will contribute a minimum rise of 27cm regardless of what climate action is taken, scientists discover**

There is no explicit frame in the headline; however, the human interest frame is implied, as the scientific prediction on the melting of Greenland icebergs and its consequences are presented from an emotional angle using dramatic language (“now inevitable”) to evoke fear and worry. In the subhead, the responsibility frame appears, or rather the lack of responsibility for what will happen to the Greenland ice cap, as the subhead suggests no climate action that we take will reverse the major sea level rise caused by its melting because it is too late for that.

Example 9

The headline: **Why future sea levels matter to Suffolk’s Sizewell nuclear plant**

The subhead: **Global coastal inundation is now expected to be far worse than previously predicted**

The article was published as part of the “Weatherwatch” series. The generic frame in its headline is human interest, since the headline places at the forefront the foreseen consequences of high sea levels on a particular community (a small fishing village in Suffolk, England) and the nuclear plant situated there. In the subhead, the dramatic comment that the expected coastal inundation will be “far worse than predicted” provides an emotional angle, suggesting a human interest frame as well.

Example 10

The headline: **Tintagel among castles at risk unless England can hold back the tide**

The subhead: **English Heritage identifies six most vulnerable sites as climate change intensifies coastal erosion**

A combination of two generic frames can be found in the headline: human interest and responsibility. The focus is on Tintagel, a well-known castle in England that is at risk of being affected by high tides, indicating a human interest frame; additionally,

responsibility for its fate is attributed to the country in general. In the subhead, only the human interest frame appears, placing Tintagel among the six English Heritage sites “most vulnerable” to coastal erosion, with “most vulnerable” providing an emotional angle to the scientific finding.

Example 11

The headline: **Why is sea level rising faster along China’s coast?**

The subhead: **Study says possible causes could include faster warming in Chinese seas and lower air pressure**

The article appears in the “Terrawatch” series. There is no explicit generic frame in either the headline or the subhead, as the cause-and-effect relationship is in the focus. However, both the headline and the subhead indicate urgency through the comparative form of the adjective “faster”, which points to an implied human interest frame.

Example 12

The headline: **Could a digital twin of Tuvalu preserve the island nation before it’s lost to the collapsing climate?**

The subhead: **With rising seas expected to submerge the nation by 2100, official says ‘we should always be able to remember Tuvalu as it is, before it disappears’**

In both, the headline and the subhead, the generic frame is human interest. The headline places the focus on Tuvalu, a small island country in Polynesia that is disappearing due to the rising seas. The emotional angle is provided by the dramatic statement that the island nation will be “lost to the collapsing climate”. In the subhead, the emotional angle is even more visible, particularly in the dramatic sentence “we should always be able to remember Tuvalu as it is, before it disappears”. These are words of “Tuvalu’s former attorney general and current high commissioner to Fiji” (Shepherd, 2022), referring to the project in which a digital twin of the island of Tuvalu was created.

Example 13

The headline: **East Antarctic glacier melting at 70.8bn tonnes a year due to warm sea water**

The subhead: **Denman glacier in remote part of the continent could become unstable, possibly contributing to more sea level rise than predicted**

The headline contains no explicit generic frame, as it merely places the cause-and-effect relationship at the forefront. The cause-and-effect relationship is visible also in the subhead; however, there is some indication of the human interest frame in the subhead implied by the use of emotional and dramatic language such as “unstable” and “more than predicted”.

Example 14

The headline: **Microphones dropped into ocean off Greenland to record melting icebergs**

The subhead: **Artist Siobhán McDonald will turn recordings into an acoustic installation exploring humanity’s impact on the ocean**

In both the headline and the subhead, the human interest frame prevails. While in the headline the human interest frame is implied rather than explicit, as “microphones dropped” only implies human involvement, it is more visible in the subhead, which places an artist and his work in the foreground. Additionally, the responsibility frame is also visible in the subhead, as the responsibility for the melting icebergs is attributed to “humanity”.

Example 15

The headline: **How to move a country: Fiji’s radical plan to escape rising sea levels**

The subhead: **In Fiji, the climate crisis means dozens of villages could soon be underwater. Relocating so many communities is an epic undertaking. But now there is a plan – and the rest of the world is watching**

The human interest frame prevails in both the headline and the subhead, as the focus is on one country, Fiji, and on the impact that the rising sea levels have on it, as well as on how Fiji intends to deal with the problem. Additionally, the dramatic language “escape rising sea levels” in the headline adds an emotional angle. In the subhead, the human interest aspect is further emphasized by focusing on Fiji’s villages and by dramatically calling the relocation of the communities “an epic undertaking”. Additionally, both the headline and the subhead also contain the responsibility frame, as the credit for taking action is attributed to Fiji.

Example 16

The headline: **The rise and bigger rise of Mediterranean sea levels**

The subhead: **Study shows sea level rise on Amalfi coast over last 20 years is twice that on Costa del Sol**

The article appeared in the “Terrawatch” series. There is no explicit generic frame found in the headline. The headline simply establishes that the Mediterranean sea levels are rising rapidly, without directly mentioning the consequences, although the dramatic language used (“the rise and bigger rise”) points to an implied human interest frame. In the subhead, the human interest frame becomes more explicit, for two specific Mediterranean coasts are mentioned as becoming impacted by the sea level rise, both of them famous tourist destinations.

3.2 Generic frames in *The New York Times*

This section provides an analysis of the generic frames that are contained in the headlines and subheads of eight articles reporting on the rising of sea levels which appeared in the digital version of *The New York Times* in 2022. The articles are listed chronologically, from the earliest to the most recent.

Example I

The headline: **Coastal Sea Levels in U.S. to Rise a Foot by 2050, Study Confirms**

The subhead: **More precise measurements indicate that the increase will happen “no matter what we do about emissions.”**

There is no explicit generic frame in the headline. The rise of sea level is merely presented as a prediction confirmed by research, with no mention of its consequences; however, the human interest frame might be indicated by the reference to a specific region, the US coasts. In the subhead, the responsibility frame is at the forefront, or rather, the futile nature of attributing responsibility, since the message is clearly that the sea level will rise regardless of whether we reduce emissions or not.

Example II

The headline: **Is This the Last Generation to Live on New York City’s Wild Fringes?**

The subhead: **A major restoration project aims to protect the Jamaica Bay area – and all of New York – by returning salt marshes and sand dunes to their natural states. But will it be too late for the people of Broad Channel?**

The generic frame in both the headline and the subhead is human interest. In the headline, the negative consequences of the sea level rise on a community in New York are given a human face, particularly through dramatic language (“Is this the last generation...?”). In the subhead, the project to save a specific coastal part of New York (Jamaica Bay) is highlighted, implying the responsibility frame; however, the emotional angle of the human interest frame is at the forefront, as seen in the dramatic question “Will it be too late for the people of Broad Channel?”

Example III

The headline: **New Research Forecasts More Dire Sea Level Rise as Greenland’s Ice Melts**

The subhead: **The study reached a more drastic conclusion than earlier assessments in part because it used a different method to gauge ice loss.**

The implied generic frame in both the headline and the subhead is human interest. Although no specific country or group of people is mentioned as being affected by the melting of Greenland's ice, the scientific prediction regarding the sea level rise is presented from an emotional angle, which is provided by the dramatic adjectives "dire" (in the headline) and "drastic" (in the subhead).

Example IV

The headline: **Billions in Climate Deal Funding Could Help Protect U.S. Coastal Cities**

The subhead: **Communities across the country hope to tap into funds from Democrats' new climate law to restore coastal habitats, part of a program that emphasizes nature-based solutions.**

In the headline, there is a combination of the human interest frame (the emotional angle of the story is visible in the statement "could help protect U.S. coastal cities") and the economic consequences frame (such protection requires substantial funding). Both frames appear in the subhead as well: the human interest frame is indicated in the focus on "communities" and their "hope" to acquire the funds, while the economic consequences frame is indicated by the mention of the government funds available for the restoration of coastal habitats.

Example V

The headline: **Review: The Sea Is Rising, but the Dance Goes On**

The subhead: **For her piece at Madison Square Park, Beau Bree Rhee has come up with a term, "climate change bodies," but not a dance vocabulary that expresses that idea.**

In both the headline and the subhead, the human interest frame prevails, as the focus is on an individual's response to the rising sea level through art. The article is a review of visual artist and choreographer Beau Bree Rhee's performance titled "Shadow of the Sea", which resonates with the predictions of the sea level rise in Manhattan, as it "draws on the research into maps projecting the future coastline of Manhattan" (Seibert, 2022).

Example VI

The headline: **I'm No Longer Sure New York Will Protect Itself From Rising Waters**

This is the headline of a guest essay written by a wine shop owner from Manhattan. The generic frame in the headline is human interest, as it centres on an individual's doubt that New York will be able to protect itself against the rising sea levels. In the essay, the author (Passanella, 2022) recalls the devastation he experienced when Hurricane Sandy hit the city in 2012; his doubt, or rather fear, concerning the future, which is echoed in the headline, is thus based on personal experience.

Example VII

The headline: **Why Is New York Still Building on the Waterfront?**

The subhead: **There are two simple reasons. One, it makes money. And two, people just love water.**

The headline contains the human interest frame, as the question refers to a specific community and their "behaviour". In the subhead, the human interest frame is even more explicit (one of the answers to the question from the headline being that "people just love water"); however, the economic consequences frame is also added by mentioning that building on the waterfront "makes money". Additionally, both the headline and the subhead also contain the responsibility frame, as New Yorkers are blamed for their insistence on living near water.

Example VIII

The headline: **Here's Where the U.S. Is Testing a New Response to Rising Seas**

The subhead: **Native American tribes are competing for the first federal grants designed to help move communities away from high water and other dangers posed by climate change.**

The headline contains the human interest frame, as a particular country is mentioned (the U.S.) in its search for a response to the rising sea levels. Additionally, the headline also contains the responsibility frame, as the search for the solution is clearly assigned to the U.S. (government). In the subhead, the human interest frame prevails (the Native American tribes are put in the foreground); however, it is combined with the conflict frame (the “tribes are competing” for grants) and the economic consequences frame (there are grants available to move endangered communities).

3.3 Discussion

Twenty-four articles reporting on rising sea levels were published in the digital editions of *The Guardian* and *The New York Times* in 2022, with twice as many appearing in *The Guardian* (16) compared to *The New York Times* (8). Among the eight articles published in *The New York Times*, all except one focus on the sea level rise affecting the US coasts and people. While one article reports on the grants available to help Native American tribes move away from endangered areas (Example VIII), three focus specifically on the New York coast and the consequences of the sea level rise for its inhabitants (Examples II, VI, and VII), while one presents a New York artist's response to this climate change issue (Example V). The only article in *The New York Times* not focusing directly on the US is a report on the new assessment of the sea level rise caused by the melting of Greenland's ice (Example III).

The articles appearing in *The Guardian*, on the other hand, cover a greater variety of issues connected to the rise of sea levels and focus on various countries and continents already affected or expected to be affected by this issue. Only three among the sixteen articles report on how the rising sea level will affect England

(Examples 5, 9 and 10), while one reports on the rise of the Mediterranean sea levels (Example 16), and the remaining twelve do not focus on Europe at all. Three articles are concerned with the consequences of the sea level rise for the US (Examples 1, 3 and 7), while four articles refer to other parts of the world – one reporting on the faster sea level rise along China’s coasts (Example 11) and three on the problems that island countries, such as the Maldives (Example 4), Tuvalu (Example 12) and Fiji (Example 15), are facing due to sea level rise. Additionally, two articles present scientific predictions on the melting of the ice, without referring to any specific country (Examples 6 and 8), while one discusses the ways in which people in general will need to adapt to the rising seas (Example 2). The remaining article presents an artist’s response to the melting of Greenland’s ice (Example 14).

The study of news headlines and subheads in both newspapers in terms of generic frames shows that the *human interest* frame prevails in both newspapers, as it has been identified in the headlines and/or subheads of eighteen out of the twenty-four articles examined. In the remaining six articles, the *human interest* frame is also implied, either in the headline or the subhead, mainly through the use of emotional or dramatic language. In several articles, the *human interest* frame is combined with another generic frame, most often with *responsibility* (10 times), but also with *economic consequences* (4 times), and *conflict* (3 times). In one case (Example VIII), a combination of three frames appears (*human interest*, *responsibility* and *conflict*), and in one other (Example 4), there is a combination of four frames (all frames except *morality*). Where there is a combination of two or three frames, the *human interest* frame is the most represented; only in Example 6, however, is the *responsibility* frame more explicit in the headline than the *human interest* frame. In the examples of headlines and/or subheads where the *responsibility* frame has been identified, the responsibility for finding a solution to the problem of the rising sea level or for inaction regarding this problem is attributed to governments (5 cases), while the responsibility for the occurrence of this environmental problem is only twice directly attributed to humans (in Example 6, which points out that the fate of the East Antarctic ice sheet is “in our hands”, and Example 14, which presents an artist’s plan to show “humanity’s impact on the ocean” by recording the sound of the melting icebergs). In two examples, the *responsibility* frame points to a lack of responsibility or rather the futile nature of attributing responsibility (Example 8: the rise of the sea level is “inevitable”, “regardless of what climate action is taken”; and Example I: the increase of sea level will happen “no matter what we do about emissions”). There

are a few examples of headlines and/or subheads that focus on the causes and effects of sea level rise and only implicitly entail the *responsibility* frame, without explicitly assigning blame or credit to individuals, groups, or institutions. This happens especially in cases where causality is expressed through emotional language, such as Example 3 (“‘It’s happening now’: how rising sea levels are causing a US migration crisis”), which can thus be assigned a *human interest* frame. We have also come across examples of headlines and subheads that foreground causal connections through neutral language, which means that the *human interest* frame cannot be assigned. Such is the headline in Example 1 (“US sea level to rise as much in next 30 years as in past century – study”); however, the subhead in this example contains an explicit *human interest* frame. The *conflict* frame appears only in three examples (Examples 4, 7 and VIII), where it is located in the subhead, while no example of a *morality* frame has been identified in the examined cases.

A comparison of the framing of sea level rise in both newspapers shows that both these newspapers tend to report on scientific findings and predictions regarding the rising sea level from an emotional angle, using dramatic language such as “*dramatic increase*” (Example 1), “*catastrophic sea level rise*” (Example 2), “*dire sea level rise*” (Example III) or emotional language, such as “*vulnerable island nation*” (Example 4), also in combination with modifiers, such as “*far worse than previously predicted*” (Example 9) (the italics added by the authors). Additionally, the reports in both newspapers are given a human face by placing a country, a community, and in one case also an individual (Example VI), affected or in danger of being affected by the sea at the forefront. This points to both newspapers’ tendency to storify science reports by using the *human interest* generic frame. The *responsibility* frame, which in some examples appears in combination with the *human interest* frame, is more often found in *The Guardian* (in almost half of the articles compared to one fourth of the articles in *The New York Times*), while the *economic consequences* frame in combination with the *human interest* frame is more common in *The New York Times* (appearing in 2 articles out of 8, whereas in *The Guardian* it appears only in 2 articles out of 16).

In a few examples examined in the study, none of the five generic frames was identified as explicit in the headline. These are cases that foreground causal connections through neutral language (e.g. headlines in Examples 1, 11, 13 and I), which means that the *human interest* frame cannot be assigned; however, there seems to be no other adequate frame label in Semetko and Valkenburg’s (2000) theory of

generic frames. The lack of an explicit frame label for such examples could be remedied by adding an additional generic frame category of cause-effect, which focuses on phenomena linked through causality.

4 Conclusion

The study has shown that in 2022, the topic of sea level rise was covered more extensively in the digital edition of *The Guardian* (16 articles) than in the digital edition of *The New York Times* (8 articles). While *The New York Times* reported on this environmental issue mostly in terms of how it would affect the US, *The Guardian's* reports did not focus solely on the consequences of sea level rise for Europe but included countries from other parts of the world, such as the US, China and the Maldives. Both newspapers reported on the sea level rise predominately using the human interest frame in the headlines and/or subheads (in some cases in combination with another frame), as the emphasis was placed on the consequences that the rising seas would have on a particular country, community or individual. Additionally, an emotional angle was added to the reports through the use of dramatic or emotional language, such as the adjectives “dire,” “catastrophic,” and “vulnerable.” The second most common frame was responsibility, which mostly appeared in combination with the human interest frame and was more often found in *The Guardian*. The economic consequences and conflict frames appeared in only a few cases, while no example of the morality frame was identified. Framing the issue of the rising sea level in the human interest frame means, according to Valkenburg et al. (1999, p. 51), that the issue is made more personalized, dramatized and emotionalized, thus giving it a narrative character. This way, news reports on challenging issues such as climate change acquire a greater potential to influence readers' perception and possibly lead to greater environmental awareness.

Opomba

This study was conducted within the framework of the National Recovery and Resilience Plan (NRRP) project) Communicating the Climate Crisis for a Successful Transition to a Green Society - ZELEEN.KOM (registration number C3330-22-953012), funded by the Ministry of Higher Education, Science and Innovation.

References

- Bartlett, F. C. (1932). *Remembering: A study in experimental and social psychology*. Cambridge University Press.
- Bellafante, G. (2022, October 31). Why Is New York Still Building on the Waterfront? *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/10/28/nyregion/waterfront-building-hurricane-sandy.html>
- Boztas, S. (2022, May 23). Sinking Maldives plans to reclaim land from the ocean. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2022/may/23/maldives-plan-to-reclaim-land-for-tourism-could-choke-the-ecosystem>
- Brown, P. (2022, September 16). Why future sea levels matter to Suffolk's Sizewell nuclear plant. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/news/2022/sep/16/why-future-sea-levels-matter-to-suffolks-sizewell-nuclear-plant>
- Carrington, D. (2022, August 10). Fate of 'sleeping giant' East Antarctic ice sheet 'in our hands' – study. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2022/aug/10/east-antarctic-ice-sheet-in-our-hands-climate-action>
- Carrington, D. (2022, August 29). Major sea-level rise caused by melting of Greenland ice cap is 'now inevitable'. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2022/aug/29/major-sea-level-rise-caused-by-melting-of-greenland-ice-cap-is-now-inevitable-27cm-climate>
- Carroll, R. (2022, October 19). Microphones dropped into ocean off Greenland to record melting icebergs. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2022/oct/19/microphones-dropped-into-ocean-off-greenland-to-record-melting-icebergs>
- Chafe, W. L. (1977). Creativity in verbalization and its implications for the nature of stored knowledge. In R. O. Freedle (Ed.), *Discourse production and comprehension* (pp. 41–55). Ablex.
- Cox, L. (2022, October 14). East Antarctic glacier melting at 70.8bn tonnes a year due to warm sea water. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2022/oct/14/east-antarctic-glacier-melting-at-708bn-tonnes-a-year-due-to-warm-sea-water>
- Dahl, T. (2015). Contested science in the media: Linguistic Traces of News Writers' Framing Activity. *Written Communication*, 32(1). 39-68. DOI: 10.1177/0741088314557623
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Fillmore, C. J. (1975). An alternative to checklist theories of meaning. In *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* (pp. 123–131). Institute of Human Learning, University of California, Berkeley.
- Flavelle, C. (2022, November 10). Here's Where the U.S. Is Testing a New Response to Rising Seas. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/11/02/climate/native-tribes-relocation-climate.html>
- Fountain, H. (2022, February 15). Coastal Sea Levels in U.S. to Rise a Foot by 2050, Study Confirms. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/02/15/climate/us-rising-sea-levels.html>
- Gamson, W. A., & Modigliani, A. (1989). Media discourse and the social construction of reality. *Social Problems*, 36(1), 1-19. <https://doi.org/10.1525/sp.1989.36.1.03a00010>
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harvard University Press.
- Harvey, F. (2022, June 15). Sea level rise in England 'will put 200,000 homes at risk by 2050'. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2022/jun/15/sea-level-rise-in-england-will-force-200000-to-abandon-homes-data-shows>
- Hill, K. (2022, February 21). The big idea: how can we adapt to life with rising seas? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2022/feb/21/the-big-idea-how-can-we-adapt-to-life-with-rising-seas>
- Iyengar, S. (1991). *Is anyone responsible? How television frames political issues*. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226388533.001.0001>

- Lai, S. (2022, September 20). Billions in Climate Deal Funding Could Help Protect U.S. Coastal Cities. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/20/us/politics/climate-law-coastal-projects.html>
- Langacker, R. W. (2008). *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195331967.001.0001>
- Lyons, K. (2022, November 8). How to move a country: Fiji's radical plan to escape rising sea levels. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2022/nov/08/how-to-move-a-country-fiji-radical-plan-escape-rising-seas-climate-crisis>
- Milman, O. (2022, February 16). US sea level to rise as much in next 30 years as in past century – study. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/us-news/2022/feb/16/us-sea-level-rise-study-flooding>
- Minsky, M. (1975). A framework for representing knowledge. In P. H. Winston (Ed.), *The psychology of computer vision* (pp. 211–277). McGraw-Hill.
- Morris, S. (2022, September 23). Tintagel among castles at risk unless England can hold back the tide. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/culture/2022/sep/23/tintagel-among-castles-at-risk-coastal-erosion-english-heritage>
- Passanella, M. (2022, October 28). I'm No Longer Sure New York Will Protect Itself From Rising Waters. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/10/28/opinion/hurricane-sandy-new-york-flooding.html>
- Ravilious, K. (2022, September 28). Why is sea level rising faster along China's coast? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/science/2022/sep/28/terrawatch-why-is-sea-level-rising-faster-along-china-coast>
- Ravilious, K. (2022, December 28). The rise and bigger rise of Mediterranean sea levels. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/science/2022/dec/28/terrawatch-the-rise-and-bigger-rise-of-mediterranean-sea-levels>
- Reah, D. (2002). *The language of newspapers* (2nd ed.). Routledge.
- Schiffman, R. (2022, June 22). Is This the Last Generation to Live on New York City's Wild Fringes? *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/04/01/nyregion/jamaica-bay-broad-channel-climate-change.html>
- Seibert, B. (2022, October 13). Review: The Sea Is Rising, but the Dance Goes On. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/10/13/arts/dance/review-beau-bree-rhee-madison-square-park.html>
- Semetko, H. A., & Valkenburg, P. M. (2000). Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication*, 50(2), 93-109. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2000.tb02843.x>
- Shao, E. (2022, August 31). New Research Forecasts More Dire Sea Level Rise as Greenland's Ice Melts. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/08/29/climate/greenland-ice-sea-levels.html>
- Shepherd, T. (2022, September 29). Could a digital twin of Tuvalu preserve the island nation before it's lost to the collapsing climate. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/29/could-a-digital-twin-of-tuvalu-preserve-the-island-nation-before-its-lost-to-the-collapsing-climate>
- Tannen, D. (Ed.). (1993). *Framing in Discourse*. Oxford University Press.
- Tuchman, G. (1978). *Making news: A study in the construction of reality*. Free Press.
- Ufberg, M. (2022, April 7). 'It's happening now': how rising sea levels are causing a US migration crisis. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2022/apr/07/its-happening-now-how-rising-sea-levels-are-causing-a-us-migration-crisis>
- Uteuova, A. (2022, August 12). Can nature-based alternatives to seawalls keep the waves at bay? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/us-news/2022/aug/12/seawalls-nature-based-alternatives-us>
- Valkenburg, P. M., Semetko, H. A., Vreese, C. H. de. (1999). The Effects of News Frames on Readers' Thoughts and Recall. *Communication Research*, 26(5). 550-569. <http://dx.doi.org/10.1177/009365099026005002>

Vreese, C. H. de. (2005). News Framing, Theory and Typology. *Information Design Journal*, 13(1). 51–62. <https://doi.org/10.1075/idjdd.13.1.06vre>

KOMUNICIRANJE TRAJNOSTNOSTI NA PRIMERU EKOLOŠKIH TURISTIČNIH KMETIJ V SLOVENIJI

ALJA LIPAVIC OŠTIR

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
alja.lipavic@um.si

Prispevek analizira spletno komunikacijo ekoloških turističnih kmetij v Sloveniji. Turistično ponudbo obravnavanih kmetij zaznamujejo ekološka usmerjenost kmetije, raznovrstnost ekološke ponudbe, umeščenost v bližino manj okrnjene narave, družina kot temelj delovanja, upoštevanje tradicije, pomembnost dediščine kmetije in okolja, individualnost v razvoju turistične dejavnosti, ustrezna kulinarčna ponudba in različne možnosti nastanitve. Zavezanost k trajnostnemu delovanju kmetij je del lastnih prepričanj. Spremlja jo družinska povezanost, ohranjanje tradicij in kulturne dediščine. To deloma reflektira v sloganih posameznih kmetij. Okoljska politika in ravnanje kmetij obsega vsa področja delovanja, tudi odnos do gostov. Konkretno kulinarčno ponudbo teh kmetij zaznamujejo elementi: ekološko, lokalno in sezonsko. Obravnavane kmetije omogočajo možnosti različnih doživetij, ki so del pričakovanja današnjih turistov. V uspešnem predstavljanju svojih trajnostnih turističnih proizvodov izstopa uporaba narativov. Logotipi kmetij delno ustrezajo razvijanju trajnostnosti. Skupni nastop kmetij na trgu bi prinesel boljše rezultate in spodbudil razvoj ekološkega turizma ter pomagal Slovenijo približati drugim državam.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.8](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.8)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
trajnostna ponudba,
turizem na kmetijah,
spletna predstavitev,
prepričanja,
okoljska kriza

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.8](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.8)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:
sustainable offer,
farm tourism,
online presentation,
beliefs,
environmental crisis

COMMUNICATING SUSTAINABILITY IN THE CONTEXT OF ECO-TOURISM FARMS IN SLOVENIA

ALJA LIPAVIC OŠTIR

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
alja.lipavic@um.si

The contribution analyzes the online communication of organic tourist farms in Slovenia. The tourist offer of the analyzed farms is characterized by the ecological orientation of the farm, the diversity of organic products and services, location close to less degraded nature, the family as the foundation of operations, respect for tradition, the importance of the farm's and the environment's heritage, individuality in the development of tourism activities, appropriate culinary offerings, and various accommodation options. The commitment to sustainable practices is part of the farms' core beliefs. It is accompanied by family cohesion and the preservation of traditions and cultural heritage. This is partly reflected in the individual farm slogans. The environmental policies and practices of the farms cover all areas of operation, including their attitude toward guests. The specific culinary offerings of these farms are marked by three key elements: organic, local, and seasonal. The analyzed farms provide opportunities for various experiences, which meet the expectations of today's tourists. In successfully presenting their sustainable tourism products, the use of narratives stands out. The farms' logos partly support the development of sustainability. A joint market presence of these farms would yield better results and encourage the development of organic tourism.



University of Maribor Press

1 Uvod

Na spletni strani *Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prebrano R Slovenije*, in sicer na podstrani *Naša super hrana*, najdemo ponudnike lokalne hrane, ki imajo za svojo dejavnost certifikat *Ekološki proizvodi*, obenem pa izbor teh ponudnikov lahko modificiramo tudi glede na različne kategorije, npr. kategorijo *Turistična kmetija*. Na zemljevidu se nam tako izrišejo tiste turistične kmetije, ki imajo certifikat *Ekološki proizvodi*. Teh je trenutno v Sloveniji (stanje 2.4.2025) 16, pri čemer je njihova geografska distribucija seveda naključna in jih najdemo v obeh kohezijskih regijah (Vzhodna Slovenija [SI03] in Zahodna Slovenija [SI04]) oziroma v statističnih regijah: Podravska, Gorenjska, Jugovzhodna Slovenija, Osrednjeslovenska, Goriška, Obalno-kraška in Primorsko-notranjska). Njihova ponudba je različna, sicer pa jim je skupno to, da ponudba zadostuje kriterijem obeh omenjenih kategorij. Razen same navedbe na tej spletni strani, ki je precej skopa, imajo te turistične kmetije svoje spletne strani, ki se med seboj precej razlikujejo, torej ne nastopajo na trgu pod skupno blagovno znamko. Večinoma so prisotne tudi na socialnih omrežjih. S pridobitvijo certifikata se te kmetije zavezujejo, da bo njihova ponudba ustrezala kriterijem certifikata, obenem pa je to njihovo osnovno izhodišče za komuniciranje z gosti, saj se na spletnih straneh predstavljajo ravno z atributom *ekološki*. Kako ekološke turistične kmetije komunicirajo svojo ponudbo, kako torej komunicirajo svoje zavzemanje za trajnostnost in ali pri tem upoštevajo kriterije uspešnega komuniciranja v kontekstu okoljske krize, je tema tega prispevka. To raziskovalno vprašanje narekuje izbor metodologije, tj. kvalitativne vsebinske analize, ki bo slonela na besedilih s spletnih strani in deloma tudi na intervjujih. Teoretično izhodišče tvorijo načela uspešnega komuniciranja v času okoljske krize, v primeru trajnostnega turizma in z ozirom na vloge turističnih kmetij pri razvijanju trajnostnosti. Teoretično izhodišče bo deloma osvetljeno s podatki za sosednjo Avstrijo.

2 Osnovne informacije o ekoloških turističnih kmetijah v Sloveniji in Avstriji

Definicije opisujejo turistične kmetije (v Sloveniji pogosto kot *kmetija z nastanitvijo*) kot počitniške kapacitete, ki se nahajajo na kmetiji ali v njeni bližini, pri čemer neposredni scenarij vključuje kmetijo, ki se vodi tudi kot stranska dejavnost. (Foiera, 1983). Arnold & Staudacher (1981) pojasnjujeta, da gre za obliko oddajanja v najem gostom, ki iščejo sprostitev, ki je tesno prostorsko in funkcionalno povezana s

kmetijsko in gozdarsko dejavnostjo. Najdemo tudi različice teh definicij, vsem je skupna komponenta, da kmetovalci pripravijo turistično ponudbo na svoji kmetiji, pri čemer ta lahko sega od kulinarične ponudbe kot enkratne aktivnosti (izletniška kmetija, vinogradniška kmetija, osmica ipd.) pa do večdnevni počitnic na kmetiji, kjer pa ponudba lahko vključuje nastanitvene kapacitete in kulinarično ponudbo ali pa samo prvo. Ena od nastanitvenih možnosti so seveda tudi kampi in mesta za avtodome.

Obsežna študija o turističnih kmetijah, izvedena med 2005 in 2007 v Avstriji (Cizek et al., 2007), je pokazala, da tako turisti kot ponudniki asociirajo kmetije kot kraje, kjer lahko doživimo živali in naravo, in da je dopust tukaj povezan z mirom in sprostitvijo, prav tako pa sami ponudniki vidijo svoje kmetije kot kraje za vse družine. Izhajajo torej iz tega, da pripravljajo ponudbo v prvi vrsti za družine. Turisti na kmetijah pričakujejo predvsem mir, živali in domačo kulinariko, ki jim najpogosteje predstavlja kriterij za izbor kmetije. Skoraj vsi turisti ugotavljajo, da opisi kmetij v reklamnem gradivu ustrezajo in da dopust presega pričakovanja glede na reklamno gradivo. Pogosto se odločijo za posamezno kmetijo tudi na podlagi ustne informacije v svojem okolju. Za ta prispevek je pomembna ugotovitev, da reklamno gradivo turističnih kmetij podaja realno sliko oz. da bi mogoče lahko bilo celo še bolj pozitivno usmerjeno, saj samo bivanje na kmetiji pozitivno presega informacije oz. podobo na osnovi reklamnega gradiva.

V Sloveniji obstaja od leta 1997 ti. *Združenje turističnih kmetij*¹, ki skrbi za skupen nastop na trgu, za razvoj ponudbe, informiranje in usposabljanje nosilcev turistične dejavnosti na kmetijah ter seveda za interese članov na gospodarskem in pravnem področju. *Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prebrano RS* beleži v letu 2023 v Sloveniji naslednje število kmetij z dopolnilno dejavnostjo turizem na kmetiji: 503 izletniških kmetij, 112 vinotočev, 41 osmic in 699 turističnih kmetij z nastanitvijo. Številke kot take ne povedo veliko, če pa jih pogledamo skozi perspektivo certificirane ekološke kmetije, potem pa so številke veliko manjše. Spletna stran *Združenja turističnih kmetij* ne omogoča filtriranja glede na atribut ekološko, najdemo pa podatek o tem pri vsaki posamezni kmetiji. Simbol EKO predstavlja, kot je pojasnjeno na spletni strani: *Ekološko kmetovanje (ekološko kmetovanje na kmetiji)*. Najosnovnejši kriterij iskanja na tej spletni strani je nivo kakovosti (1-4 jabolka). Če

¹ Gl. <https://www.turisticnekmetije.si/predstavitev-zdruzenja>

uporabimo splošni iskalnik na spletni strani društva in vpišemo "ekol", dobimo 34 zadetkov oz. kmetij, ki imajo atribut ekološko kmetovanje. Iskanje se dodatno zaplete, saj imajo nekatere (samo posamezne) kmetije tudi atribut EKO (zapisan grafično malo drugače od prvega), ki pomeni: *Turizem na ekološki kmetiji (specializirana ponudba) (zdravo bivalno okolje in ekološka hrana)*. To še ni vse, saj imajo nekatere posamezne kmetije tudi naslednja atributa: *Slovenia Green*, ki pomeni: *Slovenia Green Accomodation (slovenian green namestitev)* in atribut: *Slovenia Green Cuisine (slovenia green kuhinarika)*. Kmetija z vsemi štirimi atributi je npr. Šenkova domačija na Zgornjem Jezerskem. Ker na spletni strani združenja ni možno izbrati kategorije ekološka kmetija (ali podobno), je to za nekoga, ki se odloča za dopust na ravno takšni kmetiji, precej oteževalna okoliščina.

Cilj tega prispevka ni diskusija o različnih certifikatih, atributih in o njihovem promoviranju v javnosti, ampak osredotočenje na ekološke turistične kmetije, ki jih najdemo na spletni strani *Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prebrano RS (Naša super hrana²)*, kjer lahko iščemo z uporabo različnih filtrov. Presečišče uporabe dveh filtrov, tj. ekološki proizvodi in turistična kmetija, nam ponudi 16 kmetij v statističnih regijah SI03 in SI04. Teh 16 certificiranih turističnih kmetij ponuja torej svojo lokalno hrano, se pa med seboj seveda razlikujejo po turistični ponudbi. Cilj tega prispevka tudi ni ugotavljanje morebitnih težav pri iskanju podatkov kot zainteresirani turist, kar lahko ilustriramo s primerom v nadaljevanju predstavljene kmetije Harič Šahtler s Smolnika nad Rušami, ki je recimo ne najdemo med ekološkimi turističnimi kmetijami na spletni strani *Naša super hrana Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prebrano RS*. Ta kratek pregled skozi perspektivo fiktivnega turista, ki išče dopust na certificirani ekološki kmetiji v Sloveniji, nam pove, da je skupen nastop na spletu gotovo pozitiven, vendar pa vzbuja občutek nedodelanosti in slabše preglednosti.

Za ponazoritev konteksta je tukaj nekaj podatkov o samem fenomenu ekoloških kmetij, in sicer ne glede na njihovo turistično ponudbo. *Statistični urad R Slovenije*³ navaja za leto 2023, da so kmetije, vključene v sistem kontrole ekološkega kmetovanja (certificirana pridelava in pridelava v preusmeritvi), skupno predstavljale okoli 6 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji in so skupno obdelovale okoli

² Gl. <https://www.nasasuperhrana.si/zemljevid-ponudnikov-lokalne-hrane?extra=turisticna-kmetija&certificate=7193>

³ Več na <https://www.stat.si/statweb/News/Index/13231>

11 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi. Med ekološko obdelanimi kmetijskimi zemljišči je bilo največ trajnega travinja (78 %), sledili so njive (15 %) in sadovnjaki (4 %). Povprečna kmetija z ekološkim certifikatom je v letu 2023 obdelovala okoli 14 hektarjev kmetijskih zemljišč v uporabi. Po podatkih za čas od 2014 do 2023 se je število ekoloških kmetij sicer povečevalo, in sicer od malo več kot 4000 ha v letu 2014 do 54 600 ha v letu 2023. Primerjava s sosedno Avstrijo pokaže, da je tam certificiranih ekoloških kmetij v letu 2024 okrog 23 %⁴. Razlika s Slovenijo je seveda precejšnja in se odraža tudi na statistikah in razmerah, kar zadeva turistično ponudbo ekoloških kmetij v obeh državah.

Združenje turističnih kmetij v Avstriji (*Urlaub am Bauernhof*⁵) obstaja od leta 1991 in skrbi predvsem za ustrezen nastop na tržišču ter promocijo kmetij, in sicer s ciljem, da bi kmetije razen kmetijstva vzpostavile še neko drugo osnovno dejavnost, konkretno na področju turizma. Kot za druga primerljiva združenja je potrebno poudariti, da njegove članice niso vse turistične kmetije v Avstriji, saj članstvo ni obvezno. Omenjeno združenje aktivno sodeluje v zadnjih dvajsetih letih z združenjem bioloških kmetovalcev Avstrije (*Bio Austria*⁶) v skupnih aktivnostih pod imenom *Urlaub am Biobauernhof (Počitnice na bio kmetiji)*. Leta 2023 sta obe združenji skupaj osnovali projekt sodelovanja ARGE ter za obdobje 2023-2027 prejeli podporo zvezne vlade v Avstriji, posameznih zveznih dežel in Evropske unije. V projekt je vključenih okrog 470 kmetij, ki so članice obeh združenj; turističnih kmetij in bio kmetij.

Izhodišče projekta ARGE lahko opišemo z naslednjim. Počitnice na kmetiji se v kmetijskem okolju obravnavajo kot inovativna in kakovostna alternativa v sektorju dohodka iz kmetijstva, po vsej Evropi pa kot model za uspešno sodelovanje na področju podeželskega turizma – kot gospodarski steber za ohranjanje raznolikosti družinskih kmetij v tem sektorju in za oživljanje podeželskih območij. Povezavo z blagovno znamko *Bio Austria* je mogoče aktivno prenesti na kmetijsko znanje (zlasti ekološko znanje) ter na organizacijo in ga izvajati z učinkovitim trženjem. V ozadju projekta sta ugotovitvi, da je ekološko kmetijstvo v močnem porastu in da se turistični trg razvija izjemno dinamično, pričakovanja gostov pa se hitro spreminjajo. Novi akterji (kot so spletne platforme ali destinacije) in digitalizacija z novimi

⁴ Več na https://www.bio-austria.at/bio-bauern/statistik/?utm_source=chatgpt.com

⁵ Gl. <https://www.urlaubambauernhof.at/de/ueber-uns>

⁶ Gl. <https://www.bio-austria.at/bio-austria/>

tehnologijami spreminjajo turistični trg. Zato je povezava med obema združenjema smiselna zaradi tega, da bi se majhne kmetije (zlasti ekološke) tudi v prihodnjih letih lahko uveljavile v neizprosni konkurenci na področju turizma in izkoristile svoje priložnosti. Sodelovanje podpira družinske kmetije pri njihovem razvoju in raznolikosti ter na področjih trajnostnosti in regionalnosti. To je v skladu z zahtevami ciljev cilji trajnostnega razvoja (tj. SDG 17, ZN). Razen tega sodelovanje pomembno prispeva k temu, da podeželska območja ostanejo trajnostno oživiljena in da se okolju prijazno kmetijstvo (zlasti ekološko kmetovanje) približa potrošnikom.

Rezultat sodelovanja obeh združenj (*Urlaub am Bauernhof* in *Bio Austria*) je skupna spletna stran⁷, na kateri lahko potencialni turisti izbirajo med ponudbo počitnic na ekoloških kmetijah v vseh zveznih državah v Avstriji, pri čemer lahko uporabijo zelo različne filtre. Iskanje uvaja na kratko formulirano stališče: Ekološka ozaveščenost prežema vsa področja življenja in je na počitnicah ni mogoče preprosto prezreti. Počitnice ne smejo nuditi le zabave in čudovitih spominov, temveč morajo ustvariti tudi trajno dobro počutje.

Skupni nastop obeh združenj kaže pozitivne učinke, kot ugotavlja npr. *Kmetijska zbornica zvezne države Koroška*, ki poroča o porastu povpraševanja po dopustu na ekoloških turističnih kmetijah, kar se kaže npr. tudi v tem, da je 44% gostov iz Nemčije, ki predstavljajo velik delež turistov v Avstriji, naklonjenih ekološki hrani⁸. Kaže se tudi v tem, da postajajo ekološke kmetije vir identitete avstrijskega kmetijstva. Turistično in trgovsko oglaševanje se namreč v veliki meri opira na podobe hrepenenja in skoraj izključno prikazuje ekološke kmetije.

Ob tem je potrebno osvetliti tudi motivacijo samih kmetovalcev za odločitve, ki pomeni spremembo v smeri ekološkega kmetovanja in vzporednega razvoja lastne turistične ponudbe. Strelli (2013) ugotavlja, da so za odločitev, zakaj za svojo ekološko kmetijo pripraviti turistično ponudbo, odločilni osebni in gospodarski aspekti. Pri osebnih motivih je v ospredju uresničevanje lastnih načel in interesov, veselje do stikov z gosti in ponovna uporaba nekoč usvojenih znanj ter kvalifikacij (računovodstvo, gostinstvo). K gospodarskih aspektom sodijo razlikovanje od

⁷ Gl. <https://www.urlaubambiobauernhof.info/de/bio-urlaub>

⁸ Gl. https://ktn.lko.at/urlaub-am-biobauernhof-mitzumachen-lohnt-sich%2B2400%2B4242385?utm_source=chatgpt.com

konkurence, izgradnja lastne temeljne dejavnosti na kmetiji, večja izkoriščenost zmogljivosti na kmetiji in za ženske možnost zaslužka neposredno na kmetiji. Med največjimi izzivi za kmetovalce na ekoloških turističnih kmetijah so: upravljanje z lastno spletno stranjo, delo z računalnikom, izpolnjevanje dokumentacije za goste in časovna obremenjenost.

V okviru projekta ZELEN.KOM sta bila izvedena intervjuja z lastniki ekološke kmetije Harič Šahtler (Smolnik nad Rušami, Pohorje) in z lastniki ekološke turistične kmetije Pri Baronu (Planica nad Framom, Pohorje). Izpostavili so (Harič Šahtler), da so se ob prevzemu kmetije 1998 odločili za ekološko kmetovanje zato, ker menijo, da je ekološki način predvsem za hribovske kmetije zagotovo prava pot dolgoročno, predvsem pa zato, da pridelujejo ekološki tržni viški najvišje kakovosti. Podobne razloge navajajo tudi v družini Uranjek (kmetija Pri Baronu), pri čemer je igrala izjemno pomembna vlogo spodbuda o usmeritvi v ekološko kmetovanje s strani *Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede* Univerze v Mariboru, kjer je lastnik kmetije takrat študiral. Veliko informacij in zgledov so našli v sosednji Avstriji.

Medtem ko Strelli izpostavlja uresničevanje lastnih predstav in interesov, poroča Gattermayer (2006) o pomembnosti turističnih kmetij za kmetijskih sektor, ki se nahaja v stalnem procesu strukturnega prilagajanja v Avstriji in tudi drugje. Pomembno vlogo igra turizem na kmetiji še posebej v primeru neugodnih leg za kmetovanje, kjer so kmetovalci prisiljeni iskati nove vire prihodka. Gattermayer to ilustrira z dejstvom, da je najti več kot 50 % turističnih kmetij v zveznih deželah Tirolska in Salzburgska, pri čemer pa gre za podatek iz leta 2006.

Ker gre tudi v primeru ekološkega turizma za gospodarsko dejavnost, se poraja vprašanje o ekonomski upravičenosti takšne ponudbe. Kirner et al. (2022) dokazujejo z analizami stroškov in prihodkov, da je večina kmetij, ki so bile vključene v raziskavo, izboljšala svoj dohodek iz kmetijstva in gozdarstva, pri čemer pa igrata odločilno vlogo organizacija dela in število nočitev na kmetiji. To si lahko razlagamo na naslednji način: izvajanje turistične dejavnosti na ekološki kmetiji ne more biti nekakšen dodatek k samemu poslovanju kmetije, ampak postane pomemben sestavni del, v kolikor je kmetija v turističnem pogledu uspešna, kar zadeva nočitve oz. obiske turistov, obenem pa deluje dobro organizirano.

3 Komuniciranje okoljske krize, trajnostnost in ekološke turistične kmetije

Najprej je potrebno pojasniti vprašanje, v kakšni korelaciji sta komuniciranje okoljske krize in predstavitev ekoloških turističnih kmetij na spletu. Ključni pojem, ki ju povezuje, je trajnostnost. Samo učinkovito komuniciranje okoljske krize lahko ustrezno spodbuja trajnostno ravnanje na vseh področjih družbe. Učinkovito komuniciranje okoljske krize namreč pomaga pri premagovanju negativne (ali vsaj nedoločne, neoprijemljive) situacije, v kateri je trajnostnost samo nekakšen teoretični pojem, ki ga ljudje ne morejo povezati z ravnanjem v vsakdanjiku. Pojem trajnostnost je neposredno povezan s turizmom na ekoloških kmetijah, saj so takšne kmetije nazorni primer tega, kako je možno uresničevati oz. živeti trajnostnost v vsakdanjiku oz. realnem življenju. Študije kot Xue et al. (2020) kažejo pozitivno korelacijo med preživljanjem dopusta na ekoloških turističnih kmetijah in stališči turistov v povezavi z okoljem. Ugotavljajo torej, da pojav ekoloških turističnih kmetij neposredno spodbuja razvijanje trajnostnosti.

Povezanost med komuniciranjem okoljske krize, trajnostnostjo in ekološkimi turističnimi kmetijami je torej osnova za pregled raziskav o (a) uspešnem komuniciranju okoljske krize in (b) tistih s področja razvijanja trajnostnosti na področju turizma na kmetijah.

Področje raziskovanja komuniciranja podnebne in okoljske krize je danes izjemno aktualno, in sicer kot posledica dejstva, da obstaja med znanostjo in javnostjo nekakšna vrzel, kar zadeva posredovanje znanstvenih dognanj, povezanih s krizo. Gre za intedisciplinarno področje, na katerem je potrebno sodelovanje vsaj naslednjih področij: naravoslovje, geografija, jezikoslovje, komunikologija, sociologija, psihologija in še katero.

Pri tem pozornost ni usmerjena samo na javnost (komuniciranje v medijih), ampak na posamezne ciljne skupine, kot kažejo npr. projekti kot *CultureNature Literacy*⁹ (razvijanje kompetenc v antropocenu na področju šolstva) ali pa publikacije kot *Communicating Climate Change. A Guide for Educators* (Armstrong et al., 2018).

⁹ Gl. <https://cnl.ph-noe.ac.at/projektvorhaben>

Pogosto se na področju komuniciranja okoljske krize govori o načelih, principih komuniciranja, ki bi jih naj upoštevali v smislu uspešnega komuniciranja različnih tem, ki se navezujejo neposredno ali posredno na okoljsko krizo. Tako več avtorjev (gl. Moser, 2010) poudarja posebnost, lokalnost, povezovanje z vrednotami in identiteto, graditev zaupanja in seveda verodostojnost tega, kar želimo sporočiti.

Armstrong et al. (2018) poudarjajo okvirjanje ter navajajo naslednji nabor okvirjev: ekonomski razvoj in konkurenčnost, znanstvena in tehnična negotovost, *tipping points*, morala in etika. Tem dodajajo še naslednje okvirje: globalni vpliv, lokalnost, znanstvenost, odgovornost ljudi, kolektivne rešitve in individualne rešitve. Poudarjajo pa tudi vlogo metafor in analogij, ki olajšujejo komunikacijo in razumevanje. Metafore utemeljujejo abstraktne pojme v konkretni fizični resničnosti in vključujejo implicitno primerjavo med pojmi, ki so nepovezani, vendar imajo nekatere skupne značilnosti. Te metafore aktivirajo miselne reprezentacije, ki strukturirajo, kako ljudje dojemajo sporočila (Armstrong et al., 2018).

Adler (2022) podaja na osnovi raziskav in lastnih poklicnih izkušenj naslednja pravila trajnostnega komuniciranja: vzbujanje čustev, ustvarjanje prijetnega vzdušja, uravnoteženje strahu z zaupanjem, prilagajanje ciljnim skupinam, poudarjanje skupnih vrednot, osredotočanje na večinski del ciljne skupine in ne na ekstremna stališča, vzbujanje pozornosti, skrb za estetski učinek komunikacije, ustvarjanje povezav med posamezniki v ciljni skupini, oblikovanje ideje, ki naj gradi na solidarnosti.

Graška listina za komuniciranje o podnebnih spremembah (Grazer Charta der Klimakommunikation, 2024¹⁰) postavlja vrsto vprašanj in ponuja vodila za komuniciranje o podnebnih spremembah (tukaj so izbrana tista, ki jih je možno kontekstualizirati v vsebini tega prispevka): Kakšni so pogoji človeškega zaznavanja in razumevanja, odločanja in delovanja? Kako se te ravni med seboj prepletajo? V komuniciranju o podnebnih spremembah je potrebno odgovore na ta vprašanja upoštevati, da bi ljudje lahko podprli podnebno politiko in sami ukrepali. Cilj je namreč doseči spremembe na strukturni in individualni ravni. Potrebno je delovati proti polarizaciji in družbeni delitvi, kar zadeva podnebne spremembe. Na ta način

¹⁰ V tej listini strokovnjaki s področja znanosti, novinarstva, lokalnih oblasti in nevladnih organizacij pozivajo k spremembi načina komuniciranja o podnebnih vprašanjih. Poziv k podpisu je bil objavljen ob kongresu K3 septembra 2024 v Gradcu. <https://k3-klimakongress.org/grazer-charta-der-klimakommunikation/>

pomagamo razvijati skupno družbeno vizijo načina življenja, ki je v skladu z naravnimi temelji življenja. Privlačne in ekonomsko ugodne rešitve za oblikovanje prihodnosti so na voljo že dolgo. Pri njihovem izvajanju je pogosto mogoče doseči ti. zaželeno stranske učinke (*Co-Benefits*). Poudarjanje teh prednosti in s tem spreminjanje perspektive lahko pripomore k pridobivanju odobravanja in zmanjševanju odpora. Nova komunikacija o podnebnih spremembah mora biti povezana z vsakdanjimi izkušnjami in znanjem ljudi. Ljudje morajo doživeti, da lahko pomagajo pri odločanju in oblikovanju preobrazbe. In ljudje morajo doživeti, da so njihova dejanja pomembna in da imajo vpliv.

Komuniciranje okoljske krize mora obsegati tudi komuniciranje o prilagajanju podnebnim spremembam, ki so in bodo neobhodne. Schaper (2000) poudarja na tem področju medosebno komuniciranje in regionalni oz. lokalni aspekt. Spremljati je potrebno ravnanje akterjev, ki igrajo vlogo pri konceptih prilagajanja, njihovo ciljno naravnano ravnanje in razvijanje skupnih rešitev za probleme.

Vsa naštetna načela, principi komuniciranja imajo precej splošni značaj, zato jih je smiselno dopolniti s konkretnimi rezultati raziskav na področju komuniciranja trajnostnega turizma. Izhodišče je zgoraj opisana korelacija med ekološkimi kmetijami kot spodbujevalniki razvijanja trajnostnosti in komuniciranjem okoljske krize.

O pomembnosti povezave med turizmom na splošno in okoljsko krizo govori npr. raziskava Loehr in Becken (2024), ki ugotavlja, da ostaja odziv turistične politike nezadosten glede na nujnost, ki jo zahteva podnebna kriza, zaradi česar obstaja tveganje, da bosta turistična politika (in sektor) zaostajala. Tölkes (2018) opozarja v svojem sistematičnem pregledu raziskav, da se obstoječe raziskave osredotočajo predvsem na trženje zelenih hotelov in okoljsko trajnostnost. Malo je znanega o osebnih komunikacijskih kanalih in dejavnih sporočil, ki vodijo do pozitivnih odzivov potrošnikov. To so glavni razlogi, zakaj trajnostna sporočila niso tako učinkovita, kot bi lahko bila. Avtorji Wehrli et al. v svoji raziskavi iz leta 2017 dokazujejo pomen emocionalnosti pri komuniciranju turističnih proizvodov, ki vključujejo trajnostne elemente. Naslanjajo se na McDonald (2006), ki ugotavlja, da osebne koristi trajnostnega turističnega proizvoda za potrošnike niso vedno očitne ali vidne (McDonald, 2006). Nadaljujejo, kako ključnega pomena je komuniciranje trajnostnih elementov na način, ki doseže potrošnike na čustveni ravni. To

podkrepljujejo tudi s tem, da večina ljudi še nikoli ni rezervirala trajnostnega turističnega proizvoda in praviloma sploh ne ve, kaj trajnostni turizem je, kot ugotavljajo Miller et al., 2010. Raziskava Wehrli et al. je sicer stara samo nekaj let, vendar se na področju turizma delež ekološkega turizma precej povečuje, kot smo pokazali prej. Razen tega raziskava Wehrli et al. (2017) temelji na empirični analizi podatkov iz Švice, Nemčije, Velike Britanije in ZDA, torej se ni izvajala v Avstriji, ki je bila npr. po podatkih Svetovnega ekonomskega foruma (WEF) v poročilu o konkurenčnosti potovanja in turizma za leto 2019¹¹ glede na steber okoljska trajnostnost na 3. mestu (indeks 5.7), pred njo sta bili samo Norveška (indeks 5.8) in Švica (indeks 6.0).

Wehrli et al. (2017) v isti raziskavi predlagajo vidike, ki bi jih naj upošteval management v turizmu, kadar želi povprečnim turistom predstaviti značilnosti trajnostnega turizma – vidiki so navedeni po pomembnosti:

- a) Kadar želite pojasniti trajnostne značilnosti turističnega proizvoda, v to ne vključujte grafičnih predstavitev. Ljudje imajo raje, če so trajnostne lastnosti proizvoda pojasnjene z besedami.
- b) Uporabljajte čustev polne slike.
- c) Komunicirajte trajnostnost proizvoda na čustven način. Na primer tako, da vključite zgodbe (narrative); besedila, ki se neposredno obračajo na turiste; aktivno oblikovane stavke; pridevnike z visoko vrednotenimi izrazi, npr. popoln, vrhunski ipd.
- d) Besedila, ki opisujejo standardne značilnosti proizvoda, naj bodo oblikovana bodisi čustveno bodisi racionalno, saj način sporočanja tega vidika ne vpliva na izbiro proizvoda.
- e) Ne poudarjajte racionalno oblikovanih komunikacijskih elementov, ki pojasnjujejo trajnostne značilnosti proizvoda, saj so ti ocenjeni kot najmanj pomembni. Takšna besedila sicer nudijo dodatne informacije, vendar nimajo bistvenega vpliva na odločitev za nakup turističnega proizvoda.

Našteti vidiki bodo preverjeni v empiričnem delu prispevka.

¹¹ Vir: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf

Na področju komunikacije trajnostnih praks turistične ponudbe na podeželju raziskava Font et al. (2017) razkriva razsežnosti ti. *greenbushinga*, to je selektivnega prikrivanja oz. zmanjšanega komuniciranja trajnostnih ukrepov. To se dogaja preprosto zaradi stališča, da imajo turisti pravico do potrošništva. Font et al. (2017) so razmah *greenbushinga* preverili na področju Peak Districta v Veliki Britaniji in ugotovili, da turistični ponudniki dejansko komunicirajo le okrog 30% vseh izvajanih trajnostnih ukrepov. Njihove spletne strani poudarjajo koristi za turiste z uporabo eksplicitnega, čustvenega, izkustvenega in aktivnega jezika, ki legitimira hedonistični aspekt pokrajine, ob tem pa zmanjšujejo pomen kompleksnih vprašanj in normalizirajo trajnostnost, da bi zmanjšali občutek krivde pri potrošnikih. *Greenbushing* je tako posledica nizke moralne intenzivnosti, ki prikriva morebitne negativne posledice zaznane manjše kompetentnosti. S tem gre za obliko javne moralizacije, ki uporablja komunikacijske prakse, podobne *greenwashingu*, saj odraža družbene norme, ki jih pričakujemo od podjetij. V kvalitativni analizi, ki bo predstavljena v nadaljevanju, tega aspekta ne moremo preveriti, je pa gotovo lahko tema neke druge študije, ki bi preverjala razširjenost *greenbushinga* na področju turizma v Sloveniji in ne samo v primeru ekoloških turističnih kmetij.

Adamus-Matuszyńska et al. se v svoji raziskavi (2021) sprašujejo o sporočilnosti logotipov, nastalih na področju trajnostnega turizma na Poljskem, in preverjajo, ali logotipi odražajo vse tri stebre, na katerih temelji trajnostni razvoj v turizmu: narava, odgovorno turistično vedenje in kulturna/zgodovinska dediščina. Ugotavljajo, da so takšni element sicer prisotni, vendar to še ne pomeni, da je tudi sama turistična ponudba trajnostna. V empiričnem delu prispevka bodo predstavljeni rezultati analize logotipov v primeru ekoloških turističnih kmetij v Sloveniji.

4 Analiza spletnih strani ekoloških turističnih kmetij

Kot že omenjeno, je na strani slovenskega združenja ekoloških kmetij najti 34 takih, ki imajo na spletu navedenega enega od certifikatov EKO, na strani *Naša super brana* je ekoloških turističnih kmetij 16 (stanje aprila 2025). Teh 16 kmetij oz. njihova spletna predstavitev je predmet analize. Osnovno raziskovalno vprašanje se glasi: Kako ekološke turistične kmetije v Sloveniji komunicirajo svojo ponudbo in ali pri tem upoštevajo kriterije uspešnega komuniciranja v kontekstu okoljske krize ter v kontekstu razvijanja trajnostnosti?

Raziskovalno vprašanje in raziskovalno gradivo narekujeta izbor metodologije. Uporabljena bo kvalitativna vsebinska analiza po Mayringu (gl. npr. Mayring, 2015) z namenom, da se iz gradiva izluščijo in povzamejo določene teme, vsebine in vidiki. Pri tem predstavlja sistem kategorij osrednje orodje analize. Kategorije bodo razvite, definirane in preverjene v medsebojnem razmerju med teorijo in konkretnim gradivom (Mayring 2015, str. 61). Vsa spletna besedila bodo kodirana, pri čemer bodo kode razumljene kot jasni nosilci pomena v besedilu (Mayring 2015, str. 88), iz katerih bodo s pomočjo povzemanja oblikovane kategorije. Te bodo vsebinsko utemeljene oz. definirane, ponazorjene s posameznimi primeri s spletnih strani in nato preverjene ter postavljene v kontekst.

Temu bo sledila analiza po vidikih uspešnega predstavljanja značilnosti trajnostnega turizma (po Wehrli et al., 2017) ter analiza treh elementov logotipov (po Adamus-Matuszyńska et al., 2021).

Gradivo za analizo so spletne strani in FB strani naslednjih ekoloških turističnih kmetij (navedeni so ime, s katerim se turistična kmetija trži, kraj in spletna stran/FB:

1. Ekološka kmetija Valentan, Malečnik/Maribor, FB
2. Turistična in ekološka kmetija Pri Baronu, Planica nad Framom, <https://pribaronu.si/>
3. Turistična kmetija Vrbnjak, Mala Nedelja, <https://www.turisticna-kmetija-vrbnjak.si/>
4. Ekološka kmetija Glavinič, Miklavž pri Ormožu, <https://glavinic.si/>
5. Šenkova domačija, Zgornje Jezersko, <https://www.senkovadomacija.si/>
6. Ekološka kmetija pri Vodiškarju, Nevlje/Kamnik, <https://ecovodiskar.si/>
7. Eko kmetija Vodnjov, Zagrič, <https://www.vodnjov.si/index.php?lang=sl>
8. Ekološka kmetija Šlibar, Tržič, <https://www.kmetija-slibar.eu/>
9. Posestvo Trnulja, Črna vas/Ljubljana, www.trnulja.com
10. Ekološka turistična kmetija Pri plajerju, Trenta, <https://www.eko-plajer.com/si>
11. Ekološka turistična kmetija Černuta, Log pod Mangrtom, FB
12. Farma Prestranek, Posestvo Grad Prestranek, Prestranek, <https://www.gradprestranek.si/druge-ponudbe/>
13. Kmetija Slavec, Knežak, <https://www.kmetija-slavec.si/>
14. ekološka kmetija Pri Dolencu, Vnanje Gorice, FB

15. ekološka kmetija Peternelj, Brce/ Ilirska Bistrica,
<https://turisticnakmetijapeternelj.si/en/>

4.1 Kvalitativna vsebinska analiza besedil s spletnih strani ekoloških turističnih kmetij

Obe kmetiji, ki nimata svoje spletne strani in se predstavljata na družbenih omrežjih, sta bili iz večjega dela analize izločeni, ker so načini komuniciranja v tem primeru drugačni in so primerljivi samo v segmentu kratke predstavitve in slogana, kar je v analizi upoštevano. Analiza ne ugotavlja odziva turistov, kar bi omogočala analiza družbenih omrežij, ampak realizacijo predstavitve na spletu.

Spletne strani posameznih kmetij so primerljive med seboj, kar zadeva podstrani in kar zadeva prisotnost slikovnega gradiva, pri nekaterih se pojavljajo tudi video posnetki. Sledi opis kategorij, ki so rezultat kodiranja besedil na posameznih podstraneh. Vsaka kategorija bo vsebinsko utemeljena in ilustrirana z nekaj primeri. Vsaki ilustraciji oz. odlomku iz besedila je v oklepaju dodana zaporedna številka kmetije, kot so našteje zgoraj.

Osnovna predstavitev in slogan

Besedila, ki dajejo osnovne informacije o kmetiji (običajno na podstrani *Domov*), so praviloma krajša ter lahko obsegajo od enega stavka do okrog 6 stavkov. Vsa spremljajo fotografije. Analiza je pokazala naslednje kategorije:

Tabela 1: Osnovna predstavitev ekoloških turističnih kmetij

kategorija A	utemeljitev
Umeščenost v bližino manj okrnjene narave	Kmetije se nahajajo v manj okrnjeni naravi, kar turistom omogoča sprostitvev, umirjenost, obenem pa ponuja nova doživetja.
ilustracija	
<p><i>Na idilični lokaciji, kjer se strmine Framskega Pohorja poležejo v ravnico, kjer kraljujeta tišina in spokoj okoliških gozdov in travnikov, že več kot 200 let na nadmorski višini 700 metrov stoji Eko Idila – Baronova domačija. Pravi raj za sprostitvev, uživanje in učenje. (2)</i></p> <p><i>Gosti Plajerjeve domačije dobijo pristno izkušnjo življenja v idilični alpski dolini, obdani s strmimi pobočji najvišjih gora Julijskih Alp – Triglavskega narodnega parka. (10)</i></p> <p><i>Le streljaj od glavnih cest in mesta, na vznožju Brkinov, leži zgornji gozdovi in potoki obdana turistična kmetija Peternelj. (15)</i></p>	

kategorija B	utemeljitev
Ekološka usmerjenost kmetije	To usmerjenost predstavljajo različni atributi in je lahko splošna ali pa diferencirana po posameznih dejavnostih. Vedno je vpeta v druge kategorije.
ilustracija	
<i>Smo certificirana kmetija, usmerjena v ekološko pridelavo sadja. (7)</i>	
<i>Smo družinska ekološka kmetija. To je naše življenje. (8)</i>	
<i>Smo ekološka kmetija, ki se ukvarja s pridelavo in predelavo zelenjave in jaja v bližini Ljubljane. (14)</i>	
kategorija C	utemeljitev
Tradicija in povezovalnost v ponudbi	Kmetije poudarjajo tradicijo svojega delovanja in tudi navajajo elemente, ki segajo izven osnovne dejavnosti kmetije in povezovalno z drugimi področji dopolnjujejo ponudbo.
ilustracija	
<i>Ekološka turistična kmetija, ekološki izdelki ~ Muzej kulturne dediščine. Kjer sta doma preteklost in prihodnost. (6)</i>	
<i>Pred nami so na naši kmetiji kmetovali že mnogi rodovi, zares po ekoloških pravilih pa smo začeli v letu 2001. (8)</i>	
<i>Sodobno posestvo s pridelom količarskega časa. (9)</i>	
<i>Turizem na kmetiji Pri Plajerju sega v začetek osemdesetih let prejšnjega stoletja. (10)</i>	

Pogosto je vidno iz opisov, da »naravno« okolje, v katerem se kmetija nahaja, ni samo geografska referenca, ampak pomeni tudi zavezanost k trajnostnemu delovanju, varovanju narave in okoljski odgovornosti. To je razvidno tudi iz obeh intervjujev, ki sta navedena v poglavju 3. Gre za prepričanje in načelnost ter vizijo prihodnosti. Raziskave kot Strelli (2013) navajajo, da se kmetije (v Avstriji) odločijo za ekološko usmerjenost zaradi lastnih načel in prepričanj. Vzpostavlja se nova identifikacija, kot kažejo tudi primeri iz Tabele 1, ki je utemeljena ne samo na ekološki usmeritvi, ampak tudi povezovalno, saj ne prekinja tradicije, ampak na njej temelji. Razen lastnih prepričanj so tukaj tudi gospodarski razlogi, kar je metodološko težko preverljivo iz predstavitve na spletnih straneh, ampak je lahko predmet neke druge raziskave. Ta bi lahko potrdila, dopolnila ali spremenila, kar so na dveh ekoloških kmetijah povedali kmetovalci v intervjujih (gl. poglavje 3), ki so izpostavili ekološko usmerjenost kot priložnost za gorske kmetije.

Pomemben element predstavitve ekološke turistične kmetije je tudi slogan. Ti se ne pojavljajo dosledno in najdemo jih samo v petih primerih:

Tri generacije – ena zgodba
Raj za vašo dušo in telo pri Mali Nedelji
Kjer zgodovina zaživi v sedanjosti
Prvo trajnostno posestvo v Sloveniji
Have the full castle experience

Slogani poudarjajo različne komponente; od povezanosti in sodelovanja v družini ter zavezanosti tradiciji, do spoštovanja in negovanja tradicij, nagovarjanja čutov, doživetja ter enkratnosti. Oblikovanje in ustrezna uporaba slogana sodita v ciljno oblikovano in kompleksno marketinško strategijo, za kar se gotovo ne odloči vsaka kmetija.

Predstavitev družine in razvoj kmetije

Podstrani s to vsebino so najboljše. Vsebino ilustrirajo fotografije in video posnetki. Podstran se pogosto imenuje *Kdo smo*. Besedila, ki predstavljajo družine in kmetije, so najpogosteje zgrajena kot zgodbe (narativi) o razvoju kmetije, odločitvi za ekološko kmetovanje, sodelovanju med generacijami na kmetiji idr.

Tabela 2: Predstavitev družine in razvoj kmetije

kategorija Č	utemeljitev
Zgodovina in dediščina kmetije	V opisu zgodovine kmetije so poudarjeni naslednji elementi: kontinuiteta skozi generacije, dolgoletna tradicija, funkcije v preteklosti, arhitektura poslopij in njihova obnova ter revitalizacija, širjenje kmetije, lokalna identiteta kmetije. Poglobljenost opisov in njihov obseg se med samimi kmetijami razlikuje.
ilustracija	
	<i>Na mestu današnje kmetije sta pred več kot 300 leti stali dve kmetiji, ki ju je kupil in združil baron s Hočkega Pohorja. Denar za nakup si je sposodil, posojilo pa odplačal z zastojni prevozi lesa. (2)</i> <i>Ta kmetija je bila v preteklosti veleposestna kmetija. Naš oče in mama sta kmetijo prevzela od stricev leta 1957. (3)</i> <i>Glavna hiša se domnevno ponaša z letnico 1521 in nasebina je nastala po odtoku velikega jezera v 14. stoletju. Z ljubeznijo do dediščine prednikov je domačija ohranila svojo prvotno podobo, hiša pa je s svojo, za ta prostor, netipično mogočnostjo zavarovana kot kulturni spomenik državnega pomena in s tem podvržena strogemu varovanju. (5)</i> <i>Začetki razvoja posestva Prestranek segajo v 16. stoletje, ko so ga pozidali Edlingi. V 17. stoletju se je zamenjalo kar nekaj lastnikov, med drugim ga je kupil tudi cistercijski samostan v Stični. Grof Gallenberg, ki je imel dvorec v najemu, je v njem vzdrževal kobilarno z 82 konji. (12)</i>
kategorija D	utemeljitev
Družina kot temelj delovanja	Pomembno je večgeneracijsko sobivanje in sodelovanje ter vključevanje otrok. Družinski člani so jasno identificirani. V nekaterih primerih so podane njihove zgodbe. Poudarjena sta skupinsko delo in usklajenost ter vloge posameznikov v družini.
ilustracija	
	<i>Na Baronovi domačiji živimo 3 generacije. Pridne roke šestih družinskih članov nemalokrat skupaj poprimajo za delo, da je okolica urejena in miže polne dobrot. (2)</i> <i>Luka je najstarejši in se najbolje znajde v kuhinji, Kristjan je dobro leto mlajši in ga največkrat najdemo v veži stare hiše, kjer sodeluje pri postrežbi gostov, najmlajša Maša pa uživa v komunikaciji z gosti in vas z veseljem popelje po kmetiji. Družino zaključujeta Drejc in Polona, ki sva si za cilj zadala oživitve kmetije in njeno obranitev za nadaljnje rodove. Pri delu nam veliko pomaga tudi dedi Joža, ki je mojster za vse in v svoji delavnici pridno mižari, tesari ali kako drugače popravlja vse, kar je popravila potrebno. (5)</i> <i>Stanka in Marko s sinovi Matevžem, Jakobom, Gregorjem ter Marušo zagotavljamo, da bo vaše začasno domovanje udobno. (10)</i> <i>Glava družine je Florijan, ki čez celo leto skrbi, da se živini na kmetiji lepo godi. Ko je treba, skupaj s svojo ženo Alenko poskrbi, da iz kuhinje omamno zadisi. Da so gostje veseli in zadovoljni starejša hči Valentina poskrbi. (15)</i>
kategorija E	utemeljitev
Razvoj turistične dejavnosti	Kmetije so se iz tradicionalnih razvile v ekološke kmetije, nekatere so ob tem tudi menjale dejavnost (npr. iz hortikulture v zelenjadarstvo). Ta razvoj pomeni med drugim osredotočenost na domače surovine, lokalne surovine in proizvode, certificiranje, živalim prijazno rejo živali, vključevanje v ekološko gibanje in združenja, izobraževanja, vključevanje zelene energije, ohranjanje avtohtonih vrst živali in rastlin.

ilustracija	
<p><i>V letu 2007 smo se preusmerili v ekološko pridelavo s celotno kmetijo, pridelavo zelenjave, poljedelstvo in živinoreja. (3)</i></p> <p><i>Naše glavno vodilo pri delu na kmetiji je dobrobit živali in narave. Z ekološkim načinom obdelave zemlje in rejne živali smo začeli pred 23 leti in smo tako ena prvih kmetij v Sloveniji z ekološkim certifikatom. Naši pridelki so pridelani brez uporabe umetnih gnojil, pesticidov in gensko spremenjenih semen. (6)</i></p> <p><i>S sadjarstvom smo se začeli ukvarjati pred 10 leti, ko smo kupili majhno zapuščeno kmetijo na Primskovem na Dolenjskem s hektarjem zaraščenega sadovnjaka. Skozj leta smo krčili grmovje in robidovje ter sadili sadna drevesa. Po večkratnih dokupih sedaj obdelujemo 10 ha zemljišč na treh lokacijah. Vse površine obdelujemo po ekoloških načelih. (7)</i></p> <p><i>Na kmetiji redimo slovenske srnaste kozje za mleko in drežniške kozje, saj čutimo poslanstvo, da obranimo edino slovensko avtohtono kozjo. Tako vam od aprila pa vse do novembra nudimo vsakodnevno sveže kozje mleko in mlečne izdelke. (13)</i></p>	
kategorija F	utemeljitev
Lokalna identiteta in prepoznavnost	Lokalna identiteta se kaže z navezanostjo na kraj in njegovo naravno in kulturno dediščino, ki jo kmetije vključujejo v svojo ponudbo. Nekatere kmetije so se razvile v učne poligone za različne ciljne skupine, kjer obujajo tudi tradicionalna znanja in obrti.
ilustracija	
<p><i>Stara kmečko hišo krilo s slamo smo uredili v edinstven muzej, ki prikazuje življenje naših prednikov. V hiši je originalno ohranjena črna kuhinja s krušno pečjo, ki ogreva glavni del stavbe, imenovan hiša. V njej je starinska javorjeva miza nad katero je značilen "bohkov kot". V drugem delu stavbe je slikovita arheološka zbirka predmetov. (6)</i></p> <p><i>V Knežaku, kraju v prekrasni, a trdi kraški pokrajini, je namreč imel kmetijo njegov nono. (13)</i></p> <p><i>Kot dobri poznavalci parka in doline smo Pretnerjevi neizmerno vir informacij potrebnih za potepanje po lepotal, ki jih okolica nudi in so na dosegu roke. Blizu je tudi Informacijsko središče Triglavskega narodnega parka, izvir Soče, Soška pot, korita reke Mlinarice in v neposredni bližini prelep potok Beladovec. Dolg je tudi seznam kulturno-zgodovinskih znamenitosti v bližini. (10)</i></p> <p><i>Na kmetiji Glavinič pridelujemo grozdje, iz katerega izdelujemo naša najboljša vina z zaščitenim geografskim poreklom vinorodnega okoliša Stajerska Slovenija, Ormoško – Ljutomerske gorice. (4)</i></p>	

Pomembna ugotovitev tudi v tem delu analize je, da kmetije ekološkega kmetovanja ne razumejo le kot poslovni model, ampak tudi kot del poslanstva in usmeritve do narave. Ekološka usmerjenost kmetij kaže na dolgoročno usmerjenost v trajnostne prakse, ki bodo pripomogle k večji okoljski odgovornosti. V tem kontekstu so navedene tudi reference, ki se nanašajo na različne certifikate ekološke usmerjenosti. Kmetije se ukvarjajo z različnimi področji kmetovanja in tiste, ki so dejavne na področju živinoreje, razumejo ohranjanje avtohtonih vrst živali kot del svojega poslanstva. Gotovo lahko rečemo, da s tem pomembno prispevajo h genetski raznovrstnosti in obenem tudi kulturni dediščini okolja.

Opazna je zavezanost družinskim vrednotam, kar je pomemben del vzpostavljanja stabilnosti kmetije. Konkretna identifikacije družinskih članov in njihovih vlog dajejo občutek osebnega stika z gostom, topline in pristnosti. Ker gre za družinski turizem, je pomemben osebni odnos z gosti. Raznolike vloge članov družine pri delu na kmetiji omogočajo učinkovito in harmonično delovanje kmetije.

Kmetije vidijo svojo vlogo v vpetosti v kompleksnost okolja, kar ponazarja tudi upoštevanje kulturne dediščine, s čemer posamezna kmetija postane učni poligon za razvijanje ekološkega turizma. S tem se izraža pripadnost prostoru, in sicer lokalna in regijska.

Vsi našteti aspekti demonstrirajo ekološko usmerjenost kot razvojno perspektivo za prostor, v katerem se kmetije nahajajo, kar za alpski prostor ugotavljajo npr. študije kot Siegrist (2012), ki poudarjajo ne samo odgovornost do okolja, ampak posledično tudi novo, drugačno usmerjenost turistov.

Ekološka ponudba (kulinarika, nastanitev, raznolikost ponudbe)

V tem pogledu se kmetije med seboj precej razlikujejo. Nekatere tržijo široko ponudbo od nastanitev, prehrane, izdelkov, izobraževanj, druge so usmerjene v prodajo in ne ponujajo nastanitev in kulinarike, tretje pa ponujajo kulinariko in izdelke ter ne ponujajo nastanitev. Tudi izobraževanj ne ponujajo vse kmetije, vse pa omogočajo stik z živalmi in spoznavanje življenja na kmetiji.

Tabela 3: Ekološka ponudba

kategorija G	utemeljitev
Ekološka in lokalna kulinarična ponudba	Kulinarična ponudba je zelo raznolika in sega od zajtrkov do večerij ter pri nekaterih celo do cateringa in posebnih izdelkov, kot so <i>eko piknik košare</i> . Vse kmetije poudarjajo ekološki aspekt in v visokem deležu tudi samooskrbnost. Časovni ritem ponudbe je različen (vsak dan, ob koncih tedna, po prednaročilu). Nekateri ponujajo tudi delavnice priprave domačih jedi in konzerviranja hrane.
ilustracija	
<p><i>Prave slovenske domače jedi so vam na voljo, kadarkoli nas obiščete. Ne glede na to, ali pri nas bivate dlje časa ali le nekaj uric, so vam vedno na voljo naše domače dobrote. (3)</i></p> <p><i>V naši Eko piknik culi najdete vse, kar potrebujete za prijeten piknik v čudoviti naravi Eko idile na Pobjorju. Sprehodite se po naši kmetiji in si poiščite prostor za piknik med vrtovi, sadovnjaki, pašniki in gozdovi. Med iskanjem se bo našla tudi kakšna klopca z mizico ali lesen podest. (2)</i></p> <p><i>V naši restavraciji Črna kuhna vam nudimo sveže pripravljeno lokalno in sezonsko hrano iz sestavin z naše kmetije in sestavin domačih prleški dobaviteljev. Ob hrani vam nudimo pokušino odličnih bišnih vin Glavinič. (4)</i></p> <p><i>Za uživanje v naših kulinaričnih dobrotah je nujna predhodna najava, saj zaradi omejenih dejavnikov pridelave hrane, nimamo vedno na voljo dovolj surovin za vse vaše želje. (5)</i></p> <p><i>Na naši družinski kmetiji ponujamo lasne ekološke proizvode, pridelane z ljubeznijo in v sobivanju z naravo. (6)</i></p> <p><i>Najbolj smo ponosni na ponudbo hrane. Pripravljena je enostavno, s srcem in po navdihu. Hrana, ki pride iz Stankine kuhinje, je zdrava, pripravljena vedno sveže iz domačih ekoloških sestavin. (10)</i></p> <p><i>Na kmetiji imamo namreč tudi mini-kuhinjo, v kateri vam z veseljem pokažemo, kako pravilno speči zrezek iz ekološkega mesa; kako iz naših ekoloških malin pripraviti slastnen malinovec ali skubati marmelado! (13)</i></p>	

kategorija H	utemeljitev
Možnost nastanitve	Večina kmetij ponuja kot možnost nastanitve apartmaje, lahko pa tudi sobe, možnost kampiranja in glamping. Pri opisih poudarjajo ekološke materiale, ustrezen odnos do energije ter raznolikost svoje ponudbe in lokacije.
ilustracija	
<p><i>Gostje se razvijajo s kulinaricnimi presežki, v wellnesu, fitnessu, pokritem bazenu, savni... Gostje lahko uporabljajo tudi zunanje športne površine z zunanjim fitnessom, zunanji naravni bazen, masažni bazen, otroško igrišče, kuršče ... (4)</i></p> <p><i>Nudimo različno velike apartmaje in sobe, poleg tega pa je na kmetiji v poletnem času možno tudi kampirati. (5)</i></p> <p><i>V sezoni vam nudimo počitnice v lesenih glamping hiškah na zelenem delu naše ekološke kmetije. (8)</i></p> <p><i>Ljubljana je nedaleč stran, mi pa se nabavamo tesno v objemu narave. (9)</i></p> <p><i>Možnost prenočitve je tudi na senu v urejenem seniku. V skerbi za dobro počutje, so v apartmajih uporabljeni pretežno naravni materiali. Pohištvo je izdelano iz masivnega lesa smreke, macesna, jesena in javorja. Odeje so iz volne in bombaža, vzglavniki polnjeni z volno in luščinami različnih žit. Tudi copati so volneni. (10)</i></p> <p><i>Dobrodošli tudi hišni ljubljenci. (12)</i></p>	
kategorija I	utemeljitev
Raznovrstnost ekološke ponudbe	Raznovrstnost se kaže v opisih lastne ponudbe na kmetijah in označujejo jo naslednje ključne besede: živali, vrtovi, permakultura, hotel za žuželke, sadje, partnersko kmetovanje, bio izdelki, naravni bio bazen za goste, vina z zaščitenim geografskim poreklom, predstavitev okoljske politike kmetije, darilni paketi, sodelovanje v okolju in z dobavitelji, eko delavnice, informacijsko delo v okolju.
ilustracija	
<p><i>Naša kmetija nudi prijeten dom najrazličnejšim živalim – še posebej so jih veseli otroci: poni, vietnamski pujs, koze, muce, kuža, zrajčki, kokoške, race, gosti, prašiči, krave s teleti (Pohorje Beef). (2)</i></p> <p><i>Za dostavo in lokacijo prevzema se dogovorimo sproti s uporabnikom. Za večja naročila pa smo pripravljeni dostavljati tudi na druge lokacije po Sloveniji. (3)</i></p> <p><i>Voda v bazenu je popolnoma naravna, brez dodanih kemikalij. Filtracija vode poteka preko sistema Hydro balance. Z drevesa ob bazenu v vodo padajo naravni lipovi cveti, ki vodo odisavijo in jo naredijo še prijetnejšo, mogoče tudi zdravično. (4)</i></p> <p><i>Namen naše okoljske politike je predvsem zmanjšanje onesnaženosti zraka in vode, skrbno ravnanje z odpadki, upravljanje z ekosistemom, varstvo biološke raznovrstnosti in naravnih virov, divjine in ogroženih vrst ter obranjanje vseh naštetih naravnih vrednot za prihodnje rodove. (5)</i></p> <p><i>Več kot 50 % sestavin pridelamo sami, preostalo dokupimo. Vse pa mora imeti ekološki certifikat, tudi pijača. Naši dobavitelji so krasni ljudje, ki zvesto in odločno prisegajo na kmetovanje prijazno naravi. (9)</i></p> <p><i>Kot dobri poznavalci parka in doline smo Pretnerjevi neizmerno vir informacij potrebnih za potepanje po lepotah, ki jih okolica nudi in so na dosegu roke. (10)</i></p>	

Osnovne poteze kulinaricne ponudbe so ekološko, lokalno in tudi sezonsko, kar so komponente trajnostnega razvoja. Opazna je tudi doslednost v ravnanju, in sicer v tem, da kmetije navajajo tudi lokalni izvor sestavin in izdelkov, ki jih sami ne ustvarijo, ampak jih morajo priskrbeti drugje. Z vsem tem se ponudba obravnavanih ekoloških turističnih kmetij vključuje v trende, ki so v zadnjih letih v veliki meri zaznamovani z atributi sveže, regionalno, sezonsko in po možnosti organsko, vegansko (gl. Fritz et al., 2017). Tak trend beležijo tudi državne ustanove, kot npr. nemško ministrstvo za prehrano in kmetijstvo, ki ugotavlja, da postaja regionalnost živil osrednji poudarek kulinaricne ponudbe in potrošniki ga pričakujejo kot

standard (gl. Rüdiger, 2023). Ob tem igra pomembno vlogo aspekt doživetja v kulinariki oz. kulinaricnem turizmu. Uveljavljanje tega aspekta gre v prid ekoloških turističnih kmetij, saj s kompleksnostjo celotne ponudbe (narava, odnos do okolja, še posebej odnos do živali, tradicija, kulturna dediščina idr.) ponujajo doživetje, ki izstopa iz okvirja običajnega doživljanja okolja predvsem pri turistih iz urbanih okolij.

Analiza je pokazala, da tako pestrost ponudbe nastanitev ter raznovrstnost ekološke ponudbe dopolnjujeta kulinaricno ponudbo. Spletne strani prikazujejo kompleksno sliko za vsako posamezno kmetijo in če je v Sloveniji opaziti isto kot v Avstriji (Cizek et al., 2007), da realna ponudba pozitivno presega to, kar predstavljajo reklamna gradiva, potem lahko sklepamo na še več odtenkov kompleksne ponudbe, česar pa ta prispevek ne more raziskati.

4.2 Analiza vidikov za uspešno predstavitev trajnostnega turizma

Kot že navedeno, predlagajo Wehrli et al. (2017) pet vidikov uspešne predstavitve trajnostne usmerjene turistične ponudbe, ki jih je možno preveriti na primeru spletne predstavitve ekoloških turističnih kmetij. Analiza je dala naslednje rezultate.

a/ Besedne predstavitve trajnostnih lastnosti turističnega proizvoda namesto grafičnih

Na vseh pregledanih podstraneh spletnih strani obravnavanih kmetij najdemo izključno besedne opise turistične ponudbe, ki jo pa dopoljujejo fotografsko gradivo in v nekaterih primerih tudi video posnetki. Grafičnih predstavitev ne najdemo. Osnovni princip v primeru obsežnejših podstrani je narativni pristop. Kmetije pripovedujejo svojo zgodbo in skozi njo pojasnjujejo svoja stališča, kar zadeva trajnostnost, odnos do narave, okolja. Del trajnostnosti je tudi kulturna dediščina, ki je nujno lokalno umeščena. Pomembno vlogo pri tem igrajo organiziranost družine, sodelovanje in ohranjanje tradicij.

Nekatere kmetije so zgodbe zastavile izjemno široko (npr. Šenkova domačija na Zgornjem Jezerskem), spet druge so v svojem narativnem pristopu skromnejše.

b/ Uporaba čustev polnih slik

Ta vidik je realiziran zelo različno glede na obseg in intenzivnost. Čustvenost na fotografijah je zaznati predvsem v primeru vključevanja fotografij živali in pri fotografijah družine. Deloma je čustvenost zaznati tudi pri fotografijah same ponudbe. To pokažejo spodnji primeri:

Družinam prijazna kmetija



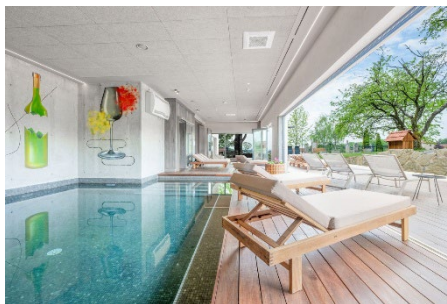
Slika 1: ekološka kmetija *Pri Plajerju*,
Trenta¹²



Slika 2: ekološka kmetija *Pri Baronu*, Planica
nad Framom¹³



Slika 3: ekološka kmetija *Šenkova*
domaćija, Zgornje Jezersko¹⁴



Slika 4: ekološka kmetija *Glavinič*, Miklavž
pri Ormožu¹⁵

¹² <https://www.eko-plajer.com/si>

¹³ <https://pribaronu.si/>

¹⁴ <https://www.senkovadomacija.si/dogajanje-na-kmetiji.html>

¹⁵ <https://glavinic.si/>

Fotografija s kmetije Pri Plajerju prikazuje to, kar je navedeno nad njo in kar je na spletni strani razbrati kot ena od odlik kmetije – "smo družinam prijazni, pri nas bodo vaši otroci počeli, doživeli zanimive reči in vse vas bomo z veseljem sprejeli". Fotografija prikazuje sproščeno igranje na lesenih igralih in v naravnem okolju. Čustva, ki jih prikazuje in pri nas izzove, so izredno pozitivna – sproščenost, veselje, zabava, druženje itd.

Fotografija s kmetije Pri Baronu prikazuje pomemben trenutek za dekllico, saj drži žival, navezuje stik z njo, komunicira z njo. Fotografija prikazuje učenje o živalih in od njih, kar je pomemben element odraščanja otrok, razen tega pa kaže na zdrav, naraven in spoštljiv odnos do živali. Fotografija je skorajda intimna, čeprav na njej vidimo tudi roko nekoga drugega, ki boža zajčka.

Fotografija s planine Šenkove domačije izraža vrsto pozitivnih čustev, kot so veselje, gostoljubje, sproščenost, skrb za vsakogar (tudi kuža je naš gost!), razen tega je njen kontekst poln čustveno pozitivne konotacije; tukaj so Kamniške Alpe, čisto okolje, trava, zložena polena, pelargonije. Kar zadeva artefakte, prevladuje les kot naraven, avtohton, domač in tradicionalen element. Tako kot druge fotografije tudi ta vabi, da se vključimo v dogajanje na njej.

Fotografija s kmetije Glavinič je drugačna, saj na njej ni dogajanja, ampak nas čustveno nagovarja s kombinacijo razkošja, čistosti, kulinarčnih elementov (podobe na stenah), razgleda v zeleno naravo in prisotnosti lesa kot pozitivno konotiranega elementa.

c/ Komuniciranje trajnosti na čustven način z vključevanjem narativov, neposrednim obračanjem na turiste, aktivno oblikovanimi stavki ter visoko vrednotenimi izrazi

Za narative smo že ugotovili, da se pojavljajo pogosto. Pojavljajo se pri predstavitvah kmetij in njihovi zgodovini, pojavljajo se pa deloma tudi pri opisih turistične ponudbe. Primer besedila s spletne strani kmetije Slavec, Knežak, podstran *Doživite pri nas*¹⁶:

¹⁶ <https://www.kmetija-slavec.si/dozivate-pri-nas/#hranjenje-zivali>

KAJ VSE PRI NAS IZDELUJEMO IZ MLEKA

*Kaj vam najprej pade na pamet, ko vam nekdo reče: izdelek iz mleka?
Tako je! Sladoled! In na kmetiji Slavec si lahko naredite sami svojega!
Gregor, gospodar kmetije, pravi, da ni to popolnoma nič težkega in z veseljem bo z vami delil
najslastnejše recepte za pravi sladoled iz ekološkega kozjega mleka!
Prvi v Sloveniji smo začeli s predelavo kozjega mleka v domači sladoled, ki mu dodamo ekološki rjavi
sladkor, povsem naravno bazo ter okuse. V redni ponudbi imamo naslednje okuse: mlečni sladoled,
vanilja, čokolada, lešnik, oreb, navadni jogurt, jogurt z malinami in probiotični jogurt. V času zorenja
malin in jagod v ponudbo vključujemo tudi 100 odstotni sadni sladoled.
Ves, da iz mleka nastane tudi sir? Odlično, potem si že daleč! A kako se to zgodi?
Pridi, pokazali ti bomo!
Spoznajte celotno pot mleka do sira ali skute; pokazali vam bomo, kako kožo pomolziti in kako iz
mleka potem narediti jogurt, skuto ali sir.*

V takšnih nagovorih se kmetije neposredno obrnejo na potencialne turiste. Stavki so aktivno oblikovani in spodbudni. Besedilo motivira, spodbudi zanimanje in tudi radovednost. Posebno živahnost daje besedilu shema vprašanj in odgovorov.

Na spletni straneh ekoloških turističnih kmetij najdemo tudi opise, ki vsebujejo visoko vrednotene izraze, primer s kmetije Pri Baronu, Planica nad Framom: ... *pravi raj za sprostitve, uživanje in učenje ... ekološka kmetija je najboljša učilnica ... skrbno urejen eko želiščni vrt ... permakulturni vrt je premišljeno in načrtno oblikovan ... skrbno urejen eko želiščni vrt z več kot 60 različnimi želišči ...*

Podobne primere najdemo tudi na drugih spletnih straneh.

č/ Besedila, ki opisujejo standardne značilnosti proizvoda, naj bodo oblikovana bodisi čustveno bodisi racionalno, saj način sporočanja tega vidika ne vpliva na izbiro proizvoda

Že več navedenih primerov (gl. tabele 1-3) kažejo, da poteka komunikacija s potencialnimi gosti oz. turisti na tak način. Pri standardnih značilnostih proizvoda gre običajno za racionalno oblikovanost besedil.

d/ Ne poudarjajte racionalno oblikovanih komunikacijskih elementov, ki pojasnjujejo trajnostne značilnosti proizvoda, saj so ti ocenjeni kot najmanj pomembni

Primer besedila s kmetije Pri Vodiškarku, Nevlje/Kamnik, ki upošteva ta vidik, saj so podane samo osnovne informacije:

*BIO Kokošja jajca
Kokoši se prosto gibljejo na travniku in v hlevu. Krmimo jih z ekološko pridelanimi žiti.
Pridite in poskusite naša izvrstna ekološka jajca¹⁷.*

Primeri in pojasnila kažejo, da ekološke turistične kmetije s predstavitvijo na svojih spletnih straneh upoštevajo vidike uspešnega predstavljanja svojih trajnostnih turističnih proizvodov. Seveda lahko na vseh spletnih straneh in podstraneh najdemo tudi negativne izjeme, vendar pa je splošna ocena, da so pozitivni vidiki upoštevani. S tem lahko zaključim, da spletne strani (ali pa njihova večina) uspešno komunicirajo s potencialnimi gosti.

4.3 Analiza elementov logotipov

Pri analizi logotipov bodo upoštevani trije stebri, na katerih temelji trajnostni razvoj v turizmu: narava, odgovorno turistično vedenje in kulturna/zgodovinska dediščina (Adamus-Matuszyńska et al., 2021). Iz pregleda spletnih strani izhaja, da ima enajst ekoloških turističnih kmetij svoje logotipe. Ti logotipi so uporabljeni na spletni strani običajno levo zgoraj ali pa se pojavljajo na vstopnem mestu v sredini strani. Tako so dobro vidni in prepoznavni. Vseh enajst logotipov je zbranih v Tabeli 4:

Tabela 4: Logotipi ekoloških turističnih kmetij



¹⁷ <https://ecovodiskar.si/bio-jajca/>



Steber *narava*: Narava je v neki obliki prisotna na vseh logotipih razen logotipa Pri Baronu. V drugih primerih je narava neposredno upodobljena na logotipu: zeleni listi in cvet (Vrbnjak), stilizirana upodobitev vinskega grozda (Glavinič), fotografija alpske stene s snegom (Šenkova domačija), drevo (Vodnjov), list drevesa (Pri Plajerju), branike na prerezanem deblu (Šlibar), stilizirani listki trnulje oz. drena (Trnulja). Naravo nakazuje tudi krog treh barv (Slavec), med katerimi je tudi zelena. Prav tako so z naravo tesno povezane tudi živali, ki nastopajo kot elementi: konj (Vrbnjak, Grad Prestranek), konj in krava (Peternelj). Povezanost z naravo je torej jasno razvidna iz logotipov.

Steber *odgovorno (trajnostno) turistično vedenje*: Eksplicitno je trajnostnost nakazana na logotipu Vodnjov, kjer so veje drevesa sklenjene v srce, ki simbolizira ljubezen do narave in najbrž tudi skrb za njo. Možno je trajnostnost zaznati tudi v krogu na logotipu Slavec, in sicer kot razumevanje zaključenih krogov (konceptov) v naravi, ki jih je potrebno spoštovati.

Steber *kulturna/zgodovinska dediščina*: Kulturna dediščina in zgodovina sta upodobljeni oz. prisotni na naslednje načine: slogan je oblikovan tako, da nakazuje na daljšo tradicijo, in sicer s tradicionalno postavitvijo imena in letnice (Pri Baronu) ali pa s tipom pisave in obliko elipse (Šenkova domačija), z ornamentami (Grad Prestranek, Peternelj). Najbrž tudi logotip Vodnjov s svojim oblikovanjem konotira na kulturno dediščino. V primeru logotipa Glavinič lahko grozd razumemo v kontekstu kulturne dediščine, če vemo, da ima kmetija svoje vinograde na Jeruzalemu, kjer je vinska tradicija izjemno dolga in bogata, vendar to ni razvidno iz samega logotipa. Vprašljivo je tudi, če v slovenskem prostoru vsako pojavljanje konja predstavlja

kulturno dediščino. Če je temu tako, potem ima komponento dediščine tudi logotip Vrbnjak.

Analiza logotipov je pokazala prisotnost narave kot osrednjega elementa, saj gre za ekološke kmetije, tudi pojavljanje kulturne dediščine (in zgodovine), v veliko manjši meri pa se pojavlja trajnostna drža in razvijanje trajnosti. Tega elementa skorajda ni najti.

4.3 Sklep

Prispevek poskuša odgovoriti na naslednje raziskovalno vprašanje: Kako ekološke turistične kmetije komunicirajo svojo ponudbo, kako torej komunicirajo svoje zavzemanje za trajnostnost in ali pri tem upoštevajo kriterije uspešnega komuniciranja v kontekstu okoljske krize? Odgovor sestavlja trojna analiza besedil s spletnih strani posameznih kmetij, kot sledi v nadaljevanju.

Vsebinska analiza besedil na spletnih straneh posameznih ekoloških turističnih kmetij je pokazala, da turistično ponudbo obravnavanih kmetij zaznamujejo naslednji elementi: ekološka usmerjenost kmetije, raznovrstnost ekološke ponudbe, umeščenost v bližino manj okrnjene narave, družina kot temelj delovanja, upoštevanje tradicije in povezovalnosti v ponudbi, pomembnost zgodovine in dediščine same kmetije in okolja, individualnost v razvoju turistične dejavnosti, ekološka in lokalna (tudi sezonska) kulinarična ponudba in pestrost v možnostih nastanitve.

Iz zavezanosti k trajnostnemu delovanju, ki ne temelji samo na certificiranju, ampak je del lastnih prepričanj, poslanstva, izhaja odgovornost do same kmetije in okolja. V tem pogledu dopolnjujejo analizo spletnih strani tudi intervjuji iz projekta ZELEEN.KOM, oboje pa je primerljivo s podatki iz sosednje Avstrije.

Posebej pomembno je, da ekološka usmerjenost kmetije nikakor ne deluje proti družinski povezanosti in ohranjanju tradicij ter spoštljivemu odnosu do kulturne dediščine, kar se vidi tudi v učni ponudbi. To pozitivno deluje na stabilnost kmetije. Deloma vse naštetu reflektira tudi v sloganih posameznih kmetij.

Okoljska politika in ravnanje, ki ju razvijajo ekološke turistične kmetije, obsega vsa področja delovanja (kmetovanje in turistična ponudba), kar dopolnjuje tudi certificiranje ekološkega kmetovanja.

Ob odnosu do gostov, ki ga gradijo na teh kmetijah, je možno sklepati tudi na socialno komponento, in to v sami družini spričo organizirane delitve vlog in vključevanja vseh generacij, pa tudi, kar zadeva atribute v stikih z gosti. Obravnavane kmetije se tržijo v celoti, tj. tudi s komponento odnosa celotne družine do gostov, rečemo lahko, da gre za vzorne primere družinskega turizma.

Konkretno kulinarično in nastanitveno ponudbo teh kmetij zaznamujejo trije elementi: ekološko, lokalno in sezonsko, kar kmetije uvršča v sodobni trend, ki je neločljivo povezan z načeli trajnosti.

Ekološke turistične kmetije s svojo kompleksnostjo, kot je predstavljena na lastnih spletnih straneh, omogočajo možnosti različnih doživetij, ki so del pričakovanja današnjih turistov.

Spletne strani nam omogočajo temeljit vpogled v ponudbo in delovanje kmetij, v kolikor pa realnost celo presega predstavljeno ponudbo, nastopajo ekološke turistične kmetije v izjemno pozitivni vlogi za razvijanje trajnostnega turizma v Sloveniji.

To analizo dopolnjuje analiza vidikov uspešnega predstavljanja trajnostnega turizma. Ta je pokazala, da ekološke turistične kmetije s predstavitvijo na svojih spletnih straneh upoštevajo vidike uspešnega predstavljanja svojih trajnostnih turističnih proizvodov. Ti vidiki so: besedne predstavitve namesto grafičnih, uporaba čustev polnih fotografij in slik, komuniciranje s pomočjo narativov, ustrezno ubesedovanje standardnih turističnih proizvodov in zmerno podajanje racionalno oblikovanih komunikacijskih elementov. Seveda lahko na vseh spletnih straneh in podstraneh najdemo tudi izjeme, vendar pa je splošna ocena, da so pozitivni vidiki upoštevani. S tem lahko zaključim, da spletne strani (ali pa njihova velika večina) uspešno komunicirajo s potencialnimi gosti.

Obe analizi dopolnjuje analiza logotipov po treh stebrih, pri čemer je steber narava prisoten, steber kulturna/zgodovinska dediščina se pojavlja nedosledno, žal pa se steber trajnostnost pojavlja samo sporadično v posameznih primerih.

Splošna ocena je, da je skozi predstavitev ekoloških turističnih kmetij opaziti veliko vložena truda samih kmetij za kompleksno sliko svojega delovanja, kar odlikava njihovo izjemno zavzetost in kar je povezljivo gotovo tudi z načelno usmeritvijo kmetije. Ob tem je potrebno poudariti, da bi skupni nastop v turizmu prinesel dodano vrednost, saj je zdaj sama prepoznavnost kmetij na spletu sicer opazna, vendar pa premalo izpostavljena. Če je del okoljske, kmetijske in gospodarske politike v Sloveniji spodbujanje porasta števila ekoloških (turističnih) kmetij, in sicer z namenom, da se po odstotkih približamo državam, kot je npr. Avstrija, potem je potrebno gotovo storiti še več za samo prepoznavnost. Spletna stran *Naša super hrana* je sicer oblikovana uporabnikom prijazno, vendar pa trenutno ni na voljo v tujih jezikih, razen tega pa ime spletne strani ne odkriva cilja, ki bi mu sledili z boljšo prepoznavnostjo ekoloških turističnih kmetij. Druga možnost je spletna stran *Združenja turističnih kmetij*, vendar ta stran želi ustreči vsem turističnim kmetijam in ne izpostavlja posebej tistih, ki so ekološke. V Sloveniji torej v smislu podpore ekološkemu turizmu na kmetijah nujno potrebujemo skupni nastop pa spletu.

Takšen skupni nastop bi tudi pospešil dohajanje držav, ki so v razvoju trajnostnega turizma (na kmetijah in sicer) nekaj korakov pred nami, kar zadeva statistične podatke in vsebinske poudarke. Glede na geografske značilnosti, kulturne podobnosti in tradicijo je za slovenski prostor gotovo zgled sosednja Avstrija. Statistični podatki kažejo, da je tam odstotek ekoloških turističnih kmetij (in druge ekološke turistične ponudbe) precej višji kot v Sloveniji, čemur bi veljalo slediti. Razen statističnih podatkov sta pomembna vsebinski premik in pozicioniranje te turistične ponudbe v družbi, kar ilustrira npr. pozitivna podoba hrepenenja, ki je v avstrijskem prostoru skoraj dosledno ilustrirana z ekološko ponudbo na podeželju. Tak vsebinski premik ni samo nek kratkotrajni trend, ampak pomeni, da ekološka turistična ponudba postaja sredstvo identifikacije v družbi in izredno pridobiva na relevantnosti. Sredstva identifikacije pa se ne spreminjajo hitro in za njihov pojav in pozicioniranje je potrebno precej časa. To je primerljivo s prestrukturiranjem kmetijstva v smeri ekološkega kmetijstva, ki se tudi ne more odvijati, zgoditi čez noč. Zaradi vsega tega je tradicija, ki se oblikuje v Avstriji, nekaj, čemur je vredno slediti.

Področja raziskovanja komuniciranja okoljske krize so v Sloveniji nova in ob prvih raziskavah se odpirajo nova raziskovalna vprašanja. Tako je možno temo tega prispevka razširiti z aspektom multimodalnosti, ki je pomemben sestavni del spletnih predstavitev in kar na tem mestu ni bilo možno realizirati zaradi obsega prispevka. Nadalje bi bilo smiselno preveriti realizacijo posameznih točk *Graške listine za komuniciranje o podnebnih spremembah* (*Grazer Charta der Klimakommunikation*, 2024) na področju ekološkega kmetijstva in na področju ekološkega turizma. Razlog za to je nov pogled, ki ga ta listina prinaša. Nove raziskave na področju komuniciranja okoljske krize bi se morale usmeriti tudi na prilagajanje okoljski krizi, ki je neobhodno in ki ga v smislu upanja na pozitivni razvoj ne bi smeli prezreti.

Opomba

Prispevek je nastal v okviru projekta NOO Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo - ZELEN.KOM (evidenčna številka C3330-22-953012), ki ga financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

Viri in literatura

- Adler, Michael (2022). *Klimaschutz ist Menschenschutz. Warum wir über die Klimakrise anders sprechen müssen*. Oekom.
- Adamus-Matuszyńska, A., Dzik, P., Michnik, J., & Polok, G. (2021). Visual Component of Destination Brands as a Tool for Communicating Sustainable Tourism Offers. *Sustainability*, 13(2), 731. <https://doi.org/10.3390/su13020731>
- Armstrong, Anne K., Krasny, Marianne E., Schuldt, & Jonathon P. (2018). *Communicating climate change: a guide for educators*. Cornell University Press.
- Cizek, B., Schipfer, R.K., Buchebner-Ferstl, S., Geserick, Ch. Kaindl, M., Kapella, O., & Luef, Ch. (2007). *Urlaub am Bauernhof aus der Sicht von Gästen und Anbietern. Endbericht*. Österreichisches Institut für Familienforschung, Universität Wien.
- Foiera, R. (1983). *Bauernhof Tourismus: Tourismus im ländlichen Raum und in wirtschaftlichen Randgebietender Schweiz*. Schulhess.
- Font, X., Elgammal, I., & Lamond, I. (2016). Greenhushing: the deliberate under communicating of sustainability practices by tourism businesses. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(7), 1007–1023. <https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1158829>
- Fritz, K.-P., Hartl, K., & Wagner, D. (2017). Kulinarische Grundeinstellungen von Gästen der Wiener Gastronomie und deren Bedeutung für die Destination Wien in Bezug auf kulinarischen Tourismus und Regionalität. V D. Wagner, M. Mair, A.F. Stöckl, A. Dreyer (ur.), *Kulinarischer Tourismus und Weintourismus. Culinary and Wine Tourism Conference 2015* (str. 48–61). Springer.
- Gattermayer, F. (2006). Landwirtschaft und Tourismus. Agriculture and tourism. V I. Darnhofer, C. Walla, & H.K. Wytzens (ur.). *Alternative Strategien für die Landwirtschaft* (str. 51–61). Facultas.
- Kirner, L., Fensl, F., Glawischnig, G., & Hunger, F. (2022). Wirtschäftlichkeit von und persönliche Erfahrungen mit Urlaub am Bauernhof am Beispiel von Österreich. *Austrian Journal of Agricultural Economics and Rural Studies*, 31(14), 107–114. DOI 10.15203/OEGA_30.3.
- Loehr, J., & Becken, S. (2024). Institutionalised tourism policy goals: fit to address climate change? *Journal of Sustainable Tourism*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/09669582.2024.2393254>

- Mayring, P. (2015). *Qualitative Inhaltsanalyse: Grundlagen und Techniken*. Beltz.
- McDonald, S., Oates, C. J. (2006). Sustainability: Consumer perceptions and marketing strategies. *Business Strategy and the Environment*, 13, 157–170.
- Miller, G., Rathouse, K., Scarles, C., Holmes, K., & Tribe, J. (2010). Public understanding of sustainable tourism. *Annals of Tourism Research*, 37, 627–645.
- Moser, S. C. (2010). Communicating climate change: History, challenges, process and future directions. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(1), 31–53. <https://doi.org/10.1002/wcc.11>
- Rüdiger, J. (2023). *Tourism NOW: Kulinarischer Tourismus: Reisen zwischen Genuss, Erleben und Gastlichkeit*. UVK.
- Schaper, J. (2000). *Klimaanpassungskommunikation: Wie Landwirte, Naturschützer und Behörden über den Klimawandel und regionale Klimaanpassung reden. Fallanalyse der Kommunikationsprozesse heterogener Akteure in der Metropolregion Hamburg*. Dissertation. Universität Hamburg.
- Siegrist, D. (2012). Nachhaltiger ländlicher Tourismus als Entwicklungsperspektive in den Alpen. V H. Rein, & A. Schuler (ur.), *Tourismus im ländlichen Raum*. (str. 333–343). Springer.
- Staudacher, Ch., & Arnold, A. (1981). *Urlaub am Bauernhof: Eine empirische Untersuchung der Struktur und Entwicklung einer spezifischen Erholungsform und ihrer Auswirkungen auf die Land- und Forstwirtschaft in Niederösterreich*. Hirt.
- Tölkes, Ch. (2018). Sustainability communication in tourism – A literature review. *Tourism Management Perspectives* 27, 10-21. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.04.002>.
- Xue, L.-L., Chang, Y.-R., & Shen, C.-C. (2020). The Sustainable Development of Organic Agriculture-Tourism: The Role of Consumer Landscape and Pro-Environment Behavior. *Sustainability*, 12(15), 6264. <https://doi.org/10.3390/su12156264> Results from the San Francisco Bay Area. *Transport Policy*, 51, 158-164. doi:10.1016/j.tranpol.2016.01.013

O avtorici

Alja Lipavc Oštir je profesorica za nemški jezik na Univerzi v Mariboru in na UCM v Trnavi na Slovaškem. Področja njenega raziskovanja so: jezikovni stiki, migracije, jezik v turizmu in razvijanje večjezičnosti. Je vodja mednarodnih in nacionalnih projektov, avtorica več monografij, urednica monografij in revije *Schnittstelle Germanistik*. Gostovala je na več univerzah v Evropi, dlje časa na Univerzi v Bernu in na Univerzi v Vilniusu.

Povzetek

Prispevek analizira komunikacijo ekoloških turističnih kmetij v Sloveniji na spletnih straneh. Vsebinska analiza besedil je pokazala, da turistično ponudbo obravnavanih kmetij zaznamujejo ekološka usmerjenost kmetije, raznovrstnost ekološke ponudbe, umeščenost v bližino manj okrnjene narave, družina kot temelj delovanja, upoštevanje tradicije in povezovalnosti v ponudbi, pomembnost zgodovine in dediščine same kmetije in okolja, individualnost v razvoju turistične dejavnosti, ustrezna kulinarčna ponudba in pestrost v možnostih nastanitve. Zavezanost k trajnostnemu delovanju kmetij ne temelji samo na certificiranju, ampak je del lastnih prepričanj. Ekološka usmerjenost kmetije ne deluje proti družinski povezanosti in ohranjanju tradicij ter spoštljivemu odnosu do kulturne dediščine, kar pozitivno deluje na stabilnost kmetije. To deloma reflektira v sloganih posameznih kmetij. Okoljska politika in ravnanje kmetij obsega vsa področja delovanja. Obravnavane kmetije se tržijo v celoti, tj. tudi s komponento odnosa celotne družine do gostov. Konkretno kulinarčno in nastanitveno ponudbo teh kmetij zaznamujejo trije elementi: ekološko, lokalno in sezonsko, kar kmetije uvršča v sodobni trend, ki je neločljivo povezan z načeli trajnosti. Ekološke turistične kmetije s svojo kompleksnostjo, kot je predstavljena na lastnih spletnih straneh, omogočajo možnosti različnih doživetij, ki so del pričakovanja današnjih turistov. Ob tem upoštevajo vidike uspešnega predstavljanja svojih trajnostnih turističnih proizvodov, predvsem izstopa uporaba narativov. Analiza logotipov je pokazala delno ustreznost glede na razvijanje trajnosti. Ne glede na pozitivne rezultate vseh treh

analiz bi skupni nastop na trgu prinesel boljše rezultate in bi spodbudil razvoj ekološkega turizma ter pomagal Slovenijo približati drugim državam.

TRAJNOSTNA DESTINACIJSKA KOMUNIKACIJA V TEORIJ IN PRAKSI

DAVID HAZEMALI, TOMAŽ ONIČ, TJAŠA MOHAR,
BARBARA MAJCENOVIC KLINE, NASTJA PRAJNČ KACIJAN,
KATJA PLEMITAŠ, KIRSTEN HEMPKIN, ANA VOVK,
BERNARDA LEVA

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
david.hazemali@um.si, tomaz.onic@um.si, tjasa.mohar@um.si, barbara.kline@um.si,
nastja.prajnci@um.si, katja.plemenitas@um.si, kirsten.hempkin@um.si, ana.vovk@um.si,
bernarda.leva@um.si

Prispevek obravnava koncept trajnostne destinacijske komunikacije kot ključni element sodobnega turizma. V ospredje postavlja vlogo komunikacije pri spodbujanju trajnostnega vedenja, gradnji zaupanja ter ustvarjanju dolgoročnega odnosa med destinacijo, obiskovalci in lokalno skupnostjo. Avtorji opozarjajo, da zgolj uporaba pojma trajnostnost ni zadostna – ključna je njegova verodostojna, strateška in vključujoča komunikacija. Prispevek izpostavlja deset načel učinkovitega trajnostnega komuniciranja po Baumgartnerju in Hadornu (2022), ki jih ponazori s študijo primera trajnostne pobude *Zelena planica 2023*. Analiza te pobude potrjuje, da so lahko tudi kompleksni dogodki, kakršno je bilo svetovno prvenstvo v nordijskem smučanju leta 2023 v Planici, uspešno zasnovani v duhu trajnostnih vrednot, če so komunikacijsko premišljeni. Avtorji zaključujejo, da je trajnostna komunikacija temelj za odgovoren, vključujoč in dolgoročno konkurenčen turizem.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.9](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.9)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
trajnostnost,
trajnostni turizem,
destinacijska komunikacija,
odgovorno komuniciranje,
Zelena Planica

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.9](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.9)

ISBN
978-961-299-008-4

SUSTAINABLE DESTINATION COMMUNICATION IN THEORY AND PRACTICE

DAVID HAZEMALI, TOMAŽ ONIČ, TJAŠA MOHAR,
BARBARA MAJCENOVIČ KLINE, NASTJA PRAJNČ KACIJAN,
KATJA PLEMNITAŠ, KIRSTEN HEMPKIN, ANA VOVK,
BERNARDA LEVA

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
david.hazemali@um.si, tomaz.onic@um.si, tjasa.mohar@um.si, barbara.kline@um.si,
nastja.prajnc1@um.si, katja.plemenitas@um.si, kirsten.hempkin@um.si, ana.vovk@um.si,
bernarda.leva@um.si

Keywords:
sustainability,
sustainable tourism,
destination communication,
responsible communication,
Green Planica

The article explores the concept of sustainable destination communication as a vital pillar of contemporary tourism development. It highlights the central role of communication in promoting sustainable behaviour, building trust, and fostering long-term relationships between destinations, visitors, and local communities. The authors argue that merely using the term sustainability is insufficient – communication must be credible, strategic, and inclusive. The paper presents ten principles of effective sustainability communication, developed by Baumgartner and Hadorn (2022), and illustrates their application through a case study of the *Green Planica 2023 Sustainability Initiative*. This initiative, created for the Nordic World Ski Championships in Slovenia, demonstrates how even large-scale events can successfully embody sustainability values through well-designed communication. The study concludes that sustainable communication is not just a promotional tool but a transformative process essential for creating responsible, inclusive and resilient tourism destinations.



University of Maribor Press

1 Uvod

Pojem **trajnostnost** (angl. *sustainability*) se je v zadnjih desetletjih preoblikoval iz besedne zveze trajnostni razvoj, ki je označevala razvoj, ki omogoča zadovoljevanje potreb sedanjih generacij, ne da bi pri tem ogrozili zmožnost prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje potrebe (WCED, 1987). Namesto tega zastarelega koncepta, ki združuje tri temeljne dimenzije, okoljsko, družbeno in ekonomsko, v obliki koncentričnih krogov, poznamo zdaj širši pristop, ki vključuje etiko in duhovnost. Na prvo mesto postavlja naravo, ki naj bi ji bile podrejene vse dejavnosti človeka. Kot poudarjata Blewitt in Tilbury (2013), je trajnostnost proces nenehnega iskanja ravnovesja med človekom in okoljem, ki zahteva aktivno sodelovanje vseh družbenih akterjev. Avtorja raziskujeta koncept odpornosti (angl. *resilience*) v kontekstu trajnostnega razvoja ter poudarjata pomen vključevanja različnih deležnikov in pristopov pri iskanju trajnostnih rešitev. Prav tako se ukvarjata z vprašanjem, kako lahko odpornost prispeva k bolj trajnostnim praksam v različnih okoljih. V sodobnem kontekstu trajnostnost ni več razumljena zgolj kot okoljski cilj, temveč kot celosten okvir, ki zahteva preoblikovanje načinov razmišljanja, proizvodnje, potrošnje in komunikacije (UNESCO, 2017). Ta širši pogled je jasno izražen v publikaciji UNESCA *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*, ki ponuja smernice za vključevanje trajnostnih ciljev v izobraževalne programe ter opredeljuje učne cilje, teme in dejavnosti za vsakega od sedemnajstih ciljev. Namenjena je bila oblikovalcem politik, snovalcem učnih načrtov in izvajalcem izobraževanj pri načrtovanju strategij in programov za spodbujanje učenja za trajnostno delovanje, vendar jo je zaradi neučinkovitosti v realnem življenju bilo treba nadgraditi z Evropskim okvirjem za trajnostne kompetence.

Trajnostni turizem je oblika turizma, ki si prizadeva zmanjšati negativne vplive na okolje, gospodarstvo in družbo ter hkrati prispevati k dolgoročnemu razvoju destinacij. Svetovna turistična organizacija (UNEP & UNWTO, 2005) trajnostni turizem opredeljuje kot »turizem, ki v celoti upošteva sedanje in prihodnje gospodarske, družbene in okoljske vplive ter naslavlja potrebe obiskovalcev, industrije, okolja in skupnosti gostiteljic«. Font in McCabe (2017) poudarjata, da trajnostni turizem zahteva celovit pristop, ki ne vključuje samo zmanjševanja negativnih vplivov, temveč tudi aktivno ustvarjanje pozitivnih učinkov za lokalno skupnost in naravno okolje. Komunikacija ima pri tem ključno vlogo pri ozaveščanju obiskovalcev in spodbujanju odgovornega vedenja. Trajnostni turizem tako postaja vse bolj razumljen kot proces usklajevanja interesov različnih deležnikov ob

hkratnem ohranjanju avtentičnosti in kakovosti turistične izkušnje (Bramwell & Lane, 2011).

V zadnjem desetletju se je turizem znašel na presečišču globalne podnebne krize in naraščajoče potrebe po trajnostnih načinih potrošnje. Zaradi svoje večplastne narave, ki vključuje okoljske, družbene in ekonomske vplive, je turizem eden najpomembnejših, a hkrati tudi najbolj izpostavljenih sektorjev v prizadevanjih za trajnostnost, saj okoljska ozaveščenost turistov narašča in vpliva na celoten sektor (Beeharry et al., 2021; Han, 2021). V tem kontekstu ni dovolj le spremeniti turistično ponudbo, ampak je treba spremeniti tudi komuniciranje njene vsebine. Komunikacija tako dobiva vlogo ključnega vmesnika med destinacijo in obiskovalcem ter pomembno sooblikuje vedenje, vrednote in zaznave, ki dolgoročno določajo smer razvoja turizma.

Turisti v turistični ponudbi vse pogosteje iščejo več kot zgolj storitev; pomembna jim je zgodba, ki destinacijo celostno osmišlja, izpostavlja njene vrednote in v ospredje postavlja njeno identiteto. Novejše raziskave kažejo, da trajnostna naravnost destinacije vpliva na zaupanje, zadovoljstvo in zvestobo turistov (Čuić Tanković & Mušanović, 2022; Conti et al., 2023; Bernini et al., 2021). Hkrati raziskovalci opozarjajo, da je zgolj uporaba izraza »trajnostnost« pogosto premalo, kajti če ni podprta z jasnimi vsebinami, usmeritvami in avtentičnostjo, lahko pri turistih sproži dvom, odpor ali nezaupanje (Hanna et al., 2018; Japutra et al., 2024). Ključno vprašanje torej ni samo, ali destinacije komunicirajo trajnostnost, temveč predvsem kako to počnejo in ali to počnejo verodostojno, strateško in vključujoče.

V tej luči postaja trajnostna destinacijska komunikacija eden osrednjih pojmov prihodnosti turizma. Pri tem načinu komunikacije ne gre več zgolj za orodje informiranja, temveč za integralni del destinacijskega znamčenja (angl. *branding*), odnosa z obiskovalci in odgovornosti do lokalnih skupnosti. Učinkovita komunikacija omogoča destinacijam, da gradijo dolgoročne odnose s svojimi obiskovalci, izpostavijo svojo drugačnost oz. edinstvenost v vse bolj konkurenčnem okolju ter prispevajo k doseganju širših razvojnih ciljev, vključno s cilji trajnostnega razvoja (angl. *SDG: Sustainable Development Goals*)¹ in z okoljskimi, družbenimi ter

¹ Cilji trajnostnega razvoja so globalni cilji, ki jih je sprejela Organizacija združenih narodov v Agendi 2030. Vključujejo sedemnajst med seboj povezanih ciljev, katerih namen je odprava revščine, zaščita planeta ter zagotavljanje miru in blaginje za vse ljudi. United Nations. *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations, 2015. <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

upravljavskimi standardi (angl. *ESG: Environmental, Social, Governance*),² ki jih vse pogosteje uporabljajo tudi turistični investitorji.

V tem prispevku podajamo nabor premislekov in predlogov o načinih, na katere lahko turistične destinacije premišljeno, celostno in učinkovito komunicirajo svoja trajnostna prizadevanja. Strukturiran je tako, da uvodu sledi 2. poglavje, v katerem izpostavljam teoretska izhodišča trajnostne destinacijske komunikacije. V podpoglavju 2.1 najprej opredelimo trajnostni turizem in pomen komunikacije v sodobnem trajnostnem turizmu ter predstavimo ključne funkcije, ki jih le-ta opravlja v odnosu do obiskovalcev, skupnosti in širših družbenih ciljev. V podpoglavju 2.2 nato razložimo, kako razumeti pojem trajnostne destinacijske komunikacije, in pojasnimo, kako ga smiselno umestiti med sorodne koncepte, kot so trajnostno znamčenje, strateško komuniciranje in komuniciranje za spremembo vedenja. V podpoglavju 2.3 izpostavljam vidike, po katerih se ta komunikacijski pristop razlikuje od klasičnih promocijskih praks, in sicer pristnost, etično doslednost, vključevanje različnih deležnikov in dolgoročno naravnost. Poglavje zaključimo s podpoglavjem 2.4, kjer prikažemo, kako se lahko vpliv trajnostne komunikacije konkretno odraža na ugledu destinacije, zaznani vrednosti in vedenjskih odzivih obiskovalcev.

Tretje poglavje je namenjeno predstavitvi desetih načel uspešnega trajnostnega komuniciranja, ki sta jih oblikovala Christian Baumgartner in Jürg Hadorn (2022), strokovnjaka z dolgoletnimi izkušnjami na področju trajnostnega turizma, strateškega svetovanja in izobraževanja. Njune smernice ponujajo jasno strukturiran in praktično uporaben okvir za vse destinacije, organizatorje dogodkov in druge akterje v turizmu, ki želijo zasnovati verodostojno, vključujočo in dolgoročno učinkovito komunikacijsko strategijo. V tem poglavju podrobneje osvetlimo vseh deset načel, pojasnimo njihov pomen v kontekstu trajnostnosti in prikažemo možnosti njihove aplikacije v različnih praktičnih okoljih.

Četrto poglavje vsebuje študijo primera, s katero ponazorimo prenos teoretskega koncepta trajnostnega komuniciranja v prakso. Za ta namen smo izbrali analizo trajnostne pobude Green Planica 2023, ki je spremljala svetovno prvenstvo v

² ESG (angl. *Environmental, Social, Governance*) predstavlja okvir za ocenjevanje trajnostne uspešnosti podjetij in organizacij na treh ključnih področjih: okoljskem vplivu, družbeni odgovornosti in kakovosti upravljanja. Standardi ESG se vse pogosteje uporabljajo tudi v turizmu, zlasti pri investicijskem odločanju in strateškem upravljanju destinacij. Climate Partner, Environmental, social, and governance (ESG). *Climate Partner*, 2015. <https://www.climatepartner.com/en/knowledge/glossary/environmental-social-governance-esg>.

nordijskem smučanju v organizaciji Mednarodne smučarske zveze (FIS) leta 2023 v Planici. "Predstavitvama obeh komponent pobude - akcijskega načrta in promocijskega letaka - sledi analiza njenih slogovnih in vsebinskih zasnov, na osnovi katerih podamo oceno, v kolikšni meri komuniciranje trajnostnosti v tej pobudi uresničuje deset temeljnih načel Baumgartnerja in Hadorna (2022) ter katere uporabljene rešitve lahko razumemo kot prenosljive strategije za druge destinacije

2 Teoretska izhodišča

2.1 Komunikacija kot temelj trajnostnega turizma

V zadnjih desetletjih se turizem kot globalna industrija sooča z vse večjimi pritiski, povezanimi s podnebnimi spremembami, z izčrpavanjem naravnih virov, ohranjanjem kulturne dediščine ter z družbeno-ekonomskimi neenakostmi. Ob tem se je pojavila potreba po celostnem preoblikovanju turističnih praks, predvsem v tistih primerih, kjer zgolj prilagoditev ponudbe ali zmanjšanje vplivov na okolje ne zadošča, temveč je treba v središče postaviti vprašanje, kakšna je vloga turizma v trajnostno naravnani prihodnosti in kako to vlogo učinkovito komunicirati ob hkratnem oglaševanju turističnih produktov. Komunikacija tako ni več marginalna funkcija, ampak postaja osrednji gradnik trajnostnega razvoja destinacij.

Trajnostni turizem pogosto opredeljujemo kot prizadevanje za ravnotežje med ekonomskimi koristmi, ohranjanjem okolja in družbeno odgovornostjo (UNWTO, 2013),³ vendar se to ravnotežje uresničuje predvsem skozi diskurz, torej skozi način, kako destinacije oblikujejo, predstavljajo in posredujejo svoje vrednote. To ne vključuje le neposrednega oglaševanja, temveč tudi način vključevanja deležnikov ter uporabo simbolov, zgodb in komunikacijskih kanalov. Kot poudarjata Čuić Tanković in Mušanović (2022), je sposobnost destinacije, da prepričljivo in jasno komunicira svojo trajnostno naravnost, ključna za oblikovanje njenega ugleda, verodostojnosti ter dolgoročne zvestobe obiskovalcev.

³ Gre za vodnik, ki ga je pripravila Svetovna turistična organizacija (UNWTO) z namenom podpore državam v razvoju pri uvajanju in krepitevi trajnostnega turizma kot razvojne strategije. Dokument ponuja praktične smernice, študije primerov ter orodja za vključevanje trajnostnih načel v turistične politike in prakse. World Tourism Organization (2013), *Sustainable Tourism for Development Guidebook – Enhancing capacities for Sustainable Tourism for development in developing countries*, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284415496>.

V tem kontekstu ima poseben pomen kakovost informacij. Gomes in Lopes (2023) ugotavljata, da so zanesljive, dostopne in praktične informacije eden najpomembnejših dejavnikov za oblikovanje trajnostnega vedenja. Komunikacija tako deluje kot most med trajnostno strategijo destinacije in konkretnimi dejanji obiskovalcev. Jeong in Koo (2015) pojasnjujeta, da turisti bolj zaupajo destinacijam, ki podajajo jasne in preverljive informacije. Nasprotno pa subjektivna sporočila delujejo le takrat, ko se obiskovalec z destinacijo že osebno poveže. To pomeni, da vsebinska verodostojnost in ustrezna predstavitev sporočila pomembno vplivata na odziv ciljne skupine. Pomembno dopolnitev predstavljajo ugotovitve Contija et al. (2023), ki kažejo, da pozitivna zaznava trajnostnosti destinacije neposredno vpliva na vedenjske namene – med drugim na verjetnost ponovnega obiska ter pripravljenost, da obiskovalci destinacijo priporočijo drugim. To še dodatno potrjuje, da je vpliv trajnostne komunikacije kompleksen in sega od zaznav do vedenjskih odločitev.

Poleg informativne funkcije pa ima komunikacija tudi izrazito simbolno in narativno dimenzijo. Hanna et al. (2018) opozarjajo, da so neposredna sporočila o trajnostnosti pogosto neučinkovita, če niso podkrepjena z emocionalno vrednostjo in pristnimi izkušnjami. Preveč površinski ali generični slogani lahko sprožijo odpor ali nezaupanje, zato se v sodobnem diskurzu vse pogosteje pojavlja koncept pripovedovanja zgodb (angl. *sustainability storytelling*), ki so ukoreninjene v lokalni realnosti, izkušnjah in vrednotah (Mankhomwa et al., 2019). Take zgodbe omogočajo obiskovalcu, da se čustveno poveže z destinacijo. Damiasih (2025) ob tem poudarja, da imajo emocionalno zasnovane izkušnje pogosto močnejši vpliv na zvestobo in zaznano kakovost kot racionalni argumenti.

Učinkovitost sporočila pa ni odvisna le od njegove vsebine, temveč tudi od psiholoških značilnosti naslovnika. Melo in Farias (2018) sta pokazala, da hedonični apeli, kot so pristne izkušnje, sreča ali občutek povezanosti, učinkoviteje motivirajo obisk pri turistih z nižjo ekološko zavestjo kot racionalna sporočila. To pomeni, da mora biti trajnostna komunikacija ne le vsebinsko korektna, temveč tudi psihološko utemeljena, ciljno usmerjena in kulturno občutljiva.

Z razumevanjem teh kompleksnosti postaja jasno, zakaj se vse več destinacij odloča za razvoj trajnostnih znamk (Blain et al., 2005; Aman et al., 2024). Takšna znamka ni le vizualni simbol, temveč gre za celostno komunikacijsko strategijo, ki obiskovalcem posreduje jasne vrednote, kot so lokalnost, odgovornost, spoštovanje

okolja in pristnost. Aydın in Alvarez (2020) pri tem poudarjata, da sodobni obiskovalci ne presojajo zgolj sporočil, temveč pozorno spremljajo, ali destinacija res živi skladno s tem, kar komunicira.

Pomembna vloga pri tem pripada organizacijam, ki bi jih lahko imenovali organizacije destinacijskega menedžmenta (angl. *DMO: Destination Management Organization*) – to so razne turistične informacijske točke ali pisarne, odbori za razvoj turizma in druga telesa, ki usmerjajo turistične tokove in v nekem smislu upravljajo s turističnimi destinacijami. Prav tako prevzemajo vlogo kulturnih posrednikov in niso več zgolj distributerji informacij. D'Angella in De Carlo (2014) poudarjata, da spletne strani DMO-jev ne nagovarjajo več le obiskovalcev, temveč tudi notranje deležnike, lokalne skupnosti in partnerje. Njuna analiza razkriva, da obstaja pozitivna povezava med stopnjo integracije trajnostnosti v digitalno komunikacijo in dolgoročno sposobnostjo destinacije za regulacijo in usmerjanje turističnega razvoja.

V času digitalne transformacije in razcveta družbenih omrežij komunikacija ni več vertikalna, temveč postaja večsmerna in participativna. Kot ugotavljajo Japutra et al. (2024), so prav družbeni mediji postali ključni kanal za posredovanje trajnostnih vsebin, saj lahko tam informacije bistveno bolj izpostavljajo osebno noto, hkrati pa omogočajo ciljno usmerjanje in hitro prilagajanje sporočil različnim skupinam uporabnikov. Poleg tega družbena omrežja predstavljajo tudi platformo za sooblikovanje podobe destinacije, kjer turisti sami postajajo ustvarjalci vsebin in posredniki trajnostnih zgodb (Japutra et al., 2024).

Vse te ugotovitve kažejo, da je trajnostna komunikacija postala ena ključnih strateških funkcij destinacijskega razvoja ne le v tržnem, temveč tudi v družbenem, kulturnem in okoljskem smislu.

2.2 Definicija in konceptualizacija pojma trajnostna destinacijska komunikacija

Kljub naraščanju števila raziskav v zadnjih letih na področju trajnostnega turizma in destinacijskega znamčenja pojem trajnostne destinacijske komunikacije še vedno ostaja razmeroma nedorečen in je zanj mogoče najti raznolike interpretacije. V osnovi pomeni, kako turistične destinacije strateško komunicirajo svoja prizadevanja za trajnostno delovanje, vendar vključuje tudi globlje pomenske razsežnosti, kot so

etika, avtentičnost, vključenost in dolgoročnost. V tem podpoglavju bomo opredelili ključne sestavne člene koncepta in njegovo mesto v odnosu do sorodnih pojmov.

Večina avtorjev se strinja, da trajnostna destinacijska komunikacija presega zgolj oglaševanje trajnostnih produktov. Gre za celovit komunikacijski okvir, ki vključuje vsebino (kaj se sporoča), obliko (kako se sporoča) in kontekst (kdo sporoča komu in zakaj). Takšna komunikacija ne temelji le na marketinškem nagovoru, temveč se naslanja na načela organizacijskega komuniciranja, etike, vedenjske psihologije in strateškega upravljanja blagovne znamke (Melo & Farias, 2018; Sheth et al., 1991; Grimmer & Woolley, 2014). Na tej podlagi se oblikuje potreba po jasni in uporabni definiciji, ki zajema tako pomen kot namen trajnostne komunikacije v destinacijskem kontekstu:

Trajnostna destinacijska komunikacija je strateško zasnovan in dolgoročno usmerjen proces oblikovanja in posredovanja sporočil o trajnostnih prizadevanjih turistične destinacije, ki temelji na vrednotah, avtentičnosti, vključevanju in preglednosti, z namenom spodbujanja trajnostnega vedenja obiskovalcev, krepitev ugleda destinacije in podpore lokalnim skupnostim (Čuić Tanković & Mušanović, 2022; Blain et al., 2005; Melo & Farias, 2018; Sheth et al., 1991; Grimmer & Woolley, 2014).

Ta definicija združuje ključne poudarke različnih raziskovalk in raziskovalcev. Čuić Tanković in Mušanović (2022) izpostavljata pomen verodostojnosti in občutljivosti na zaznave obiskovalcev, ki pogosto delujejo kot posredniki med destinacijo in njenim ugledom. Blain et al. (2005) v svoji definiciji namčenja destinacij poudarjajo, da mora destinacija obiskovalcem dosledno sporočati, kakšno izkušnjo lahko pričakujejo, in da mora to sporočilo ustrezati dejanskemu stanju. Tak pristop pomaga graditi čustveno povezanost z obiskovalcem, poleg tega krepi občutek zaupanja in zmanjša negotovost pri izbiri destinacije. Podobno ugotavljajo tudi Melo in Farias (2018), Sheth et al. (1991) ter Grimmer in Woolley (2014), ki izpostavljajo, da so iskrena in čustveno privlačna sporočila ključna za to, kako potrošniki vrednotijo destinacijo.

Pomembno je tudi razločevati med pojmom *sustainability communication* in *sustainable communication*. Prvi se nanaša na komunikacijo o trajnostnosti (torej vsebino), drugi pa na trajnostnost samega procesa komunikacije (način, kanal, etika, medijski vpliv). Japutra et al. (2024) in Kaushik et al. (2023) v svojih delih opozarjajo, da sta oba

vidika pomembna: komunikacija mora biti učinkovita in privlačna, vendar hkrati tudi odgovorna in v skladu z načeli trajnostnega razvoja.

Trajnostno destinacijsko komunikacijo moramo torej razumeti kot kompleksen in večdimenzionalen pojav, ki presega preprosto informiranje in vključuje strateško upravljanje čustev, vedenja in družbene odgovornosti. V naslednjem razdelku podrobneje analiziramo značilnosti in komponente, ki opredeljujejo tak komunikacijski pristop v praksi.

2.3 Ključne značilnosti trajnostne destinacijske komunikacije

Trajnostna destinacijska komunikacija se ne razlikuje od klasičnih oblik promocije destinacij le po vsebini, temveč predvsem po vrednotah, ciljnih pristopu. Sodobna literatura (Heyes & Nadkarni, 2019; Aydın & Alvarez, 2020; Melo & Farias, 2018; Solís-Radilla et al., 2019; d'Angella & De Carlo, 2014; Japutra et al., 2024; Aman et al., 2024; Conti et al., 2023; Wehrli et al., 2017; Kapoor et al., 2021; Damiasih, 2025; Mankhomwa et al., 2019; Wang & Lehto, 2020) prepoznava šest ključnih značilnosti, ki so v teoriji in praksi prepoznane kot nujne za uspešno, verodostojno in učinkovito trajnostno komuniciranje destinacij. Izbrane značilnosti – avtentičnost in verodostojnost, preglednost in konkretizacija, vključenost in participacija, konsistentnost in dolgoročnost, čustvena in pripovedna dimenzija ter prilagodljivost in inovativnost – predstavljajo sintezo teoretskih in empiričnih ugotovitev teh avtorjev ter omogočajo celovit okvir za analizo komunikacijskih pristopov destinacij. Poslanstvo trajnostne destinacijske komunikacije tako ni zgolj povečanje števila obiskovalcev in neposrednih ekonomskih koristi, ampak predvsem usmerjanje trajnostnega vedenja, ozaveščanje deležnikov ter krepitev dolgoročnih odnosov med destinacijo, obiskovalci in lokalno skupnostjo.

Avtentičnost in verodostojnost

Ena najpogosteje izpostavljenih zahtev v turizmu, ki izhaja iz sodobne literature (Heyes & Nadkarni, 2019; Aydın & Alvarez, 2020), je potreba po avtentičnosti komunikacije, kar pomeni, da mora biti sporočilo, ki ga destinacija posreduje, skladno z njenimi dejanskimi značilnostmi in praksami, namesto da je oblikovano na podlagi idealiziranih predstav, ki nimajo opore v resničnosti. Heyes in Nadkarni (2019) opozarjata, da lahko poudarjanje luksuza ob hkratni uporabi trajnostne retorike pri obiskovalcih vzbudi dvom o iskrenosti komunikacije, zlasti kadar

trajnostna sporočila niso podprta s konkretnimi ukrepi, ki bi dokazovali prizadevanja za bolj odgovorno ravnanje. Enako velja za t. i. *greenwashing* oziroma zeleno zavajanje, ki lahko dolgoročno zmanjša zaupanje v komunikacijo destinacije. Komunikacija je lahko avtentična le, če temelji na preverljivih dejanjih, resničnih rezultatih in odprtosti destinacije, da odkrito predstavi tudi svoje izzive ter načine, kako se z njimi spoprijema. Aydın in Alvarez (2020) ugotavljata, da turisti občutijo trajnostnost na bolj raznolike načine, kot to izhaja iz institucionalnih definicij, zato zlahka prepoznajo, kdaj gre za resnično prizadevanje in kdaj za marketinško pretvezo.

Preglednost in konkretizacija

Zaupanje v komunikacijo temelji na njeni odprtosti in preverljivosti (Melo & Farias, 2018). V praksi to pomeni, da destinacije uvedejo konkretne ukrepe, cilje in dokazljive rezultate, na primer zmanjšanje ogljičnega odtisa, določen delež lokalnih dobaviteljev ali trajnostno certificirane ponudnike. Melo in Farias (2018) ugotavljata, da racionalni elementi sporočila (npr. dejstva, statistike) povečujejo občutek nadzora in razumevanja pri potrošniku, kar vodi v večjo pripravljenost za obisk. Dobra praksa vključuje tudi uporabo preverljivih oznak (npr. *Green Destinations*), uporabo neodvisnih ocen ali povezav do podrobnejših informacij. Na ta način se krepi občutek odgovornosti in resnosti, kar je ključno za trajnostno znamčenje.

Vključenost in participacija

Ugotovitve raziskovalke Solís-Radilla in sodelavcev (2019) ter raziskovalk d'Angella in De Carlo (2014) kažejo na pomembnost vključevanja lokalne skupnosti ter drugih deležnikov v soustvarjanje komunikacijskih procesov destinacije. To pomeni, da destinacije ne komunicirajo le "navzven", temveč poslušajo, vključujejo in so odprte za sodelovanje. Solís-Radilla et al. (2019) poudarjajo, da komunikacija postane učinkovita takrat, ko turisti in drugi soustvarjajo pričakovanja, pripovedi in ocene izkušenj, na primer preko družbenih omrežij, platform za ocenjevanje ali participativnih kampanj. Ta pristop je tesno povezan z opolnomočenjem lokalne skupnosti, ki preko vključujoče komunikacije dobi možnost, da izrazi svoje interese, zaščiti svojo identiteto in aktivno sodeluje pri oblikovanju turistične izkušnje. D'Angella in De Carlo (2014) opozarjata, da sodobni DMO-ji vse pogosteje naslavljajo tudi notranje deležnike, kar dodatno krepi celostni pristop.

Konsistentnost in dolgoročnost

Eno največjih nevarnosti za uspešnost trajnostne komunikacije predstavlja nedoslednost med vizualno identiteto, besedili, praksami in strateškimi cilji (Japutra et al., 2024; Aman et al., 2024; Conti et al., 2023). Japutra et al. (2024) poudarjajo, da morajo biti sporočila usklajena tako med različnimi kanali kot tudi skozi časovno obdobje. Nasprotja (npr. hkratna promocija letalskih povezav in zelene mobilnosti) hitro vodijo v zmanjšanje zaupanja. Aman et al. (2024) in Conti et al. (2023) dodajajo, da je dolgoročnost eden osnovnih pogojev za uspešno pozicioniranje destinacije kot trajnostne. To pomeni, da komunikacija ni zgolj del kampanje, temveč postane integralni del identitete.

Čustvena in pripovedna dimenzija

Sodobne raziskave kažejo, da racionalna argumentacija pogosto ni dovolj za spremembo vedenja. Ključno je nagovarjanje čustev, domišljije in poudarjanje smisla. Čustveni apeli, ki temeljijo na empatiji, pristnosti in smislu, so se izkazali kot učinkovitejši način komunikacije v številnih kontekstih (Wehrli et al., 2017; Kapoor et al., 2021). Trajnostna komunikacija zato pogosto vključuje zgodbe (npr. o ljudeh, krajih, praksah), ki ponazarjajo vrednote destinacije na prepoznaven način (Damiasih, 2025; Mankhomwa et al., 2019). Učinkovitost tovrstnih apelov pa ni univerzalna; Wang in Lehto (2020) opozarjata, da nanjo močno vplivajo psihološka distanca, kulturni kontekst in osebne preference občinstva. Zgodbe morajo biti osebne, lokalne, relevantne, kar pomeni, da obiskovalci prepoznajo elemente, s katerimi se lahko poistovetijo. Taka komunikacija ni le učinkovita, ampak tudi spodbuja globlje doživljanje, ki ostane v spominu in poveča verjetnost za ponoven obisk ali priporočilo.

Prilagodljivost in inovativnost

Ob razvoju digitalnih tehnologij se pričakuje, da bodo destinacije zmožne prilagajati vsebine, segmentirati občinstvo in eksperimentirati z novimi formati. Socialna omrežja, navidezna resničnost, umetna inteligenca in personalizirane kampanje omogočajo ustvarjanje bolj neposrednih, personaliziranih in angažiranih komunikacijskih poti (Japutra et al., 2024; Damiasih, 2025). Taka komunikacija mora biti hkrati inovativna in vrednotna, kar pomeni, da ne glede na format ohranja svojo etično dimenzijo. Primeri vključujejo interaktivne platforme, pripovedovanje zgodb

preko uporabniških vsebin, kampanje z vključevanjem vplivnežev ter virtualne ogleda, namenjene ozaveščanju.

Z upoštevanjem teh značilnosti lahko destinacije razvijejo komunikacijsko strategijo, ki ne povečuje le prepoznavnosti, temveč tudi prispeva k odgovornejši in pravičnejši obliki turizma. V naslednjem razdelku analiziramo, kako taka komunikacija vpliva na zaznave turistov, njihovo vedenje in dolgoročen ugled destinacije.

2.4 Trajnostna destinacijska komunikacija kot dejavnik ugleda in vedenja

Ena ključnih funkcij trajnostne destinacijske komunikacije je njen vpliv na zaznave in vedenje turistov (Conti et al., 2023; Gomes & Lopes, 2023; Čuić Tanković & Mušanović, 2022; Melo & Farias, 2018). Številne raziskave potrjujejo, da dobro zasnovana, avtentična in pregledna komunikacija sooblikuje mnenje obiskovalcev, poleg tega pa tudi usmerja njihove odločitve, izkušnje in dolgoročno zvestobo (Conti et al., 2023; Gomes & Lopes, 2023; Čuić Tanković & Mušanović, 2022). To pomeni, da komunikacija ne deluje le informativno, temveč tudi transformativno, saj vpliva na način, kako posamezniki razumejo, vrednotijo in uporabljajo turistično ponudbo.

Ugled destinacije se vse intenzivneje oblikuje na podlagi vrednot, ki jih destinacija izraža tako v dejanjih kot v sporočilih. Čuić Tanković in Mušanović (2022) sta dokazali, da ima komunikacija trajnostnosti pozitiven vpliv na zaznano verodostojnost destinacije, pri čemer je posreden vpliv (preko zadovoljstva) celo močnejši kot neposreden. Turisti, ki prepoznajo trajnostna prizadevanja destinacije, ji bolj zaupajo in se počutijo bolj zadovoljni z obiskom, posledično pa obstaja večja verjetnost, da jo bodo ponovno obiskali oziroma priporočili drugim. Tudi Conti et al. (2023) v svojih raziskavah poudarjajo pomembnost zaznane trajnostnosti kot dejavnika, ki vpliva na namero ponovnega obiska in osebna priporočila. Zaznana trajnostnost neposredno vpliva na zaznano vrednost destinacije, kar ima posredne učinke na nameravano ravnanje. Ta ugotovitev je pomembna zlasti zato, ker kaže, da komunikacija ni zgolj posledica trajnostnih praks, temveč aktivno sooblikuje njihovo učinkovitost.

Komunikacija deluje tudi kot orodje ozaveščanja in vedenjskih sprememb. Gomes in Lopes (2023) ugotavljata, da dostop do zanesljivih, preverljivih in razumljivih informacij o trajnostnosti destinacije pozitivno vpliva na oblikovanje trajnostnih

potovalnih navad. Ko imajo turisti občutek, da so jim na voljo prave informacije, se z večjo verjetnostjo odločijo za okolju prijazne oblike mobilnosti, nastanitve ali aktivnosti. To potrjuje tudi Damiasih (2025), ki poudarja vlogo izkustvenega marketinga in tehnologije pri ustvarjanju čustvene povezave med obiskovalcem in destinacijo. Taka povezava izboljša doživljanje, poleg tega pa vodi tudi do večje osebne angažiranosti in pripravljenosti za trajnostno ravnanje. Turist, ki se počuti kot del zgodbe, povezane z destinacijo, bo z večjo verjetnostjo sprejel vlogo "odgovornega gosta".

Vedenjske znanosti poudarjajo, da ljudje ne sprejemamo odločitev le na podlagi racionalnih razlogov, temveč pogosto sledimo čustvenim impulzom, vrednotam ali občutku pripadnosti (Sheth et al., 1991; Grimmer & Woolley, 2014). Melo in Farias (2018) sta ugotovila, da so hedonični trajnostni apeli (npr. »počuti se dobro, ker prispevaš k okolju«) pogosto učinkovitejši kot racionalni argumenti, zlasti pri tistih turistih, ki niso že vnaprej močno trajnostno naravnani. To pomeni, da mora trajnostna komunikacija povezati trajnostnost s kakovostjo izkušnje. Destinacije, ki trajnostno izkušnjo predstavijo kot nekaj prijetnega, izpopolnjujočega in avtentičnega, imajo več možnosti, da prepričajo tudi manj ozaveščene obiskovalce – brez občutka prisile ali moraliziranja. Tako trajnostnost postane del pričakovane izkušnje, ne obveznost.

Trajnostna komunikacija ima pomembne dolgoročne učinke. Kot kažejo raziskave, pozitivna zaznava trajnostnosti in komunikacijska verodostojnost krepita zvestobo destinaciji, povečujeta pripravljenost turistov za višjo porabo in zmanjšujeta verjetnost odtujitve turistov ob morebitnih krizah (npr. okoljski incidenti) (Aman et al., 2024; Conti et al., 2023). Pomembna razlika se kaže tudi v odpornosti proti zelenemu zavajanju: če destinacija dosledno komunicira trajnostnost skozi daljše časovno obdobje, obiskovalci razvijejo odpornost proti napačnim interpretacijam, kar dodatno utrjuje ugled.

Trajnostna komunikacija tako postane investicija v dolgoročno konkurenčnost, saj omogoča diferencirano pozicioniranje, gradi zaupanje in ustvarja boljšo identifikacijo turistov z destinacijo. Gre torej za več kot zgolj »pravilno povedano zgodbo« – gre za celosten odnos, ki presega transakcijo in preide v sodelovanje.

3 Deset načel uspešnega trajnostnega komuniciranja iz prakse

Vzpostavitev uspešne trajnostne destinacijske komunikacije ne temelji le na dobrih namenih, temveč na etično in vsebinsko usklajenih smernicah, ki destinacijam pomagajo prevesti lastna trajnostna prizadevanja v prepričljivo, razumljivo in dolgoročno učinkovito komunikacijo. Turizem prihodnosti ni le trajosten v praksi, temveč tudi v besedilu, jeziku, podobah in tonih sporočanja (Baumgartner & Hadorn, 2022).

V praksi se destinacije pogosto znajdejo v dilemi, kako na privlačen in hkrati odgovoren način predstaviti kompleksnost trajnostnosti, ne da bi se jim bilo treba zatekati k poenostavitvam, moraliziranju ali zelenemu zavajanju. Odgovor na to dilemo ponuja okvir desetih načel, ki sta jih v sodelovanju z različnimi turističnimi organizacijami razvila Baumgartner in Hadorn (2022). Gre za priporočila, ki izhajajo iz večletnih izkušenj svetovanja, opazovanja praks ter raziskovanja uspehov in napak v komuniciranju. Ta načela ne določajo, kaj mora destinacija sporočiti, temveč kako, zakaj in komu. Ključni poudarek je na vrednotah, doslednosti in vključevanju – torej na komunikaciji kot procesu, ki ustvarja pomen, in ne na komunikaciji v smislu distribucije informacij. V nadaljevanju predstavljamo vseh deset načel, skupaj z njihovo uporabo v sodobnih turističnih praksah.

I Vključevanje trajnostnosti

Ena ključnih napak, ki jih naredijo številne destinacije, je obravnava trajnostnosti kot dodatka k vsebini, npr. ločene kampanje ali odstrani na spletni strani, in ne kot integralnega dela celostne komunikacije, npr. ločene kampanje ali odstrani na spletni strani. Baumgartner in Hadorn (2022) opozarjata, da mora trajnostnost postati rdeča nit, ki prežema vse oblike komuniciranja – od osnovne vizualne podobe oziroma identitete do vsakodnevnih objav na družbenih omrežjih. Le tako je mogoče vzpostaviti dosledno dožemanje destinacije kot trajnostno usmerjene. Ta princip potrjuje tudi raziskava d'Angelle in De Carle (2014), ki ugotavljata, da se trajnostni imidž destinacije ne vzpostavlja s posameznimi ločenimi vsebinami, temveč skozi strategijo integriranega komuniciranja, ki vključuje notranje in zunanje deležnike. Vključenost trajnostnih sporočil v vsebine, ki niso izključno »zelen«, ima pogosto večji vpliv, saj obiskovalci zaznajo skladnost med dejanji in vrednotami.

II Jasna in razumljiva komunikacija

Abstraktne besede, kot so *trajnostnost*, *odgovornost* ali *zeleni turizem*, pogosto ne nagovorijo turistov na čustveni ali praktični ravni. Namesto te besed je priporočljivo uporabljati konkretne primere, kot na primer »potujte z vlakom in doživite krajine počasneje« ali »kupite ročno izdelan izdelek lokalne skupnosti«. Tak jezik omogoča takojšen uvid v korist in namen trajnostnega dejanja. Ugotovitve Japutra et al. (2024) potrjujejo, da so objektivno strukturirana sporočila, ki poudarjajo koristi za okolje ali posameznika, bistveno učinkovitejša pri oblikovanju vedenjskih namenov kot generični slogani brez jasne vsebine. Prav tako raziskava Gomes in Lopes (2023) kaže, da ima jasnost informacij o trajnostnih možnostih neposreden vpliv na vedenjske spremembe, saj turisti spreminjajo navade takrat, ko razumejo konkretne možnosti za trajnostno odločitev.

III Celostna obravnava trajnostnosti

Trajnostnost ni sinonim za okolje- in naravovarstvo. Čeprav so zelene podobe in poudarki na ohranjanju narave pogosto najlažja izbira, Baumgartner in Hadorn (2022) poudarjata pomen celovitega pristopa, ki vključuje tudi družbene in ekonomske vidike. Komunikacija mora tako opozarjati na vključevanje lokalnih skupnosti, kulturno raznolikost, pravične delovne pogoje in podporo lokalni ekonomiji. Solís-Radilla et al. (2019) ugotavljajo, da so pričakovanja turistov vedno bolj usmerjena v avtentične izkušnje, ki vključujejo lokalno prebivalstvo. Chilembwe et al. (2019) dodajajo, da je treba razumeti tudi regionalne specifičnosti, kot so pomen hrane, obrti in običajev, kot kanale za posredovanje družbenih vrednot. Pretežno okoljsko sporočanje lahko vodi v zmanjšano verodostojnost ali v ignoriranje pomembnih družbenih vprašanj.

IV Izogibanje stereotipom

Vizualni in besedilni elementi turistične komunikacije so pogosto prepojeni s simboliko, ki oblikuje zaznavanje kraja, njegovih ljudi in vrednot. Baumgartner in Hadorn (2022) zato poudarjata pomen kritične presoje podob in jezika, saj lahko ti nezavedno reproducirajo stereotipe, poenostavljajo kompleksnost ali idealizirajo realnost. Pri tem Heyes in Nadkarni (2019) opozarjata, da so podobe luksuza, eksotičnosti in neskončne potrošnje pogosto v nasprotju z načeli trajnostnosti, čeprav so lahko učinkovite v kontekstu tržne privlačnosti. Podobno ugotavljata tudi

Aydın in Alvarez (2020), ki menita, da turisti vse bolj zaznavajo pristnost skozi realne podobe, ki kažejo na raznolikost, ne pa skozi generične, uniformirane turistične podobe. Destinacije bi torej morale skrbno razmisliti, kakšno zgodbo pripovedujejo njihove fotografije – koga predstavljajo, katere družbene skupine ali identitete prikazujejo in katere izpuščajo. Premišljeno komuniciranje preko vizualnih kanalov je zato ključno za etično in vključujočo reprezentacijo.

V Vključujoč jezik

Trajnostnost se ne nanaša le na okolje, ampak tudi na družbo. Ena ključnih komponent socialne odgovornosti je enakopravna zastopanost spolov, starosti ter etničnih in kulturnih skupin v komunikacijskih vsebinah (Baumgartner & Hadorn, 2022). Baumgartner in Hadorn (2022) opozarjata, da mora biti komunikacija vključujoča tako na ravni jezika kot na ravni podob – torej mora biti spoštljiva, raznolika in usmerjena k enakovredni zastopanosti. Takšna usmeritev je skladna s priporočili mednarodnih organizacij, kot sta UN Women (2018) ali Global Sustainable Tourism Council (GSTC), ki izrecno vključujejo načela vključevanja in dostopnosti v svoje standarde. Pri spolni nevtralnosti v jeziku in raznoliki reprezentaciji v podobah ne gre le za politično korektnost, temveč je to pogoj za legitimnost sporočila. Komunikacija, ki vključuje družine, pare in posameznike različnih starosti, kulturnih ozadij in sposobnosti, ne širi le baze ciljnega občinstva, temveč tudi krepi občutek pripadnosti in spoštovanja. Taka komunikacija izpolnjuje načela trajnostnosti ne le na vsebinski, temveč tudi na etični ravni.

VI Spodbujanje odgovornega ravnanja in komuniciranje koristi

Namesto opozarjanja, česa ne smemo početi, je učinkovitejša strategija spodbujanja ravnanja z osredotočenjem na pozitivne učinke in koristi, ki jih prinaša trajnostno ravnanje (Baumgartner & Hadorn, 2022). Baumgartner in Hadorn (2022) zagovarjata motivacijski pristop, ki pri obiskovalcu sproži občutek zadovoljstva, da je prispeval k trajnostnosti, ali celo ponosa, ker je izbral odgovornejšo možnost. Ta pristop potrjujejo tudi izsledki raziskave Mela in Fariasa (2018), ki kažejo, da imajo hedonični trajnostni apeli večji učinek na vedenjske namere kot racionalni, še posebej pri turistih z nižjo stopnjo okoljske ozaveščenosti. Tudi Japutra et al. (2024) so pokazali, da so pozitivne čustvene vrednosti, kot so dober občutek, ponos in povezanost, pomembnejši sprožilci dejanskega vedenja kot zgolj podatki. Namesto poziva »Ne mečite odpadkov v naravo«, bi bilo v duhu trajnostnega komuniciranja gotovo

učinkoviteje uporabiti prijaznejšo ubeseditev, na primer »Ohranite ta čudoviti kraj za naslednjega obiskovalca – odnesite odpadke s seboj«. Slednji okvir sporoča enako vsebino, a s sprožitvijo močnejšega emocionalnega odziva.

VII Omogočanje odgovornega potovanja

Ne zadošča, da komunikacija zgolj informira in motivira, temveč mora tudi omogočiti, da je trajnostna izbira obiskovalcu tudi ponujena in da jo ta lahko izbere (Baumgartner & Hadorn, 2022). Baumgartner in Hadorn (2022) to imenujeta načelo *opolnomočenja*: komunikacija mora vključevati konkretne predloge, orodja, usmeritve ali infrastrukturo, ki olajšajo trajnostno odločitev. Gomes in Lopes (2023) v svoji analizi na podlagi evropskih podatkov ugotavljata, da dostop do zanesljivih in praktičnih informacij močno poveča verjetnost, da turisti spremenijo svoje ravnanje – na primer izberejo javni prevoz, lokalnega ponudnika ali destinacijo z manjšim ekološkim odtisom. Ključ do uspeha je v tem, da je neposredno uporabna rešitev ponujena v okviru komunikacije. Tako komunikacijo pogosto podpirajo tudi vizualni elementi, kot so zemljevidi s trajnostnimi možnostmi, QR kode za ustrezne aplikacije in nalepke na lokacijah. Cilj tega kriterija je zmanjšati eksplicitno miselno obremenitev turista, a mu hkrati tudi ponuditi izbiro in ga diskretno voditi k zelenemu ravnanju.

VIII Komunikacija, zasnovana na vrednotah

Baumgartner in Hadorn (2022) opozarjata, da v središču učinkovite trajnostne komunikacije niso samo informacije, temveč tudi vrednote, ki jih destinacija goji in v svoji komunikaciji tudi nakaže. Ob tem poudarjata, da mora biti komunikacija vrednotno utemeljena, tj. izhajati mora iz vrednot, v katere destinacija verjame in jih tudi udejanja – to je lahko sobivanje z lokalno skupnostjo, varovanje narave, gostoljubnost ali pravičnost do ostalih deležnikov, ki sodelujejo pri zagotavljanju storitve. Pri tem se je treba zavedati, da vrednote niso abstraktna kategorija, temveč se oblikujejo skozi konkretna dejanja in zahtevajo doslednost. Aman et al. (2024) v svoji raziskavi o trajnostnem blagovnem znamčenju izpostavljajo, da destinacije, ki se ustrezno vrednotno umestijo, torej imajo jasno vrednotno usmeritev in temu tudi v vseh pogledih sledijo (npr. kulturna avtentičnost, zdravje in dobrobit, okoljska pravičnost ipd.), lažje dosežejo doslednost pri komuniciranju in se tudi ločijo od konkurence. Komunikacija, ki temelji na vrednotah, omogoča oblikovanje čustvene povezanosti obiskovalca z destinacijo. Conti et al. (2023) opozarjajo, da prav

skladnost med turistom in destinacijo pozitivno vpliva na vedenjske namere, kot so ponovni obisk, priporočilo destinacije prijateljem ali večja odprtost za uporabo storitev. Takšna povezava je temelj dolgoročnega odnosa.

IX Dosledna komunikacija

Zmeda ali nedoslednost v komunikaciji lahko negativno vpliva na verodostojnost trajnostne zgodbe. Če destinacija v svojih oglasih enkrat poudarja ekološko mobilnost, drugič pa množične letalske povezave, obiskovalec kmalu zazna neujemanje. Baumgartner in Hadorn (2022) poudarjata, da mora biti komunikacija dosledna, ne le glede vsebine, temveč tudi glede tona in vizualnega sloga, in sicer skozi daljše časovno obdobje. To potrjujejo tudi ugotovitve Japutra et al. (2024), ki izpostavljajo, da usklajenost med elementi blagovne znamke (kakovost, zeleni značaj, slog sporočila), ki jo uporabnik lahko zazna, povečuje verodostojnost in lažje usmerja njegovo vedenjsko namero. Hanna et al. (2018) opozarjajo, da so potrošniki občutljivi na protislovja in nedoslednosti v komuniciranju in lahko hitro zaznajo razkorak med besedami in dejanji, to pa praviloma zbudi dvom do destinacije ali celo privede do tega, da obiskovalec storitev zavrne in se odloči za drugo ponudbo. Doslednost ne pomeni togosti, saj dopušča prilagoditev različnim platformam, vendar mora biti ohranjena istovetnost sporočila, ki se izraža skozi slog, vrednote in ponavljajoče se komunikacijske elemente (npr. zgodbe, barve, slog jezika).

X Dolgoročno in verodostojno prizadevanje za trajnostna vprašanja

Trajnostna komunikacija zagotovo ni enkratna oglaševalska kampanja, temveč trajna in postopna gradnja odnosa (Baumgartner & Hadorn, 2022). Zadnje načelo Baumgartnerja in Hadorna (2022) poudarja pomen časovnega razpona: komunikacija si mora prizadevati za dolgoročne spremembe tako v zaznavah obiskovalcev kot v delovanju destinacije same. Čuić Tanković in Mušanović (2022) sta pokazali, da učinek trajnostne komunikacije ni nujno neposreden, temveč se pogosto izrazi posredno, preko zaznane kakovosti, zadovoljstva, zaupanja ipd. To pomeni, da morajo destinacije vzdrževati dosledno in dolgoročno prisotnost trajnostnih vsebin v svoji komunikaciji, tudi kadar ne dobijo takojšnjega odziva in povratnega učinka. Dolgoročna naravnost vključuje tudi pripravljenost na refleksijo, prilagajanje in sodelovanje. Kot poudarjata Baumgartner in Hadorn (2022), gre za proces učenja: destinacije se učijo, kako bolje komunicirati, analizirajo odzive uporabnikov svojih storitev, odpravljajo napake in prilagajajo pristope novim

okoliščinam. Le tako se trajnostna komunikacija utrdi kot sestavni del identitete destinacije in ne ostane zgolj marketinški poskus.

4 Študija primera: Zelena Planica 2023

4.1 Predstavitev trajnostne pobude in promocijskega koncepta

Zelena Planica 2023 (angl. *Green Planica 2023*) je primer celovite trajnostne pobude, ki je spremljala svetovno prvenstvo v nordijskem smučanju v organizaciji Mednarodne smučarske organizacije, ki je potekalo v Planici med 21. februarjem in 5. marcem 2023. Dogodek je bil po organizacijskih merilih, obsegu in številu udeležencev eden največjih v državi. Prizorišče Nordijski center Planica se je izkazalo za veliko več kot zgolj športno prizorišče; zaradi tradicije, ki jo imajo planiške prireditve, povezane s smučarskimi skoki, gotovo pa tudi zaradi številnih uspehov slovenskih smučarskih skakalcev, ki jih še iz obdobja pred osamosvojitvijo Slovenije povezujemo s Planico, je ta kraj v desetletjih svojega obstoja in razvoja prerasel v pomemben slovenski kulturni simbol, kar še dodatno krepi pomen trajnostne naravnosti dogodka (Zalaznik et al., 2023a).

Koncept Zelene Planice je bil zasnovan kot sistem ukrepov in zavez, ki presegajo zgolj enkratno izvedbo dogodka. *Akcijski načrt Zelena Planica 2023* (Zalaznik et. al, 2023a) predstavlja celovit strateški dokument, ki podrobno opredeljuje trajnostne cilje in ukrepe prvenstva, kot so si jih zamislili organizatorji. Vključuje različna področja (družbena odgovornost, mobilnost, odpadki, energija, komunikacija, zapuščina) ter s tem postavlja trajnostnost v središče celotne organizacije dogodka. Za dosego dvajsetih trajnostno naravnanih ciljev, ki so si jih organizatorji zadali, so predvideli šestinpetdeset ukrepov. Kot je razvidno iz načrta, je namen pobude tudi zasnova prenosljivega modela za trajnostno organizacijo športnih dogodkov v prihodnje.

Osrednji promocijski komunikacijski dokument pobude je tristranski letak *Green Planica 2023 Sustainability Guide – Zelena Planica* (Zalaznik et. al, 2023b), ki v zgoščeni in vizualno privlačni obliki povzema ključne vrednote, usmeritve in pričakovanja, ki jih imajo organizatorji do vseh udeležencev dogodka. Letak deluje kot komunikacijski zemljevid, s katerim organizatorji ne nagovarjajo le obiskovalcev, temveč tudi športnike, prostovoljce, izvajalce storitev in partnerje, pri tem pa se opirajo na idejo »zelenega dogovora« in skupne zaveze.



Slika 1: Prva stran letaka *Green Planica 2023 Sustainability Guide – Zelena Planica*
Vir. (Zalaznik et. al, 2023b)

Vsebinsko se letak naslanja na načela trajnostnega razvoja in zajema tri temeljne dimenzije: okoljsko, družbeno in ekonomsko. Le-te se v komunikaciji Zelene Planice konkretizirajo skozi pet vsebinskih stebrov, ki vsak na svoj način odraža širšo vizijo trajnostne preobrazbe dogodka.

Na spodnji fotografiji sta predstavljeni prvi dve področji, ki se osredotočata predvsem na okoljsko komponento:

- a) Mobilnost: spodbujanje uporabe javnega prevoza, souporabe vozil in zmanjšanja hitrosti vožnje v dolini Planica.
- b) Odpadki in okolje: poziv k odnašanju lastnih odpadkov domov, k pravilnemu ločevanju in k zmanjševanju količine odpadkov na dogodku.



Slika 2: Druga stran letaka *Green Planica 2023 Sustainability Guide* – Zelena Planica

Vir: (Zalaznik et. al, 2023b)

Druga fotografija prikazuje preostale tri stebre, ki dopolnjujejo trajnostno zasnovo z družbeno in prehransko razsežnostjo ter vizijo za prihodnost:

- c) Hrana in pijača: uporaba lokalno pridelane, sezonske in rastlinske prehrane, zmanjšanje uporabe embalaže ter poudarek na odgovornem potrošništvu.
- d) Družbena odgovornost in komunikacija: vključevanje lokalne skupnosti, prostovoljcev, izobraževalnih ustanov in različnih deležnikov v načrtovanje in izvedbo dogodka.
- e) Zapuščina dogodka: razvoj smernic in dobrih praks, ki naj služijo kot model trajnostne organizacije tudi za prihodnje prireditve.



Slika 3: Tretja stran letaka *Green Planica 2023 Sustainability Guide – Zelena Planica*

Vir: (Zalaznik et. al, 2023b)

Posebnost letaka je njegova vizualna zasnova, ki presega zgolj funkcionalno podajanje informacij. Vsebino sestavljajo fotografski posnetki prizorišča, geometrijski elementi in barvna paleta, ki se opira na simboliko slovenske narave in identitete – svetli odtenki modre, značilni za nebo in led, ter zelena barva, ki povezuje naravno krajino z vrednotami okoljske odgovornosti. To barvno kombinacijo prav tako uporablja Smučarska zveza Slovenije (Smučarska zveza Slovenije, 2022). Na ta način letak sam po sebi postane komunikacijsko sporočilo: poziv k harmoniji med športom, naravo in skupnostjo.

Letak *Green Planica 2023 Sustainability Guide* (Zalaznik et. al, 2023b) ima tudi izrazito vrednotno naravo, kar je razvidno iz slogana »*Make Planica 2023 green together*«. Komunikacija ne temelji na predpisovanju pravil, temveč na vabilu k sodelovanju, zavezi in soustvarjanju dogodka, ki presega zgolj športni spektakel. Tak pristop je v skladu s sodobnimi načeli sodelovalnega komuniciranja in načelom trajnosti, ki predvideva soudeležbo in k njej tudi intenzivno vabi. Letak predstavlja prvi stik z javnostjo pri oglaševanju prireditve in uvod v celoten trajnostni okvir; s svojo

dostopnostjo, prepoznavno grafično identiteto in jasnim jezikom deluje kot orodje za gradnjo skupne zelene zavesti.

4.2 Strateško-slogovna analiza letaka

Komunikacijska zasnova letaka Zelene Planice (Zalaznik et. al, 2023b) izkazuje skrbno načrtovanje, strateški razmislek in praktično uporabnost. Struktura je logična, z jasnimi kazalci za vsako vsebinsko področje in s številčno označenimi ukrepi, kar omogoča enostavno orientacijo za različne ciljne skupine. Jezik je enostaven, razumljiv in naravnan k dejanjem, saj se pogosto uporablja neposreden poziv k ravnanju (npr. »Ohranimo Planico takšno, kot jo imamo radi«). Snovalci letaka se poslužujejo pozivov k dejanjem (npr. »prinesimo lastno steklenico«) ter pozitivnega oz. vključujočega tona.

V besedilu je prisoten tudi narativ skupnosti: obiskovalci, športniki, organizatorji in lokalni prebivalci so predstavljeni kot partnerji v ustvarjanju zelene izkušnje (npr. (»Obiskovalci, športnice in športniki ter sodelujoči na FIS svetovnem prvenstvu v nordijskem smučanju Planica 2023 se zavezujejo, da si bomo skupaj prizadevali za svetovno prvenstvo, ki bo temeljilo na načelih trajnostnega razvoja«). (Zalaznik et. al, 2023b). Poleg tega so lokalni prebivalci in prostovoljci prepoznani kot ključni del organizacije dogodka: »Spoštujemo lokalno skupnost in prostovoljce, ki s svojim delom omogočajo organizacijo FIS svetovnega prvenstva v nordijskem smučanju Planica 2023«. Tak pristop presega klasično promocijo, saj ne gre zgolj za sporočilo »pridružite se nam«, temveč za vpogled v dejanske zaveze vseh vpletenih skupin – obiskovalcev, športnikov, organizatorjev in lokalnih prebivalcev. Z vključitvijo skupne trajnostne prisege in neposrednih priznanj v sami zasnovi letaka organizatorji ne »vzpostavljajo občutka skupnosti« kot abstraktne fraze, temveč gradijo resnično skupnost skozi skupno zastavljene cilje in konkreten dialog z udeleženci, kar spodbuja večjo vključenost in občutek soudeležbe. Na ta način ustvarijo pogoje za notranjo motivacijo za trajnostno vedenje, saj – kot poudarjata Deci in Ryan (2000) – ljudje vedenja raje sprejemajo kot lastna, če ob tem čutijo pripadnost, avtonomijo in smisel.

Čeprav so nekateri odstavki oblikovani nekoliko normativno (npr. ukrepi glede mobilnosti), je večina komunikacije usmerjena v pozitivno spodbudo in izpostavljanje koristi (Zalaznik et al., 2023b). Namesto zastraševanja z okoljskimi posledicami so izpostavljene pozitivne posledice, kot so prijetnejše doživljanje

prostora, manj hrupa zaradi prometa ter lepši razgled na naravo, to pa je skladno s sodobnimi pristopi hedonične trajnostne motivacije (Melo & Farias, 2018).

Zelo pomemben je tudi razmislek o dolgoročnosti, saj letak vključuje razdelek o zapuščini dogodka (Zalaznik et al., 2023b). S tem Zelena Planica jasno spoorča, da je to več kot zgolj enkratni poskus – gre za vzpostavljanje standardov, ki naj v prihodnosti služijo kot model drugim športnim in turističnim destinacijam. Komunikacija torej ni zgolj informacijska, temveč tudi transformativna in vizionarska.

4.3 Ujemanje z desetimi načeli uspešnega trajnostnega komuniciranja

Da bi poglobljeno razumeli kakovost trajnostne komunikacije Zelene Planice 2023, smo izvedli analitični pregled njihovega akcijskega načrta (Zalaznik et. al, 2023a) in promocijskega letaka (Zalaznik et al., 2023b) skozi prizmo desetih načel uspešne trajnostne komunikacije, kot sta jih opredelila Baumgartner in Hadorn (2022). Gre za evalvacijski okvir iz prakse, ki nam omogoča sistematično primerjavo komunikacijskih pristopov s strokovno podprtimi smernicami, razvitimi na podlagi izkušenj iz različnih evropskih destinacij.

Kakovost trajnostne komunikacije Zelene Planice 2023 smo analizirali na podlagi naslednjih kriterijev:

- ali je komunikacijski pristop Zelene Planice skladen z načeli uspešne trajnostne komunikacije, kot sta jih opredelila Baumgartner in Hadorn (2022);
- ali je implementacija dosledna in konkretna;
- ali je prisotna pomanjkljivost ali izziv pri uresničevanju.

Na tej osnovi smo pripravili tabeli, ki prikazujeta stopnjo uresničevanja vsakega od desetih načel, skupaj s kratkimi pojasnili. Vrednosti so podane deskriptivno (Da / Delno / Ne), saj gre za kvalitativno oceno na podlagi vsebinske analize besedila, slogovne naravnosti, strukture in vrednotnega okvira dokumenta.

Tabela 1: Skladnost akcijskega načrta Zelena Planica 2023 (Zalaznik et al., 2023a) z načeli trajnostne komunikacije (Baumgartner & Hadorn, 2022)

Načelo	Uresničeno? DA/ DELNO/ NE	Komentar
Vključevanje trajnosti	Da	Trajnostni vidiki prežemajo vse dele načrta – od zmanjševanja okoljskih vplivov do ukrepov za skupnost in komunikacijo. Trajnostnost ni obravnavana ločeno, temveč kot rdeča nit celotnega projekta (v komunikacijskem poglavju načrta je npr. določeno, da se trajnostna sporočila vključijo v vsa uradna obvestila o dogodku).
Jasna in razumljiva komunikacija	Da	Načrt je predstavljen v strukturirani obliki (tabele ciljev in ukrepov) in v jasnem jeziku. Uporaba številčnih kazalnikov in konkretnih formulacij (npr. »60 % sestankov bo prek spleta«, »10 % manj prevozov«) olajša razumevanje zastavljenih trajnostnih ciljev za različne deležnike.
Celostna obravnava trajnostnosti	Da	Dokument obravnava trajnostnost celovito: poleg okoljskih tem (mobilnost, odpadki, energija) naslavlja tudi družbene vidike (npr. sodelovanje lokalne skupnosti, prostovoljci) in posredno ekonomske vidike (npr. uporaba lokalnih storitev, zahteve po trajnostnih certifikatih za dobavitelje).
Izogibanje stereotipom	Da	Vizualni in vsebinski ton načrta je strokoven in pristen. Gradivo ne uporablja poenostavljenih sloganov ali klišejskih podob, temveč namesto eksotičnih podob izpostavlja realno okolje Planice in dejanske izzive ter rešitve. Tudi jezik je nevtralen in dejstven, brez marketinškega pretiravanja, kar povečuje verodostojnost.
Vključujoč jezik	Delno	Načrt kot interni dokument sicer neposredno ne nagovarja različnih ciljnih skupin, uporablja pa nevtralnno množino in vključuje vse deležnike (npr. »od vseh sodelujočih deležnikov pričakujemo...«). Eksplicitne jezikovne prilagoditve za raznolikost (npr. navedba obeh spolov) v besedilu niso prisotne.
Spodbujanje odgovornega ravnanja in komuniciranje prednosti	Da	Načrt je napisan spodbujevalno, s poudarkom na pozitivnih ukrepih in zgledih. Namesto prepovedi izpostavlja, kaj bodo naredili za trajnostnost (npr. brezplačni vlaki, zelena zaveza udeležencev ipd.) in kakšne koristi to prinaša.
Omogočanje odgovornega potovanja	Da	Načrt predvideva konkretne možnosti in orodja za trajnostno ravnanje. Predvideni so zeleni ambasadorji in komunikacijski načrt za ozaveščanje, infrastruktura za ločevanje odpadkov, dostopnost pitne vode ter logistične rešitve (npr. brezplačen javni prevoz za obiskovalce).

Načelo	Uresničeno? DA/ DELNO/ NE	Komentar
Komunikacija, zasnovana na vrednotah	Da	V jedru načrta so razvidne vrednote, kot so odgovornost do okolja in skupnosti ter sodelovanje in vizija za prihodnost. Že v uvodu je poudarjena želja biti zgled drugim ter zapuščina projekta za prihodnje generacije. To kaže, da komunikacija izhaja iz pristnih vrednot organizatorjev (npr. zavezanost inovativnosti, znanju in vključevanju), namesto da bi trajnost le instrumentalno omenjali.
Dosledna komunikacija	Da	Načrt je komunikacijsko usklajen z identiteto Zelene Planice; terminologija, cilji in sporočila so konsistentni skozi ves dokument. Ni protislovij med različnimi poglavji; poudarek na zmanjšanju vplivov se npr. odraža tako v operativnih ukrepih kot v komunikacijskih načrtih. Trajnostna naravnost je zastavljena kot stalnica, ki se ne spreminja.
Dolgoročno in verodostojno prizadevanje za trajnostna vprašanja	Da	Akcijski načrt jasno predvideva dolgoročne učinke; vsebuje razdelek Zapuščina, kjer napoveduje pripravo priročnika za prihodnje organizatorje podobnih prireditvev. To dokazuje, da komunikacija ni mišljena kot enkratna kampanja, temveč kot del trajnega procesa. Zaveze v načrtu (npr. sodelovanje z lokalnimi organizacijami, trajnostna infrastruktura) kažejo verodostojno namero, da Planica ostane trajnostno usmerjena destinacija tudi po zaključku dogodka.

Tabela 2: Skladnost letaka *Green Planica 2023 Sustainability Guide* (Zalaznik et. al, 2023b) z načeli trajnostne komunikacije (Baumgartner & Hadorn, 2022)

Načelo	Uresničeno? DA/ DELNO/ NE	Komentar
Vključevanje trajnosti	Da	Trajnostnost je integrirana v vsa vsebinska področja komunikacije, od mobilnosti do zapuščine dogodka. Ni predstavljena kot dodatna ali ločena komponenta, temveč kot osnovno vodilo celotnega dogodka.
Jasna in razumljiva komunikacija	Da	Letak uporablja preprost, razumljiv jezik in strukturirano predstavitev ukrepov. Naslovi so pregledni in ukrepi so oštevilčeni, kar poveča uporabnost za različne ciljne skupine.
Celostna obravnava trajnostnosti	Da	Jasno so vključene vse tri dimenzije trajnostnosti: okoljska (odpadki, mobilnost), družbena (vključevanje šol, skupnosti) in ekonomska (lokalna prehranska veriga, zaposlovanje).
Izogibanje stereotipom	Da	Vizualna zasnova letaka je premišljena in estetsko dovršena. Letak sestavljajo avtentične fotografije prizorišča (Nordijski center Planica), geometrijski elementi in barvna paleta v svetlih modrih in zelenih odtenkih, značilnih za slovensko identiteto. Skupaj ustvarjajo vizualno pripoved, ki je usklajena z vrednotami naravnega prostora, športne tradicije in okoljske ozaveščenosti.

Načelo	Uresničeno? DA/ DELNO/ NE	Komentar
Vključujoč jezik	Delno	Letak ne naslavlja posebej različnih družbenih skupin ali inkluzivnega jezika, vendar so nagovori splošno vključujoči. Letak bi lahko nadgradili z vidika raznolikosti.
Spodbujanje odgovornega ravnanja in komuniciranje prednosti	Da	Komunikacija temelji na spodbudnih sporočilih, ki krepijo občutek skupnega delovanja, zaveze in koristi. Ton je motivacijski, ne represiven.
Omogočanje odgovornega potovanja	Da	Na voljo so konkretni napotki, orodja (npr. kalkulator ogljičnega odtisa), priporočila za ravnanje in sistem za spodbudo zelenega vedenja (npr. »Poglej, kako lahko skupaj naredimo zeleno Planico 2023.«).
Komunikacija, zasnovana na vrednotah	Da	Komunikacija jasno izraža vrednote, kot so odgovornost, sodelovanje ter spoštovanje do okolja in skupnosti. Te vrednote so konsistentno prisotne skozi celoten letak.
Dosledna komunikacija	Da	Slog, vsebina in tematska usmerjenost so usklajeni in brez protislovij. Komunikacija je načrtovana in celostno zastavljena.
Dolgoročno in verodostojno prizadevanje za trajnostna vprašanja	Da	Letak vključuje razdelek o zapuščini dogodka in smernicah za prihodnje prireditve, kar dokazuje strateški razmislek onkraj enkratne kampanje.

Analizi komunikacijskega pristopa akcijskega načrta in letaka skozi prizmo desetih načel uspešne trajnostne komunikacije kažeta na izjemno visoko stopnjo skladnosti z zastavljenimi standardi. V vseh temeljnih vidikih, od strukturiranosti sporočila, jasnosti jezika in vključevanja vrednot, do konkretizacije vedenjskih napotkov, Zelena Planica izkazuje zrelost, premišljenost in usklajenost s sodobnimi koncepti trajnostne naracije.

Analiza akcijskega načrta kaže, da so načela trajnostne komunikacije v veliki meri upoštevana že na strateški ravni. Načrt tako ni le seznam okoljskih ukrepov, temveč celostna komunikacijska zaveza organizatorjev. Posebej izstopa odsek o komunikaciji, ki zagotavlja, da bodo trajnostna sporočila dosegla tako obiskovalce kot širšo javnost. Načrt tako utrjuje verodostojnost: organizatorji s konkretnimi cilji in preglednostjo (npr. merljivimi kazalniki) gradijo zaupanje, da ne gre za *zeleno zavajanje*, temveč za predanost. Edini opaznejši primanjkljaj je nekoliko manj poudarjena jezikovna inkluzivnost. Kljub temu načrt posredno naslavlja raznolikost (npr. z zagotavljanjem dostopnosti prizorišča za vse skupine in z vključevanjem prostovoljcev iz lokalne in širše skupnosti).

Podobne ugotovitve veljajo tudi za promocijski letak. Pri njem zlasti izstopajo naslednje pozitivne značilnosti:

- koherentna celostna podoba: vizualna, vsebinska in slogovna enotnost letaka gradi identiteto, ki je prepoznavno zelena, a hkrati lokalno zasidrana, brez nepotrebnega moraliziranja ali splošnih fraz;
- pozitivno naravnana motivacija: komunikacija temelji na vrednotah sodelovanja, spoštovanja in skupne zaveze, kar povečuje možnost notranje motivirane spremembe vedenja.
- operativna uporabnost: jasna navodila, strukturirani ukrepi in praktične smernice niso le na deklarativni ravni, temveč omogočajo konkretno delovanje.

Pomembno je izpostaviti tudi elementa, kjer so še možnosti za nadgradnjo:

1. družbena in spolna raznolikost: čeprav je ton na splošno vključujoč, bi lahko komunikacija dodatno eksplicitno nagovorila raznolike skupine obiskovalcev in prostovoljcev – npr. z uporabo spolno nevtralnega jezika, vizualno raznolikostjo obrazov, dostopnostjo za različne sposobnosti;
2. lokalizacija vrednot: nekateri slogani (npr. »Make Planica 2023 green together«) bi lahko bili bolj kulturno specifični oziroma navezani na zgodbo kraja, tradicije ali jezika, kar bi okrepilo avtentičnost.

Kljub navedenim manjšim pomanjkljivostim lahko rečemo, da akcijski načrt in letak predstavljata primer zgledne prakse v trajnostni komunikaciji športno-turističnih dogodkov. Njena moč izhaja iz sposobnosti povezovanja jasnih operativnih ciljev z mehkejšimi vrednotami skupnosti, kar redko srečamo v promocijsko-komunikacijskih materialih te narave. Gre torej za komunikacijo, ki ne želi zgolj prepričati, temveč tudi graditi zavezništvo – in prav v tem se kaže njen najmočnejši potencial. Planica je s tem pristopom utrdila svojo vlogo ne le kot športno središče, temveč tudi kot ambasador trajnostne preobrazbe v turizmu, ki temelji na znanju, sodelovanju in dolgoročni odgovornosti.

5 Sklep: Trajnostna destinacijska komunikacija kot temelj prihodnosti turizma in njegove širše dimenzije

Trajnostni turizem že dolgo ni več obrobna alternativa, temveč postaja osrednje izhodišče strateškega razvoja turističnih destinacij. Ob spremenjenih potovalnih navadah, naraščajoči ekološki občutljivosti in zahtevah po družbeni odgovornosti je jasno, da zgolj trajnostna ponudba ni dovolj – ključnega pomena je, kako to ponudbo komuniciramo. V tem kontekstu se trajnostna destinacijska komunikacija uveljavlja kot temeljni steber prihodnosti turizma.

V pričujočem prispevku smo opredelili koncept trajnostne destinacijske komunikacije kot celosten, vrednotno utemeljen in dolgoročno usmerjen proces, ki presega informiranje in vključuje vplivanje na zaznave, vedenje ter odnose med destinacijo in njenimi obiskovalci. Poudarili smo, da uspešna komunikacija ne temelji le na tehničnih kompetencah, temveč tudi na etični odgovornosti, kulturni občutljivosti in psihološkem razumevanju ciljne publike.

V središče razprave smo postavili deset načel uspešne trajnostne komunikacije, kot sta jih razvila Baumgartner in Hadorn (2022). Ta načela ponujajo praktičen in konceptualno dobro utemeljen okvir, ki omogoča destinacijam vzpostavljanje komunikacijskih praks, ki niso le skladne s trajnostnimi cilji, temveč tudi resonirajo z obiskovalci, krepijo zaupanje in gradijo lojalnost.

Empirična analiza akcijskega načrta (Zalaznik et al., 2023a) ter letaka *Green Planica 2023 Sustainability Guide* (Zalaznik et. al, 2023b), ki skupaj tvorita trajnostno pobudo Zelena Planica 2023, kot študije primera potrjuje, da je mogoče ta načela uspešno vključiti v promocijsko prakso, tudi v okviru kompleksnega športno-turističnega dogodka. Zelena Planica izkazuje zrelost, preglednost in vključujoč ton komuniciranja, ob tem pa ohranja jasno identiteto, vrednotno ozadje in praktično uporabnost za različne deležnike. Njena usmerjenost v dolgoročno zapuščino in participatorno gradnjo pomeni presežek v primerjavi s številnimi bolj formalističnimi pristopi k trajnostnosti. Hkrati analiza opozarja, da tudi v najnaprednejših praksah kulturna lokalizacija, raznolikost in kontinuiteta še naprej predstavljajo izziv. V prihodnje bo pri trajnostni komunikaciji potrebno še več pozornosti posvetiti podzavestnim sporočilom, vizualni raznolikosti, vključevanju marginaliziranih skupin in trajnostnem preoblikovanju digitalnih kanalov.

Strnemo lahko, da trajnostna destinacijska komunikacija ni zgolj orodje za promocijo, temveč postaja osrednji mehanizem za soustvarjanje prihodnosti turizma – prihodnosti, ki bo pravičnejša, bolj vključujoča in odgovornejša do naravnega in družbenega okolja. V tem smislu je vsako sporočilo več kot zgolj beseda: je dejanje.

Opomba

Prispevek je nastal v okviru projekta NOO »Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo - ZELEN.KOM« (evidenčna številka C3330-22-953012), ki ga financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

Viri in literatura

- Aman, E. E., Papp-Váry, Á. F., Kangai, D., & Odunga, S. O. (2024). Building a Sustainable Future: Challenges, Opportunities, and Innovative Strategies for Destination Branding in Tourism. *Administrative Sciences*, 14(12), 312. <https://doi.org/10.3390/admsci14120312>
- Aydin, B., & Alvarez, M. D. (2020). Understanding the Tourists' Perspective of Sustainability in Cultural Tourist Destinations. *Sustainability*, 12(21), 8846. <https://doi.org/10.3390/su12218846>
- Baumgartner, C., & Hadorn, J. (2022). *Leitsätze für nachhaltige Tourismuskommunikation*. Hamburg: Futouris & Frankfurt: Global Communication Experts
- Beeharry Y., Bekaroo G., Bussoopun D., Bokhoree C., Phillips M. R. (2021). Perspectives of leisure operators and tourists on the environmental impacts of coastal tourism activities: A case study of Mauritius. *Environment, Development and Sustainability*, 23, 10702–10726. <https://doi.org/10.1007/s10668-020-01080-7>
- Bernini, C., Emili, S., & Vici, L. (2020). Are mass tourists sensitive to sustainability? *Tourism Economics*, 27(7), 1375-1397. <https://doi.org/10.1177/1354816620923212>
- Blain, C., Levy, S. E., & Ritchie, J. R. B. (2005). Destination Branding: Insights and Practices from Destination Management Organizations. *Journal of Travel Research*, 43(4), 328-338. <https://doi.org/10.1177/0047287505274646>
- Blewitt, J., & Tilbury, D. (2013). *Searching for Resilience in Sustainable Development: Learning Journeys in Conservation*. London: Routledge.
- Bramwell, B., & Lane, B. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4–5), 411–421. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.580586>
- Chilembwe, J. M., Mweiwa, V. R., & Mankhomwa, E. (2019). The relationship of food, tourism, destination branding and marketing. In A. Sharma et al. (Eds.), *Sustainable destination branding and marketing: Strategies for tourism development* (24–36). CABI. <https://doi.org/10.1079/9781786394286.0024>
- Climate Partner. (2015). *Environmental, social, and governance (ESG)*. Climate Partner. <https://www.climatepartner.com/en/knowledge/glossary/environmental-social-governance-esg>
- Conti, S., Dias, Á., & Pereira, L. (2023). Perceived City Sustainability and Tourist Behavioural Intentions. *Smart Cities*, 6(2), 692-708. <https://doi.org/10.3390/smartcities6020033>
- Čuić Tanković, A., & Mušanović, J. (2022). Exploring direct and indirect effects of sustainability communication on destination reputation. *Journal of Destination Marketing & Management*, 25, 100729. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2022.100729>
- Damiasih, D. (2025). Innovative Marketing Strategies for Sustainable Tourism Development: A Literature Review. *Golden Ratio of Marketing and Applied Psychology of Business*, 5(1), 246–257. <https://doi.org/10.52970/grmapb.v5i1.875>

- d'Angella, F., & De Carlo, M. (2014). Orientation to sustainability and strategic positioning of destinations: An analysis of international tourism websites. *Current Issues in Tourism*, 19(7), 624–633. <https://doi.org/10.1080/13683500.2014.965133>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Font, X., & McCabe, S. (2017). Sustainability and marketing in tourism: Its contexts, paradoxes, approaches, challenges and potential. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(7), 869–883. <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1301721>
- Gomes, S., & Lopes, J. M. (2023). Insights for Pro-Sustainable Tourist Behavior: The Role of Sustainable Destination Information and Pro-Sustainable Tourist Habits. *Sustainability*, 15(11), 8856. <https://doi.org/10.3390/su15118856>
- Grimmer, M., & Woolley, M. (2014). Green marketing messages and consumers' purchase intentions: Promoting personal versus environmental benefits. *Journal of Marketing Communications*, 20(4), 231–250. <https://doi.org/10.1080/13527266.2012.684065>
- Han, H. (2021). Consumer behavior and environmental sustainability in tourism and hospitality: A review of theories, concepts, and latest research. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(7), 1021–1042. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1903019>
- Hanna, P., Font, X., Scarles, C., Weeden, C., & Harrison, C. (2018). Tourist destination marketing: From sustainability myopia to memorable experiences. *Journal of Destination Marketing & Management*, 9, 36–43. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2017.10.002>
- Heyes, A., & Nadkarni, S. (2019). Brand Dubai: Sustaining its luxury image. In A. Sharma, J. I. Pulido-Fernández, & A. Hassan (Eds.), *Sustainable destination branding and marketing: Strategies for tourism development* (pp. 1–11). CABI. <https://doi.org/10.1079/9781786394286.0001>
- Japutra, A., Can, A. S., & Alphon, C. (2024). Environmental or Personal Benefit? The Role of Message Appeal and Information Type in Destination Social Media Advertisements. *Journal of Travel Research*. <https://doi.org/10.1177/00472875241257271>
- Jeong, E., & Koo, D. M. (2015). Combined effects of valence and attributes of e-WOM on consumer judgment for message and product: The moderating effect of brand community type. *Internet Research*, 25(1), 2–29. <https://doi.org/10.1108/IntR-09-2013-0199>
- Kapoor, P.S., Balaji, M.S. and Jiang, Y. (2021), Effectiveness of sustainability communication on social media: role of message appeal and message source. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(3), 949-972. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-09-2020-0974>
- Kaushik, A. K., Agrawal, A. K., & Rahman, Z. (2023). Message framing in green advertising: The role of consumers' personal values and regulatory focus. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 70, 103162. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2022.103162>
- Mankhomwa, E., Chilembwe, J. M., & Mweiwa, V. R. (2019). The relationship of food, tourism, destination branding and marketing. In A. Sharma et al. (Eds.), *Sustainable destination branding and marketing: Strategies for tourism development* (24–36). CABI. <https://doi.org/10.1079/9781786394286.0024>
- Melo, F. V. S., & Farias, S. A. de. (2018). Sustainability communication and its effect in consumer intention to visit a tourist destination. *Tourism & Management Studies*, 14(2), 36–44. <https://doi.org/10.18089/tms.2018.14204>
- Sheth, J. N., Newman, B. I., & Gross, B. L. (1991). Why we buy what we buy: A theory of consumption values. *Journal of Business Research*, 22(2), 159–170. [https://doi.org/10.1016/0148-2963\(91\)90050-8](https://doi.org/10.1016/0148-2963(91)90050-8)
- Smučarska zveza Slovenije. (2022). *Predstavitev*. Sloski.si/szs-predstavitev/
- Solíis-Radilla, M. M., Hernández-Lobato, L., Callarisa-Fiol, L. J., & Pastor-Durán, H. T. (2019). The Importance of Sustainability in the Loyalty to a Tourist Destination through the Management of Expectations and Experiences. *Sustainability*, 11(15), 4132. <https://doi.org/10.3390/su11154132>
- UNESCO. (2017). Education for sustainable development goals: Learning objectives. *UNESCO Publishing*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>

- UNEP & UNWTO. (2005). *Making tourism more sustainable: A guide for policy makers.*
<https://www.unep.org/resources/report/making-tourism-more-sustainable-guide-policy>
- United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development.* United Nations. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- UNWTO. (2013). *Sustainable tourism development guidelines.* World Tourism Organization.
<https://www.unwto.org/sustainable-development>
- Wang, S., & Lehto, X. (2020). The Interplay of Travelers' Psychological Distance, Language Abstraction, and Message Appeal Type in Social Media Advertising. *Journal of Travel Research*, 59(8), 1430-1446. <https://doi.org/10.1177/0047287519880000>
- Wehrli, R., Priskin, J., Demarmels, S., Schaffner, D., Schwarz, J., Truniger, F., & Stettler, J. (2014). How to communicate sustainable tourism products to customers: results from a choice experiment. *Current Issues in Tourism*, 20(13), 1375-1394.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2014.987732>
- Zalaznik, M., Lesjak, M., Pavli, G., & Tomc, I. (2023a). *Green Planica 2023 Action Plan.* Planica2023.si.
https://www.planica2023.si/uploads/Dokumenti/Zelena%20Planica/Green_Planica_2023_Action_Plan.pdf
- Zalaznik, M., Lesjak, M., Pavli, G., & Tomc, I. (2023b). *Green Planica 2023 Sustainability Guide.* Planica2023.si.
https://www.planica2023.si/uploads/Dokumenti/Zelena%20Planica/Green_Planica_2023_Guide.pdf

OKOLJSKA ODGOVORNOST, IZZIVI IN PRILOŽNOSTI TRAJNOSTNEGA DELOVANJA SKOZI PERSPEKTIVO ŠTUDENTOV UNIVERZE V MARIBORU

ANDREJA KOZMUS, MATEJA PŠUNDER

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
andreja.kozmus@um.si, mateja.psunder@um.si

Prispevek prikazuje rezultate raziskave o okoljski problematiki, ki je bila izvedena na priložnostnem vzorcu 435 študentov Univerze v Mariboru (UM). Pokazala je, da se študenti zavedajo okoljskih problemov in jih ti skrbijo. Študenti, ki zaznavajo višjo stopnjo problematičnosti okoljskih vprašanj in jih ti bolj skrbijo, po samooceni delujejo bolj prookoljsko. Največjo oviro prookoljskega delovanja jim predstavljajo finance, odgovornost za obvladovanje okoljske krize pa pripisujejo različnim deležnikom. Študenti, ki zaznavajo manj ovir pri prookoljskem delovanju in večjo odgovornost za obvladovanje okoljske krize pripisujejo vsakemu posamezniku, izražajo višjo samooceno prookoljskega delovanja in večjo željo po informiranju ter učenju o reševanju okoljske krize. Njihovo poznavanje ponudbe vsebin o okoljski problematiki na UM je slabo, od UM si želijo predvsem ukrepe, ki se jih ne bi preveč osebno dotaknili. Raziskava je pokazala nekatere razlike med študenti glede na spol in stopnjo izobraževanja ter nekatere povezave med prookoljskimi spremenljivkami in podala nekaj idej za prakso.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.10](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.10)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
okoljska kriza,
študenti,
prookoljska naravnost,
prookoljsko delovanje,
aktivna participacija
mladih,
izobraževanje

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.10](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.10)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:

environmental crisis,
students,
pro-environmental
attitudes,
pro-environmental action,
active participation of
youth,
education

ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY, CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABILITY FROM MARIBOR UNIVERSITY STUDENTS' PERSPECTIVE

ANDREJA KOZMUS, MATEJA PŠUNDER

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
andreja.kozmus@um.si, mateja.psunder@um.si

This paper presents the results of a survey on environmental issues conducted among an ad hoc sample of 435 students at the University of Maribor (UM). We found that students are aware of and concerned about environmental problems. Students who perceive environmental issues more problematic and are more concerned about them, are, according to their own assessment, more pro-environmental. The biggest obstacle to pro-environmental behaviour is funding, and they attribute responsibility for dealing with the environmental crisis to various stakeholders. Students who perceive fewer barriers to pro-environmental behaviour and attribute more responsibility for managing the environmental crisis to individuals express higher self-rated pro-environmental behaviour and a greater desire to be informed. Their knowledge of the range of environmental issues at UM is low and they want UM to take actions that do not affect them too personally. The survey showed some differences between students according to gender and level of education and some links between them, and gave some ideas for practice.



University of Maribor Press

1 Uvod

Obseg in hitrost negativnih okoljskih sprememb, ki jih človek povzroča s svojim poseganjem v okolje, na globalni ravni narašča (Laybourn-Langton idr., 2019). Ljudje smo že izpostavljeni podnebnim spremembam, nastalim zaradi posledic globalnega segrevanja, in drugim negativnim vplivom okoljske krize, kot so npr. onesnaževanje okolja, uničevanje habitatov, izčrpavanje naravnih virov, ki (bolj ali manj) vplivajo na naša življenja.

Z destabilizacijo zelo zapletenih in dinamičnih naravnih sistemov se posledice izrazijo na prav tako izjemno kompleksnih in raznolikih družbenih in gospodarskih sistemih, saj so oboji tesno medsebojno povezani (IPCC, 2018). Posledice se npr. kažejo v gospodarski nestabilnosti, večjem številu migracij in spopadov, lakoti, upadu zdravja ljudi in v spremembah družbenih sistemov (Laybourn-Langton idr., 2019).

V prispevku se osredotočamo na pogled mladih, študentov UM,¹ na okoljsko krizo. V projektu ZELEEN.KOM smo jim želeli ponuditi priložnost, da predstavijo svoje videnje reševanja okoljske krize, in jih s tem dodatno spodbuditi k osebni angažiranosti na tem področju, saj mladi pogosto menijo, da so s strani odraslih preslišani (Drobne idr., 2016).

Namen prispevka je doprinesti k razumevanju, kako študenti UM vidijo okoljske probleme in kako so pripravljeni sodelovati pri njihovem učinkovitem in dolgoročnem reševanju, kar vključuje tudi okoljsko vzgojo in izobraževanje (Varela-Candamio idr., 2018). Pomembno je namreč, da aktivno soustvarjajo družbene in okoljske razmere, v katerih bodo živeli oni sami in njihovi potomci, hkrati pa predstavljajo prihodnje generacije odločevalcev, zato je njihovo vključevanje v oblikovanje trajnostne prihodnosti nujno potrebno. Za učinkovito nagovarjanje študentov k aktivni udeležbi v prookoljskem delovanju moramo najprej razumeti, kako dojemajo okoljsko problematiko in izzive ter priložnosti v zvezi z njo. Zato smo v okviru raziskave preučevali zaznave okoljske krize in skrb študentov UM zaradi nje, njihovo razumevanje odgovornosti različnih družbenih deležnikov ter samooceno lastnega prookoljskega delovanja in zaznane ovire pri tem. Poleg tega

¹ Empirična raziskava se nanaša na študente UM, vendar je teoretični okvir zastavljen širše, na populacijo mladih, zato v prispevku prilagajamo uporabo terminologije glede na vsebino.

nas je zanimala njihova želja po informiranosti in izobraževanju na področju okoljske problematike ter priložnosti UM pri naslavljanju okoljskih izzivov. Raziskava prinaša delček k razumevanju nekaterih ključnih zaznav in izzivov študentov UM na področju okoljske problematike, ki lahko pomembno pripomorejo k oblikovanju izobraževalnih, institucionalnih in komunikacijskih strategij za njihovo učinkovitejše vključevanju v obvladovanje okoljske krize.

1.1 Dejavniki prookoljskega delovanja

Motiviranje posameznikov, da bi ti delovali prookoljsko, npr. razvili okolju prijazne navade, vezane na osebne prevoze, potrošnjo, porabo energije, predstavlja velik izziv današnje družbe. Prav tako je izziv vzpostavljanje verjetja in posameznikove osebne odgovornosti, da lahko akumulacija številnih ukrepov na ravni posameznika prinese pomembne pozitivne okoljske učinke (Ojala, 2012; Jensen & Schnack, 2006). A prehod od informiranosti do skrbi za okolje (kjer je skrb razumljena kot ozaveščenost, občutje, da ti ni vseeno za okoljsko problematiko, in ne kot okoljska anksioznost, ki so jo proučevali nekateri avtorji, kot npr. Plohl idr., 2023) in nato do sprejemanja osebne odgovornosti ter prookoljskega delovanja je zelo kompleksen.

Avtorji so izpostavili različne dejavnike prookoljskega delovanja. Kollmuss in Agyeman (2002) sta jih npr. razdelila na notranje (npr. motivacija, vrednote, stališča, čustva, lokus nadzora, odgovornost in prednostne naloge) in zunanje (npr. institucionalni, gospodarski, socialni in kulturni), vsi pa lahko ali pozitivno ali negativno učinkujejo na prookoljsko delovanje posameznika. V nadaljevanju se bomo osredotočili le na nekatere, ki smo jih preverili v raziskavi.

Zagotovo je seznanjanje mladih z znanstvenimi spoznanji glede okoljske krize pomembno, ker imajo ti o nekaterih (relativno zapletenih) okoljskih pojavih pogosto napačne predstave (Varela-Candamio idr., 2018). Ganatsa idr. (2021) so npr. v raziskavi med grškimi mladimi, starimi od 13 do 16 let, ugotovili, da imajo starejši več znanja o okoljski krizi v primerjavi z mlajšimi najstniki, se pa to razlikuje glede na izobrazbo njihovih staršev. Kljub več znanja so se starejši najstniki, v primerjavi z mlajšimi, manj zanimali za okoljsko problematiko in jih je manj skrbelo, da bi tudi delovali prookoljsko. Prookoljsko delovanje naj bi se po nekaterih podatkih povečevalo približno do starosti od 10 do 12 let in nato upadalo do mlajše odraslosti. Ta trend je bolj opazen pri fantih, medtem ko so dekleta večinoma bolj pripravljena

delovati prookoljsko (Otto idr., 2019). Avtorji (Ganatsa idr., 2021) pa so opozorili še na druge situacijske dejavnike, ki vplivajo na prookoljsko delovanje, kot so npr. ekonomske omejitve, družbeni pritiski in možnosti za prookoljsko delovanje. Na človekovo vedenje imajo namreč velik vpliv tudi socialna pravila, tradicije, ki so kulturno pogojene, in družinske navade. Če so usklajene s prookoljskim delovanjem, bo tudi razkorak med prepričanji in vedenjem posameznika manjši. Prav tako se vedenje posameznika spreminja glede na posamezne okoliščine (Otto idr., 2019). Avtorji (Hines idr., 1987) so ob pomenu znanja o okoljski problematiki izpostavili še druge dejavnike prookoljskega delovanja, kot so osebno občutenje odgovornosti, moč posameznikovih stališč in jasno izraženih odločitev za prookoljsko delovanje, zunanji ali notranji lokus nadzora, posameznikove strategije delovanja, namere ter zmožnosti spremembe vedenja in druge.

Ustrezno poznavanje dejstev o okoljski krizi še ni zagotovilo za prookoljsko delovanje (Kollmuss & Agyeman, 2002). Predpostavko, da že samo informiranje vodi do prookoljskega delovanja, je zamenjalo naslavljanje konkretnih ovir, s katerimi se posamezniki soočajo pri prookoljskem delovanju (McKenzie-Mohr, 2000). Blake (1999) je opisal model, kjer je predstavil tri ovire za prookoljsko delovanje. Te so: a) v posamezniku, npr. njegova prepričanja in temperament, ki se še bolj izrazijo pri tistih, ki jih okoljska kriza ne skrbi, b) v socialnem in institucionalnem okolju, kot odgovornost, ki se povezuje z lokusom kontrole; npr. posamezniki, ki menijo, da na rešitev okoljske krize nimajo velikega vpliva, bodo manj verjetno delovali prookoljsko, in c) praktičnost, kot npr. pomanjkanje časa, denarja, informacij.

1.2 Od okoljske vzgoje in izobraževanja do aktivnega okoljskega državljanstva

Uresničevanje aktivnega okoljskega državljanstva pri mladih je neločljivo povezano z izobraževalnimi procesi in predvsem z vlogo učiteljev kot pomembnih vzorov okoljskega in etičnega ravnanja. Pri tem okoljska vzgoja in izobraževanje ne predstavljata zgolj prenosa znanja o okoljskih temah, temveč tudi proces oblikovanja vrednot, stališč in navad, ki temeljijo na trajnostni naravnosti, kritičnem mišljenju in medgeneracijski odgovornosti. V tem kontekstu je učitelj model trajnostne države, ki s svojim ravnanjem, komunikacijo in pedagoškim slogom vpliva na oblikovanje odnosa učencev do okolja in skupnosti (Stevenson, 2007; Ferreira idr., 2009).

Vpliv učitelja kot vzora lahko dodatno osvetlimo skozi etično-vzgojno paradigmo, ki poudarja pomen avtentičnosti, osebne odgovornosti in enakovrednosti v odnosih med odraslimi in mladimi (Juul, 2021). Otroci in mladostniki razvijajo svojo etično orientacijo predvsem preko odnosnih izkušenj, kjer so odrasli iskreni, odgovorni in pripravljeni soustvarjati odnose, ne le podrejeni in usmerjati. V tem duhu sta okoljska vzgoja in izobraževanje razumljeni kot dialoški proces, v katerem učitelji ne le učijo o okoljskih problemih, temveč tudi ustvarjajo varne in spodbudne prostore za refleksijo, participacijo in prevzemanje odgovornosti. Mladim je torej treba omogočiti, da postanejo sogovorniki in ne zgolj naslovniki okoljskih sporočil – kar je tudi temeljno izhodišče aktivnega okoljskega državljanstva. Raziskave (Olsson idr., 2022; Ballantyne & Packer, 2005) kažejo, da so pedagoški pristopi, ki vključujejo sodelovanje, kritično mišljenje in izkustveno učenje, pomembni napovedovalci za oblikovanje prookoljske naravnosti mladim.

Avtorice Varela-Candamio idr. (2018) so v raziskavi dejavnikov (osebni, motivacijski, medosebni in vzgojno-izobraževalni), ki najbolj določajo prookoljsko delovanje posameznikov, ugotovile, da je ključna okoljska vzgoja. Poleg okoljske vzgoje so pomembni še osebni dejavniki, medtem ko imajo po njihovih navedbah medosebni in motivacijski dejavniki manjši vpliv. Okoljska vzgoja vključuje različne elemente kot so znanje, ozaveščanje, odnos do okoljskih izzivov, sposobnost njihovega prepoznavanja in reševanja ter sodelovanje pri rešitvah. Tako zasnovana okoljska vzgoja spodbuja tudi razvoj kritičnega mišljenja, reševanja problemov in sprejemanja odločitev, ne da bi vsiljevala določen pogled ali ukrepanje (Liarakou idr., 2011). Avtorji (Olsson idr., 2022) so na vzorcu 760 švedskih dijakov, starih od 17 do 19 let, v obdobju več kot dveh let, preučevali, kako izobraževanje za trajnostnost vpliva na samoznan razvoj akcijske kompetence za trajnost glede na tri ključne komponente: znanje o možnostih za ukrepanje, zaupanje v lastno sposobnost vplivanja in pripravljenost za ukrepanje. Ugotovili so, da izobraževanje za trajnostni razvoj pozitivno vpliva na razvoj akcijske kompetence pri dijakih, zlasti na področju znanja in pripravljenosti za ukrepanje, ne pa tudi pri komponenti zaupanja v lastno sposobnost vplivanja. Raziskava poudarja, da razvoj akcijske kompetence zahteva čas in kontinuirano vključevanje izobraževanja za trajnostni razvoj v formalno izobraževanje.

Sprememba vedenja, posameznikovih navad je, kot vidimo, zelo kompleksna in tudi zahtevna. V kontekstu okoljske trajnostnosti, ki je obravnavana kot ključna kompetenca 21. stoletja (Bianchi, 2022; Poročilo komisije, 2025), je aktivno okoljsko državljanstvo (projekt »Mladi za zeleno aktivno državljanstvo«, 2022, Drobne idr., 2016) prepoznano kot osrednji element preoblikovanja družbenih struktur.

Na prookoljsko delovanje mladih pomembno vpliva projektno učenje, usmerjeno v skupnost. Sodelovanje v takšnih projektih krepi osebne norme odgovornosti, pripravljenosti za sprejemanje okolju prijaznih odločitev in večja občutke odgovornosti za okolje (González & Pérez, 2022). Rezultati raziskave (Gonçalves idr., 2021) npr. kažejo, da so programi, ki krepijo okoljsko pismenost in omogočajo participativne pristope, povezani z večjo verjetnostjo okoljsko odgovornega ravnanja pri mladih. Njihova sposobnost, da prepoznajo povezave med okoljskimi, socialnimi in ekonomskimi razsežnostmi sodobnih kriz, deluje transformativno in vodi k bolj pravični in odporni družbi. Tako so državljani, ki so sposobni systemskega razmišljanja, refleksije, solidarnosti in kritične presoje, razumljeni kot spodbujevalci družbenih sprememb (Poročilo komisije, 2025). S svojo udeležbo v procesih odločanja, z zgledom in ozaveščanjem prispevajo k oblikovanju trajnostnih vzorcev vedanja tako v zasebnem kot javnem življenju, s samostojnimi ali skupinskimi akcijami na lokalni, nacionalni in globalni ravni. S tem prispevajo k reševanju okoljskih problemov, preprečevanju novih okoljskih težav ter spodbujanju trajnostnih rešitev. Pri tem razvijajo zdrav in spoštljiv odnos do narave, kar naprej prispeva k dolgoročnemu ravnovesju med človekom in okoljem (Pallett, 2017). Izobraževanje in spodbujanje aktivnega okoljskega državljanstva tako predstavljata temelj uspeha okoljske politike (Hadjichambis & Paraskeva-Hadjichambis, 2020).

Raziskava OECD (2020) poudarja, da je aktivna participacija mladih v okoljskih vprašanjih tesno povezana z občutkom pripadnosti, samoučinkovitosti in zaupanjem v demokratične institucije. Ojala (2012) piše tudi o pomenu upanja oziroma verjetja, da lahko jaz kot posameznik nekaj spremenim.

1.3 (Digitalno) komuniciranje okoljske krize: potenciali, izzivi, dileme

Pri uspešnem vključevanju mladih v reševanje okoljske problematike so, kot smo že zapisali, pomembni verodostojno informiranje, ozaveščanje, razvoj pripravljenosti in kompetenc za kritično ter aktivno udeležbo, tudi preko formalnega izobraževanja

na različnih ravneh šolanja. Pri tem pa ni dovolj zgolj prenos informacij. Ključen je način komuniciranja, ki naj temelji na odprtem dialogu, grajenju zaupanja, priznavanju raznolikih perspektiv ter uporabi čustveno in kulturno relevantnih narativov (Moser, 2010). Učinkovito komuniciranje okoljske krize mora nagovarjati tako kognitivno razumevanje kot tudi vrednotno in čustveno odzivanje – predvsem pri mladih, ki pogosto bolj kot suhoparne znanstvene podatke odzivno sprejemajo zgodbe z osebnim, skupnostnim ali moralnim nabojem (O'Neill & Nicholson-Cole, 2009).

Pomemben izziv sodobnega okoljskega komuniciranja predstavlja tudi digitalno okolje. Digitalna zelena komunikacija se nanaša na uporabo digitalnih kanalov – kot so družbena omrežja, spletne platforme, podkasti, blogi in interaktivne aplikacije – za ozaveščanje, izobraževanje in mobilizacijo posameznikov k okoljsko odgovornemu ravnanju. Raziskave kažejo, da je digitalno okolje še posebej pomembno za mlade generacije, ki večino informacij pridobivajo prek spleta. Po podatkih raziskave Evrobarometra (European Commission, 2021) več kot 70 % mladih do 24 let poroča, da se o podnebnih spremembah najpogosteje informirajo prek družbenih omrežij, ki mladim omogočajo soustvarjanje okoljskih vsebin in možnost izmenjave pogledov ter povezovanje (de Moor idr., 2020). Različne spletne platforme tako presegajo zgolj informiranje, saj vključujejo gradnjo skupnosti, spodbujanje participacije in oblikovanje okoljske identitete (Hestres & Hopke, 2017).

Ob koristih spletnega komuniciranja okoljske krize, kot so preseganje prostorsko-časovnih omejitev pri širjenju informacij, dostop do širšega občinstva ter večja avtonomija okoljskih organizacij pri komuniciranju, avtorji obravnavajo tudi negativne posledice teh tehnologij (Jacqmarcq, 2021; Pezzullo & Cox, 2018). Te so predvsem tveganje površinske angažiranosti širšega občinstva in s tem oslabitev učinkovitega aktivizma. Problem digitalne okoljske komunikacije predstavljajo tudi dezinformacije, površinsko prebiranje vsebin, poenostavljanje kompleksnih problemov, odsotnost kritične refleksije in preobremenjenost z okoljskimi informacijami (Veltri & Atanasova, 2017). Obstaja tudi tveganje, da digitalna komunikacija o okoljski krizi postane moralizirajoča, alarmistična ali apatična, kar lahko negativno vpliva na pripravljenost za dejansko prookoljsko delovanje (O'Neill & Nicholson-Cole, 2009) oziroma so trditve manipulativne (Pezzullo & Cox, 2018).

Uspešne prakse opozarjajo, da morajo biti digitalna okoljska sporočila empatična, vizualno privlačna, lokalno relevantna in vrednotno usklajena s ciljno skupino. Pomembno je tudi vključevanje t. i. mikro vplivnežev, ki so v manjših spletnih skupnostih bolj priznani kot strokovnjaki (Schäfer & Taddicken, 2015). A Jacqmarcq (2021) opozori tudi na strukturno odvisnost okoljskega gibanja od neoliberalnih elit. Ustvarjanje medijsko privlačnih vsebin ustreza logiki korporativnih medijev ter tržni obravnavi narave, ki je v nasprotju z idejo njenega varstva.

Digitalna okoljska komunikacija ne prinaša le novih priložnosti za vključevanje mladih v okoljske razprave, temveč tudi pomembna etična vprašanja, povezana z odgovornostjo, s transparentnostjo in z integriteto sporočil. Etična okoljska komunikacija v digitalnem okolju mora spoštovati načela resnicoljubnosti, dostopnosti, vključevanja in nediskriminacije (Bowen, 2010). Zlasti pri ranljivejših ciljnih skupinah, kot so mladi, je nujno upoštevati psihosocialne učinke podnebnih sporočil – vključno z anksioznostjo, izgorelostjo ali občutki nemoči (Hickman idr., 2021; Cosh idr. 2024; Plohl idr., 2023). Zato je naloga učiteljev (pa tudi nevladnikov in spletnih vplivnežev), da o okoljski krizi govorijo argumentirano, preverljivo in vrednotno uravnoteženo (Pezzullo & Cox, 2018). Z vidika vzgojno-izobraževalnega dela je ključnega pomena, da se mlade ne spodbuja zgolj k “deljenju” vsebin, temveč tudi k refleksiji o virih, motivih in učinkih objav, ki jih ustvarjajo, ali se z njimi srečujejo. Etična dimenzija okoljske komunikacije (Couldry & Mejias, 2019) se tako neposredno povezuje z razvojem digitalne odgovornosti, kritičnega mišljenja in medijske pismenosti.

2 Empirični del

2.1 Raziskovalni problem

Študenti so prihodnja generacija voditeljev, učiteljev, znanstvenikov in inovatorjev. Soustvarjajo okolje, v katerem bodo živeli oni sami in njihovi potomci, zato je njihovo sodelovanje pri kreiranju trajnostne prihodnosti nujno. Pri tem je pomembno, da vemo, kako zaznavajo okoljsko krizo in kakšne izzive vidijo pri njenem obvladovanju.

Podrobneje nas je zanimalo, kako študenti UM (v nadaljevanju študenti) zaznavajo oziroma ocenjujejo:

- okoljsko problematiko v Sloveniji in skrb za okoljska vprašanja,
- odgovornost različnih deležnikov pri reševanju okoljske krize,
- lastno prookoljsko delovanje,
- ovire lastnega prookoljskega delovanja,
- željo po informiranosti in izobraževanju na področju okoljske krize,
- ponudbo vsebin na temo okoljske krize na UM in
- priložnosti UM pri naslavljanju okoljskih izzivov.

Pri vsem navedenem so nas zanimale razlike med študenti glede na spol in stopnjo študija, pri vprašanju o ovirah pa tudi razlike med njimi v samooceni materialnega položaja gospodinjstva, v katerem živijo. Poleg navedenega smo raziskali še nekatere povezave med spremenljivkami. Zanimalo nas je, ali:

- študente, ki zaznavajo višjo stopnjo problematičnosti okoljskih vprašanj v Sloveniji, tudi bolj skrbijo okoljski problemi in ali po samooceni bolj prookoljsko delujejo ter imajo večjo željo po informiranju in učenju o okoljski krizi;
- imajo študenti, ki so bolj prepričani v odgovornost vsakega posameznika pri obvladovanju okoljske krize, večjo željo po informiranosti in učenju o okoljski krizi in po samooceni bolj prookoljsko delujejo.

2.2 Vzorec

V raziskavi je sodelovalo 435 študentov različnih fakultet UM, ki so bili izbrani priložnostno. V vzorcu je bilo 63 % žensk, 34,2 % moških, 2,8 % anketirancev pa na vprašanje ni želelo odgovoriti. Glede na stopnjo izobraževanja je bilo v vzorec vključenih 69 % študentov prve in 31 % študentov druge stopnje. Glede na materialni položaj gospodinjstva je bila struktura vzorca naslednja: dobra polovica (50,8 %) je izbrala odgovor povprečen, dobra tretjina (32,4 %) nadpovprečen, 9,7 % podpovprečen, 2,3 % zelo nadpovprečen, 0,9 % zelo podpovprečen, 3,9 % pa jih na vprašanje ni želelo odgovoriti.

2.3 Instrument

Podatke smo pridobili s pomočjo anonimnega spletnega anketnega vprašalnika, ki ga je za namene projekta ZELE.N.KOM oblikovala raziskovalna ekipa, sestavljena iz strokovnjakov, ki pokrivajo različna raziskovalna področja. Vprašalnik je vseboval več različnih vsebinskih sklopov. V veliki meri smo se naslanjali na vprašanja *Posebnega Evrobarometra 513* (European Commission, 2021). Vprašanja smo po strokovni presoji prilagodili, spremenili, dopolnili, skrajšali; predvsem z namenom, da vprašalnik ne bi bil predolg. Izhajali smo iz naslednjih vprašanj (prav tam): QB3 – skrb glede različnih aktualnih svetovnih problemov, QB1a – odgovornost za reševanje okoljske krize in QB6 – prookoljsko delovanje. Druga v prispevku uporabljena vprašanja anketnega vprašalnika so se nanašala na informiranost, izobraževanje in ponudbo vsebin na temo okoljske krize na UM, ki smo jih oblikovali sami za potrebe raziskave. V nadaljevanju predstavljamo tista vprašanja, ki so relevantna za ta prispevek.

Zaznavanje okoljske problematike v Sloveniji smo merili s pomočjo lestvice s 6 postavkami (graf 1). Udeleženci so za vsako postavko ocenili stopnjo problematičnosti na petstopenjski Likertovi lestvici, kjer je 1 pomenilo "*Sploh ni problematično.*", 5 pa "*Zelo je problematično.*". Lestvica ima ustrezno notranjo konsistentnost ($\alpha = 0,795$).

Skrb glede različnih aktualnih svetovnih problemov smo merili s pomočjo lestvice z 22 postavkami, ki je zajemala širok spekter okoljskih, družbenih in ekonomskih izzivov. Udeleženci so za vsako postavko ocenili stopnjo skrbi na petstopenjski Likertovi lestvici, kjer je 1 pomenilo "*Sploh me ne skrbi.*", 5 pa "*Zelo me skrbi.*". Za preverjanje dimenzionalnosti lestvice skrbi glede različnih aktualnih svetovnih problemov smo izvedli eksploratorno faktorsko analizo z metodo glavne komponente in rotacijo Promax ter na podlagi analize izločili 5 postavk, ki so izkazovale nizke faktorske obremenitve, slabo komunalnost ali slabo vsebinsko ustreznost. Končna faktorska struktura je razkrila tri latentne dejavnike, ki jih interpretiramo kot: okoljske probleme (5 postavk, npr. podnebne spremembe, izguba biotske raznovrstnosti), družbene probleme (5 postavk, npr. migracije, terorizem) in finančne probleme (7 postavk, npr. dvig cen, nizka kupna moč prebivalstva). Ti trije faktorji skupaj pojasnjujejo pomemben delež skupne variance vseh spremenljivk (58,463 %) in tvorijo osnovo za nadaljnje analize skrbi študentov

glede globalnih vprašanj. Podlestvice imajo ustrezno notranjo konsistentnost (okoljski problemi: $\alpha = 0,889$, družbeni problemi: $\alpha = 0,750$ in finančni problemi: $\alpha = 0,837$).

Odgovornost za reševanje okoljske krize smo preverjali z vprašanjem, v kolikšni meri so naštetih deležniki (graf 2) odgovorni za reševanje okoljske krize. Udeleženci so oceno za vsakega deležnika podali na petstopenjski Likertovi lestvici, kjer je 1 pomenilo "*Sploh niso.*", 5 pa "*So v zelo veliki meri.*"

Prookoljsko delovanje smo preverjali z lestvico, ki je vključevala dejanja na različnih področjih (npr. uporaba lokalne in sezonske hrane, poraba energije, izbira prevoza, nakupovalne navade, ravnanje z odpadki in družbena angažiranost za povečanje ekološke ozaveščenosti), ki kažejo na posameznikovo aktivno delovanje v smeri zmanjševanja okoljske krize. Lestvica vsebuje 26 postavk, anketiranci pa so ocenjevali pogostost izvajanja posameznih dejanj od 1 "*Nikoli.*" do 5 "*Zelo pogosto.*". Lestvica ima ustrezno notranjo konsistentnost ($\alpha = 0,868$).

Zaznavanje ovir prookoljskega delovanja smo merili s pomočjo lestvice s 6 postavkami (graf 3). Udeleženci so za vsako postavko na petstopenjski Likertovi lestvici ocenili, koliko jih posamezni dejavnik ovira, pri čemer je 1 pomenilo "*Sploh me ne ovira.*", 5 pa "*Zelo me ovira.*". Lestvica kaže na ustrezno notranjo konsistentnost ($\alpha = 0,762$).

Izraženo željo po informiranosti in izobraževanju na področju okoljske krize smo preverjali s pomočjo lestvice s 5 postavkami (graf 4). Udeleženci so za vsako postavko na petstopenjski Likertovi lestvici ocenili, koliko se z njo strinjajo, pri čemer je 1 pomenilo "*Sploh se ne strinjam.*", 5 pa "*Povsem se strinjam.*". Lestvica kaže na ustrezno notranjo konsistentnost ($\alpha = 0,905$).

Ponudbo vsebin o okoljski problematiki na UM smo preverjali z dvema vprašanjema. Študente smo vprašali, kako ocenjujejo ponudbo vsebin na temo okoljske krize zunaj svojega študijskega programa in v okviru študijskega programa na UM. Respondenti so lahko izbrali enega od 6 odgovorov (graf 5).

Priložnosti UM pri naslavljanju okoljskih izzivov smo merili s pomočjo lestvice s 7 postavkami (graf 6). Udeleženci so za vsako postavko na petstopenjski Likertovi lestvici ocenili, koliko se z njo strinjajo, pri čemer je 1 pomenilo "*Sploh se ne strinjam.*", 5 pa "*Povsem se strinjam.*".

2.4 Postopki zbiranja podatkov

Vprašalnik je bil objavljen na spletni strani <https://www.1ka.si/> in je bil aktiven od 9. 2. 2023 do 21. 3. 2023. Povezava do vprašalnika je bila študentom UM poslana po elektronski pošti, k izpolnjevanju pa smo jih spodbujali po ustaljenih kanalih UM in preko socialnih omrežij. Vprašalnik je bil anonimen, sodelovanje študentov v raziskavi pa je bilo prostovoljno. Udeleženci so lahko brez kakršnih koli posledic prekinili izpolnjevanje anketnega vprašalnika.

2.5 Postopki obdelave podatkov

Najprej smo uredili zbrane podatke študentov. Od prvotnega vzorca ($n = 630$) smo izločili vse študente tretje stopnje študija ($n = 19$), ki so bili starejši, po predvidevanjih že zaposleni, kar bi se utegnilo izraziti na njihovih pogledih na okoljsko problematiko. Nato smo odstranili respondente, ki so predčasno prekinili izpolnjevanje anketnega vprašalnika, tiste, ki niso odgovorili na demografska vprašanja, relevantna za naš prispevek, in tiste, ki so imeli večji odstotek manjkajočih odgovorov. Končni vzorec je tako vključeval 435 študentov 1. in 2. stopnje študija na UM.

Podatke smo analizirali s programom SPSS, različica 29, na ravni deskriptivne in inferenčne statistike. Pri analizi podatkov smo uporabili različne statistične postopke: za ugotavljanje razlik med študenti glede na spol, stopnjo študija in materialni položaj gospodinjska študentov smo uporabili Mann-Whitneyev U-preizkus (Z) ter Kruskal-Wallisov test (H). Za primerjave rezultatov lestvic med dvema skupinama smo uporabili t-test (oziroma aproksimativni t-test) za neodvisne vzorce (t), za primerjave med več skupinami pa analizo variance (ANOVA). Razlike v frekvencah med kategorialnimi spremenljivkami smo preverjali s χ^2 -preizkusom (χ^2), pri čemer smo po potrebi upoštevali Likelihood Ratio. Za analizo povezanosti med kvantitativnimi spremenljivkami smo uporabili Pearsonov korelacijski koeficient (r). Pri izračunih razlik med študenti glede na spol smo upoštevali

odgovore moški in ženski spol, posameznike, ki niso želeli opredeliti spola, smo izločili iz nadaljnje analize ($n = 423$). Prav tako smo pri izračunih razlik med študenti glede na materialni položaj gospodinjstva, v katerem živijo, izločili tiste, ki na vprašanje niso želeli odgovoriti ($n = 418$).

2.6 Rezultati

V nadaljevanju rezultate predstavljamo po posameznih vsebinskih sklopih.

2.6.1 Zaznavanje okoljske problematike v Sloveniji in skrb glede okoljskih vprašanj

Študente smo povprašali, katera okoljska vprašanja so po njihovem mnenju v Sloveniji najbolj problematična.

Graf 1: Srednje vrednosti zaznav problematičnosti okoljskih vprašanj v Sloveniji



Opomba: N = 435, *N = 434, **N = 433.

V grafu 1 pokažemo, da študenti med najbolj problematičnimi okoljskimi vprašanji v Sloveniji zaznavajo uničevanje narave (pozidava rodovitne zemlje, izsekavanje gozda), nekoliko manj onesnaženost okolja z odpadki in podnebne spremembe. Neopredeljeni so bili glede izgube biotske raznovrstnosti (zmanjševanje števila in/ali

izumiranje vrst), medtem ko kakovosti pitne vode in kakovosti zraka ne zaznavajo kot problematični.

Med študenti in študentkami so se pokazale statistično pomembne razlike pri vseh okoljskih vprašanjih, in sicer študentke vsa okoljska vprašanja zaznavajo kot bolj problematična v primerjavi s študenti (kakovost zraka: $Z = -4,157$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 2,81$, $SD = 0,92$; študenti: $M = 2,40$, $SD = 1,05$; kakovost pitne vode: $Z = -3,316$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 2,60$, $SD = 1,21$; študenti: $M = 2,23$, $SD = 1,26$; podnebne spremembe: $Z = -3,100$; $p = 0,002$; študentke: $M = 3,39$, $SD = 0,93$; študenti: $M = 3,03$, $SD = 1,15$; onesnaženost okolja z odpadki: $Z = -2,578$; $p = 0,010$; študentke: $M = 3,48$, $SD = 0,93$; študenti: $M = 3,18$, $SD = 1,02$; izguba biotske raznovrstnosti: $Z = -3,232$; $p = 0,001$; študentke: $M = 3,11$, $SD = 1,02$; študenti: $M = 2,79$, $SD = 1,09$ in uničevanje narave: $Z = -3,431$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 3,69$, $SD = 1,04$; študenti: $M = 3,28$, $SD = 1,19$).

Med študenti se glede na stopnjo izobraževanja pri nobenem od okoljskih vprašanj ni pokazala statistično pomembna razlika.

V nadaljevanju nas je zanimalo, v kolikšni meri študente skrbijo posamezni problemi. Kot smo navedli že zgoraj, smo na osnovi faktorске analize oblikovali tri latentne dejavnike: okoljske, družbene in finančne probleme.

Pokazalo se je, da izmed navedenih študente najbolj skrbijo finančni problemi ($M = 25,95$, $N = 432$, $SD = 5,50$), sledijo okoljski problemi ($M = 20,04$, $N = 434$, $SD = 4,55$), najmanj pa jih skrbijo družbeni problemi ($M = 16,43$, $N = 433$, $SD = 4,33$).

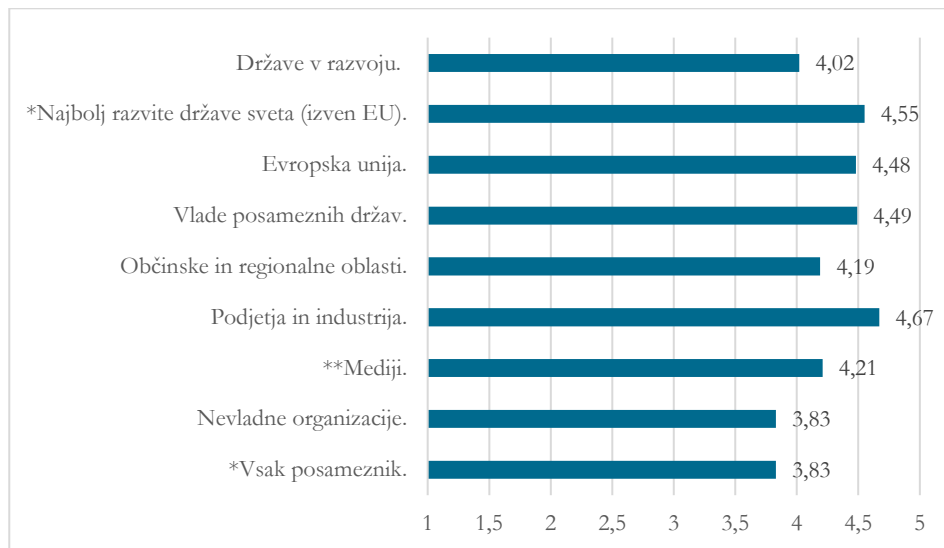
Primerjava med študentkami in študenti pokaže, da študentke bolj kot študente skrbi tako za finančne ($t = 5,016$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 26,89$, $SD = 5,06$; študenti: $M = 24,19$, $SD = 5,65$), okoljske ($t = 5,303$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 20,92$, $SD = 3,88$; študenti: $M = 18,34$, $SD = 5,21$) kot družbene probleme ($t = 3,944$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 17,09$, $SD = 4,01$; študenti: $M = 15,32$, $SD = 4,59$).

Med študenti se glede na stopnjo izobraževanja pri nobeni skupini problemov ni pokazala statistično pomembna razlika.

2.6.2 Odgovornost za reševanje okoljske krize

Zanimalo nas se, kako študenti zaznavajo odgovornost posameznih deležnikov pri premagovanju okoljske krize.

Graf 2: Srednje vrednosti ocen odgovornosti za reševanje okoljske krize



Opomba: N = 435, *N = 434 in **N = 433.

Študenti so odgovornost vseh deležnikov pri reševanju okoljske krize ocenili precej visoko (graf 2). Največjo odgovornost za reševanje okoljske krize so pripisali podjetjem in industriji, visoko pa so uvrstili tudi najbolj razvite države sveta (izven EU), vlade posameznih držav in Evropsko unijo. Najmanjšo odgovornost za reševanje okoljske krize so pripisali nevladnim organizacijam in posameznikom. Čeprav so slednjima dejavnikoma pripisali najmanjšo odgovornost med navedenimi dejavniki, pa ni mogoče prezreti, da je ta ocena še vedno visoka ($M = 3,83$).

Študentke so pri reševanju okoljske krize pripisale večjo odgovornost kot študenti naslednjim deležnikom: posameznikom ($Z = -3,501$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 4,02$, $SD = 1,02$; študenti: $M = 3,53$, $SD = 1,33$), nevladnim organizacijam ($Z = -4,709$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 4,05$, $SD = 0,94$; študenti: $M = 3,43$, $SD = 1,31$), medijem ($Z = -2,916$; $p = 0,004$; študentke: $M = 4,33$, $SD = 0,84$; študenti: $M = 3,99$, $SD = 1,13$), občinskim in regionalnim oblastem ($Z = -3,491$; $p = < 0,001$;

študentke: $M = 4,32$, $SD = 0,88$; študenti: $M = 3,95$, $SD = 1,07$) in najbolj razvitim državam sveta (izven EU) ($Z = -2,220$; $p = < 0,026$; študentke: $M = 4,63$, $SD = 0,72$; študenti: $M = 4,39$, $SD = 1,01$).

Glede na stopnjo študija se je razlika med študenti pokazala pri medijih ($Z = 2,504$; $p = 0,012$; študenti 1. stopnje: $M = 4,13$, $SD = 0,99$; študenti 2. stopnje: $M = 4,37$, $SD = 0,89$), vladah posameznih držav ($Z = 2,299$; $p = 0,022$; študenti 1. stopnje: $M = 4,42$, $SD = 0,95$; študenti 2. stopnje: $M = 4,63$, $SD = 0,73$), Evropski uniji ($Z = 2,154$; $p = 0,031$; študenti 1. stopnje: $M = 4,41$, $SD = 0,94$; študenti 2. stopnje: $M = 4,61$, $SD = 0,75$) in pri državah v razvoju ($Z = 2,407$; $p = 0,016$; študenti 1. stopnje: $M = 3,92$, $SD = 1,15$; študenti 2. stopnje: $M = 4,22$, $SD = 0,98$). V vseh primerih so večjo odgovornost navedenim deležnikom pripisali študenti druge stopnje kot študenti prve stopnje.

2.6.3 Prookoljsko delovanje študentov

Rezultati t-preizkusa so pokazali, da med študentkami in študenti obstaja statistično pomembna razlika v prookoljskem delovanju ($t = 4,496$, $p = < 0,001$), in sicer študentke ($M = 83,30$, $SD = 14,43$) po samooceni bolj prookoljsko delujejo kot študenti ($M = 76,65$, $SD = 14,09$).

Med študenti se v prookoljskem delovanju glede na stopnjo študija statistično pomembna razlika ni pokazala, prav tako pa se razlika ni pokazala med študenti glede na samooceno materialnega položaja gospodinjstva, v katerem živijo.

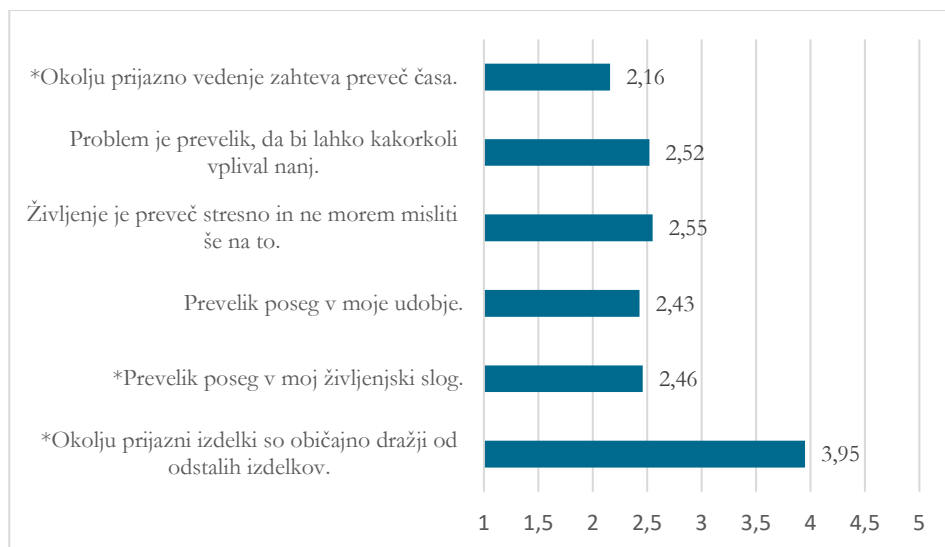
2.6.4 Ovire prookoljskega delovanja

Zanimalo nas je, kaj je tisto, kar študente najbolj ovira pri prookoljskem delovanju. Rezultati so prikazani v grafu 3.

Daleč največja ovira prookoljskega delovanja je po ocenah študentov finančni vidik. Vsi drugi dejavniki, ki so predstavljeni v grafu, študentom ne predstavljajo ovir (srednje vrednosti so pod 3). Študenti pogosteje kot študentke navajajo, da bi prookoljsko delovanje pomenilo prevelik poseg v njihov življenjski slog ($Z = 2,764$; $p = < 0,006$; študenti: $M = 2,68$, $SD = 1,19$; študentke: $M = 2,34$, $SD = 0,96$) in v

njihovo udobje ($Z = 2,266$; $p = < 0,023$; študenti: $M = 2,60$, $SD = 1,14$; študentke: $M = 2,33$; $SD = 1,02$).

Graf 3: Srednje vrednosti ocen ovir prookoljskega delovanja



Opomba: $N = 435$, $*N = 434$.

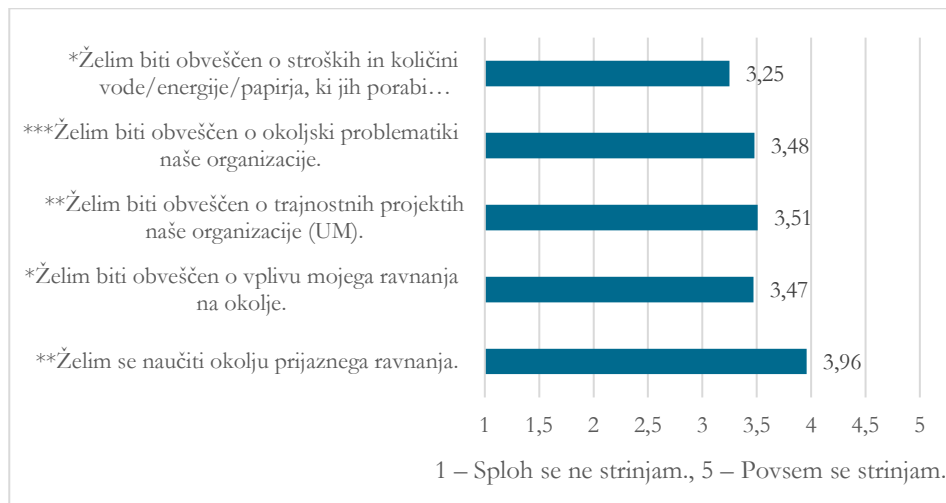
Študenti prve stopnje pogosteje kot študenti druge stopnje odgovarjajo, da je življenje preveč stresno in da ne morejo misliti še na okoljske probleme ($Z = -2,325$; $p = 0,020$; študenti 1. stopnje: $M = 2,64$, $SD = 1,25$; študenti 2. stopnje: $M = 2,36$, $SD = 1,21$).

Razlika se je pokazala med študenti glede na materialni položaj, in sicer pri postavki: »... okolju prijazni izdelki so običajno dražji od ostalih«. Pričakovano so tisti, ki so materialni položaj gospodinjstva, v katerem živijo, ocenili kot nižji, pogosteje odgovorili, da jih pri prookoljskem delovanju ovirajo višje cene okolju prijaznih izdelkov od ostalih izdelkov, kot so to ocenili anketiranci z višjo oceno materialnega položaja gospodinjstva, v katerem živijo ($H(4) = 34,107$, $p < 0,001$). Post hoc-test z Bronferronijevo korekcijo je razkril, da obstaja razlika med naslednjimi skupinami: zelo nadpovprečni in povprečni ($p = 0,035$); zelo nadpovprečni in podpovprečni ($p = 0,000$); zelo nadpovprečni in zelo podpovprečni ($p = 0,028$); nadpovprečni in podpovprečni ($p = 0,000$) in povprečni in podpovprečni ($p = 0,007$).

2.6.5 Želja po informiranosti in izobraževanju na področju okoljske krize

Zanimalo nas je, v kolikšni meri si želijo biti študenti obveščeni in se izobraževati o okoljski problematiki. Podatki so predstavljeni v grafu 4.

Graf 4: Srednje vrednosti ocen želja po informiranosti in izobraževanju



Opomba: *N = 432, **N = 431, ***N = 430.

Odgovori študentov kažejo, da jih okoljska problematika zanima. Strinjali so se, da želijo biti obveščeni o stroških in količini vode/energije/papirja, ki jih porabi njihova organizacija (fakulteta, oddelek), o okoljski problematiki organizacije (fakulteta, oddelek), o trajnostnih projektih organizacije (UM) in o vplivu njihovega ravnanja na okolje. Srednje vrednosti pri vseh navedenih trditvah so bile med 3,25 in 3,51. Odstopa srednja vrednost trditve, da se želijo naučiti okolju prijaznega ravnanja, ki je dosegla vrednost 3,96.

Študentke so se bolj kot študenti strinjale, da želijo biti obveščene o okoljski problematiki organizacije (fakulteta, oddelek) ($Z = -3,581$; $p < 0,001$; študentke: $M = 3,66$, $SD = 1,24$; študenti: $M = 3,13$, $SD = 1,45$), o trajnostnih projektih organizacije (UM) ($Z = -3,216$; $p = 0,001$; študentke: $M = 3,67$, $SD = 1,28$; študenti: $M = 3,18$, $SD = 1,46$) in o vplivu njihovega ravnanja na okolje ($Z = -5,246$; $p < 0,001$; študentke: $M = 3,71$, $SD = 1,18$; študenti: $M = 2,99$, $SD = 1,35$). Študentke so se prav tako bolj kot študenti strinjale, da se želijo naučiti okolju prijaznega

ravnanja ($Z = -6,082$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 4,22$, $SD = 1,02$; študenti: $M = 3,48$, $SD = 1,29$).

Med študenti so se pokazale nekatere razlike tudi glede na stopnjo študija, in sicer so se študenti 2. stopnje študija bolj kot študenti 1. stopnje strinjali, da želijo biti obveščeni o stroških in količini vode/energije/papirja, ki jih porabi njihova organizacija (fakulteta, oddelek) ($Z = 2,390$; $p = 0,017$; študenti 2. stopnje: $M = 3,49$, $SD = 1,43$; študenti 1. stopnje: $M = 3,14$, $SD = 1,43$), o trajnostnih projektih organizacije (UM) ($Z = 2,042$; $p = 0,041$; študenti 2. stopnje: $M = 3,70$, $SD = 1,33$; študenti 1. stopnje: $M = 3,43$, $SD = 1,35$) in o vplivu njihovega ravnanja na okolje ($Z = 2,664$; $p = 0,008$; študenti 2. stopnje: $M = 3,71$, $SD = 1,21$; študenti 1. stopnje: $M = 3,36$, $SD = 1,30$). Med študenti se v navedenem glede na ocenjeni materialni položaj gospodinjstva, v katerem živijo, niso pokazale statistično pomembne razlike.

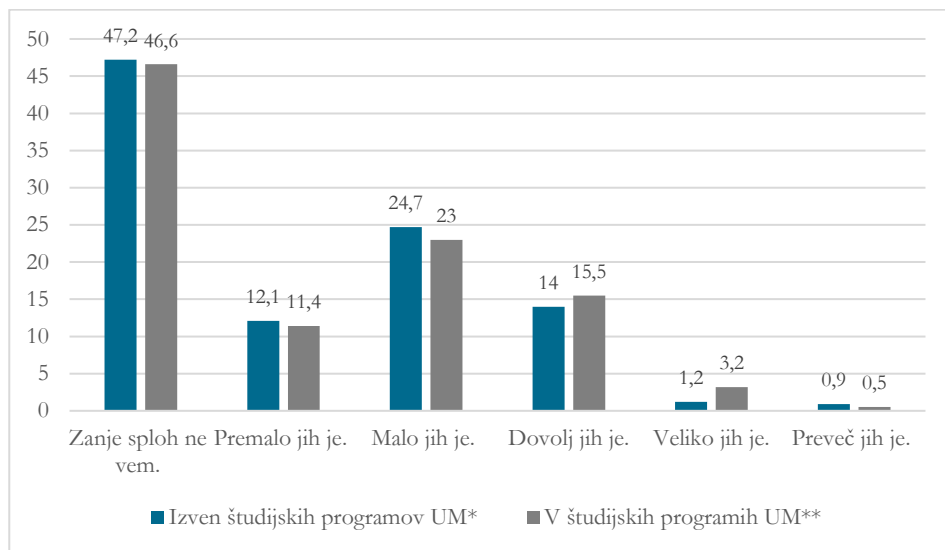
2.6.6 Ponudba vsebin na temo okoljske krize na UM

V nadaljevanju (graf 5) predstavljamo ponudbo vsebin o okoljski krizi na UM, v posameznih študijskih programih in izven njih.

Iz grafa 5 je razvidno, da skoraj polovica anketiranih študentov sploh ne pozna ponudbe vsebin na temo okoljske krize v posameznih študijskih programih in izven njih na UM. Drugi najpogostejši odgovor je bil, da je ponudbe tovrstnih vsebin malo. Samo okrog 15 % študentov je odgovorilo, da jih je dovolj.

Rezultati χ^2 -preizkusa kažejo na statistično značilne razlike med študentkami in študenti v zaznavanju ponudbe vsebin o okoljski problematiki izven posameznih študijskih programov ($\chi^2 = 14,456$, $p = 0,012$) in v posameznih študijskih programih UM ($\chi^2 = 19,078$, $p = 0,02$). V obeh primerih je večji delež študentk kot študentov navedel, da za vsebine sploh ne vedo. Prav tako so študentke pogosteje kot študenti odgovorile, da je ponudbe vsebin na temo okoljske problematike v študijskih programih premalo, malo ali dovolj, medtem ko so študenti pogosteje odgovorili, da je vsebin veliko. Študentke so pogosteje kot študenti odgovorile tudi, da je v okviru njihovega študijskega programa vsebin premalo, malo, dovolj in veliko, študenti pa so pogosteje menili, da jih je preveč.

Graf 5: Odstotne frekvence ocen ponudbe vsebin o okoljski krizi na UM, v posameznih študijskih programih in izven njih



*N = 430, **N = 431.

Razlike med študenti glede na stopnjo študija se v navedenih odgovorih niso pokazale.

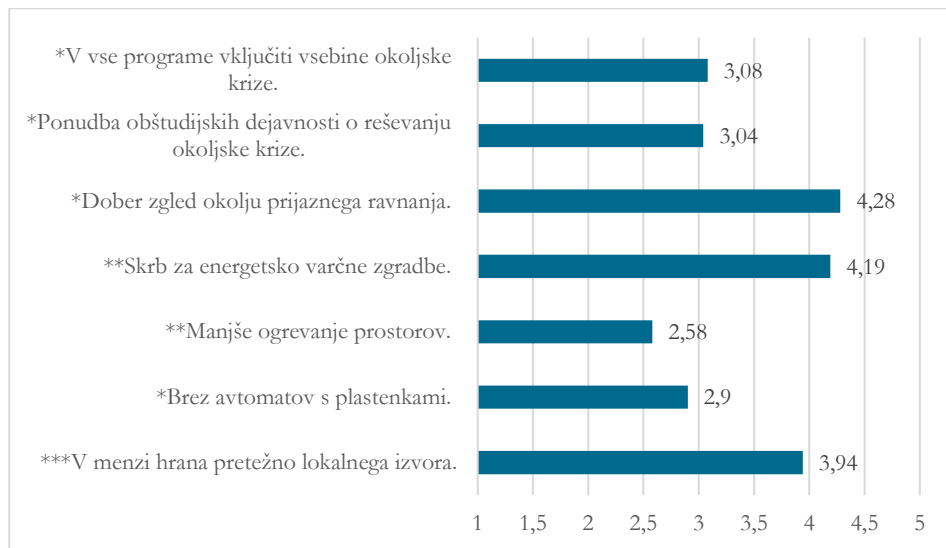
2.6.7 Priložnosti UM pri naslavljanju okoljskih izzivov

Študenti so se najbolj strinjali, da lahko UM pri naslavljanju okoljskih problemov predstavlja zgled okolju prijaznega ravnanja. Prav tako so se v veliki meri strinjali, da bi morala poskrbeti za energetske varčnosti vseh svojih zgradb ter da bi morala v študentski menzi ponujati hrano pretežno lokalnega izvora. Študenti so bili neopredeljeni glede želje, da bi UM ponudila občudijske dejavnosti na temo reševanja okoljske krize in glede vključevanja vsebin okoljske krize v vse študijske programe. Najmanj so se strinjali, da bi morala UM naslavljalati okoljske izzive z manjšim ogrevanjem prostorov.

Z odstranitvijo avtomatov s plastenkami kot pomoč pri obvladovanju okoljske krize so se bolj strinjale študentke kot študenti ($Z = -3,014$; $p = 0,003$; študentke: $M = 3,04$, $SD = 1,40$; študenti: $M = 2,62$, $SD = 1,32$). Študentke so se prav tako bolj strinjale kot študenti, da si želijo ponudbe občudijske dejavnosti na temo reševanja

okoljske krize ($Z = -3,593$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 3,21$, $SD = 1,26$; študenti: $M = 2,72$, $SD = 1,32$) in da bi bilo v vse študijske programe treba vključiti vsebine okoljske krize ($Z = -5,037$; $p = < 0,001$; študentke: $M = 3,34$, $SD = 1,30$; študenti: $M = 2,62$, $SD = 1,38$).

Graf 6: Srednje vrednosti trditev o priložnostih UM pri naslavljanju okoljske krize



Opomba: *N = 430, **N = 429, ***N = 427.

Študenti 2. stopnje so se bolj strinjali kot študenti 1. stopnje, da bi v študentski menzi morali ponujati hrano pretežno lokalnega izvora ($Z = 2,099$; $p = < 0,036$; študenti 2. stopnje: $M = 4,12$, $SD = 0,91$; študenti 1. stopnje: $M = 3,86$, $SD = 1,09$) in da bi na UM morali v vse študijske programe vključiti vsebine okoljske krize ($Z = 2,265$; $p = < 0,024$; študenti 2. stopnje: $M = 3,30$, $SD = 1,46$; študenti 1. stopnje: $M = 2,99$, $SD = 1,32$).

2.6.8 Od zaznavanja okoljske problematike in skrbi do prookoljskega delovanja

Ob koncu so nas zanimale še povezave med nekaterimi spremenljivkami. Rezultati kažejo na več statistično značilnih povezav (tabela 1).

Tabela 1: Korelacije med obravnavanimi spremenljivkami

	M	N	SD	1	2	3	4	5	6
1. Okoljska problematika v Sloveniji.	3,05	432	0,75	1					
2. Okoljska skrb.	4,01	434	0,91	0,508**	1				
3. Odgovornost posameznika.	3,83	434	1,16	0,192**	0,307**	1			
4. Prookoljsko delovanje.	3,11	422	0,56	0,309**	0,521**	0,289**	1		
5. Ovire prookoljskega delovanja.	2,68	433	0,75	-0,071	-0,176**	-0,228**	-0,259**	1	
6. Želja po učenju in informiranosti.	3,53	428	1,12	0,309**	0,552**	,298**	0,483**	-0,197**	1

Opombe: * $p < ,05$; ** $p < ,01$.

Najmočnejša korelacija se kaže med okoljsko skrbjo in željo po informiranju in učenju o okolju ($r = 0,552$, $p < 0,01$). To nakazuje, da bolj kot posameznike skrbijo okoljski problemi, večjo željo izražajo po informiranosti in izobraževanju na tem področju. Podobno močna je tudi povezanost okoljske skrbi in samoocena prookoljskega delovanja ($r = 0,521$, $p < 0,01$), kar pomeni, da višja stopnja skrbi korelira z višjo oceno prookoljskega delovanja.

Pomembne, a nekoliko šibkejše korelacije so bile ugotovljene med zaznano problematičnostjo okolja v Sloveniji in okoljsko skrbjo ($r = 0,508$, $p < 0,01$), med željo po informiranosti in učenju ter samooceno prookoljskega delovanja ($r = 0,483$, $p < 0,01$). Šibkejše korelacije se pojavljajo med zaznavo odgovornosti posameznika in: okoljsko skrbjo ($r = 0,307$, $p < 0,01$), željo po informiranju in učenju o okoljski problematiki ($r = 0,298$, $p < 0,01$) in samooceno prookoljskega delovanja ($r = 0,289$, $p < 0,01$).

Ovire so negativno povezane z večino prookoljskih spremenljivk. Tako so npr. osebe, ki zaznavajo več ovir, izrazile nižjo oceno prookoljskega delovanja ($r = -0,259$, $p < 0,01$) in manjšo željo po informiranju ($r = -0,197$, $p < 0,01$). To lahko nakazuje, da zaznavanje ovir (kot so npr. pomanjkanje časa, poseg v ugodje, življenjski slog) pomembno vplivajo na zmanjšano pripravljenost za proaktivno okoljsko delovanje.

3 Diskusija

Namen pričujoče raziskave je bil proučiti, kako študenti UM dojemajo okoljsko problematiko ter kako zaznavajo izzive in priložnosti trajnostnega delovanja. Le s poznavanjem in razumevanjem nekaterih njihovih ključnih zaznav in izzivov na področju okoljske problematike jih lahko učinkovito nagovorimo k aktivni udeležbi v prookoljskem delovanju.

Raziskava je pokazala, da se študenti zavedajo obstoja različnih okoljskih problemov v Sloveniji in da so glede okoljskih vprašanj zaskrbljeni. Pri tem skrbi ne razumemo v smislu okoljske anksioznosti (npr. Plohl idr., 2023), ampak kot prookoljsko naravnost posameznika, da mu je mar za okolje in da je za varovanje okolja pripravljen tudi sam spremeniti oziroma prilagoditi nekatera svoja ravnanja (Mago idr., 2024). Med okoljskimi vprašanji v Sloveniji je po zaznavah študentov najbolj problematično uničevanje narave, sledita onesnaženost okolja z odpadki in podnebne spremembe. Mago idr. (prav tam) so ugotovili, da okoljsko znanje pomembno vpliva na prookoljsko delovanje, pri čemer okoljska naravnost in občutljivost v tem odnosu delujeta kot posrednika. Zavedanje okoljske problematike gotovo predstavlja pomembno izhodišče za prizadevanja za obvladovanje okoljske krize, saj brez zavedanja ne moremo pričakovati aktivnega angažmaja na tem področju. Slednje je potrdila tudi naša raziskava, ko je pokazala, da so tisti študenti, ki zaznavajo višjo stopnjo problematičnosti okoljskih vprašanj v Sloveniji in jih okoljska vprašanja bolj skrbijo, po samooceni bolj prookoljsko dejavni.

Ob navedenem ne velja prezreti, da obstaja razkorak med zavedanjem in dejanskim prookoljskim delovanjem, še posebej če to zahteva stroškovno intenzivne ukrepe (Hu idr., 2025). Slednje je potrdila tudi pričujoča raziskava. Pokazala je, da predstavljajo študentom finance največjo oviro pri prookoljskem delovanju, saj so okolju prijazni izdelki običajno dražji od ostalih. Podobno sta ugotovila Ran & Zhang (2022), in sicer da je cenovna občutljivost vplivala na odnos med namero za recikliranje in dejanskim delovanjem. Glede na to, da so se finance pokazale kot največja ovira za prookoljsko delovanje študentov, bi lahko študentom ponudili subvencije in popuste za trajnostne izbire, uvedli popuste pri nakupu trajnostnih izdelkov in spodbujali skupnostne rabe oziroma deljenje stvari med študenti. Prav tako bi bilo smiselno preko različnih digitalnih komunikacijskih kanalov ozaveščati o cenovno ugodnih trajnostnih praksah, vzpostaviti spletne vodiče z nasveti, kako

ravnati okoljsko odgovorno brez večjih stroškov. Kot je pokazala pričujoča raziskava, bi bilo slednje za študente še posebej dobrodošlo. V veliki meri so se namreč strinjali, da bi se želeli naučiti prookoljskega delovanja.

Poznavanje ovir za prookoljsko delovanje pripomore, da lahko ustrezno naslovimo okoljsko problematiko in da politika sprejme ukrepe, ki bodo pomagali pri odpravi teh ovir (McKenzie-Mohr, 2000). Študenti v pričujoči raziskavi razen finančnih niso izpostavili drugih ovir pri svojem prookoljskem delovanju. Pokazalo pa se je, da so ovire negativno povezane z večino prookoljskih spremenljivk. Osebe, ki zaznavajo več ovir pri prookoljskem delovanju, izražajo tudi nižjo samooceno dejanskega prookoljskega delovanja in manjšo željo po informiranju. To lahko nakazuje, da zaznavanje ovir (kot so npr. pomanjkanje časa, poseg v ugodje, življenjski slog) pomembno vpliva na zmanjšano pripravljenost za prookoljsko delovanje (Blake, 1999).

V teoretičnem delu smo razpravljali o tem, da so dejavniki prookoljskega delovanja zelo kompleksni in da nekateri raziskovalci (npr. Hu idr., 2025) preučujejo razkorak med namerami in dejanskim prookoljskim delovanjem. Pri tem je pomembno tudi, komu posamezniki pripisujejo odgovornost za reševanje okoljskih problemov. Raziskava (Akhsan Dasi idr., 2019) je pokazala pozitivne korelacije med občutkom osebne odgovornosti in prookoljskimi namerami pri srednješolcih v Indoneziji. Tisti z višjim občutkom osebne odgovornosti so verjetneje izražali namero za sodelovanje v okoljskih dejavnostih, a le v manjši meri (le pri 4,1 % učencev k prookoljski naravnosti prispeva osebna odgovornost, medtem ko je pri 95,9 % ta povezana z drugimi dejavniki). Fielding & Head (2011) sta povezanost pripisovanja odgovornosti in okoljskega delovanja preučevala med mladimi (12 let–24 let) Avstralci. Ugotovila sta, da pripisovanje večje odgovornosti skupnosti korelira s pozitivnimi okoljskimi namerami in dejanji, medtem ko je pripisovanje večje odgovornosti vladi povezano z manj pozitivnimi okoljskimi namerami in vedenjem. Iz odgovorov študentov v naši raziskavi se vidi, da pripisujejo anketirani večjo odgovornost za reševanje okoljske krize podjetjem in industriji, državam, vladam posameznih držav in medijem, manj pa posameznikom, čeprav so tudi slednjim pripisali visoko stopnjo odgovornosti. Tisti študenti, ki so za obvladovanje okoljske krize pripisali večjo odgovornost vsakemu posamezniku, so hkrati odgovorili, da želijo biti bolj informirani in se učiti o temah, povezanih z okoljsko problematiko, hkrati pa so podali tudi višjo samooceno prookoljskega delovanja.

Raziskava je nadalje pokazala, da študenti kažejo interes za to, kaj se dogaja na področju okoljske problematike na njihovi instituciji. Želijo biti obveščeni o okoljski problematiki in trajnostnih projektih, kar je spodbudno. Prav tako bi želeli spoznati več o vplivu svojega ravnanja na okolje in se naučiti okolju prijaznega ravnanja. Takšni odgovori kažejo, da študente okoljska problematika zanima ter da jim ni vseeno, v kakšnem okolju živijo in bodo živeli in kakšno okolje bodo prepustili naslednjim generacijam. Kot kažejo odgovori, so pripravljene investirati svoj čas in energijo v izobraževanje o trajnostnosti in okoljskih vprašanjih. Hkrati pa odgovori razkrivajo, da slabo poznajo ponudbe vsebin na temo okoljske krize v študijskih programih ter tudi izven študijskih programov. Takšni odgovori morda nakazujejo, da vsebin na temo okoljske problematike v študijskih programih in izven njih primanjkuje ali pa so študenti o njih premalo informirani. Avtorica Lipavic Oštir (2025) ugotavlja, da slovenski študijski programi trenutno ne obravnavajo posledic delovanja človeka na okolje (antropocena) sistematično, temveč na ravni pozitivnih praks posameznih učiteljev. Pomanjkanje interdisciplinarnih programov ter omejeno zavedanje učiteljev o pomenu medpredmetnega poučevanja predstavlja ključne ovire za razvoj okoljskih kompetenc, potrebnih za razumevanje in reševanje kompleksne okoljske problematike.

Rezultati so pokazali tudi, da so bili študenti precej neopredeljeni glede tega, da bi bilo vsebine okoljske krize treba vključiti v vse študijske programe in da si želijo ponudbe obštudijskih dejavnosti na temo reševanja okoljske krize. Glede na to, da so hkrati izrazili željo po informiranosti in učenju o okoljski krizi, to nekoliko preseneča. Morda bi lahko na podlagi takšnih odgovorov sklepali, da se želijo o okoljski krizi izobraževati bolj neobvezno, bolj neobvezno. To sugerira, da bi bilo morda smiselno za študente organizirati več predavanj o okoljske krize ki bi bila manj formalne narave. Hkrati je nujno treba o teh vsebinah študente tudi ustrezno informirati. Poleg neformalnih izobraževanj na temo okoljske krize bi bilo smiselno, da bi univerze in druge izobraževalne institucije razvile in na sistemski ravni uvedle tudi specifične programe ter aktivnosti s področja okoljske pismenosti in tako pri vseh povečale občutljivost za okoljske teme. Kot navajajo avtorji, so za reševanje okoljske krize potrebni sistematično prookoljsko zasnovani učni programi, ki krepijo okoljsko pismenost (Lipavic Oštir, 2025; Gonçalves idr., 2021). Tako bi mladi pridobili informacije o posledicah človekovega delovanja na okolje, kar pa lahko predstavlja dobro izhodišče na poti prookoljskega delovanja. Pričujoča raziskava je

potrdila, da je večja želja po obveščeni in izobraževanju o okoljski krizi povezana z višjo samooceno prookoljskega delovanja pri študentih.

Kot smo izpostavili v teoretičnem uvodu, različni avtorji (Hines idr., 1987; Ganatsa idr., 2021) opozarjajo na mnogo dejavnikov, ki vplivajo na prookoljsko delovanje, med njimi izpostavljajo tudi ustreznost izobraževalnih programov, katerih namen je spodbuditi prookoljsko delovanje. Ti ne smejo biti omejeni le na posredovanje informacij. Namesto tega morajo vključevati tudi razvoj pozitivnih stališč, občutka osebne odgovornosti in prepričanja, da lahko posameznik s svojim delovanjem prispeva k rešitvi okoljskih problemov. V nadaljevanju predstavljamo predloge avtorice (Moser, 2010) za komuniciranje okoljske krize, ki bi jih bilo treba upoštevati tudi v okviru morebitnih (novih) izobraževanj: personalizacija sporočil (predstavljanje lokalnih, osebnih zgodb in rešitev, ki so blizu študentom), povezovanje z vrednotami in identiteto poslušalcev (naslavljanje je treba konkretne ovire in motivacije za prookoljsko delovanje študentske populacije), večdisciplinarnost (potrebno je sodelovanje med različnimi znanstvenimi disciplinami) in gradnja zaupanja (komunikatorji morajo biti verodostojni in pristni). Pri tem je še posebej pomemben način, na katerega komuniciramo, ki mora vključevati tudi digitalne platforme, saj jih mladi večinoma uporabljajo za pridobivanje informacij o okoljski krizi (European Commission, 2021). Spletno komuniciranje mladim prav tako omogoča, da so soustvarjalci okoljskih vsebin, jim nudi možnosti izmenjave pogledov ter povezovanja (de Moor idr., 2020). Različne spletne platforme ponujajo z vključevanjem mladih možnost gradnje skupnosti, spodbujajo aktivno sodelovanje in oblikovanje okoljske identitete (Hestres & Hopke, 2017) ter s tem presegajo zgolj informiranje. Seveda je pri tem treba upoštevati etično dimenzijo digitalnega okoljskega komuniciranja (Couldry & Mejias, 2019), ki je povezana z razvojem digitalne odgovornosti, kritičnega mišljenja in medijske pismenosti.

Med priložnostmi pri naslavljanju okoljskih izzivov so se študenti najbolj strinjali s tem, da naj UM predstavlja dober zgled okolju prijaznega ravnanja. Tukaj ni jasno, ali se dober zgled nanaša na UM kot celoto ali gre bolj za dober zgled vsakega posameznika. Med drugimi predlogi, ki bi jih lahko UM uvedla za zmanjšanje okoljske krize, so se študenti bolj strinjali s tistimi ukrepi, ki se jih ne bi preveč osebno dotaknili (skrb za energetske varčne stavbe, v menzah hrana lokalnega izvora), manj pa so podprli ukrepe, ki bi imeli nanje bolj neposreden učinek (npr.

ukinitev avtomatov s plastenkami in manjše ogrevanje prostorov). Strinjali so se, da bi morala UM poskrbeti za energetske varčne zgradbe, kar pa bi zahtevalo velik finančni zaloga, zato je o slednjem smiselno razmišljati v daljšem časovnem obdobju.

Pri več odgovorih so se med študenti pokazale razlike glede na spol. Okoljski problemi skrbijo bolj študentke kot študente. Prav tako so študentke v primerjavi s študenti v povprečju bolj pripravljene sprejeti več osebnih odповіdi v korist prookoljskega delovanja. Študenti so bolj kot študentke prepričani, da bi prookoljsko delovanje predstavljalo prevelik poseg v njihov življenjski slog in udobje. Nadalje je raziskava pokazala, da so študentke v primerjavi s študenti bolj prepričane v odgovornost posameznikov za reševanje okoljske krize. Odgovori raziskave še kažejo, da študentke po lastnih ocenah bolj prookoljsko delujejo kot študenti in da so se bolj pripravljene izobraževati, a naj bi, po samooceni, manj poznale vsebine o okoljski krizi izven študijskih programov in v njih.

Ugotovljene razlike med spoloma nakazujejo na pomembno vlogo spola pri oblikovanju okoljskega zavedanja in prookoljskega delovanja ter se skladajo z že opravljenimi raziskavami (Weiwei & Liman Man, 2023; Otto idr., 2019), v katerih so prav tako ugotovili, da so ženske bolj prookoljsko naravnane in dejavno vključene v okoljevarstvene prakse kot moški. Po Weiwei & Liman Man (2023) ženske še posebej prookoljsko delujejo v zasebni sferi, in sicer v primerjavi z moškimi, ki so bolj dejavni v javni sferi, kar je po njunem mnenju povezano z družbenimi vlogami. Milfont & Sibley (2016) razlike med spoloma v povezavi s prookoljskim delovanjem delno pojasnjujeta z večjo empatičnostjo žensk in njihovo nižjo usmerjenostjo k socialni prevladi. Empatija spodbuja skrb za okolje, medtem ko višja socialna dominanca, pogosteje prisotna pri moških, zmanjšuje okoljsko zavzetost. Pri tem sta avtorja svoje ugotovitve glede večje empatične skrbi žensk za živa bitja in naravno okolje vezala še na socializacijo ter pričakovanja in izkušnje v zvezi s spolnimi vlogami.

V raziskavi so se pokazale tudi razlike pri ovirah za prookoljsko delovanje glede na stopnjo študija. Študenti prve stopnje so pogosteje kot študenti druge stopnje odgovarjali, da je življenje preveč stresno in da ne morejo misliti še na okoljske probleme. To se sklada z ugotovitvami nekaterih drugih raziskav (Otto idr., 2019), da naj bi se prookoljsko delovanje povečevalo približno do starosti od 10 do 12 let

in nato upadalo do mlajše odraslosti, kar je še posebej opazno pri moških, medtem ko so ženske večinoma bolj pripravljene delovati prookoljsko ne glede na starost.

Naša raziskava je potrdila, da večje zavedanje kritičnosti okoljskih problemov, skrb za okoljsko problematiko in prevzemanje osebne odgovornosti za njeno reševanje vodijo k pogostejšemu prookoljskemu delovanju ter večji želji po dodatnem izobraževanju o okoljski krizi. Za preseganje razkoraka med namero in dejanskim prookoljskim delovanjem je treba posredovati smiselne in konkretne informacije o tem, kako okoljsko krizo reševati. Poudariti je treba predvsem primere dobrih praks in razmisliti, kaj lahko naredi vsak kot posameznik. Prav to počnemo v okviru projekta ZELEEN.KOM z upanjem, da za naše znanke ohranimo planet v čim boljšem stanju.

Opombi

V besedilu uporabljamo moško obliko samostalnikov kot npr. študent, posameznik, ki velja tudi za predstavnice ženskega spola, razen v primeru, ko posebej izpostavimo, da so mišljene predstavnice ženskega spola.

Obstaja širok nabor terminov, ki opisujejo okolju prijazno vedenje, kot so zeleno delovanje, trajnostno ravnanje, okoljsko odgovorno vedenje, okoljska trajnostnost ... (GOV.SI). Ti izrazi pogosto označujejo podobne koncepte, vendar se lahko razlikujejo glede na kontekst, področje uporabe ali poudarek na določenih vidikih trajnostnosti. V prispevku uporabljamo izraza prookoljska naravnost in prookoljsko delovanje, s katerima opisujemo aktivno in zavestno naravnost oziroma vedenje posameznikov ali skupin, usmerjeno k zmanjševanju negativnih vplivov na okolje in spodbujanju trajnostnih praks.

Viri in literatura

- Akhsan Dasi, A., Miarsyah, M., & Rusdi, R. (2019). The relationship between personal responsibility and pro-environmental intention in high schools students. *Jurnal Pendidikan Biologi Indonesia*, 5(1), 17-22. doi:10.22219/jpbi.v5i1.7117
- Ballantyne, R., & Packer, J. (2005). Promoting environmentally sustainable attitudes and behavior through free-choice learning experiences: What is the state of the game? *Environmental Education Research*, 11(3), 281-295. <https://doi.org/10.1080/13504620500081145>
- Bianchi, G., Pisiotis, U., & Cabrera Giraldez, M. (2022). *GreenComp – evropski okvir kompetenc za trajnostnost*. V: M. Bacigalupo, & Y. Punie (ur.). EUR 30955 SL, Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. doi:10.2760/883, JRC128040
- Blake, J. (1999) Overcoming the 'value-action gap' in environmental policy: tensions between national policy and local experience. *Local Environment*, 4(3), str. 257-278. doi: 10.1080/13549839908725599
- Bowen, S. A. (2010). Communication ethics in a climate of fear: Ethical perspectives in environmental communication. *Environmental Communication*, 4(3), 310-317. <https://doi.org/10.1080/17524032.2010.499213>

- Corner, A., Roberts, O., Chiari, S., Völler, S., Mayrhuber, E. S., Mandl, S., & Monson, K. (2015). How do young people engage with climate change? The role of knowledge, values, message framing, and trusted communicators. *WIREs Climate Change*, 6(5), 523–534. <https://doi.org/10.1002/wcc.353>
- Cosh, S. M., Ryan, R., Fallander, K., Robinson, K., Tognela, J., Tully, P. J., & Lykins, A. D. (2024). The relationship between climate change and mental health: A systematic review of the association between eco-anxiety, psychological distress, and symptoms of major affective disorders. *BMC Psychiatry*, 24, 833. <https://doi.org/10.1186/s12888-024-06274-1>
- Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). *The Costs of Connection: How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism*. Stanford University Press.
- de Moor, J., Uba, K., Wahlström, M., Wennerhag, M., & De Vydt, M. (2020). *Protest for a future: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays For Future climate protests in Germany, Sweden and the UK*. WZB Discussion Paper.
- Drobne, M., Galun, M., Pucelj Lukan, P., & Štromajer, A. (2016). *Mladi odloča(j)mo: vzpostavljamo lokalnih partnerstev*. Ljubljana: Mladinski svet Slovenije. <https://mss.si/wp/wp-content/uploads/2017/08/Mladi-odlocajmo-1.pdf>
- European Commission. (2021). *Special Eurobarometer 513: Climate change*. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2273>
- Ferreira, J. A., Ryan, L., & Tilbury, D. (2009). Whole-school approaches to sustainability: A review of models for professional development in pre-service teacher education. *Environmental Education Research*, 15(5), 607–624. <https://doi.org/10.1080/13504620903003221>
- Fielding, K. S., & Head, B. W. (2011). Determinants of young Australians' environmental actions: the role of responsibility attributions, locus of control, knowledge and attitudes. *Environmental Education Research*, 18(2), 171–186. doi: doi.org/10.1080/13504622.2011.592936
- Ganatsa, M., Tsakalimi, M., & Ganatsas, P. (2021). Factors affecting attitudes and behavior of Greek secondary school students on current environmental issues. *Review of International Geographical Education (RIGEO)*, 11(3), 605–620. doi:10.33403/rigeo.860160
- Gonçalves, L., Silva, M. E., & Lima, M. L. (2021). Promoting youth environmental engagement through education: A study of environmental knowledge and behaviors in Portugal. *Journal of Environmental Psychology*, 76, 101640. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101640>
- González, M., & Pérez, L. (2022). The Role Personal Responsibility Norms Play in Sustainable Development for University Students: The Impact of Service-Learning Projects. *Journal of Sustainability Education*, 14(2), 89–105.
- GOV.SI. *Zeleni prehod in trajnostni razvoj*. Pridobljeno (21. 4. 2025). https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/e-vodnik-za-ozelenitev-visokega-solstva/e-pojmovnik/zeleni-prehod-in-trajnostni-razvoj/?utm_source=chatgpt.com
- Hadjichambis, A. Ch. & Paraskeva-Hadjichambi D. (2020) Education for Environmental Citizenship: the pedagogical approach. V: A. Ch. Hadjichambis, P. Reís, D. Parakseva-Hadjichambi idr. (ur.), *Conceptualizing environmental citizenship for 21st century education*, 237–261. Switzerland: Springer.
- Hestres, L. E., & Hopke, J. E. (2017). Internet-Enabled Activism and Climate Change. *Oxford Research Encyclopedia, Climate Science*, 1–28. doi: 10.1093/acrefore/9780190228620.013.404
- Hickman, C., Marks, E., Pihkala, P., Clayton, S., Lewandowski, R. E., Mayall, E. E., ... & van Susteren, L. (2021). Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: A global survey. *The Lancet Planetary Health*, 5(12), 863–873. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00278-3](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00278-3)
- Hines, J. M., Hungerford, H. R., & Tomera, A. N. (1987). Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: a meta-analysis. *The Journal of Environmental Education*, 18(2), 1–8.
- Holmes, D., Hall, S., & Cleverdon, G. (2020). Climate change communication in the age of social media: The missing links to climate action. *Environmental Communication*, 14(5), 575–578. <https://doi.org/10.1080/17524032.2020.1770999>

- Hu, C., Pan, W., Wen, L., & Pan, W. (2025). Can climate literacy decrease the gap between pro-environmental intention and behaviour? *Journal of Environmental Management*, 373, 123929. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.123929>
- IPCC (2018). Summary for Policymakers. In: *Global Warming of 1.5°C*. UK and New York: Cambridge University Press, 3-24. <https://doi.org/10.1017/9781009157940.001>.
- Jacqmarcq, M. (2021). Environmental Activism in the Digital Age. *Flux International Relations Review*, 11(1), 41-51. doi:10.26443/firr.v11i1.52
- Jensen, B. B., & Schnack, K. (2006). The Action Competence Approach in Environmental Education. *Environmental Education Research*, 12 (3-4), 471-486. <https://doi.org/10.1080/13504620600943053>
- Juul, J. (2021). *Kompetentni otrok: na poti k novim vrednotam v starševstvu in vzgoji*. Ljubljana: Didakta.
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260. doi:10.1080/13504620220145401
- Laybourn-Langton, L., Rankin, L., & Baxter, D. (2019). *This is a Crisis Facing Up to The Age of Environmental Breakdown*. Initial report. UK: Institute for Public Policy Research.
- Liarakou, G., Athanasiadis, I., & Gavrilakis, C. (2011). What Greek secondary school students believe about climate change. *International Journal of Environmental & Science Education*, 6(1), 79-98.
- Lipavic Oštir, A. (2025). Anthropozänkompetenz und fächerübergreifender Unterricht – Hindernisse und positive Tendenzen. *Re&E-Source*, 12(1), 165-178. <https://doi.org/10.53349/re-source.2025.i1.a1361>
- Mago, M., Yadav, M., Sharma, S., & Kaur, H. (2024). Environmental knowledge influencing pro-environmental behavior among university students: a serial mediation and MGA approach. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 1467-6370. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-02-2024-0110>
- McKenzie-Mohr, D. (2000). Promoting Sustainable Behavior: An Introduction to Community-Based Social Marketing. *Journal of Social Issues*, 56 (3), 543-554. https://doi-org.ezproxy.lib.ukm.si/10.1111/0022-4537.00183open_in_new
- Milfont, T. L. & Sibley, C. G. (2016). Empathic and social dominance orientations help explain gender differences in environmentalism: A one-year Bayesian mediation analysis. *Personality and Individual Differences*, 90, 85-88. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.10.044>
- Mladi za zeleno aktivno državljanstvo (2020). <https://acfslovenia.si/podprti-projekti/mladi-za-zeleno-aktivno-drzavljanstvo/>
- Moser, S. C. (2010). Communicating climate change: History, challenges, process and future directions. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(1), 31-53. <https://doi.org/10.1002/wcc.11>
- O'Neill, S., & Nicholson-Cole, S. (2009). "Fear won't do it": Promoting positive engagement with climate change through visual and iconic representations. *Science Communication*, 30(3), 355-379. <https://doi.org/10.1177/1075547008329201>
- OECD. (2020). *Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice: Fit for All Generations?* https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/10/governance-for-youth-trust-and-intergenerational-justice_0fbfe33d/c3e5cb8a-en.pdf
- Ojala, M. (2012). Hope and climate change: The importance of hope for environmental engagement among young people. *Environmental Education Research*, 18(5), 625-642. <https://doi.org/10.1080/13504622.2011.637157>
- Olsson, D., Gericke, N., & Boeve-de Pauw, J. (2022). The effectiveness of education for sustainable development revisited – a longitudinal study on secondary students' action competence for sustainability, *Environmental Education Research*, 28(3), 405-429, doi: 10.1080/13504622.2022.2033170
- Otto, S., Evans, G. W., Moon, M. J., & Kaiser, F. G. (2019). The development of children's environmental attitude and behavior. *Global Environmental Change* 58, 101947. doi:10.1016/j.gloenvcha.2019.101947

- Pallett, H. (2017). Environmental Citizenship. V: M. Goodchild, A. Kobayashi, W. Liu, D. Marston, D. Richardson, & N. Castree (ur.). *The International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment, and Technology*, 1-14. Blackwell: Wiley & Sons.
doi:10.1002/9781118786352.wbieg0474
- Pezzullo, P. C., & Cox, R. (2018). *Environmental communication and the public sphere* (5th ed.). SAGE Publications.
- Plohl, N; Mlakar, I., Musil, B., & Smrke, U. (2023). Measuring young individuals' responses to climate change: validation of the Slovenian versions of the climate anxiety scale and the climate change worry scale. *Frontiers in Psychology* 14, 1297782.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1297782>
- Poročilo komisije evropskemu parlamentu, svetu, evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij o izvajanju strategije EU za mlade, 2022-2024. (2025). Bruselj: Evropska komisija. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025DC0117>
- Schäfer, M. S., & Taddicken, M. (2015). Mediatization of science as a prerequisite of its legitimization and political relevance. *Public Understanding of Science*, 24(4), 403–418.
<https://doi.org/10.1177/0963662515572068>
- Stevenson, R. B. (2007). Schooling and environmental education: Contradictions in purpose and practice. *Environmental Education Research*, 13(2), 139–153.
<https://doi.org/10.1080/13504620701295726>
- Varela-Candamio, L., Novo-Corti, I., & García-Álvarez, M. T. (2018). The importance of environmental education in the determinants of green behavior: A meta-analysis approach. *Journal of Cleaner Production*, 170, 1565–1578. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.09.214>
- Veltri, G. A., & Atanasova, D. (2017). Climate change on Twitter: Content, media ecology and information sharing behavior. *Public Understanding of Science*, 26(6), 721–737.
<https://doi.org/10.1177/0963662515613702>
- Weiwei, X., & Liman Man, W. L. (2023). Societal gender role beliefs moderate the pattern of gender differences in public- and private-sphere pro-environmental behaviors. *Journal of Environmental Psychology*, 92, 102158. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2023.102158>

FOSTERING CLIMATE ACTION AND RESILIENCE: ENGAGING THE LOCAL COMMUNITY IN A LIVING LAB

ERIK KRALJ,^{1,2} CECIL MEULENBERG,¹ PETER KUMER^{2,3}

¹ Science and Research Centre Koper, Mediterranean Institute for Environmental Studies, Koper, Slovenia

erik.kralj@zrs-kp.si, cecil.meulenberg@zrs-kp.si

² University of Maribor, Faculty of Arts, Department of Geography, Maribor, Slovenia

erik.kralj@student.um.si, peter.kumer@um.si

³ University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, Centre for Spatial Sociology, Ljubljana, Slovenia

peter.kumer@fdv.uni-lj.si

This chapter examines the role of climate change communication within the framework of the Coastal City Living Lab, focusing on the Slovenian coastal town of Piran as a pilot area under the Horizon 2020 SCORE project. The study emphasizes the significance of community engagement and participatory governance in enhancing climate resilience in coastal urban areas vulnerable to sea-level rise, storm surges, and heatwaves. Through the Living Lab methodology, local stakeholders co-create adaptive solutions while communication strategies bridge scientific knowledge with public understanding. Key activities include knowledge transfer, capacity building, and consensus-building efforts designed to address climate risks specific to Piran. This chapter highlights the importance of communication in fostering stakeholder collaboration and sustaining climate resilience initiatives beyond project lifecycles, underscoring the critical need for locally grounded, inclusive adaptation measures in the face of escalating climate challenges.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.11](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.11)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:

climate change
communication,
climate change,
climate resilience,
sustainable urban
development,
coastal cities



University of Maribor Press

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.11](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.11)

ISBN
978-961-299-008-4

SPODBUJANJE PODNEBNIH UKREPOV IN ODPORNOSTI: VKLJUČEVANJE LOKALNE SKUPNOSTI V ŽIVI LABORATORIJ

ERIK KRALJ,^{1,2} CECIL MEULENBERG,¹ PETER KUMER^{2,3}

¹ Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Mediteranski inštitut za okoljske študije,
Koper, Slovenija

erik.kralj@zrs-kp.si, cecil.meulenberg@zrs-kp.si

² Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Maribor, Slovenija
erik.kralj@student.um.si, peter.kumer@um.si

³ Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, Slovenija
peter.kumer@fdv.uni-lj.si

Ključne besede:

podnebna komunikacija,
podnebne spremembe,
podnebna odpornost,
trajnostni urbani razvoj,
obalna mesta

To poglavje preučuje vlogo okoljske komunikacije v okviru pristopa živega laboratorija, s poudarkom na slovenskem obalnem mestu Piran kot pilotnem območju v okviru projekta SCORE (Obzorje 2020). Študija poudarja pomen vključevanja skupnosti in participativnega upravljanja za krepitev podnebne odpornosti v obalnih urbanih območjih, ki so izpostavljena dvigu morske gladine, neurjem in vročinskimi valovi. S pomočjo metodologije živega laboratorija deležniki sooblikujejo prilagoditvene rešitve, medtem ko komunikacijske strategije premoščajo vrzel med znanstvenim znanjem in javnim razumevanjem. Ključne dejavnosti vključujejo prenos znanja, krepitev zmogljivosti in prizadevanja za doseg soglasja, ki so zasnovana za obravnavo podnebnih tveganj, značilnih za Piran. To poglavje poudarja pomen komunikacije pri spodbujanju sodelovanja deležnikov in vzdrževanju pobud za podnebno odpornost tudi po zaključku projektnih aktivnosti, kar poudarja ključno potrebo po lokalno utemeljenih in vključujočih prilagoditvenih ukrepih v luči vse večjih podnebnih izzivov.



Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

1 Introduction: Climate Communication in Practice

The rapid urbanization of global populations has brought significant climate-related challenges to urban areas, including flooding, droughts, and disruptions to public health and food security (Marschütz et al., 2020; Mehryar et al., 2022; Tyler et al., 2016; World Bank, 2023). To address these challenges, the concept of resilience has gained prominence in urban climate adaptation discourse, focusing on enhancing the capacity of urban areas to absorb and recover from climate impacts (Leichenko, 2011; Mushir, 2019; Wang, 2022). Coastal urban areas, in particular, are at heightened risk due to their geographic exposure, emphasizing the need for robust disaster preparedness and adaptive urban planning (Nicholls & Cazenave, 2010; Hallegatte et al., 2013; Kumer et al., 2022; Kralj et al., 2023).

Building resilience in urban environments requires effective community engagement and communication strategies that bridge the gap between scientific knowledge and public understanding (Moser & Dilling, 2007; Wolff et al., 2021; Kralj, 2024). This need is especially evident in climate risk communication, where local perceptions and cultural contexts shape the reception and propagation of information (Kahan et al., 2011). Moreover, the urgency of climate risks is often heightened by extreme weather events that are both personally experienced and widely covered by the media. These high-impact events serve to increase the public's perception of vulnerability and the need for adaptive measures, ultimately motivating community action and policy responses (Lorenzoni & Hulme, 2009; Moser, 2010). Effective communication not only raises awareness but also facilitates collective action by demystifying scientific concepts and contextualizing climate risks for diverse communities (Karacaoğlu & Akbaba, 2024).

Climate communication is a relatively new sub-field within communication studies. In the context of this study, it did not emerge primarily from theoretical frameworks, such as conceptual frameworks and their linguistic realization, but rather from a practical need to communicate climate issues more effectively (Moser, 2010). As such, climate communication in this study can be primarily understood as a set of purposeful activities. As such, climate communication is part of environmental communication, focusing on two key aspects: adapting to the target audience and encouraging co-creation and engagement (CRED, 2009).

Living labs have emerged as innovative platforms for co-creating sustainable solutions through community-driven experimentation and stakeholder collaboration (Voytenko et al., 2016; Kumer et al., 2022). These open-innovation systems support real-world testing and iterative development of climate adaptation strategies, emphasizing local knowledge and participatory governance. Within this framework, communication plays a crucial role in aligning stakeholders, building trust, and ensuring the effective dissemination of climate resilience strategies (Chafiq, 2018).

This chapter aims to explore the role of climate communication within the living lab setting, particularly focusing on coastal urban areas vulnerable to climate change and demonstrates the living lab case study of Piran in Slovenia as implemented through the SCORE project (SCORE, 2025b). It discusses how effective communication strategies can enhance community engagement, support adaptive governance, and promote resilience through participatory co-creation processes.

1.1 Description of the pilot area

Our pilot area is the Slovenian coastal town of Piran. With its rich cultural heritage and pronounced vulnerability to climate change impacts - such as intensifying coastal flooding, longer droughts and heat waves, more frequent storm surges, and sea-level rise (Machado de Almedia, 2023; Kolega, 2006; Brečko Grubar et al., 2019; Poklar & Brečko Grubar, 2023) it serves as a compelling case study. Its geographical position, socio-political dynamics, and existing environmental challenges (Kumer et al., 2023) made it a suitable setting for the implementation of a living lab approach under the SCORE project. The town's relatively small size also allowed for a close-knit engagement process, fostering meaningful interaction with local stakeholders.

The town of Piran is already experiencing several accompanying problems related to climate change, with the most prominent being more frequent flooding events in winter and increased heatwaves and water shortages in summer. The former issue highlights the need to enhance the early warning system (Kralj et al., 2023), while the latter calls for strategies to mitigate the urban heat island effect. However, the community's awareness of climate risks tends to spike only during or immediately after these events, leading to a temporary increase in climate action. For instance, during the summer 2022 water scarcity, the local community became acutely aware of the water shortage and exhibited heightened sensitivity toward water use,

particularly when it involved non-essential activities such as filling private pools (Kumer et al., 2022).

Informing, motivating, and engaging the local community proved to be a major issue in Piran due to their absenteeism and the problems related to tourism gentrification (Kumer et al., 2023).

Efforts to empower and educate the local community have faced significant organizational challenges, including difficulties in incentivizing stakeholder participation, allocating sufficient manpower, appointing contact persons within large organizations, and maintaining consistent face-to-face interactions.



Figure 1: Piran's old town is mostly situated on a low-lying peninsula, making it vulnerable to sea-level rise and storm surges. The northern hilly areas in the picture on the right are prone to flooding during intense rainfall due to impermeable surfaces. Its scenic setting has led to increased tourism and a decline in the local population. These combined factors reduce Piran's resilience to climate change impacts.

Source: Jasna Kumer, 2023

1.2 Activities to address climate resilience of the coastal urban community

This chapter focuses on activities that were mainly implemented through the research project entitled Smart Control of the Climate Resilience in European Coastal Cities (SCORE, 2025b). This Horizon 2020 project lasted from 2021 to 2025 and focused on enhancing the climate resilience of European coastal cities. It aimed to tackle challenges, intensified by climate change, such as extreme weather events, coastal erosion, and sea-level rise. The project's goal was to assist coastal cities in becoming more resilient to the challenges brought by climate change.

The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) defines climate resilience as “the capacity of social, economic and environmental systems to cope with a hazardous event, trend or disturbance, responding or re-organizing in ways that maintain systems' essential function, identity, and structure while also maintaining the capacity for adaptation, learning and transformation” (IPCC, 2014). As the coastal urban areas are some of the most economically, historically, and culturally important demographic centers facing many challenges, it makes sense to pay attention to them and improve their climate resilience to help them maintain their many roles. SCORE aims to achieve that by, among other things, fostering social innovation.

Climate resilience can be built in six steps: namely (1) awareness-raising and advocacy, (2) climate risk assessments, (3) implementation of appropriate actions and interventions, (4) mobilization of resources, (5) monitoring and tracking of progress, and (6) knowledge sharing (UNFCCC, 2020).

SCORE took part in all of these, and climate communication played a crucial role in many of these. Communication itself was one of the cornerstones of the project (Hawke et al., 2025), as all the collaborating pilot areas were working on improving their own climate resilience while actively sharing their experiences and newly acquired knowledge with others, consequently expediting the resilience-building process.

2 Living lab approach: co-creation, stakeholder engagement and climate communication

SCORE brings together 10 coastal urban areas across Europe, creating a platform for knowledge exchange, peer learning, and collaborative innovation. This collaboration enables the sharing of best practices, comparative analysis, and the co-development of tools and methods tailored to specific urban and environmental contexts. Each city implements its own coastal city living lab, (CCLL) while contributing to the overall objectives of the project.

The Living Lab approach (see Hossain et al., 2019 for the review of Living Lab literature) is a user-centered, open innovation system that integrates research and innovation processes through co-creation in real-life settings. It is designed to bring together various stakeholders, including citizens, researchers, businesses, and public authorities, to collaboratively develop, test, and refine solutions in practical, everyday environments. This approach emphasizes multidisciplinary collaboration, where participants from different fields work together to address complex societal challenges. Through co-creation, end-users are actively involved not just as testers but as contributors throughout the innovation process, ensuring that the solutions developed are relevant and impactful. Participatory methods, such as design thinking, are often employed to facilitate stakeholder engagement and to capture valuable feedback. The real-life context of Living Labs allows innovations to be tested and adapted in actual environments, which increases their applicability and effectiveness. This method is particularly effective in fields like urban development, healthcare, and sustainability, where stakeholder participation and real-world experimentation are crucial for success.

The SCORE project is structured around environmental justice. Inclusivity was outlined as a general engagement strategy, aligned with the Living Lab methodology, which fosters citizen science (Hawke et al., 2025). This approach ensures that various stakeholders are not only involved, but also their capabilities, needs, and aspirations are integrated into the project design and implementation. Involving different groups in the decision-making process and citizen science activities is a step towards achieving environmental justice, as it reduces disparities in access to information collection and decision-making power regarding climate resilience.

2.1 Establishing the Piran Living Lab

The establishment of the Piran CCLL began with strategic stakeholder mapping. , As a primary partner, the municipality of Piran facilitated the initial identification of key stakeholders alongside the Science and Research Centre (ZRS) Koper. The first major event was a three-day workshop held in Hotel Tartini in April 2022, where baseline data on climate change hazards and local geographical, social, and historical contexts were presented (Kumer et al., 2022). This event marked the beginning of active stakeholder involvement, with the participants representing local authorities, educational institutions, civil society groups, and local businesses.

A snowball sampling technique (Goodman, 1961) was employed to further expand the network of stakeholders, where each identified participant was asked to suggest new contacts from their professional and personal networks. This method allowed the living lab to gradually grow its community of engaged members, making the network more resilient and diverse, as well as allowing us to identify individuals that would otherwise have gone unnoticed due to low visibility in institutional channels and the informal, often volunteer-based nature of their work. The primary target audience included entities influencing the spatial development of Piran, with an initial focus on institutional partners before extending the engagement to the local community.

Continued personal face-to-face meetings followed the initial workshop to build trust, explain the objectives of SCORE, and clarify the roles of different stakeholders. While there was some initial hesitation from semi-public sector organizations, civil groups were notably enthusiastic and quick to engage. In contrast, the private sector mainly expressed interest in relation to business opportunities. Over time, the living lab successfully established a nucleus of core participants from the quadruple helix, setting the foundation for co-creation activities aimed at enhancing climate resilience in Piran.

2.2 Climate Communication in the Living Lab

Communication plays a key role in any living lab, as it allows for successful cooperation and eventual co-creation. Since SCORE deals with adaptation to climate change and climate resilience, it is inherently rooted in climate communication

(Moser, 2010). SCORE represents ongoing communication - from stakeholder identification and activation to partnership establishment and post-project continuation of activities. This continuous engagement is crucial for maintaining momentum and fostering collaboration among diverse stakeholders. Communication is not only central to these processes but also underpins the selection of hazards, the identification of Ecosystem-based Adaptations (EbA) and Nature-based Solutions (NbS), and all other key activities.

The project also expanded into less traditionally climate-focused topics, such as cultural heritage preservation, as part of broader resilience-building strategies. By tailoring communication methods to different target groups, the project ensured higher engagement levels and a more effective co-creation process.

In this study, we engaged stakeholders in Piran who represent the quadruple helix model (Figure 1): government, social organizations & citizens, research & education, and business. While all of them participated in at least one project activity, not all remained involved throughout the entire project duration.

Decision-makers (Government) aim to represent a broad spectrum of interests and typically adopt positions that seek to reconcile differing stakeholder demands. They want to avoid political conflict by supporting solutions that appeal to the broadest public segment. They are often constrained by political cycles.

Citizens (Social organizations & Citizens) of Piran primarily focus on preserving Piran's cultural heritage. They generally support solutions that maintain local aesthetics and do not significantly disrupt everyday routines. Their motivation is to protect familiar spaces, maintain quality of life, and ensure that adaptation does not compromise Piran's identity. Included here is general population who do not necessarily come from the local area.

Academia (Research & Education) operates independently of local political or business pressures and tends to support science-based, innovative approaches. Their motivation is to generate and apply knowledge, promote education, and contribute to evidence-based policymaking. Included here are teachers and students.

Experts are considered separately from academia due to their specialized knowledge (e.g., in cultural heritage protection or civil protection services) and play a key role in informing practical solutions. They act as intermediaries between science, policy, and practice.

Businesses prioritize maintaining their economic activities and are generally resistant to interventions that may impose restrictions or negatively impact their operations. They oppose interventions that could limit operations or increase costs (e.g., building restrictions, water use limitations). Their engagement in constellation like a living lab is often conditional – linked to clear economic incentives or reputational benefits.

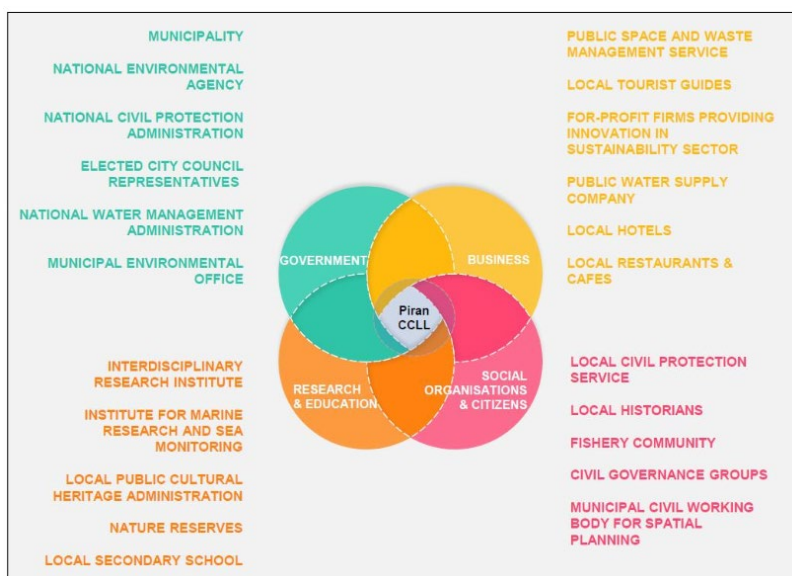


Figure 2: The distribution of Piran CCLL quadruple helix stakeholders

Source: Kumer et al., 2022

Effective climate communication in the Piran CCLL served multiple goals:

- Knowledge transfer: Peer-to-peer sharing of experiences and acquired practical knowledge on climate change.

- Education: informing the general public and active stakeholders through events in various settings focused on climate change and climate resilience.
- Consensus building: mediating the process of recognizing the local context of climate change.
- Capacity building: Improving capabilities to adapt to climate change and facilitating knowledge exchange between the stakeholders. Communication should be tailored to target groups.
- Dissemination: Sharing the project results with the public, intended to spark interest and/or involvement.
- Awareness-raising: attracting stakeholders with no previous interest in the topics of climate change, climate resilience, or adaptation.
- Networking: approaching peers for potential collaboration and establishing future knowledge transfer channels.
- Research: collecting data for further analysis (understanding the local actors and the study area).

All these goals were achieved through the use of various communication tactics. The first stage involved roles reversal – interviews with citizens, trying to understand their perception of climate hazards, based on their professional expertise and lived experience. The second stage involved one-way, educational approach in which citizens were informed on all the (other) climate threats and NbS/EbA solutions that could be used in improving the climate resilience of the town.

3 Communication Activities

While some activities are more oriented toward promoting the project itself and its main topics than others, all of them can be considered promotional events even though they have not been specifically described as such. To achieve these goals, we implemented several communication activities as presented in Table 1.

The direction of communication played an important part in choosing the activities as a part of our efforts within the living lab. The linear transmission models (Lasswell, 1948; Shannon & Weaver, 1949) define communication as a one-way process. This model is useful when the goal of communication process is dissemination of information to a broad audience such as general public. Because this model does not involve a feedback loop between the participating parties that would enable the sender to learn from the receiver and, if needed, adjust the language or further explain any less well-understood concepts, it is necessary to combine such activities with those that employ two-way models of communication. Such models allow for interaction between the sender and the receiver as both parties are taking turns, switching from one role to the other (Schram, 1954). Choosing one over the other depends on the goals of the activity, as well as the available time, technical capabilities, and available personnel.

SCORE developed a complete climate communication strategy that was essential to incorporate the principles of effective communication of climate related topics with most of the project's activities (Hawke et al., 2025). ZRS Koper's role in the listed activities within the SCORE living lab was of a modulating role, either that of the organizer or when non-SCORE activities were organized by another party (e.g., by Piran organizations), that of the participant.

The duration of the communication activities is important, and matters greatly, because certain stakeholders might be limited in how much time they can dedicate during the workday or in the case of the citizens, how much free time they have. It is also important to keep the activities as short as possible, to avoid discouraging the stakeholders attending. While the discussion part of any such activity must be included, it can sometimes extend far beyond the allocated time frame.

Activities must always be planned for the correct number of stakeholders attending. While some events are possible to plan with large crowds of people, some cannot function with too many or too few attendees. When organizing the more engaging kind of events, invitees should be asked to confirm their attendance prior to the event to allow for minor changes to the program and the specific sub-activities. When planning activities with students it is important to keep the groups large enough to encourage discussion and teamwork, but at the same time small enough to prevent disorganization. The optimal number of attendees for such activities is

just the suggested number of total participants, meaning that students could also be split into smaller groups to ensure smooth execution of the activities.

While certain activities are labelled as ‘internal’ since they were organized with existing CCLL members in mind, they must always remain open to prospective new members.

Geographic scale matters in terms of content of the communication activity. It also affects the pool of potential target groups.

Target groups are drastically different from each other, which must be kept in mind from the start of planning the activity, especially because certain types of communication activities or formats might not only be less appropriate for some target groups, but they might also turn them off.

Value of “Not relevant” for the fields of ‘Optimal number of participants’, ‘Duration’, ‘Geographic scale’ and ‘Target group’ was put where events are organized by a different organizer (e.g., conferences, summer schools), where online events are utilized and the optimal crowd size cannot be determined, where duration depends solely on the organizer alone, where geographic scale of the event does not matter as the activity can be adapted according to the circumstances, or where the target groups are predetermined by the organizer.

3.1 One-way communication

As a participant, the team attended several scientific conferences, radio talks and interviews, made several TV appearances, and wrote short articles for various printed and online newspapers.

While scientific conferences are primarily aimed at other researchers, the presented results and papers were later used in other dissemination activities and served as a reference for CCLL stakeholders.

Public appearances on the radio and TV targeted the general population and served as a far-reaching way of publicizing the project.

Articles in newspapers were utilized as a way of disseminating the project results, as well as spreading the news about project activities. These were also a way of promoting citizen science activities and future events.

As an organizer, the ZRS Koper team has executed various activities.

A topic relevant survey was targeting pedagogy students and aimed to promote the importance of climate literacy to future educators as a way of impacting the thinking of the younger generations, making them more likely to think critically about the importance of climate resilience.

Fieldwork activities were primarily targeted at students, who were simultaneously learning about their hometown and engaging with the topic of climate resilience.



Figure 3: Students during the field work activity on the topic of renovation and restoration of green areas as a way of tackling climate change in Piran.

Source: Piran Geostory, 2025

The ICT workshop was similarly targeted at students but was intended as more of a discussion-based game about possible solutions to the consequences of climate change based on the needs of different groups of local stakeholders.



Figure 4: Students during the ICT workshop on the topic of NbS for climate resilience building based on needs of different stakeholders in Piran.

Source: Cécil Meulenber, 2025

The citizen science activity was aimed at the public and was designed to be as simple as possible with the aim to allow participation of as many individuals as possible. To that extent, a web application was used to report locations of uncatalogued rainwater cisterns in Piran (SCORE, 2025a).

Online lectures were once again designed to appeal to the public to promote the project and to educate the public about climate change and climate resilience. These lectures were executed through online channels with the intention to reach interested individuals from near and far.

In-person lectures took place before various workshops with the students from a local high school. They were designed to introduce theoretical background to NbS, EbA, climate change, climate resilience, and adaptation.

The online blog was a way of documenting project outcomes, scientific papers, media appearances and similar activities. Doing so allowed for easier dissemination and informing CCLL stakeholders.

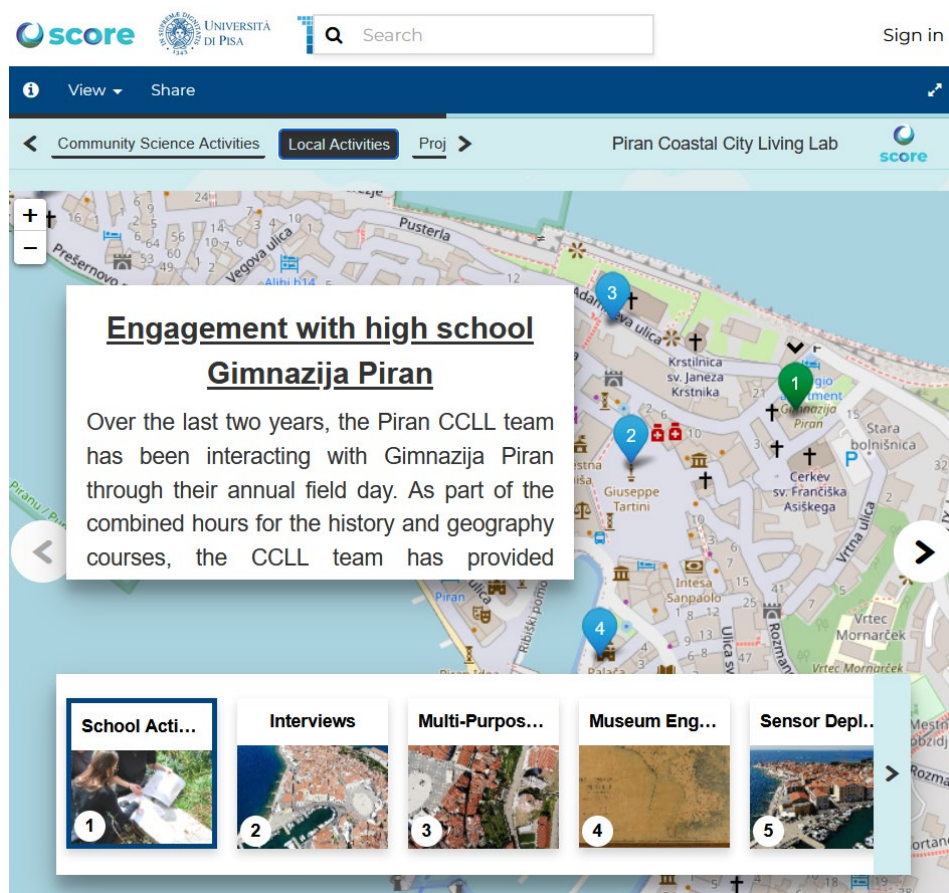


Figure 5: Short blog post about field work with high school students from Piran illustrating one-way communication events as executed for SCORE Piran CCLL.

Source: Piran Geostory, 2025

Public events in synergy with other environmentally oriented projects were mainly a way of promoting the project and its results, as well as educating the groups that are already interested in topics similar to those addressed by the project. The main target group was the general public.

Higher education cooperation offered a chance to especially promote the scientific outcomes of the project.

3.2 Two-way communication

As a participant, the ZRS Koper team has attended several cross-fertilization events organized by different living labs in the region, a summer school, project board meetings, and several networking events.

Cross-fertilization events of different living labs were an opportunity for knowledge transfer with researchers working on similar topics with goals similar to those of Piran CCLL.

The summer school offered a chance for knowledge transfer with young researchers working on living lab projects around the world.

Project CCLL board meetings were designed to foster creative problem solving with partners facing similar challenges in their own living labs.

Networking events allowed for establishing professional links with researchers from the region, interested in implementing their own living labs, as well as businesses interested in developing or improving their products aimed at enhancing climate resilience, establishing ecosystem protection, and improving cultural heritage protection.

As an organizer, the following activities were carried out: interviews, group meetings, social media chat group, focus group, classroom workshops, synergy events, CCLL workshops, climate walk, social media news sharing, and community activation meetings.

Interviews were primarily a research activity, done in the early stages of living lab building. They helped establish which individuals and which organizations would benefit from being included in the living lab, as well as contribute to it in a meaningful way.

Group meetings were a way of establishing the roadmap of the living lab and determining the actions that needed to be taken. At the same time, they served as a way of building both consensus among the stakeholders and capacity to act accordingly.

The social media chat group served as a direct channel for informing living lab stakeholders. Other than that, it was up to members to start discussions on various climate-resilience related topics.

The focus group was conducted as a part of a whole-day event organized for the stakeholders. While it did function as a way of collecting scientific data, it also worked as a way of consensus-building since it started an in-depth discussion among the participating stakeholders with opposing views.

Classroom workshops were aimed at students and served as a way of educating through doing. Since the students were asked to produce their own climate adaptation scenarios for urban areas of their choosing, this activity allowed for a discussion on what can be changed in those environments as well as how we should go about changing them.

Synergy events were different from those mentioned previously. These were mainly organized for students and researchers working on similar climate-focused projects, either in their methods, goals, or simply the topic.

CCLL workshops took place during full-day events with living lab stakeholders. Like the focus group, these activities sparked debates about important topics around climate adaptation in Piran.

Climate walks were organized several times to make discussions on climate adaptation more versatile. They also worked as a way of creating a more open and informal environment for discussion, allowing for more creative thinking and freer expression, especially from stakeholders representing organizations.



Figure 6: Stakeholders during one of the workshops, organized with the aim of consensus building and capacity building in the Piran CLL.

Source: Cécil Meulenber, 2025



Figure 7: Participants during one of the climate walks. The informal outdoor setting supported open dialogue and allowed for a discussion of potential approaches to tackling climate change in Piran, in this case synergy with NATURGO project.

Source: Jerneja Penca, 2025



Figure 8: Examination of one of many hidden wells in Piran. The informal atmosphere during one of the climate walks convinced one of the attending locals to invite the group to her private patio with historical well.

Source: Marinka Šega, 2025

Social media news sharing consisted of short posts on various social media channels. These mainly served as a secondary outlet, sharing links to online events and blog posts. They also served as a way of letting the public comment on previous and future activities.

Community activation meetings were held with the explicit intent of forming an informal working group that will continue certain parts of the SCORE project after its end. A series of such events led to the formation of a group VITA (Valorization and innovation of traditional architecture and landscape in Piran), which consists of most of the stakeholders of the established living lab whose main goal is to find solutions for preservation of historical wells and cisterns.



Figure 9: Many workshops with local stakeholders and project partners were combined with field trips, allowing for informal time during which stakeholders could connect on a personal level further increasing their ability to cooperate in the CCLL setting.

Source: Peter Kumer, 2023

Table 1: Catalogue of communication activities as part of co-creation approach in the Piran coastal city living lab

Activity	Description	Direction of communication	Project role	Duration	Optimal number of participants	Goals	Living lab activity	Geographic scale	Target group
Cross-fertilization of different living labs	CCLL Piran cooperating with other living labs. Presenting the project results, engaging in discussion on relevant topics, connecting with other researchers from the field of climate adaptation and resilience.	Two-way	Participant	Half-day event	Not relevant	Knowledge transfer Dissemination Networking	External	Regional	Not relevant
Scientific conferences	Presenting the project results, engaging in discussion on relevant topics.	One-way	Participant	Full-day event	Not relevant	Dissemination Networking	External	(inter)national	Academia Experts
Summer school	Presenting the project results, engaging in discussion on relevant topics, knowledge transfer.	Two-way	Participant	Full-day event	Not relevant	Dissemination Knowledge transfer Networking	External	International	Academia
Project board meetings	Knowledge transfer, learning from experiences of SCORE project CCLLs.	Two-way	Participant	Up to 2 hours	Not relevant	Dissemination Knowledge transfer	External	International	Academia Experts
Interviews	Initial meetings with individuals and representatives of organizations, deemed important to then newly formed living lab.	Two-way	Organizer	Up to 2 hours	Individual	Research	Internal	Local	Experts Citizens Businesses Decision-makers
Group meetings	Repeat meetings with existing stakeholders to update, explain, discuss, and further determine each stakeholder's expertise and role in the living lab.	Two-way	Organizer	Up to 2 hours	Small group (up to 5) or medium-sized group (6-15)		Internal	Local	Experts Citizens Businesses Decision-makers
Social media chat group	Creation of a social media chat group, allowing for a more direct information channel. Besides sharing the project news with the members, the group was left to function on its own.	Two-way	Organizer	Not relevant	Large group (16+)	Consensus building Capacity building	Internal	Local	Citizens
Networking events	Events intended to provide a chance to pitch project ideas or offer expertise in certain fields to interested businesses and organizations.	Two-way	Participant	Full day event	Not relevant	Dissemination Networking	External	International	Experts Academia Businesses
Focus group	Discussion on various climate-related topics with local stakeholders.	Two-way	Organizer	Half-day event	Medium-sized group (6-15) or large group (16+)	Research Consensus building	Internal	Local	Experts Citizens Businesses Decision-makers
Topic relevant survey	Primarily a research tool that intended to present climate literacy as an important aspect for educators.	One-way	Organizer	Short format	Individual	Research Education	External	Regional	Students
Classroom workshops	Combination of short lectures and different group work activities.	Two-way	Organizer	Up to 2 hours	Small group (up to 5) or medium-sized group (6-15)	Education Dissemination	External	Not relevant	Students
Field work	Various outside activities to familiarize students with the locations in the local environment where climate hazards and adaptation measures are leaving a mark.	One-way	Organizer	Up to 2 hours	Small group (up to 5) or medium-sized group (6-15)	Education	External	Not relevant	Students
ICT workshops	Geodesign game during which students had to think about priorities of different local stakeholders and propose location-appropriate solutions to tackle climate change.	One-way	Organizer	Up to 2 hours	Medium-sized group (6-15)	Education	External	Not relevant	Students
Synergy events	Hosting students, teachers and researchers from abroad.	Two-way	Organizer	Half-day event	Medium-sized group (6-15)	Dissemination Education Networking	External	Not relevant	Students Teachers Academia
CCLL workshops	Different workshops aimed at reaching a democratic consensus on the priorities for the inclusion of NBS to tackle climate change.	Two-way	Organizer	Half-day event	Medium-sized group (6-15) or large group (16+)	Education Consensus building Capacity building	Internal	Local	Experts Citizens Businesses Decision-makers
Citizen science	An online application to geolocate various existing NbS elements.	One-way	Organizer	Short format	Individual	Research Capacity building	Internal	Local	General public
Online lectures	Online events aimed at informing the public of the project's topics and results, as well as platforming businesses and researchers, active in the region.	One-way	Organizer	Up to 2 hours	Not relevant	Education Dissemination	Internal and external	Not relevant	General public

Activity	Description	Direction of communication	Project role	Duration	Optimal number of participants	Goals	Living lab activity	Geographic scale	Target group
In-person lectures	Introduction to a workshop with students.	One-way	Organizer	Up to 2 hours	Not relevant	Education Dissemination	Internal and external	Not relevant	Students
Radio talks and interviews	Informing the public about pressing climate-related issues of the coastal towns and possible solutions, as well as promoting the project.	Mostly one-way	Participant	Short format	Not relevant	Education Dissemination	External	Regional and national	General population
TV appearances	Informing the public about pressing climate-related issues at the coast and possible solutions, as well as promoting the project.	Mostly one-way	Participant	Short format	Not relevant	Education Dissemination	External	Regional and national	General population
Climate walk	Guided field trip through town highlighting climate threats, impacts, potential solutions.	Two-way	Organizer	Up to 2 hours	Medium-sized group (6-15) or large group (16+)	Education Dissemination	Internal and external	Not relevant	General population Students Experts Academia
Online blog	Periodically updated website, made to showcase the results of the project with embedded videos of online lectures, links to scientific publications, and reports of previous in-person events.	One-way	Organizer	Not relevant	Not relevant	Education Dissemination	Internal and external	Not relevant	General population
Social media news sharing	Posting short news on various social media channels and institute's website.	Two-way	Organizer	Short format	Not relevant	Education Dissemination	Internal and external	Not relevant	General population Experts Academia
Public events in synergy with other environmentally oriented projects	Executing parts of the program set by other projects, such as lectures and field trips.	One-way	Organizer	Up to 2 hours or half-day event	Not relevant	Education Dissemination	External	Local and regional	General public
Higher education cooperation	Preparing lectures for a summer school and master's program on blue economy.	One-way	Organizer	Up to 2 hours or half-day event	Not relevant	Education Dissemination	External	(inter)national	Students Academia
Community activation meetings	Forming of an informal working group that will continue certain parts of SCORE project after its end.	Two-way	Organizer	Up to 2 hours	Medium-sized group (6-15) or large group (16+)	Capacity building Consensus building	Internal	Local	Experts Citizens Businesses Decision-makers
Short newspapers articles	Informing the public about the project activities and mobilizing for citizen science activity.	One-way	Organizer	Short form	Not relevant	Education Dissemination	External	Local, regional and national	General population

4 Discussion: Lessons Learned, Challenges and Solutions

Communication is a cornerstone of successful living labs, enabling effective cooperation, stakeholder engagement, co-creation and ultimately climate action. One-way communication such as traditional media (radio, TV, and newspapers, both printed and digital), was utilized as passive modes of communication. Social media and online platforms, like blogs, a Minecraft server and websites, served as digital touchpoints but lacked interactive facilitation, limiting deeper stakeholder involvement. Two-way communication (Co-creation events, workshops, and local community meetings) was significantly more impactful. Initiatives like climate walks and place-based activities (landscape students visiting Piran's agricultural terraces, highschoolers searching for climate-related elements in the town's center, guided walks for students from abroad enhanced understanding and commitment). Projects like geodesign, a gamified approach to landscape-changing decision-making, demonstrated the potential of interactive learning and co-creation in climate resilience.

The implementation of Piran living lab revealed key lessons about climate communication.

First, the concept of "mental distance" and resistance to acknowledging the consequences of climate change remain prevalent in Piran. Aside from visible sea floods, many of the impacts are not yet apparent in the mindset of the community, contributing to the perception that significant changes are unlikely to occur. Some community members still hold the belief that the effects of climate change would not drastically alter their everyday lives. Consequently, Piran experiences an almost complete lack of investments in climate resilience and natural disaster prevention.

One of the concerns that recently gained attention within the local community—primarily due to increased media attention about what SCORE was doing—is the gradual disappearance of Piran's historical water management systems, including water wells and cisterns. Since the introduction of the public water system, these traditional infrastructures have faced neglect, decay, and even demolition, leading to their abandonment over time.

The declining number of permanent residents, many of whom spend increasing amounts of time in Lucija—a part of the municipality offering better services, parking spaces, recreational opportunities, and green areas—has contributed to an "out of sight, out of mind" mentality regarding climate-related challenges in Piran.

In-person interactions proved significantly more effective than virtual meetings, fostering stronger relationships and clearer communication with stakeholders. Additionally, it became clear that scheduling meetings for working professionals during business hours is counterproductive unless they were officially representing their organizations, highlighting the need for flexibility.

Resilience can be a polarizing topic, especially in certain settings (role of tourism, presence of more pressing issues, preexisting conflicts among the stakeholders). This required careful handling to maintain cohesion. Establishing living labs during the election period was identified as problematic, as political instability and shifting priorities can disrupt stakeholder engagement and delay progress.

Understanding stakeholder motivations was crucial. Individuals with multiple affiliations—such as being both citizens and business owners—often have overlapping interests that can influence their engagement. Recognizing these complexities early on helps manage conflicts of interest effectively. Furthermore, transparency about project contributions is essential. Communicating what support citizens can expect, such as funding opportunities or resource assistance, fosters trust and long-term involvement. However, making promises that cannot be kept should be avoided, as project team changes are inevitable and can lead to setbacks if expectations are not managed realistically.

Identifying the right partners and stakeholders early was another key lesson. While participants may change over time, maintaining a stable core team is crucial for continuity and sustained progress.

Thoughtful stakeholder selection is vital to avoiding conflicts that could derail project goals. Some may have conflicting interests, while others might prioritize their own objectives causing problems for general objectives over shared ones, which can hinder collective progress. Engaging those aligned with the project's objectives helps maintain focus and momentum.

Finally, local context also matters deeply. Thorough planning before setting up a living lab is indispensable. A comprehensive understanding of the area's background and issues is critical. For example, in Piran, Italian speakers were less inclined to join the living lab, due to lack of Italian language proficiency within the team setting the living lab up.

Our experience underscores the critical role of thoughtful planning, transparent communication, and locally sensitive stakeholder engagement in the success of living labs for climate action. The sustainability of projects like SCORE depends on successful communication. One example of successful continuity of the living lab beyond the project duration is ViTA, which seeks to build on newly established connections among living lab stakeholders while drawing attention to the town's cultural heritage.

Acknowledgment

We sincerely thank all the stakeholders who actively participated in CCLL activities and committed to continuing these efforts beyond the project's duration, ensuring lasting climate resilience in Piran.

The activities described in this chapter were funded by the European Commission through the SCORE project, Smart Control of the Climate Resilience in European Coastal Cities, H2020-LC-CLA-13-2020, Project ID: 101003534.

Peter Kumer acknowledges the support of the research program P5-0181, "Sociological Aspects of Sustainable Sociospatial and Manpower Development of Slovenia in Europe," funded by the Slovenian Research Agency.

References

- Brečko Grubar, V., Kovačič, G., & Kolega, N. (2019). Podnebne spremembe vplivajo na pogostejše poplave morja. *Geografija v šoli*, 27(3), 30–34.
- Center for Research on Environmental Decisions (CRED). (2009). *The Psychology of Climate Change Communication: A Guide for Scientists, Journalists, Educators, Political Aides, and the Interested Public*. New York.
- Chafiq, I. (2018). *Exploratory analysis of living labs contribution to climate adaptation needs and innovative multifunctional dikes in the Netherlands* [Master's thesis, University of Twente]. University of Twente Theses. <https://purl.utwente.nl/essays/77521>
- Goodman, L. (1961). Snowball Sampling. *The Annals of Mathematical Statistics*, 32(1), 148–170.
- Hallegatte, S., Green, C., Nicholls, R. J., & Corfee-Morlot, J. (2013). Future flood losses in major coastal cities. *Nature climate change*, 3(9), 802–806.
- Hawke, S., Cavaion, I.M., Pilla, F., & Meulenberg C. J. W. (2025). *SCORE deliverable D4.1 Citizen Science Playbook*.
- Hossain, M., Leminen, S., & Westerlund, M. (2019). A systematic review of living lab literature. *Journal of cleaner production*, 213, 976–988.

- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2014). Part A: Global and Sectoral Aspects Summary for policymakers. In Field, C. B., Barros, V. R., Dokken, D. J., Mach, K. J., Mastrandrea, M. D., Bilir, T. E., Chatterjee, M., Ebi, K. L., Estrada, Y. O., Genova, R. C., Girma, B., Kissel, E. S., Levy, A. N., MacCracken, S., Mastrandrea, P. R., & White, L. L. (Eds.), *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability* (pp. 1–32). Cambridge University Press.
- Kahan, D. M., Jenkins Smith, H., & Braman, D. (2011). Cultural cognition of scientific consensus. *Journal of Risk Research*, 14(2), 147–174.
- Karacaoğlu, B., & Akbaba, M. F. (2024). Multidisciplinary perspective: A review of the importance of communication in managing climate change challenges. *Environmental Research and Technology*, 7(3), 457–470.
- Kolega, N. (2006). Slovenian coast sea floods risk. *Acta Geographica Slovenica*, 46(2), 143–167. <https://doi.org/10.3986/AGS46201>
- Kralj, E. (2024). Uvodnik: Podnebna odpornost—kaj, kako in zakaj? *Journal for Geography*, 19(1), 1–6. <https://doi.org/10.18690/rg.19.1.4804>
- Kralj, E., Kumer, P., & Meulenber, C. J. W. (2023). Coastal Flood Risk Assessment: An Approach to Accurately Map Flooding through National Registry-Reported Events. *Journal of Marine Science and Engineering*, 11(12), 2290. <https://doi.org/10.3390/jmse11122290>
- Kumer, P., Kralj, E., & Meulenber, C. (2023). Tourism Gentrification in a Small Mediterranean Town: Impacts and Implications for Urban Climate Resilience. *Journal for Geography*, 18(2), 105–122. <https://doi.org/10.18690/rg.18.2.3416>
- Kumer, P., Meulenber, C., & Kralj, E. (2022). Challenges for planning climate change resilience through the co-creation living lab approach in the Mediterranean coastal town of Piran. *Journal for Geography*, 17(2), 89–106.
- Lasswell, H. (1948). The Structure and Function of Communication in Society. In Bryson, L. (Ed.), *The Communication of Ideas* (pp. 37–51). New York: Institute for Religious and Social Studies.
- Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. *Current opinion in environmental sustainability*, 3(3), 164–168.
- Lorenzoni, I., & Hulme, M. (2009). Believing is seeing: laypeople's views of future socioeconomic and climate change in England and in Italy. *Public understanding of science*, 18(4), 383–400.
- Machado de Almedia, L.B. (2023). *Flood risk and damage investigation in areas of high cultural heritage value* (Publication No. 109/II.VOI-FRM) [Master's thesis, University of Ljubljana]. Repozitorij univerze v Ljubljani. <https://repozitorij.unilj.si/IzpisGradiva.php?id=148920>
- Marschütz, B., Bremer, S., Runhaar, H., Hegger, D., Mees, H., Vervoort, J., & Wardekker, A. (2020). Local narratives of change as an entry point for building urban climate resilience. *Climate Risk Management*, 28, 100223.
- Mehryar, S., Sasson, I., & Surminski, S. (2022). Supporting urban adaptation to climate change: What role can resilience measurement tools play? *Urban Climate*, 41, 101047.
- Moser, S. C. (2010). Communicating climate change: history, challenges, process and future directions. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(1), 31–53.
- Moser, S. C., & Dilling, L. (Eds.). (2007). *Creating a climate for change: Communicating climate change and facilitating social change*. Cambridge University Press.
- Mushir, S. (2019). Urban resilience planning: A way to respond to uncertainties—Current approaches and challenges. In Sharma, V., & Chandrakanta (Eds.), *Making Cities Resilient* (pp. 141–162). Springer.
- Nicholls, R. J., & Cazenave, A. (2010). Sea-level rise and its impact on coastal zones. *Science*, 328(5985), 1517–1520.
- Poklar, M., & Brečko Grubar, V. (2023). Assessing coastal vulnerability to sea level rise: The case study of Slovenia. *The Egyptian Journal of Environmental Change*, 15, 7–24. <https://dx.doi.org/10.21608/ejec.2023.186409.1023>
- Schramm, W. (1954). How communication works. In Schramm, W. (ed.) *The Process and Effects of Mass Communication*. University of Illinois Press. 3–26.

- SCORE. (2025a). *Piran Geostory*. Retrieved May 14, 2025, from <https://platform.score-eu-project.eu/catalogue/#/geostory/5729>
- SCORE. (2025b). *Smart Control of the Climate Resilience of European Coastal Cities*. Retrieved May 1, 2025, from <https://score-eu-project.eu/>
- Shannon, C. E., & Weaver, W. (1949). *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana, Illinois: The University of Illinois Press, 1–117.
- Tyler, S., Nugraha, E., Nguyen, H. K., Van Nguyen, N., Sari, A. D., Thinpanga, P., Tran, T. T., & Verma, S. S. (2016). Indicators of urban climate resilience: A contextual approach. *Environmental science & policy*, 66, 420–426.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2020). *Climate Action Pathway: Climate Resilience – Executive Summary*. UNFCCC. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/ExecSumm_Resilience_0.pdf
- Voytenko, Y., McCormick, K., Evans, J., & Schliwa, G. (2016). Urban living labs for sustainability and low carbon cities in Europe: Towards a research agenda. *Journal of cleaner production*, 123, 45–54.
- Wang, L. (2022). Exploring a knowledge map for urban resilience to climate change. *Cities*, 131, 104048.
- Wolff, E., French, M., Ilhamsyah, N., Sawailau, M. J., & Ramírez-Lovering, D. (2021). Collaborating with communities: Citizen science flood monitoring in urban informal settlements. *Urban Planning*, 6(4), 351–364. <https://doi.org/10.17645/up.v6i4.4648>
- World Bank. (2023). *Urban development overview*. Retrieved May 12, 2025, from <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview#:~:text=Today%252C%2520s>

Tretji sklop je posvečen terminologiji v medkulturnem in medjezikovnem kontekstu podnebne (okoljske) krize. Predstavljata ga dva prispevka; prvi je usmerjen na prevajanje in tolmačenje (Sara Orthaber in Aleksandra Nuč Blažič), drugi pa na slovenski kontekst terminologije (Alenka Valh Lopert in Melita Zemljak Jontes).



III.



SPEAKING CLIMATE: HOW TRANSLATORS MAKE ENVIRONMENTAL LANGUAGE WORK

SARA ORTHABER, ALEKSANDRA NUČ BLAŽIČ

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
sara.orthaber@um.si, aleksandra.nuc@um.si

Climate change is a global challenge that demands informed action. One major barrier to public engagement is the difficulty in understanding specialised environmental terminology. In Slovenia, as in other countries, improving environmental literacy is essential for supporting sustainable practices and the green transition. This study explores how climate-related terms are translated from English into Slovenian, focusing on the behind-the-scenes processes of meaning-making. It examines how Slovenian translators address terminological challenges through collaboration in online professional groups, where terminology is co-constructed through expert discussions. These informal exchanges play a key role in clarifying ambiguity and ensuring accurate, context-sensitive translations. Although official glossaries offer standardised terms, the cognitive work and decision-making that support them often remain invisible. This research highlights the translators' crucial role in making climate discourse accessible, thus promoting environmental understanding and enabling greater public engagement in sustainability efforts.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.12](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.12)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:
climate change,
translation,
environmental
terminology,
sustainable development,
terminological challenges,
environmental literacy



University of Maribor Press

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.12](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.12)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
podnebne spremembe,
prevajanje,
okoljska terminologija,
trajnostni razvoj,
terminološki izzivi,
okoljska pismenost

PODNEBNI DISKURZ: KAKO PREVAJALCI SOUSTVARJAJO POMEN?

SARA ORTHABER, ALEKSANDRA NUČ BLAŽIČ

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
sara.orthaber@um.si, aleksandra.nuc@um.si

Podnebne spremembe so globalni izziv, ki zahteva premišljeno ravnanje. Ena od glavnih ovir pri vključevanju javnosti so težave pri razumevanju strokovne okoljske terminologije. Tako v Sloveniji kot tudi v drugih državah je izboljšanje okoljske pismenosti bistvenega pomena za spodbujanje trajnostnih praks in zelenega prehoda. V pričujoči raziskavi obravnavamo prevajanje podnebnih izrazov iz angleščine v slovenščino. Posebej raziskujemo procese določanja pomena, ki potekajo v ozadju in način, kako slovenski prevajalci rešujejo terminološke izzive z izmenjavo v skupnih spletnih strokovnih skupinah, kjer se terminologija sooblikuje v strokovnih razpravah. Tovrstna neformalna izmenjava je ključna za razjasnitev dvoumnosti in zagotovitev natančnih prevodov z upoštevanjem sobesedila. Uradni glosarji ponujajo standardizirane termine, vendar ostaneta miselno delo in proces odločanja, ki sta podlaga za njihov nastanek, pogosto nevidna. V pričujoči raziskavi osvetlimo ključno vlogo prevajalcev pri razumevanju podnebnega diskurza in okoljske tematike, s čimer se poveča tudi vključenost javnosti v prizadevanja za trajnostni razvoj.



Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

1 Introduction

Although climate science has progressed rapidly, efforts to communicate these findings clearly to the public and policymakers have lagged behind. As Bowman et al. (2009) argue, establishing a common climate language by standardising measurements (e.g., using CO₂-equivalent and a consistent pre-industrial temperature baseline) is essential to reduce confusion over climate risks. They emphasise the need for interdisciplinary efforts that translate complex scientific assessments into simpler, actionable terms, thus enhancing the public decision-making capacity. This approach highlights the importance of bridging the information gap, a challenge that resonates with the translation field, particularly when rendering technical climate terminology into languages such as Slovenian.

Effective communication of the climate crisis is thus paramount in addressing global warming and its multifaceted impacts (particularly in shaping public discourse and climate communication). Equally critical is the way we frame the issue: conventional terms such as *climate change* and *global warming* emerged from scientific discourse without sufficient consideration for public comprehension. According to George Marshall (BBC Radio 4 – Radio 4 in Four – How to Fight Climate Change Using Language, n.d.), these terms, along with alternatives such as *climate chaos* or *global weirding* (see Excerpt 3, Section 5), have inherent weaknesses that may downplay the urgency of the crisis. Recent shifts toward terms like *climate crisis* and *climate emergency* reflect a growing recognition that language must convey the exceptional and dangerous nature of the situation. Storytelling, narrative coherence, and compelling imagery are crucial in bridging the gap between complex scientific assessments and the everyday experiences of non-experts. This paper explores how nuanced climate terminology is translated into Slovenian. By nuanced, we mean subtle and precise, capturing complex distinctions rather than oversimplifying. Specifically, we examine how translation choices are made and how translators collaboratively develop solutions through behind-the-scenes, often invisible, practices. We explore the analytical depth required in shaping language, as well as the knowledge shared within online professional groups that function as affinity spaces (Gee, 2007).

This study was partly inspired by a Canadian survey (Maple Leaf, 2022) revealing that while 92% of Canadians feel a responsibility to protect the environment, a significant proportion struggles with understanding key environmental terms. In

response, a campaign was launched to simplify complex terminology, making it accessible to all. This challenge is further complicated by the fact that most environmental terminology is coined in English, according to The Oxford English Dictionary (2021). This reflects the fact that many influential terms, such as *global warming*, *climate change*, and *climate crisis*, originated in English before being translated or adapted into other languages. To ensure global understanding and effective action, accurate translations are needed. The effort to bridge this knowledge gap highlights the importance of clear communication in promoting environmental sustainability across different languages and cultures. This study was also inspired by the project ZELEN.KOM, a multidisciplinary pilot project within the Reform of Higher Education for a Green and Resilient Transition to Society 5.0. The project focuses on one of the most crucial challenges in effectively facing the climate challenge—ways of communicating the planetary situation. One of the aims of the project is to contribute to building a common understanding of terminology and concepts linked to environmental sustainability and the green transition in general (ZELEN.KOM, 2024).

This paper is structured around four main sections. First, it introduces climate change as a form of crisis and risk communication, reviewing foundational studies that illustrate how language shapes public understanding of climate issues. Second, it examines translation as a decision-making process, drawing on theoretical models by scholars such as Levý (1967) and Wilss (1994) to highlight the cognitive and contextual complexity involved in translating environmental terminology. Third, it explores the dynamics of climate-related terminology, with a focus on how linguistic variation, interdisciplinary usage, and evolving policy discourse affect translation choices. Finally, the study investigates naturally-occurring decision-making behaviours among Slovenian translators in a publicly available online translators' forum, analysing interaction patterns, message sequencing, and collaborative problem-solving. By uncovering how terminology is negotiated and finalised through asynchronous digital exchanges, i.e., through message sequencing and temporal structuring (e.g., Giles et al., 2015; Koivisto et al., 2023), the study reveals the often invisible behind-the-scenes work of translators. This analysis offers insights into climate communication by illustrating how subtle linguistic choices in peer-to-peer discussions may contribute to shaping public perception, informing policy discourse, and enhancing the communication of climate-related knowledge.

The significance of climate communication as an interdisciplinary field cannot be overstated. In 2010, Nerlich et al. stated that climate communication has become an important topic in both science and society. It has developed into a thriving field, similar to well-established areas like health communication, risk communication, and science communication (Nerlich et al., 2010, p. 97). The interdisciplinary research output on climate change communication has grown over the last decades. In over 100 articles, *The Oxford Encyclopedia of Climate Change Communication* (Nisbeth et al., 2018) explores our understanding of climate change with a focus on communication and media. While the volume offers a broad examination of climate change communication across 26 states and regions, it notably does not include Slovenia in its analysis.

Despite this vast body of research, these publications rarely discuss the translation of terminology in the field of climate change. Given the significant impact of ongoing climate change, enhancing communication between scientists and the public is crucial. One recommendation is to simplify the scientific explanations of potential solutions to make them easily understandable and usable by non-scientists (see, for example, Maple Leaf, 2022). Thus, scientists should use a unified language and establish standard benchmarks to make the issue more comprehensible to nonexperts by simplifying climate science into more accessible and practical terms (Bowman et al., 2009, pp. 36–37).

2 Climate change as crisis communication

Environmental science has gained in significance due to the growing recognition of the urgent need to address global warming. Effective communication about climate change is crucial for integrating climate considerations into development, mitigation, and adaptation policies. It also plays a key role in fostering collective behavioural changes and shaping attitudes towards reducing greenhouse gas emissions (Evans et al., 2018: 108). However, studies on language in climate change discourse are only starting to emerge (e.g., Flottum, 2019). All highlight the crucial role language plays in shaping public understanding and action on climate change. Language not only conveys information but also influences attitudes and behaviour, making it an essential component of climate communication. It helps construct the complex social, political, and ethical narratives around climate change, influencing how the issue is perceived and how responses are shaped. Lundgren and McMakin (2009),

for example, suggest that climate change communication can be viewed as a form of risk communication, as it deals with hazards that threaten the environment and human safety, such as droughts, melting ice caps, heat waves, and ocean acidification. These hazards often lead to adverse health implications, linking climate change communication with crisis communication.

In this respect, Parks (2019), who examined how major U.S. news media characterised climate change as a crisis, found that media coverage increasingly pairs *climate change* or *global warming* with crisis language, especially following key IPCC assessment reports. The study demonstrates that these reports act as focusing events that heighten the urgency of climate discourse, with mainstream outlets such as *The New York Times* and *CNN* more likely to affirm the crisis than conservative outlets like *The Wall Street Journal* and *Fox News*. Parks' (2019) analysis, which spans several reporting periods, highlights significant variations in the framing of climate risk, reflecting both shifts in public and political attitudes and persistent debates over terminology. This evolving media narrative stresses the importance of clear, consistent communication to effectively convey the severity of the climate crisis and guide policy and public response.

In a similar vein, Schäfer et al. (2023) investigate how global news media have labelled the issue of climate change over a 26-year period (1996–2021) by analysing a corpus of nearly 90,000 articles across eight countries. Their study distinguishes between neutral terms (e.g., *climate change*, *global warming*) and more urgent, alarming labels (e.g., *climate crisis*, *climate emergency*). While neutral terminology remains predominant, the authors document a significant uptick in the use of urgent labels, reflecting recent shifts in editorial guidelines and heightened political and scientific emphasis on the immediacy of climate impacts. This trend is particularly important for translators, as it necessitates careful navigation of evolving climate discourse; accurate translation is crucial to convey both the urgency and the nuanced meanings embedded in these terms, ultimately shaping public perception and policy debates in target languages.

2.1 The role of clear language in climate discourse

As with all forms of risk-related discourse, clear communication is crucial. Yet, the constant variation in terms and concepts within specialised fields can impede effective communication. While terms like *climate emergency* can raise awareness,

inconsistent terminology can cause confusion. This inconsistency can complicate translation and interpretation, as words like *global warming* and *climate change* are often used interchangeably but have nuanced differences. For instance, *global warming* typically refers to the long-term rise in the Earth's average surface temperature due to human activities (United Nations, 2025), while *climate change* encompasses a broader range of changes in climate patterns, including shifts in precipitation, increased frequency of extreme weather events, and rising sea levels (National Aeronautics and Space Administration, 2024). Given the variability and evolving nature of climate change terminology, terminological resources that clearly describe variants and are frequently updated can address translation challenges and improve communication effectiveness (Biros et al., 2020).

A recent study by Wege et al. (2024) examines how climate-related terms are understood by the public, highlighting key translation challenges. Interviews with 24 German residents revealed widespread misunderstandings of terms like *carbon dioxide removal* and *carbon neutral*, with many struggling to grasp their precise meanings or associating them with unrelated concepts. Technical jargon, such as *CCS* and *anthropogenic CO₂ emissions*, proved particularly confusing, with 75% of participants finding them overwhelming. Additionally, 83% found long, nested sentences difficult to process, suggesting that clearer, more concise phrasing would improve comprehension. These findings emphasise the critical role of translators in ensuring climate discourse remains accessible and effective. By carefully selecting terms, simplifying sentence structures, and explaining complex concepts, translators help bridge the gap between scientific accuracy and public understanding. The study underscores that translation is not just a linguistic task but an active process of shaping public perception, requiring ongoing collaboration among translators to navigate evolving terminology and adapt to cultural and political contexts. The study highlights the importance of clear, accessible language in climate change communications, particularly in IPCC reports that influence policymakers and the general public. While German interviewees generally rated key climate terms as easy to understand, they struggled with interpretation due to unfamiliar phrasing, ambiguous connections to climate change, and misconceptions about specific terms like *tipping point*. Many associated terms with unrelated concepts, requested more concrete examples, or expressed scepticism toward terms perceived as misleading, such as *carbon neutral* and *sustainable development*. Lengthy, jargon-heavy sentences further complicated comprehension, with acronyms like *CCS* proving particularly

confusing. These findings align with U.S. research, underscoring the need for clearer communication strategies, including simplified language, concise sentence structures, and visual aids.

Future research should explore how misunderstandings vary across demographics and test whether revised messaging improves public engagement and trust. By integrating insights from science communication, including plain language principles and trust-building strategies, climate reports and derivative communications can become more effective in informing and mobilizing diverse audiences. As clarity and accessibility emerge as key goals in climate communication, it becomes essential to examine how these principles are negotiated in the act of translation—where meaning must be transferred across not only languages but also cultural and contextual boundaries (see Section 5).

3 Translation as a decision-making process

Problem-solving and decision-making strategies are key topics in translation process research. In his frequently cited article, *Translation as a Decision Process*, Levý (1967) portrays translation as a sequence of choices made by the translator. These choices are guided by two types of instructions: definitional, which set the framework, and selective, which narrow the range of options. The criteria used in each step of this process may include semantic, rhythmic, and stylistic considerations. Although Levý's theory primarily focuses on lexical examples from literary texts, it has broader applications in understanding the complex nature of translation as a decision-making process. Wilss (1994), on the other hand, suggests that decision-making in translation involves six stages: problem identification, problem clarification, research and information gathering, deliberation on how to proceed, the moment of choice, and post-choice evaluation. However, he acknowledges that, in practice, translators' decision-making and problem-solving processes may not follow this streamlined sequence, as various factors can disrupt each stage.

A study by Obdržálková (2016) explores translation as a decision-making process by combining questionnaire data with translation analysis, applying and critically examining Levý's (1967) model. While Levý conceptualises translation as a sequence of guided choices, the author found that this model, though structurally insightful, can appear overly idealised in real-world contexts. To adapt it, translator-identified

problem segments were used as entry points for analysis, ranging from lexical to syntactic and pragmatic issues. The study demonstrates that the nature of translation problems is closely tied to the function and genre of the text, and that translators' approaches are shaped by a range of factors, including time constraints, experience level, and access to reference materials. Although theoretical paradigms of possible solutions exist, the decision-making process often involves intuitive judgment, partial analysis, and even guesswork, especially under pressure. The strategy of omission, for example, was observed to function either as a legitimate pragmatic choice or as a translation error, depending on context. Ultimately, the study highlights the complexity and non-linearity of translation decisions and refines Levý's (1967) model by situating it within actual translator behaviour.

Another study by Shih (2015) explores the problem-solving and decision-making behaviour of two early-career professional translators during the end-revision phase, using think-aloud protocols. It reveals that revision begins with identifying a translation problem, but the nature of the problem often shifts during the process, either diverging into smaller sub-problems or converging into a broader issue requiring a holistic solution. Unlike classic decision-making models such as Wilss' (1994), translators in this study did not define problems in advance. Instead, they progressed through issues iteratively, often without a clearly articulated end goal. This forward-working approach highlights the dynamic and non-linear nature of revision. Decision-making was found to rely on internalised evaluative standards. While translators seldom verbalised their rationale, they consistently judged whether a solution was *good enough*, eliminating weaker options or supporting stronger ones. When no suitable option emerged, they returned to the problem-solving cycle to generate new possibilities. As a result, a revised model of end-revision decision-making was proposed, integrating cognitive and translation process theories.

Similarly, this paper explores the decision-making behaviours of translators in an online translators' forum. Decision-making strategies are employed when there are at least two competing translation equivalents (Shih, 2015). The aim is to examine which factors become most prominent when translators discuss translation solutions on these platforms. These factors might include the type of translation problem, the function of the text, the direction of the translation, the expertise of the translator, the frequency of term usage, as well as personal preferences. In this sense, Zheng (2012, p. 203) suggests "a hierarchical relationship exists between different choices

or between different translation equivalents²⁷. It appears that the later an option is considered, the more likely it is to be chosen. This is because, as translators generate different translation equivalents, they are likely refining their decisions. Consequently, the final option they arrive at is often the most suitable solution to the translation problem. By exploring some of these translation choices, such as the evolving equivalents for *greenwashing* in English–Slovenian contexts, we hope to gain insights into the decision-making process involved in translating climate change terminology.

3.1 The dynamics of environmental terminology

Language and terminology constitute foundational components in the discourse surrounding climate change. As is the case in other specialised domains, the linguistic register employed in climate change communication is both complex and subject-specific. Despite the increasing relevance of climate communication across disciplines, research focusing explicitly on climate change terminology within the field of translation remains limited. A recent study of climate change communication in English and its translation into Spanish explored the causes of variation and its implications in translation contexts (Cabezas-García and León-Araúz, 2023). The findings revealed that environmental terminology is dynamic, leading to term and concept variations. In English, the source language, these variations often result from metonymy and multidimensionality, affecting semantics and the communicative situation, which also guides variant selection. These cognitive factors are crucial and must not be overlooked. In Spanish, the target language, translation variants such as omissions, structural shifts, and inaccuracies were identified, which can hinder communication and increase risks. The authors thus conclude that translators must engage in translation-oriented terminology work to ensure accurate term usage in context.

Translators working with the English–Slovenian language pair often encounter similar challenges. From a terminological perspective, the task is less about directly translating a term and more about assigning it to an appropriate Slovenian expression—or selecting among existing equivalents (Žagar Karer, 2009, p. 445). In many cases, the practitioners are unfamiliar with the Slovenian term or the term has not yet been coined, which leads to the frequent use of English terms in Slovenian professional discourse. This practice is evident in hybrid expressions that blend

English and Slovenian, such as *in-house procurement* in the context of public procurement or *on-off regulator* in automation (Žagar Karer, 2015, p. 24). When faced with terminological uncertainty, Slovenian translators can consult a variety of online resources. These are particularly useful when coining new terms that have not yet been established in Slovenian, or when choosing among multiple existing options to ensure effective communication (Žagar Karer, 2015, p. 29).

Advice on terminology can be obtained through multiple channels. These include the language section in professional journals such as *Pravna praksa*, online language advisory services like ŠUSS* (an online linguistic advisory platform), and personal consultations with domain experts via phone, email, or during proofreading (Žagar Karer, 2009, p. 443). Online platforms such as Termania**, which consolidates various dictionaries, also offer valuable support. One particularly important tool for translators is the multilingual terminology database Evroterm. Additional support is available through Terminologišče, hosted by the Terminological Section of the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language. This platform offers expert guidance on terminological issues (Žagar Karer, 2015, pp. 23–29). Moreover, Slovenian translators have created a dedicated Facebook group for peer-to-peer support with terminology problems, which provides the basis for the case study in this paper.

The complexity of translating environmental terminology is well illustrated by Dremel and Goličnik Marušič's (2021) analysis of the English term *nature-based solutions* (NBS). Originally introduced in a 2008 review of the World Bank's biodiversity portfolio (World Bank, 2008), the term gained broader traction in 2015 when the European Commission incorporated it into its Research and Innovation agenda (European Commission, Directorate-General of research and Innovation, 2015; Hanson et al., 2022, p. 2). Unlike traditional conservation approaches, the term aims to address environmental, social, and economic challenges simultaneously. This multidimensional focus distinguishes the concept from related terms such as *ecosystem approach*, *green infrastructure*, and *eco-engineering*. Despite its growing prominence in policy and research discourse, the term remains open to interpretation (Dremel and Goličnik Marušič, 2021, p. 103).

Building on Albert et al. (2019), Dremel and Goličnik Marušić (2021, p. 103) identify two core criteria that define NBS: first, they must be nature-based, encompassing both natural and human-designed ecosystem processes; second, they must provide practically and financially viable solutions to clearly defined societal problems.

In Slovenian, the authors note three different translations used in official European Commission documents: *sonaravne rešitve* (GOV.SI, 2024), *naravne rešitve* (Evropska komisija, Generalni sekretariat, 2019), and *na naravi temelječe rešitve* (e.g., Ravnikar and Goličnik Marušić, 2019). Although all three are rooted in the same conceptual framework, they carry slightly different connotations. Given that the adjective *nature-based* is less familiar in Slovenian than terms like *natural* or *sustainable*, the authors argue that *na naravi temelječe rešitve* is the most precise translation (Dremel and Goličnik Marušić, 2021, p. 107). It captures the specificity of the original term while avoiding the ambiguity that can arise from broader or more loosely defined alternatives. Since these solutions are context-specific and designed to tackle concrete societal challenges, a consistent and accurate translation into Slovenian is essential to distinguish NBS from more general ecological approaches. While the example of NBS illustrates the challenges of conceptual precision in translation, the broader context of how such terminological decisions are negotiated has shifted significantly in the digital era.

3.3 Translation and collaboration in the digital era

Digital communication has become an integral part of everyday life, shaped by the widespread use of mobile devices, applications, and online platforms (Desjardins, 2013, p. 156). While the internet initially had only an indirect influence on translation (Gaspari, 2023, p. 687), it has evolved into a primary environment for both professional and non-professional translation activities. As translation increasingly occurs in digital spaces, translators rely on online platforms not only to engage with clients and domain experts, but also to collaborate with peers and participate in broader communities (McDonough Dolmaya & Sánchez Ramos, 2019, p. 129).

Social media, in particular, have introduced new modes of interaction and transformed the translation landscape. Online texts are often multimodal, combining verbal, visual, and interactive elements, which calls for new forms of media literacy (Desjardins, 2013, pp. 157–159). These platforms also support collaborative tools

such as crowdsourced dictionaries and forums, enabling real-time problem-solving and peer feedback. As Folaron (2012, pp. 25–27) notes, the networked nature of digital communication fosters interaction between professionals and amateurs alike, blurring boundaries across volunteer projects, fan translation communities, and professional localisation networks. These environments are reshaping not only how translators work, but also how they define and develop their professional identities.

While translation can take place within academic or industry-specific contexts (Desjardins, 2017, p. 97), this paper focuses on a social media discussion platform where both professional and non-professional translators interact. Hebenstreit (2019, p. 145) emphasises *sharing* as a defining feature of social media. Users not only share texts, images, and videos, but also their evaluations, experiences, and knowledge. This includes sharing translations, linguistic and cultural knowledge, strategies, glossaries, and translation memories. Users also contribute to developing platform-based tools and resources. When alternative translations are proposed, they represent both the authoring of new content and an implicit critique of existing versions—demonstrating that social translation is both a creative and evaluative process.

Drawing on social media studies, McDonough Dolmaya and Sánchez Ramos (2019, p. 129) introduce the term *online social translation* to describe the collaborative nature of translation on digital platforms. Here, *online* refers to the digital environments in which these activities occur, while *social* emphasises the interactive dynamics among participants involved in creating, sharing, and sometimes receiving translations. Facebook, for example, supports such networking by enabling the formation of public, private, or restricted groups and shared pages. As Gaspari (2023, pp. 689–690) notes, these spaces allow online communities to discuss translation-related topics and share terminology resources, making them valuable for lexicographic inquiry and collaborative problem-solving. Since online platforms function as sites for negotiating meaning (Folaron, 2012, p. 26), we now turn to three representative examples from a Slovenian translation forum. These examples illustrate how translators engage with one another to collaboratively construct climate-related terminology. By analysing their online discussions and the factors shaping their lexical choices, we aim to show how translators actively contribute to the development of climate-change discourse in Slovenian.

4 Data collection and methodology

The group examined in this study is called *Translators to the rescue!* and was established on Facebook in 2012 as a support network for language professionals, including translators, interpreters, proofreaders, linguists, and others seeking assistance with translation-related issues. Since its inception, the group has grown to over 9,000 members from various professional backgrounds. On a daily basis, members post several dozen messages, which often develop into multi-party discussions focusing on practical translation problems. Although not all members are native Slovenian speakers or live and work in Slovenia, the majority of interactions take place in Slovenian. Group members are diverse in nationality but typically share a connection to the Slovenian language and culture, often through familial or professional ties. As such, the group functions as both a personal and professional hub, constituting the largest virtual linguistic peer-support community in Slovenia. In addition to seeking and offering advice, discussing translation strategies, and elaborating on lexical and stylistic suggestions, group members also share job offers, evaluate clients, and reflect on professional standards and ethics. In this group, the problem identification stage, as proposed by Wilss (1994), occurs even before the translator posts a request for help, serving as the trigger for seeking assistance. Research and information gathering similarly take place beforehand, with translators typically turning to the group only after other resources have been exhausted. The initial problem clarification is evident in their posts, where they often present multiple potential solutions. The stages of deliberation, the moment of choice, and post-choice evaluation are then collaboratively constructed by the group members through their interaction. However, despite its potential benefits, post-choice evaluation rarely occurs.

For this study, relevant interactions were identified using the group's internal search function, applying keywords related to climate change. The term *climate change* proved particularly effective in locating suitable threads, as translators in the group tend to provide a wider context when requesting or offering help with specific terms. Altogether, ten interaction threads, posted between 2014 and 2024, were collected. From these, three were selected as the most representative and most appropriate for in-depth analysis, given the scope and aims of this study. Other threads included terminology discussions on related concepts such as *sustainable development* and the translation of acronyms like *ESG* (Environmental, Social, and Governance

considerations). For example, one post raised the issue of localizing the English acronym *ESG* into Slovenian (suggesting *ODU* as a possible equivalent for *okoljski, družbeni in upravljavski*), highlighting the growing frequency of the term in Slovenian texts and the perceived need for a Slovenian equivalent. This reflects broader concerns among professionals about terminological consistency and the localization of globally circulating climate-related concepts.

In this space, no single individual fully controls the trajectory of the problem-solving process. Rather, multiple members animate and interpret each other's contributions, collaboratively producing not just answers but also a shared understanding of the underlying linguistic and cultural issues. Such group-based translation problem-solving involves ongoing fission-fusion dynamics, as described by Enfield (2017, p. 13) in that translators come together around a post, jointly commit to addressing a query, and then disperse.

Conversation Analysis (CA) concepts such as turn-taking, TCUs, and sequence organization have been widely discussed (e.g., Sacks et al., 1974; Schegloff, 2007) and can be adapted for Facebook's asynchronous interactions (see, also, Koivisto et al., 2003), where turns are only visible once posted. In this group, problem-posts often appear as single, self-contained messages, resembling package texts (cf. Hutchby and Tanna, 2008). These messages typically include all necessary context for others to respond, making them functionally complete turn-constructive units (TCUs). The original post initiates an adjacency pair, projecting a sequence—problem → solution—even if not all turns are fulfilled (e.g., no follow-up by the original poster (OP)). The group's norm is that these posts receive a response, whereby respondents reply in separate comments, often independently of each other, constructing a multi-party response sequence. Though replies may not always receive a direct response from the OP, a thank-you post is a common practice that signals sequence closure. Despite the asynchronous format, the interaction maintains the structural features of conversation: recognizable actions (problem, response, acknowledgment), oriented turn-taking, and sequence management—all adapted to the affordances and constraints of Facebook's comment thread system, such as likes, reactions, or tagging.

All examples are presented in English, although the original posts and interactions were conducted in Slovenian. The translation of the data was necessary in order to make the analysis accessible to an international, English-speaking academic audience.¹ Given the textual and interactional nature of the data (Facebook posts), only the English version is presented in this paper, as this allows for readability while still preserving the key interactional dynamics relevant to conversation analysis.

5 Analysis and discussion

The first example explores the problem-solving process around choosing an appropriate Slovenian term for *greenwashing*. This term was coined by the US environmentalist Jay Westerveld in 1986. Linked to earlier terms *white-washing* (denoting glossing over or covering up vices, crimes or scandals through biased or partial information), *greenwashing* refers to the practice of companies misleadingly promoting themselves as environmentally friendly while maintaining harmful practices. Portmanteaus or lexical blends like *greenwashing* are quite frequent and natural in English but often sound odd in Slovenian.

The interaction is initiated with a problem statement that functions as a first pair part, inviting a range of responses that reflect different epistemic stances and linguistic preferences. The original post sets the activity framework by describing the context (a public-facing Earth Day article) and offers candidate translations (e.g., *zeleno zavajanje*, *zeleničenje*, *zeleni fasada*), prompting others to evaluate or expand upon them, thus inviting a series of second pair parts from other participants, each aligning with or expanding upon the initial inquiry.

While the core issue concerns lexical choice, the exchange is deeply embedded in the sequential organization of contributions, where each turn builds on, aligns with, or expands upon previous suggestions. Subsequent responses orient to this initiating post in different ways: one participant nominates another by tagging them directly in line 12 (@Translator 2), which both delegates epistemic authority and anticipates a solution. In lines 14-20, translator 2 then provides two candidate terms (*ekomanipulacija* and *zelenorek*), each accompanied by justificatory accounts. These accounts function as second pair parts, elaborating not just on lexical choice but also

¹ We would like to thank Jasna Vidinić for providing the translations into English.

on criteria of acceptability (e.g., clarity, cultural reference, recognizability). These justifications help secure recipient design by acknowledging shared norms and the assumed knowledge base of the audience.

Excerpt 1 – Negotiating the Slovenian Equivalent for *Greenwashing* (22 April 2024)
 OP=*original poster*

Table 1

1	OP	ENG-SLO: Greenwashing.
2		(Greenwashing is where a company uses advertising and
3		public messaging to appear more climate friendly and
4		environmentally sustainable than it really is.) To mark Earth
5		Day, I'm writing an article on this topic. I came across a 2019
6		post that mentions <i>zeleno zavajanje</i> (<i>greenwashing</i>) (and creative
7		alternatives like <i>zeleničenje</i> (<i>greening</i>) and <i>zelena fasada</i> (<i>green</i>
8		<i>façade</i>)); however, a lot of time has passed and there's been a lot
9		of water that has washed the green since then, so I'm reaching
10		out to see if any of you, in your infinite wisdom,, know
11		whether a more established term has emerged by now?
12	T1	@Translator 2 didn't you have a term for this, if I'm not
13		mistaken?
14	T2	Yes, I used the term <i>ekomanipulacija</i> (<i>ecomaniplulation</i>). I was torn
15		between two options. <i>Ekomanipulacija</i> ultimately prevailed
16		because it is straightforward and easily understood. However, I
17		personally felt that <i>zelenorek</i> (<i>greenspeak</i>) hit the nail on the head,
18		but it requires a certain level of familiarity to appreciate the
19		association
20		(to <i>newspeak</i> from the novel 1984).
21	T1	yes, <i>zelenorek!</i> – I find this really adorable
22	T3	If it helps: [URL]
23	[...]	[...]
24	T4	I think <i>zelena fasada</i> is a very fitting term (as a contextual variation of <i>zeleno zavajanje</i> rather than a substitute)
25	T5	oh, thanks, I'll keep it in mind for future use!!
26	T6	<i>Zeleno zavajanje</i> is a fairly established translation.
27	T4	<i>Zeleno zavajanje</i> is well established. At least in the media
28	[...]	[...]
29	T4	In the OBOD podcast, someone used the term <i>pranje na zeleno</i> <i>(washing it green)</i> 😊

The interaction exhibits temporality in two key ways: first, in the form of reflexive reference to past discussions (e.g., older posts or prior usage of terms), and second, in the iterative progression of the exchange. Translation, here, is not resolved in a single move but is subject to gradual refinement through contributions that align,

affirm, or extend prior turns—such as the endorsement of *zelenorek* in line 21 (*I find this really adorable*) and the re-evaluation of *zeleno zavajanje* as an established term (lines 26 and 27). These utterances perform affiliative actions, reinforcing group consensus and shared professional identity. Moreover, topical trajectories shift subtly within the thread—from proposing alternatives to reflecting on their contextual appropriateness (e.g., *zeleno fasada* (lines 7 and 23) as a variation rather than a replacement). This points to participants' ability to flexibly navigate the evolving scope of the discussion, moving beyond a single lexical item to engage with a broader semantic field of competing and complementary terms. These shifts are locally managed and temporally extended, reinforcing Zheng's (2012) observation that translation choices emerge through ongoing consideration and negotiation.

Finally, while the discussion revolves around a single lexical item, it also illustrates broader interactional norms within professional translator communities. The interaction is shaped by implicit turn-taking rules, mutual orientation to expertise, and the recognition of differing epistemic positions. As such, the exchange exemplifies how temporality, conversational structure, and epistemic asymmetries interweave to facilitate collaborative terminological decision-making in digital translational affinity spaces.

Excerpt 2 – Negotiating the Slovenian equivalent for *zero waste* (4 June 2017)

The second example centers on the translation of the term *zero waste*. Zero waste is a compound term describing a sustainability approach focused on minimizing waste through practices that reduce, reuse, recycle, and compost materials. The term was first coined by chemist Paul Palmer in the 1970s, who recognised the potential of reusing industrial byproducts (Bennett, 2023). The modern concept was popularised by Bea Johnson in her 2013 book *Zero Waste Home*. The movement has gained momentum as a response to growing plastic pollution and landfill waste, aiming to significantly reduce the environmental impact and promote a more sustainable lifestyle.

In this excerpt, several key factors emerge as translators discuss the appropriate Slovenian translations for terms related to *zero waste*. The discussion emphasises the semantic challenges posed by terms like *brez odpadkov* (literally *without waste*) and *brezodpadni* (literally *wasteless* or *non-waste*). The core issue revolves around

distinguishing between terms such as *odpadni* (waste-related) and *odpadkovni* (pertaining to waste), which have different connotations and potential for misinterpretation.

Table 2

1	OP	ENG - SLO
2		Are the translations for <i>zero waste products</i> and <i>zero waste society</i>
3		fully established in Slovenian as:
4		- <i>brez odpadni izdelki</i> and
5		- <i>brez odpadna družba</i> ?
6		These translations sound and read awkward to me? Should
7		these terms be written together or separately?? <i>brezodpadna</i>
8		<i>družba</i> THANKS.
9	T1	I'm familiar with the term <i>brez odpadkov</i> (<i>without waste</i>) as in
10		(<i>družba brez odpadkov</i> (<i>zero waste society</i>), <i>dom brez odpadkov</i> (<i>zero</i>
11		<i>waste home</i>)), which I believe is a much better linguistic choice.
12		The problem with the hypothetical adjective <i>brezodpaden</i>
13		(which must be written together!!) is that it seems to derive
14		from <i>brez odpada</i> (<i>without a dump</i>) and not <i>brez odpadkov</i> (<i>without</i>
15		<i>waste</i>).
16		
17	OP	Thanks, that's clever. 😊
18	T2	it's also called <i>kosovni odpad</i> (<i>bulky waste</i>) not <i>odpadek</i> (<i>waste</i>), I
19		wouldn't be that nitpicky about it.
20	T2	hmm, I see what you mean; I was referring to <i>odpad</i> (<i>dump</i>) as
21		in <i>odlagališče</i> (<i>landfill</i>).
22	T3	It is important to pay attention to the semantic difference
23		between the adjectives: <i>ODPADEN</i> (<i>waste</i>) (SSKJ dictionary:
24		disposed of or discarded because it is worn out or is no longer
25		useful for its original purpose: waste wood, paper; waste
26		building materials; waste products from manufacturing;
27		buying waste raw materials; heating with waste water from
28		thermal power plants) and <i>ODPADKOVEN</i> (SSKJ doesn't
29		have a definition, - related to waste). The second adjective
30		will be increasingly used due to the concept of circular
31		economy, which addresses waste cycles.
32		
33	OP	Thank you, yes, the text requires terminology relevant to th
34		circular economy. So, I will use <i>brezodpadkovna družba</i> , or even
35		better, <i>družba brez odpadkov</i> . I will be more precise with the
36		terminology for products, as I am not fully familiar with the
37		exact processes. If you make a new product from wastepaper,
38		is it considered a recycled product that can be zero-waste, or
39		is it classified as low-waste? If you make a food product
40		yourself, using up all the waste and excluding packaging, ... is
41		it considered a zero-waste product, such as zero-waste soup
42		or apple pie? 😊 Darn, confused again.

While *brez odpadkov* (*without waste*) is favoured for both products and society, as it sounds more natural and is widely understood, terms like *brezodpadni izdelki* (*zero waste products*) and *brezodpadna družba* (*zero waste society*) were considered awkward and less fluid. In contrast, *brez odpadkov* aligns better with contemporary concepts such as the circular economy and is less ambiguous. The preference for *brez odpadkov* is thus reinforced, as it more accurately reflects the sustainability-driven approach without the confusion that might arise from terms like *brezodpadni* or *brez odpadna*.

This iterative selection process closely reflects Wilss' (1994) decision-making framework in translation, which emphasises that decision-making is an information-processing activity involving interaction between the translator's cognitive system, their knowledge bases (linguistic, referential, sociocultural, and situational), the task specifications, and the specific problem space presented by the text. In the case discussed here, translators move through stages of identifying and clarifying the problem, specifically the awkwardness and semantic inaccuracy of terms like *brezodpadni izdelki*, before exploring alternatives and ultimately arriving at the more natural and semantically precise term *brez odpadkov*. This process aligns with what Wilss (1994) calls the *moment of choice*—a key point in his six-stage model that includes problem identification, clarification, information collection, deliberation, choice, and post-choice evaluation (Wilss 1994, p. 146). By engaging in this kind of reflective deliberation, translators demonstrate the strategic, non-routine nature of decision-making that Wilss associates with translation in underdetermined, open problem spaces.

Excerpt 3 – Negotiating the Slovenian Equivalent for *global weirding* (4 July 2014)

Another illustrative example of collaborative terminological problem-solving took place as early as 2014, when a translator posted a query about how to render *global weirding* into Slovenian. *Global weirding* is a term coined as a play on *global warming*, emphasising that climate change means more than rising temperatures, i.e., increasingly unpredictable and extreme weather patterns. Popularized by Thomas Friedman, the term highlights the intensification of weather events like heatwaves, cold snaps, storms, floods, and droughts due to climate disruption. Unlike *global warming*, which implies a linear temperature rise, *global weirding* captures the chaotic and variable nature of climate impacts (*Global Weirding – Wiktionary, the Free Dictionary*, 2022).

Table 3

1	OP	ENG – SLO: Global weirding.
2		Does anyone have any suggestions for a pun on global
3		warming?
4		😊
5	T1	Počudnenje 😊 (weirding)
6	OP	Not too bad 😊
7	T2	globalno ponorevanje 😊 (global insanity)
8	OP	Keep 'em coming 😊
9	T3	globalno neurjevanje (stress on a) 😊 (global storming)
10	T4	Globalno pregorevanje (in a sense of burnt out)
11	T5	we've already had that. check if it's useful
12	T6	Globalno pregorevanje / prekipovanje (global burning/brimming)
13	 but otherwise, insanity is cool. 😊
14		Edit: just seen that <i>burning</i> had already been suggested
15	OP	It has already been translated into Slovenian as <i>globalno čudaštvo</i> (global weirdness). How does that sound to you?
17	T2	This is not at all the same thing.
18	T2	global weirding
19		n. The worldwide increase in the rate and extent of extreme or
20		unpredictable weather conditions.
21	OP	Exactly. I totally agree.
22	T4	Muhasto vreme (whimsical weather) 😊 <i>globalna muhavost</i> (global
23		whimsicality) (of people and weather 😊)
24	OP	It's pretty awesome, and the global whimsy totally fits in the
25		context of the whole thing I'm translating 😊

The post generated 14 comments and demonstrates a rich cycle of interaction and co-construction of meaning. The first response appeared within 43 minutes, and the original poster (OP) replied within a minute, signalling active engagement. This rapid exchange continued over the following hours, with contributions spaced relatively evenly (e.g., 7:52, 8:22, 9:22, etc.), suggesting sustained interest. As with other examples in this study, humorous wordplay emerged as a frequent strategy among contributors, as seen in suggestions like *globalno ponorevanje* (global insanity) or *globalna muhavost* (global whimsicality), which play on the punning and metaphorical aspects of the original English term. These instances of jocular mockery (Haugh, 2010) echo the established pattern on the forum when pun-based terms are discussed. In doing so, the commenters cultivate affiliation and shared involvement, reinforcing group solidarity and shaping the relational dynamics among participants.

The OP's encouragement in line 8 (*Keep 'em coming*) functions as a topical expansion move, prompting further proposals and confirming that the thread is still open for suggestions. Analytically, Wills' (1994) model is again applicable here: the translation task moves through problem identification (understanding the metaphorical and climatic implications of *global weirding*), transfer (suggesting candidate equivalents), and evaluation. The OP's final comment in lines 24–25 expresses clear approval of the suggested term *globalna muhavost*, explicitly linking it to the specific translation context, which remains unknown to us. This act functions as a concise form of post-choice evaluation, aligning with the final stage in Wills' (1994) translation problem-solving model, and indicates that the selected equivalent satisfies the translator's contextual and communicative needs. In line with Shih (2015), we can observe how the participants cyclically return to the problem-solving phase, continually generating and evaluating alternative renderings. Over time, this results in a set of *competing translation equivalents*, such as *globalno čudaštvo*, *pregorevanje*, and *muhavost*.

Ultimately, the OP selects *globalna muhavost* as the most contextually suitable term—although this context remains opaque to external observers. This selection also aligns with Zheng's (2012) observation that through iterative refinement, translation equivalents enter a *hierarchical relationship*, with one candidate emerging as contextually dominant. If we were to propose an additional equivalent based on the patterns observed, a plausible term could be *globalna podnebna zmešnjava* (global climate chaos), which captures both the metaphorical register and the climatic referent. Without the modifier *podnebna*, the phrase might be misread as describing global political or social unpredictability, underscoring the importance of semantic precision in metaphor translation.

In all three examples—*greenwashing*, *zero waste*, and *global weirding*—translators not only search for semantic equivalents but also consider each term's function within the broader discourse of the circular economy. In the first example, *zeleno zavajanje* is a linguistically clear and pragmatically effective translation of *greenwashing*, offering greater explicitness by directly signalling deception. While it lacks the metaphorical layering of the English term, it enhances immediate comprehension for Slovenian audiences. The expertise required to navigate the nuances between terms like *odpadek* (*waste*) and *odpad* (*scrap*) plays a key role. In the *global weirding* thread, participants collaboratively generate and refine multiple translation candidates, ultimately selecting *globalna muhavost* for its contextual fit, echoing the problem-solving cycle

outlined by Wills (1994). This mirrors the refinement seen in earlier examples, where Zheng's (2012) notion of increasing term suitability through iteration is also observed. Across all cases, functionality, clarity, and pragmatic alignment seem to guide the final choice.

The translators' choices in both excerpts demonstrate how collaborative decision-making and shared contextual understanding are vital in shaping terminological consistency. This analysis reflects the broader theoretical concern with bridging the gap between complex scientific language and public understanding, particularly in the context of interdisciplinary climate communication.

6 Conclusion

This study has shown that translators are not mere intermediaries but active co-constructors of meaning in climate discourse. Working at the intersection of language, science, and culture, they play a crucial role in shaping how environmental concepts are understood and communicated. By examining interactions in online translator communities, we have illustrated that translation is fundamentally a decision-making process—one that is cognitive, collaborative, and contextually embedded. Key findings highlight the critical role of informal, peer-driven exchanges in clarifying nuanced terms such as greenwashing and zero waste, where consensus emerges through iterative refinement rather than top-down standardisation. The discussions revealed that translators prioritise naturalness in the target language (*brez odpadkov* over *brezodpadni*), contextual appropriateness (e.g., *ekomanipulacija* vs. *zelenorek*), and alignment with broader frameworks like the circular economy. These choices reflect Wilss' (1994) model of translation as a non-linear decision-making process, where problem-solving is shaped by linguistic expertise, shared knowledge, and real-world applicability.

Key findings also highlight how the group's interactional norms, such as turn-allocation through tagging (e.g., @Translator in excerpt 1, line 12) or accounts accompanying lexical proposals (e.g., I used *ekomanipulacija* because it's straightforward in excerpt 1, lines 14-16), enable the co-construction of terminology that balances accuracy and cultural relevance. These practices also exemplify turn-taking dynamics that distribute epistemic authority within the group, as seen in instances where a participant delegates knowledge through tagging (e.g., excerpt 1,

line 12: Didn't you have a term for this?), fostering collaborative contributions and shared expertise across the community. The discussions also revealed how epistemic stance-taking (e.g., excerpt 2, line 11: *I believe brez odpadkov* is a better linguistic choice) and asymmetries (e.g., appeals to dictionary definitions or institutional usage) legitimised certain equivalents. These micro-interactional practices align with Wilss's (1994) model of translation as a decision-making process, where problem-solving unfolds non-linearly through repair initiation, other-correction, and post-choice evaluation, all visible in the group's threaded exchanges.

The discussions further highlight the translators' deep engagement with meaning-making, demonstrating their investment in selecting terms that both resonate culturally and align with the source context. The three examples have shown how translators collaboratively refine options and use interactional cues—such as humour and evaluative alignment—to reach pragmatic solutions. Online forums such as *Translators to the rescue!* thus serve as key affinity spaces where practitioners co-create meaning and reinforce terminological consistency. These digital environments, while rich in expertise, also come with challenges—as highlighted by Gaspari (2023, p. 689), who warns of the need to critically assess the reliability of peer-contributed content. Ultimately, the responsibility for translation quality rests with individual translators, who must navigate these spaces thoughtfully.

This research stresses the interdisciplinary significance of translation in climate communication. As climate discourse evolves—with shifts from neutral terms like climate change to urgent labels like climate crisis—translators act as key mediators, ensuring that scientific and policy concepts resonate across linguistic and cultural boundaries. Crucially, this work is often done behind the scenes, invisible to the end readers of translated texts. Yet, its impact is profound: translators bridge critical gaps in public understanding and help shape the discourse itself. In doing so, they reinforce the vital link between language, perception, and action in sustainability efforts, playing an indispensable role in the global response to climate change.

Future research could expand this inquiry by testing the impact of simplified messaging on public engagement (see Maple Leaf, 2022). Additionally, comparative studies across languages and digital platforms could further illuminate best practices for collaborative terminology development. Ultimately, this study affirms that

translation is not merely a technical task but a vital, socially embedded practice that shapes how societies interpret and respond to the defining challenge of our time: the climate crisis.

Acknowledgment

This study was conducted within the framework of the National Recovery and Resilience Plan (NRRP project) Communicating the Climate Crisis for a Successful Transition to a Green Society - ZELEN.KOM (registration number C3330-22-953012), funded by the Ministry of Higher Education, Science and Innovation.

Notes

*<https://www2.arnes.si/~lmarus/suss/index.html>

** <https://www.termania.net/>

References

- Albert, C., Schröter, B., Haase, D., Brillinger, M., Henze, J., Herrmann, S., Gottwald, S., Guerrero, P., Nicolas, C., Matzdorf, B. (2019). Addressing societal challenges through nature-based solutions: How can landscape planning and governance research contribute? *Landscape and Urban Planning* 182, 12–21.
- BBC Radio 4, Radio 4 in Four. (n.d.). *How to fight climate change using language*. <https://www.bbc.co.uk/programmes/articles/56RvKFRFwDXVYNnR1vP4DVM/how-to-fight-climate-change-using-language>
- Bennett, P. (2023, February 13). *What is zero waste?* World Economic Forum. <https://www.weforum.org/stories/2023/02/zero-waste-guide-reuse-items/>
- Biros, C., Rossi, C., & Talbot, A. (2020). Translating the International Panel on climate change reports: standardisation of terminology in synthesis reports from 1990 to 2014. *Perspectives*, 29(2), 231–244. <https://doi.org/10.1080/0907676x.2020.1800059>
- Bowman, T. E., Maibach, E., Mann, M. E., Moser, S. C., & Somerville, R. C. J. (2009). Creating a common climate language. *Science*, 324(5923), 36–37. <https://doi.org/10.1126/science.324.5923.36b>
- Cabezas-García, M., & León-Araúz, P. (2023). Indirect translation and its influence on term variation A pilot study on climate action. *Translation Spaces*, 12(2), 255–284 <https://doi.org/10.1075/ts.22026.cab>
- Desjardins, R. (2017). *Translation and social media. In theory, in training and in professional practice*. Palgrave Macmillan.
- Desjardins, R. (2013). Social media and translation. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of translation studies*, Volume 4 (pp. 156–159). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hts.4.soc3>
- Dremel, M., Goličnik Marušič, B. (2021). Kaj so nature-based solutions (NBS) in kako jih prevajamo. *Urbani izziv*, 12, 102–108.
- Enfield, N. J. (2017). Distribution of agency. In N. J. Enfield & P. Kockelman (Eds.), *Distributed agency*. (pp. 9–14). Oxford University Press eBooks. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190457204.003.0002>
- European Commission: Directorate-General for Research and Innovation. (2015). *Towards an EU research innovation policy agenda for nature-based solutions & re-naturing cities : final report of the Horizon*

- 2020 expert group on 'Nature-based solutions and re-naturing cities': (full version). Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/479582>.
- Evans, H.-C., Dyll, L., & Teer-Tomaselli, R. (2018). Communicating climate change: Theories and perspectives. *Climate Change Management*, 1, 107–122. https://doi.org/10.1007/978-3-319-69838-0_7
- Evropska komisija, Generalni sekretariat. (2019) *Sporočilo Komisije. Evropski zeleni dogovor*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex%3A52019DC0640>
- Flottum, K. (2019). *The role of language in the climate change debate*. Routledge.
- Folaron, D. A. (2012). Digitalizing translation. *Translation Spaces*, 1, 5–31. <https://doi.org/10.1075/ts.1.02fol>
- Gaspari, F. (2023). Online Translation. In S.-w. Chan (Ed.), *The Routledge encyclopedia of translation technology*. (pp. 686–701). Routledge.
- Gee, J.P. (2007). *What video games have to teach us about learning and literacy* (2nd ed.). Palgrave/Macmillan.
- Giles, D., Stommel, W., Paulus, T., Lester, J., & Reed, D. (2015). Microanalysis of online data: The methodological development of “digital CA.” *Discourse, Context & Media*, 7, 45–51. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2014.12.002>
- global weirding – Wiktionary, the free dictionary. (2022). Wiktionary. https://en.wiktionary.org/wiki/global_weirding
- GOV.SI. (2024, March 3) *Mednarodno sodelovanje na področju urbanega in prostorskega razvoja*. <https://www.gov.si teme/mednarodno-sodelovanje-na-podrocju-urbanega-in-prostorskega-razvoja/>
- Hanson, H., Alkan Olsson, J., Lorentzi Wall, L. (2022). Nature-based solutions – what is the new concept about. *Focus*, 1, 1–22. https://agrifood.se/Files/AgriFood_Fokus20221.pdf
- Haugh, M. (2010). Jocular mockery, (dis)affiliation, and face. *Journal of Pragmatics*, 42(8), 2106–2119. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2009.12.018>
- Hebenstreit, G. (2019). Coming to terms with social translation: A terminological approach. *Translation Studies*, 12(2), 139–155. <https://doi.org/10.1080/14781700.2019.1681290>
- Hutchby, I., & Tanna, V. (2008). Aspects of sequential organisation in text message exchange. *Discourse & Communication* 2(2), 143–164.
- Koivisto, A., Virtanen, M. T., & Vepsäläinen, H., (2023). Applying conversation analysis to digital interaction. In: A. Koivisto, H. Vepsäläinen, & M. T. Virtanen (Eds.), *Conversation Analytic Perspectives to Digital Interaction: Practices, Resources, and Affordances* (pp. 7–43). University of California Press. <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-349-16161-4>
- Levý, J. (1967). Translation as a Decision Process. In L. Venuti (Ed.), *To Honor Roman Jakobson. Essays on the occasion of the seventieth birthday*. (pp. 1172–1182). *Reprinted in (2004) The Translation Studies Reader*, (pp. 148–159). Routledge. <https://doi.org/10.1515/9783111349121-031>
- Lundgren, R. E., & McMakin, A. H. (2018). *Risk communication*. John Wiley & Sons.
- Maple Leaf. (2022). *New research shows almost half of Canadians are confused by environmental terminology*. <https://www.mapleleaffoods.com/news/half-of-canadians-confused-by-environmental-terminology/>
- McDonough Dolmaya, J., & del Mar Sánchez Ramos, M. (2019). Characterizing online social translation. *Translation Studies*, 12(2), 129–138. <https://doi.org/10.1080/14781700.2019.1697736>
- National Aeronautics and Space Administration. (2024, October 21). *What Is Climate Change?* Science.nasa.gov; NASA. <https://science.nasa.gov/climate-change/what-is-climate-change/>
- Nerlich, B., Koteyko, N., & Brown, B. (2010). Theory and language of climate change communication. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(1), 97–110. <https://doi.org/10.1002/wcc.2>
- Nisbeth, M. C., Ho, S. S., Markowitz, E., O'Neill, S., Schäfer, M. S., & Thaker, J. (2018). (Eds.) *The Oxford encyclopedia of climate change communication*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acref/9780190498986.001.0001>

- Obdržálková, V. (2016). Translation as a decision-making process: an application of the model proposed by Jiří Levý to translation into a non-mother tongue. *Mutatis Mutandis* 9(2), 306–327.
- Oxford English Dictionary. (2021). *The language of climate change and environmental sustainability*. <https://www.oed.com/discover/the-language-of-climate-change/?tl=true>
- Parks, P. (2019). Is climate change a crisis – and who says so? An analysis of climate characterization in major U.S. news media. *Environmental Communication*, 14(1), 1–15. <https://doi.org/10.1080/17524032.2019.1611614>
- Ravnikar, Ž. & Goličnik Marušič, B. (2019) Na naravi temelječe rešitve: predstavitev projekta Connecting nature. *Urbani izziv*, 30(1), 72–74. <https://urbaniizziv.uirs.si/Portals/urbaniizziv/Clanki/2019/urbani-izziv-2019-30-01-06.pdf>
- Sacks, H., Schegloff, E., & Jefferson, G. (1974). *A Simplest Systematics for the Organization of Turn Taking in Conversation*. *Language*, 50, 696–735. <http://dx.doi.org/10.2307/412243>
- Schegloff, E. A. (2007). *Sequence Organization in Interaction*. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511791208>
- Schäfer, M., Hase, V., Mahl, D., & Xenon Krayss. (2023). From “climate change” to “climate crisis”?. *Bergen Language and Linguistics Studies*, 13(1), 1–18. <https://doi.org/10.15845/bells.v13i1.3980>
- Shih, C. Y. (2015). Problem-solving and decision-making in translation revision: Two case studies. *Across Languages and Cultures*, 16(1), 69–92. <https://doi.org/10.1556/084.2015.16.1.4>
- Wege, L., De Bruin W. B., & Kause, A. (2024). Public understanding of climate change terminology in Germany. *Climatic Change*, 177(5), 1–27. <https://doi.org/10.1007/s10584-024-03725-2>
- Wilss, W. (1994). A framework for decision-making in translation. *Target International Journal of Translation Studies*, 6(2), 131–150. <https://doi.org/10.1075/target.6.2.02wil>
- World Bank. (2008). *Biodiversity, climate change and adaptation: nature-based solutions from the World Bank portfolio*. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/5a3ca700-5c7e-5670-bb6c-dd9247a60d7c/content>
- United Nations. (2025). *What Is Climate Change?* United Nations. <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change>
- ZELEN.KOM. (2024). *Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo*. <https://zelen.kom.ff.um.si/>
- Zheng, B. (2012). *Choice-making in the Process of English-Chinese Translation: An Empirical Study*. Foreign Language Teaching and Research Press.
- Žagar Karer, M. (2009). Terminološko svetovanje med teorijo in prakso. In M. Stabej (Ed.), *Infrastruktura slovenščine in slovenistike, Obdobja 28*. (pp. 443–448). Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Žagar Karer, M. (2015). Terminologišče - kraj, kjer terminolog išče. *Slavia Centralis*, 8(1), 22–33.

About of authors

Sara Orthaber is a Assistant Professor at the Department of Translation Studies at the Faculty of Arts, University of Maribor. She holds a PhD from the University of Surrey, where she also completed her Master of Arts (MA) degree. She earned her undergraduate degree in Translation Studies from the University of Graz at the Department of Translation Studies. Her research focuses on interactional pragmatics, (im)politeness, spoken and written discourse analysis, computer-mediated communication, and intercultural communication. She has (co-)authored articles in leading journals such as the *Journal of Pragmatics*, *Internet Pragmatics*, and *Sociolinguistic Studies*, and published a monograph titled *(Im)politeness at a Slovenian Call Centre: A Cross-Media Examination* with Springer Nature.

Aleksandra Nuč Blažič is an Assistant Professor at the Department of Translation Studies, Faculty of Arts, University of Maribor, Slovenia. Since 2009, she has also been collaborating with the Institute of Translation Studies at the University of Graz as external teaching staff for conference interpreting. Her research primarily focuses on translation history, translation policy and culture, conference

interpreting, and community interpreting. She has been an accredited freelance interpreter for EU institutions since 2005 and a member of AIIC since 2016. She has worked on projects such as *ReTrans (Working with Interpreters in Refugee Transit Zones)*, an EU-funded Erasmus+ initiative that develops digital training materials to raise awareness for interpreting in humanitarian and transborder migration contexts.

JEZIKOVNI PRIROČNIKI KOT POMOČ PRI USPEŠNI ZELEN KOMUNIKACIJI (OB PRIMERU ČEBELARSKE TERMINOLOGIJE)

ALENKA VALH LOPERT, MELITA ZEMLJAK JONTES

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
alenska.valh@um.si, melita.zemljak@um.si

V prispevku izhajamo iz tematike projekta *ZELEN.KOM – Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo*. V teoretičnem delu poudarimo vlogo slovenskega jezika, posebej strokovnih jezikov; predstavimo dostopnost splošnih slovarjev s terminološkimi oznakami; izpostavimo terminološke slovarje; jezikovne korpuse ter v projektu nastali *Glosar* stotih terminov. V empiričnem delu ob primeru čebelarske terminologije podamo aktivnosti za usvajanje besedišča (terminologije) pri delu s predšolskimi otroki; pregled terminološkega kvalifikatorja *čebelarski* v *Slovarju slovenskega jezika*², v *Slovenskem pravopisu* in *Čebelarskem terminološkem slovarju*; opozorimo na pravopisne težave. V prispevku se tako prepletata pedagoški vidik (tj. usvajanje strokovnega izrazja in zgodnje ozaveščanje o naravi) in jezikoslovni vidik (tj. teoretična podlaga in usmeritev za dosledno, normativno rabo strokovnega izrazja) z namenom kritične refleksije jezikovne norme ter vertikalne povezanosti med teorijo in prakso pri izgradnji učinkovite trajnostne okoljske komunikacije ter družbene odgovornosti.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.13](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.13)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
slovenščina,
terminologija,
jezikovni priročniki,
slovarji,
korpusi

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.13](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.13)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:
Slovenian language,
terminology,
linguistic reference tools,
dictionaries,
corpora

LINGUISTIC REFERENCE TOOLS IN SUPPORT OF EFFECTIVE GREEN COMMUNICATION: A CASE STUDY OF BEEKEEPING TERMINOLOGY

ALENKA VALH LOPERT, MELITA ZEMLJAK JONTES

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
alenka.valh@um.si, melita.zemljak@um.si

This paper draws on the project *ZELLEN.KOM – Communicating the Climate Crisis for a Successful Transition to a Green Society*. In the theoretical section, we highlight the importance of the Slovene language, with a special focus on professional usage, we examine the accessibility of general dictionaries that include terminological labels, the role of terminological dictionaries, and the use of language corpora, we introduce the *Glossary of One Hundred Terms*, developed as part of the project. The empirical section uses beekeeping terminology as a case study to illustrate how vocabulary can be introduced to preschool children, we analyze the use of the terminological qualifier *beekeeping* in key linguistic resources, including the *Dictionary of the Slovenian Language*², *Slovenian Orthography*, the *Beekeeping Terminological Dictionary*, and address common orthographic issues. The paper thus intertwines the pedagogical aspect (i.e. the acquisition of professional terminology and early awareness of nature) and the linguistic aspect (i.e. the theoretical basis and orientation for the consistent, normative use of professional terminology) to critically reflect the linguistic norm and the vertical connection between theory and practice in building effective sustainable environmental communication and social responsibility.



1 Uvod

Univerza v Mariboru je leta 2022 pridobila 23 pilotnih projektov za zelen in odporen prehod v Družbo 5.0 (Univerza, spletni vir). Eden izmed njih je projekt **ZELEN.KOM – Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo** (NOO, 3330-22-3514 (PP5)), ki ga med 1. 12. 2022 in 30. 11. 2025 financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije Republike Slovenije (ZELEN.KOM, spletni vir). S projektnimi aktivnostmi usklajujemo vrednote in način razmišljanja udeležencev, udeleženk visokošolskega izobraževanja ter drugih ciljnih skupin z vrednotami trajnostnega razvoja in zelenega gospodarstva. Pri vsem tem pa je ključno uspešno komuniciranje podnebne krize (ang. *climate communication*, nem. *Klimakommunikation*), kar potrjujejo številna znanstvena in strokovna srečanja, raziskave in druge aktivnosti, izvedene predvsem v tujini. V slovenskem prostoru jih je v primerjavi s tujimi še vedno manj, zato je še kako pomembno ustrezno komuniciranje, ki z dvosmernostjo in ustrezno tvorbo ter pretvorbo podanih informacij lahko privede do (zaželenega) *sporazumevanja*, tj. komuniciranja, ki je uspešno v vseh pogledih, torej glede na različne dejavnike (sporočevalec, naslovnik, okoliščine, referenca (sporočena predmetna vsebina), namen sporazumevanja (neposredno, posredno), jezikovni kod (govorni/slušni, pisni/vidni)). Sporazumevalna zmožnost je v slovenskem prostoru opredeljena različno (gl. Bešter Turk 2011), skupno večini opredelitev pa je, da je sporazumevalna zmožnost (Bešter Turk 2011: 115) »[...] to, kar človek zna (ima na razpolago) za sporazumevanje (za opravljanje govornih dejanj) v raznih sporazumevalnih okoliščinah«. Ker je sporazumevalna zmožnost skup jezikovne (slovnične, pomenoslovne, pravorečne, pravopisne), sociolingvistične in pragmatične zmožnosti (zmožnost izbrati ustrezno jezikovno sredstvo glede na namero in okoliščine) (SEJO 2020: 21), je zelo pomembna tudi ustrezna raba (slovenskega) strokovnega izrazja.

Humar je izpostavila (2009: 42), da je »[t]erminologija [...] pomemben del besednega zaklada vsakega jezika. Ustvarjajo in uveljavljajo jo znanstveniki in strokovnjaki v znanstvenih, strokovnih in poljudnih delih, v izobraževalnem procesu, v splošno rabo pa prenašajo sredstva javnega obveščanja. Z nastankom države Slovenije se slovenski jezik načelno uporablja na vseh sporazumevalnih področjih, tudi v vojski, carini, diplomaciji [...]. Posebej je treba poudariti, da so nekatera nova področja hkrati z razvojem skrbela za slovenska poimenovanja, npr. informacijska tehnologija (slovenska Okna), mobilna telefonija, druga pa pod vplivom globalizacijskega

jezikovnega enotenja in pod pritiskom državne politike ocenjevanja opuščajo razvijanje slovenske terminologije.« Hkrati pa kritično zapiše, da je država tista, ki za razvoj slovenske terminologije lahko stori največ, čeprav pogosto ne dovolj, tako z usmerjenim in neprekinjenim financiranjem terminoloških (slovarskih) projektov kot tudi z ustrezno vzgojo odnosa do maternega jezika (Humar 2009: 45):

»Za razvoj slovenske terminologije bi največ lahko storila država. Vrhunski znanstveniki bodo še naprej objavljali tudi v angleščini. Država pa mora z ustreznim vrednotenjem slovenskih znanstvenih, strokovnih in poljudnih objav podpirati slovensko znanost. Temeljna naloga države pa je gotovo na vzgojnem področju. Slovenska šola mora privzgjajati domovinsko zavest in pozitiven odnos do maternega jezika. Sociolingvistika, pragmatika in pedagogika morajo odkriti »[...] model in orodje za izobraževanje mladih tako, da zmorejo (in nenazadnje tudi hočejo) ovrednotiti materni jezik [...] in da izkoriščajo njegove potenciale znotraj večfunkcijskih možnosti s tem, da širijo lastno kompetenco, ne pa, da jo ožijo.« (po Peti-Stanić 2003: 192)«

Tako je eden izmed ključnih ciljev projekta tudi skrb za terminologijo. V projektu smo strokovnjaki dveh širših področij, tj. jezikoslovja (anglistike, germanistike, slovenistike) in prevodoslovja, za ciljno skupino študentov, študentk univerzitetnih, visokih in višjih strokovnih programov javnih in zasebnih univerz (z možnostjo prilagoditev za druge ciljne skupine) oblikovali 8-urni interdisciplinarni modul *Terminologija* (vodja modula: dr. Aleksandra Nuč Blažič). Krovni cilj modula, vrednotenje trajnostnosti in komunikacije trajnostnosti, skušamo s sistemskim in kritičnim mišljenjem z različnimi metodami in oblikami dela (uporaba računalnika/pametnega telefona, spletnih slovarjev in korpusov, besedil in delovnih listov) doseči s tem, da bodo uporabnice, uporabniki znali (1) uporabiti spletno dostopne jezikovne vire: enojezične, dvojezične slovarje; terminološke slovarje glede na izpostavljeno stroko; korpuse; (2) presoditi različne vidike izbire ustreznih besed ter (3) kombinirati znanje in vire za reševanje problemov trajnostnega razvoja na osnovi leksike in terminologije. Med pripravo interdisciplinarnega modula je nastal tudi *Glosar*, v katerega je vključenih 100 terminov, eno- in večbesednih, pomembnih za sam projekt *ZELLEN.KOM* (*GLOSAR*, spletni vir); ta bo v prispevku tudi predstavljen.

Slovenski pravopis (2001; v nadaljevanju *SP*) označuje *terminologijo* s sopomenkama, in sicer s kvalifikatorjem pojmovno kot izrazoslovje in s kvalifikatorjem skupno kot strokovno izrazje. V *Enciklopediji slovenskega jezika* izraz terminologija (Toporišič 1992: 327) napoti k sopomenki *izrazje*, ki je razložena kot (Toporišič 1992: 69) »[b]esede in besedne zveze, ki se v strokah dogovorno rabijo kot poimenovanja stvari in pojavov ter njihovih lastnosti, npr. zdravstveno, slovnično, politično, tehnično izrazje. V njem so pri nas pogoste dvojnice tipa domače – prevzeto, domače – mednarodno, npr. vratar – golman, zdravstvo – medicina.« *Slovar slovenskega knjižnega jezika*² (2014; v nadaljevanju *SSKJ*²) *terminologijo* razlaga z dvema pomenoma: prvi pomen je označen s kvalifikatorjem jezikoslovje, rabljen navadno s prilastkom, izraža pa celoto izrazov določene stroke, panoge; pri tem navede sopomenska izraza *strokovno izrazje*, *izrazoslovje* (primeri: nekatere stroke so razvile bogato terminologijo/uporabljati domačo, zastarelo terminologijo/filozofska, lesarska, medicinska terminologija/strokovna terminologija); drugi pomen: veda o strokovnih izrazih kakega jezika (primeri: ukvarjati se s terminologijo; razvoj slovenske terminologije; strokovnjak za terminologijo). *Sinonimni slovar slovar slovenskega jezika* (2018) ob temeljnih dveh pomenih, istih kot v *SSKJ*², za prvega v primerjavi s *SSKJ*² navaja več sopomenskih izrazov (strokovno izrazje, strokovno besedišče, izrazje, s kvalifikatorjem knjižnoizročilno pa še nomenklatura in strokovno besedje).

Tabela 1: Beseda *terminologija* v normativnih priročnikih slovenskega jezika

<p>SSKJ²: terminologija -e ž (1) 1. jezikosl., navadno s prilastkom <i>celota izrazov določene stroke, panoge</i>; strokovno izrazje, izrazoslovje: nekatere stroke so razvile bogato terminologijo / uporabljati domačo, zastarelo terminologijo / filozofska, lesarska, medicinska terminologija / strokovna terminologija 2. <i>veda o strokovnih izrazih kakega jezika</i>: ukvarjati se s terminologijo; razvoj slovenske terminologije; strokovnjak za terminologijo</p>
<p>SP: terminologija -e ž, poj. (1) <i>izrazoslovje</i>; skup. (strokovno) <i>izrazje</i></p>
<p>Sinonimni slovar slovenskega jezika: terminologija -e ž 1. <i>celota izrazov določene stroke, panoge</i> SINONIMI: strokovno izrazje, strokovno besedišče, izrazje, knj.izroč. nomenklatura, knj.izroč. strokovno besedje 2. <i>veda o strokovnih izrazih kakega jezika</i> SINONIMI: izrazoslovje</p>

Etimološki slovar slovenskega jezika:

terminologija – glej términ2

Slovensko gradivo

términ² -a m 'strokovni izraz' (20. stol.), v zloženkah *terminologija* (19. stol.), *terminološki* (glej -logija).

Razlaga

Prezeto (eventualno prek nem. *Terminus*) iz srlat. *terminus* 'izraz s točno določenim, natančno omeje pomenom', kar je v specializiranem pomenu rabljeno lat. *terminus* 'meja, mejnik, skrajna točka' (Kl, 7

Povezani iztočnici

Glej tudi termín1, terminâl.

Vir: <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=terminologija>

2 Metodologija

Raziskava izhaja iz tematskega okvira projekta *ZELEN.KOM – Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo* in obravnava pomen usvajanja terminologije, povezane s trajnostnim razvojem, od predšolske ravni do strokovne jezikovne rabe. Metodološki pristopi temeljijo na povezavi didaktične predstavitve in jezikoslovne analize virov, s čimer omogočajo celostno obravnavo usvajanja, oblikovanja, razumevanja in normativne rabe strokovnega izrazja skozi celoten vzgojno-izobraževalni proces do rabe terminologije v znanstvene namene.

2. Raziskovalni vprašanja

Raziskava odgovarja na naslednji raziskovalni vprašanja:

1. Kako lahko usvajanje terminologije, povezane s trajnostnim razvojem, že v predšolskem obdobju prispeva k razvoju jezikovnih kompetenc in okoljske zavesti?
2. Kakšno vlogo imajo slovenski jezikovni viri (pravopis, slovarji, korpusi) pri učinkoviti in jezikovno pravilni rabi strokovnega izrazja za komuniciranje o zelenem prehodu?

2.2 Raziskovalni cilji

Cilji raziskave so:

1. raziskati možnosti za uvajanje strokovnega izrazja od predšolskega obdobja na primeru čebelarske terminologije;
2. ovrednotiti vlogo slovenskih jezikovnih virov pri oblikovanju in rabi strokovnega izrazja za trajnostno sporazumevanje;
3. opozoriti na pomen jezikovne ustreznosti že v zgodnjih fazah izobraževanja.

2.3 Hipoteze

Na osnovi raziskovalnih vprašanj so bile oblikovane naslednje hipoteze:

1. Usvajanje strokovnega izrazja, povezanega z naravo in s trajnostnim razvojem, v predšolskem obdobju pomembno prispeva k razvoju jezikovnih kompetenc ter pozitivnega odnosa do okolja in narave.
2. Dostopnost in kakovost jezikovnih virov pomembno vplivata na učinkovito in pravilno rabo strokovnega izrazja v komunikaciji o zelenem prehodu.
3. Terminološke in pravopisne nedoslednosti lahko ovirajo razvoj natančne in standardizirane rabe strokovnega izrazja v izobraževalnem procesu.

2.4 Metode

V raziskavi so bile uporabljene naslednje metode:

1. Deskriptivna metoda: za predstavitev značilnosti in pomena slovenskega strokovnega jezika, splošnih normativnih slovarskih priročnikov (*SSKJ²*, *Slovenski pravopis*), terminoloških slovarjev (*Čebelarski terminološki slovar*) in korpusov (*Gigafida 2.0*) v teoretičnem delu prispevka.
2. Metoda komparacije: za primerjavo leksemov in terminov v treh osrednjih slovenskih jezikovnih virih (*SSKJ²*, *Slovenskem pravopisu*, *Čebelarskem terminološkem slovarju*) in korpusu (*Gigafida 2.0*) v empiričnem delu prispevka.
3. Študija primera: za prikaz možnosti za uvajanje in usvajanje strokovnega izrazja, povezanega z naravo in s trajnostnim razvojem s simbolno močno figuro, čebelo, s čimer se krepi identifikacija z naravo in želja po njenem varovanju, kar je temelj učinkovite okoljske komunikacije, že od predšolskega obdobja.
4. Metoda analize: za identifikacijo pravopisnih zadreg (npr. raba male oz. vélike začetnice (tudi pri zapisu latinskih poimenovanj), zapis z vezajem, skupaj ali narazen, zapis pridevniških zloženk).

5. Metoda sinteze: za smiselno povzemanje ugotovitev teoretičnih postavk, študije primera in analize pravopisnih zadreg.

3 O pomenu slovenskega strokovnega jezika

Današnja delitev slovenskega jezika¹ zajema več pojavnih oblik, ki jih imenujemo zvrsti, in sicer po *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 13–27) ločimo naslednje glavne snope: socialne, funkcijske, prenosniške, časovne ali zgodovinske in mernostne. Socialne zvrsti se delijo na dve nadzvrsti, na knjižni jezik, namenjen sporazumevanju in sploh sporočanju na vsem slovenskem ozemlju in z vsenarodnostno ter narodnoreprezentativno vlogo, in na neknjižni jezik. Knjižni jezik se deli na zbornega in splošno- ali knjižnopogovornega (drugi je manj stroga oblika govorenega knjižnega jezika). Neknjižni jezik se deli na t. i. zemljepisna narečja in »na pokrajinske pogovorne jezike, ki so nekaka nadnarečja več zemljepisnih narečij«. Glede na funkcijsko zvrstnost se deli na strokovni, publicistični, praktičnosporazumevalni, umetnostni jezik (Toporišič 2000: 27–31). Podrobneje se, za prispevek osrednje, strokovni jezik² deli na (Toporišič 2000: 28–30): znanstveni, poljudnoznanstveni oz. navadni strokovni ter praktičnostrokovni (poslovni) jezik.

O v prispevku izpostavljeni problematiki strokovnega jezika so že v leta 2013 objavljeni študiji *Slovenščina kot strokovni jezik na slovenskih univerzah: pregled stanja ter razčlenitev pomena, načina in možnosti njene večje vključitve* Lengar Verovnik, Logar Berginc, Kalin Golob poudarile, da gre za premajhno vključenost slovenščine kot strokovnega jezika v slovenske univerzitetne programe in navedle (Lengar Verovnik, Logar Berginc, Kalin Golob 2013: 5) mnenje Vidovič Muhe (Vidovič Muha 2021: 56–57):

»Ne vem, če se dovolj jasno zavedamo, da 'globalizacija' znanosti tako rekoč samodejno potaplja referenčni svet slovenskega znanstvenega oz. strokovnega jezika. [...] Slovenski znanstveni oz. strokovni jezik bi moral v bližnji prihodnosti

¹ Obstajajo tudi druge delitve, v prispevku se držimo najbolj uveljavljene Toporišičeve.

² Kolarič (1956: 118): »Vsaka stroka ima poleg svojega čisto strokovnega izrazja tudi svoj način zlaganja in sestavljanja stavkov, uporabe pridevnikov in drugih besed, svoja posebna rekla, celo svoj način stavljanja ločil. Zdravnik se ne glede na drugačne strokovne termine čisto drugače izraža kakor n. pr. strojni inženir. [...] Gre torej za razne strokovne jezike in ti imajo ravno tako pravico do svojega življenja in razvoja [...].« (Podčrtali avtorici prispevka.)

postati sestavina študijskega programa vseh fakultet slovenskih univerz, če želimo ohranjati kolikor toliko živ pojmovni svet znanosti na Slovenskem.«

V študiji so (Lengar Verovnik, Logar Berginc, Kalin Golob 2013) najprej podale popis stanja: »a) obstoj, vsebine in obseg predmetov, pri katerih se kot osrednja poučuje strokovna slovenščina; b) vključenost visoke sporazumevalne zmožnosti v slovenskem strokovnem jeziku med kompetence diplomantov in diplomantk; c) predstavitev tujih praks«. Na temelju ugotovitev so predlagale uvedbo slovenščine kot predmeta na vse fakultete, in sicer so podale (Lengar Verovnik, Logar Berginc, Kalin Golob 2013: 6): »a) popis obveznih in fakultativnih tem ter vsebin visokošolskega uvodnega predmeta slovenščina kot strokovni jezik, vključno s seznamom literature; b) nabor priporočenih didaktičnih pristopov za izvedbo visokošolskega uvodnega predmeta slovenščina kot strokovni jezik; c) opredelitev kompetenc, znanj in veščin, ki bi jih prineslo redno, načrtno ter sistematično poučevanje strokovne slovenščine«.

Na osnovi raziskave so predlagale (Lengar Verovnik, Logar Berginc, Kalin Golob 2013: 55):

»Uvodni predmet slovenščina kot strokovni jezik bi bilo **tematsko in vsebinsko** mogoče členiti na štiri glavne sklope: (a) jezikovno podobo strokovnih besedil, (b) gradnjo vsebine strokovnih besedil, (c) oblikovanje strokovnih besedil in (č) govorno izvedbo strokovnih besedil. Prvi sklop bi zajel obravnavo jezikovnozvrstne in besedilnovrstne členjenosti strokovnega jezika, dalje njegovo pravopisno, slovnično, besedoslovno ter stilno pravilnost ali ustreznost in pa opazovanje terminologije kot konstitutivnega dela te jezikovne zvrsti.«

Avtorice (Lengar Verovnik, Logar Berginc, Kalin Golob 2013: 56) dodajajo tudi kompetence, znanja in veščine: »[...] razumevanje večplastnosti terminologije (terminološka sinonimija, prevodnost, besedilno prepoznavanje itd. [...]).«

Kot nadgradnja zastavljenih ciljev za sistematično poučevanje strokovne slovenščine v *Resoluciji o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025* (v nadaljevanju *ReNPJP21–25*) je v poglavju 2.2.7 (*ReNPJP21–25*: 39) *Jezikovna ureditev visokega šolstva in znanosti* zapisano:

»Slovensko visoko šolstvo v svojem temeljnem formalnopravnem dokumentu (Zakon o visokem šolstvu) določa slovenščino kot učni jezik visokega šolstva, skrb za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika pa nalaga visokošolskim zavodom. [...] Zato je ključno vzpostavljanje ravnotežja med uporabo in razvojem znanstvenega in strokovnega slovenskega jezika ter uporabo tujih jezikov.«

Kot 3. cilj *Razvijati sporazumevalno zmožnost v strokovnem jeziku* (ReNPJP21–25: 41): »je [...] treba na visokošolski strokovni ravni omogočati učenje strokovne slovenščine [...]«, kot ukrep pa, da se »[...] na podlagi temeljite raziskave in analiz strokovno-znanstvenega pisanja na visokošolski ravni, tujih zgledov ter značilnosti programov [...] izdela učni načrt za uvodni predmet v prvem letniku prvostopenjskih programov, ki bo zajemal omenjene jezikovne vsebine.«

Tudi sociolingvistka, anglistka, Šabec je že 2016 (80) zapisala, da »[...] je angleščina nedvomno nujna za odprtost v svet in za sodelovanje z drugimi, vendar moramo kljub temu dati slovenščini prednost kot uradnemu učnemu jeziku in tako poskrbeti za njen razvoj v vseh socialnih in funkcijskih zvrsteh (vključno s strokovno terminologijo). To je pomembno ne le z jezikovnega, ampak tudi z identitetnega in kulturnega vidika obstoja naše nacionalne skupnosti.«

O jezikovni politiki in o jezikovnem načrtovanju zelo angažirano piše slovenist, akademik, Jesenšek³ (2024: 73), ki na ključno vlogo slovenskega jezika opozarja ob primeru prevajanja mednarodnih recenzij, in sicer da je: »[...] še toliko bolj pomembno, da prijavitni postopki in evalvacije potekajo v slovenskem jeziku – le tako bo tudi v praksi zagotovljena odgovorna skrb za razvoj slovenske strokovne in znanstvene terminologije.«

3.1 O leksemu in terminu

Ob primeru ájdovec iz *SSKJ*² pojasnjujemo oba pojma:

³ Več tudi v: Jesenšek, M. (2016): *Slovenski jezik v visokem šolstvu, literaturi in kulturi*.

Tabela 2: Leksem *ajdovec* v normativnih priročnikih slovenskega jezika

- | |
|---|
| ajdovec -vca m (â) |
| 1. <i>krub iz ajdove moke</i> : odrezati si kos ajdovca |
| 2. <i>čeb. ajdov med</i> : letos sem natočil precej ajdovca |

Vir: <https://www.fran.si/>

1. V prvem primeru gre za neterminološki samostalnik, za enobesedni leksem, ki je del splošnega jezika; zapisan brez dodanega t. i. terminološkega kvalifikatorja (*označevalnika*), besede, ki opredeljuje leksikalno enoto glede na rabo v stroki.

Vidovič Muha (2021: 202) pojasnjuje: »Sicer pa je leksem mogoče razumeti kot jezikovni znak: na ravni označujočega, se pravi na izrazni (glasovni/črkovni) ravni, je leksem lahko (a) prvotno ali drugotno *enobesedni* – v primeru drugotnosti je enobesednost pridobljena, vezana na leksikalizirano (uslovarjeno) kratično poimenovanje, tip pog. *filofaks*, sicer je prvotna, (b) *večbesedni* – stalna avtomatizirana besedna zveza; za razliko od aktualiziranih besednih zvez po govornem dejanju ne razpade in je kot taka del slovarja, tip *gorski prelaz*.«

2. V drugem primeru gre za rabo v stroki, gre za enobesedni termin, kjer ima specializirani pomen; ta je označen s terminološkim kvalifikatorjem čeb., torej v čebelarstvu.

Jemec Tomazin (2010: 155) poudarja (po Vintar 2008: 37), da se »[...] termini niti po svoji zunanji podobi niti po obliki večinoma v ničemer ne ločijo od leksemov splošnega jezika, kar pomeni, da ni zunanjih kriterijev za razlikovanje terminov od neterminov, edino možno merilo je specializirana raba«. Ob tem (Jemec Tomazin 2010: 160) dodaja, da »[...] splošni uporabniki jezika lahko opazujejo, kako velik delež splošnega besedišča je rabljen tudi terminološko, torej ožje«.

Jemec Tomazin (2010: 163): »Termini so praviloma vezani na določeno stroko, izrazno ustaljeni, pomensko jasno opredeljeni in zamejeni, zato jih ni mogoče poljubno zamenjevati z drugimi izrazi.« Nastajajo (Jemec Tomazin 2010: 163) s terminologizacijo leksemov splošnega jezika, termini drugih strok, s prevzemanjem iz drugih jezikov itd.

Hkrati podajamo nekaj definicij, povzetih po temeljnih jezikovnih virih:

Tabela 3: Primerjava definicij *leksem* v različnih virih

SSKJ ²	SP	Toporišič (ESJ): ⁴
<p>leksém -a m (ê) jezikosl. beseda kot nosilec pomena: stavek: človek je človeku volk ima tri lekseme</p>	<p>leksém - a m (ê) jezikosl. nota jezikovnega sistema </p>	<p>(<i>leksem</i> kot iztočnica ni zastopan):</p> <p>leksika -e ž – Gl. besedje (ESJ: 94) besedje -a ž Besede določenega besedila, tvorca besedila ali jezika, njegove zvrsti ali stalne oblike sporočanja, tudi glede na izvor. – Sopom. besede, leksika (ESJ: 7):</p>
<p>têrmin¹ -a m (é) 1. jezikosl. beseda, besedna zveza, ki poimenuje pojme določene stroke, panoge, strokovni izraz: v opisu je preveč terminov; dober, neustrezen termin; termin glagol; ustaljenost terminov / botanični, medicinski, tehnični termin 2. knjiž. izraz, beseda²: latinski napis vse buje tudi nekaj grških terminov</p>	<p>têrmin -a m (é) strokovni izraz</p>	<p>termin -a m – Gl. izrazje (ESJ: 327) izrazje -a s Besed in besedne zveze, ki se v strokah dogovorno rabijo kot poimenovanja stvari in pojavov ter njihovih lastnosti, npr. zdravstveno, slovnično, politično, tehniško izrazje. [...] – Sopom. terminologija. (ESJ: 69)</p>

Večinoma beremo, da so termini v glavnem samostalniki in samostalniške besedne zveze, pridevniki. Vendar v različnih strokah nastopajo tudi (Žagar Karer 2011: 33): glagoli (tehnika itd.: *kermiliti*, *izolirati*; agronomija: *biovrtnariti*), prislovi (glasba: *allegro*, *forte*), medmeti (gledališče: *Bis!*, *Bravo!*)

O znanstvenem jeziku, najvišji vrsti strokovnega jezika, Toporišič (2000: 29) piše: »Znanstvenik mora predmet svojih raziskav znati podajati natančno in popolnoma enopomensko. [...] [T]u tudi ni nikakršnih igrčkanj z besedami, nobenih besednih iger, čim manj tropov (metafor, metonimij) [...]«. Večinoma gre v znanstvenem jeziku za enobesedna poimenovanja, a avtor sam (Toporišič 2000: 29) dodaja: »Jezik je racionalen in skuša poimenovanja izraziti z eno besedo, vendar vedno, kljub zelo razvitemu besedotvornemu sistemu slovenskega jezika, to ni mogoče. Tako so zelo

⁴ Toporišič, J. (1992). *Enciklopedija slovenskega jezika*.

pogosta dvo- ali večbesedna poimenovanja, t. i. stalne besedne zveze oz. frazeologemi.«

Vidovič Muha (2021: 126): »Terminološka leksika – termini, strokovno, znanstveno izrazje predstavlja posebno podmnožico slovarja določenega jezika. Njena posebnost temelji na bolj ali manj zaprtem pojmovnem svetu, ki ga predstavljajo denotati posameznih strok; v tem smislu je terminologija prepoznavna prvina jezika sploh, pa tudi besedil posameznih strokovnih področij.«

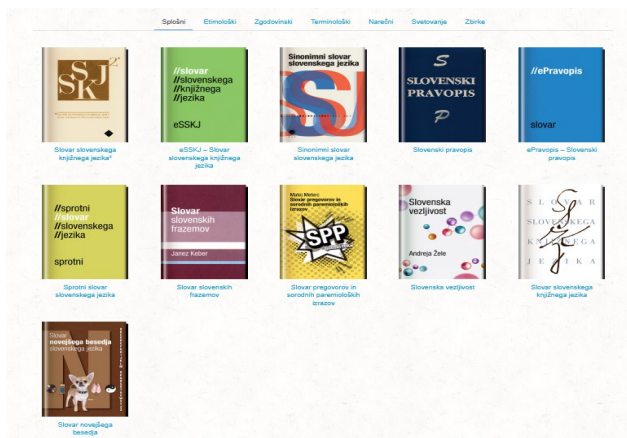
Tudi Vidovič Muha (2021: 29) opredeljuje zgradbo in pomen večbesednega leksema, »[...] tj. stalne besedne zveze, ki je kot slovarska enota lahko priredna ali podredna«, in pojasnjuje njihovo sestavo, in sicer da so »strokovni termini [...] v veliki večini res samostalniški, v slovenščini večinoma s pridevniškim prilastkom«. Kljub osnovni definiciji, da mora biti strokovni izraz enopomenski, je treba poudariti tudi metaforičnost strokovnega jezika, predvsem enopomenskost ali metaforičnost manjšalnic kot terminološke leksike (Valb Lopert 2015: 598–611), enobesedne: *iglica* – *SSKJ²*: *meteor.* (ledena) iglica drobna, suha in bodeča snežinka; *zool.* iglica zelenkasta, vitka morska riba s podaljšanim gobcem, Belone belone; *SP*: *teh.* kar se uporablja za spajanje sestavnih delov kake priprave, naprave: vtakniti iglico v kambo, železna iglica; in besednozvezne: *noetova barčica* – *zool.* noetova barčica užitna školjka plitvih morij, Arca noae), pri čemer pa mora metaforičnost znanstvenega termina, tj. skladnost z obvestilno vlogo znanstvenega besedila, biti cilj rabe (Vidovič Muha 2021: 163). Prav tako zagovarja (Vidovič Muha 2021: 163–166), da: »[...] imamo na ravni terminologije opraviti predvsem s pomenskosestavinsko (semsko) metaforo, motivirano torej s pomenskimi sestavinami [...]«. Metaforičnost se tvori predvsem na podlagi fizičnih lastnosti, kot so oblika, barva, otip, funkcija, namembnost (Vidovič Muha 2021: 164).

3.2 Od terminoloških kvalifikatorjev do terminoloških slovarjev in korpusov

V nadaljevanju predstavljamo kratek vpogled v a) splošne slovarje, dostopnost in terminološke oznake v njih; b) terminološke slovarje in c) korpusse.

3.2.1 Splošna normativna slovarska priročnika

Oba splošna normativna slovarska priročnika, to sta *Slovar slovenskega knjižnega jezika*² (2. izdaja 2014, *SSKJ*²) in *Slovenski pravopis* 2001 (*SP* 2001) sta dostopna na portalu *Fran*, ki (*Fran.si: O portalu*, spletni vir) »[...] združuje slovarje, slovenistične jezikovne vire in portale, ki so nastali ali še nastajajo na *Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, ter slovarje, ki so v okviru dela na tem inštitutu dobili digitalno obliko. Omogoča tudi iskanje po drugih izbranih slovenskih jezikovnih korpusih. Namen portala je omogočiti dostop do slovarskih informacij čim širšemu krogu uporabnikov, zato omogoča tako povsem preproste kakor tudi zelo kompleksne poizvedbe.« Portal obsega splošne, etimološke, zgodovinske, terminološke, narečne slovarje ter jezikovno in terminološko svetovalnico.



Slika 1: Splošni jezikovni priročniki na portalu *Fran.si*

Vir: <https://fran.si/>

Oba priročnika, *SSKJ*² in *SP*, za označevanje terminov uporabljata t. i. kvalifikatorje,⁵ *SSKJ*² ima tudi t. i. terminološko gnezdo.

⁵ Valh Lopert, A. (2016): Kvalifikator narečno vzhodno v *SSKJ*².

Tabela 4: Kvalifikatorji v SSKJ² in SP

SSKJ ² Terminološki kvalifikatorji (del)			
SSKJ ²	61	Uvod	
SEZNAM KRAJŠAV IN KVALIFIKATORJEV			
§ 221	A	G	
adm.	administracija	gastr.	gastronomija, kuharstvo
aer.	aeronavtika	geod.	geodezija
agr.	agronomija, agrotehnika	geogr.	geografija
ali	prim. § 119	geol.	geologija
alp.	alpinistika	geom.	geometrija
anat.	anatomija	gl.	glej
ant.	antonim; prim. § 52	glasb.	glasba, muzikologija
antr.	antropologija	gled.	gledališče
arheol.	arheologija	gost.	gostinstvo
arhit.	arhitektura	gozd.	gozdarstvo
astrol.	astrologija	grad.	gradbeništvo
astron.	astronomija		
avt.	avtomobilizem, avtomehanika		
	B	I	
bibl.	biblijsko; prim. § 132	igr.	igre (za zabavo)
bibliol.	bibliotekarstvo	im.	imenovalnik
biokem.	biokemija	in	prim. § 120
biol.	biologija	ipd.	in podobno
bot.	botanika	iron.	ironično; prim. § 146
brezoseb.	brezosebno	nd.	in tako dalje
	Č	J	
čeb.	čebelarstvo	jezikosl.	jezikoslovje
čl.	člen		
člen.	členek	K	
	D	kem.	kemija
daj.	dajalnik	knjiž.	knjižno; prim. § 133
dv.	dvojina	kor.	koreografija
	E	kozmet.	kozmetika
ed.	ednina	krat.	kratica
ekon.	ekonomija		
eksp.	ekspresivno; prim. § 144	les.	lesarska stroka
elektr.	elektrotehnika	lit.	literarna teorija, literarna zgodovina
elipt.	eliptično; prim. § 124	ljubk.	ljubkovalno; prim. § 147
etn.	etnografija, etnologija	lov.	lovstvo
evfem.	evfemistično; prim. § 145		
	F	M	
farm.	farmacija, farmakologija	m	samostalniško moškega spola
filat.	filatelija	m.	moški spol
film.	filmski izraz	mat.	matematika
filoz.	filozofija	med.	medicina
fin.	finančništvo	medm.	medmet
fiz.	fizika	mest.	mestnik
fot.	fotografija	metal.	metalurgija
friz.	frizerstvo	meteor.	meteorologija
		min.	mineralogija
		mitol.	mitologija, zlasti slovanska
		mn.	množina
		mont.	montanistika

SP Terminološki kvalifikatorji (del)

3

Krajšave in slovarske oznake

•	prepovedano	film.	filmska umetnost
◦	nepravilno	filoz.	filozofija
→	odsvetovano	fin.	finančništvo
/	ali	fiz.	fizika
ali		fot.	fotografija
alp.	alpinizem	fr.	francoščina, francoski
anat.	anatomija	fr. cit.	francosko citatno
angl.	angleščina, angleški	friz.	frizerstvo
angl. cit.	angleško citatno	geod.	geodezija
antr.	antropologija	geol.	geologija
arheol.	arheologija	geom.	geometrija
arhit.	arhitektura	gl.	glej
avt.	avtomobilistika	glag.	glagol
bajesl.	bajeslovno	glag. predp.	glagolska predpona
bibl.	biblicistika	glasb.	glasboslovje
biblio.	bibliotekarstvo	glav. štev.	glavni števnik
biol.	biologija	gled.	gledališče
brezos.	brezosebno	gosp.	gospodarstvo
cel. prisl.	celostni prislov	gost.	gostinstvo
cel. prisl. zaim.	celostni prislovni zaimek	gozd.	gozdarstvo
cilj. prostor. prisl.	ciljni prostorski prislov	grad.	gradbeništvo
cit.	citatno	igr.	igralništvo
čas. prisl.	časovni prislov	im.	imenovalnik
čas. prisl. zaim.	časovni prislovni zaimek	in	
čas. vez.	časovni veznik	iron.	ironično
čeb.	čebelarstvo	ist. zaim.	istotni zaimek
člen.	členek	it.	italijanščina, italijanski
člen. zv.	členkovna zveza	it. cit.	italijansko citatno
člov.	človeško, človeškost	izobr.	izobrazbeno
čustv.	čustvenostno	izpust.	izpustno
čustvov. člen.	čustvovalni členek	izvzem. člen.	izvzemalni členek
daj.	dajalnik	jezikosl.	jezikoslovje
dodaj. člen.	dodajalni členek	kak. zaim.	kakovostni zaimek
domnev. člen.	domnevnostni členek	kamn.	kamninostlovje
dop. prisl.	dopustni prislov	kaz. prisl. zaim.	kazalni prislovni zaimek
dop. vez.	dopustni veznik	kem.	kemija
dov.	dovršni	kletv.	kletvica, kletev
drug. zaim.	drugostni zaimek	kmet.	kmetijstvo
drugos. svoj. zaim.	drugosebni svojilni zaimek	knj. pog.	knjižno pogovorno
družb.	družboslovje	količ. prisl.	količinski prislov
dv.	dvojima, dvojinjski	količ. štev.	količinski števnik
dvovid.	dvovidski	količ. zaim.	količinski zaimek
ed.	ednina, edninski	kovin.	kovinarstvo
elektr.	elektrotehnika	kozm.	kozmetika
filat.	filatelija	kratn. prisl.	kratnostni prislov

SSKJ² v geselskem članku vsebuje tudi terminološko gnezdo (oznaka ◆) (SSKJ² Uvod: § 95), to pomeni, da (SSKJ² Uvod: § 92): »[d]e je potrebno, ima slovarski sestavek tudi tako imenovano gnezdo, to je oddelek, v katerem je zbrano posebno gradivo. Iztočnica oziroma podiztočnica ima lahko samo po eno frazeološko in po eno terminološko gnezdo.« V slednjem (SSKJ² Uvod: § 95) je »prikazana terminološka raba besed ali zvez. Razvrstitev se ravna po abecedi kvalifikatorjev posameznih strok, v njihovem okviru pa po sintaktičnih kriterijih in abecedi.«

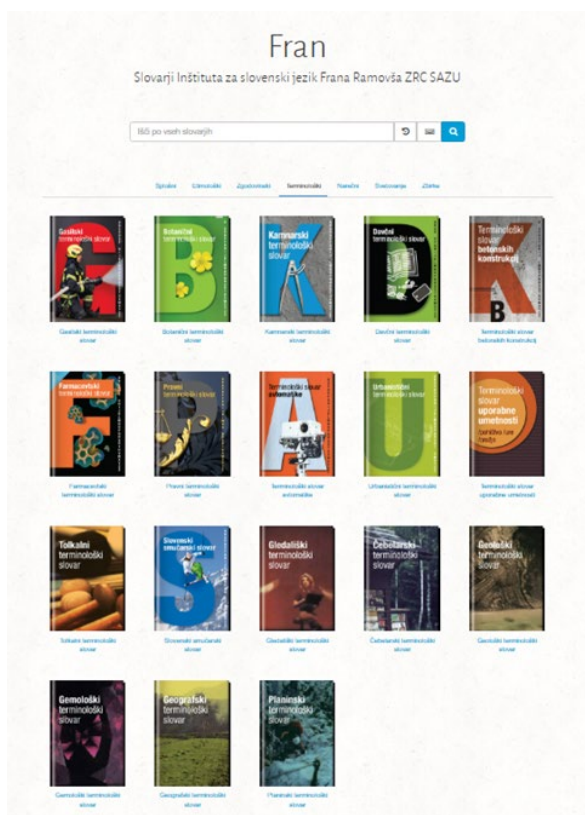
Poleg tega se uporabljajo kvalifikatorji (SSKJ² Uvod: § 96) »[z]a opredeljevanje besed, pomenov ali zvez [...] kvalifikatorjev. To so pojasnila, ki povedo, v katero slovnico kategorijo spada beseda, jo opredeljujejo časovno oziroma krajevno, govorijo o njeni stilni uvrstitvi, razširjenosti in vrednosti ter nakazujejo preneseno ali posebno rabo. S tem kažejo na normo knjižnega jezika ali opozarjajo na razmerje do nje.« Nekateri besede kljub vsemu kvalifikatorja nimajo (SSKJ² Uvod: § 97), čeprav v SSKJ² dodajajo (SSKJ² Uvod: § 98), da »[b]rez upoštevanja kvalifikatorjev informacija o besedi ni popolna«.⁶

Posebej pa so obravnavani terminološki kvalifikatorji (SSKJ² Uvod: § 127–129): »(§127) Terminološki kvalifikator kaže področje, na katerem termin živi (*aditiv*, *mikrosporija*) ali s katerega prehaja v splošno rabo. Včasih opozarja na poseben terminološki pomen (*bibliotekar*) ali pa na terminološko razlago iztočnice, ki je bila že razložena (*abat*). V izjemnih primerih se terminološki kvalifikator uporablja kot stilno-zvrstni kvalifikator (*blagoslov*). (§128) Če termin nastopa na več področjih, je zapisanih več terminoloških kvalifikatorjev (*encim*) ali pa en sam, in sicer strokovno najširši oziroma vsebinsko najprimernejši (*čelnica*) ali pa kvalifikator stroke, ki termin dejansko uporablja (*acetat*). (§ 129) Strokovni izrazi, ki jih ne uporabljajo samo strokovnjaki ali pa so na meji med splošno in strokovno rabo, se navadno obravnavajo kot besede splošnega besedja. agr., bot. ipd. (§ 130) Navadni terminološki kvalifikatorji se tukaj ne razlagajo, pač pa v slovarskem delu kot iztočnice. (§ 131) Kadar je beseda v naznačenem pomenu v širši rabi, a ni v skladu s siceršnjo terminološko rabo, je za razlago iztočnice za vejico izjemoma najprej terminološki kvalifikator, ki mu sledi sicer v stroki uveljavljen termin (*akacija*, *begosumje*, *dietologija*, *tritol*).«

⁶ Valb Lopert (2015): Manjšalnice v terminološkem gnezdu *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*² (SSKJ²).

3.2.2 Terminološki slovarji

Terminološke slovarje najdemo tako na portalu *Fran* (*Fran*, spletni vir) in spletišču *Termania* (Termania, spletni vir). Na portalu *Fran* (izdajatelj ZRC SAZU) so na voljo naslednji terminološki slovarji: botanični, čebelarški, davčni, farmacevtski, gasilski, geološki, gemološki, geografski, gledališki, kamnarski, pravni, planinski, smučarski, tolkalni, urbanistični, slovar betonskih konstrukcij, avtomatike, uporabne umetnosti.

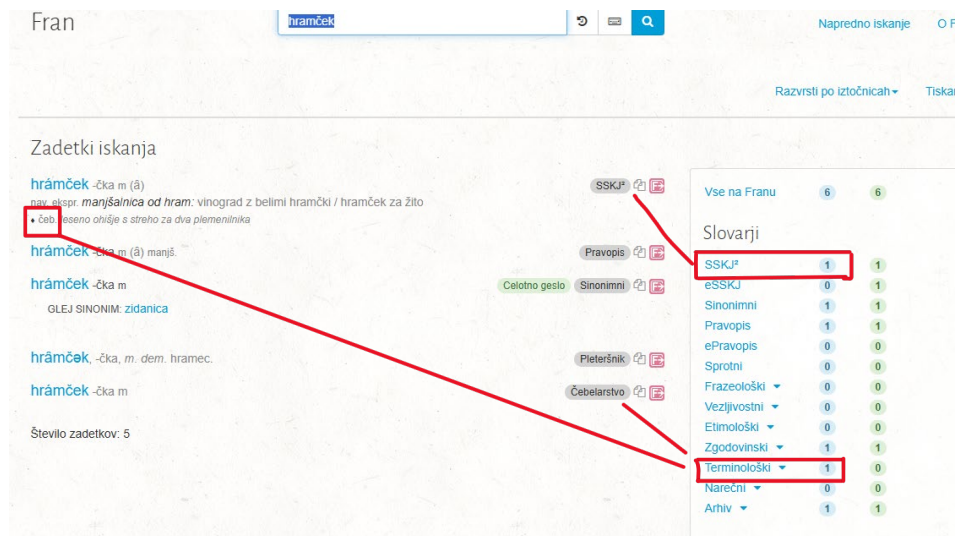


Slika 2: Terminološki priročniki na portalu *Fran.si*

Vir: <https://fran.si/>

Spletišče *Termania* (različni izdajatelji) poleg splošnih, večjezičnih in enojezičnih slovarjev ponuja prosto dostopno tudi terminološke slovarje, in sicer tako terminološke enojezične (bibliotekarski, klekljarski, mikrobiološki, medicinski itd.) kot terminološke dvojezične slovarje.

Primer:



Slika 3: Primer iskanja na portalu *Fran.si*

Vir: <https://fran.si/>

Iskanje leksema *hramček* na portalu *Fran* nam pokaže popolno informacijo in naslednje podatke:

- pojavlja se – na desni strani – v *SSKJ*² in v enem od terminoloških slovarjev;
- nastopa v *SSKJ*² kot leksem (manjšalnica), hkrati pa v terminološkem gnezdu (♦) s terminološkim kvalifikatorjem *čeb.* (čebelarstvo);
- nastopa v terminološkem slovarju, in sicer v čebelarskem.

3.2.3 Korpusi

*SSKJ*² opredeljuje pomen geselske iztočnice *korpus* s štirimi različnimi pomeni, v drugem pomenu s kvalifikatorjem *jezikosl.* (jezikoslovno) kot zbirko besedil v elektronski obliki s standardizirano obliko zapisa in izbranimi podatki; z istim kvalifikatorjem ga označuje tudi *SP*, *Sinonimni slovar slovenskega jezika* ga označuje s kvalifikatorjem *prakt.sp.* (praktičnosporazumevalno), besedno zvezo *jezikovni korpus* pa poleg kvalifikatorja *jezikoslovje* označuje še kvalifikator *računalništvo*, s čimer nakazuje njegovo interdisciplinarnost.

Tabela 5: Geselska iztočnica *korpus* v *SSKJ²*, *SP* in *Sinonimnem slovarju slovenskega jezika*

<p>SSKJ²: kórpús -a m (ô) 1. vojaška enota iz divizij in posebnih enot: formirati korpus; poveljnik korpusa / ekspedicijski korpus 2. jezikosl. zbirka besedil v elektronski obliki s standardizirano obliko zapisa in izbranimi podatki: analiza korpusa; delo s korpusom; besedila za korpus; korpus in slovar / referenčni korpus ki je glede na vključena besedila zvrstno kar se da uravnotežen / besedilni korpus 3. publ., navadno s prilastkom skupina, zbor: nastopili so najboljši korpusi; baletni, godalni korpus / diplomatski korpus <i>diplomatski zbor</i>; korpus miru zlasti v ameriškem okolju <i>organizacija iz prostovoljcev, ki skrbi zlasti za gospodarski razvoj in pomoč nerazvitim deželam</i> 4. knjiž. zbirka: korpus srednjeveških fresk ● ekspr. ta ženska je pa korpus je zelo debela</p>
<p>SP: kórpús -a m (ô) poveljnik ~a velike vojaške enote ; publ.: baletni ~ <i>baletna skupina, baletni zbor</i>, diplomatski ~ <i>diplomatski zbor</i>, neobč. ~ srednjeveških fresk <i>zbirka</i>; jezikosl. gradivski ~ raziskave</p>
<p>Sinonimni slovar slovenskega jezika: kórpús -a m BESEDNE ZVEZE S SINONIMI rač., jezikosl. besedilni korpus rač., jezikosl. jezikovna zbirka rač., jezikosl. jezikovni korpus prakt.sp. korpus</p>

Vir: <https://fran.si/>

Center za jezikovne vire in tehnologije Univerze v Ljubljani, osrednja slovenska ustanova, namenjena znanstvenemu raziskovanju, vzpostavljanju in vzdrževanju temeljnih digitalnih jezikovnih virov in jezikovnotehnoških orodij za sodobni slovenski jezik, praktično uporabnih in prek spleta dostopnih vsem uporabnikom slovenskega jezika v svetu, korpuse opredeljuje kot (CENTER, spletni vir) »elektronske zbirke avtentičnih besedil, nastale po vnaprej določenih merilih in z določenim ciljem ter opremljena z orodji, ki omogočajo večplastno iskanje jezikovnih podatkov«.

Aktualnost jezikovnega gradiva je transparentno izkazana v različnih korpusih slovenskega jezika, pri čemer sta ključna reprezentativni korpus pisne standardne slovenščine *Gigafida 2.0* (na *CLARIN.SI*, slovenskem nacionalnem konzorciju v mreži evropske raziskovalne infrastrukture CLARIN, je dostopna (vendar ne prosto) tudi že različica *metaFida 1.0*) in korpus govornjenih besedil *GOS 2.0*. Poudariti je treba, da gre za ogromni zbirki besedil (*Gigafida 2.0* obsega 38.310 besedil s kar 1.134.693.933 besedami, korpus *GOS 2.0* pa 1.534 diskurzov, 127.604 izjav in 2.822.213 besed), ki pa sami po sebi (ne glede na zapisane korpusne oznake) vendarle ne izkazujejo ustreznosti oz. neustreznosti normi, ampak sta zbirki besedil, ki so se

v slovenskem jeziku pojavila v e-obliki (to velja za korpus pisnih besedil) ali so bila posneta v govorjeni obliki (to velja za korpus govorjenih besedil). T. i. korpusni pristop v raziskovanju jezika poudarja izhajanje iz aktualne rabe jezika, zabeležene v korpusih slovenskega jezika, a tudi nujne povezave z aktualnimi normativnimi priročniki slovenskega jezika, ki so v pomoč pri presojanju knjižno ustrezne ali neustrezne rabe jezika. Je vsekakor dobrodošla pomoč pri ugotavljanju stanja in smernic glede rabe jezika, a za uporabnika nikakor samo po sebi normativna in zavezujoča.

Iskanje leksema *bramčček* v korpusu *Gigafida 2.0* ne izkazuje podatkov o normativnosti, kot jih izkazujejo normativni in drugi, strokovni slovarji (gl. poglavji 3.2.1 in 3.2.2), pač pa v osrednjem okencu podatke pojavnosti konkordanc/pojavnic v celotnem korpusu (ki jih je malo, le 74), primere konkordanc (na zaslону so z besedilom levo in desno označene rdeče), v okencih s spremnimi podatki (levo) pa informacije o osnovni, tj. slovarski obliki (tj. *bramčček*), informacije o pogostosti pojavnosti v različnih vrstah besedila, virih in po letih. Pomenskost leksema, zapisanega v (normativnih) slovarjih kot geselska iztočnica, je v razbiranje prepuščena uporabniku samemu glede na sobesedilo (sobesedilo in natančnejši podatki o viru se razkrijejo s klikom na rdeče označeno besedo).

The screenshot shows the Gigafida 2.0 search interface. The search bar at the top contains the word "bramčček". The results are displayed in a table on the left side, showing the frequency of the word in various parts of speech and years. The main content area shows a list of concordances (konkordanc) for the word, with the first one highlighted in red. The concordance shows the word "bramčček" used in a sentence about a beekeeping festival. The interface also includes a sidebar with navigation options and a footer with copyright information.

Osnovne oblike	
bramčček	74
vrsta besedila	
Časopisi	62
Internet	4
Revije	4
Stvarna besedila	3
Leposlovsje	1
vir	
Dolenjski list	24
drugo	14
Dnevnik	13
Delo	8
Gorenjski glas	5
Leto	
2007	10
2004	8
2009	7
2000	6
2003	6

Prikazujem 1-20 od 74 konkordanc.

svadi lastnik tisti, ki odlično doblja podobno kulinarike svojega **bramččka**. Zato je ravno on tisti, ki s svojim (ne)znanjem lahko sliče, tudi "kapelici", kot je nekdo duhovito imenoval zidance in **bramččki**, mu ne manjka, osrednje Nisa, kjer bi se lahko spomni oda **bramčček** je lahko tudi brez ljubkovalnega opevanja v resnici **bramčček** in ne hram, kakršnih je v lesenih, zidanih ali kombiniranih Cankarjeve brigade pri spominskem stavju in mali zadušnici v **bramččku** na Javorovici med drugim povedal:

o pokrajini v blagodatni sonca in zdravega trnja, zidanic in vinskih **bramččkov**, smo svedeli Lujeta in Toneta Slaka. Ova Slaka - Car zločevni pri ledetavi peciva; do 12. 6. 2007; kvas bogdana s.p. **bramčček** dobro kvas, Sojček 6, 3219 Frankolovo.

e. No, javnih hil seveda niso zaprli, omrak so opinj (ljubezniki **bramččki** dve desetletji prav na njihov račun živeli razkošno kot rabljali in s kakšno opramo je Dolenjec po stminah gojji trto in v **bramččkih** in zidanicah pridlovali vino, nazorno prikazujeja obe v; družina Rorič: Frizerstvo DAMA Zrebo; TEKSTIL d.d. Ljubljana; **HRAMČEK** d.o.o.; Frizerstvo MIHELA SI. Konjice; Wiener Primo deli v pokoj ter se posvetil svojim notranjim željam. Vinograd in **bramčček** sta mu bila zatočišče in po upokojitvi ker stalen dom, gleno razglašajo, to je ljubezen do cvička. Najsi bo v vakramem **bramččku** ali bogati zidanci, v podgeraki rasti, novem mestu.

Prikaz odstavka **Korpusne oznake**

Ob jutrnjem velkem smamu bodo v Škofji Loki blagoslovili kapelico, ki so jo junje ob rekonstrukciji negovalne ceste na obseku Podlužnik - vstanar prestavili s starolokške strani ceste na drugo, podlužniško, kapelico, imenovano Marijin **bramčček**, so v tem času tudi obnovili. Marijin praznik pa se je zdel domačinom najlepša priložnost, da jo blagoslovijo. To bo junji, 19. avgusta, na slovesnosti ob 11. uri, stoji akor snog. Saprta iz stare oške, navozci pa bodo tudi predstavniki občine Škofja Loka z županom Igorjem Drakšarjem. D. Ž.

brani objekti, tudi nekaj hitrovati. Za kapelico z imenom Marijin **bramčček** sta občina in država dali 20 milijonov tolarjev. © glog

Slika 4: Geselska iztočnica *bramčček* v Gigafidi

Vir: <https://viri.cjvt.si/gigafida/>

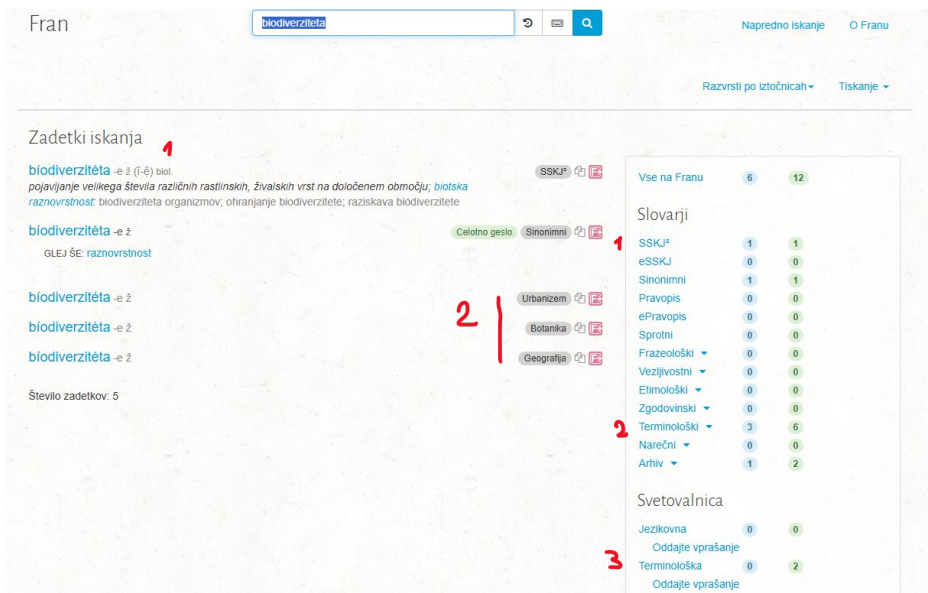
Dobrodošlo je tudi orodje *Korpusnik – povzemalnik korpusnih podatkov* (KORPUSNIK, spletni vir), ki omogoča hiter in osnovni pregled rabe besed s povzemanjem statističnih in tekstovnih podatkov iz petih vnaprej izbranih korpusov slovenskega jezika: referenčnega korpusa *Gigafida 2.0* (1990–2018), spremljevalnega korpusa sprotne slovenščine *Trendi* (2019–), korpusa akademske slovenščine *OSS 1.0*, korpusa internetne slovenščine *JANES 1.0* in referenčnega korpusa govornjene slovenščine *Gos 2.0*.

Primarno izobraževanje (predšolsko in osnovnošolsko v 1. vzgojno-izobraževalnem obdobju) korpusov oz. korpusnega pristopa pri učenju oz. raziskovanju jezika ne vključuje, za razvijanje jezikovne (poimenovalne, skladišne, pravorečne, pravopisne), slogovne in metajezikovne zmožnosti eksplicitno tudi še ne učni načrti za predmet slovenščina v osnovni šoli (*Učni načrt* 2018) in v sekundarnem izobraževanju ne učni načrt za predmet slovenščina v gimnaziji (2008). V učnem načrtu za osnovno šolo je sicer zapisano (*Učni načrt* 2018: 6), da učenci, učenke v 2. in 3. vzgojno-izobraževalnem obdobju sistematično razvijajo vse sestavine sporazumevalne zmožnosti, tudi metajezikovno zmožnost, hkrati uzaveščajo znanje za uspešno tvorjenje, sprejemanje, razumevanje, doživljanje in vrednotenje besedil in novih, dolgoročno nepredvidljivih medijih in oblikah, ki jih prinaša elektronska doba; v učnem načrtu za gimnazije pa je med didaktičnimi priporočili za jezikovni pouk zapisano, da (*Učni načrt* 2008: 42) »[p]ri obravnavi neumetnostnih besedil namreč prevladuje pogovorna metoda, in to ne le kot pogovor dijaka z učiteljem, temveč predvsem kot pogovor med dijaki – če se le da, tudi ob dodatnih tiskanih in digitalnih jezikovnih ipd. priročnikih in drugih virih«. Korpusni pristop pri učenju oz. raziskovanju jezika je vključen v terciarno izobraževanje, in sicer predvsem v jezikoslovnih študijskih programih (npr. slovenistika, tuji jeziki, prevajalstvo).

3.3 GLOSAR v projektu ZELEN.KOM

V projektu ZELEN.KOM (*ZELEN.KOM*, spletni vir) je kot rezultat ob pripravi modulov nastal glosar, v katerega je bilo vključenih 100 terminov, eno- in večbesednih (*GLOSAR*, spletni vir).

Ponazoritev iz Glosarja podajamo ob terminu *biodiverziteteta*.



Slika 5: *Biodiverzیتeta* na portalu *Fran.si* (*SSKJ²*, terminološki slovarji, *Terminološka svetovalnica*)

Vir: <https://fran.si/>

• **biodiverzیتeta**



5

biodiverzیتeta -e ž → biotska raznovrstnost
biotska raznovrstnost -e -i ž
 raznovrstnost ekosistemov in živih organizmov znotraj vrst in med različnimi vrstami
 S: biotska pestrost, biodiverzیتeta
 ang.: biodiversity

biodiverzیتeta -e ž ekol. → biotska raznovrstnost
biotska raznovrstnost -e -i ž
 ekol. bogatost vrst, njihovih genskih lastnosti, združen v določenem območju
 S: biodiverzیتeta
 ang.: biodiversity n
 nem.: Biodiversität f

biodiverzیتeta -e ž pokol. ekol. → biotska raznovrstnost
biotska raznovrstnost -e -i ž
 pokol. ekol. raznovrstnost organizmov na Zemlji, ki se kaže v njihovi ekosistemski, vrstni in genetski različnosti, kompleksnosti
 S: biotska raznovrstnost, biodiverzیتeta

Slika 6: *Biodiverzیتeta* na portalu *Fran.si* (*Sinonimni slovar slovenskega jezika*, *Botanični terminološki slovar*)

Vir: <https://fran.si/>

1. V *SSKJ*² ima termin terminološki kvalifikator *biol.* (biologija);
2. pri pregledu zastopanosti v terminoloških slovarjih (desno) vidimo, da se pojavlja v treh: urbanizem, botanika, geografija;
3. da se pojavlja 2-krat tudi v *Terminološki svetovalnici* portala *Fran* (odgovor na vprašnji):

Tabela 7: *Biotska raznovrstnost v Terminološki svetovalnici*

Fran > Terminološka <input style="width: 150px;" type="text" value="biodiverzитета"/> ↺ ☰ 🔍
<p>Biotska raznovrstnost</p> <p>Kot nadomestni izraz za prevzeti termin biodiverzитета (ki je v Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika opredeljen kot 'pojavljanje velikega števila različnih rastlinskih, živalskih vrst na določenem območju; biotska raznovrstnost') predlagam poimenovanje raznoživost. Ali ima termin raznoživost kakšno možnost, da se sčasoma uveljavi v rabi?</p> <p>Genska raznovrstnost</p> <p>Zanima me slovenski ustreznik za angleški termin genetic diversity, ki na področju biologije označuje vrsto različnih dednih lastnosti znotraj vrst, kar jim omogoča boljše prilagajanje na okolje. Razmišljamo o možnostih: genetska pestrost, genetska variabilnost, genetska raznolikost ali genetska raznovrstnost. S tem povezani pojem je tudi genetic variation, ki označuje opis variacij v zaporedju DNK v genomu in se nanaša na posamezne primerke določene vrste, medtem ko je pojem, ki ga označuje genetic diversity (kot rezultat genetic variation), lahko povezan z eno ali več vrstami. Kako torej prevesti sestavino diversity? Za termin biodiversity se uporablja slovenski ustreznik biodiverzитета, čeprav bi lahko uporabljali tudi izraze biotska pestrost, biotska raznolikost ali biotska raznovrstnost. Biologi se izogibamo izrazu raznovrstnost, ker vsebuje vrsto, ta pa je arbitrarno določen konstrukt in ne nujno naravni pojav, poleg tega tudi znotraj vrste obstaja pestrost. Prosim za vaše mnenje glede ustreznega slovenskega poimenovanja.</p> <p>Število zadetkov: 2</p>

Vir: <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/biotska-raznovrstnost>;
<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/genska-raznovrstnost>

4. v *Sinonimnem slovarju slovenskega jezika* (v nadaljevanju *SSS*) je zastopana prevzeta beseda s slovensko ustreznico *raznovrstnost*;
5. v *Urbanističnem* in *Botaničnem terminološkem slovarju* so navedene tudi tujejezične ustreznice (angl., nem.).

4 Terminologija ob primeru čebelarstva

Drugi del prispevka prinaša prikaz možnosti uzaveščanja komuniciranja o vrednotah trajnostnega razvoja in zelenega prehoda s pomočjo čebelarke terminologije. Predstavljeni bodo namen in metode dela, čebele v našem vsakdanu, prikazani

možni pristopi k obravnavi čebelarске terminologije s pomočjo uporabe pravopisa in slovarjev.

4.1 Namen in metode dela

Izpostavljena bo aktualna tema povezanosti narave in jezika v človekovem vsakdanu s poudarkom na kulturno pomembni vzpostavitvi ustreznega odnosa do čebelarstva, čebel (in drugih opravečalcev) že od najmlajše, predšolske dobe. Ta je namreč ključna za uzaveščanje pomena strokovnega izrazja v jeziku, usmerjeno od predšolskega do univerzitetnega izobraževanja s ciljem vzpostavitve ustreznega strokovnega (tudi znanstvenega) jezika. Strokovno področje čebelarstva se tako ponuja kot eno izmed (še vedno ali čedalje bolj) aktualnih področij trajnostnega razvoja in zelenega prehoda. Namen prispevka je: (a) predstaviti vlogo jezika (z izborom besed in načinom komuniciranja lahko namreč okoljsko tematiko, čebelarstvo, predstavimo ne le kot pereč problem, ampak lahko z njim pripomoremo k reševanju/rešitvi okoljskih problemov); (b) predstaviti uporabnost različnih jezikovnih virov (pravopisa; splošnih enojezičnih slovarjev, spletišča *Fran.si*, jezikovnih kotičkov, terminoloških slovarjev (na spletiščih *Fran.si* in *Termania.net*); (c) predstaviti uporabnost korpusa *Gigafida 2.0*, možnosti dela z metodo korpusne analize, vrednotenje pogostnosti in ustreznosti rabe izbranega izrazja glede na vrsto besedila, vir, časovno zastopanost ter pozitivno oz. negativno konotacijo.

4.2 Čebele in naš vsakdan

Ljudje med nabiramo že zelo dolgo, najstarejši dokazi stikov med ljudmi in čebelami so skalne poslikave v Afriki, Aziji, Evropi in Avstraliji. Najstarejša upodobitev človeka, ki nabira med, se nahaja v Pajkovi jami v Španiji in je stara vsaj 10.000 let ter predstavlja človeka, obdanega s čebelami, medtem ko pobira med iz njihovega gnezda. Najstarejši ostanke medu izvirajo iz Gruzije, kjer so arheologi ostanke našli v glinenih posodah. Grobovi so po predvidevanjih stari med 4700 in 5500 let. Egipčani so že pred 4000 leti znali graditi panje v obliki podolgovatih glinenih posod, faraoni so se imenovali kralji čebel, med pa je bil poslastica kot pecivo zgolj za bogataše, uporabljali so ga za proizvodnjo kozmetike, v medicini za oskrbovanje ran, vosek so uporabljali kot lepilo, med pa tudi pri postopkih balzamiranja trupel. V Indiji je uporaba medu v duhovne in zdravilne namene opisana v različnih ajurvedskih spisih, ki so starejši od 4000 let. Tudi Plinij Starejši v svoji knjigi *Naturalis*

Historia opisuje čebele in uporabo medu v kulinariki antičnega Rima. Pomembno mesto je med zavzemal tudi v starih slovanskih verovanjih in običajih, brez medicine ni minil noben praznik, nad vsem pa naj bi bdel bog vode, plesa, medu in piva Pereplut (Socha 2020: XI–XVI; Wikipedia, spletni vir).

Čebele so še vedno pomemben del našega vsakdana, ne glede na to, v kolikšni meri se tega zavedamo. Njihove izdelke uporabljamo v kulinariki (kot hrano (npr. med kot sladilo, medenjaki, torte) in pijačo (medica)), za zdravje (npr. matični mleček, propolis), nego telesa (npr. kreme, balzami za ustnice, mila) in za izdelavo okrasnih izdelkov (npr. sveče). Zato je še toliko bolj pomembno, da se zavedamo pomena čebel (in drugih oprasaševalcev). Albert Einstein je že leta 1949 svaril pred umiranjem čebel: »Ko bo izginila čebela z obličja Zemlje, bo človek preživel le še štiri leta, saj ko ni več čebel, ni več oprasaševanja, ni več rastlin, ni več živali, ni več ljudi ...« (*Delo*, spletni vir) Zato so zelo pomembne odmevne akcije Čebelarke zveze Slovenije, še posebej za najmlajše, npr. z vsakoletnim tradicionalnim slovenskim zajtrkom od leta 2010 (Tradicionalni, spletni vir), z vzpostavitvijo svetovnega dneva čebel 20. maja (na ta dan se je 1734. leta rodil pionir sodobnega čebelarstva Anton Janša) pri OZN od leta 2017 (Svetovni, spletni vir), pa tudi s prikazom, kako prazne lahko ostanejo trgovske police, če zaradi onesnaženja čebel (in drugih oprasaševalcev) ne bi bilo več (Prazne, spletni vir).

4.3 Čebelarška terminologija pri delu s predšolskimi otroki

Pri delu s predšolskimi otroki je za pripravo aktivnosti nujno upoštevati smernice, zapisane v *Kurikulumu za vrtce* (1999), ki se neločljivo povezujejo z vsemi gradniki bralne pismenosti; izpostavljen bo predvsem 5. gradnik: besedišče, predstavljeni pa bodo primeri aktivnosti usvajanja besedišča (terminologije).

4.3.1 *Kurikulum za vrtce* (1999)

Med šestimi področji dejavnosti v vrtcu (gibanje, jezik, umetnost, družba, narava, matematika) velja izpostaviti jezikovno dejavnost, ki (*Kurikulum za vrtce* 1999: 18–19) »vključuje široko polje sodelovanja in komunikacije z odraslimi, otroki. [...] Otroci se v tem obdobju učijo izražati izkušnje, čustva, misli in razumeti sporočila drugih. [...] [R]azvoj jezika je naravno vpleten v vsa področja dejavnosti. [...] Otroci se jezika učijo ob poslušanju vsakdanjih pogovorov in pripovedovanja literarnih

besedil, ob poslušanju glasnega branja odraslih, s pripovedovanjem, opisovanjem, ob rabi jezika v domišljjskih igrah, dramatizacijah, izmišljanju zgodb in pesmic, ob učenju otrok od otrok, in sicer v različnih socialnih igrah, pravljičah, izštevankah, rimah, šaljivkah, ugankah, besednih igrah itn., ki so preživele kot skupna lastnina skozi generacije.« Pomemben del jezikovnih dejavnosti je zблиževanje s knjigo kot prenosnikom, zgodnje navajanje na rabo knjige; pomemben del predstavljajo enostavna besedila, vezana na vsakdanje življenje (*Kurikulum za vrtce* 1999: 19). »Temeljni cilj, ki definira globalne cilje, je *razumevanje jezika kot temelja lastne identitete*.« (*Kurikulum za vrtce* 1999: 19)

Iz *Kurikuluma za vrtce* (1999: 19) je smiselno izpostaviti nekaj globalnih ciljev, ki se nanašajo na pripravljene aktivnosti pri delu s predšolskimi otroki: jezik kot objekt igre; poslušanje, razumevanje in doživljanje jezika; razvijanje jezika z vidika moralno-etične dimenzije; spodbujanje jezikovne zmožnosti (artikulacija, besednjak, besedila, komunikacija itn.) in spoznavanje simbolov pisnega jezika. Iz tega izhajajo cilji in primeri dejavnosti za 1. in 2. starostno obdobje (navedeni so ključni za obravnavano problematiko), pri katerih otrok v vsakdanji komunikaciji posluša jezik in je vključen v komunikacijske procese z otroki in odraslimi (v manjših skupinah, v parih); razvija jezikovno zmožnost v različnih funkcijah in položajih ob vsakodnevnih dejavnostih in različnih socialnih situacijah (tudi prek različnih medijev (avdio, video), obiski gledaliških, filmskih predstav, gledanje risank, obiski (splošnih) knjižnic); ob poslušanju in pripovedovanju pravljič ter drugih literarnih del razvija zmožnost domišljjske rabe jezika (pogovori o predmetih na slikah in v okolju); spoznava moralno-etične dimenzije; s književno osebo se identificira ter doživlja književno dogajanje; razvija jezik na vseh ravneh (od glasoslovne in oblikoslovne do skladenjske in pomenoslovne); sodeluje v različnih govornih položajih, začenja pogovor, vpeljuje nove teme, se igra in zabava z besedami in strukturami, sprašuje, se pogaja; sodeluje v različnih družabnih in didaktičnih igrah, ki spodbujajo bogatenje besednega zaklada, obnavljanje in izmišljanje zgodb; igra se z glasovi in s črkami; razvija predbralne in predpisalne dejavnosti; spoznava besedo, knjigo kot vir informacij (literarna, neliterarna besedila (npr. priročniki); aktivno reševanje problemov v procesu jezikovne komunikacije)); se ustvarjalno izraža v jeziku (*Kurikulum za vrtce* 1999: 19–22). Za doseg te ciljev imajo ključno vlogo ne le vzgojitelji, vzgojiteljice, temveč tudi starši, knjižničarji, knjižničarke idr.

4.3.2 Gradniki bralne pismenosti

Leta 2018 je bila v okviru *Ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje: evropski referenčni okvir* (Ključne, spletni vir) pismenost definirana zelo natančno, poenoteno za evropski prostor: »Pismenost je sposobnost prepoznati, razumeti, izraziti, ustvariti in razlagati koncepte, čustva, dejstva in mnenja v ustni in pisni obliki z uporabo vizualnega, zvočnega in digitalnega gradiva na vseh področjih in v vseh okoliščinah. Pomeni sposobnost uspešnega sporazumevanja in povezovanja z drugimi na ustrezen in ustvarjalen način.«

Bralna pismenost predstavlja tako zgolj eno izmed vrst pismenosti. V *Nacionalni strategiji za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030* (2019: 10) je bralna pismenost, ki poleg branja vključuje tudi poslušanje, govorjenje in pisanje, predstavljena kot zmožnost in družbena praksa, ki se razvija vse življenje, in sicer v različnih okoliščinah in na različnih področjih, zajema pa vse človekove dejavnosti. Definirana je takole (*Nacionalna* 2019: 10): »Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega in bralno kulturo (pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje). Zato je temelj vseh drugih pismenosti⁷ in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničnih sposobnosti ter njuno uspešno sodelovanje v družbi.«

Gradnikov bralne pismenosti je devet, pri čemer je pomembno, da v izobraževalnem procesu razvijamo elemente posameznega gradnika skupaj s preostalimi gradniki bralne pismenosti v povezavi s cilji in z vsebinami pri vseh predmetih oz. predmetnih področjih. Gradniki bralne pismenosti so: 1. gradnik: govor, 2. gradnik: motiviranost za branje, 3. gradnik: razumevanje koncepta bralnega gradiva, 4. gradnik: glasovno zavedanje, 5. gradnik: besedišče, 6. gradnik: tekoče branje, 7. gradnik: razumevanje besedila, 8. gradnik: odziv na besedilo in tvorjenje besedil in 9. gradnik: kritično branje (*Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* 2020: 2). V prispevku posebej izpostavljamo 5. gradnik: besedišče, saj se človek sporazumeva z (besednim)

⁷ »Kot npr. *matematične, naravoslovne ali digitalne pismenosti*, ki označuje zmožnost/kompetenco posameznika ali posameznice za razumevanje in reševanje problemov v pisnih informacijah z določenega področja (matematike, naravoslovja, e-gradiva); *funkcionalne pismenosti*, ki poudarja, da branje ni samo sebi namen, ampak je namenjeno učinkovitemu delovanju posameznika v okolju, v katerem živi; *informacijske in medijske pismenosti*, pri katerih je pomembna zmožnost pridobivanja in(kritične) predelave informacij.« (*Nacionalna* 2019: 10)

jezikom. Temeljni elementi gradnika so: razumevanje pomena besed in njihova uporaba pri sprejemanju in tvorjenju besedil; širjenje in usvajanje besedišča za uspešno branje z razumevanjem; raba jezikovnih virov in priročnikov. Jezikovni sistem ima dve vlogi: poimenovalno in urejevalno, pri čemer je temeljna poimenovalna enota leksem (ne beseda); Vidovič Muha izpostavlja, da je (2000: 17) »[l]eksem kot poimenovalna enota [...] širši od besede, saj zajema tudi stalne besedne zveze«. Po Pečjak, Bucik, Peštaj, Podlessek in Pirc (2010) sodi besedišče med ključne kognitivne dejavnike, ki neposredno napovedujejo razumevanje prebranega. Obseg besedišča napoveduje otrokovo bralno pismenost, vendar velja, da traja razvoj besedišča vse življenje.

4.3.3 Primeri aktivnosti usvajanja besedišča (terminologije) pri delu s predšolskimi otroki

Ob vsakodnevnih dejavnostih (npr. med sprehodom v naravo, med travnike ali ob opazovanju fotografije travnika) se lahko z otroki pogovarjamo o travniku, rastlinah, ki rastejo na njem, in o živalih, ki na njem živijo. Pri tem si lahko pomagamo z zastavljanjem vprašanj (ki večinoma sprašujejo po znanju), npr.: *Kaj je to?, Kaj vse opazimo na travniku?, Kakšne cvetlice opazimo?, So vse enake?, So iste barve?, So enako visoke?, Lahko na travniku najdemo še koga?, Živijo na travniku tudi živali?, Katere živali?*

Pogovor lahko vodimo v prepoznavanje različnih živali (npr. ob vnaprej pripravljenem slikovnem gradivu, predvajanem na drsnicah, če poteka pogovor v igralnici, ali z natisnjenimi fotografijami), ki na travniku opravljajo različne vloge, npr. *kobilice, gosenice, polži* – jedo rastline; *deževniki, brošči, murni, bramorji* – razgrajujejo snovi, gnojijo, zračijo, rahljajo tla; *čebele, čmrlji, metulji, ose* – oprasujejo rastline; *kače, pikapolonice, pajki, kanje* – uravnavajo število škodljivcev. Ob tem se z otroki usmerjeno obnavlja že poznano besedišče in se usvaja novo.

Poimenovanje živali (gre za samostalnike) lahko smiselno dopolnimo z opisovanjem, in sicer njihovega oglašanja z rabo medmetov in poimenovanja oglašanja z rabo (iz medmetov tvorjenih) glagolov ter delov telesa. Pri tem si vzgojitelj, vzgojiteljica lahko pomaga z uporabo slovarskih priročnikov (npr. *SSKJ², SP, Čebelarški terminološki slovar*).

Tabela 8: Primeri opisovanja živalskega oglašanja

Žival (samostalnik)	Oglašanje (medmet)	Poimenovanje oglašanja (glagol)
čebela	<i>bzzzz, zum-zum</i>	brenčanje
kača	<i>ssss</i>	sikanje
murn	<i>čričri</i>	črikanje, čričkanje, čvrčanje, cvrčanje
kanja	<i>piu, kice, vie-el</i>	kričanje, žvižganje, vreščanje

Še posebej je dobrodošla uporaba portala *Franček* (spletni vir), ki je sicer namenjen mladim od 1. do 9. razreda osnovne šole ter srednješolcem, uporabiti pa ga je moč tudi za predšolske otroke drugega starostnega obdobja (3.–6. leta). Ob pomenski razlagi leksema *čebela* se lahko raziskuje njeno besedno družino, tvorjenke (npr. *čebelar*, *čebelica*, *čebelak*, *čebelen*, *čebelnat*), sopomenske izraze (*čebelica*, *brenčelica*, *bučela*) in njihovo socialnozvrstno raznolikost, načine pregibanja in načine izgovarjave.

The screenshot shows the 'FRANČEK' website interface. At the top, there is a search bar with 'čebela' entered. Below the search bar, there are four colorful icons representing different activities: 'Kaj pomeni ta beseda?', 'Kaj pomeni in kaj je podobna beseda?', 'Kako pregibam to besedo?', and 'Kako izgovorim to besedo?'. A red arrow points from the 'Kako pregibam to besedo?' icon to a table titled 'Kako pregibam besedo čebela?'. A blue arrow points from the 'Kako izgovorim to besedo?' icon to a section titled 'Kako v knjižni slovnici izgovorim besedo čebela?'. Below the search bar, there is a list of related words: ČEBELAR, ČEBELAR, ČEBELICA, ČEBELI, ČEBER, CECELI, CEDELA, CEPEL, CERBE, CIBEBA, ČEBELAK, ČEBELEN, ČEBELNAT, ČEBUL, ČEBULA, ČEBULAR, ČEBELI, ČEŠLI, ČEVLU. To the right, there is a section titled 'Katere besede imajo podoben pomen kot beseda čebela?' with a list of words: čebelica, brenčelica, bučela. At the bottom right, there is a section titled 'Kaj pomeni beseda čebela?' with a definition: 'Čebela je žuželka s štirimi in tremi ali rumenim prsastim zadkom, ki opravlja rastline in daje med in vosk. pri čebela: ggliti čebela. Zavedati se prvi znanici pomladi in čebela že letajo s cveta na cvet. Čebela so zato pomembne žuželke, saj opravljajo rastline. Čebela ima 6 nožic.' Below this, there is a section titled 'Kako v knjižni slovnici izgovorim besedo čebela?' with a pronunciation guide: 'čebela' and 'čebela' with a list of syllables: [č], [e], [b], [e], [l], [a].

Slika 7: Geselski članek *čebela* na *Franček.si*Vir: <https://www.xn--franek-l2a.si/>

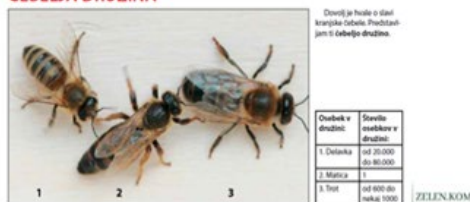
S pomočjo vodenega pogovora ob temeljnem leksemu (*čebela*) otroci usvajajo še druga poimenovanja čebel glede na funkcijo in naloge, ki jih te od začetka do konca življenja opravljajo v panju, jih opišejo, in s tem usvajajo temeljno čebelarsko

terminologijo (*trot, matica, jajčece, ličinka, buba, čebela delavka, panjska čebela, pašna čebela, čebelja družina; čebele samotarke (divje čebele), domače čebele*), o delu posameznih razvojnih faz čebel in njihovem življenjskem prostoru pa pripovedujejo (*skrbijo za red in čistočo, skrbijo za čebeljo zalego, gradijo satje, se razmnožujejo, branijo dom, prezračujejo panj, nabirajo hrano; panj (različne vrste), drevesna dupla, skalne razpoke, votline, različna narejena bivališča (kamre)*).

Poimenovanja čebel

Samec	Samica	Mladič	Druga poimenovanja	
trot	matica	ličinka	čebele delavke	
			panjske čebele	pašne čebele
čebelja družina				

ČEBELJA DRUŽINA



Kaj čebele delajo?
 skrbijo za red in čistočo
 skrbijo za čebeljo zalego
 gradijo satje
 se razmnožujejo
 branijo dom
 prezračujejo panj
 nabirajo hrano

Kje živijo?

Čebele samotarke (divje čebele)	Domače čebele
drevesna dupla, skalne razpoke, votline, različna narejena bivališča (kamre)	panj (različne vrste)

Slika 8: Opisovanje posameznih razvojnih faz čebel in pripovedovanje o njihovem delu ter življenjskem prostoru

Vir: spletni dostop do fotografije v seznamu literature

Kot primer aktivnosti usvajanja besedišča s knjigo kot prenosnikom, z zgodnjim navajanjem na rabo knjige, predstavljamo enostavno besedilo, vezano na vsakdanje življenje, tj. literarno besedilo s področja čebelarstva avtorice Darinke Kobal in ilustratorke Alenke Vuk Trotovshek *Čebela Ela je ozdravela* (2011, 2015).

Po glasnem prvem branju knjige se vzgojitelj, vzgojiteljica z usmerjenimi vprašanji pogovori o temeljni vsebini, razjasnijo neznane besede, besedne zveze (npr. *prebivalci medenih širjav, nočni krilatci, piščalci, hlapci, biti slep, onemogla prijateljica, radosten, obronki travnikov, opojno zadišati*). Sledi ponovno glasno branje knjige z delom otrok v

skupinah z različnimi nalogami, po branju se z vzgojiteljem, vzgojiteljico o vsem pogovorijo. Otroci tako v različnih skupinah (dvojicah, trojicah ...) (1) prepoznajajo zrazje, povezano z ekologijo: *ekološko pridelano sadje in zelenjava, ekološko pridelana zelišča, zdrava zelenjava*; (2) prepoznajajo živali, ki nastopajo v zgodbi, njihovo oglašanje: *čebela Ela, metuljčica Žana, čmrli Čmrlek, črviček Triček, kert Črt, čebelica Iza; žumljanje*; (3) iščejo strokovno čebelarstvo izrazje: *čebeljak, med, cvetni prah, medicína, nektar, pelod, mana, propolis, smole, čebele negovalke, kranjska sivka, tipalke, sadjar*; (4) iščejo zanimive glagole v zgodbi: *žumljati, razžumljati, zašumeti in završati, ožareti, spolzeti, izpirati, zadišati, oblihi, zaliti, zamegliti se, škeropiti, pokončati, okrepiti, pobvaliti se, sklanjati se, uživati (brano), odzibati se, premotiti; pobralo te bo, loviti sapo*; (5) ugotavljajo, kako lahko čebelam pomagamo.

Manj znano izrazje lahko skupaj razjasni s pomočjo portala *Franček*, ko vzgojitelj, vzgojiteljica v portal vtipka iskano besedo, na glas prebere razlago in jih otrokom po potrebi tudi dodatno pojasni, lahko pa so informacije s portala *Franček* vzgojitelju, vzgojiteljici v pomoč za pripravo pred samim delom z otroki.

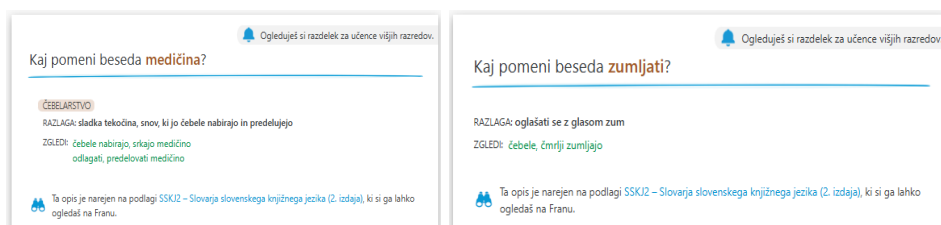
The image shows two screenshots from the Franček portal. The left screenshot is titled 'Kaj pomeni beseda ekološki?' and lists two meanings (1. POMEN and 2. POMEN) with their respective contexts and examples. The right screenshot is titled 'Kaj pomeni beseda završati?' and lists three meanings (1. POMEN, 2. POMEN, and 3. POMEN) with their respective contexts and examples. Both screenshots include a small icon of a person and a notification bell in the top right corner.

Slika 9: Razlaga leksemov *ekološki* in *završati*

Vir: <https://www.xn--franek-12a.si/>

Vzgojitelj, vzgojiteljica lahko s pomočjo *Gigafide 2.0* med pripravo na izvedbo obravnavanih vsebin preveri tudi pogostnost in vire rabe posameznih otrokom manj znanih besed. Tako lahko v *Gigafidi 2.0* ugotovi, da je pridevnik *ekološki* rabljen daleč najpogosteje, in sicer največ v časopisih, na internetu in v revijah, raba je skozi leta

naraščajoča, kar nakazuje čedalje večjo aktualnost v družbi. Raba leksema *medicina* je najpogostejša v revijah, redkejša v časopisih, stvarnih besedilih in na internetu, zelo redka pa v leposlovju, kar nakazuje, da gre za strokovno besedo (to je razvidno tudi iz zapisanega kvalifikatorja *čebelarstvo* na portalu *Franček*).



Slika 10: Razlaga leksemov *medicina* in *zumljati*

Vir: <https://www.xn--frank-12a.si/>

Pri primerjavi pogostosti rabe glagolov *završati* in *zumljati* je moč ugotoviti, pomensko tudi s pomočjo portala *Franček*, da gre za občutno razliko v pogostnosti rabe, saj je glagol *zumljati* v več kot milijardnem korpusu uporabljen zgolj enkrat, in sicer v reviji, pri čemer odstavke sobesedila razkrije, da gre za predstavitev zgodbe literarnega dela za otroke o malih krilatih živalih, ki se oglašajo na različne načine; pomensko je torej glagol *zumljati* rabljen, kot je razloženo na portalu *Franček* (oglašati se z glasom zum). Na portalu *Franček* so razvidne tri pomenske razlage leksema *završati* (dati močne, nezveneče, med seboj pomešane glasove; nastopiti, pojaviti se z veliko intenzivnostjo; z razburjenim govorjenjem, premikanjem, navadno več osebkov, povzročiti vršanju podobne glasove), ki jih je moč razbrati tudi iz pomenov primerov v *Gigafidi*; najpogosteje so rabljeni v časopisih, na internetu, v revijah in v leposlovju. Raba v leposlovju izkazuje tudi ekspresivnost, ki je na portalu *Franček* prav tako označena (s kvalifikatorjem *ekspresivno*) v drugem zapisanem pomenu leksema.

The image shows two screenshots of the Gigafida website. The top screenshot is for the search term 'ekološki' and the bottom one is for 'medicina'. Both pages show a list of results on the left and a detailed view of a specific result on the right.

Top Screenshot: 'ekološki'

Search results table:

Osnovne oblike	Število
ekološki	56.171
Vrsta besedila	
Časopisi	36.071
Internet	9.630
Revije	9.040
Stvarna besedila	1.145
Drugo	101
Leposlovje	94
Vir	
drugo	14.059
Delo	10.037
Dnevnik	8.519
internet, novice	8.465
Dolenjski list	3.014
Leto	
2008	6.501
2007	5.132
2003	4.299
2001	3.988
2002	3.925

Selected result: 'V RD koper deluje tudi **Ekološka** sekcija, ki čisto organizira čiščenje struge reke Rižar...

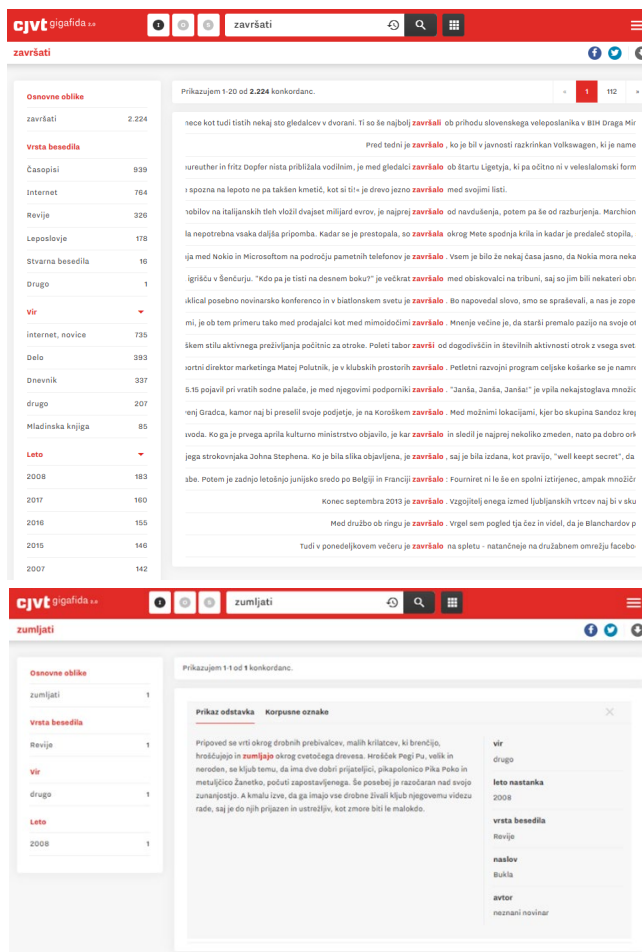
Bottom Screenshot: 'medicina'

Search results table:

Osnovne oblike	Število
medicina	417
Vrsta besedila	
Revije	180
Časopisi	98
Stvarna besedila	63
Internet	49
Leposlovje	6
Drugo	1
Vir	
drugo	101
Delo	59
Mladinska knjiga	46
DZS	45
internet, novice	37
Leto	
2005	67
1999	48
2006	43
2004	37
2007	34

Selected result: 'Ia čebela na gozdnih drevesih, grmih in podratju lahko nabirajo **medicino**, cvetni prah in propolis...

Slika 11: Leksema *ekološki* in *medicina* v korpusu GigafidaVir: <https://viri.cjvt.si/gigafida/>



Slika 12: Leksema *završati* in *zumljati* v korpusu Gigafida

Vir: <https://viri.cjvt.si/gigafida/>

Predstavljeni primeri iskanja leksemov v različnih jezikovnih priročnikih in korpusih potrjujejo, da z usvajanjem besedišča, vezanega na ekološke teme, lahko začnemo oz. moramo začeti že v zgodnjih vzgojno-izobraževalnih obdobjih, če želimo vzgojiti jezikovno in strokovno kompetentne odrasle uporabnike za uspešno zeleno komunikacijo.

4.4 Čebelarstvo terminologija in čebelarstvo kvalifikatorji v *SSKJ*², *SP* in *Čebelarstvo terminološki slovarju*

Na osnovi izbrane čebelarstvo tematike bomo prikazali pojavnost na čebelarstvo vezane kvalifikatorje v *SSKJ*², *SP* in *Čebelarstvo terminološki slovarju*.

S pomočjo naprednega iskanja po splošnih slovarjih z iskalnim ukazom, terminološkim kvalifikatorjem, *čeb.* najdemo 214 pojavitev v geselskih sestavkih, in sicer v *SSKJ*² 214-krat, v *SP* pa 35-krat.

Tabela 9: Primeri iskanja izbrane tematike s terminološkim kvalifikatorjem *čeb.*

*SSKJ*²

ájdv -a -o prid. (â)
nanašajoč se na ajdo: ajdov cvet; ajdova slama / ajdov med; ajdova moka / ajdov kruh; ajdovi žganci; ajdova kaša z mlekom
 ♦ *čeb.* ajdova paša; um. ajdovo zrno *okeras v gotskem stavbarstvu v obliki ajdovega zrna*

SP

begálnica -e ž (â) *čeb.* | čebelarstvo priprava |

SSSJ

Med splošnimi slovarji se kvalifikator *čeb.* pojavlja v *SSSJ*, in sicer 36-krat.

4. *čeb.* *deščica pred žrelom panja*
 brada panja
 SINONIMI
 nar. izletalnik

Vir: <https://www.fran.si/>

Čebelarstvo terminološki slovar

Čebelarstvo terminološki slovar (2013) (v nadaljevanju *ČTS*) je nastal v sodelovanju s Čebelarstvo zvezo Slovenije in Sekcijo za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in ima 3078 iztočnic. Je sodoben *razlagalni* in *informativno-normativni* slovar slovenskega čebelarstva izrazja z *latinskimi*, *angleškimi* in *nemškimi* ustrezniki. V poglavju 5 so pojasnjeni v slovarju uporabljeni t. i. označevalniki, to so slovarske oznake, ki imajo slovarsko jezikovno vrednost. Nanašajo se na slovnične lastnosti (m, ž, s)⁸ ali na funkcijsko zvrst, v kateri se izraz

⁸ m, ž, s = moški, ženski, srednji spol.

uporablja (*strokovno pogovorno, nestrokovno, nestrokovno pogovorno, žargonsko*). Slovar izhaja iz norme knjižnega jezika, zato imajo označeni izrazi za puščico priporočeno sopomenko iz te funkcijske zvrsti.

Z iskalnim ukazom *čebela* najdemo 151 zadetkov, tako eno- (*čebela*) in večbesednih terminov (npr. *afrikanizirana čebela*). V geselskem sestavku so pripisane tudi tujejezične ustreznice.

Primer:

Tabela 10: Primer iskanja termina *čebela* v *Čebelarskem terminološkem slovarju*

Zadeti iskanja	čebéla -e ž
čebéla -e ž	1. žuželke iz reda kožekrilcev, Hymenoptera, iz sistematske skupine Apiformes, iz družine čebel Apidae, ki nabirajo medicino, mano, cvetni prah, rastlinske smole, prinašajo vodo, oprashaujejo večino žužkocvetnih rastlin
afrikanizirana čebéla -e-e ž	PRIM.: čmrlj
áfriška čebéla -e-e ž	<u>ang.</u> : bee
áfriška górska čebéla -e-e-e ž	<u>nem.</u> : Biene f
albino čebéla --e ž	<u>lat.</u> : Apidae
álpška čebéla -e-e ž	2. strok. pog. navadno medonosna čebela, ki se goji v gospodarske namene, živeča v skupnosti
álpška kránjska čebéla -e-e-e ž	<u>ang.</u> : honey bee
anatólska čebéla -e-e ž	<u>nem.</u> : Honigbiene f
arábska čebéla -e-e ž	3. spolno nerazvita samica v družini, ki opravlja dela v panju, nabira medicino, mano, cvetni prah, drevesno smolo, prinaša vodo, oprashajuje večino žužkocvetnih rastlin
arménska čebéla -e-e ž	S: čebéla délavka
ázijska čebéla -e-e ž	<u>ang.</u> : worker bee
banátska čebéla -e-e ž	<u>nem.</u> : Arbeitsbiene f
bilateráлно dvóspólna čebéla --e-e ž	
Buckfast čebéla --e ž	
buckfaška čebéla -e-e ž	
cíprska čebéla -e-e ž	
čebéla čistilka -e-e ž	
čebéla čistilna plesálka -e-e-e ž	

4.5 Čebelarska terminologija in pravopis

Ob primerih čebelarske terminologije iz *ČTS* izpostavljamo ključne pravopisne težave, in sicer: 1) vélika ali mala začetnica pri zapisu t. i. eponimov, 2) zapis terminov z vezajem, skupaj ali narazen in 3) vélika ali mala začetnica pri zapisu latinskih poimenovanj. Pojasnjujemo jih s pravili iz *SP* in *ČTS*.

Eponimi. Zapis z véliko ali malo začetnico?

Eponimi so termini, t. i. izlastnoimenski termini; torej izrazi, ki jih tvorimo iz lastnih imen, zaradi pomenske povezave pa so prešli med občna imena. V *SSKJ*² pri iztočnici *eponim* je zapisano »pri Asircih in starih Grkih pomenila najvišjega uradnika, po katerem so poimenovali leto, za katerega je bil ta uradnik izvoljen«.

Pisanje z véliko in malo začetnico ni ustaljeno.

Tabela 11: Primeri zapisa z véliko ali malo začetnico

Primeri (<i>ČTS</i>):	Poimenovanje po:
Buckfast čebéla -- -e in buckfast čebéla -- -e [bákfast] ž → buckfaška čebéla	angleški opatiji Buckfast .
máli Kírarjev pánj -ega -ega -a in máli kírarjev pánj -ega -ega -a m;	konstruktorju Francu Kírarju .
Boczonadíjev pánj -ega -a in boczonadíjev pánj -ega -a [boconádi-] m	konstruktorju Imreju Szaboju Boczonadíju .

Vir: <https://www.fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=145&View=1&Query=%2A>

PRAVILO:

→ *SP* (2001: Pravila § 115): »Z véliko se svojilni pridevniki iz lastnih imen lahko pišejo tudi tedaj, kadar zaznamujejo **duhovno last**, npr. *Pitagorov izrek*, *Ludolfovo število*, *Ohmov zakon* (prim. § 158). Podobno velja za take zveze s prenesenim pomenom, npr. *Abilova peta* (ranljivost), *Kolumbovo jajce* (domiselna rešitev), *Damoklejev meč* (grozeča nevarnost), *Sizifovo delo*, *Tantalove muke*; vendar te primere **pogosto pišemo z malo začetnico** (prim. § 159).

→ *SP* (2001: Pravila § 158–159). Pridevniki na *-ov/-ev*, *-in* ne zaznamujejo zmeraj svojine, temveč tudi vrsto (npr. lipov čaj, *bruškov kompot*, *kalcijev karbonat*). Tudi če so izpeljani iz lastnih imen, jih je priporočljivo pisati z malo začetnico, 1. kadar pomenijo vrstnost; to so predvsem imena rastlin, bolezni, delov telesa, tehničnih

izumov, npr. *marijini laski*, salomonov pečat, blagajev volčin; *vidov ples*, *parkinsonova bolezen*, *adamovo jabolko*, *ahilova kita*, *evstabiјеva cer*, *papinov lonec*, *kaplanova turbina*, voltov člen, martinova peč (prim. § 115);

2. podobno lahko tudi v zvezah s prenesenim pomenom: *kolumbovo jajce*, *damoklejev meč* (prim. § 115)«.

→ ČTS v splošnem delu (1.13) je pojasnjeno, da se sicer pri normiranju izrazov opirajo na SP 2001 in na SSKP², da pa so izjema prav eponimi: »Pri pisavi izlastnoimenskih pridevnikov je na prvem mestu pisava z veliko začetnico. To je odraz še žive povezave lastnega imena in pojma samega. Primerjaj: *Albérti-Žnidersiščev pánj*, *Jánšev pánj*.«

Zapis terminov z vezajem, skupaj ali narazen ...?

- VEZAJ (obojestransko stični) pišemo, ko gre za dve besedi, pomensko povezani z veznikom *in*:

Tabela 12: Primeri zapisa z vezajem, skupaj ali narazen

Primeri (ČTS):	Vežaj v pomenu veznika <i>in</i> :
brézovo-topôlov própolis -ega -a m	snov, ki jo čebele naberejo na smolnatih delih <i>breže in topola</i> in predelajo z dodajanjem izločkov žlez
dínarsko-kráška čebéla -e -e ž	krajevni različek kranjske čebele, prilagojen razmeram na dinarsko-kraškem območju (dinarskem <i>in</i> kraškem)
gózdno-cvetlíčni méd medú <i>in</i> -ega méda m	med iz medicíne na cvetočih rastlinah <i>in</i> mane na gozdnem rastlinju
Langstroth-Rootov pánj <i>in</i> langstroth-rootov pánj	konstruktorjih Lorenzu Lorainu Langstrothu <i>in</i> Amosu Ivesu Rootu
Dádant-Bláttov pánj <i>in</i> dáđant-bláttov pánj	konstruktorjih Charlesu Dadantu <i>in</i> Blattu
Fránčič-Debelákova zakláda <i>in</i> fránčič-debelákova zakláda	konstruktorjih Igorju Franciču <i>in</i> Marjanu Debelaku

Vir: <https://www.fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=145&View=1&Query=%2A>

PRAVILO:

→ SP (2001, Pravila § 413)

Stični vezaj pišemo:

1. med deli zložene besede, ki bi bili v prosti zvezi povezani z *in* ipd.: *poljsko-ruski*

slovar, črno-bela fotografija, belo-modro-rdeča zastava, gospodarsko-politične razmere, *slovensko-italijanska meja*, *narodopisno-jezikoslovna literatura*, *Ljutomersko-Ormoškegorice* (= Ljutomerske gorice in Ormoške gorice); *V Brežnik-Ramovšu 1935* (= Slovenskem pravopisu Breznika in Ramovša) *beremo*.

– VEZAJ (obojestransko stični) pišemo, ko je prva sestavina črka ali številka:

Tabela 13: Primeri zapisa z vezajem

Primeri (ČTS):	Lahko pa tudi (ČTS):
G-pánj	pánj G
LR-pánj	pánj LR
AŽ-pánj	pánj AŽ

Vir: <https://www.fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=145&View=1&Query=%2A>

PRAVILO:

→ *SP* (2001: Pravila § 496; tudi § 417): »4. če je prva sestavina črka, kratična zveza črk ali številka, se piše z vezajem: *a-kmet*, *b-razred*, *C-vitamin*, *TV-program*, *PTT-služba*, *A4-format*, 2. *b-razred*, *c-mol*, *G-dur*, pri obrnjenem zaporedju se piše narazen, brez vezaja: *kmet a*, *vitamin C*, *program TV*, služba *PTT*, *format A 4*«.

– SKUPAJ pišemo pridevniške podredne zloženke, če je prva sestavina količinski števnik:

Tabela 14: Primeri zapisa pridevniških zloženok s količinskim števnikom

Primeri (ČTS):	Razlaga:
desetsatni panj	panj iz desetih (10) satov Tudi: 10-satni panj.
desétsátna nakláda	naklada z 10 sati Tudi: 10-satna naklada.
ênomátično čebelárjenje	Čebelarjenje v panjih z enim plodiščem, navadno ločenim z matično rešetko od enega ali več medišč, in z eno matico.

Vir: <https://www.fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=145&View=1&Query=%2A>

PRAVILO:

→ SP (2001: Pravila § 515): »3. zloženske iz tožilniške zveze, navadno s števnikom: *dveleten, štiriperešen, petlitrski*, večodstoten, *nekajidneven, kolikoodstoten, triinpolodstoten, 50-leten*«.

– NARAZEN pišemo ...

Tabela 15: Primeri zapisa narazen

Primeri (ČTS):	Razlaga:
<i>čebéla delavka</i>	Jedro samostalniške besedne zveze je samostalnik čebela ; desni samostalnik (delavka) pa določa (vrsto, lastnost) jedrnega.
<i>čebéla gradilka</i>	
<i>čebéla izvidnica</i>	

Vir: <https://www.fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=145&View=1&Query=%2A>

PRAVILO:

→ SP (2001: Pravila § 431): »3. Vezaja ne pišemo v primerih kot *Cankar umetnik, Prešeren pesnik in narodni ideolog*, človek žaba, *ptica pevka, Ljubljana Šiška*. Kar je prvemu samostalniku dodano, je njegov prilastek.«

Vélíka ali mala začetnica pri zapisu latinskih poimenovanj?

Tabela 16: Primeri zapisa vélike ali male začetnice pri zapisu latinskih poimenovanj

Primeri (ČTS):	Razlaga:
<i>ázijska čebéla</i> -e -e ž	lat.: <i>Apis indica, Apis cerana</i>
<i>kavkáška čebéla</i> -e -e ž	lat.: <i>Apis mellifera caucasica</i>
<i>bóreč</i> -a m	lat.: <i>Borago officinalis</i>

Vir: <https://www.fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=145&View=1&Query=%2A>

PRAVILO:

→ SP (2001: Pravila § 108)

Pri mednarodnih naravoslovnih poimenovanjih latinska ali polatinjena imena živalskih in rastlinskih vrst ipd.: *Gyromitra esculenta* (pomladanski hrček), *Parus major* (velika sinica), *Campanula zoisii* (zoisova zvončica).

5 Sklep

V prispevku ponujamo podane primere možnosti za ozaveščanje pomena slovenske terminologije in nujne rabe jezikovnih virov od začetka usvajanja besedišča, povezanega z naravo, do rabe terminologije v znanstvene namene.

Izhajajoč iz tematike projekta *ZELEN.KOM*, prikazujemo pomen uspešnega sporazumevanja, še posebej pri usvajanju strokovnega izrazja (terminologije) za komuniciranje o vrednotah trajnostnega razvoja in zelenega prehoda od predšolske vzgoje preko osnovno- in srednješolskega izobraževanja do strokovne komunikacije.

Kot odgovor na prvo raziskovalno vprašanje (*Kako lahko usvajanje terminologije, povezane s trajnostnim razvojem, že v predšolskem obdobju prispeva k razvoju jezikovnih kompetenc in okoljske zavesti?*) predstavljamo študijo primera, iz katere je razvidno, da se razumevanje narave in trajnostnega sobivanja z njo začne že v zgodnjem otroštvu, pri čemer ima pomembno vlogo tudi jezik, s katerim poimenujemo, opisujemo in razlagamo svet okrog sebe. Čebelarstvo kot področje, tesno povezano z naravnim okoljem, ponuja bogato izhodišče za uvajanje strokovnega izrazja, ki omogoča poglobljeno spoznavanje življenja čebel, njihove vloge v ekosistemu ter pomena za ohranjanje narave. Usvajanje terminologije pa ne predstavlja le pedagoškega izziva, temveč je tudi jezikoslovni proces, ki zahteva pozornost glede pomena, oblike in pravilnosti strokovnih izrazov.

V prispevku je kot odgovor na drugo raziskovalno vprašanje (*Kakšno vlogo imajo slovenski jezikovni viri (pravopis, slovarji, korpusi) pri učinkoviti in jezikovno pravilni rabi strokovnega izrazja za komuniciranje o zelenem prehodu?*) poudarjena vloga slovenskega jezika, izpostavljeni so strokovni jeziki, predstavljena je dostopnost splošnih slovarjev s terminološkimi oznakami; izpostavljeni so terminološki slovarji, jezikovni korpusi ter *Glosar* stotih terminov iz projekta *ZELEN.KOM*. Osrednji del prispevka je namenjen primerom čebelarke terminologije in možnostim različnih aktivnosti za usvajanje besedišča (terminologije) pri delu s predšolskimi otroki; podan je pregled terminološkega kvalifikatorja *čebelarški* v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*², v *Slovenskem pravopisu* in *Čebelarskem terminološkem slovarju*, opozorjeno je na pravopisne težave.

Pomembno je namreč, da so uporabniki jezika zmožni uporabiti jezikovne vire, razumeti različne vidike izbire ustreznih besed, kombinirati znanje in vire za reševanje problemov trajnostnega razvoja, ustrezno preoblikovati manj ustrezna ali neustrezna besedila z izbiro jezikovnih sredstev tako, da bodo za ciljne uporabnike razumljiva, hkrati pa v skladu z jezikovno normo določenega jezika. Pri tem so uporabniku v pomoč v ta namen pripravljeni in prosto dostopni (normativni) jezikovni priročniki in predvsem referenčni – pa tudi drugi specializirani – korpusi jezika. V prispevku zato kažemo na pomen kontinuiranega tovrstnega udejanjanja in uzaveščanja v celotni vertikali učnega sistema s ciljem opolnomočenja uporabnika jezika kot suverenega, samostojnega strokovnjaka svojega področja v slovenskem jeziku. Če namreč jezik nima razvitega znanstvenega jezika, je ogrožen tudi obstoj jezika kot celote.

Opomba

Prispevek je nastal v okviru projekta NOO Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo - ZELEN.KOM (evidenčna številka C3330-22-953012), ki ga financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

Viri in literatura

- CENTER za jezikovne vire in tehnologije. <https://www.cjvt.si/>, <https://www.cjvt.si/viri-in-orodja/besedilni-korpusi/> (25. 4. 2025).
- ČEBELARSKI terminološki slovar (2013). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013 <https://doi.org/10.3986/978-961-254-467-6>. (25. 4. 2025).
- DELO (2013). Ko bo izginila zadnja čebela, bo ogrožen tudi človek. *Delo*, 29. 9. 2023. <https://old.delo.si/druzba/panorama/ko-bo-izginila-zadnja-cebela-bo-ogrozen-tudi-clovek.html> (25. 4. 2025).
- FRAN.si. <https://fran.si/o-portalu> (25. 4. 2025).
- FRANČEK.si. <https://www.xn--franek-l2a.si/>.
- GLOSAR. <https://zelen.kom.ff.um.si/glosar/>. (25. 4. 2025).
- GRADNIKI *bralne pismenosti: Teoretična izhodišča* (2020). Ur. Dragica Haramija. Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/515>. DOI (06) 10.18690/978-961-286-403-3 (25. 4. 2025).
- Humar, M. (2009): Položaj in prihodnost slovenske terminologije in terminografije. V N. Ledinek (ur.), M. Žagar Karer (ur.), M. Humar (ur.): *Terminologija in sodobna terminografija* (41–46). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Jemec Tomazin, M. (2010). *Slovenska pravna terminologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-SI7E1DHW/a339a19f-8bc0-4e38-95ad-31b7e6cd01e1/PDF>. (25. 4. 2025).
- Jesenšek, M. (2016): *Slovenski jezik v visokem šolstvu, literaturi in kulturi*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora; 117) <https://www.zagovor-slovenscine.si/wp-content/uploads/2016/10/Zora-117-Jesen%C5%A1ek-za-splet-skupaj.pdf> (25. 4. 2025).

- Jesenšek, M. (2024). *Imenitnost slovenskega jezika*. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, (Zora; 157). <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-U9DWAAWJ/935fb9fd-18e3-4965-b9b8-f0e5c490b3b3/PDF> (25. 4. 2025).
- KLJUČNE kompetence za vseživljenjsko učenje: evropski referenčni okvir. UL EU 2018/C 189/8; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:189:FULL&from=SL>. (25. 4. 2025).
- Kobal, D., Vuk Trotošček, A. (2015). *Čebela Ela je ozdravela*. Litija: samozaložba. Naslovnica <https://app.biblos.si/isbn/9789619382509> (25. 4. 2025).
- Kolarič, R. (1956). Leposlovnji jezik in strokovni jeziki. *Jezik in slovstvo*, 2 (3). 118–120. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-EGYMSE7B> (15. 5. 2025).
- KORPUSNIK <https://www.cjvt.si/raziskovalno-delo/projekti-cjvt/korpusnik/> (25. 4. 2025).
- Krajnc Ivič, Mira, Zemljak Jontes, Melita (2022). Pristopi k celostni obravnavi besedil = Approaches to the holistic treatment of texts. V T. Krapše (ur.) idr. *Pogled na šolo 21. stoletja v duhu kompetenc in pismenosti*. Spletna izd. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. 174–204.
- KURIKULUM za vrtnice (1999). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Sektor-za-predsolsko-vzgojo/Programi/Kurikulum-za-vrtnice.pdf> (25. 4. 2025).
- Lengar Verovnik, T., Logar Berginc, N., Kalin Golob, M. (2013): *Slovenščina kot strokovni jezik na slovenskih univerzah*: pregled stanja ter razčlenitev pomena, načina in možnosti njene večje vključitve. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. http://mk.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/slovenski_jezik/Slovenscina_kot_strokovni_jezik_na_slovenskih_univerzah_01.pdf (25. 4. 2025).
- NACIONALNA strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030 (2019). https://www.zrss.si/pdf/strategija_bralna_pismenost.pdf (25. 4. 2025).
- Pečjak, S., Bucik, N., Peštaj, M., Podlessek, A., Pirc, T. (2010). Bralna pismenost ob koncu osnovne šole – ali fantje berejo drugače kot dekleta?. *Sodobna pedagogika* 61(1). 86–102. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-RK7BVPJH> (25. 4. 2025).
- PRAZNE police s sadjem in zelenjavo ... <https://www.radio-odeon.com/novice/prazne-police-s-sadjem-in-zelenjavo/> (24. 4. 2025).
- RESOLUCIJA o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 (ReNPJP21–25). <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO123> (25. 4. 2025).
- SINONIMNI slovar slovenskega jezika, 2018. www.fran.si (25. 4. 2025).
- SLOVAR slovenskega knjižnega jezika. Uvod. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. www.fran.si (25. 4. 2025).
- SLOVENSKI pravopis. <https://fran.si> (25. 4. 2025).
- SLOVENSKI pravopis. Pravila. https://fran.si/134/slovenski-pravopis/datoteke/Pravopis_Pravila.pdf (25. 4. 2025).
- Snoj, Marko, *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si (24. 4. 2025).
- Socha, Piotr 2020: *Čebele*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
- SVETOVNI dan čebel. <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/svetovni-dan-cebel/>; https://www.czs.si/content/WBD?sif_co=WBD (26. 4. 2025).
- Šabec, N. (2016): O angleščini, njeni vlogi v svetu in v slovenskem visokošolskem izobraževalnem sistemu. *Dialogi*. Letn. 52, št. 7/8, 65–80.
- Vidovič Muha, A. (2001): *Moč in nemoč slovenskega knjižnega jezika*. V Irena Orel (ur.), 37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 7–18. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete.
- TERMANIA. <https://www.termania.net/> (25. 4. 2025).
- TRADICIONALNI slovenski zajtrk. <https://www.nasasuperhrana.si/projekti/tradicionalni-slovenski-zajtrk/> (25. 4. 2025).
- Toporišič, J. (1992). *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, J. (2000): *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

- UČNI načrt. Program osnovna šola. Sloveščina (2018). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina.pdf (25. 4. 2025).
- UČNI načrt. Sloveščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2020/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf (25. 4. 2025).
- UNIVERZA v Mariboru je pridobila 23 pilotnih projektov za zelen in odporen prehod v Družbo 5.0. <https://www.um.si/objava/univerza-v-mariboru-je-pridobila-23-pilotnih-projektov-za-zelen-in-odporen-prehod-v-druzbo-5-0/> (26. 4. 2025).
- Valb Lopert, A. (2015). Manjšalnice v terminološkem gnezdu Slovarja slovenskega knjižnega jezika². V I. Stramlič Breznik (ur.). *Manjšalnice v slovanskih jeziki: oblika in vloga = Diminutivi v slavjanskih jeziki: forma i rol' = Diminutives in Slavic languages: form and role*. 598–611. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta (Knjižna zbirka Zora; 113).
- Valb Lopert, A. (2016). Kvalifikator narečno vzhodno v *JSKJ²*. V M. Jesenšek (ur.). *Rojena in nareče* (284–297). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta (Mednarodna knjižna zbirka Zora; 114).
- Vidovič Muha, A. (2000). *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Vidovič Muha, A. (2021). *Moč in nemoč knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Razprave Filozofske fakultete). <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/288/423/6424>. (25. 4. 2025).
- Vidovič Muha, A. (2021). *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Razprave Filozofske fakultete) <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-QSVADS5P/a528c875-b596-45ea-921b-bce8198eaa88/PDF>. (25. 4. 2025).
- WIKIPEDIA. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Med>. (25. 4. 2025).
- ZELEN.KOM. <https://zelen.kom.ff.um.si/>. (25. 4. 2025).
- Zemljak Jontes, Melita, Bednjički Rošer, Barbara (2020). Glasovno zavedanje: 4. gradnik. V D. Haramija (ur.). *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča*. 1. izd. Maribor: Univerzitetna založba Univerze: Pedagoška fakulteta; Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 109–136.
- Žagar Karer, M. (2011). *Terminologija med slovarjem in besedilom*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. (Zbirka Linguistica et philologica; 26). <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-MFMUY4YU/2dcc8d96-8f46-4c0d-a4ce-2d7cfab6fc88/PDF>. (25. 4. 2025).

O avtorjih

Izr. prof. dr. **Alenka Valb Lopert** je jezikoslovka, predavateljica za sodobni slovenski jezik na Oddelku za prevodoslovje na FF UM. V raziskavah se posveča kulturi govora v medijih (radio, film, gledališče), vplivu neknjižnega pogovornega jezika, narečij in prevzetega besedja na jezik medijev, jezikovnim težavam študentov, v zadnjem času še posebej sloveščini in javni rabi sploh. Je avtorica znanstvenih monografij *Kultura govora na Radiu Maribor* (2005), *Med knjižnim in neknjižnim na radijskih valovih v Mariboru* (2013) in soavtorica z dr. Koletnik *Non-Standard Features of the Slovene Language in Slovene Popular Culture* (2018). Predava tudi na FERI UM in na Inštitutu za slavistiko Univerze v Celovcu. Predavala je na univerzah v Gradcu, Trstu, Nitri, Bielsko-Biali, Vancouveru. Teoretično znanje že mnoga leta preizkuša v praksi, ga prenaša v prakso, in sicer z lektoriranjem in izvedbo jezikovnih delavnic v sklopu *Programa profesionalnega usposabljanja* (PPU, na FF UM) in *Izpopolni UM*.

Bibliografija COBISS:

https://bib.cobiss.net/bibliographies/si/webBiblio/bib201_20250324_072726_a47407971.html.

Izr. prof. dr. **Melita Zemljak Jontes** je izredna profesorica za slovenski jezik na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Ukvarja se z vprašanji slovenske dialektologije s poudarkom na fonetičnih in fonoloških raziskavah, v zadnjem obdobju pa se posveča predvsem vprašanjem jezikovne kulture in socialnozvrstnim jezikovnim raziskavam govorce mladostnikov, različnim vidikom usvajanja slovenščine kot tujega jezika in slovenščini v javni rabi nasploh. Je avtorica ali soavtorica treh znanstvenih monografij: *Trajanje glasov štajerskega zabukovškega govora, Instrumentalno-slušna analiza* (2004), *Jezikovna kultura v teoriji in (šolski) praksi* (2014) in v soavtorstvu z dr. Simono Pulko *Slovensko ali knjižno – kako je prav?* (2015). Kot gostujoča predavateljica je predavala na univerzah v Bielsko-Biali, Celovcu in Pragi. Teoretično združuje s praktičnim, tudi z gostujočimi predavanji doma in v tujini, in z izvedbo jezikovnih delavnic v sklopu *Programa profesionalnega usposabljanja* (PPU, na FF UM in PEF UM) in *Izpopolni UM*.

Bibliografija COBISS:

https://bib.cobiss.net/bibliographies/si/webBiblio/bib201_20250323_233046_a4646499.html

Četrty sklop prinaša prispevke, ki tematizirajo vlogo umetnosti v komuniciranju podnebne (okoljske) krize, pri čemer se vsebinsko in metodološko razlikujejo. Tako se prvi prispevek posveča interpretaciji literarnih del (Jožica Čeh Steger), drugi tematizira pripovedovanje zgodb v okviru pouka (Nastja Prajnč Kacijan et al.) tretji pa predstavlja razvijanje okoljske odgovornosti s pomočjo vzgoje za umetnost (Petra Štirn Janota et al.).



IV.



KOMUNICIRANJE PODNEBNE KRIZE V KNJIŽEVNOSTI: PRIMER PISATELJICE NATAŠE KRAMBERGER

JOŽICA ČEH STEGER

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
jozica.ceh@um.si

Prispevek temelji na premisi, da je globalna razsežnost podnebne krize družbeno-kulturni problem in s tem sestavni del javnega diskurza, h kateremu lahko pomembno prispeva tudi književnost. V primerjavi s strokovnimi razlagami ima podnebna fikcija to možnost, da lahko abstraktnost podnebnih sprememb konkretizira z otipljivimi zgodbami in realnimi izkušnjami posameznic in posameznikov v sedanjosti. Po opisu značilnosti in posebnosti podnebne fikcije v okviru ekokritike, znotraj katere zavzema po letu 2000 posebno mesto tudi roman o podnebnih spremembah, se prispevek osredinja na literarno dejavnost in okoljski aktivizem pisateljice in ekološke kmetice Nataše Kramberger. Z vidika tematizacije podnebnih sprememb sta predstavljena avtobiografsko zasnovan ekološki roman *Primerljivi hektarji* (2017) in žanrski hibrid *Po vsej sili živ* (2024), v katerih Nataša Kramberger pripoveduje o težavah in pomenu ekološkega kmetovanja v času vse hujših podnebnih sprememb.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.14](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.14)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
podnebna fikcija,
ekokritika,
roman o podnebnih
spremembah,
tema ekološkega
kmetovanja,
Primerljivi hektarji,
Po vsej sili živ

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.14](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.14)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:

climate fiction,
ecocriticism,
novel on climate change,
theme of ecological
farming,
Comparable Hectares,
Struggling to Survive

COMMUNICATION OF THE CLIMATE CRISIS IN LITERATURE: THE CASE OF THE WRITER NATAŠA KRAMBERGER

JOŽICA ČEH STEGER

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
jozica.ceh@um.si

The present contribution draws from the premise that the global perception of the climate crisis is a socio-cultural problem and thus an integral part of public discourse, where literature can also play a significant role. Compared to professional (technical) explanations, climate fiction has the ability to concretize the abstractness of climate change with tangible narratives and real-life experiences of present-day individuals. Following the descriptions of the characteristics and specifics of climate fiction in the framework of ecocriticism, in the framework of which the climate change novel after the year 2000 occupies a prominent position, this paper focuses on the literary activities and environmental activism of the writer and ecological farmer Nataša Kramberger. Based on the viewpoint of climate change thematization, the autobiographically designed ecological novel *Primerljivi hektarji* [*Comparable Hectares*] (2017) and the genre hybrid *Po vsej sili živ* [*Struggling to Survive*] (2024) will be presented. Here, Nataša Kramberger speaks of the difficulties and significance of organic farming in times of the ever-worsening climate situation.



1 Uvod

Paul J. Crutzen in Eugene F. Stoermer sta na začetku 21. stoletja uvedla v geološke in okoljske raziskave antropocen,¹ s katerim sta opredelila človekov dominantni vpliv na geološke in fizikalne sisteme našega planeta. Diskurz o antropocenu govori o antropogenih spremembah našega planeta, podnebni krizi, segrevanju ozračja, zasičenosti oceanov z mikroplastiko, izgubi biodiverzitete idr. V različnih področjih znanosti, od naravoslovja do družboslovja in humanistike, so v ospredju vprašanja o planetarni razsežnosti ekološke krize, kar zahteva novo razumevanje sveta, človeka, odnosov med naravo in kulturo. Človek v antropocenu ni več le biološko, socialno in kulturno bitje, temveč mu je pripisana geološka moč. Razumljen je kot uničevalec našega planeta do te mere, da je ogrožen obstoj civilizacije, današnje in prihodnjih.

Diskurz o antropocenu pozna pesimistično in bolj optimistično perspektivo prihodnosti, iz ekonomskih in drugih interesov se rojevajo tudi podnebni skeptiki, zanikovalci podnebne krize in zagovorniki teorije zarote. Optimistične razlage rade izpostavljajo novo tehnologijo, inovativno moč človeka, in se opirajo na geoinženiring,² človekovo manipuliranje atmosfere in biosfere, kot sta npr. zmanjšanje segrevanja z emisijami žveplovega sulfata v atmosfero in stratosfero ter stimulacija rasti planktona z dodajanjem železovega sulfata v oceane. (Dürbeck, 2015)

Ursula K. Heise (2010) piše, da so različne interpretacije podnebnih sprememb morda pogojene tudi s kulturno tradicijo pripovednih vzorcev. V Evropi in ZDA ima namreč zelo dolgo tradicijo pripovedni vzorec o koncu narave z bogatim inventarjem retorike kriznih stanj, ki se vse od romantike do sodobnih ekoloških gibanj ponavlja v različnih variantah. Iz te tradicije se nemara v književnosti rojevajo tudi zelo mračne, apokaliptične in katastrofične prognoze podnebne krize ter izgubljanja rastlinskih in živalskih vrst v 21. stoletju.

Antropogene podnebne spremembe je potrebno razumeti kot kompleksen pojav ekološko-kulturne transformacije, ki posega v vse plasti družbe in kulture, zato so v veliki meri družbeno-kulturni in moralni problem. Ni jih mogoče omejiti le na

¹ Crutzen je umestil začetek antropocena v 18. stoletje, v leto iznajdbe parnega stroja (1874) in začetek industrijske revolucije, vendar časovna opredelitev antropocena ni enotna. (Dürbeck, 2015: 108)

² Takšne predloge navaja tudi K. S. Robinson v romanu *Ministrstvo za prihodnost*.

meteorološke podatke, klimatološke analize ali socialnoekonomske scenarije prihodnosti. V komuniciranju antropocena in podnebnih sprememb ima pomembno nalogo humanistika in znotraj nje literarna veda. Naloga literarne vede je preučiti, kako sploh pripovedovati o antropocenu, zapisati mora teorijo in umetnost antropocena, raziskati jezikovna in slogovna sredstva ter medije za opisovanje človeka kot geofizikalne sile. (Goodbody, 2020)

Oglejmo si nekaj posebnosti in prednosti, ki jih ima na razpolago literarno komuniciranje podnebne krize. V primerjavi s praktičnimi, moralnimi, znanstvenimi in drugimi neumetnostnimi diskurzi tematizira književnost podnebno krizo na estetski način. Literarni diskurz se od neumetnostnih diskurzov loči tudi po svoji odprtosti, kar mu omogoča, da lahko sprejme prvine drugih diskurzov in jih na različne načine reprezentira. Podnebne spremembe v današnjem času vse bolj občutimo, vendar so v svoji osnovi globalen in abstrakten pojav, časovno presegajo življenjsko dobo človeka ali celo več generacij, ni jih mogoče natančno napovedati ipd. Književnost pa jih lahko z zgodbami konkretizira, umesti v čas in prostor, vključi različne akterje, omogoča ubeseditev široke palete emocij, konkretnih izkušenj s podnebno krizo ter domišljjskih, fantastičnih in apokaliptičnih podnebnih scenarijev. Ne nazadnje prinaša tudi lahkotnejše, humorne in ironične ubeseditve podnebne problematike. Prav tako na široko odpira prostor za kritične in polemične refleksije o podnebni problematiki, ponuja kreativne ideje in ustvarja različne literarne podobe narave. Na razpolago ima širok razpon narativnih in slogovnih postopkov ter figur; od realnih, metaforičnih, simbolnih, apokaliptičnih, utopičnih in distopičnih podob, domišljjskih predstav, lirskih opisov, elegičnih in nostalgicnih občutij do sredstev humorja, ironije in satire. (Čeh Steger, 2015)

2 Podnebne spremembe v obzorju ekokritike

Ob vsesplošni ekologizaciji družboslovja in humanistike zavzema vse vidnejšo vlogo tudi ekološka kritika oziroma ekokritika (*ecocriticism*). Opredeljena je kot interdisciplinarni akademski pristop raziskovanja odnosov kulture (književnosti) in narave. Po angloameriških univerzah se je oblikovala v 90. letih prejšnjega stoletja in se najprej uveljavila v okviru literarne vede. Za njeno dokončno uveljavitev velja leto 1996, ko sta Cheryll Glotfelty in Harold Froom izdala zbornik z naslovom *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Studies*. Glotfelty je v uvodu tega zbornika zapisala osnovno definicijo ekokritike kot preučevanje odnosov literature in fizičnega okolja (Glotfelty, 1996). V ZDA se je ekokritika sprva osredinila zgolj na

raziskovanje ameriških transcendentalistov 19. stoletja, še posebej na Henryja Davida Thoreauja, literarni žanr *nature writing*³ in divjino kot osrednji pojem severnoameriške literature. (Hofer 2007: 38) Ekokritika se je sočasno institucionalizirala tudi v Veliki Britaniji, vendar pod imenom zelene študije (*Green Studies*) in ob raziskavah angleške romantike. Kmalu zatem se je zanimanje za ekokritiko širilo po Evropi, Aziji idr. V nemškem govornem območju so se njeni zametki porodili konec prejšnjega stoletja v okviru kateder za anglistiko in amerikanistiko, izraziteje pa se je uveljavila po letu 2004, ko je bilo ustanovljeno Evropsko društvo za preučevanje literature, kulture in okolja (European Association for the Study of Literature, Culture and the Environment, EASLCE). V zadnjih dveh desetletjih se je ekokritika precej uveljavila na hrvaških univerzah, v manjši meri je prisotna tudi na Slovenskem.⁴

Glotfelty (1996) je po analogiji s feministično teorijo Elaine Showalter opisala tri razvojne stopnje ekokritike glede na njeno raziskovalno področje, ki pa niso med seboj strogo ločene in prehajajo druga v drugo. Na prvi stopnji si je ekokritika prizadevala za ponovno odkritje narave v književnosti. Zanimale so jo različne, pogosto stereotipne reprezentacije narave (divjina, arkade idr.) v literarnem kanonu in na njegovem obrobju, mesto narave v razvoju književnosti ipd. Na drugi stopnji se je posvetila literarnim vrstam in žanrom o naravi (npr. poeziji narave, bukoliki, idili, pastoralni, utopičnim in distopičnim romanom, *nature writing*, potopisom), ki so bolj na obrobju ali celo zunaj literarnega kanona, prav tako nefikcijskim besedilom, povezanim z naravo in okoljem (npr. turističnim vodnikom). Na tretji stopnji se posveča teoretskim vprašanjem narave, simbolnim konstruktom narave, kritiki hierarhičnih dualizmov v patriarhalni družbi, kot so kultura/narava, jaz/drugi, duh/telo, subjekt/objekt, čustvo/razum idr. Tematsko področje ekokritike se širi v urbana območja, v sorodne umetnostne zvrsti in medije (likovno umetnost, film, gledališče, video igre idr.). (Čeh Steger, 2015) Vse pogostejše so primerjalne, meddisciplinarne in medmedialne ekokritične raziskave, na kar opozarja tudi najnovejši hrvaški zbornik ekokritičskih razprav v dveh knjigah z naslovom *Ekokritika između prirode i kulture* I, II (2024).

³ Ameriški literarni žanr *nature writing* tematizira subjektivno doživetje narave, informacije o zgodovini narave in njeno filozofsko interpretacijo. (Goodbody 1998: 27; Čeh Steger 2015: 40)

⁴ O razvoju ekokritike (Hofer, 2007; Čeh Steger, 2012, 2015).

Ekokritika kot interdisciplinarna raziskovalna usmeritev poudarja raznolikost kot posebno vrednoto na vseh ravneh. Zavestno temelji na različnih teoretskih in metodoloških pristopih ter strokovnih pogledih, ki jim je skupno, da izhajajo iz nehierarhičnega načina razmišljanja, vzajemnosti in medsebojne povezanosti. Predmet tovrstnih raziskav so literarne oz. kulturne ubeseditve človekovega odnosa z nečloveškimi subjekti v naravi, še posebej kritika antropocentrizma, objektivistično in konstruktivistično razumevanje narave, tudi razkorak med akademsko teorijo in političnim okoljskim angažmajem.

Ekokritičarke in ekokritiki se od začetka 21. stoletja vse bolj odzivajo na grozljivo uničevanje narave in zatiranje nečloveških oblik življenja ter v svojem raziskovanju literature dajejo prednost tovrstnim temam (Heise, 2004). Človek kot geološka sila spreminja planet, z ogljičnimi odtisi, onesnaževanjem, pesticidi, monokulturami, neenakostjo, migracijami, geoinženiringom idr. povzroča, da ta postaja podoben umetnemu oz. izgrajenemu okolju, v katerem se vse bolj brišejo razlike med naravo in kulturo (Đurđević, 2024). V novem tisočletju se je zato predmetno področje ekokritike razširilo iz lokalnih in nacionalnih okvirov v planetarni in globalni prostor, posebno pozornost namenja ekološkim posledicam osebnega in skupnega življenjskega sloga, ekološki pravičnosti, aktivističnemu angažmaju, podnebnim spremembam in ekološkimi žanrom (Zemanek, 2018; Đurđević, 2024).

2.1 Podnebna fikcija in ekološki žanri

Podnebne spremembe so klimatski, socialni, ekonomski, psihološki in moralni problem. Zahtevajo spremenjen odnos do okolja in narave, spoznanje, da je preživetje človeštva odvisno od ravnovesja na Zemlji, ki smo ga porušili. Da bi lahko prišlo do spremembe v načinu mišljenja, je potrebno komuniciranje podnebne krize na vseh ravneh družbenega življenja. Ob strokovni literaturi, medijih, šolski vzgoji idr. lahko k temu pomembno prispeva podnebna fikcija. Vanjo se uvrščajo literarna in druga umetnostna dela (film, likovna dela, gledališke predstave, triler, strip idr.), v katerih dobi podnebje vlogo akterja in ni več le dogajalna kulisa.

Glavna naloga literarne podnebne fikcije ni posredovanje informacij o podnebni problematiki, v primerjavi s strokovnimi informacijami ima to posebnost, da nas zmore na estetski način inspirirati in motivirati, da bomo o svojem odnosu do narave razmislili in se morda začeli obnašati bolj odgovorno. Prav tako praviloma ne ponuja napotkov in konkretnih podnebnih rešitev, ampak z zgodbami nazorno osvetljuje

pretekle in sedanje vzroke za podnebne spremembe, slika njihove posledice, prinaša scenarije o bližnji ali bolj oddaljeni podnebni prihodnosti, destabilizira dejansko stanje, odpira alternativne možnosti, preizprašuje etične dileme v zvezi z okoljem in nas nagovarja, da razmislimo o vrednotah in svojem ravnanju. (Goodbody, 2020) Strokovne in znanstvene razlage podnebnih sprememb so precej abstraktne. V primerjavi z njimi ima podnebna fikcija to možnost, da s konkretnimi, krajevno in časovno oprijemljivimi zgodbami to abstraktnost konkretizira, bralec se lahko z literarnimi osebami različnih profilov identificira, do njih razvije empatijo ali se od njihovega delovanja in mišljenja distancira, razmisli o alternativnih možnostih ravnanja z okoljem ipd.

Diskurz o pereči ekološki problematiki je povzročil spremembe v literarni vedi v smislu preoblikovanja sistema literarnih zvrsti in nastanka novih ekoloških žanrov, kot so roman o podnebnih spremembah, ekološki triler, ekološki riziko narativ idr. (Zemanek, 2018: 10) Velike spremembe so se zgodile v odmiku od mimetičnega koncepta narave in razumevanju idile, bukolike in pastorage, tj. literarnih zvrsti, ki so bile ob nastanku ekokritike razumljene kot mimetični koncepti narave in v samem jedru ekokritičnih raziskav, v novejšem času pa so v nasprotju z ekološko krizo in obravnavane kot literarni konstrukti.

V podnebni fikciji se pogosto prepletajo oblike distopičnega romana, znanstvene fantastike in trilerja (Goodbody, 2020). V ekološki literaturi je še zmeraj pogost tudi narativ katastrofe in apokalipse. Za ekološki narativ apokalipse je značilno, da je iz njega povsem izločena svetopisemska obljuba o paradizu po koncu apokaliptične katastrofe. Ekološki narativ apokalipse ima to moč, da deluje na bralčeva čustva in ga lahko prebudi iz ekološke otopelosti, a mu obenem ne daje nobenega upanja in ga ne spodbuja k aktivnemu delovanju. Zato se velja strinjati z Bühlerjem (2016), da bi se morala podnebna fikcija odmakniti od poenostavljenih apokaliptičnih in katastrofičnih scenarijev podnebne problematike ter bolj prikazovati, kako živeti z negotovostjo, ki jo prinašajo podnebne spremembe.

2.2 Roman o podnebnih spremembah

Med sodobnimi ekološkimi zvrstmi zavzema pomembno mesto roman o podnebnih spremembah. Po ugotovitvah Goodbodyja (2010) je roman o podnebnih spremembah v literarni vedi prisoten že od sedemdesetih let prejšnjega stoletja, od znanstvenih dokazov, da povzroča izgorevanje fosilnih goriv globalno segrevanje

Zemlje.⁵ V anglo-ameriškem območju se je vidneje uveljavil v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, v evropskem prostoru pa doživel izrazit razcvet šele v začetku našega tisočletja, ko so postale podnebne spremembe pomembna literarna tema. (Goodbody, 2020; Mayer, 2015; Čeh Steger, 2024)

Sodobni roman o podnebnih spremembah je tematsko opredeljen, po svoji strukturi pa precej hibridna forma, naslanja se na različne žanre in konvencije, lahko vsebuje prvine trilerja, kriminalke, distopičnega, pastoralnega, razvojnega romana, znanstvene fantastike, riziko narativa, apokalipse idr. V zgodnjem obdobju so prevladovali ubeseditve znanstvenofantastičnih scenarijev o podnebni prihodnosti, dogajanje je bilo umeščeno tudi na druge planete, kot npr. v romaneskni trilogiji (*Read Mars*, 1992; *Green Mars*, 1993; *Blue Mars*, 1996) ameriškega pisatelja znanstvenofantastične podnebne fikcije K. S. Robinsona. Fantastični scenariji podnebne katastrofe so v zadnjih dveh desetletjih praviloma umeščeni v naš prostor in vse bliže naši sedanjosti,⁶ podobno je zaznati tudi v ekološkem romanu s prvini trilerja.⁷

Kakor ugotavlja Mayer (2015), se je po letu 2000 v romanu o podnebnih spremembah zgodil premik od apokaliptičnih in katastrofičnih scenarijev, umeščenih v daljno prihodnost, k tematizaciji individualnih in konkretnih zgodb o podnebnih spremembah v sedanjosti ali bližnji prihodnosti, o čemer pričajo npr. romani *Flight Behavior* (2012) Barbare Kingsolver, *EisTau*⁸ (2011) Ilija Trojanova, *Die Geschichte der Bienen*⁹ (2015) Maje Lunde idr. Praviloma izhajajo iz realističnega načina pisanja in realnih izkušenj s podnebnimi spremembami.¹⁰ V nadaljevanju si bomo ogledali, kako so realne izkušnje s podnebnimi spremembami ubesedene v delih (*Primerljivi hektarji*, 2017; *Po vsej sili živ*, 2024) pisateljice Nataše Kramberger.

⁵ Za prvi tovrstni roman navaja *The Lathe of Heaven* Ursule Le Guin iz leta 1972.

⁶ K. S. Robinson tematizira v romanu *The Ministry for the Future* (2020) katastrofalne posledice globalnih podnebnih sprememb in jih umešča v bližino naše sedanjosti. Ponuja tudi precej zamisli, kaj bi bilo potrebno storiti, da bi se spoprijeli z grozljivimi učinki antropocena. V prevodu Alenke Ropret je izšel tudi v slovenščini (*Ministrstvo za prihodnost*, 2023).

⁷ Prim. npr. roman *Der Zorn des Oktopus* (2022) avtorjev Dirka Rossmanna in Ralfa Hoppeja, v katerem se človeštvo bori za golo preživetje, podnebna kriza pa je umeščena že v leto 2029. (Čeh Steger, 2024)

⁸ V slovenščini je izšel pod naslovom *Tajanje* (2013) v prevodu Mojce Kranjc.

⁹ V slovenščini je izšel pod naslovom *Zgodovina čebel* (2016) v prevodu Neže Kralj.

¹⁰ O značilnostih podnebnega romana in njegovi tipologiji glej podrobneje Mayer (2015) in Čeh Steger (2024).

3 Nataša Kramberger – ekološka pisateljica in ekološka kmetica

Nataša Kramberger (1983) je preživljala že zgodnja otroška leta v tesnem stiku z naravo. Pri svoji babici v Jurovskem Dolu je spoznavala vsakdanje kmečko življenje in skrivnosti narave. Po končani Drugi gimnaziji v Mariboru je začela pisati prispevke za različne medije. Diplomirala je na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani in se v okviru projekta Erasmus izpopolnjevala tudi na Univerzi v Utrechtu na Nizozemskem. Pri enaindvajsetih letih se je preselila v Berlin in zaživela kot moderna nomadka med Berlinom in Jurovskim Dolom. Konec leta 2016 je v Jurovskem Dolu na veliko presenečenje vseh od mame prevzela okrog tri hektarje veliko in tedaj precej zapuščeno tipično slovenskogoriško mešano kmetijo ter jo počasi in z veliko vztrajnosti preoblikovala v ekološko in biodinamično kmetijo. O vzrokih za vrnitev na podeželje pravi v intervjuju z dne 31. 8. 2024, da še nima povsem oblikovanega stališča, vendar dodaja:

Vedno bolj pa ugotavljam, da je za človeka zelo pomembno, kako preživi svojih prvih nekaj let življenja. Sama sem odraščala pri babici in dedku na kmetiji na Malni, tam sem bila raje kot v vrtcu. Mislim, da sem v Berlinu začela pogrešati povezavo z naravo in zemljo. Poleg tega so me te teme vedno zanimale, tudi teoretsko sem se ukvarjala s socialno ekologijo. V nekem trenutku se mi je zdelo, da te stvari ne veljajo nič, če jih ne poskusiš v praksi.¹¹

Nataša Kramberger uspešno združuje ekološko kmetovanje s pisateljevanjem. Postala je literarna glasnica mnogih nekdanjih in sedanjih kmetov, vendar ne želi biti samo ekološka kmetica, za samo kmetovanje, kakor pravi, se niti ne čuti dovolj usposobljeno. Ob tem je še kolumnistka, angažirana borka za ohranjanje naravne in kulturne dediščine ter organizatorica interdisciplinarnih umetniških projektov o kmetijstvu, naravovarstvu, naravni gradnji z zemljo, kjer uspešno prenaša teorijo socialne ekologije v prakso.

Svojo kmetijo razume tudi kot platformo za mlade ljudi iz različnih dežel, na kateri spoznavajo, kaj pomeni trajnostni razvoj podeželja. V Jurovskem Dolu je ustanovila civilno iniciativo Zelena centrala. V prvem projektu *Polne vreče zgodb* (2009) je s somišljeniki zbirala odpadni tekstil, iz katerega so nato izdelali lične vreče, opremljene z zgodbo o tekstilu (lastniku, uporabi idr.). Na podlagi tega projekta je nastal scenarij za dokumentarni film v režiji Hanke Kastelic. Od leta 2014 na kmetiji

¹¹ <https://maribor24.si/lokalno/sveti-jurij-v-slovenskih-goricah/zivljenje-v-berlinu-zamenjala-za-slovenskogorisko-kmetijo-na-katero-prihajajo-mladi-iz-vse-evrope/>

v Jurovskem Dolu izvajajo mladinsko mednarodno izmenjavo. Že več kot deset let vsako poletje privabijo mlade iz vse Evrope, ki v različnih interdisciplinarnih projektih spoznavajo stik z zemljo, si pridobivajo znanje in izkušnje za ekološko in biodinamično kmetovanje ter prilagajanje podnebnim spremembam. Doslej je prišlo na kmetijo že več kot 600 mladih ljudi iz vse Evrope. Poleti leta 2021 so se npr. v projektu *Lokalni (iz)viri globalnih sprememb* ukvarjali s temami, kot so skrb za vodo in naravne vire, ekološko kmetijstvo, mladinsko delo v času podnebnih sprememb, in vse to povezali z mednarodnim fotografskim natečajem. Naslednje leto so se v projektu *Naprej k zemlji: razgradnja* zbrali mladi arhitekti iz Slovenije, Avstrije in Italije. Na kmetiji so skupaj v celoti razgradili staro »cimpračo« iz 19. stoletja in ugotovili, da je povsem brez okoljske teže, saj so vse njene dele vrnil v naravo. V okviru različnih projektov so mladi spoznavali tudi gradnjo z lokalno zemljo, raznolikost tradicionalnih tehnik gradnje v svetu, restavrirali pohištvo in malo lopo za orodje, ukvarjali so se z zelišči, visokodebelnim sadovnjakom idr. ter ustvarjali medijske vsebine o teh temah za objave v Sloveniji in tujini.¹²

Nataša Kramberger tako v življenju kakor tudi v svojih književnih, publicističnih in esejističnih delih izvirno povezuje urbano in podeželsko življenje. Za svoj prvi roman *Nebesa v robidah* (2007) je prejela nagrado Evropske zveze za književnost, drugega z naslovom *Kaki vojaki* (2011) je napisala v verzih in slikah, sledila sta roman o ekološkem kmetovanju *Primerljivi bektarji* (2017) in žanrski hibrid *Po vsej sili živ* (2024), za katerega je leta 2025 prejela nagrado Prešernovega sklada. Če je prej še dvomila, da je kmetovanje ustrezna tema za sodobnega bralca, se je po tem priznanju osvobodila pomislekov in lahko bolj samoumevno piše o lastnih izkušnjah kmetovanja. Svoje literarno ustvarjanje razume kot glas številnih kmetic skozi čas in v sebi uspešno združuje identiteto pisateljice in kmetice. Med literarnim ustvarjanjem in kmetovanjem vidi številne povezave. Verjame, da je kmetovanje lahko poezija, oboje je produkcija, zahteva potrpežljivost, iznajdljivost in kreativnost. Oboje daje tudi lepoto in užitek. Svoj pristanek na kmetiji v Jurovskem Dolu razlaga tudi kot dejanje radikalnega patriotizma prebivalke planeta in spoznanja, da izhaja vse, kar se dogaja z našim planetom, iz lokalnega okolja. V tem okolju želi biti aktivna državljanka.¹³

¹² <https://n1info.si/video/podkast/zemlja-omogoca-da-se-zgodi-carovnjija/>

¹³ Prav tam.

3.1 Ekološki roman *Primerljivi hektarji*

V avtobiografsko zasnovanem romanu Nataše Kramberger *Primerljivi hektarji* (2017) s podnaslovom *Pripoved o setvenem kolobarju* je prvoosebna pripovedovalka moderna in izobrazena ženska. Svoje življenje usklajuje med svetovljanskim Berlinom in podeželskim Jurovskim Dolom, kjer je postala lastnica zapuščene kmetije, potem ko jo je prevzela od svoje mame in jo s starodavnim načinom kmetovanja, brez težke mehanizacije, rabe pesticidov idr., počasi in s številnimi težavami razvila v ekološko in biodinamično kmetijo.¹⁴ Protagonistka na svojevrsten način združuje pisateljstvo s kmetovanjem, kulturo z naravo in tradicijo s sodobnostjo. Na vasi in v mestu je tudi okoljsko angažirana, v Berlinu se zavzema za ohranjanje dreves v parku, doma odločno nasprotuje izgradnji bencinske črpalke v bližini vodnega vira. Protagonistka izhaja iz blokovskega naselja, vendar je čustveno najbolj navezana na svojo babico kmetico. Tudi iz spoštovanja do nje se odloči nadaljevati rodovno tradicijo kmetovanja, potem ko jo je mama skoraj pretrgala, saj je nad kmetijo obupala. Pripovedovalka je pri svoji babici preživljala zgodnja otroška leta in v njenem varstvu spoznavala pristno življenje z naravo, kmečka opravila, navade in običaje (pripravo velikonočnega kruha, žganjekuho, pobiranje jajc, pitje lipovega čaja, pašo živine, kuhano govedino za nedeljsko kosilo idr.). Babica, z mnogimi izkušnjami in preizkušnjami kmetice, ji pomeni dragocen vir družinskih skrivnosti in živ vrelec ljudske modrosti. Avtorica oživlja njeno duhovno bogastvo v obliki fragmentarnih spominov, lirskih, mestoma humornih opisov, narečnih besed, odlomkov pesmi, izštevank idr. Lik babice predstavlja v romanu živo vez s kmečko preteklostjo in je obenem prerokovalka strašljive podnebne prihodnosti:

Prijela sem se za stol in pogledala proti babici. V levi roki je držala kruh, v desni pa nož: »Lakota bo prišla, poslušaj, kaj ti govorim. Že zdaj se vidi, suša bo še hujša suša in poplave bodo še hujše poplave in mraz bo še hujši mraz in veter, joj, veter bo še hujši veter in odnesel bo vse, kar smo imeli, kar imamo, kar bomo imeli, jaz se vetra bojim, takega vetra ne pomnim, zemljo bo odnesel in njive bodo popokale in ...« (Kramberger, 2017: 23)

Mlada prevzemnica zapuščene mešane kmetije se v romanu sooča s številnimi težavami: z lastno nevednostjo in neizkušenostjo, z dvomi, napornim fizičnim delom, molji v zrnju, s plevelom na njivi, z ogromnimi roji sršenov v krošnjah zrelih hrušk in duplih dreves, s srnjadjo v nasadu slivovih dreves, pomankanjem osnovnega orodja, z voluharjem v vinogradu, vse hujšimi in vse pogostejšimi vremenskimi

¹⁴ Leta 2023 je izšel ponatis romana, leta 2021 tudi v nemškem jeziku pod naslovom *Verfluchte Misteln* v prevodu Lize Linde.

ujmami (sušo, pozebo, orkanskim vetrom) idr. Ogromno preglavic ji povzroča administrativno-birokratski aparat kmetijskega ministrstva, kritična je do birokratov, ki v točkovanju za pridobitev subvencij enačijo male in velike kmetije, zahtevajo dovolj primerljivih hektarjev, potrdila o udeležbi na različnih tečajih idr. Pogosto doživlja neodobravanje, marsikdaj tudi posmeh okoliških kmetov, ki kmetujejo na konvencionalen način zaradi ekonomske računice in/ali prepričanja, da drugače več ne gre, ker da je vse skupaj šlo predaleč, ker je zemlja že preveč zastrupljena ipd. Odobravanja ne dobi niti pri svoji babici. Ko se je nepričakovano odločila za prevzem kmetije, jo je babica opomnila, da je na kmetiji treba delati. Če od koga, je prav od nje pričakovala razumevanje. Razočarana jo primerja s svetopisemsko kačo, saj je vanjo že čisto na začetku vsejala dvom. A kljub vsemu in proti vsem vztraja pri trajnostnem načinu kmetovanja in regeneraciji zemlje. Doživlja neuspeh za neuspehom, prebira strokovno literaturo, dela si zapiske v setveni koledar in se uči iz lastnih napak. Vse bolj spoznava, da je govorica narave samosvoja in napotki v setvenem koledarju ne delujejo več, da je narava muhasta in se ne ravna več po štirih letnih časih. Oktobra, čisto na začetku prevzema kmetije, je s prijatelji in z znanci v skrbi za biodiverzitetu rastlin zasadila sadike starih, že pozabljenih slivovih dreves: prapošnice, špingle, zelene renklode, ringloje, bosanske navadne češplje idr. Oma pa je vedela, da bodo pomrznile:

Dan po sajenju sem od bolečin v riti komaj stala, a ni šlo drugače, kajti sedeti nisem mogla. Čez svet je rohnel naliv, ki je spominjal na jezdece apokalipse. Medtem ko sem razmišljala o pravilu vestnega gospodarjenja in sajenju z baterijo, je oma na peči kuhala čaj. Med drobljenjem lipovih cvetov v lonček je rekla:

»To bo vse zmrznilo.«

»Kaj?«

»Slive. V tisti dolini ti ne bo nič rodilo.«

(Kramberger 2017: 22)

Protagonistka je ob nasadu starodavnih vrst sliv prvič doživela muhavost narave, pozebo, deževje in orkanski veter. Njeni opisi vremenskih katastrof so kljub bolečini in škodi poetični, metaforično bogati in slogovno prefinjeni. V sadovnjaku so ji mlade sadike uničevali tudi srnjaki. Učila se je sobivanja z različnimi prebivalci narave, srnjad je poskušala odgnati iz sadovnjaka le z zvočnim opozarjanjem. Podobno katastrofo, dvojno pozebo, je doživela ob zasaditvi vinske trte. Pomladanska pozeba, mraz in sneg konec aprila so ji uničili domala celoten nasad vinske trte:

Od štiristo trt, ki smo jih nasadili, jih je v nenadnem mrazu konec aprila pomrlo tristo devetdeset. Pomrlo, stebela so visela v rdeči inkarnatki kot mladi obešenci. Mlado listje, ki je za veliko noč ravno prav odprlo oči, je v zahrbtnem pozebju vklenil smrtonosni led, željne korenine je zabodel stoletni mraz in vse je bilo uničeno, vse, ni druge besede, začetek je zdrsnil v konec, amen.

To je morala biti, zares, morala je biti slaba šala.

»Kako pozeba? Spet? A ni bila tista lanska stoletna?«

»Baje, da bo letos še hujša.«

Zamajejo se mi tla pod nogami. April, prekleti muhavec!

Kar se je dolge tedne napovedovalo kot velikonočna pravljica v cvetočem sadovnjaku, je nepovratno drselo v neskončno velikonočno tragedijo. Suša. Osat. Porumeneli ječmen. Opečena koža. Zdaj pa še to. Zdi se mi, da me hoče nekaj, nekje, nekako, ne vem, kako, a strahovito opehariti. (Kramberger, 2017: 140–141)

V nadaljevanju si protagonistka očita, da je v prvem letu, ko ji je pozeba uničila nasad vinograda, ni bilo na kmetiji. A kaj bi pomagalo? Načrt? Vse bolj spoznava, da narava ni zgodba z načrtom od začetka do konca. Naslednje leto je doživela orkanski veter, ki je z nizkimi temperaturami znova povzročil velikansko škodo. Raznovrstno sadno drevje je v najhujšem viharju, tik preden je šla na televizijski pogovor o svoji knjigi, škropila s pripravkom tople vode, v kateri je po nasvetu soseda raztopila baldrijanove kapljice. Dvom v smiselnost lastnega početja jo vse bolj razjeda. Narava je bila zmeraj znova močnejša, pozebi je sledila suša in babičina prerokba o lakoti in puščavi se ji je zdela vse bolj mogoča:

V stari oreh pri dvorišču se zažene veter in iz krošnje odletijo šopi listja, odvrtničijo se v zrak kot obnemogle zastavice. Vse je črno: po dvorišču je od padlega orehovega listja vse črno. Cvetovi jablan so rjavi in razbrazdani, kot da ožgani z ognjem. Listje mladih sliv zakrknjeno. Nove enoletne trte visijo po vinogradu kot mladi obešenci. Ječmenove bilke na njivi se nizko pri tleh mrcvarijo s težaškim oblikovanjem klasja.

Sonce skuša na vsak način popraviti napako, nadomestiti svojo odsotnost v trenutku ledu, pretentati pogin in poskusiti znova. Zažira se v krajino z dvojno močjo. Vse samo še poslabša. Poslabša. Poslabša. Je to možno? Možno je. Možna je lakota. Možna je puščava. (Kramberger, 2017: 166–167)

Posebno oviro za ekološko kmetovanje vidi avtorica v nesmiselni kmetijski birokraciji in pridobitniško naravnanim monopolnem kmetijstvu. Protagonistkina srečanja z okoliškimi kmeti, ki prakticirajo intenzivno kmetijstvo, in uradniki, ki se držijo nesmiselnih predpisov kmetijskega ministrstva, vendar sami ne premorejo osnovnega znanja o kmetovanju, so opisani z veliko mero humorja, a kritika njihovega početja zato ni nič manjša. Sama vztraja pri trajnostnem kmetovanju, ki omogoča ponovno vzpostavitev ravnovesja z naravo. Izkustvo na lastni kmetiji ji

pravi, da je narava še zmeraj darežljiva, vendar ji je treba pomagati, da si opomore od monokultur, umetnih gnojil, polivanja gnojevke, težke mehanizacije, pesticidov, herbicidov idr. Na takšni mrtvi njivi je prvo leta svojega ekološkega kmetovanja kljub izjemni suši, brez umetnih gnojil in z ročnim puljenjem osata pridelala dovolj ječmena za kruh, kar ji vliva upanje in jo dela srečno:

Prikolica ima pokriti dno, ječmena je nekje do tretjine. Vsekakor več kot ena šajtrga. Poženem se čez leseno ogrado in skočim v zrnje. Zakopljem se vanj. Sosed se na glas zasmeje:

»Ni dosti, nekaj pa bo! Kruh boš imela!«

Pomislil: to zdaj je sreča.

Ja. Resnično, resnično. Sreča je.

(Kramberger, 2017: 204)

4 Žanrski hibrid *Po vsej sili živ*

Literarno delo Nataše Kramberger z naslovom *Po vsej sili živ* (2024), za katerega je letos prejela nagrado Prešernovega sklada, poudarja načelo raznovrstnosti kot posebno vrednoto ne le v naravi, ampak tudi v območju literature. Temelji na prepletu različnih zvrsti, združuje refleksijo o sedmih letih ekološkega kmetovanja na kmetiji v Jurovskem Dolu, pripovedi o izkušnjah, težavah in radostih tovrstnega početja ter prefinjene esejistične in poetične opise o vse hujših posledicah podnebnih sprememb za kmetijstvo, človeka in naravo.

Naslov *Po vsej sili živ*¹⁵ je vzet iz ene od vključenih pripovedi, v kateri babica in njen vnuk Simon ob koncu zime zagledata na okenski polici bujno kipečo rastlino v koritu, ki je povod za njun dialog, v katerem se ne moreta poenotiti, kako se imenujejo posamezne zeli. Za isto zel imata celo vrsto različnih poimenovanj, za njegove slovenske in latinske strokovne izraze je ona poznala številna ljudska poimenovanja. Različna imena za isto rastlino pričajo o raznoličnosti in pestrosti našega življenja ter o različnih veščinah preživetja kot temeljnem izročilu našega sveta. Če je pisateljica v *Primerljivih hektarjih* iskala vzroke za svoje neuspehe kmetovanja v »reportažnem pristopu«, v lastnem neznanju, dvoživkarstvu med pisateljevanjem in kmetovanjem, pomanjkanju orodja idr., po sedmih letih dela na svoji kmetiji pripisuje glavni vzrok vse bolj občutenim podnebnim spremembam, napaki v koledarju. Nekdanji krog štirih letnih časov se je spremenil v spiralo:

¹⁵ Knjiga je najprej izšla v nemškem prevodu pod naslovom *Mauerpfleffer* (2023). Prevedla jo je Liza Linde, pisateljica je istega leta z njo gostovala na Frankfurtškem knjižnem sejmu.

Sedem začetkov in sedem koncev kmetijskih sezon je bilo dovolj, da sem se naučila, da nisem edina, ki se opoteka na hrčkovem kolesu letnih časov, ki se ne morejo odločiti, ali bi bili štirje, dva ali pa bi se izmenjavali kar tako, brez glave in repa, po mili volji vsepovprek. Ne. Za mojo strahotno, hromečo utrujenost ni bila kriva moja neusposobljenost. Niti moj samouški pristop, dvotaktno pisateljsko-kmetijsko kolobarjenje po Evropi, zastarela kmetija brez elektrike ali pomanjkanje primernega orodja. Bilo je nekaj drugega. Bila je ... Napaka v setvenem koledarju! Ne tistem od Marie Thun ali tistem od starega sadjarja z napotki. Koledarska napaka je bila vsesplošna in vseobsegajoča in bila je grozovita. Bila je napaka v geometriji. Kar bi moralo biti krog, je postalo spirala. (Kramberger 2024: 19)

Pisateljica razmišlja o povezanosti kmetijstva z naravo in eksistenčni odvisnosti kmetov od podnebnih sprememb, sušnih obdobji, poplav, velikanske toče, pozebe, orkanskega vetra in drugih pojavov, ko je lahko v trenutku izgubljeno vse, tudi življenje. Piše, kako je tržno usmerjeno monokulturno kmetijstvo uničilo biodiverzitetu, zastupilo zemljo, porušilo ravnovesje v naravi in prispevalo k podnebni krizi. Pri okoliških kmetih prepoznava vztrajanje v monokulturnem kmetijstvu in okoljsko neozaveščenost. Opazuje, kako se zaradi monokulturnega kmetijstva in pohlepa po dobičku spreminja vaška pokrajina. Nekdanje vaške kozolce in senike so zamenjali silosi in večnadstropne skladovnice bal. Bale so povsod okrog hiš, na obronkih gozdov, pod drevesi, kjer bi sicer rastle mladike bukev, gabrov, divjih češenj idr. Trgovec z živino je sredi vasi zgradil najsodobnejše hleve, na njegovem dvorišču poteka noč in dan uvoz in izvoz živali. Okoliški kmetje potrebujejo za vzrejo živine, namenjene za masovno prodajo, vse več krme, travniki ne morejo več vzcveteti, število košenj trave se je drastično povečalo. Kmetje kosijo travo vse do pozne jeseni, po vsaki košnji polivajo travnike z ogromnimi količinami gnojevke, pozimi trosijo še apno. Z napovedjo vremena za dež se vsakokrat posredno napoveduje tudi raztros gnojevke. Kmetje so preorali sadovnjake in pašnike ter jih spremenili v brezkrayne njive koruze za krmo živine. Po njivah in kolesarskih stezah vozijo ogromni traktorji, ponoči z močno svetlobo in s hrupom jemljejo spanec ljudem, pod njihovimi težkimi kolesi umirajo živali. Skrb za biotsko pestrost je izginila, pokrajina z monokulturami se spreminja v zeleno puščavo:

Cvetoče travnike ivanjščic, zvončnic, kislic, kozjih brad in kukavičjih luč z metulji, pikapolonicami in čebelami, poljskimi škrjanci in repaljščicami je zamenjalo »sejano travinjec«: »kakovostna krma z boljšo hranilno vrednostjo in prebavljivostjo«. [...] Zeleno, ki smo ga ljubili živo zeleno, se je razraslo v košate, skoraj plišaste planjave, čudno negostoljubne za barvita krila, ki smo jih dolgo klicali opráševalci, gnezdilke, dvoživke, pevke. (Kramberger, 2024: 70)

Avtorica se ves čas kritično opredeljuje do konvencionalnega, v dobiček usmerjenega monokulturnega kmetijstva, in zagovarja trajnostno kmetijstvo. Piše o masovni proizvodnji hrane brez okusa, o visokotehnoloških rastlinjakih, masovni vzreji živali, digitaliziranih hlevih, uničevanju naravnih virov, avtomatiziranih klavnicah, gensko spremenjenih monokulturah, rabi umetnih gnojil, pesticidov, herbicidov idr. V monokulturnem kmetijstvu kot veliki industrijski panogi, ki je odraz časa, vidi velik odmik od narave, njeno iztrebljanje, uničevanje ekosistemov, umiranje rastlinskih in živalskih vrst ter enega od vzrokov za podnebne spremembe:

Globalna kmetijska industrija je milijardna panoga, ki s svojimi megalomanskimi tehnološkimi rešitvami vsako leto požre ogromne količine (naših skupnih) naravnih virov, vode, nafte, lesa, mineralov, živih organizmov in učinkovin, do danes ohranjenih prav zaradi smešnih, ezoteričnih in zarukanih praks, ki jih že stoletja iz generacije v generacijo izvajajo milijoni in milijoni kmetov in kmetov ter njihovih družin. (Kramberger, 2024: 89)

Bistvo kmetijstva po njenem mnenju ni le v pridelovanju hrane, ampak v skrbi za ohranjanje narave:

Trajnostno kmetijstvo je več kot naš vsakdanji kruh. Je ključni del globalnega ekološkega ravnotežja. Če ne dosežemo trajnosti v kmetijstvu, tudi do splošnega ravnotežja ne bo prišlo. Sodelovanje, aktivizem, eksperimentiranje, trdoživost, opazovanje. Vse to je kmetijstvo. Vse to je hrana. In ja, vse to je možnost, ki jo imamo – že imamo. (Kramberger 2024: 51–52)

Po sedmih letih kmetovanja je spoznala, da je naravi potrebno dati čas, da se regenerira, od nje se mora učiti, jo spoznavati, vzljubiti in imeti potrpljenje z njo. Opremljena s tem vedenjem ugotavlja, da je njiva, izčrpana od monokulturne pridelave, gnojevke, pesticidov in herbicidov, na kateri je v prvem letu kmetovanja ob velikanski suši posejala ječmen, omogočila njeni razširjeni družini kruh za tri leta:

Moja njiva ni bila kilava. Bila je puščava, to že, bila je beton, a dala je ječmen za kruh. Moj kruh. Naš kruh. Zadosti ga bo za tri leta. A to ni dovolj? Nobena klimatska sprememba, nobena aprilka suša in nobeno prekleto pomanjkanje dežja, ni izničilo njene edinstvene možnosti, da žakelj semena podeseteri v hrano. (Kramberger, 2024: 47)

Kmetovanje pisateljici kljub tegobam prinaša tudi veliko radosti, odkriva drobne skrivnosti narave, prisluškuje njenim glasovom, razveseli se, ko vidi, da se na njeno ekološko kmetijo počasi vrača pestrost živalskih in rastlinskih vrst. Denimo, v komaj zasajenem vinogradu žalostno opazuje, kako ji mlado trto uničuje voluhar, a se v trenutku povsem razneži, ko se mimo nje sprehodi mama jež z mladiči.

Pisateljica se nadalje sprašuje, kako spremeniti ustaljene navade pri kmetih, prepričanih, da je šlo z uničenjem narave že predaleč in ni mogoče ničesar več storiti. Sama je prepričana, da smo dolžni prevzeti odgovornost ne za rešitve, temveč za možnosti. Ko je ugotovila, da so strah in gnus ter nezaupanje do narave zelo pogosta občutja našega sveta, je potrebovala veliko časa, da je te ljudi prenehala obtoževati. Spoznala je, da mora o naravi, kmetovanju in podnebnih spremembah pripovedovati zgodbe, da je to vse, kar kot pisateljica lahko naredi in mora storiti.

Misel »Pripovedovati moram!« se v delu *Po vsej sili živi* na več mestih zapiše kot vodilni motiv. Najprej sledimo več zgodbam o suši in velikanskih požarih v svetovnih gozdovih. Pravi, da se je oboje povsem zažrlo v njeno razmišljanje. Vstop v besedilo se začne z dramatično zgodbo, kako je njeno mamó, ki je šla na prvi pomladanski dan leta 2023 v gozd nabirat pljučnike, skoraj ubilo drevo, ki se je v popolnem brezvetrju naenkrat podrlo od hude suše. Na kmetiji so v sadovnjaku zalivali mlade jablane in hruške, a kmalu ugotovili, da so od suše hirali celo orehi v najbolj mokrem pasu ob gozdu. Po Evropi so divjali požari, na Sardiniji so goreli hrasti plutovci, na Krasu je divjal peklenski ogenj. Pripovedovalka je videla tropska poletja sredi Alp, od toče in žgočega sonca povsem uničene rastline na poljih in v vrtovih.

Avtorica pripoveduje tudi, da je bila v znanstveno-razstavnem centru o globalnem segrevanju Klimahaus v Bremerhavnu na severu Nemčije, kjer si je ogledala razstavo Potovanje okoli sveta po poldnevniku 8° 34' vzhodno. S posebno občutljivostjo opisuje eno in edino mrtvo drevo v puščavski deželi Tuaregov in tuareško starko iz vasi Kanak v Nigru, sedečo v pesku pred svojim šotorom, ki v svojem jeziku govori o hudi lakoti kot posledici podnebnih sprememb, pripovedovalka pa prebira na zaslonu njene izjave v prevodu:

»Ko sem bila mlada, sem videla jelene, žirafe, noje, želve, antilope. Danes jih ne vidim več.«
»Ko sem bila mlada, sem videla dež, ki je zmeraj padal tako dolgo, da je med sipinami naredil reko. Po vsakem dežju je prišlo obilje. Hrana. Danes ni dežja, zato ni hrane.«
»Lačni smo, kako naj bomo srečni? Lakota in sreča: to dvoje ne gre skupaj. Povsem ob strani je bil zapisan zadnji citat iz njenega dolgega govora. Zazdelo se mi je, da mi bo zmanjkalo zraka. Takole je šlo. »In veter. Joy, kakšen veter imamo. Jaz se vetra bojim. Takšnega vetra ne pomnim. Odnáša vse, kar smo imeli, kar imamo, kar bomo imeli. Zemljo odnáša in krajino poka in jemlje življenje vsemu in vsem.«
(Kramberger 2024: 25)

Starka na drugem koncu sveta, v zahodni Afriki, je že doživela tisto, kar je pripovedovalkina babica iz Jurovskega Dola v *Primerljivih hektarjih* napovedala za našo prihodnost: globalne podnebne spremembe, ki vodijo v svetovno lakoto.

Za knjigo *Po vsej sili živ* si je pisateljica prvotno zamislila delovni naslov *Kdo bo z mano prosil za dež*. V okviru teme o podnebnih spremembah je nameravala pisati le o suši. Ko so se leta 2023, med pisanjem tega dela, zgodile velikanske poplave, je morala vključiti tudi to. Avtoričini opisi močnega deževja s katastrofično retoriko so izraz realnosti, krute resničnosti, bolečega dejstva o moči in nepredvidljivosti narave.

Leta 2023 je pisateljica na svoji kmetiji doživela močno deževje že spomladi, tj. pred velikimi avgustovskimi poplavami, ki so nato zajele večji del Slovenije. Ko se je sredi maja vračala iz dunajske literarne hiše, kjer je brala iz svojega romana *Primerljivi hektarji*, ni vedela, ali bo sploh lahko prišla domov. Cesto od Šentilja do doma je na dveh mestih odnesel grozovit plaz. Po treh dneh in nočeh deževja je bila njena hiša pod vodo. Sledijo katastrofični opisi stoletnih poplav v Italiji. V Emiliji-Romanji je voda preplavila celotno deželno, v blatu, ki ga je naplavila voda, so se kopičile visoke vrednosti antibiotikov, pesticidov, herbicidov in umetnih gnojil. Navaja, da je v blatu potonilo 250 milijonov čebel. Pri nas je konec maja padala tudi ogromna toča, velika kot slive. Za sabo je pustila uničene sadovnjake, vrtove, vinograde in njive.

Strah in grozo zbuja tudi opisi orkanskega vetra, bliskov in strel. Opisane so naravne katastrofe, ki imajo globalne razsežnosti in se vse pogosteje pojavljajo. Realnost so postale tudi v Jurovskem Dolu. Opisuje, kako se je ogromno, apokalipsi podobno neurje nad večji del Slovenije zgrnilo v začetku avgusta 2023. Katastrofične slike razdejanja so šle po vsem svetu. A kmalu so jih zamenjali ogromne poplave v Pekingu, na Švedskem, v Nemčiji, na Balkanu, hudourniki v Avstriji, orkanski veter v severni Italiji, ogromni požari na Havajih, v Grčiji, na Siciliji idr. Avtorica ima ves čas pred očmi, da vremenske katastrofe prinašajo razdejanje in smrt za vse v naravi, ne le za človeka: »Mrtve živali in mrtva drevesa in mrtvi upi in mrtve sanje in mrtvi domovi in mrtvi načrti in mrtva dostojanstva in mrtve gotovosti.« (Kramberger, 2024: 106) Kljub temu se pripoved ne konča katastrofično. Po veliki vodni ujmi se iz razdejanja počasi, a vztrajno oglašča novo življenje in novo upanje, kakor iz skromnih tal poganja posilživ ali homulica. V poplavljeni kleti pisateljčine »cimprače« se je naselil nižinski urh, ki se noč in dan oglašča s svojim u-u-u in išče sorodno dušo, paritveno partnerico.

5 Sklep

V antropocenu smo porušili energijsko ravnovesje na Zemlji. Planetarna razsežnost antropogenih podnebnih sprememb zato ni zgolj ekološki, temveč družbeno-kulturni problem ter sestavni del javnega diskurza, h kateremu pomembno prispeva tudi podnebna literarna fikcija kot raziskovalni predmet ekokritike. Ekokritiko lahko opredelimo kot skupek interdisciplinarnih teoretskih in metodoloških pristopov, ki izhajajo iz nehierarhičnega načina razmišljanja, vzajemnosti in medsebojne povezanosti. Preučuje različne odnose med naravo in literaturo (kulturo), v novem tisočletju namenja posebno pozornost podnebnim spremembam in ekološkimi žanrom kakor tudi aktivističnemu angažmaju, ekološki pravičnosti ter ekološkim posledicam osebnega in skupnega življenjskega sloga (Zemanek, 2018).

Po opisu pomena, značilnosti in posebnosti podnebne literarne fikcije v kontekstu komuniciranja podnebne krize je osrednji del prispevka namenjen pisateljici, esejistki in ekološki kmetici Nataši Kramberger, ki živi med Berlinom in Jurovskim Dolom, kjer je pred nekaj leti postala prevzemnica manjše, tedaj zapuščene kmetije. Predstavljeno je njeno razumevanje trajnostnega kmetovanja za vzpostavitev porušenega ravnovesja v naravi ter aktivistično delo na kmetiji, ki jo je z različnimi interdisciplinarnimi projekti odprla kot platformo za spoznavanje trajnostnega kmetovanja mladim ljudem iz vse Evrope in s katerimi uspešno prenaša teorijo socialne ekologije v prakso. Kot primera podnebne literarne fikcije sta podrobneje analizirana njen ekološki in avtobiografsko zasnovani roman *Primerljivi hektarji* (2017) ter žanrski hibrid *Po vsej sili živ* (2024), za katerega je prejela nagrado Prešernovega sklada (2025). V romanu *Primerljivi hektarji* se mlada protagonistka, pisateljica in prevzemnica mešane kmetije, srečuje z lastnimi dvomi, s predsodki in z različnimi ovirami ekološkega kmetovanja, med katere v veliki meri sodijo tudi otipljive posledice podnebnih sprememb. V najnovejšem literarnem delu *Po vsej sili živ* (2024) avtorica na prefinjen način prepleta esejsko refleksijo, avtobiografsko izpoved in poetične opise z različnimi zgodbami. Piše o izkušnjah sedemletnega ekološkega in biodinamičnega kmetovanja, o raznovrstnosti kot vrednoti v naravi in jeziku, išče povezave med pisateljivanjem in kmetovanjem, mestom in vasjo, razmišlja o vlogi monokulturnega kmetijstva v kontekstu podnebnih sprememb in izginjanja biodiverzitete ter o pomenu trajnostnega kmetovanja za ponovno vzpostavitev ravnovesja v naravi.

Številne predloge, kako uspešno komunicirati podnebno krizo, ponuja priročnik Christopherja Schraderja *Über Klima sprechen*.¹⁶ Avtor med drugim piše o pomenu podnebne fikcije (literature, likovne umetnosti, iger, glasbe idr.), vloži slikovnega gradiva, čustev, metafor in humorja, predlaga pripovedovanje lokalnih in konkretnih zgodb, pozitivno naravnost, iskanje konkretnih rešitev, izogibanje katastrofičnim scenarijem, podnebno komuniciranje naj ne vzbuja strahu in groze ter občutkov krivde. Podnebna fikcija, v našem primeru literarni deli *Primerljivi hektarji* in *Po vsej sili živ* Nataše Kramberger, prinaša v primerjavi z neliterarnimi diskurzi kreativno in estetsko upodobitev podnebne krize, drugačen, nov, z različnimi narativnimi strategijami in slogovnimi sredstvi ubeseden pogled na perečo temo.

V romanu *Primerljivi hektarji* pisateljica pripoveduje avtobiografsko zgodbo o težavah in radostih ekološkega kmetovanja na svoji kmetiji v Jurovskem Dolu, ob tem tudi osebno izkušnjo s posledicami podnebnih sprememb. Protagonistka doživlja na svoji kmetiji vse pogostejše vremenske ujme, pozebe, izrazito sušo in orkanski veter, ki ji povzročajo veliko škodo. Na vse to se odziva čustveno prizadeto, vendar ne obupa, vztraja, se posvetuje pri ljudeh z izkušnjami in išče nove rešitve. Sadno drevje poskuša obvarovati pred napovedano pozebo z rosenjem pripravka iz tople vode in baldrijana, kakor ji je predlagal znanec, uničene mladike sliv in vinske trte s pomočjo sorodnikov in prijateljev dvakrat na novo posadi. Opisi vremenskih ujm so katastrofični, vendar obenem tudi razrahljani, še posebej s humornimi scenami in z dialogi. Grozljivemu opisu orkanskega vetra je npr. pridružena smešna zgodba o glasnem, neprekinjenem oglašanju klopotca (s ponavljajočim se zapisom onomatopoiije teketeketeketeketete), ki preglasi vso dolino. Roman ponuja različne poglede na podnebne spremembe. S protagonistko lahko sočustvujejo in se identificirajo mnoge mlade prevzemnice kmetij, medtem ko lahko lik babice s svojimi bogatimi izkušnjami, poznavanjem vremenskih pregovorov, z ljudsko modrostjo, religioznimi razlagami in s prerokovanjem podnebne katastrofe pritegne starejše bralke.

V literarnem hibridu *Po vsej sili živ* zavzemajo podnebne spremembe osrednje mesto. Ubesejene so v obliki prvoosebne izpovedi pisateljice in kmetice s sedemletno izkušnjo ekološkega kmetovanja v času vse hujše podnebne krize, različnih konkretnih zgodb o podnebnih spremembah, poročanja o poplavih doma in po svetu, ki so se zgodile leta 2023, katastrofičnih in liričnih opisov suše in poplav ter

¹⁶ <https://klimakommunikation.klimafakten.de/>

različnih refleksij, ki se iztečejo v sporočilo o pomenu trajnostnega kmetovanja za ohranjanje porušenega ravnovesja v naravi. V primerjavi z romanom *Primerljivi hektarji* so posledice suše in poplav tematizirane kot globalni pojav, vendar s konkretnimi zgodbami, ki se dogajajo v lokalnem Jurovskem Dolu in svetovnem prostoru. Avtorica v bralki ali bralcu prebujata različna čustva in občutja. Strah in grozo ubesedi z dramatičnim, zasoplim dialogom med protagonistko in njeno mamo, ki je na spomladanski dan komaj ubežala smrti, ko se je v gozdu od suše podrlo drevo, apokaliptično razsežnost suše z opisi požarov po Evropi, npr. mogočnih hrastov plutovcev na Sardiniji. Prav takšna občutja zbujejo tudi opisi poplav iz leta 2023, ki jih je protagonistka izkusila na lastni koži doma ali spremljala njihovo uničujočo moč po svetu v medijih. Pripovedi in opisi podnebne krize v tem delu prebujajo občutke strahu, vendar dogodki niso izmišljeni, ampak poetično stilizirana resničnost. Avtorica jih mehča s prefinjenimi poetičnimi opisi dogajanja v naravi. Takšen je npr. opis kroženja ptic nad ostarelim in izsušenim orehom na domačem dvorišču v trenutku, ko so ga morali podreti. Avtorica v delu *Po vsej sili živ* bralca nagovarja k premisleku o ravnanju z naravo s čustveno vsebino posledic podnebne krize, kritičnim pogledom na monokulturno kmetijstvo in z lastno izkušnjo ekološkega kmetovanja, v katerem vidi možnost za vzpostavitev ponovnega ravnovesja z naravo. Sprašuje se tudi o tem, kako govoriti o planetarni ekološki krizi, ne da bi zapadli v pretiran antropocentrizem, znanstvenost ali patetičnost. Sama sebi odgovarja, da mora o človekovem odnosu do narave pripovedovati zgodbe zase in za vse nas.

Opomba

Prispevek je nastal v okviru projekta NOO Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo - ZELEN.KOM (evidenčna številka C3330-22-953012), ki ga financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

Viri in literatura

Čeh Steger, J. (2012). Ekologizacija literarne vede in ekokritika. *Slavistična revija* 60 (2), 199–212.

Čeh Steger, J. (2015). *Ekokritika in literarne upodobitve narave*. Maribor: Zložba Litera.

Čeh Steger, J. (2024). Roman o podnebnih spremembah med znanstveno fantastiko in realnimi izkušnjami. *Ježik in slovstvo* 69 (1–2), 151–163.

<https://doi.org/10.4312/jis.69.1-2.151-163>

Dürbeck, G. (2015). Das Antropozän in geistes- und kulturwissenschaftlicher Perspektive. In:

Dürbeck, G. & U. Stobbe (Hg.), *Ecocriticism. Eine Einführung*. Böhlau Verlag Gmb & Cie. 107–122.

Đurđević, G. (2024). Ekokritički predgovor. V: G. Đurđević et al. (Eds.), *Ekokritika između kulture i nature. Zvezak 1*. Sveučilište u Zadru. 8–21.

Glotfelty, Ch. & H. Fromm (Eds.) (1996). *The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology*. Athens: U of Georgia P.

- Goodbody, A. (1998). Literatur als Ökologie. Zur Einführung. In: A. Goodbody (Hg.), *Literatur als Ökologie*. Amsterdam: Rodopi. 11–40.
- Heise, K. U. (2004). Ecocriticism/Ökokritik. *Metzler Lexikon Literatur und Kulturtheorie. Ansätze, Personen, Grundbegriffe. Dritte, aktualisierte und erweiterte Auflage*. Ansgar Nünning (Hg.). Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler. 130–131.
- Heise, U. K. (2010). *Nach der Natur. Die Artensterben und die moderne Kultur*. Stuttgart: Suhrkamp Verlag.
- Hofer, S. (2007): *Die Ökologie der Literatur. Eine systemtheoretische Annäherung. Mit einer Studie zu Werken Peter Handkes*. Bielefeld: transcript Verlag.
- Kramberger, N. (2017). *Primerljivi bektarji. Pripoved o setvenem koledarju*. Ljubljana: LUD kultura.
- Kramberger, N. (2021). *Verfluchte Misteln*. Prev. Liza Linde. Berlin: Verbrecher Verlag.
- Kramberger, N. (2023). *Mauerpfaffen*. Prev. Liza Linde. Berlin: Verbrecher Verlag.
- Kramberger, N. (2024). *Po vsej sili živ*. Novo mesto: Goga.
- Mayer, S. (2015). Klimawandelroman. In: G. Dürbeck & U. Stobbe (Hg.), *Ecocriticism. Eine Einführung*. Böhlau Verlag Gmb & Cie. 233–244.
- Zemanek, E. (2018). Ökologische Genres und Schreibmodi. Naturästhetische, umweltethische und wissenspoetische Muster. In: E. Zemanek (Hg.), *Ökologische Genres. Naturästhetik, Umweltethik, Wissenspoetik*. Vandenhoeck & Ruprecht. 9–56.

Spletni viri

- Goodbody, A. (4. Dezember 2020). Was ist Climate Fiction? Kurzvortrag.
<https://agoodbody.online/files/Was%20ist%20Climate%20Fiction.pdf>
- N1 podkast s Suzano Lovc (5. 2. 2025). *Zemlja omogoča, da se zgodi čarovnija*.
<https://n1info.si/video/podkast/zemlja-omogoca-da-se-zgodi-carovnija/>
- Zelena centrala iz Jurovskega Dola. https://www.zelenacentrala.eu/blog/?page_id=7
- Über Kilima sprechen. Das Handbuch. <https://klimakommunikation.klimafakten.de/>
- Življenje v Berlinu zamenjala za slovenskogoriško kmetijo, na katero prihajajo mladi iz vse Evrope (31. 8. 2024).
<https://maribor24.si/lokalno/sveti-jurij-v-slovenskih-goricah/zivljenje-v-berlinu-zamenjala-za-slovenskogorisko-kmetijo-na-katero-prihajajo-mladi-iz-vse-evrope/>

O avtorici

Jožica Čeh Steger je redna profesorica za slovensko književnost na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Raziskuje slovensko književnost 19. in 20. stoletja, zlasti kratko prozo in poezijo, literarno dvo- in medkulturnost v slovenski in dunajski moderni, metaforo in simbol v književnosti ter ekokritiko. Več semestrov je bila gostujoča predavateljica na graški in dunajski univerzi, z raziskavami slovenske književnosti je nastopila v Budimpešti, Osijeku, Opatiji, Zagrebu, Sombotelu, Hamburgu, Leipzigu, Gradcu, na Dunaju, v Celovcu idr. Napisala je štiri samostojne znanstvene monografije (*Metaforika v Cankarjevi kratki pripovedni prozi, Ekspresionistična stilna paradigma in kratki pripovedni prozi 1914–1923, Ekokritika in ekofeminizem, Razgledi po slovenski moderni*) in dve v soavtorstvu. Uredila je več monografij in zbornikov. Za znanstvenoraziskovalno delo je prejela Miklošičevo nagrado Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in nagrado Univerze v Mariboru.

COMMUNICATING THE CLIMATE CRISIS: STORIES IN THE CLASSROOM

NASTJA PRAJNČ KACIJAN,¹ BERNARDA LEVA,²
BARBARA MAJCENOVICH KLINE,³ DAVID HAZEMALI,⁴
TJAŠA MOHAR,⁵ KATJA PLEMNITAS,⁶ TOMAŽ ONIČ,⁷
KIRSTEN HEMPKIN⁸

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
nastja.prajnc1@um.si, bernarda.leva@um.si, barbara.kline@um.si, david.hazemali@um.si,
tjasa.mohar@um.si, katja.plemenitas@um.si, tomaz.onic@um.si, kirsten.hempkin@um.si

As the climate crisis escalates, educators find themselves frequently having to engage with this issue in a classroom context. A significant contribution that educators, especially language teachers, can make is connected to communicating about environmental questions and helping learners develop the critical skills and competences to engage with such questions fully. In this contribution, we present a series of tasks drawing upon the medium of stories – both fiction and non-fiction, for younger and older learners – which are designed to develop a number of key competences: enhance vocabulary in English relating to climate issues; develop awareness of the key themes regarding these issues; increase learners' critical thinking (regarding the use of language specifically) concerning information available on climate change and related issues.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.15](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.15)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:
communicating climate
crisis,
stories in the classroom,
climate fiction,
didactics,
language teaching



University of Maribor Press

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.15](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.15)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:

komuniciranje podnebne
krize,
zgodbe v učilnici,
na podnebje vezano
leposlovje,
didaktika,
poučevanje jezika

KOMUNICIRANJE PODNEBNE KRIZE: ZGODBE V UČILNICI

NASTJA PRAJNČ KACIJAN,¹ BERNARDA LEVA,²
BARBARA MAJCENOVICH KLINE,³ DAVID HAZEMALI,⁴
TJAŠA MOHAR,⁵ KATJA PLEMENTAŠ,⁶ TOMAŽ ONIČ,⁷
KIRSTEN HEMPKIN⁸

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
nastja.prajnc1@um.si, bernarda.leva@um.si, barbara.kline@um.si, david.hazemali@um.si,
tjasa.mohar@um.si, katja.plemenitas@um.si, tomaz.onic@um.si, kirsten.hempkin@um.si

S stopnjevanjem podnebne krize morajo pedagogi/pedagoginje oz. učitelji/učiteljice to problematiko vedno pogosteje aktivno vključevati v svoje poučevanje. Pedagogi/pedagoginje, predvsem pa učitelji/učiteljice jezika, lahko bistveno pripomorejo k razumevanju podnebne krize s komuniciranjem o podnebnih vprašanjih in pomagajo učencem/učenkam pri razvoju nujnih spretnosti ter kompetenc za celostno spopadanje z izzivi. V tem prispevku predstavljamo nekaj nalog, ki se navezujejo na zgodbe (vključujejo leposlovje in neleposlovje tako za mlajše kot za starejše učence/učenke) in so oblikovane tako, da spodbudijo razvoj nekaterih ključnih kompetenc: bogatenje besedišča angleškega jezika vezanega na podnebno problematiko; razvoj zavedanja in razumevanja ključnih tematik povezanih s to problematiko; razvoj kritičnega mišljenja učencev/učenk (predvsem glede uporabe jezika), navezujoč se na razpoložljive informacije o podnebnih spremembah in sorodnih problematikah.



Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

1 Introduction

The decision of the respected British publication *The Guardian* in 2019 to update its style guide to prioritise the terms *climate emergency* over *climate change* and *global heating* over *global warming* reflected the seriousness of the climate situation and the growing concerns over the fate of the planet. As the editor-in-chief, Katherine Viner, said: “The phrase ‘climate change’, for example, sounds rather passive and gentle when what scientists are talking about is a catastrophe for humanity” (Carrington, 2019). This catastrophe for humanity, as she refers to it, seems only to have gathered pace in the intervening years, with climate scientists issuing bleak predictions as to the future of humankind. NASA (n. d.) scientists have pointed to the likelihood of increasingly frequent episodes of extreme weather in the U.S. as the planet's temperature increases, which would be echoed across the globe unless carbon emissions are significantly reduced (Masson-Delmotte et al., 2021).

For educators, the climate crisis brings clear challenges. The role of language teachers is no longer simply to instruct their learners in grammar and lexis but to prepare them to function in an increasingly globalised and multilingual society (Hiver, 2018). While the frameworks to develop the skills and competences required to do so may vary – for example, *life skills* (United Nations Children’s Fund, n. d.) or *global competency* (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2018) – there is a degree of conceptual resonance among them and a shared understanding that preparing to navigate our modern world entails engaging with issues such as the natural world and sustainability. Viewing this as a call to engage with the climate issue in the classroom, the question remains as to how best approach it, especially given that some young people are said to have developed “eco-anxiety”, burdened by the worry of having to deal with the damage being inflicted upon the planet (Chaaroui, 2023).

This article is a response to the challenge posed by educating on the climate crisis in the language classroom. It presents examples of activities for primary school learners (in both English and Slovene for younger learners and English for older learners of English as a foreign language), high school learners and tertiary level, devised as part of the ZELLEN.KOM¹ project at the Department of English and American Studies, Faculty of Arts, University of Maribor. These activities draw upon the medium of

¹ <https://zelen.kom.ff.um.si/>

stories, both fiction (picture books and novels) and non-fiction (newspaper articles), with the understanding that climate change is also part of our learners' lives, or their own stories. The aim of these activities is to foster communication relating to the climate crisis, which we break down into sub-aims: to develop the necessary vocabulary to discuss the climate issue while at the same time raising awareness of some of the key issues pertaining to it as well as to enhance learners' capacity for critical thinking through the analysis of texts. The activities here may be of use to teachers and scholars who are engaging with climate issues in their own classrooms.

2 Literature Review

2.1 Global Skills/Competency

In education in general, there has been a shift in recent decades regarding the knowledge that pupils are expected to acquire through schooling. The acquisition of traditional subject-content knowledge is no longer regarded as sufficient and an expectation has grown within educational circles that learners must be equipped with appropriate skills and competences to navigate our modern world (White & Murray, 2015). In the Slovenian context, the *Zakon o osnovni šoli (ZOsn)*, or Basic School Act, specifies these skills (among others) as aiming to “educate about respecting human rights, understanding diversity and teach tolerance” as well as to “educate for sustainable development, for taking responsibility for one's actions, one's health, other people and the environment” (Eurydice, 2022, p. 25).

The language classroom has come to be seen as the natural site for such “life skills” learning (Platzer & Mercer, 2022). Life skills have been addressed through models of intercultural learning, for example, with Byram et al.'s (2002) widely-used framework, which fosters the skills and competences to manage the challenges of our ever-more intercultural world. It could perhaps be said that Byram's model has been superseded by the so-called “global” frameworks, for example, UNESCO's *global education* (UNESCO, n. d.), OECD's *global competency* (OECD, 2018) and Mercer et al.'s (2019) *global skills*. While the diction and emphasis of these frameworks may vary, their similarities are clear, encompassing the intercultural aspect of education, (including critical thinking skills) and building emotional regulation, wellbeing strategies and digital competences. The aim of these models is a sustainable, peaceful and democratic world, arrived at through collaboration and cooperation. It is within these models that we situate the activities we have developed, intended to address

the climate crisis in the classroom, promoting a sustainable existence and cultivating critical awareness to assess information on the climate issue, especially from the wealth of digital sources on offer today. Being able to collaborate and cooperate to achieve solutions entails developing a sufficient vocabulary and rhetorical skills to discuss and debate issues related to the climate crisis and to do so in a climate of empathetic tolerance and respect.

2.2 Stories in the Classroom

Stories have long been exploited in the classroom for a variety of purposes. As Maureen et al. (2021) say: “Storytelling is probably one of the oldest forms of teaching” (p. 680). As these authors further claim, storytelling can be a useful tool in developing literacy skills through providing a model of speech, a context in which learning can take place and a space in which the imagination can grow. In terms of language acquisition in particular, second language learning is often facilitated through stories, which may be particularly motivating for learners (Moon & Maeng, 2012). For Ioannou-Georgiou and Ramirez Verdugo (2011), stories provide a medium through which the four key skills – of listening, reading, writing and speaking – can be combined, while Abasi and Soori (2014) point to the role of stories in vocabulary acquisition, which resonates with our aim of equipping our students with the appropriate language skills to engage with the climate crisis meaningfully.

In keeping with our goal of developing skills and competences for collaboration and cooperation, Hibbin (2016) points to the use of storytelling as an empathy-building tool, while exploring characterisation in stories can be beneficial in building intercultural awareness (Ribeiro, 2016).

Stories are central in understanding the other, as it is through stories we communicate most commonly (Webster & Mertova, 2007). Yet stories are also how we understand the self, as it is through this medium that we impose order and coherence on our experiences, making meaning of our lives (Riessman, 2002; Sandelowski, 1991), while even prompting reevaluation. Ribeiro (2016) claims that “. . . narrative practices are able to evoke, in all participants, unexpected emotions, ideas and unexpected selves. Consequently, they shift perspectives on experience, constructing and deconstructing knowledge” (p. 72). The pedagogical potential here is clear for both younger and older learners, as exploring the climate crisis through

the medium of stories offers an opportunity for learners to examine – and potentially reconsider – their thoughts and feelings in regard to this issue.

What we also recognise about stories in our activities is their potential to communicate ideas. Stories have often been used as a means with which to pass on information from generation to generation, a process described as “socialization and enculturation” (Cruz & Snider, 2009, p. 380). What we also note is the persuasive power of stories, in the sphere of public policy, for example (Jones, 2014), or in the media. Newspaper articles are seen to play a vital role in shaping our beliefs. According to Martínez Lirola, “the power of the media together with the symbolic power of language privileges certain construals of reality and identity for media audiences” (2006, p. 379).

This quote points to the vital role played by language in shaping our reality. If we are to produce globally-skilled learners, as outlined in the frameworks above, guiding them towards critical awareness of the messages conveyed on important topics such as the climate crisis is vital. Drawing upon the principles of critical discourse analysis (CDA), our learners need to become “critical” readers, with critical in this regard meaning understanding texts as social acts (Hood et al., 1996). Texts and talk, according to the CDA framework, reproduce or resist power relations within a social or political context (Byram et al., 2002). Engaging in discourse analytical activities with older learners guides them to explore the language mechanisms writers use to make meanings and ultimately achieve the purpose in a text. By engaging with texts critically, our learners engage in “**language activities** involving **language processes** to produce and/or receive **texts** in relation to **themes** in specific **domains**” (CEFR – Svet Europe, 2001, Section 2.1, p. 32). Interacting with text-based activities stresses the social use of language and relies on collaborative processes. As the CEFR website claims, “when learners/social agents engage in mediation activities, they create the space and conditions for communicating and/or learning, (co)construct new meaning, collaborate to make sense of a text, or convey ideas and information to others” (CEFR, n. d.).

Within the overall framework of critical discourse analysis informing our activities, we focus on the concept of framing in particular. Framing has enjoyed a long history in various disciplines as a useful lens through which to study social reality (Shaw, n. d.). In linguistics, framing has been especially impactful in the field of cognitive linguistics (Plemenitaš & Krajnc, 2019), in particular in the exploration “of concepts

that profile the same thing against a different frame” (p. 18). The power of *same thing but different frame* is illustrated by the following example in Chong and Druckman (2007), citing the work of Rasinski (1989, p. 319): when the term *welfare* is used, around twenty percent of Americans feel too little in the way of resources is devoted to this problem; however, when the term *assistance to the poor* is employed, the percentage grows to around sixty-five percent.

The impact of the framing of issues and the choice of language within that framing is particularly pertinent in *persuasive communication*, for example, the media and political discourse. As D’Angelo (2017) points out, “communicators use media frames in an attempt to influence individuals and/or groups to think about, evaluate, and act on a topic in line with the contextual information encoded in the frame of reference” (p. 2). The media in this way are seen to both set the frames of what we think in terms of the content that they include and also how we think about that content in terms of framing (Semetko & Valkenburg, 2000).

2.3 Narratives and Climate Fiction

Narratives and fiction are two literary terms crucially connected to stories and storytelling. A narrative is defined as a story “involving events, characters, and what the characters say and do” (Abrams, 1993, p. 123), while fiction is “any literary *narrative*, whether in prose or verse, which is invented” (p. 64). Fiction can be difficult to define because, as Hawthorn says, it does not even “have to take the form of a story or a narrative” (1997, p. 4). In this article, however, we use the term fiction in its “narrower” sense as “narratives that are written in prose” (Abrams, 1993, p. 64) and are not “true reports” (Hawthorn, 1997, p. 3), while we also include stories that belong to the opposite – non-fiction.

Fiction is connected to storytelling, an important cultural aspect of our lives (Hawthorn, 1997, p. 3). We often encounter stories in our childhood, with Hawthorn (1997) offering an interesting comparison to the concept of children’s play: “Reading novels also resembles the child’s make-believe games” (p. 5). He suggests that comparing novels (or short stories) and games functions well because both “allow us to act out *alternative* moves, modes of behaviour, or whatever, in a way impossible in the real world where we often have to act quickly and irrevocably” (p. 6). With this in mind, it makes sense that we often interpret novels – an important representative of fiction, which is “sometimes . . . used simply as a synonym for the

novel” (Abrams, 1993, p. 64) – as literary works that “elicit empathy for characters by promoting character identification and allowing readers to share a character’s point of view” (Bitenc, 2017, p. 84). Both reading and playing thus resemble acting, an attempt to portray and understand someone else’s point of view or experience.

“[The] novel has become the dominant genre of our age” (Monaco, 2025, p. 17), which is also reflected in the popularity of this genre in climate fiction. Almost a decade ago, Johns-Putra (2016) recognized that “[the] increasing number of ecocritical analyses of climate change literature, particularly novels, is helping to shape a canon of climate change fiction” (p. 266). The latter is often referred to as *cli-fi*, a term that was “[coined] by American activist and freelance writer Dan Bloom in 2007 . . . [and] is an umbrella term that describes the growing interest by fiction writers in climate change and global warming” (Monaco, 2025, p. 16). Nowadays we define cli-fi as a specific genre; however, as Johns-Putra (2016) points out, we should acknowledge that genre is not a rigid concept, and cli-fi can coexist with “science fiction, dystopia (themselves two genres given too much cross-fertilisation), fantasy, thriller, even romance . . .” (p. 267). In any way, “cli-fi provides speculative insights into the future that humanity may face” (Monaco, 2025, p. 17) and it can importantly “include a variety of ethical concerns” (p. 17).

This genre, of course, has also entered the realm of children’s literature, where Bitenc’s concept of promoting character identification and sharing someone else’s point of view can be just as important. As Lindgren Leavenworth and Manni (2020), whose article emphasizes the importance of connecting the fields of “sustainability education among children and Young Adults (YA), and . . . English literature, particularly centred on speculative fiction” (p. 728), state: “Our examination of the novels² starts from the conviction that speculative cli-fi can be seen as a safe space in which to imaginatively engage with contemporary risk” (p. 728). Their research recognizes the importance of using climate fiction (as well as the thoughts and ideas of the learners) in education.

² In their study, Lindgren Leavenworth and Manni use Julie Bertagna’s *Exodus* trilogy, “[targeting] readers between eleven and thirteen and depicting a future world completely altered by climate change.” (2020, p. 728).

3 Tasks: Rationale

As stated, the role of the activities in general is to explore issues related to the climate crisis, build vocabulary and, for older learners in particular, to increase critical awareness of the language mechanisms used to convey a (persuasive) message. In the following section, examples of the tasks we have devised to this end are presented. For the sake of brevity, where questions are included in the tasks, only some of the possible answers to those questions are included.

3.1 First Example: Fiction for Older Learners (Aged 18+)

The following task example for older learners focuses on a fictional work, the novel *New York 2140* (2017) by Kim Stanley Robinson. The story is set in the flooded New York of the future and as the author claims in the video promoting and describing his work, part of his inspiration was the potential sea level rise mentioned in a scientific article by the scientist James Hansen and his colleagues (Orbit Books, 2018). Robinson creates a world in which the flooded Lower Manhattan resembles “SuperVenice” (Robinson, 2017, p. 158), a beautiful yet problematic new reality to live in. Since the learners are older, the potential climate-change related catastrophe can be discussed; however, it needs to be contextualized by the teacher.

Through this task, learners are prompted to: expand their knowledge and understanding of the climate crisis in connection to other relevant issues (e.g., understanding the role of carbon emissions and our current consumerist way of living in relation to the climate crisis); develop the competence of critical thinking and of conveying and evaluating their ideas in connection to the climate crisis; become aware of how cli-fi can be used as a didactic tool to raise awareness of the climate crisis issue; develop responsibility for others and future generations.

In the first part of the task, the learners become aware of how cli-fi can raise awareness of the climate crisis. The teacher first briefly discusses the concept of the climate crisis with the learners and explains the cli-fi genre, discussing the fictional elements of the futuristic novel they are working with (and which the learners have already read beforehand). They discuss whether a work of climate fiction can portray a realistic situation, with the learners asked to present their views on if and how a fictional narrative can contribute to raising awareness of climate-related issues

(possible answers: *the reader can identify with the characters, develop empathy and responsibility for future generations*).

The second part of the task focuses on *New York 2140*. The teacher highlights the problem of rising sea levels, connecting the topic to more familiar areas nearby, such as Venice and the local Piran, so that the learners can better identify with the topic. The learners discuss the problems the characters in the novel encounter and what innovative ways of transport and living the novel portrays. The teacher provides a few excerpts on the topic to guide the learners, for example:

... the so-called SuperVenice, fashionably hip, artistic, sexy, a new urban legend. Some people were happy to live on the water if it was conceptualized as Venetian, enduring the mold and hassle to live in a work of art. (Robinson, 2017, p. 342)

Out onto the crowded canal. The other boats in the financial district were mostly water taxis and private boats like mine, but there were also big old vaporetti grumbling from dock to dock, jammed with workers let out for the last hour of day. (p. 29)

The learners present their opinion on the two-fold portrayal of the city: the mold and crowded canals on the one hand and the romanticized concept of the floating city on the other. The teacher invites them to think about how romanticizing a catastrophe (flooding related to the climate crisis) makes them feel, and whether they understand it as a coping mechanism or as a critique of those not taking the catastrophe seriously.

The second part of the task invites the learners to look at the climate catastrophe presented in the novel from the perspective of consumerism and capitalism. The novel emphasizes the lack of change in lifestyle after the catastrophe, strongly criticizing individualism, capitalism and consumerism – three issues relevant nowadays. The learners then critically discuss these issues in the novel, identifying some excerpts where these topics are most obvious. One of the several possible topics to discuss is how the poor experience the catastrophe in a considerably more negative way than the rich: the poor are called “water rats” (Robinson, 2017, p. 41) living in their boats, while the investors are getting “*too rich*” (p. 149). The teacher invites the learners to discuss the negative connotation of the expression *water rats* and how it stigmatizes those who struggle in the flooded environment.

The last part of the task focuses on the chapters titled “the citizen”, narrated by a citizen of New York, who experiences the consequences of sea level rise firsthand and offers a personal insight into the causes that led to this catastrophic situation. The key goal of this task is to investigate the ironic undertone of the narration, focusing on the character’s mocking attitude towards his predecessors (fictionally, us today), who did not take the scientific evidence of the climate crisis seriously enough. The following excerpt is one example that can help the teacher:

People sometimes say no one saw it [i.e., the flooding] coming, but no, wrong: they did. Paleoclimatologists looked at the modern situation and saw CO2 levels screaming up from 280 to 450 parts per million in less than three hundred years . . . and they said, Whoa. They said, Holy shit. People! they said. Sea level rise! . . . They put it in bumper sticker terms: massive sea level rise sure to follow our unprecedented release of CO2! They published their papers, and shouted and waved their arms, and a few canny and deeply thoughtful sci-fi writers wrote up lurid accounts of such an eventuality, and the rest of civilization went on torching the planet like a Burning Man pyromasterpiece. Really. That’s how much those knuckleheads cared about their grandchildren, and that’s how much they believed their scientists . . . But okay, you can’t really imagine a catastrophe will hit you until it does . . . History is humankind trying to get a grip. Obviously not easy. But it could go better if you would pay a little more attention to certain details, like for instance your planet. (Robinson, 2017, pp. 175–182)

Based on excerpts from the chapters, the teacher then asks the learners how the lower register of the speaker affects their perception of the excerpt and whether it makes it easier for them to identify with the character. Together they analyse the narration in terms of its use of swearwords, exclamations, hyperbole and, in particular, irony. The teacher invites the students to think about the character’s pronounced critique of the previous generations, asking them whether they feel implicitly addressed when a fictional story places them in the position of those who have been ignoring the climate crisis for too long as well as probing whether they find it easier to identify with the character when the author uses a first-person narration and a more conversational style of writing. The learners thus evaluate their understanding of whether reading cli-fi can help them understand the urgency of the situation and how this can be achieved through the style of narration.

3.2 Second Example: Fiction for Younger Learners

The following task for younger learners offers an example of how we can introduce the topic of environmental awareness and climate crisis with the use of a fictional work, in our instance, a picturebook. Picturebooks are a valuable medium to convey any kind of message to younger children because of their “particular use of sequential imagery, usually in tandem with a small number of words” (Salisbury and

Styles, 2012, p. 7). As Salisbury and Styles (2012) state, in most picturebooks, “the meaning emerges through the interplay of word and image, neither of which would make sense when experienced independently of the other” (p. 7). Thus, this task focuses on both the text and illustrations in the chosen picturebook: *Greta and the Giants*, by Zoë Tucker (2019).

If the task is to be used with learners in the first years of primary school, it can be carried out with a Slovene translation, while for older primary-school EFL learners, the task can be carried out with the teacher’s assistance. The following tasks are based on the latter option. The main goals are to build learner awareness of the following: the importance of the coexistence of animals, plants and humans and of a responsible and respectful behaviour towards nature; the issue of habitat destruction, connecting it to their local, Slovene area; the importance of both the individual and community; to raise awareness of the climate crisis issue and develop a sense of empowerment in regard to their individual and family involvement.

The first part of the task prepares the learners for the group reading activity. The teacher asks the learners if they have heard of Greta Thunberg, whose “stand to save the world” (Tucker, 2019, p. 1), inspired the story. The teacher then invites the readers to think about what they imagine as “saving the world” and how they could be a part of it. Together, they discuss their ideas.

The second step focuses on the first part of the story and a careful explanation of the topic by the teacher. Since the task is meant for younger learners, the focus is not on the crisis and catastrophes but on learning manageable concepts, such as deforestation, or the importance of caring co-existence, all of which are expanded and contextualized in connection to the climate crisis. The learners read the first eleven pages with the help of their teacher, looking at the illustrations to understand the relationship between Greta and the forest animals, while connecting the fictional forest environment to those around them, presenting this as a local issue.

With questions and excerpts from the picturebook, the learners start working on the issues the story portrays. To identify the main issues of the story, they are asked to underline the parts of the text that (1) describe the animals and (2) describe the Giants. In answering these questions, the students may observe that, for example, the animals are described as “tired” and “sad” (Tucker, 2019, p. 10), or that the

wolf's "tail [is] low to the ground" (p. 5). They may see that the "greedy Giants" (p. 9) are termed as "huge, lumbering oafs" who were "worse than ever" (p. 6).

By examining the animal descriptions, the learners can develop an awareness of the animals' behaviour, especially by recognizing their potential feelings and connecting them to the Giants' behaviour (i.e., the animals are afraid and sad because the Giants are greedy and reckless). They also compare the written descriptions to the illustrations, for example, those depicting the animals hiding in the dark part of the forest while the Giants ignore them, or those portraying a grey city full of smoke. Next, the teacher encourages the learners' independent thinking by asking them what the potential continuation of the story could be. How can Greta help the animals? The learners then present their ideas to each other.

The reading activity follows, focusing on the second part of the story, from page 12 to page 23. The teacher reads it with the learners and they compare Greta's ideas with their previously discussed ideas. The teacher invites the students to identify and describe the issue at heart of the story, which is connected to the Giants' behaviour (possible answers: *destruction of the animal and human habitat, cutting down the forests, etc.*). The teacher connects these issues to current (preferably local) issues related to the climate crisis and how the Giants' behaviour reflects human behaviour in our everyday lives. After explaining the main problems and terms (e.g., *deforestation*), the teacher moves on to the possible solutions. They first emphasize the importance of individual contributions to solving this problem and then invite their learners to think about the following values: persistence, ingenuity and resourcefulness. The teacher explains the meaning of these words and the learners connect them to Greta and her actions, further consolidating their knowledge and developing a sense of empowerment.

The third part of the task focuses on the importance of group work and community, showing the learners that individual action can be more impactful with the help of others. The teacher introduces this idea by asking the learners to identify when in the story the Giants notice Greta (possible answer: *they notice her only after a group of animals and other people join her*). The teacher points out the importance of community on the one hand and the interconnectedness of humans, animals and plants on the other, best illustrated by Greta's confrontation with the Giants and her angry assertion that "your [i.e., the Giants'] greedy behaviour is spoiling our home" (Tucker, 2019, p. 21).

The learners discuss how Greta uses the pronoun *our* to refer to the homes and forests of humans and animals, emphasizing the power of community and the importance of plants and animals in our lives. The final part of the task focuses on the last part of the story. The following questions can help lead the discussion: How do the Giants react and feel after Greta and others point out their behaviour? (*They are embarrassed and sad. They feel terrible.*); How do the Giants improve their behaviour? (*They apologize and promise to try harder, they become less greedy, they slow down, etc.*). What are the consequences of the Giants' changed behaviour? What is the forest like now? (*The forest becomes more beautiful and colourful. The illustrations show humans, the Giants, animals and plants coexisting, playing, enjoying each other's company. The grey city full of smoke is replaced by a colourful city full of trees and grass, etc.*)

To make the story even more personal, the teacher finally asks the learners how they respond when they make a mistake and whether they also believe that working together and taking care of each other can “save the world”. To conclude the task, the teacher uses the final pages of the picturebook, which include information about Greta Thunberg's real story and her words: “No one is too small to make a difference” (Tucker, 2019, p. 31), to amplify the importance of individual work. Additionally, the teacher reads the steps on page 32, explaining how anyone can help Greta and contribute to a better world and how they can transfer this knowledge to their families.

3.3 Third Example: Non-Fiction for Older Learners (aged 13 to 17)

In the example tasks for older learners presented here, we employ two newspaper articles, one from *The Guardian* newspaper and the other from the *Daily Mail*, both U.K. publications. The articles were carefully selected to present the same news story from different political and social perspectives. *The Guardian* is viewed as a left-leaning publication, while the *Daily Mail* is centre to right on the political spectrum. In line with the theme of the eco-crisis, the texts report on the sentencing of climate change activists from the group Just Stop Oil who were charged and subsequently sentenced for criminal damage after throwing tomato soup at Van Gogh's *Sunflowers*. In selecting these articles, the assumption on our part was that the attitudes toward the eco protestors would reflect wider views on the climate crisis (which, after careful reading of the texts, we felt able to confirm).

In the first step of the task, the learners first “warm up” by discussing various sets of terms, which are closely related in terms of meaning (for example, *refugee/migrant/asylum seeker*) but may be used in different contexts to reflect the ideological position of the author. In this way, learners are guided to consider the “same-different” framing of the information they receive. The second step of the activity asks the learners to think about the headlines of the two stories: *Just Stop Oil activists throw soup at Van Gogh’s Sunflowers after fellow protesters jailed* (Gayle, 2024) is from *The Guardian*, while *Just Stop Oil eco-zealots risked causing 'serious damage' to £72.5million Van Gogh Sunflowers masterpiece with Heinz tomato soup attack, court hears* (Lodge, 2024) is from the *Daily Mail*.

They are asked to try to determine what kind of stance, if any, the newspapers have adopted in regard to the members of Just Stop Oil (which they may deduce by the use of the more neutral “activists” as opposed to the negative “eco-zealots”). By doing so, they are reminded that media stories may convey a “persuasive” message.

In order to analyse more fully what this message may be and how it is conveyed, the third step in our activities moves towards reading. The first reading of the texts asks the learners to match the headline with the story. The second reading of the text moves toward a more detailed examination of the content. In line with the frameworks of CDA and framing analysis, we provide the learners with the following guidelines, as specified by Byram et al. (2002) in intercultural work. Our learners are asked to consider the following discourse structures in the text and any others that they may find significant: sources, perspectives, arguments; vocabulary, connotations, names; implications and presuppositions; extrapolation of statistics; active and passive constructions; rhetorical expressions (metaphors and similes); us versus them (2002, p. 27).

What they are also asked to consider in relation to the text is how the information contained in it is “framed” and how this may differ between the two texts. In order to do this, we follow the work of Entman (1993), who describes framing as “salience” and “selection”. We guide learners to consider which information is included in a text (selected) and how that information has been presented to us (salience) in order to convey a particular definition and interpretation of an issue, a possible solution to it and a moral stance we may take in regard to it. According to Entman, frames, then, define problems—determine what a causal agent is doing with what costs and benefits, usually measured in terms of common cultural values;

diagnose causes—identify the forces creating the problem; make moral judgments—evaluate causal agents and their effects; and suggest remedies—offer and justify treatments for the problems and predict their likely effects (1993, p. 52).

In the *Daily Mail* article (James, 2024), for example, personal details of the activists are prioritised over details of the legal case and the verdict itself, indicating the process of information selection. The activists are described with terms such as “vegan” and “privately-educated”, while one of the activists is described as growing up in a “£2.85 million Chelsea townhouse” (para. 10). The article’s title asks, “Is this Britain’s most annoying activist?” (James, 2024) and elsewhere it is claimed that one of the activists “boasted” about not having to support herself financially, thereby giving her more time to protest. What learners have observed about this article is that the language mechanisms work to create a profile of the protestors as “spoiled” (as described by one student), who are perhaps out of touch with reality due to their affluence— or perhaps with the reality of the readership of this particular publication. The value-loaded terms such as “annoying” and “boasted” demonstrate a clear negative stance towards the activists, indicative of the negative moral framing embedded in the reporting.

The Guardian story (Gayle, 2024), by contrast, is seen to be more neutral in some ways (or perhaps without the immediate value-laden lexis of its *Daily Mail* counterpart). There is none of the personal detail given in the other article present here— only the ages and names of the defendants is provided. Students have observed that priority is given to details of the trial, with a focus on the judge’s rationale for the sentencing. Connected to this is the use of legal— neutral lexis— such as “Section 63 of the sentencing code requires me” (para. 18) and “only custodial sentences are appropriate” (para. 18) featuring in the text. Quotations also feature heavily, in a sense allowing the main actors to speak for themselves. Neutral reporting verbs are used to introduce the quotations, such as “say” and “told”, in contrast to “boast” from the *Daily Mail*. What *The Guardian* also includes, which may indicate a more sympathetic tone towards the protestors, is one of the activists’ pleas for mitigation, in a sense a defence of their actions. This plea places their protest in a historical context and in the context of what we could perhaps term as a “necessary evil,” i.e., that protests like this must be carried out to prevent a “catastrophic future” from becoming a reality. What the students have observed in regard to this article is framing in terms of diagnosing the causes of their actions in two senses. The activists

are responsible for the attack on the painting; however, there is a question as to who is responsible for the wider context – the eco-crisis – in which this protest took place.

The follow-up and last stage of these tasks is to discuss the actions of the protestors and whether or not learners feel that this protest could be justified. This and similar tasks based on discourse analysis and framing in particular are beneficial in guiding our learners to decode the messages that are conveyed to us through the media on significant topics.

3.4 Fourth Example: Non-Fiction for Older Learners (Aged 17+)

Another set of tasks for older learners (senior high school to college students) may be taken from the book *On Time and Water* (2019/2021) by an Icelandic author, Andri Snaer Magnason. Magnason is not only a writer but also a documentary filmmaker, concerned with how we perceive geological changes in terms of time. He claims that geological time is beginning to move at the speed of human time (Magnason, 2019/2021) and this is an issue that can be prioritised in any curriculum in any part of the world, as no matter where we are, we are all experiencing weather extremes that already significantly impact on us and our families. These are no longer simply just ‘empty threats’ or ‘predictions for the distant future,’ but rather natural phenomena that are already exhibiting their destructive force, thus causing a great deal of concern. How we experience and communicate these concerns on either the individual or collective level is something that should be acquired in order to be able to express ourselves in a critical yet polite and acceptable manner. Environmental activists choose their own ways of alerting the public, from the Just Stop Oil activists, who seem to have taken art as a ‘hostage’, as a means of being heard, to Magnason, for example, who addresses the public on this issue by way of writing poetry, children’s books, science fiction and non-fiction. The above-mentioned title falls into the non-fiction category and is deeply personal to the author (Magnason, 2019/2021). This approach of “personalizing” the future, bringing it closer to the readers by making them understand that we are the generations that are already starting to feel the grave consequences of the climate crisis in our lifetimes – as opposed to something that concerns neither us nor our children and grand-children – is an approach that may also have a deep impact on the readers, or – in our case – our learners.

The goals (or aims) of working with this particular text are manyfold: learners become aware of the importance of water and maintaining the purity of drinking water for the existence of life on Earth; they provide solutions for maintaining the purity of water, which is important not only for us but especially for future generations; they become aware of the importance of their habits and lifestyle in relation to saving water; they become familiar with the natural rhythm, the water cycle and the existence of ecosystems; they become aware of the importance of water for the existence of humanity, the development of agriculture, trade, the emergence of civilizations and cultures throughout the history of the Earth.

From the goals listed above, there are clear connections/correlations with other school subjects that can be drawn, such as the natural sciences, especially biology, geography and chemistry as well as history, arts and crafts and many others (as will be illustrated later).

As this is a longer text to read, the learners may be asked to read the book at home some time prior to covering the topic in class, which is to encourage targeted reading skills practice. As a warmer, a brainstorming activity may be used. The learners suggest the main topics the author covers in the book: for example, the importance of water to humankind, its importance and use throughout history and its environmental importance. Thus, following Byram et al.'s (2002) framework, elements of communication (linguistic, sociolinguistic) and discourse competences are practiced.

In line with the CEFR (2001), which “in its latest conceptual version (last updated in the CEFR Companion Volume, 2018), replaced the traditional model of the four skills with the model of communicative language activities and strategies” (as cited in Majcenovič Kline & Koletnik, 2024, p. 26), the learners are then encouraged to discuss various water-related issues: their perceptions of the importance of water for all living beings; of accessibility of fresh water in developing countries; of how to keep water as a sustainable source, etc. They are further invited to provide their own personal experience (for example, a tourist/study visit to a foreign country, where there was no drinking tap water available, only bottled water; an event in a hospital, where there was a spread of a nosocomial infection due to the presence of bacteria in the water system; their experience of water shortages during a dry summer period; their experience of the severe floods in Slovenia in August of 2023, etc.). Therefore,

as per P. M. Ribeiro (2016), these very personal narratives evoke emotions and ideas in the learners, which may lead to the construction of new knowledge.

The next activity is detailed reading. The learners are divided into groups and read one chapter only, which encourages more focused reading and attention to detail. They later analyse the topic by means of writing down the key concepts, historical or scientific facts and findings, or impactful stories, mentioned in the chapter.

What follows is a presentation of the groups' findings to the rest of the class and a discussion on their relevance and importance. Since every learner has previously read the entire book, they are all able to take part in the discussion. This kind of activity requires a certain level of critical thinking: the ability to determine what is relevant and not; to provide an opinion on pros and cons; to express one's opinion in an acceptable manner and acknowledge various opinions even when in disagreement.

There are three interactive activities planned for the next task: activity one is where the learners create a visual presentation (mind maps, graphs, infographics) that illustrates the interconnectedness *time – water – humankind*, as presented in each of their designated chapters; activity two is where the learners are provided with one of the environmental issues mentioned in the book (e.g., water pollution, water shortages, or climate change) and are asked to suggest possible solutions to these problems. These may include, among others, slowing down harmful changes to the environment or even reversing these changes, which may then lead in the right direction towards saving and keeping our water clean.

Each group presents their suggestions, with a discussion on whether the proposed solutions are plausible or not. The activity may be made even more challenging by asking the learners to divide the suggested activities into those that can be realized on an individual level (small-scale interventions with a higher/lower impact) and those that require broader, state, national or international interventions (bigger-scale interventions that may have a higher/lower impact). The students can be further challenged by thinking in terms of whether these changes are immediate or might take a longer time to come into effect, thus having to prioritize what is more important: quick fixes with short-term effects, or more time-consuming solutions with long-term effects; what can be done soon and what can wait, etc.

Activity three is suggested as a homework assignment, in which the learners listen to the recording of the interview with Andri Magnason (Vaughan-Lee, 2019) and answer the following questions: a) Why is the author so consumed with the idea of time in this book? b) Which example is presented as an excellent illustration of environmental changes through time? c) How does the author describe the change in time-passing in the present? Why is geological time now passing as fast as human time? Why do people find it difficult to understand this concept? d) The author states that one of our major problems is that we are no longer concerned with the environmental changes happening around us, which can be seen from discourse, i.e., the language we are using or the manner in which we are describing the mentioned events. How do you understand the author's concern and his arguments? e) Do you agree with the author? If yes/no, explain why. f) Who does the author mention as a common enemy to humankind? g) Which examples does the author use to illustrate his belief that we are our own biggest enemies? h) Do you agree with the author? Explain why.

Upon returning to class, a discussion based on the individual learners' answers follows. One of the last activities may be writing an essay, in which each student reflects upon the book's influence on their perception of the relationship between humans and water through time.

All of the above-mentioned activities are concluded with a final discussion on the practical steps individuals can take to encourage water conservation and other environmental issues covered in the book. Thus, the learners' understanding of the relationship between humanity and water over time is assessed. By means of discussion, text analysis, interactive activities and reflection, the learners should develop a more complex and well-rounded awareness of environmental changes and their individual role in encouraging sustainability for water conservation for us and future generations.

The opportunities and options are endless. This can either be a long-term project executed as a module in its own right or within a larger framework of various school subjects, or perhaps even as a school/home project. Activities can be used to raise awareness of the topic before Earth Day, followed by a clean-up campaign within the community, or learners can also start, for example, a Green Club or something similar to a local environmental movement. Cross-curricular links can also be made

to other subjects, such as carrying out a water cleanliness analysis (biology, chemistry).

3.5 Fifth Example: Non-Fiction for Younger Learners (Aged 6–12)

Here we have found Časoris,³ an international award-winning online newspaper for children (as well as their parents) covering relevant and current topics in a child-friendly manner, to be a particularly helpful resource. The publication features wide-ranging topics from Slovenia and around the world. Several articles (in English)⁴ from the newspaper can be used, for example: *Ecological packaging and the plastic flooding our planet* (February 2, 2024); *How can we save the northern white rhinos?* (April 9, 2024); *What is greenwashing and why will it be a crime under the new law?* (April 22, 2024); *Bees are extremely important for our survival* (May 21, 2024). In Slovene,⁵ there are also a number of appropriate environmental titles, for example: *Kaj je zaznamovalo Slovenijo v preteklem letu?* (*What marked Slovenia in the past year?*) (January 2, 2025); *Zakaj nošenje živalskih kož ni moda?* (*Why is wearing animal fur not fashionable?*) (February 21, 2025).

These are only some suggestions for the classroom and the following activity is based on two articles, both in Slovene. The first one is *Želim si samo, da se takšne poplave ne bi nikoli ponovile* (*I just wish floods like this would never happen again*) (Cetina) from October 3, 2024 and *Ob poplavni tragediji veliko srčnosti in toplih besed* (*Lots of heartfelt deeds and warm words in the wake of the flood tragedy*) (Hanžič) from October 15, 2024.

The first article (Cetina, 2024) addresses the floods that devastated Slovenia in August 2023 and the second (Hanžič, 2024) the floods in Bosnia and Herzegovina in October 2024. These texts were chosen because, first, they address environmental catastrophes that happened in our country and our vicinity, rather than some distant part of the world and, also, they approach the issue from a personal and emotional perspective rather than purely technically and scientifically. The human element is paramount. Those affected are actively involved individuals rather than distant observers and their individual narratives or stories are featured, serving to emphasise the impact of changes on a personal level and act as an inspiration by highlighting the innovative solutions employed during this crisis.

³ <https://casoris.si/>

⁴ <https://casoris.si/english/page/4/>

⁵ <https://casoris.si/novice/>

In terms of discourse, it is important that the topics are covered in an appropriate style (both in general and in this particular newspaper), without too much emphasis on technical jargon, abstract notions, or foreign words. The text is further accompanied by visuals (i.e., photos, videos), where familiarity with one's own country and people renders the event more impactful.

During the warm-up stage in the classroom, learners can be asked about their experience of the floods, for example, what they know about what happened and how they felt (still feel) about the recent event. Next, the first article (*Želim si samo, da se takšne poplave ne bi nikoli ponovile* (Cetina, 2024)) is projected on the screen and read out loud, with learners taking turns. They also watch the two *YouTube* videos and describe in their own words what they saw and how they felt about it while watching, and the teacher takes notes of their comments for further use. The teacher here points out that the issue is presented in the form of an interview, where both the interviewer and interviewees are the learners' peers, which makes it easier for the learners to relate. At this point, the class is divided into groups and assigned their tasks, answering questions based on the interview. Group 1 discusses questions related to feelings during the floods; Group 2 discusses decisions related to living in a flood area; Group 3 discusses the impact of losing possessions. The groups then report and discuss their findings. The teacher now writes down the comments provided after watching the two *YouTube* videos and these are compared with the suggestions made during group work.

The second article, *Ob poplavni tragediji veliko srčnosti in toplih besed* (*Lots of heartfelt deeds and warm words in the wake of the flood tragedy*) (Hanžič, 2024), also emphasises the feelings of those most affected in the natural catastrophe, again evoking feelings of empathy in the young readers. One of the first journalists on the site was a Slovene, Boštjan Anžin, who visited the locals and reported mostly on the help that was immediately sent to Bosnia from around the world. One of the activities that may follow the ones mentioned above is a written task, based on the following quote from Eric Sorensen, an American congressman and meteorologist: "It is not about polar bears. It is not about rising sea levels. It is about what is happening at our doorsteps" (as cited in Hanžič, 2024, para. 15).⁶ Learners can then write several types of essays, either narrative, descriptive, persuasive or argumentative, depending on

⁶ Translation: author's own (Ne gre za polarne medvede. Ne gre za dvig morske gladine. Gre za to, kar se dogaja pred okni ljudi.)

the teacher's decision. All of the above can be followed up by brainstorming the possible causes of such natural catastrophes, creating a mind map or illustrations of suggestions on what can be done to prevent such events from happening again, discussing what can be done on an individual or wider level, or making a video to reflect on their class work.

4 Conclusion

The main goals of working with the selected texts align with those of the ZELLEN.KOM project,⁷ which is the cornerstone behind all of the classroom activities described here. The module tasks perform a number of valuable core functions: personifying the values of sustainability, embracing complexity in sustainability, imagining sustainable futures and working for/towards sustainability. In conclusion, the ZELLEN.KOM project module *Learning for Sustainability Through Book and Film*, which is the main reference for this article, focuses on raising awareness about sustainability and sustainable communication by transferring appropriate knowledge and skills to younger generations. This is how learners build knowledge of practices and trends in sustainable lifestyles, including how we can implement ecologically aware practices on an individual level, in families and households, and on a wider, collective level in schools and communities. What is also targeted through these activities is enhancing knowledge of practices on safeguarding our natural and cultural world and enhancing respect towards them. Learners should thus become familiar with communicating the sustainable values of environmental and nature protection and promoting a green lifestyle through critical reading, speaking, writing and listening strategies. It is hoped that the tasks and activities outlined here, focusing on messages around the climate issue in fiction and non-fiction, for both younger and older learners, will go some way to meeting the aims outlined by the ZELLEN.KOM module and provide an outline for other teachers and scholars who wish to address similar issues in their own classrooms.

References

- Abasi, M., & Soori, A. (2014). Is Storytelling Effective in Improving the English Vocabulary Learning among Iranian Children in Kindergartens? *International Journal of Education and Literacy Studies*, 2(3), 7–11. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.2n.3p.7>
- Abrams, M. H. (1993). *A Glossary of Literary Terms* (6th ed.). Harcourt Brace College Publishers.

⁷ <https://zelen.kom.ff.um.si/>

- Bitenc, R. A. (2017). *Dementia Narratives in Contemporary Literature, Life Writing, and Film* [Doctoral dissertation, Durham University]. Durham E-Thesis Online.
- Byram, M., Gribkova, B., & Starkey, H. (2002). *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching: A Practical Introduction for Teachers*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/16802fc1c3>
- Carrington, D. (2019, May 17). Why the Guardian is changing the language it uses about the environment. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/environment/2019/may/17/why-the-guardian-is-changing-the-language-it-uses-about-the-environment>
- Chaaroui, L. (2023, August 26). Young People are Worried about Climate Change, and Rightfully So. *Harvard Political Review*. <https://harvardpolitics.com/youth-climate-worries/>
- CEFR - Svet Evrope. (2001). *Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje* (I. Kovačič, Trans.). Ministrstvo RS za šolstvo in šport. <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/SEJO-komplet-za-splet.pdf>
- CEFR. (n. d.). *Mediation*. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/mediation>
- Cetina, E. (2024, October 3). Želim si samo, da se takšne poplave ne bi nikoli ponovile. *Časoris*. <https://casoris.si/sola-se-predstavi/zelim-si-samo-da-se-taksne-poplave-nikoli-ne-ponovijo/>
- Chong, D., & Druckman, J. N. (2007). Framing Theory. *Annual Review of Political Science*, 10, 103–126. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.10.072805.103054>
- Cruz, F. M. F., & Snider, S. L. (2009). Storying with Technology: An Approach to Connect Children and Adults Using the New Technology and Media Landscape. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 10(4), 378–388. <https://doi.org/10.2304/ciec.2009.10.4.378>
- Časoris. (n.d.). *Časoris*. <https://casoris.si/>
- D'Angelo, P. (2017). Framing: Media Frames. In P. Roessler, C. A. Hoffner & L. van Zoonen (Eds.), *The International Encyclopedia of Media Effects* (pp. 1–10). John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781118783764.wbieme0048>
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Eurydice. (2022, August). *The Education System in the Republic of Slovenia 2021/2022*. Ministry of Education, Science and Sport of the Republic of Slovenia. <https://eurydice.sio.si/publikacije/The-Education-System-in-the-Republic-of-Slovenia-2021-22.pdf>
- Gayle, D. (2024, September 27). Just Stop Oil activists throw soup at Van Gogh's Sunflowers after fellow protesters jailed. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/environment/2024/sep/27/just-stop-oil-activist-phoebe-plummer-jailed-throwing-soup-van-gogh-sunflowers>
- Hanžič, S. (2024, October 15). Ob poplavni tragediji veliko srčnosti in toplih besed. *Časoris*. <https://casoris.si/novice/ob-poplavni-tragediji-veliko-srcnosti-in-toplih-besed/>
- Hawthorn, J. (1997). *Studying the Novel: An Introduction* (3rd ed.). Arnold, a member of the Hodder Headline Group.
- Hibbin, R. (2016). The Psychosocial Benefits of Oral Storytelling in School: Developing Identity and Empathy through Narrative. *Pastoral Care in Education*, 34(4), 218–231. <https://doi.org/10.1080/02643944.2016.1225315>
- Hiver, P. (2018). Teachstrong: The Power of Teacher Resilience for Second Language Practitioners. In S. Mercer & A. Kostoulas (Eds.), *Language Teacher Psychology* (pp. 231–246). Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781783099467>
- Hood, S., Solomon, N., & Burns, A. (1996). *Focus on Reading*. NCELT.
- Ioannou-Georgiou, S., & Ramirez Verdugo, M. D. (2011). Stories as a Tool for Teaching and Learning in CLIL. In S. Ioannou-Georgiou & P. Pavlou (Eds.), *Guidelines for CLIL Implementation in Primary and Pre-primary Education*. PROCLIL.
- James, J. (2024, July 30). Is this Britain's most annoying activist? Privately-educated vegan Just Stop Oil poster girl, 22, who compares herself to Martin Luther King causes nuisance at Heathrow – days after being told she faces jail for Van Gogh soup stunt. *Mail Online*.
<https://www.dailymail.co.uk/news/article-13687593/Is-Britains-annoying-activist-Privately->

- educated-vegan-just-stop-oil-poster-girl-22-compares-Martin-Luther-King-causes-nuisance-Heathrow-days-told-faces-jail-Van-Gough-soup-stunt.html
- Johns-Putra, A. (2016). Climate Change in Literature and Literary Studies: From Cli-Fi, Climate Change Theater and Eco-poetry to Ecocriticism and Climate Change Criticism. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 7(2), 266–282. <http://dx.doi.org/10.1002/wcc.385>
- Jones, M. D. (2014). Communicating Climate Change: Are Stories Better than “Just the Facts”? *Policy Studies Journal*, 42(4), 644–673. <https://doi.org/10.1111/psj.12072>
- Lindgren Leavenworth, M., & Manni, A. (2020). Climate Fiction and Young Learners’ Thoughts—a Dialogue between Literature and Education. *Environmental Education Research*, 27(5), 727–742. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1856345>
- Lodge, M. (2024, July 22). Just Stop Oil eco-zealots risked causing ‘serious damage’ to £72.5million Van Gogh Sunflowers masterpiece with Heinz tomato soup attack, court hears. *Mail Online*. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-13660775/Just-Stop-Oil-Van-Gogh-Sunflowers-painting-court.html>
- Magnason, A. (2021). *On Time and Water* (L. Smith, Trans.). Open Letter. (Original work published 2019).
- Majcenovič Kline, B., & Koletnik, M. (2024). AI-Assisted Mediation in the Teaching of Languages for Specific Purposes – Case Studies in ESP for Future Healthcare Workers and Translators. *Scripta Manent*, 19(1), 25–48. <https://doi.org/10.4312/SM.19.1.25-48>
- Martínez Lirola, M. (2006). A Critical Analysis of the Image of Immigrants in Multimodal Texts. *Linguistics and the Human Sciences*, 2(3), 377–297. <https://doi.org/10.1558/lhs.v2i3.377>
- Masson-Delmotte, V., Zhai, P., Pirani, A., Connors, S. L., Péan, C., Berger, S., Caud, N., Chen, Y., Goldfarb, L., Gomis, M. I., Huang, M., Leitzell, K., Lonnoy, E., Matthews, J. B. R., Maycock, T. K., Waterfield, T., Yelekçi, O., Yu, R., & Zhou, B. (Eds.) (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis: Working Group I Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_FullReport.pdf
- Maureen, I. Y., van der Meij, H., & de Jong, T. (2021). Evaluating Storytelling Activities for Early Literacy Development. *International Journal of Early Years Education*, 30(4), 679–696. <https://doi-org.ezproxy.lib.ukm.si/10.1080/09669760.2021.1933917>
- Mercer, S., Hockly, N., Stobart, G., & Lorenzo, N. (2019). *Global Skills in ELT*. Oxford University Press.
- Monaco, A. (2025). *Water Stories in the Anthropocene: Anglophone Climate-Change Fiction*. Routledge.
- Moon, J., & Maeng, U. (2012, August 21–25). *A Comparison Study of the Effect of Reading Instruction Using Storytelling and Storysinging* [Paper presentation]. Proceedings of the 17th Conference of Pan-Pacific Association of Applied Linguistic, Wenjin Hotel, Beijing, China. https://www.paaljapan.org/conference2012/proc_PAAL2012/pdf/poster/P-14.pdf
- NASA. (n. d.) *The Effects of Climate Change*. <https://science.nasa.gov/climate-change/effects/>
- Orbit Books. (2018, July 3). *Kim Stanley Robinson on New York 2140* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=EQ3oKnZx088>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2018). *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/global-competence/Handbook-PISA-2018-Global-Competence.pdf>
- Platzer, K., & Mercer, S. (2022). Global Skills and ELT: Moving beyond 21st Century Skills. In J. Schumm Fauster & U. Fürstenberg (Eds.), *English Language Teaching in Austria: From Theory to the Classroom and Beyond* (pp. 169–184). Graz University Library Publishing. <https://doi.org/10.25364/978-3-903374-05-8.013>
- Plemenitaš, K., & Krajnc, Ž. (2019). Framed: A Study of Media Discourse. In B. Borstner, T. Onič & S. Zupan (Eds.), *Od jezika k̆ filozofiji in nazaj: Festschrift ob 75-letnici Dunje Jutronič* (pp. 13–30). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. <https://doi.org/10.18690/>
- Rasinski, K. A. (1989). The Effect of Question Wording on Public Support for Government Spending. *The Public Opinion Quarterly*, 53(3), 388–394. <https://doi.org/10.1086/269158>

- Ribeiro, S. P. M. (2016). Developing Intercultural Awareness Using Digital Storytelling. *Language and Intercultural Communication*, 16(1), 69–82. <https://doi-org.ezproxy.lib.ukm.si/10.1080/14708477.2015.1113752>
- Riessman, C. K. (2002). Narrative Analysis. In A. M. Huberman & M. B. Miles (Eds.), *The Qualitative Researcher's Companion* (pp. 1–6). Sage Publications.
- Robinson, K. S. (2017). *New York 2140* [Kindle edition]. Little, Brown Book Group.
- Salisbury, M., & Styles, M. (2012). *Children's Picturebooks: The Art of Visual Storytelling*. Laurence King Publishing.
- Sandelowski, M. (1991). Telling Stories: Narrative Approaches in Qualitative Research. *Journal of Nursing Scholarship*, 23(3), 161–166. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.1991.tb00662.x>
- Semetko, H., & Valkenburg, P. (2000). Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication*, 50(2), 93–109. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2000.tb02843.x>
- Shaw, E. (n. d.). frame analysis. In *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/frame-analysis>
- Tucker, Z. (2019). *Greta and the Giants*. Frances Lincoln Children's Books.
- UNESCO. (n. d.). *Global Citizenship and Peace Education: The Recommendation on Education for Peace and Human Rights, International Understanding, Cooperation, Fundamental Freedoms, Global Citizenship and Sustainable Development*. <https://www.unesco.org/en/global-citizenship-peace-education/recommendation>
- United Nations Children's Fund. (n.d.) *Comprehensive Life Skills Framework: Rights Based and Life Cycle Approach to Building Skills for Empowerment*. United Nations Children's Fund: India Country Office. <https://www.unicef.org/india/media/2571/file/Comprehensive-lifeskills-framework.pdf>
- Vaughan-Lee, E. (2019, December 10). On Time and Water: An Interview with Andi Snær Magnason. *Emergence Magazine*. <https://emergencemagazine.org/conversation/on-time-and-water/>
- Webster, L., & Mertova, P. (2007). *Using Narrative Inquiry as a Research Method: An Introduction to Using Critical Event Narrative Analysis in Research on Learning and Teaching*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203946268>
- White, M., & Murray, S. (2015). *Evidence-Based Approaches in Positive Education: Implementing a Strategic Framework for Well-being in Schools*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-017-9667-5>

OD ČUTNE IZKUŠNJE DO JAVNEGA SPOROČILA: VZGOJA Z UMETNOSTJO KOT ORODJE KOMUNIKACIJE PODNEBNIH SPREMEMB/KRIZE

PETRA ŠTIRN JANOTA,^{1,2} JANEZ OSOJNIK,²
DAVID HAZEMALI,¹ TOMAŽ GRUŠOVNIK,³ DARJA ŠTIRN²

¹ Univerza v Mariboru, Pedagoška, Maribor, Slovenija
petra.stirn1@um.si, david.hazemali@um.si

² Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
petra.stirn1@um.si, janez.osojnik1@um.si, darja.stirn1@um.si

³ Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Koper, Slovenija
Tomaz.Grusovnik@pef.upr.si

»Poskrbeti za svet« in »poskrbeti za otroke, mladostnike«, ki vstopajo v svet, danes povezujemo s trajnostnostnim razvojem, ki vključuje tako skrb za ohranitev zdravega okolja kot skrb za take oblike bivanja, ki vsem prebivalcem sveta omogočajo dostojno, smisla in upanja polno življenje. Eden izmed načinov, kako razvijati okoljsko odgovornost in hkrati učinkovito komunicirati podnebno krizo, je vzgoja z umetnostjo. Umetniške prakse posameznike ne le senzibilizirajo, temveč jih spodbujajo, da svoje poglede, občutja in etične presoje prevedejo v javno sporočilo – vizualno, zvočno ali performativno – ter tako komunicirajo s skupnostjo. Prispevek najprej oriše konceptualna izhodišča, ki podpirajo ta komunikacijski model vzgoje z umetnostjo, nato pa prek opisa primera predstavi didaktični pristop, razvit in izveden na treh šolah v interdisciplinarnem okolju. Pokažemo, kako vzgoja z umetnostjo deluje kot most med osebnim doživljanjem in kolektivnim delovanjem ter krepi glas mladih v javni razpravi o podnebni krizi.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.16](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.16)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
vzgoja preko umetnosti,
komuniciranje
trajnostnosti,
subjektifikacija,
dialog,
aktivizem

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.16](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.16)

ISBN
978-961-299-008-4

FROM SENSORY EXPERIENCE TO PUBLIC MESSAGE: EDUCATION THROUGH THE ARTS AS A TOOL FOR COMMUNICATING THE CLIMATE CHANGE

PETRA ŠTIRN JANOTA,^{1,2} JANEZ OSOJNIK,²
DAVID HAZEMALI,¹ TOMAŽ GRUŠOVNIK,³ DARJA ŠTIRN²

¹ University of Maribor, Faculty of Education, Maribor, Slovenia
petra.stirn1@um.si, david.hazemali@um.si

² University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
petra.stirn1@um.si, janez.osojnik1@um.si, darja.stirn1@um.si

³ University of Primorska, Faculty of Education, Koper, Slovenia
Tomaz.Grusovnik@pef.upr.si

Keywords:

education through art,
sustainability
communication,
subjectification,
dialogue,
activism

Today we associate “caring for the world” and “caring for the children and young people” who come into the world with sustainable development, which involves both maintaining a healthy environment and ensuring ways of life that allow all the world's inhabitants to live with dignity, meaning and hope. One of the ways in which we can develop environmental responsibility and promote sensitivity to the world is through art education, which aims to deepen the artistic experience. As an educational tool, art encourages individuals to discover different worldviews, reflect on the subject, reflect on their role in the world, communicate while making personal hardships easier to cope with, as well as arouse a desire for an engaged social response. In this paper we present the theories underpinning the education through the arts model. We will then present a case study of a didactic model of education through the arts that we have implemented in three schools and that incorporates an interdisciplinary approach. We show how we can use the artworks created to communicate with the wider public to express and convey our concerns and our response.



1 Uvod

V času, ko se izzivi sodobnega sveta vedno bolj prepletajo z okoljskimi, družbenimi in etičnimi vprašanji, postaja razmislek o vlogi vzgoje pri oblikovanju aktivnih in odgovornih posameznikov vse bolj ključen. Slovenska šola, kot opozarja Zdenko Medveš, je po demokratičnih spremembah podlegla racionalističnemu načelu *techné*, pri tem pa zapostavila pomen *poiesis* – ustvarjalnega in čutnega doživljanja sveta (Kuralt, 2021). Posledično učenci znanje pogosto dojemajo kot orodje za reševanje nalog, ne pa kot sredstvo za razumevanje, interpretacijo in transformacijo stvarnosti. Manjka jim prvoosebna izkušnja – utelešeno doživetje učenja, ki se poraja v neposrednem stiku s svetom in se razkriva skozi umetniško izražanje, naracijo ter izkustveno raziskovanje.

Podnebna kriza je danes osrednje presečišče okoljskih, družbenih in etičnih napetosti. Čeprav znanstvena poročila (npr. IPCC) ne dopuščajo dvoma o nujnosti ukrepanja, med podatki in javnim delovanjem zeva komunikacijski prepad: informacije ostajajo abstraktne, oddaljene od vsakdanjega občutja in politične volje. Vloga vzgoje se zato iz klasičnega prenosa znanja premika k vprašanju, kako mlade opremiti z izkušnjami, orodji in jim dati glas, da bodo to krizo čim bolj izpostavljali kot javno zgodbo in skupno akcijo.

Teoretski okvirji sodobne pedagogike (Arendt, 2006; Biesta, 2017; Kroflič, 2022) poudarjajo pomen vzgoje, ki temelji na etični odgovornosti, odnosnosti, komunikaciji in participaciji v skupnem svetu. Takšna vzgoja ne zasleduje zgolj prenosa znanja, temveč odpira prostor za osebno angažiranost, za razvijanje občutljivosti do drugega in do sveta ter za oblikovanje vrednot, ki so temelj pravične, solidarne in trajnostne družbe. V tem kontekstu umetnost pridobiva status pedagoškega medija, ki omogoča poglobljeno doživljanje, imaginacijo in transformacijo izkustev. Umetniška izkušnja spodbuja kritično refleksijo, etično presojanje in ustvarjanje alternativnih vizij prihodnosti – kar je ključnega pomena pri oblikovanju ekološko zavestnih in socialno odgovornih državljanov.

Umetnost tako ni zgolj estetski dodatek izobraževanju, temveč pedagoško in komunikacijsko orodje, ki omogoča vstop v kompleksnost podnebne krize na način, ki je celosten, čuten in etično angažiran. Prek ustvarjalnih procesov lahko senzibiliziramo ter aktiviramo posameznike, da prevedejo znanstvene podatke v

javno zgodbo in sodelujejo pri trajnostnosti prenovi skupnosti – kot poudarja Biesta (2017), se v takem učenju ne učimo le *o* svetu, temveč *z* njim in *za* svet.

Prispevek zato obravnava model vzgoje z umetnostjo kot pot k razvoju osebne, etične in okoljske zavzetosti, kjer prvoosebna izkušnja ni cilj sama po sebi, temveč izhodišče za oblikovanje javnega sporočila, smiselno učenje, komuniciranje in solidarnostno delovanje. V tem okviru umetnost deluje kot transformativni komunikacijski medij: odpira prostor poglobljene refleksije, izražanja notranjih doživljajev in oblikovanja etične občutljivosti, hkrati pa gradi most med znanstvenim diskurzom in k javnim akcijam, ki so usmerjene za trajnostnostno delovanje.

Prispevek predstavi model vzgoje z umetnostjo kot pot do javne, čustveno resonantne komunikacije podnebnih sprememb skozi naslednje cilje:

1. Preko prvoosebne izkušnje prebuditi zanimanje za podnebno krizo in trajnostnosti razvoj.
2. Spodbujati kritično opazovanje, presojanje, komuniciranje in javno participacijo, da učenci postanejo glasni sogovorniki v družbi.
3. Poudariti, da trajnostnost zahteva preobrat medosebnih, družbenih in okoljskih odnosov na temelju spoštljivosti, soodvisnosti in skrbi.
4. Omogočiti komuniciranje in izražanje doživetega skozi umetniške jezike (film, mural, strip, performans) ter razviti sporočila, ki zmanjšajo psihološko distanco do krize.
5. Predstaviti umetnost kot prostor soočanja z osebnimi stiskami in hkrati kot most do kolektivnega delovanja.
6. Povezati zgodovinske prelomnice družbenih sprememb s sodobnimi točkami podnebne (ne)pravičnosti ter spodbuditi vizijo dostojnega, ekološko vzdržnega in socialno pravičnega sveta.

2 Komuniciranje podnebne krize

Podnebna znanost je postala ena najboljše dokumentiranih področij sodobne akademije, vendar krivulja političnega in družbenega ukrepanja v korist podnebnih sprememb ostaja presenetljivo ploska. Ta paradoks, ki ga Susanne Moser poimenuje »kognitivno-afektivni prepad«, kaže, da količina informacij sama ne sproži dejanj, če se ne ujmeta še občutek pomena in možnost vpliva (Moser, 2016). Empirične

raziskave psihološke distance podnebnih tveganj potrjujejo, da ljudje, ki posledice zaznavajo kot prostorsko ali časovno oddaljene, izražajo nižjo stopnjo skrbi in manjšo pripravljenost za ukrepanje, pa čeprav razumejo osnovna dejstva (Spence, Poortinga & Pidgeon, 2012). Učinkovita komunikacija mora zato ustvariti most med abstraktnimi podatki in vsakdanjo izkušnjo – most, ki ga gradijo čustva, vrednote in občutek kolektivne moči.

Eden najtrdnjših tramov tega mostu so zgodbe. Narativna struktura s prepoznavnim konfliktom in z razrešitvijo poslušalca »transportira« v svet protagonistov, začasno zadrži skepticizem in olajša pomnjenje informacij. Pripovedovanje zgodb omogoča vznik narativne vednosti, ta pa vključuje zmožnost oblikovanja in pripovedovanja, preko katerega mislimo in ubesedujemo svoje življenje s spomini na preteklost, pogledom na sedanost in vizijo prihodnosti, predelujemo tesnobne, lahko tudi travmatične izkušnje, razvijamo spodobnost kontekstualno občutljivega praktičnega presojanja (*phronesis*). Narativna vednost podpira občutljivo vživetje v perspektivo drugih udeležencev neke situacije, omogoča kritično vstopanje v družbeno realnost (Štirn Janota, Štirn 2022).

Ko so podnebna sporočila vtkana v pripoved kmeta, ki zaradi suše izgubi pridelek, ali zdravnice, ki po poplavih zdravi okužbe, abstraktni grafi zaživijo v človeških obrazih. Vizualne podobe delujejo podobno močno, a potrebujejo kulturno in krajevno sidrišče. Klasična ikona polarnega medveda na taljenem ledu je spektakularna, hkrati pa ohranja krizo na varni razdalji; fotografija poplavljenе domače ulice ali suhega vinograda ima dokazano večjo moč, da prebije psihološko distanco in spodbudi osebno relevantnost (O'Neill & Nicholson-Cole, 2009; O'Neill, 2017).

Tudi najbolj ganljivi narativi pa lahko zaidejo na dve skrajnosti: bodisi vzbujajo pretiran strah bodisi ponujajo naivno tolažbo. Okvirjanje sporočil – način, kako združimo podatke o tveganjih z zametki za reševanje podnebne krize – je zato ključno. Metaanalize učinkovitosti »fear appeals« kažejo, da zastrašujoča vsebina mobilizira le, če jo spremljata občutek nadzora in jasen poziv k dejanju; brez tega izzove bežanje ali zanikanje (Tannenbaum et al., 2015). Pozitivni okvirji upanja so po drugi strani najuspešnejši, kadar realno prikažejo napredek, ki je že dosežen, in vabijo k skupnemu naporu – na primer skozi teme pravične energetske preobrazbe in skrbi za prihodnje generacije.

Toda ljudje ne ukrepamo le kot posamezniki, temveč predvsem kot člani skupin. Socialna identiteta določa, katerim virom zaupamo, kako interpretiramo podatke in ali verjamemo, da »mi« sploh lahko kaj spremenimo. Model SIMPEA (Social Identity Model of Pro-Environmental Action) opozarja, da občutek kolektivne učinkovitosti in skupinske norme napovedujeta obseg realnega vedenjskega odziva precej bolje kot zgolj osebni strah ali upanje (Fritsche et al., 2018). V digitalni dobi se te skupinske dinamike razširjajo po spletnih platformah: TikTok izzivi-i, memi in kratki videi lahko zasebno skrb v nekaj urah preoblikujejo v viralno kolektivno gesto, ki preseže meje učilnic.

Soočena s temi ugotovitvami je vzgoja postavljena pred nalogo, da znanstvene vsebine ne le predstavi, temveč jih pretvori v kulturno in emocionalno gibalno. Najnovejša UNESCO-va pobuda *Greening Education Partnership* izrecno poudarja, da morajo šole razvijati sposobnost komuniciranja in pripovedovanja lokalnih podnebnih zgodb, rabo vizualnih medijev in kritično medijsko pismenost, če želijo pri mladih vzpostaviti kontinuum od znanja do dejanj (UNESCO, 2013). Praksa vzgoje z umetnostjo ponuja rodovitna orodja: učenci skozi kolektivno ustvarjanje filma, murala ali podkasta ne samo osvajajo podatke, ampak jih sproti prevajajo v čutno izkušnjo, preizkušajo različna čustvena in vrednotne okvirje ter javno komunicirajo in nastopajo kot glasniki spremembe. Ko svoje gradivo testirajo z vrstniki in lokalnimi skupnostmi, hkrati preizkušajo, katera sporočila vzbujajo empatijo in katera odpor, ter se učijo prilagajati retoriko realnim odzivom – natanko tisti proces, ki zapira kognitivno-afektivni prepad. Avtorji (Kearney idr., 2024), med katerimi so številni znani teoretiki vzgoje, umetniki in filozofi, so v nedavno izdani monografiji *Hostig Earth – Facing the Climate Emergency* zapisali, da je eden največjih izzivov sodobnega sveta, kako vzgojiti generacije, ki ne bodo le uspešne, ampak predvsem sočutne, odgovorne in povezane z Zemljo. Pri tem ponudijo vzgojo z umetnostjo kot tisto, ki otroka/mladostnika nagovarja, z njim komunicira na način, da se ne nauči le »vsebine«, temveč vstopi v živo izkušnjo bivanja. V tem smislu, kot napišejo, umetnost kot vzgojna pot postane akt *gostoljubja*: odpremo prostor za izkustvo, ki nas presega, in hkrati poglobi njegovo doživljanje sveta. (Yates v Kearney idr., 2024). Na ta način umetnost oblikuje človeka, ki zna čutiti svet – in samo tak človek lahko svet tudi varuje. Podobno razmišljanje o vzgoji za svet izpostavlja filozofinja Hannah Arendt, ki v svoji knjigi *Med preteklostjo in prihodnostjo. Šest vaj v političnem mišljenju* (2006) vzgojo opisuje kot ključno točko, kjer se odločamo

o ljubezni do sveta in otrok, kar je nujno za preprečevanje ekološke krize in ohranjanje dostojanstva življenja.

V nadaljevanju razvijamo tri konceptualne stebre, ki povezujejo etiko trajnosti s prakso javnega komuniciranja in sporočanja, obravnavano v poglavju 2:

Prvi steber, 2.1 **Trajnostnost in ekopedagogika** kot odnosa izkušnja se navezuje na idejo planetarne pravičnosti in ekološke soodvisnosti: izhodiščna etična drža je, da je človeško blagostanje neločljivo prepleteno z blagostanjem celotne biosfere. Ekopedagoški pristop zato poudarja recipročno skrb – to, da vsak poseg v okolje terja odgovorno vračanje naravi – ter mladim ponuja vrednostni kompas, ki ga kasneje, v poglavju o komunikaciji, prevajamo v priljubljene narative in vizualne podobe.

Drugi steber, 2.2 **Subjektifikacija** kot način (so)bivanja v svetu, pojasni, kako učenec iz poslušalca postane govoreči akter. V dialogu z drugimi in s svetom si pridobi sposobnost, da spregovori v lastnem imenu, a hkrati prevzame odgovornost za skupno dobro. Tovrstna subjektifikacija je ključna za klimatsko komunikacijo, saj prav ona vzpostavi glasnika podnebne pravičnosti – posameznika, ki ne le razume krizo, ampak jo zna javno ubesediti in pozvati k dejanjem.

Tretji steber, 2.3 **Umetnost kot prvoosebna komunikacijska izkušnja**, izpostavi moč veččutnega, čustvenega in dialoškega srečanja z realnostjo. Umetniška praksa deluje kot prevajalnik: abstraktna znanstvena opozorila spremeni v otipljivo zgodbo, vizualni simbol ali skupnostni dogodek. Prav s tem zapira kognitivno-afektivni prepad, ki smo ga opisali v samostojnem poglavju o komuniciranju podnebne krize, ter služi kot most med znanjem in kolektivnim dejanjem.

2.1 Trajnostnost in ekopedagogika

Razmišljanje o trajnosti v današnjem času vse bolj presega razumevanje trajnosti kot »inženirskega koncepta« (Kroflič, 2023, 32), ki izpostavlja pomen razvoja zelenih tehnoloških rešitev z upoštevanjem ravnotežja med ekonomsko rastjo, družbenim napredkom in skrbjo za okolje. Poudarek je tudi na spodbujanju razvoja inovacij in vlaganj v nove tehnologije in poslovne modele na področjih zelenega in digitalnega prehoda (glej OECD, strateški dokumenti EU ...). Snovalci

tega koncepta so predvsem združbe in organizacije, ki v ospredje postavljajo gospodarski razvoj in sodelovanje, zagovarjajo pedagogiko opolnomočenja prihodnjih generacij prek prenosa obstoječega znanja o vzrokih degradacije okolja in tehnoloških možnostih za njegovo izboljšanje.

Trajnostnost se predvsem skozi glas nevladnih organizacij, umetnikov in znanstvenikov humanističnih, pa tudi naravoslovnih smeri, usmerja v pomen sobivanja, pravične razdelitve, omejevanje potrošniškega načina življenja in ekspanzivnega gospodarstva ter si prizadeva za razvijanje globoke povezanosti z naravnim svetom in sprejetje biosfere kot izobraževalnega prostora. Kot izpostavita Wolf and Lisa Wahpepah, predstavnika nevladne organizacije *Descendants of the Earth* (Potomci Zemlje) v intervjuju *Listening to the Earth* (Poslušati zemljo) (Kerney idr., 2024), trajnostnost pomeni živeti v medsebojni povezanosti z naravo, spoštovati naravni red in ravnati v skladu z načelom vzajemnosti. Vsak poseg v okolje ima posledice, zato je odgovornost človeka, da vrača naravi vsaj toliko, kolikor od nje jemlje. Ta »recipročnost življenja« se udejanja v vsakdanjih dejanjih. Tudi avtorji Unescove študije o strategiji prihodnosti vzgoje in izobraževanja *Reimagining our future together: New social contract for education* (2021) trajnostnost povezujejo s sodelovanjem in solidarnostjo: »Spodbujati mora intelektualne, socialne in moralne sposobnosti učencev za sodelovanje in preoblikovanje sveta z empatijo in sočutjem. Treba se je tudi odvaditi učenja predsodkov, predsodkov in razdvajanja« (Prav tam, str. 4).

Gre za »(trans)humanistični koncept trajnostnosti« (Kroflič, 2023, 32), ki trajnostnost in soočenje z okoljsko krizo ne razume le kot tehnološki ali politični koncept, temveč kot duhoven in etičen odnos do Zemlje kot žive entitete. Zagovorniki tega koncepta v ospredje postavijo upanje v trajnostnostno, pravično in solidarno prihodnost, pri čemer poudarjajo potrebo po premiku od učenja o svetu z namenom delovanja nanj k učenju sobivanja s svetom okoli nas. Kearney (2023) celo poziva k prehodu iz dobe antropocena, ki jo zaznamuje prevlada človeka nad naravo, v novo obdobje – simbiocena, kjer bi človeštvo sobivalo z drugimi vrstami v medsebojni odvisnosti.

Kaj to pojmovanje pomeni za področje vzgoje? Vzgoja za trajnostnostni razvoj zahteva prehod od tehnološko usmerjenega, kompetenčnega modela k avtopoetskemu pristopu, ki temelji na osebnih doživetjih in prvoosebni izkušnji. Spodbuja globlje zavedanje vrednosti sveta in pomen skrbi za okolje skozi osebno

izkušnjo in upanje, ki ga krepi lastno delovanje (Medveš, 2020; Kroflič 2023). Na podoben način kot avto-poetska pedagogika je občutljivost za svet kot naše domovanje mogoče razvijati z vzgojo z umetnostjo, ki je usmerjena na poglobljanje umetniškega doživetja. Umetnost kot pedagoško orodje otroke in mladostnike spodbuja k odkrivanju raznolikih pogledov na svet, k osmišljanju obravnavanih vsebin in premišljanju o svoji vlogi v svetu, hkrati pa jim omogoča komuniciranje v različnih medijih, ki jih jezik umetnosti ponuja, lažje soočanje z osebnimi stiskami, pa tudi vzbuja željo po angažiranem družbenem odzivu (Štirn Janota, Štirn, 2024).

Prav tako ekopedagogika, ki se je kot veja kritične pedagogike razvila v 90 letih 20. stoletja z namenom, da bi sledila ciljem, zapisanim v *Listini zemlje* (2000), daje etične temelje za nastajajočo globalno družbo in temelji na spoštovanju narave, univerzalnih človekovih pravicah, ekonomski pravičnosti in kulturi miru (Kahn 2008). Pomemben element ekopedagogike je razvijanje odgovornosti do okolja in zavedanja soodvisnosti kot izhodišča.

Eden vidnejših predstavnikov ekopedagogike, Richard Kahn (2010), daje velik pomen družbeno kritičnemu znanju in odnosni ravni ter komunikaciji, dialogu. Ekopedagogika naj se zavzema »za osvoboditev živali, narave in vseh zatiranih ljudi na zemlji« (Grigorov, Fleuri, 2012, 438). Temeljni koncepti ekopedagogike so za Khana trajnostnost (sanje, da bi živeli dobro), planetarnost (vsi smo med seboj povezani in soodvisni) in biofilija (strastna ljubezen do življenja in vsega živega) (Kahn, 2010).

Paulo Freire je kot predstavnik kritične pedagogike izpostavljal kritično znanje, odnosno raven in dialog ter vzgajanje posameznika za aktivno participacijo v družbi (Freire, 2000). Za udejanjanje idej modula, katerega cilj je angažiranje za (so)delovanje pri gradnji solidarne, zelene in trajnostnostno naravnane družbe, se naslanjamo na njegove ideje, ki poudarjajo problemsko-dialoško izobraževanje, kjer učenec in učitelj preko dialoga v odnosu skupaj iščeta resnico, soustvarjata znanje, ga nenehno problematizirata, aplicirata v konkretni situaciji. Pri tem Freire poudarja pomen kontekstualizacije, poglobljanje v probleme, ki so povezani z učenci in njihovim svetom, kar vodi v večjo motivacijo za iskanje rešitev (Prav tam).

2.2 Subjektifikacija

Subjektifikacija je koncept, ki ga v svojih teoretskih razmišljanjih o vzgoji in delovanju posameznika kot pomembnega izpostavijo Emanuel Levinas, Hannah Arendt, Jacques Ranciere in Gert Biesta. Vsem je skupno, da subjektifikacijo opredelijo kot proces vzpostavljanja posameznika kot subjekta. Pri tem je ključno, kako naslavljamo posameznike kot zmožne aktivnega in odnosno-odgovornega dejanja, koliko in kakšne izkušnje jim omogočamo pri vstopanju v svet, kako jim odpiramo prostor in jih postavljamo v dialoge z drugimi, s svetom, v katerih presprašujejo svoje (so)obstajanje, (so)bivanje, (so)delovanje (Kako so z drugimi?) in svoje odgovorno odzivanje ter (so)ustvarjanje sveta (Kako bivam v svetu in kako ga sooblikujem?). Na ta način se posamezniki ne dojemajo samo kot objekti dejanj drugih, temveč se oblikujejo kot subjekti, kot tisti, ko so odgovorni za svet. Biesta subjektifikacijo opredeli kot enega od treh temeljnih procesov vzgojno-izobraževalnega delovanja. Prvi je kvalifikacija oziroma pridobivanje znanja ter razvijanje veščin, vrednot in dispozicij za potrebe poklica, za katerega se pripravljamo. Drugi je socializacija kot način, kako postajamo del obstoječih tradicij, s tem da sprejmemo družbene norme in navade ter oblikujemo okolju primerne samopodobe oziroma identitete. Subjektifikacija pa je tista, ki v ospredje postavlja sodelovanje, komunikacijo, dialog in solidarnost ter si prizadeva preiti od preživetja k življenju s skrbjo za svoje in naše življenje z drugimi na tem planetu (Biesta, 2015).

Biesta tako zapiše: »Resnično vzgojno in izobraževalno delo šol ni otrokom in mladostnikom olajšati načine izražanja, temveč vključiti jih v dialog s svetom. Gre za to, da jih obrnemo proti svetu in v njih prebudimo željo biti v svetu, s svetom in ne le s samim seboj« (Biesta, 2022, 53–54). Če koncept subjektifikacije povežemo z vzgojo za trajnostnosti razvoj, je ključna točka, na kateri naj bi krepili odgovoren in solidaren odnos do sveta in bivanja v svetu, da posameznike (otroke in mlade) postavljamo v različne situacije, ki terjajo od njih prespraševanje in preseganje egocentričnih pozicij v svetu (Biesta, 2022). Pri tem jih, kot zapiše Hannah Arendt, »ne izženemo iz našega sveta in prepustimo samim sebi; da jim ne odvzamemo možnosti, da se lotijo nečesa novega, nečesa, česar nismo predvideli, pač pa jih vnaprej pripravimo za nalogo obnove skupnega sveta« (Arendt, 2006, 199).

Odgovor na vprašanje, kako uresničiti tovrstne cilje vzgoje in izobraževanja, je lahko vzgoja z umetnostjo kot prvoosebno izkušnjo, ki jo v svojem delu *Letting Art Teach* (2017) podpira tudi Gert Biesta.

2.3 Vzgoja z umetnostjo kot prvoosebna komunikacijska izkušnja

Po mnenju Bieste vstop v umetnost, bodisi kot gledalec bodisi kot ustvarjalec, vključuje komunikacijo in angažiran odnos, ki posameznika usmerja v svet ter ga podpira v procesu subjektifikacije (Biesta, 2019, 2022). Kljub temu pa zgolj eksterna ekspresija doživetij ali samoprezentacija, ki zadovoljuje posameznikove ali družbene potrebe, ne zadostuje. Umetniška vzgoja je namreč dialoška izkušnja, ki zahteva odziv drugih, kar omogoča slišnost različnih perspektiv in iskanje načinov delovanja ter angažiranja, ki presegajo egocentrične poglede.

Pomembno je zagotoviti čas in prostor ter oblikovati vsebine, ki posameznikom omogočajo srečanje z njihovimi željami, potrebami in odpori na način, ki ga Biesta opisuje kot »odrasel način« (2017, 85). To pomeni, da se ne osredotočajo zgolj na to, kdo so, temveč tudi na to, kako so v svetu in v odnosu z drugimi. Biesta poudarja, da pri učenju z umetnostjo ni ključno vprašanje, kaj se lahko naučimo od umetnosti, temveč, da se prepustimo, da nas umetnost nagovori, da se nas dotakne in da se nanjo dejavno odzovemo. Umetnost je nenehno, nikoli dokončano raziskovanje tega, kaj pomeni živeti v svetu.

Ambicija ni obvladovanje ali ukročenje umetnosti, kar bi lahko vodilo do dekonstrukcije realnosti, s katero se soočamo, temveč gre za vzpostavljanje in ohranjanje komunikacije, dialoga. »Ustvarjanje, izvajanje in uprizarjanje umetnosti nas tako na zelo neposreden način uči, kaj pomeni vzpostaviti dialog, biti v dialogu. V tem pogledu je umetnost tesno povezana z delom rok – potrebuje čas, potrebuje material – in je vse prej kot ideja. Toda umetnost deluje tudi na področju srca – ukvarjanje z umetnostjo, srečanje z njo, se nas lahko tudi dotakne, nas navduši, nas presune. V nas lahko prebudi skrb za umetnost, lahko jo vzljubimo in s tem začnemo skrbeti za svet in ga ljubiti. Na ta način lahko umetnost poglobi in razširi načine, na katere smo v stiku s svetom onkraj misli, ki jih o njem razmišljamo. Na ta način je torej umetnost pomembna tudi za naš obstoj – kot subjektov v svetu na odrasel način« (Biesta, 2017, 81).

Takšno razumevanje pomena umetnosti kot komunikacijske, dialoške in celostne izkušnje predstavlja tako imenovan paradigmatški premik v razumevanju vzgojnih pristopov (Kroflič, 2023) od kompetenčnega, ki temelji na prepričanju o opolnomočujoči naravi izkušenj prejšnjih generacij in se osredotoča na prenos znanja ter utrjevanje veščin, ki jih Zdenko Medveš označuje kot tretjeosebno, tehnološko znanje k prvoosebnemu, avto-poetskemu pristopu (Medveš, 2020), v katerem vzgajani osebi prikažemo »svet kot vredno entiteto, ter pomen osebnega doživljanja kot tiste dimenzije vzgoje, ki krepí zavedanje o pomenu skrbi za okolje ter o pomenu upanja, ki si ga utrjujemo z lastnim skrbnim delovanjem« (Kroflič, 2023, 34,35).

Povezava prvoosebne izkušnje z umetnostjo in vzgojo za trajnostnosti razvoj je ključna za oblikovanje zavesti in odgovornosti posameznikov do okolja. Prvoosebna izkušnja, kot jo opredeljuje Manzoni (2020), temelji na utelešeni vednosti, ki vključuje čustveno in senzorično doživljanje, kar učencem omogoča, da se povežejo z realnimi izzivi, kot so podnebne spremembe in socialna neenakost.

Umetnost spodbuja angažirano raziskovanje, kjer otroci in mladostniki prek umetniških projektov, osredotočenih na trajnostnostne teme, razvijajo kritično mišljenje in empatijo (Kroflič, 2015). S tem se posamezniki učijo izražati svoja čustva in razmišljanja, kar krepí njihovo identiteto v kontekstu skupnosti (Biesta, 2019, 2022). Vzgoja za trajnostnosti razvoj se tako ne osredotoča zgolj na prenos znanja, temveč tudi na oblikovanje vrednot, ki spodbujajo odgovorno ravnanje do okolja. Ali, kot izpostavijo avtorji že omenjene knjige *Hostig Earth – Facing the Climate Emergency* (2024), da če želimo vzgojo, ki bo v službi prihodnosti, moramo gojiti estetsko občutljivost kot obliko etične držé. Vzgoja ni (le) podajanje znanja – je gojenje notranjega poslušanja, komunikacije, dialoga, ustvarjalnosti in sposobnosti biti doma v svetu, ki ga ne nadzorujemo, temveč soustvarjamo.

3 Opis primera – Kako preko izobraževanja komunicirati s posamezniki o temah s področja trajnostnosti in jih angažirati za (so)delovanje?

3.1 Metodološki okvir in opredelitev kriterijev uspešnega uvajanja – Vključitev umetnosti v različna področja in njena vloga

Interdisciplinarnost vključuje pristope z več znanstvenih področij, kar rezultira v celovitejšem razumevanju izbranega problema proučevanja (Raento, 2009). Interdisciplinarne raziskave in prakse, ki temeljijo na raznolikosti perspektiv in znanj, imajo tako pogosto prednosti, saj naslavlja kompleksne probleme, ki presegajo znanje le posamezne discipline (Cohen Miller in Pate, 2019). Pri ozaveščanju pomena trajnostnosti in obravnavanju tematik, povezanih z okoljskimi spremembami in njihovimi posledicami, je zaradi kompleksnosti problema potreben interdisciplinarni pristop, kar poudarjajo uredniki monografije *Interdisciplinarity and Climate Change: Transforming Knowledge and Practice for Our Global Future* (Bhaskar in drugi, 2010). V izvedenem modulu so sodelovali strokovnjaki s področij filozofije, zgodovine, sociologije in pedagogike. Spoznanja posameznega področja so se smiselno povezovala, prepletala in dopolnjevala. Filozofski doprinos je poudaril sublimnost in lepoto kot intrinzično vrednost narave in naravnih bitnosti. Zgodovinski »delk« je posvetil pozornost historičnemu pogledu na ekološka dogajanja in odziv družbe ter moč umetnosti na družbeni odziv. Področje sociologije je poudarilo pomen posameznika pri aktivnem sooblikovanju sveta, pedagogike pa vzgoje, ki spodbuja komunikacijo, dialog, sodelovanje, solidarnost, raziskovanje, radovednost, osmišljanje in angažiranost za svet in delovanje v svetu preko prvoosebne izkušnje.

Najprej so udeleženci pridobili spoznanja s področja filozofije, ki med drugim naslavlja vprašanja kritičnega, etičnega in odgovornega presojanja in razmišljanja, kar predstavlja pomembno komponento pri spodbujanju prookoljskega ozaveščanja in obnašanja. Ob tem se lahko naveže na pojem sublimnega, ki ga je prvi opisal filozof Immanuel Kant. Ta ga je razumel kot tisto, kar presega človeka tako po velikosti kot intenzivnosti dogajanja. Sublimno se lahko upodobi v umetniških upodobitvah, na primer kot v razmerju med človekom in naravo, ki prvega presega. Zastopanost zgodovine, ki je sledila filozofskemu delu, je bila v praktičnem primeru pomembna zaradi opozarjanja na nekatere primere, ko so si ljudje na protestih ali shodih

prizadevali za družbene spremembe, bolj zdravo okolje in večjo socialno enakost. Ta prizadevanja so se odražala tudi v umetniških upodobitvah. Te so, kot ugotavljata pedagoga Penney Clark in Alan Shears (2020, 5, 14–16), priljubljene med ljudmi, obenem pa vplivajo na njihovo dojetje zgodovine in oblikovanje njihovega kolektivnega spomina. Omenjena avtorja menita, da je smiselno pri poučevanju zgodovine – to pa bi lahko veljalo nasploh, ko se ljudje seznanijo z zgodovino, kot je bilo v izvedenem praktičnem primeru – vključevati umetnost, ker je ta privlačna in omogoča, da se ljudje lažje vživijo v osebnosti ali dogajanje v določenem zgodovinskem obdobju, prav tako pa že sama upodobitev odpira možnost razmisleka o različnih interpretacijah. Na upodobitev namreč vplivajo osebni, družbeni, verski, ekonomski in politični motivi umetnika. Poleg tega, da umetnost predstavlja pedagoško orodje za seznanjanje z zgodovinskimi dogodki, lahko, kot dodaja pedagoginja Yonghee Suh (2013, 138), umetniške stvaritve predstavljajo vir, ki je sam po sebi predmet zgodovinske raziskave, primerljiv npr. z dokumenti, ki jih hranijo arhivi. Spoznanja s področja sociologije so zaradi njenega fokusa na preučevanju družbe in vloge posameznika v njej predstavljala smiselno nadaljevanje izvajanja modula. Subjektivizacija je pomembna za spreminjanje družbe. Subjektivizirani posamezniki imajo zmožnosti za prepoznavanje različnih družbenih problematik in zmožnosti za iskanje, zahtevanje in implementiranje sprememb oziroma rešitev. V procesu subjektivizacije lahko igra kot vzgojno-izobraževalni pristop pomembno vlogo umetnost, saj mdr. vpliva na čustva, perspektive in mnenja posameznikov in socialnih skupin, obenem pa lahko izzove njihovo kritično razmišljanje in prispeva h kulturnim in k družbenim spremembam. Za vzgojno-izobraževalne pristope je specializirana pedagogika, ki je bila nepogrešljivo zastopana v praktičnem primeru. Umetnost ima v teh pristopih dvojno vlogo. Po eni strani na svojstven način omogoča posamezniku izražanje čustev in stališč, po drugi pa mu omogoča, da preko umetniških praks raziskuje svoje ideje, spoznava sebe in drugega. Umetniška izkušnja posameznika pripelje do tega, da se sploh loti ozaveščanja spoznanja, ki je v latentnosti že prisotno v njem.

3.2 Didaktični okvir – Od ustvarjanja pogojev za občutljivost k angažiranemu vstopu in komuniciranju s širšo javnostjo

Pri samem načrtovanju in izvedbi modula smo sledili petstopenjskemu modelu načrtovanja, ki predstavlja modificirano obliko izkustvenega učenja (Štirn, 2010; Kroflič idr., 2010).

Vsaka tema se začne z aktivnostmi, katerih cilj je odpiranje posameznikove občutljivosti za določeno temo in spodbujanje osebnega doživetja/vživetja. Učenje oziroma raziskovanje izbrane teme se tako začne z motiviranjem posameznika preko raznovrstnih izkušenj, ki spodbujajo različna doživljanja in zanimanje (radovednost in navduševanje) za temo. Pri tem je pomembno, da udeležencem ponujamo čim bolj raznolike načine stopanja v temo – od zgodb o temi, fotografij, obiskov različnih realnih okolij ... da jim ponudimo tudi provokativne materiale, ki sprožajo raznolika čustva, ki omogočajo presenečenja, čudenja ipd. Udeleženci so v tem delu procesa (fazi) bolj opazovalci. Prav umetnost je najučinkovitejši medij, s pomočjo katerega »odpiramo čute« in povečamo občutljivost posameznika za določeno temo.

V nadaljevanju se cilj osredotoči na pridobivanje znanja o določeni vsebini – *seznanjanje in osmislitev*. Gre za fazo spoznavanja, raziskovanja in preizkušanja, kjer udeleženci pridobivajo informacije o temi, raziskujejo pojave, eksperimentirajo in zapisujejo svoja opazovanja, postavljajo svoje teorije – zakaj in kako mislijo, da se nekaj dogaja, kako razumejo nek pojav, situacijo, kako, s kakšnimi besedami bi lahko opisali nek pojav.

Tretji korak zaznamuje *dialoškost*. V tem koraku sta v ospredju komunikacija in izmenjava izkušenj, idej (dialog med vrstniki, sodelavci, učitelji, vzgojitelji drugimi ...). Udeleženci pridobivajo povratne informacije o svojem raziskovanju, o sebi. Pri tem uporabljajo pridobljena znanja, izmenjujejo izkušnje, ideje ... Cilj koraka je razvijanje odnosne ravni ter pozitivno pripoznanje različnih individualnih pogledov, stališč in doživljanja vsebine. Preko dialoga posameznik preverja ustreznost lastnih pogledov in z drugimi ustvarja skupno vrednost, razvija lastne teorije, presega stereotipe, preoblikuje stališča, vrednote (Rinaldi, 2006).

Četrty korak smo poimenovali *ustvarjalnost*. V njem udeleženci sporočajo o vsebini izbrane teme preko umetniške izkušnje. Sledi ustvarjalna faza, ko udeležence spodbudimo, da svoje ideje, teorije, znanje predstavijo na različne kreativne načine, ter jih v taki obliki tudi predstavijo.

Zadnji korak se imenuje *družbeni angažma*. Bistvo petega koraka je vstop v odnos z drugimi, s širšim okoljem, kjer udeleženci predstavijo vsebino, ki so jo poglobili in osmislili. Gre za vstop v javni prostor (npr. v kulturno ustanovo ali lokalno okolje), z namenom nagovarjanja in komunikacije s širšim občinstvom in doseganjem

družbenih ciljev (delo otrok, mladih, odraslih v različnih sferah lokalne skupnosti). Na ta način njihova predstavitev dobi pomen aktivizma, nagovarja, vabi v komunikacijo in dialog, vabi k sodelovanju in odzivanju.

5 korakov načrtovanja (Štirn Janota P., Štirn D.)

Pri načrtovanju izvedbenih in vsebinskih korakov/ciljev lahko sledite naslednji **5 STOPENSKI LOGIKI POGLABLJANJA VSEBINE** (izvedbeni okvir):

**Spodbujanje osebnega doživetja/življenja za vsebino* – spodbuditi občutljivost/občutke do določene vsebine, pričeti z občutkom, ki je odprt do vsakega individualnega posameznika v medsebojnemu svetu razlike (Krolič 2007)

**Pridobivanje znanja o določeni vsebini – seznanjanje in osmislitev*

**Razvijanje odnosne ravni ter pripoznanje kot glavni cilj – dialogičnost*

**Aktivnost otrok, sporočanje o vsebini preko umetniške izkušnje – ustvarjalnost*

**Vstop v odnos z drugimi, širšim okoljem, predstaviti jim vsebino, ki smo jo poglobili in jo osmisliti – družbeni angažma*



Slika 1: Model petih korakov načrtovanja

Vir: Štirn Janota in Štirn, 2012

3.3 Izvedba modula – Navduševanje, osmišljanje, komuniciranje, ustvarjanje in nagovarjanje širše javnosti

V nadaljevanju predstavljamo izvedbo modula po opisani metodologiji in modelu, vključujoč cilje in teoretična izhodišča. Izvedba modula je potekala na treh šolah (Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer, Srednja šola za gostinstvo in turizem Radenci in OŠ Koroški jeklarji s POŠ Kotlje). Udeleženci so bili osnovnošolski in srednješolski učitelji, vseh skupaj jih je bilo 25. Ob koncu izvedbe modula smo z udeleženci opravili evalvacijo in jih prosili za zapise refleksij. Ob vabilu, da podajo splošno refleksijo, smo jim postavili še tri vprašanja, ki so nas zanimala glede prenosa, spoznanega in doživetega v njihovo prakso: Kaj se vam je zdelo najbolj pomembno skozi izvedbo izobraževanja/kaj vas je glede vsebine angažiralo? Kako ste izkušnje in znanja z usposabljanja uporabili v svoji pedagoški praksi? Kako vidite vlogo umetnosti pri nagovarjanju dijakov glede ekoloških vsebin?

3.3.1 Občutljivost za temo

Vsebino modula smo **začeli s prvoosebno izkušnjo udeležencev**. Povabili smo jih k ogledu filma z vsebino, ki naslavlja ekološko krizo, temu pa je sledil voden pogovor po filmu (metodologija didaktičnega pogovora Kina Dvor). V nadaljevanju

smo udeležence povabili k ogledu umetniških del, ki so v preteklosti izražala upor umetnikov zoper družbene probleme in so se v zgodovino zapisala kot kulturna likovna dela (npr. delo Eugèna Delacroix, Svoboda vodi ljudstvo) in probleme, povezane z okoljsko problematiko (primer: Kaiser, 2021; Makuc, 2021).

3.3.2 Seznajanje in osmislitev

Kontinuirani so si **sledila predavanja z delavnicami** po tematskih sklopih, kjer smo v okviru vsakega področja naslavljali teoretična izhodišča izbrane vsebine.

3.3.2.1 Filozofija

Naravna lepota, ki jo odkriva ali prikazuje umetnost, je posledično z osveščanjem o pomembnosti trajnostnosti povezana neposredno preko okoljske etike. Ne gre torej zgolj za to, da bi z naravno lepoto motivirali posameznike za okoljevarstveno ravnanje, pač pa predvsem za izpostavljanje moralnega pomena ohranjanja narave lepote. Skozi modul so se udeleženci zato srečali z vprašanji okoljske etike, pri čemer so najprej premislili samo naravo etičkih oziroma moralnih sodb, ki spadajo med vrednostne sodbe. Nato so pod vodstvom moderatorja oziroma olajševalca skupaj premislili osnovne gradnike moralnega odnosa in pretresli različne moralne situacije. Na koncu so se po skupinah lotili še analiz fotografij del priznanega krajinskega umetnika Andyja Goldsworthyja in poskušali pojasniti, ali se skozi njega zrcali intrinzično ali instrumentalno dožemanje narave.

Filozofija že dolgo časa pozna tesno povezavo umetnosti in narave. Že pri Aristotelu je v naravi utelešen red, simetrija in razmerja med posameznimi deli, ki so lepa. Po Aristotelu (1982) je tako za umetnost značilna »mimesis« ali posnemanje, s čimer je lepota definirana s posnemanjem narave. Tudi pri Kantu (1999) narava igra pomembno vlogo v estetiki, a preko poudarka ne zgolj na lepem in piktoresknem ali slikovitem, pač pa predvsem skozi koncept »sublimnega«. Sublimno je to, ob čemer se človek hkrati zave tako svoje majhnosti in nebogljenosti spričo velikosti in dinamičnosti naravnega sveta kot tudi svoje posebnosti napram naravi, ki se kaže v njegovi duhovnosti in neodvisnosti od naravnega sveta. Kant pozna dve vrsti sublimnega, matematično in dinamično. Matematično sublimno je povezano z velikostjo, doživimo pa ga denimo ob pogledu v nočno nebo, kjer nas nepreštevost svetov prevzame in pretrese, saj nas sooči z omejenostjo naše domišljije, da s

predstavo zaobjame razsežnost vesolja. Vendar pa nam ta občutek po drugi strani omogoča zavedanje neskončnosti, kar nam po Kantu vzbuja spoštovanje do naše lastne racionalnosti. Dinamično sublimno doživimo denimo ob pogledu na nevihto iz varnega zaledja. Ob soočenju z močjo narave, ki nas prestraši, vendarle ugotovimo, da smo od narave v posebnem smislu neodvisni: res je, da lahko izniči našo materialno eksistenco, a ob tem slepem divjanju naravnih sil se človek ugleda kot bitje morale, kar mu znova podeljuje posebno dostojanstvo. Narava in njeno umetniško upodabljanje, predvsem v romantičnem slogu, značilnem za kakšnega Casparja Davida Friedricha ali Josepha Mallorda Williama Turnerja, sta za Kanta tako lahko vir naše moralne samovzgoje.

Res je, da je v zgornjih primerih lepota narave bolj motrena s človeško središčnega oziroma antropocentričnega gledišča, ki poudarja njeno koristnost za človeške namene, kot pa iz vidika narave same. Dejansko lepota narave kot kategorija okoljske etike, ki se ukvarja z vprašanjem človekove moralne odgovornosti do okolja, nastopi šele z Aldom Leopoldom in njegovim *Almanahom peščene dežele*. Leopold (2010) tako lepoto zraven integritete in stabilnosti izpostavi kot eno izmed osnovnih meril moralnega ravnanja v navezavi na okolje: pravi namreč, da je neko dejanje z vidika okoljske etike sprejemljivo, če prispeva k lepoti, stabilnosti in integriteti biotske skupnosti, napačno pa, če k temu ne prispeva. Povedano poenostavljeno bi lahko rekli, da je za Leopolda moralno tisto ravnanje, ki prispeva k lepoti in vzdržnosti ekosistemov. Pri Leopoldu lepota narave tako prestopi meje estetskosti in postane moralna oziroma etična kategorija, saj lahko poslej sklicevanje nanjo nastopa kot del ne zgolj sodb okusa, pač pa tudi vrednostnih sodb.

Na impliciten način je lepota kot moralna kategorija, ki jo je treba upoštevati pri ravnanju z okoljem, prisotna tudi v globoki ekologiji Arneti Naessa (2011). Globoka ekologija namreč kot moralno ravnanje opredeljuje tisto delovanje, ki nečloveški življenjski svet obravnava z vidika biocentrizma. V konkretnem smislu to pomeni, da moramo na okolje in živa bitja v njem gledati kot na nekaj, kar ima notranjo ali intrinzično vrednost, torej kot na nekaj, kar je vredno samo po sebi, ne pa zgolj kot sredstvo za doseg človeških ciljev (instrumentalna ali orodna vrednost). Tipična kategorija intrinzične vrednosti pa je med drugim lahko tudi lepota. Kadar okolje presojujemo z vidika estetskosti, ga sicer lahko presojujemo v smislu, da je lepo zgolj za človeka; toda po drugi strani lahko imamo njegovo lepoto ravno za inherentno ali

notranjo značilnost ekosistema, za nekaj, kar ni povezano z doseganjem človeških smotrov, pač pa je lepo na sebi.

Filozofski del modula je bil torej zasnovan izrazito participatorno in v skladu z načeli na učenca osredinjenega učenja in poučevanja, sledil pa je predvsem načelom sokratskega dialoga kot učne metode, ki izpostavlja in predpostavlja, da je učenje možno zgolj kot aktivni proces spoznavanja posameznika znotraj učeče se skupnosti (Grušovnik, 2022).

3.3.2.2 Zgodovina

V zgodovinskem delu modula sta izvajalca pozornost najprej posvetila krajši predstavitvi razvoja okoljskih gibanj skozi čas in njihovi politični participaciji, ki se je lahko kazala v nastanku t. i. zelenih strank. Lorraine Elliott, raziskovalka mednarodnih odnosov in tematik, povezanih s posledicami podnebnih sprememb, je v tem oziru zapisala, da skrb za vpliv na življenje ljudi, ki jih npr. prinašata onesnaženost zraka in vode, sega vsaj že v obdobje antičnega Rima. Sodobno okoljevarstveno gibanje je nastalo predvsem zaradi skrbi za zaščito podeželja v Evropi in divjine v Združenih državah Amerike (ZDA) ter posledic onesnaževanja na zdravje ljudi v času industrijske revolucije konec 19. stoletja. Po mnenju takšnih gibanj so države tiste, ki bi morale skrbeti za ohranjanje narave. Od 60. let 20. stoletja je okoljevarstvo dobilo politični predznak. Takrat je prihajalo do prvih ustanovitev zelenih političnih gibanj, ki so ponekod prerasle v politične stranke. Te so si prizadevale za varovanje okolja, demokracijo, socialno pravičnost in nenasilje (Elliott, n. d.). V nadaljevanju predavanja sta predavatelja obravnavala nekatere konkretne primere družbenega angažiranja, do katerih je prišlo zaradi nestrinjanja s politikami, povezanimi z naravo in okoljem. Tako sta izpostavila primere protestov proti izrabi jedrske energije, ki so bili zlasti posledica jedrskih nesreč na Otoku treh milj v ZDA leta 1979 in v Černobilu v Ukrajini leta 1986. Nadalje sta opozorila na pomen okoljskih gibanj v baltskih sovjetskih socialističnih republikah konec 80. let 20. stoletja, ki so predstavljala prvi večji primer nasprotovanja tamkajšnjim komunističnim oblastem s strani civilne družbe (npr. Plakans, 2014, 389–391; Agarín & Grivinš, 2016, 245–246). Obenem sta opozorila na posamezne primere uspešnih in neuspešnih akcij okoljskih gibanj po svetu, in sicer Gibanja Chipko v Indiji (Shiva & Bandyopadhyay, 1986; Pathak, 2021), Zbora revnih na Tajskem (Baker, 2000), Gibanja za preživetje ljudstva Ogoni v Nigeriji (Musa & Saminu, 2024), na

problematiko gradnje ene od hidroelektrarn v Hondurasu (Lakhani, 2017) in obratovanja rudnika Jabiluka v Avstraliji (Hurst & Middleton, 2024). Poleg teh primerov, ki so vplivali na življenje ljudi v glavnem le na prizadetem območju, sta predavatelja udeležence seznanila s pomembnostjo mednarodnega sodelovanja pri obravnavanju podnebnih sprememb, kar je rezultiralo v prirejanju mednarodnih podnebnih konferenc in podpisov mednarodnih okoljskih sporazumov.

V drugem delu predavanja sta predavatelja predstavila izbrana umetniška dela, ki predstavljajo odziv na aktualno družbeno dogajanje ali tisto, ki je bilo v bližji preteklosti. Sprva sta izpostavila primere iz likovne umetnosti, in sicer delo Pabla Picassa z naslovom *Guernica*, ki prikazuje bombardiranje istoimenskega mesta v času španske državljanske vojne, deli Francisca Goye z naslovom *Drugi maj* in *Tretji maj*, ki se nanašata na španski odpor proti vdoru Napoleona I. v Španijo, in deli Eugèna Delacroixa z naslovom *Masaker na Hiosu* in *Svoboda vodi ljudstvo*; prvo prikazuje posledice Osmanskega napada na grški otok Hios v času grške revolucije, drugo pa je poklon francoski Julijski revoluciji leta 1830. Predavatelja sta nadalje prikazala nekaj relevantnih glasbenih stvaritev. Pesem skupine The Scorpions z naslovom *Wind of Change* se nanaša na padec Berlinskega zidu, pesem skupine Nena z naslovom *99 Luftballons* pa opozarja na nevarnost jedrske vojne. Druga primera sta nastala na območju Socialistične federativne republike Jugoslavije. Pesem skupine Prljavo kazalište z naslovom *Mojoj majci (Ruža brvatska)* je bila napisana v spomin preminuli materi člana skupine Jasenka Houre, a je dobila drugačno konotacijo – budnico hrvaškega nacionalizma v takratni razpadajoči Jugoslaviji. Pesem skupine Agropop z naslovom *Samo milijon nas je* imela velik vpliv v slovenskem osamosvojitvenem procesu. Kar se tiče literature, sta predavatelja izpostavila *Slovensko pesem*, ki jo je napisal Karel Destovnik Kajuh in je bila posvečena krepitvi upora Slovencev proti okupatorjem v času druge svetovne vojne, ter roman Ericha Marie Remarquaa z naslovom *Na Zabodu nič novega* (doživel je več filmskih upodobitev). Delo govori o izkušnji prve svetovne vojne skozi oči nemškega vojaka (Remarque je bil veteran te vojne). Na koncu predavanja sta izpostavila tri umetniške upodobitve, ki so neposredno povezane z delovanjem narave, in sicer dve sliki, nastali v drugi polovici 18. stoletja, ki prikazujeta izbruh Vezuva (avtor prve je William Marlow, druge pa Joseph Wright), in pesem z naslovom *Do They Know It's Christmas?* Iz leta 1984. Ta je bila napisana za namene zbiranja sredstev za ljudi, ki so v Etiopiji stradali zaradi lakote, ki jo je povzročila suša v letih 1983–1985.

3.3.2.3 Pedagogika

V pedagoškem delu smo udeležence povabili v k razmišljanju o vlogi, ki jo imata vzgoja in izobraževanje pri motiviranju za vsebine, ki naslavljajo okoljsko problematiko. Osredotočili smo se na ustvarjanje pogojev za razmišljanje in komuniciranje o smislu bivanja in učenja, za razvijanje kritičnega mišljenja preko problemskega učenja in izobraževanja, ki je inkluzivno in interkulturno naravnano. Velik poudarek smo dali spoznavanju vsebin preko prvoosebne izkušnje in poudarili odnosno dimenzijo, v kateri smo se skozi srečanja in v komunikaciji, dialogu pripravljeni srečati z Drugostjo, se »odučiti pristranskosti, predsodkov in nadzora« (Unesco, 2021 v Kroflič 2023).

Kot dobro izobraževanje smo izpostavili izobraževanje, ki se zaveda, da kvalifikacija ni edina stvar, ki je pomembna, pač pa izobraževanje, ki poskuša doseči ravnovesje med kvalifikacijo, socializacijo in subjektifikacijo.

V ospredje smo postavili etični in spoštljivi um, ki naj bi otroke in mladostnike preko primerov stvaritev narave, svojih izkušenj in stika z naravo navdušil in naredil občutljivejšega za svet, ki nas obdaja. Udeleženci naj bi spoznali in se zavedali, da je okolje prostor komunikacije, srečevanja ljudi, predmetov, rastlin in živali, ob čemer vzpostavljajo odnos s samim sabo in z drugimi in na ta način gradijo svojo identiteto in širijo svoj socialni prostor.

Vzgojo preko umetnosti smo predstavili kot tisto, ki spodbuja »raziskovanje, refleksijo in ustvarjanje, kar prispeva k celostnemu razvoju učencev kot subjektov, sposobnih za komunikacijo in dialog s svetom« (Štirn Janota in Štirn, 2024, 46).

Izvedbo dela pedagogike smo začeli s komuniciranjem o vlogi učitelja, vzgojitelja in vplivih, ki jih imajo preko vzgoje na otroke in mladostnike. Udeležence smo povabili v razmišljanje preko citata Hanne Arendt, ki pravi: »Vzgoja je točka, na kateri se odločimo, ali dovolj ljubimo svet, da prevzamemo odgovornost zanj in ga s tem rešimo pred tistim uničenjem, ki bi bilo brez obnavljanja in prihajanja novincev in mladih neizogibno. Vzgoja pa je tudi točka, kjer se odločimo, ali dovolj ljubimo svoje otroke, da jih ne izženemo iz našega sveta in prepustimo samim sebi; da jim ne odvzamemo možnosti, da se lotijo nečesa novega, nečesa, česar nismo predvideli,

pač pa jih vnaprej pripravimo za nalogo obnove skupnega sveta« (Arendt, 2006 v Kroflič, 2013, 31).

Nadaljevali smo z vprašanjem, kako misliti vzgojo za trajnostni razvoj, pri čemer smo kot izhodišče postavili prvoosebni, avto-poetski model vzgoje (Medveš, 2020).

Predstavili smo dokumente, ki govorijo o vzgoji za trajnosti razvoj, pri tem smo se opirali na pomen ustvarjalnosti, sodelovanja, solidarnost, okoljske pravičnosti, moralne odgovornosti in delovanja v javnem prostoru v smislu angažiranja za ozaveščanje posledic in ravnanj v odnosu do podnebne krize. Izpostavili smo dokumente UNESCO in knjigo Greta Thunberg *The Climate Book*. Dotaknili se pedagogike sodelovanja in solidarnosti in z razlago subjektifikacije razmišljali, kako otroke in mladostnike vključiti v dialog s svetom in jih angažirati za odgovorno delovanje v njem (Biesta, 2017).

Izpostavili smo glavne prednosti vzgoje preko umetnosti, kjer je eni strani umetnina tista, ki angažira celoten spekter človekovih senzornih, intelektualnih, emocionalnih in motivacijskih plasti osebnosti ter omogoča oseben, angažiran, izkustven stik z upodobljeno vsebino in s tem krepitev številnih, za prosocialnost in moralno pomembnih osebnostnih lastnosti in dimenzij. Na drugi strani pa umetnost kot taka mogoča širjenje splošne razgledanosti, krepitev ustvarjalnosti (Robinson), vpliv na druga področja inteligentnosti (Gardner) in pomaga pri razreševanju osebnih travm (Kroflič).

Tekom izvedbe smo udeležence povabili v dialog o:

- vzajemnem (medsebojnem) vplivanju med okoljem, naravo in nami;
- spodbujanju oblikovanja okoljske identitete, ki pomeni zavedanje o tem, kako nas določajo širše okolje, arhitektura, oblikovanje, hkrati pa skrb za okolje in naravo ter vplivanje nanjo;
- pomenu pripoznanje drugega v širšem okolju in sobivanje;
- možnostih uporabe različnih umetniških praks kot viru razumevanja, izražanja in medsebojne komunikacije o dogajanjih v okolju, naravi.

Ob koncu smo predstavili primere angažirane umetnosti otrok, mladostnikov, širše javnosti in znanih umetnikov in ekoloških gibanj.

3.3.3.3 Dialoškost in ustvarjalnost

V **fazi dialoškosti in ustvarjalnosti** so udeleženci v različnih umetniških jezikih izrazili svoje doživljanje in svoj pogled/odziv na dogajanje v svetu, skrbi za svet in lastno prebivanje v njem ter premisleke o etičnih vprašanjih, povezanih z njihovim doživljanjem sveta in vseh bitij v njem na način, da jih usmerja k cilju. Ta faza je terjala veliko časa in so jo udeleženci v enem delu opravili doma. Pri tem so se osredotočili na naslednja vprašanja: Katera problematika/tema/nepravičnost jim je zanimala iskrico upora do te mere, da bi zavzeli aktivistično držo in zakaj? Kako bi komunicirali in nagovorili širšo javnost? S katerimi aktivističnimi akcijami bi si prizadevali doseči spremembo?

3.4 Družbeni angažma

Zadnji korak je predstavljal **vstop v javni prostor in komuniciranje s širšo javnostjo**. Udeleženci so predstavili svoje poglede, ideje, odzive o družbi, naravi, kulturi, sobivanju skozi film in mural.

Udeleženci Gimnazije Franca Miklošiča Ljutomer in Srednje šole za gostinstvo in turizem Radenci so kot odziv na dogajanje v svetu v luči podnebnih sprememb pripravili dva filma (igranega in animiranega), ki sta bila predvajana na Grossmanovem festivalu fantastičnega filma in vina, 11. – 15. 6. 2024 v Ljutomeru. Z njima so hoteli pokazati, »kako lahko preko umetnosti izrazijo kritiko družbenega odnosa do okolja in kako lahko vplivajo na spremembo odnosa in vedenja do tega. Vzgoja z urbano umetnostjo je dober način angažiranja za (so) delovanje pri gradnji solidarne, zelene in trajnostnostno naravnane družbe« (iz refleksije udeležencev Gimnazije Franca Miklošiča Ljutomer, Srednje šole za gostinstvo in turizem Radenci). Filma naslavljata dve temi: prvi problematiko kmetijstva v luči okoljskih sprememb, drugi pa preplavljenost korporacij, ki smo jim na globalni ravni podlegli. V nadaljevanju sta na kratko opisani vsebini filmov.

IZGUBLJENE SANJE, produkcija Srednja šola za gostinstvo in turizem Radenci

Ponosen prleški kmet prideluje kakovostno solato, ljudje z navdušenjem kupujejo njegovo solato na tržnici. Vse njegovo delo in trud sta bila v hipu izničena, saj mu je toča skoraj popolnoma uničila pridelek. Kar je od pridelka ostalo, skuša prodati na

tržnici, a zaman. Obupan sprejme težko odločitev in se odpove kmetovanju. Ob tem se zamišljeno sprašuje: »Polje, kdo te bo še ljubil?«



Slika 2: Uvodna špica filma Izgubljene sanje

Vir: Srednja šola za gostinstvo in turizem Radenci

ERNI KONC, produkcija Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer

On (Erni Konc) je metafora za koncerne, korporacije, ki množično izkoriščajo pridne delavce in se jih zlahka znebijo, ko jih ne potrebujejo. Poleg izkoriščanja ljudi imajo tudi negativen vpliv na naravo (umiranje živali). Tudi ko gre kakšna korporacija "po gobe", višje sile vseeno iz nje počrpajo ves denar oziroma kar je ostalo. Potreben je upor malih, ki se morajo združiti v boju za pravice in pravičnost.



Slika 3: Uvodna špica filma Erni Konc

Vir: Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer

Udeleženci iz OŠ Koroški jeklarji in POŠ Kotlje so za svoj odziv in medij komuniciranja s širšo javnostjo izbrali mural, ki so ga ob pomoči grafitarja naslikali na stavbo nekdanjega kulturnega doma v Kotljah. Vsebina njihovega murala se dotika problematike smeti in ločevanja odpadkov. V nadaljevanju povzemamo vsebino murala.

IZBIRA JE TVOJA, avtorice učiteljice OŠ Koroški jeklarji in POŠ Kotlje

Neodgovorno ravnanje s smetmi nas bo pripeljalo do tega, da bo naša Koroška postala Smetoška. Izbira je tvoja!



Slika 4: Ustvarjanje murala Izbira je tvoja
Vir: OŠ Koroški jeklarji in POŠ Kotlje

3.5 Evalvacija modula

Sledila je **evalvacija modula**, ki je potekala na način kvalitativne metode v obliki refleksij udeležencev. Pridobili smo 20 refleksij udeležencev, ki so modul ocenili kot vsebinsko kvaliteten, zanimiv in dialoški. Interdisciplinarnost, ki jo je vključeval, se

jim je zdela smiselna in je razpirala vpogled v tematiko skozi različne vstopne točke. Vsebine so pri njih sprožile globlji razmislek za tematiko, ki naslavlja komuniciranje podnebnih sprememb, in trčile na določena stališča, predsodke glede same problematike komuniciranja okoljskih sprememb in vzgoje za trajnostnosti razvoj, ki so jih v komunikaciji bili pripravljene ozavestiti in tudi spremeniti pri sebi. Jezike, ki jih ponuja umetniška izkušnja, so videli kot tiste, ki razpirajo vsebine in dajejo prostor za vstopanje v prvoosebne izkušnje, ter kot sporočanje o videnem, doživetem, spoznanem v mnogoterih jezikih, ki jih ponujajo mediji umetniških jezikov. Poudarjena je bila možnost prenosa modula in uporabe vsebin v praksi pri delu z dijaki in učenci. Udeleženci so bili zelo motivirani in angažirani pri pripravi njihovega odziva glede razmišljanja na dogajanje v svetu in skrbi za svet v luči okoljskih sprememb. Same priprave scenarija za film in skice za mural ter kasneje izvedbe so se lotili zelo raziskovalno in dialoško, v luči iskanja vsebin, ki se dotikajo posledic vsakdanjega življenja in angažirajo razmislek glede naše odgovornosti do sveta. Prvoosebna izkušnja, komuniciranje in dialog so se jim zdeli ključni ob naslavljanju tem, povezanih s trajnostnostjo in skrbjo ter razvoja odgovornosti do okolja. Udeleženci so svoje refleksije tudi pisno podali. V nadaljevanju podajamo nekaj njihovih zapisov.

»Modul v okviru projekta Zelen.kom je zanimivo zasnovan, saj smo se preko predavanj iz različnih področij še bolj približali zeleni tematiki, ki smo jo kasneje prevetili s skupno debato, ki je bila odprta, strpna in konstruktivna. Ugotovili smo, da obstajajo mnogovrstne perspektive obravnave ekologije, kar smo kasneje vzeli za izhodišče našega projekta, saj smo se osredotočili ne na majhnega človeka temveč na velike akterje, ki so skoraj izpuščeni pri angažiranju za dobrobit okolja. Projekt je našo skupino sodelavk zelo povezal, tako da smo postale uigran tim, kjer je imela vsaka svojo vlogo. Ta izkušnja me je navdihnila, da sem tudi dijakom pripravila več dejavnosti v skupinah, ki jim omogočajo sodelovanje in prilagajanje skupnim ciljem.«

(Ana Pertinač, Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer)

»S sodelovanjem na izobraževanju modula Vzgoja z umetnostjo kot način angažiranja za (so)delovanje pri gradnji solidarne, zelene in trajnostnostno naravnane družbe sem ponovno ozavestila ekološko problematiko in človekov odnos do okolja. Gre za teme, ki so vedno aktualne in vsake toliko časa je dobro osvežiti znanje ali se srečati s kom, ki se s to problematiko poglobljeno ukvarja. Modul me je vzpodbudil za prenos vsebin v mojo prakso. Pri urah slovenščine se kdaj pa kdaj srečamo s temi temami, sploh pri gradivu, ki ga pripravljam za utrjevanje snovi, ko razčlenjujemo neumetnostna besedila. Po navadi izbiram družbeno kritična besedila, komentarje, reportaže, s katerimi želim nagovoriti dijake, da bodo kritični opazovalci družbenih in okoljskih sprememb. Umetnost in umetniško ustvarjanje tako umetnikov kot dijakov se mi zdita izredno pomembna za razvoj mladih. Umetnost postavlja ogledalo družbi in na različne načine, ne le razumskega, nagovarja svojo publiko. Ekološke vsebine so odlična

tema in izhodišče za ustvarjanje mladih. Z malo učiteljeve iznajdljivosti se lahko znajdejo v učnem procesu in učnem načrtu, ki je pri splošnoizobraževalnih predmetih pogosto tog in zelo obsežen ter posledično pušča malo prostora za lastno raziskovanje in umetniško ustvarjanje.« (Katja Peršak Hajdinjak, Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer)

»Izobraževanje nam je ponudilo kakovostne vsebine, izzvalo kritično razmišljanje ter nas spodbudilo k vključevanju umetnosti v pedagoško delo. Rezultat našega dela je bil kratek film – podnebna grozljivka – ki smo jo ustvarili z namenom, da preko umetniškega izraza opozorimo na perečo okoljsko problematiko. Film je bil predvajan na Grossmannovem festivalu v Ljutomeru, kar je bila dodatna potrditev kvalitete in pomena našega dela. S tem projektom smo želeli ne le kritično reflektirati aktualne okoljske izzive, temveč tudi spodbuditi gledalce k razmisleku o lastnem odnosu do narave. Modul, ki smo se ga udeležile je dokaz, da je vzgoja z umetnostjo učinkovit in navdihujoč način za spodbujanje sodelovanja, razumevanja okoljskih izzivov ter gradnjo bolj solidarne, zelene in trajnostnostne družbe. Takšne oblike izobraževanja si zaslužijo nadaljnjo podporo in vključevanje v šolski kurikulum.

Znanja sva prenesli v prakso z vključevanjem več projektnih pristopov pri obravnavi okoljskih tem, tako pri pouku slovenščine kot praktičnem pouku turizma. Skupno ustvarjanje kratkega filma naju je dodatno opogumilo k temu, da dijake še bolj vključujeva v proces ustvarjanja – ne le kot poslušalce, ampak kot aktivne soustvarjalce interaktivnega pouka. Velik pomen vidiva v vzgoji preko umetnosti uresničujoč ciljev predmetov, ki jih poučujeva. V kombinaciji z okoljskimi vsebinami umetnost omogoča, da dijaki čustveno reagirajo, se poistovetijo z zgodbami in posledično bolje razumejo pomen trajnostnostnega ravnanja. Pri turizmu to pomeni večjo občutljivost do prostora in skupnosti, pri jeziku pa poglobljen izrazni svet in kritično mišljenje. Vključevanje umetnosti ima pomen za doseganje ciljev, povezanih s trajnostnostnim razvojem, interpretacijo dediščine in ustvarjanjem avtentičnih turističnih izkušenj. Ko dijaki raziskujejo naravne danosti Pomurja, kot so reka Mura, njeni mrtvi rokavi, žaba plavček, narcise v Veržuju ali Radgonsko-Kapelske gorice, ne gre le za učenje o prostoru, temveč za razvijanje spoštljivega odnosa do njega. Umetnost jim omogoča, da ta odnos tudi izrazijo in predstavijo drugim – preko vodenj, multimedijjskih predstavitev, trajnostnostnih zgodb ali osebno izdelanih promocijskih materialov. Na ta način se pri praktičnem pouku turizma krepijo tudi komunikacijske, interpretativne in predstavitvene spretnosti, ki so ključne v turizmu. Ko dijaki ustvarjajo na podlagi lastnega okolja, se z njim povežejo na globlji ravni – ne le racionalno, ampak tudi čustveno. Prek umetnosti dijaki postanejo tudi ambasadorji naravne dediščine Pomurja kot bodoči turistični vodniki in hkrati tudi varuhi okolja. Pri pouku slovenskega jezika umetniško ustvarjanje omogoča doseganje ciljev na področju jezikovnega izražanja, besedilne pismenosti in kritičnega branja ter pisanja. Dijaki ustvarjajo pesmi, eseje, reflektivne zapise, prispevke z okoljsko tematiko, kar jim omogoča razvoj jezika kot orodja za mišljenje in vplivanje. Narava in njena problematika postaneta prostor pripovedi, simbolike in osebne angažiranosti. Ko dijaki izražajo svojo okoljsko osveščenost, krepijo domišljijo in čustveno doživljanje sveta, kar prispeva k vrednotam, kot so skrb, odgovornost solidarnost. Medpredmetna izvedba pouka slovenščine in turizma, obogatena z umetniškimi pristopi, ponuja celovit in interdisciplinaren način izobraževanja, ki dijakom omogoča ne le znanje, temveč tudi občutek soodgovornosti za skupno prihodnost.«

(Mateja Rožanc Zemljič in Elvira Štumpf, Srednja šola za gostinstvo in turizem Radenci)

»Zanimivo se mi je zdelo to, da smo skozi predavanja in komunikacijo v delavnicah različnih profilov predavateljev izrazili skupne vrednote in hkrati spodbudili razmišljanje o okoljski problematiki. Zanimivo je to, kako lahko umetnost deluje kot močno orodje za ozaveščanje, dialog in sodelovanje ljudi. Umetnost sedaj bolj vidim kot pomembno sredstvo za nagovarjanje učencev o ekoloških vsebinah, saj omogoča izražanje na čustveni in vizualni ravni, kar pogosto močneje vpliva kot napisano besedilo ali golo predavanje. Skozi umetnost lahko mlajše generacije razvijejo občutek odgovornosti do okolja in soljudi, da bo prihodnost lepša.«
(Jasmina Pušnik, OŠ Koroški jeklarji)

»Zdelo se mi je zelo pomembno, da smo temo komuniciranja trajnosti obravnavali skozi umetniški pristop, saj ta omogoča drugačen – bolj čustven, oseben in angažiran – pogled na okoljske izzive. Vlogo umetnosti pri nagovarjanju učencev o ekoloških temah vidim kot izjemno pomembno. Otroci preko umetnosti ne le pridobivajo znanje, temveč tudi izražajo svoja stališča, razvijajo vrednote in postajajo aktivni soustvarjalci sprememb. Umetnost jim omogoča, da postanejo glas narave, in da na kreativen način izrazijo skrb za okolje.«
(Vanja Kačič, OŠ Koroški jeklarji - POŠ Kotlje)

»Še več pozornosti pri svojem poučevanju sem namenila temu, da so otroci v vodeni diskusiji izražali svoja opažanja in mnenja ter prihajali do novih spoznanj in idej. Menim, da se otroci še lažje kot mi izrazijo skozi umetnost ter lahko imajo izvirnejše zamisli. Pomembno je sporočiti občanom, da nam je mar za naše okolje, ker to vpliva tudi na zdravje vseh živih bitij, vključno z nami, ter da lahko vsak od nas pripomore h kvaliteti našega bivanja na Zemlji. To sporočilo je najučinkoviteje podati skozi umetnostne stvaritve, saj jih bodo razumeli vsi, ne glede na starost, materni jezik, socialni položaj itd.«
(Melanie Veselko, OŠ Koroški jeklarji)

4 Zaključek

Poglavje, ki smo ga predstavili, se osredotoča na umetnost kot ključno pedagoško orodje za spodbujanje okoljske, družbene in etične občutljivosti, pri čemer izpostavlja prvoosebno izkušnjo kot temelj transformativne vzgoje. V času podnebne krize, socialnih razpok in etične zasičenosti družbe, ki se vse bolj sooča z negotovostjo prihodnosti, se nujno odpira vprašanje, kako vzgajati posameznike, ki bodo ne le kompetentni, temveč predvsem sočutni, odgovorni in sposobni sobivanja z naravo in drugimi. Razmislek velja tudi v smeri vzgoje posameznika, ki bo razumel, da človek ne komunicira samo preko verbalne kompetence, pač pa obstaja široka paleta medijev, ki jih ponujajo različna področja umetnosti, s katerimi lahko stopamo v odnose s svetom in sporočamo o videnem, doživetem, spoznanem. Na tak način morda še bolj nagovorimo, angažiramo in razpremo različne vidike komuniciranja

podnebne krize in trajnostnostnega razvoja. Ne le to, s tem se razvijajo ključne veščine – kritično branje podnebnih podatkov, prevajanje kompleksnih informacij v razumljive zgodbe in ustvarjanje novih narativov, ki aktivirajo empatijo in spodbujajo k ukrepanju. V tem kontekstu umetnost ni zgolj estetski dodatek ali dekorativni element v izobraževanju, temveč postaja sredstvo za subjektifikacijo, za etično prebujenje in za vstop v dialog z realnostjo, ki nas presega.

Umetniška komunikacija podnebnih sprememb ne pomeni le pasivnega sprejemanja informacij, temveč tudi aktivno soustvarjanje sporočil: slušatelji skozi risbe, videe ali zvočne zapise raziskujejo lastne izkušnje z vremenom, sodelujejo pri skupinskih projektih, kjer preizkušajo različne načine predstavitve enake tematike, ter se učijo, kako ciljno nagovoriti različne publike – od lokalnih skupnosti do oblikovalcev politik. Takšna praksa krepi prepoznavanje in razumevanje narativnih struktur, retoričnih prijemov in vizualnih metafor, ki so nujni za učinkovito komuniciranje kompleksnih pojavov.

Na ta način umetnost postane most med stroko in javnostjo: znanstveno utemeljene ugotovitve o dviganju temperatur ali izgubi biotske raznovrstnosti se skozi umetnost prelevijo v dostopne, čustveno nabite izkušnje, ki pozivajo k razmisleku in dejanjem. Oseba, opremljena s takšnimi komunikacijskimi orodji, ne bo le razumela podnebnih sprememb na intelektualni ravni, temveč bo znala vsebino preoblikovati v prepričljive vizualne in zvočne pripovedi, ki nagovarjajo različne ciljne skupine in krepijo kolektivno zavedanje odgovornosti do planeta.

Na podlagi teoretskih izhodišč (Arendt, Biesta, Kroflič, Kearney) in v okviru izvedenega pedagoškega modula poglavje pokaže, da umetnost omogoča prepoznavanje kompleksnosti sveta na način, ki združuje čutno, intelektualno ter etično dimenzijo človekovega doživljanja. Praksa vzgoje z umetnostjo, kot je bila implementirana v opisanem modulu, temelji na petstopenjskem modelu izkustvenega učenja (Štirn Janota, Štirn, 2012), ki vodi udeležence od senzibilizacije za temo, vsebino in raziskovanja do ustvarjalnega izražanja in družbenega angažmaja v smislu komuniciranja s širšo javnostjo. Poseben pomen je imel element interdisciplinarnosti, ki je omogočil razširjeno razumevanje problematike trajnostnosti s pomočjo filozofije, zgodovine, sociologije in pedagogike.

Evalvacije in refleksije udeležencev so jasno pokazale, da umetniško izkustvo omogoča globlji stik z obravnavano tematiko, saj odpira prostor za izražanje, prevpraševanje in transformacijo osebnih stališč. Pri tem ima umetnost potencial, da preseže zgolj racionalni prenos znanja in ponudi orodja, ki spodbujajo formacijo posameznika kot etičnega subjekta, ki zna čutiti svet in nanj odgovarjati. Udeleženci so poudarili pomen možnosti, da preko umetniških praks razvijajo občutek za prostor, za medosebne odnose, za naravo – in da jih to vodi k bolj odgovornemu in angažiranemu odnosu do sveta.

Študija primera in ustvarjeni umetniški odzivi (kot npr. film na Grossmannovem festivalu) potrjujejo, da umetnost mladim omogoča izražanje skrbi za svet, grajenje kolektivne zavesti in iskanje alternativnih rešitev. Umetniški izraz tako ni končni cilj, temveč procesno orodje za razmislek, artikulacijo izkušenj, komunikacijo in družbeno delovanje. Ob tem je bistveno, da umetniški proces ni prepuščen zgolj spontanosti, temveč ga strukturira premišljeno načrtovan didaktični model, ki udeležencem omogoča varno, a tudi izzivalno okolje za rast.

Na teoretski ravni poglavje pokaže, kako koncepti, kot so subjektifikacija, ekopedagogika in estetska občutljivost, predstavljajo nujen premik v razumevanju vzgoje za trajnostnosti razvoj. Če želimo vzgojo, ki bo odgovarjala izzivom 21. stoletja, se moramo oddaljiti od kompetenčnega modela, ki je osredotočen na merljive cilje, in se usmeriti v oblikovanje izobraževalnih praks, ki posameznika postavljajo v dialog s svetom in ga spodbujajo k delovanju v njem. Ugotovitve poglavja tako niso le prispevek k didaktiki umetnosti, temveč pomenijo pomembno spodbudo za ponovni premislek o temeljih vzgojno-izobraževalnega sistema. Če želimo šolo, ki bo prostor dialoga, ustvarjalnosti, solidarnosti in upanja, potem je umetnost tista, ki lahko kot pedagoško sredstvo odpira poti k odgovornemu sobivanju in trajnostnosti prenovi skupnega sveta.

Viri in Literatura

- Agarin, T & Griviņš, M. (2016). Chasing the green buck? Environmental activism in post-communist Baltic States. *Communist and Post-Communist Studies* 49(3), 243–254.
<https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2016.06.001>.
- Arendt, H. & Kohn, J. (2006). *Between past and future*. Penguin.
- Arendt, H. (2006). Kriza v vzgoji, V: Arendt, H., *Med preteklostjo in prihodnostjo. Šest vaj v političnem mišljenju*. Ljubljana: Krtina, 179–199.
- Aristotel (1982). *Poetika*. Cankarjeva založba.

- Baker, C. (2000). Thailand's Assembly of the Poor: Background, Drama, Reaction. *South East Asia Research*, 8(1), 5–29. <https://doi.org/10.5367/00000000101297208>.
- Bhaskar, R., Frank, C., Hoyer, K. G., Naess, P. & Parker, J. (ur.) (2010), *Interdisciplinarity and Climate Change: Transforming Knowledge and Practice for Our Global Future*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203855317>.
- Biesta, G. (2015). Freeing teaching from learning: Opening up existential possibilities in educational relationships. *Studies in philosophy and education*, 34, 229–243.
- Biesta, G. (2017). *Letting Art teach. Art Education 'after' Joseph Beuys*. Artez Press.
- Biesta, G. (2022). *Vzgoja kot čudovito tveganje*. Ljubljana: Krtina.
- Clark P. & Sears, A. (2020.) *The Arts and the Teaching of History: Historical F(r)ictions*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-51513-3>.
- Cohen Miller, A. S., & Pate, E. (2019). A model for developing interdisciplinary research theoretical frameworks. *Qualitative Report*, 24(6), 1211–1226. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2019.3558>.
- Elliott, L. (n.d.). Environmentalism. <https://www.britannica.com/topic/environmentalism/History-of-the-environmental-movement>.
- Freire, P. (2000, 30. marec). *Pedagogy of the oppressed. 30th anniversary edition*. The Continuum International Publishing Group. New York. <https://envs.ucsc.edu/internships/internship-readings/freire-pedagogy-of-the-oppressed.pdf>.
- Fritsche, I., Barth, M., Jugert, P., Masson, T., & Reese, G. (2018). A social identity model of pro-environmental action (SIMPEA). *Psychological Review*, 125(2), 245–269. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29265852/>.
- Grigorov, S. & Fleuri, R. (2012). Ecopedagogy: educating for a new eco-social intercultural perspective. *Visão Global, UNOESC, Joaçaba*, 15 (1–2), 433–454. https://www.academia.edu/4111655/Grigorov_S_and_Fleuri_R_2012_Ecopedagogy_educating_for_a_new_eco_social_intercultural_perspective_Vis%C3%A3o_Global_UNOESC_Joa%C3%A7aba.
- Grušovnik, T. (2022). Sokratski dialog kot učna metoda na študenta osredinjenega poučevanja. V M. Mezgec, A. Andrejašič in S. Rutar., *Interdisciplinarna obzorja visokošolske didaktike: raznolike poti do vednosti in znanja* (147–163). Založba Univerze na Primorskem.
- Hurst, D. & Middleton, K. (2024, 4. junij). Jabiluka decision ends long-running battle and preserves 'some of the oldest rock art in the world'. <https://www.theguardian.com/australia-news/article/2024/jul/27/jabiluka-decision-ends-long-running-battle-and-preserves-some-of-the-oldest-rock-art-in-the-world>.
- Kahn, R. (2010, 30 marec). *Critical Pedagogy, Ecoliteracy, and Planetary Crisis: The Ecopedagogy Movement (Counterpoints)*, New York, Peter Lang Publishing. https://www.researchgate.net/publication/240595272_Critical_pedagogy_ecoliteracy_planetary_crisis_The_ecopedagogy_movement.
- Kaiser, N. (2021, 30. marec). Vprašanje ekologije v umetnosti. Spletna predstavitev. <https://www.glu-sg.si/tema-upora-v-umetnosti/>.
- Kant, I. (1999). *Kritika razsodne moči*. Založba ZRC SAZU.
- Kearney, R., Klapes, P., & Hameed, U. (ur.). (2024). *Hosting Earth: Facing the Climate Emergency*. Taylor & Francis.
- Kroflič, R., 2023. Kako misliti vzgojo za trajnostni razvoj? V: Anko, B, Bogataj, N. & Košmerl, T. (ur.). *Znamenja trajnosti*, Andragoški center Slovenije, Ljubljana, 31–39.
- Kroflič, R., Štirn, D., Štirn Janota, P. & Jug, A. (2010). *Kulturno žlabenje najmlajših – Razvoj identitete otrok v prostoru in času preko raznovrstnih umetniških dejavnosti*. Vrtec Vodmat. Ljubljana.
- Lakhani, N. (2017, 4. junij). Backers of Honduran dam opposed by murdered activist withdraw funding. <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/04/honduras-dam-activist-bertha-caceres>.
- Leopold. A. (2010). Deželna etika. *Filozofija na maturi*, 17(3–4), 74–85.
- Listina zemlje. Earth Charter. (2000, 30. marec). <https://cartadelatierra.org/wp-content/assets/virtual-library2/images/uploads/Annual%20Report%202000.pdf>.

- Makuc, S. (2021, 30 marec). Babilonski stolp. Spletna predstavitev. <https://www.glu-sg.si/vprasanje-ekologije-v-umetnosti/>.
- Moser, S. C. (2016). Reflections on climate change communication research and practice in the second decade of the 21st century: What more is there to say? *WIREs Climate Change*, 7, 345–369. <https://doi.org/10.1002/wcc.403>.
- Musa, A. U. & Saminu, I. (2024). The Challenges of the Movement for the Survival of Ogoni People (MOSOP) in Nigeria: From Environmental Movement to Movement for Self-Determination. *IIUM Journal of Religion and Civilisational Studies* 7(1), 97–113.
- Naess, A. (2011). Globoka ekologija in okoliško sebstvo. *Filozofija na maturi*, 18(3–4), 87–93.
- O'Neill, S. (2017, October 26). Engaging with climate change imagery. In *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228620.013.371>.
- O'Neill, S., & Nicholson-Cole, S. (2009). "Fear Won't Do It": Promoting positive engagement with climate change through visual and iconic representations. *Science Communication*, 30(3), 355–379. <https://doi.org/10.1177/1075547008329201>.
- Pathak, S. (2021). *The Chipko Movement: A People's History*. Permanent Black.
- Plakans, A. (2014). *A Concise History of the Baltic States*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511975370>.
- Raento, P. (2009). Interdisciplinarity. V R. Kitchin & N. Thrift (ur.), *International Encyclopedia of Human Geography*, ur. Rob Kitchin in Nigel Thrift (517–522). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-008044910-4.00288-1>.
- Rinaldi, G. (2006). *In dialogue with Reggio Emilia* (Listening, researching and learning). Routledge. London in New York.
- Shiva, V. & Bandyopadhyay, J. (1986). The Evolution, Structure, and Impact of the Chipko Movement. *Mountain Research and Development* 6(2), 133–142.
- Spence, A., Poortinga, W., & Pidgeon, N. (2012). The psychological distance of climate change. *Risk Analysis*, 32(6), 957–972. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2011.01695.x>.
- Suh, Y. (2013). Past Looking: Using Arts as Historical Evidence in Teaching History. *Social Studies Research and Practice* 8(1) (2013), 135–159. <https://doi.org/10.1108/SSRP-01-2013-B0010>.
- Štirn Janota P. & Štirn D. (2012, 30 marec). Lahko v šoli tudi drugače? – Reševanje konfliktov in oblikovanje vzgojnih projektov. Ljubljana: CPI. <http://www.cpi.si/razvojno-in-raziskovalno-delo/evalvacije-in-spremljanje/resevanje-vzgojnih-vprasanj-in-krsitev-solskega-reda/prirocnik-lahko-v-soli-tudi-drugace.aspx>.
- Štirn Janota, P. & Štirn, D. (2024). Preobremenjenost in demotivacija učencev: Kaj lahko ponudita vzgoja in izobraževanje z umetnostjo? *Sodobna pedagogika*, let. 75, št. 3, 46–62.
- Štirn Janota, P. & Štirn, D. (2022). Spodbujanje narativnosti v vzgoji in izobraževanju. *Umetnost v vzgoji v vrtcih in šolah* (Ured. Kroflič, R. idr.), 97–119.
- Štirn, D. (2010). »Uvajanje umetniških praks v predšolsko vzgojo ali kako smo se (o)žlahtili«. V Kroflič, R., Štirn Koren, D., Štirn Janota, P. & Jug, A. (ur.). *Kulturno žlabljenje najmlajših – Razvoj identitete otrok v prostoru in času preko raznovrstnih umetniških dejavnosti*. Vrtec Vodmat. Ljubljana, 14–23.
- Tannenbaum, M. B., Hepler, J., Zimmerman, R. S., Saul, L., Jacobs, S., Wilson, K., & Albarracín, D. (2015). Appealing to fear: A meta-analysis of fear appeal effectiveness and theories. *Psychological Bulletin*, 141(6), 1178–1204. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5789790>.
- UNESCO Global Education Monitoring Report Team. (2023). *Climate change communication and education country profiles: Approaches to greening education around the world* (ED/GEMR/MRT/2023/CCE/1) [Programme and meeting document]. UNESCO. <https://doi.org/10.54676/XBVG6945>.
- UNESCO, P. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. Paris, France: Educational and Cultural Organization of the United Nations.
- Vecchi, V. (2010). *Art and creativity in Reggio Emilia: Exploring the role and potential of ateliers in early childhood education*. New York: Routledge.

Prispevki v petem sklopu se med seboj razlikujejo po raziskovalnem pristopu, skupna pa jim je tema samooskrba. Prvi prispevek (Bojan Varga) predstavlja kvalitativno analizo s področja gojenja gliv (Bojan Varga), drugi (Tomaž Onič et al.) obravnava različnost v komuniciranju samooskrbe, tretji (Ana Vovk) pa predstavlja praktični primer življenja samooskrbe v aspektu doživljanja tistih, ki si tak primer ogledajo.



V.



»TEGOBE« GOB: DEMISTIFIKACIJA GLIV V OKVIRU OKOLJSKE KOMUNIKACIJE

BOJAN VARGA

Univerza v Mariboru, Filozofska Fakulteta, Maribor, Slovenija
bojan.varga1@guest.um.si

Glive imajo izjemen potencial pri reševanju okoljskih izzivov – od mikoremediacije (čiščenja onesnaženih območij s pomočjo gliv) in razvoja trajnostnih materialov do razgradnje plastike – a v praksi ostajajo precej neprepoznane. Njihova marginalna prisotnost v okoljskem diskurzu je posledica ne le znanstvene kompleksnosti, temveč tudi komunikacijskih in kulturnih dejavnikov. Eden od razlogov je tudi njihova mistifikacija – v javnosti so pogosto dojete kot nevarne, skrivnostne ali nepomembne. Raziskava obravnava vpliv naravoslovnih in družbenih dejavnikov na javno razumevanje gliv ter analizira, kako lahko interdisciplinarni pristopi prispevajo k učinkovitejšemu ozaveščanju. Na podlagi intervjujev z akterji, ki se v slovenskem prostoru ukvarjajo z raziskovanjem, gojenjem in/ali ozaveščanjem o glivah, so bile prepoznane ključne komunikacijske ovire. Vpogledi v njihove prakse kažejo na pomanjkanje družboslovnih perspektiv, a tudi na možnosti za razvoj novih, bolj povezanih pristopov k okoljski komunikaciji, in odpirajo prostor za nadaljnje raziskave.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.17](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.17)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
glive,
mistifikacija,
trajnostni razvoj,
okoljska komunikacija,
interdisciplinarnost

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.17](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.17)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:

fungi,
mystification,
sustainability,
environmental
communication,
interdisciplinarity

MUSHROOM »TROUBLES«: DEMYSTIFYING FUNGI IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL COMMUNICATION

BOJAN VARGA

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
bojan.varga1@guest.um.si

Fungi hold remarkable potential in addressing environmental challenges – from mycoremediation (i.e. the cleanup of polluted areas with fungi) and the development of sustainable materials to the degradation of plastic – yet remain largely underrecognized in practice. Their marginal presence in environmental discourse is not only due to scientific complexity, but also to cultural and communicative factors. One such factor is mystification – fungi are often perceived by the public as dangerous, mysterious, or insignificant. This study examines how natural and social factors influence public understanding of fungi and explores how interdisciplinary approaches can foster more effective awareness. Based on interviews with actors engaged in fungal research, cultivation, and/or environmental education in Slovenia, the study identifies key communication obstacles. Insights into their practices reveal a lack of social science perspectives but also point to the potential for developing new, more integrated approaches to environmental communication and open avenues for further research.



University of Maribor Press

1 Uvod

Znanstveno soglasje o resnosti okoljske krize je danes trdno. Podnebne spremembe, degradacija ekosistemov in izguba biotske raznovrstnosti predstavljajo resno grožnjo prihodnosti človeštva. Kljub razumevanju obsega problema ukrepanje še vedno močno zaostaja (Lesch & Kamphausen, 2016). Razkorak med znanjem in dejanji opozarja na nujnost boljše okoljske komunikacije¹, ki postaja ključno orodje v prizadevanjih za trajnostno prihodnost.

Kompleksnost okoljske komunikacije ponazarja preprosta, pogosto uporabljena šala:

Venera vpraša Zemljo: »Kako si? Nekam slabo izgledaš.«

Zemlja odvrne: »Ah, Homo sapiensa imam.«

Venera jo pomiri: »Ne skrbi, saj bo minilo.«

Ta anekdota, ki jo kot ilustrativni primer navajata tudi Lesch in Kamphausen (2016), kroži v različnih oblikah po okoljskem diskurzu in nima znanega avtorja. Okoljska sporočila lahko sprožijo zelo različne odzive: od uvida v odgovornost do odpora, tesnobe ali negotovosti glede resnosti okoljskih opozoril. Šala v resnici razkriva globljo resnico: ko govorimo o »reševanju okolja«, imamo v resnici v mislih ohranjanje življenjskih pogojev za človeka. Planet bo preživel – vprašanje je, ali bomo preživeli mi. Karikirano povedano, gre pri »okoljevarstvu« bolj za »človekovarstvo«. Temeljno vprašanje zato ni, ali bomo »rešili planet«, temveč ali bomo znali ohraniti pogoje, ki omogočajo življenje človeka in drugih vrst. Kot opozarja astrofizik in filozof Harald Lesch: »Zemlja se bo še vedno vrtela — vprašanje je le, kdo se bo še lahko potil na njej« (Lesch, 2024).

Poseben izziv predstavlja tudi gospodarska (ne)ambicioznost in pogosta politizacija okoljske problematike. Varstvo okolja se pogosto povezuje z ideološkimi stališči, predvsem z levimi političnimi gibanji, čeprav gre za univerzalno vprašanje preživetja, ki presega politične delitve in zadeva vse ljudi, predvsem prihodnje generacije (Precht & Lanz, 2024).

¹ V pričujočem besedilu se izraz »okoljska komunikacija« nanaša zlasti na tisto, ki vključuje glive – kar zaradi njihove običajne izključenosti iz javnih okoljskih diskurzov ni samoumevno.

Med temami, ki v okoljskem diskurzu ostajajo obrobne, so tudi glive – ključni organizmi in spregledani akterji ekosistemov, ki igrajo osrednjo vlogo pri regeneraciji narave, razgradnji organskih snovi, kroženju hranil in sekvestraciji² ogljika. Z njihovo pomočjo se življenje začne, konča in ponovno zaokroži. Ko so pogoji za druge življenjske oblike izčrpani – na primer po nuklearnih katastrofah – so glive med prvimi organizmi, ki se pojavijo in pripravijo temelje za nove ekološke cikle (Lowenhaupt Tsing, 2020)³. Kljub znanstveno potrjenemu pomenu glive ostajajo v okoljski komunikaciji pogosto prezrte.

Prispevek obravnava, zakaj so glive še vedno marginalizirane, katere komunikacijske ovire temu botrujejo ter kako jih lahko interdisciplinarni pristopi pomagajo preseči.

2 Teoretični okvir

Glive imajo izjemno biološko, ekološko in gospodarsko vrednost, vendar pogosto ostajajo na obrobju naravoslovnega izobraževanja in pozornosti javnosti. Mistifikacija, trivializacija in nerazumevanje njihove ekološke vloge prispevajo k njihovi marginalizaciji. Čeprav se ta prispevek ne ukvarja s sodobnimi teorijami zarot, velja omeniti nekatere vzporednice s širšimi kulturnimi vzorci neracionalnih predstav. Grušovnik (2022) ugotavlja, da naklonjenost konspiracizmu – torej verjetju v teorije zarote – pogosto vodi v občutek nemoči, saj se svet predstavlja kot nespremenljiv. Tovrstna dinamika družbenih interpretacij je lahko – vsaj posredno – primerljiva z mistifikacijo gliv, pri čemer se različni akterji nanjo odzivajo različno: nekateri jo sprejemajo, drugi zavračajo ali prezrejo. V tem smislu raziskava ne obravnava teorij zarot, temveč opozarja na dolgotrajne učinke podobnih reprezentacij, zakoreninjenih v kulturni zgodovini.

Poudarek je na znanstveno utemeljenih dejstvih ter na vidikih okoljske in znanstvene komunikacije, pri čemer preplet naravoslovnih in družboslovnih perspektiv omogoča razmislek o tem, kako bi interdisciplinarni pristopi lahko prispevali k večji prepoznavnosti gliv.

² Sekvestracija ogljika (angl. *carbon sequestration*) označuje naravne in tehnološke procese zajemanja in shranjevanja ogljika iz atmosfere, zlasti v prsti, rastlinah ali geoloških formacijah (IPBES, 2021).

³ Anna Lowenhaupt Tsing je ameriška antropologinja, znana po interdisciplinarnem pristopu, ki povezuje antropologijo, ekologijo in študije globalizacije. V knjigi *The Mushroom at the End of the World* (2015) raziskuje, kako glive – zlasti matsutake – ponujajo uvid v možnosti preživetja in sobivanja v pogojih ekološke degradacije.

Teoretični okvir prispevka zajema ključne koncepte iz okoljske in znanstvene komunikacije ter družbene percepcije narave, ki omogočajo razumevanje specifičnih komunikacijskih izzivov, povezanih z glivami. Pri tem se je treba zavedati, da ena sama raziskava ne more izčrpno zajeti vseh vidikov. V pričujočem prispevku je zato poudarek predvsem na empiričnem raziskovanju zaznavanja in razumevanja gliv v javnosti. Zavestno je vključenih manj strokovnih virov, saj javno dojemanje temelji predvsem na javno dostopnih informacijah, medijskih podobah in osebnih izkušnjah.

V nadaljevanju bodo obravnavani ključni koncepti okoljske in znanstvene komunikacije, pomen gliv kot ekološke in gospodarske rešitve, družbena percepcija gliv ter izzivi in priložnosti za učinkovitejše komuniciranje te tematike, pri čemer bo interdisciplinarnost obravnavana kot pomemben dejavnik za preseganje obstoječih komunikacijskih vrzeli.

2.1 Med okoljsko in znanstveno komunikacijo

Okoljska komunikacija ima osrednjo vlogo pri oblikovanju razumevanja sodobnih izzivov, kot so degradacija ekosistemov, izguba biotske raznovrstnosti in posledice podnebnih sprememb. Ne gre zgolj za prenos znanstvenih spoznanj, temveč za kompleksen proces, ki vključuje družbene vrednote, čustveno resonanco in zaupanje v vire informacij (Corner & Clarke, 2016). Javnost okoljske grožnje pogosto dojema kot oddaljene ali abstraktne, zato postane učinkovitost sporočil odvisna od njihove osebne relevantnosti in dostopnosti.

Znanstvena komunikacija se sooča s sorodnimi izzivi: kompleksni pojmi in terminologija pogosto ostajajo nerazumljeni zunaj strokovnih krogov, kar zmanjšuje vpliv znanstvenih ugotovitev na širšo družbo. Študije kažejo, da katastrofična sporočila pogosto sprožajo pasivnost, medtem ko pozitivni zgledi in konkretne rešitve povečujejo angažiranost (Whitmarsh et al., 2012). Pri komuniciranju okoljskih tem je zato ključno iskanje ravnotežja med strokovno verodostojnostjo in prilagoditvijo sporočila različnim ciljnim skupinam.

Okoljska in znanstvena komunikacija se tako dopolnjujeta: znanstvena dognanja zagotavljajo vsebino, okoljska komunikacija pa prevaja to vsebino v družbeno dostopne oblike. Razumevanje te povezave je ključno za učinkovito ozaveščanje o

specifičnih temah, kot je vloga gliv v ekosistemih in gospodarstvu, ki bo v ospredju nadaljnje analize.

2.2 Glive v ekosistemih in gospodarstvu

Leta 2021 je fundacija XPRIZE razpisala natečaj Carbon Removal⁴ v vrednosti 100 milijonov dolarjev za tehnologije zajemanja ogljika, pri čemer se je v javnosti pojavilo tudi vprašanje, ali se lahko prijavijo tudi drevesa (von Hirschhausen et al., 2021). Šala izpostavlja ključno dejstvo – ohranjanje ogljikovih ponorov ni odvisno le od tehnologije, temveč tudi od varovanja naravnih habitatov. Brez ohranjanja gozdov in talnih ekosistemov, katerih pomemben del so tudi glive, dolgoročno ne moremo reševati okoljske krize.

V gospodarstvu obstaja veliko zanimanje za zajemanje ogljika in reševanja problema plastičnih odpadkov, ne pa tudi za potencial glivnih tehnologij pri reševanju teh težav. Glive so eden najmočnejših naravnih zveznikov pri reševanju okoljskih izzivov, a – kot je bilo omenjeno – pogosto ostajajo na obrobju okoljskega diskurza. Prispevek gliv v naravi sega od sodelovanja z rastlinami v mikoriznih povezavah do ustvarjanja humusa in razgradnje plastike:

- Mikorizne glive (npr. *Rhizoglyphus irregularis*) sodelujejo z rastlinami pri vezavi ogljika.
- Bele trohnikovke (npr. *Pleurotus*, *Ganoderma*) imajo poglobljeno vlogo pri razgradnji lesa in dolgoročnem skladiščenju ogljika.
- Vrste, kot sta *Pestalotiopsis microspora* in *Aspergillus tubingensis*, so sposobne razgraditi (»prebavit«) plastiko celo v anaerobnih pogojih (Khan et al., 2017)

Razumevanje teh naravnih procesov je osnova za njihovo tehnološko uporabo. Kot se izkazuje, imajo glive poleg ekološke tudi gospodarsko vrednost: poleg že omenjenih kvalitet ponujajo inovacije na področjih biomaterialov (npr. gobje usnje), biogoriv, biomedicine in trajnostne prehrane. Sposobnost razgradnje plastike pa odpira nove poti za zmanjšanje plastičnih odpadkov in prehod v krožno gospodarstvo.

⁴ <https://www.xprize.org/prizes/carbonremoval>

S tem predstavljajo enega od možnih odgovorov na izzive trajnostnega razvoja. Paul Stamets (2005), eden izmed najvidnejših zagovornikov demistifikacije gliv, nazorno predstavi možnosti uporabe gliv pri reševanju okoljskih in zdravstvenih izzivov. V svojem znamenitem TED govoru *6 načinov, kako lahko gobe rešijo svet* (Stamets, 2008) poljudno povzame njihov potencial pri reševanju globalnih izzivov:

- **Mikoremediacija:** razgradnja onesnaževal, kot so nafta in industrijski odpadki.
- **Mikofiltracija:** čiščenje vode z micelijem.
- **Mikopesticidi:** biološki nadzor nad škodljivci brez kemikalij.
- **Mikogoriva:** pridobivanje trajnostnih virov energije iz gliv.
- **Mikofarmaceutika:** razvoj novih zdravil in terapij ter antibiotikov.
- **Mikoforestacija:** regeneracija degradiranih ekosistemov in spodbujanje rasti rastlin.

Kljub tem potencialom glive v javnem diskurzu še vedno nimajo ustreznega mesta. V nadaljevanju bomo raziskali, zakaj so glive tako pogosto marginalizirane in katere komunikacijske ovire preprečujejo njihovo večjo prisotnost v okoljskem diskurzu.

2.3 Percepcija gliv v javnosti: med mistifikacijo in trivializacijo

Glive imajo v javnosti specifično podobo, ki je pogosto oblikovana skozi kulturne stereotipe in pomanjkljivo izobraževanje. Značilno jih dojemamo skozi dvojno prizmo: po eni strani so mistificirane kot skrivnostni in nevarni organizmi, po drugi strani pa trivializirane kot zgolj nekakšni »gozdni sadeži«⁵. Obe skrajnosti prispevata k nerazumevanju njihove vloge v ekosistemi.

Mistifikacija gliv ima globoke kulturno-zgodovinske korenine. V različnih tradicijah so bile gobe pogosto povezane z duhovnostjo, magijo ali strahom, kar lahko okrepi fascinacijo, a hkrati ovira njihovo racionalno obravnavo. Trivializacija pa se kaže v reduciranju na prehranski vidik, njihovi zelo osnovni (antropocentrični) delitvi – v vsakdanji rabi so glive predstavljene skoraj izključno kot užitne ali strupene, brez omembe njihove ekološke funkcije ali biotehnološkega potenciala. Gobe v tem smislu veljajo za koristne, če jih lahko uživamo. Številni ljudje tako sploh ne ločijo med glivo kot organizmom in trosnjaki (vidnim delom glive), ki jih imenujemo gobe.

⁵ Izraz »gozdni sadeži« v tem kontekstu zamegljuje dejstvo, da glive niso rastline, temveč samostojna veja življenja, in tako prispeva k njihovi trivializaciji.

Tradicionalno dojemanje gliv (gob!) zamegli razumevanje njihove kompleksnosti in pomena za okolje.

Ni naključje, da gliv ne dojemamo tako neposredno kot npr. živali in rastline, saj je za njihovo opazovanje potrebnega veliko več raziskovalnega napora. Glive praviloma delujejo v tleh ali razkrojnih procesih, zato jih ljudje redkeje opazijo in jih intuitivno ne umeščajo v isti okvir naravnih sistemov kot rastline in živali, kar se odraža tudi v izobraževalnem sistemu.

V učnih vsebinah so glive pogosto obravnavane le kot posebna skupina med rastlinami in živalmi, brez jasne opredelitve njihove samostojnosti in vloge v ekosistemi. Intervjuvanci opozarjajo, da je znanje o glivah skromno, kar je sorazmerno z deležem učnega gradiva, ki v osnovnošolski biologiji (in tudi v nadaljnjem izobraževanju) pokriva to področje (glej poglavje 4, zlasti Kržišnik in Pohleven). Predstavljajo eno največjih vej življenjskega drevesa, a so hkrati med najmanj obravnavanimi v formalnem izobraževanju. Tudi če bi želeli študirati mikologijo (vedo o glivah), bi naleteli na izredno omejeno ponudbo programov.

Demistifikacija gliv je eden ključnih ciljev sodobne okoljske komunikacije, saj omogoča racionalno obravnavo njihove vloge v naravi, spodbuja razumevanje njihovega potenciala pri reševanju okoljskih izzivov in prispeva k njihovi vključitvi v trajnostne narative.

2.4 Komunikacija o glivah: ovire in priložnosti

Na slovenskem znanstvenem prizorišču je že v času Jugoslavije dr. Franc Pohleven opozarjal na pomen trajnostnega ravnanja z glivami (Pohleven, 1990). Poudarjal je, da prekomerno nabiranje gob za odkup in izvoz resno ogroža gozdne ekosisteme, saj s tem prekinjamo življenjski cikel gliv.⁶ Kot alternativo je izpostavil gojenje gob, kar so že prakticirali v antični Grčiji, rimskem imperiju, kasneje na Kitajskem in v Franciji. Gojenje gob je videl kot priložnost za zaščito naravnih populacij, razvoj zdrave prehrane in krepitev trajnostnega gospodarstva. Zavzemal se je za povezovanje pridelovalcev, predelovalcev in potrošnikov, da bi zmanjšali pritisk na samonikle (divje) glive in omogočili tržno preskrbo z gojenimi gobami.

⁶ Goba ali trosnjak je plodišče glive, njen razmnoževalni organ, namenjen tvorjenju in širjenju trosov oz. »semen« (SAZU, 2025). Prekomerno nabiranje gob prekine razmnoževalni cikel gliv, kar vodi v zmanjševanje njihovih populacij in dolgoročno osiromašenje gozdnih ekosistemov (Boa, 2004; Pohleven, 1990).

Čeprav je od teh prizadevanj minilo več desetletij in se je v tem času nabrala vrsta znanstvenih dokazov in pobud, javna zavest in politike varovanja gliv ter njihovih habitatov še vedno zaostajajo. Podobno kot obstaja znanstveno soglasje o resnosti okoljske krize in nujnosti ukrepanja, je tudi pomen gliv v ekosistemih dobro znanstveno utemeljen. Kljub temu niso ustrezno vključene ne v okoljske politike ne v komunikacijske strategije. Glive še vedno ostajajo v senci rastlin, živali in drugih organizmov, tako v komunikaciji kot v konkretnih okoljskih ukrepih.

Učinkovito komuniciranje o glivah zato zahteva prilagoditev pristopov. Kompleksnost pojmov, kot so mikoriza⁷, sekundarni metaboliti⁸ ali saprotrofija⁹, dodatno otežuje njihovo komunikacijo širši javnosti. Podobno kot pri drugih okoljskih temah se znanstvena sporočila o glivah pogosto izgubijo v tehnični terminologiji, kar otežuje razumevanje in zmanjšuje pripravljenost za ukrepanje.

Hkrati se v popularni kulturi zanimanje za glive krepi: dokumentarec *Fantastic Fungi* (2019), serija *The Last of Us* (2023) in animirana serija *Common Side Effects* (2024) povečujejo njihovo prepoznavnost – četudi pogosto prek poenostavljenih in dramtiziranih podob.¹⁰

Ta trend predstavlja pomembno priložnost za nadgradnjo komunikacijskih strategij: z uporabo dostopnega jezika, vizualnih pripomočkov in čustvene resonance je mogoče spodbuditi večje zanimanje in boljše razumevanje vloge gliv v naravi ter s tem podpreti tudi razvoj njihovih tehnoloških aplikacij. V nadaljevanju bo obravnavano, kako lahko interdisciplinarni pristopi – med naravoslovjem, družboslovjem in komunikacijskimi vedami – zapolnijo obstoječo vrzel v okoljskem diskurzu.

⁷ *Mikoriza* je simbioza med glivami in rastlinami, kjer glive rastlinam pomagajo pri črpanju vode in hranil, rastline pa glivam zagotavljajo ogljikove spojine (Wikipedia, Mycorrhiza, 2025).

⁸ *Sekundarni metaboliti* so spojine, ki jih organizmi, kot so glive, proizvajajo poleg osnovnih snovi za preživetje; pogosto imajo vlogo pri obrambi pred drugimi organizmi ali v komunikaciji (Wikipedia, Secondary metabolite, 2024).

⁹ *Saprotrofija* je način prehranjevanja, pri katerem organizmi, na primer glive, razgrajujejo odmrlo organsko snov in s tem sodelujejo v kroženju hranil v ekosistemu (Wikipedia, Saprotrophic nutrition, 2025).

¹⁰ *Fantastic Fungi* (2019, režiser Louie Schwartzberg) je dokumentarni film, ki celostno predstavlja pomen gliv – od njihove vloge v ekosistemih do njihovega potenciala na področju medicine, trajnosti in zavesti; *The Last of Us* (2023) je televizijska serija, kjer so glive prikazane kot vir pandemije; *Common Side Effects* (2024) je animirana serija, ki poljudno obravnava teme trajnosti, znanosti in sobivanja z naravo.

2.5 Pomen interdisciplinarnih pristopov

Glede na kompleksnost tematike je za učinkovitejšo okoljsko komunikacijo o glivah smiselno razmišljati o povezovanju naravoslovnih, družboslovnih in humanističnih ved. Naravoslovne discipline zagotavljajo znanstveno podlago za razumevanje ekološke vloge gliv, medtem ko družboslovni in humanistični pristopi omogočajo vpogled v družbene, kulturne in komunikacijske razsežnosti njihove percepcije. Na številnih področjih že obstajajo elementi multidisciplinarnosti – z glivami se ukvarjajo strokovnjaki z različnih področij, ki pa pogosto delujejo nepovezano. Za večjo učinkovitost okoljske komunikacije bi bilo zato potrebno razviti bolj povezane interdisciplinarne pristope, ki bi omogočili usklajeno oblikovanje in predstavitev informacij v širšem družbenem kontekstu.

Pričujoča raziskava bo na podlagi intervjujev s strokovnjaki, dejavnimi na področju raziskovanja, gojenja in ozaveščanja o glivah, preverjala, v kolikšni meri sami zaznavajo potrebo po vključevanju dodatnih disciplin. Med potencialnimi področji, ki bi lahko pomembno prispevala k razvoju učinkovitejših komunikacijskih strategij, izstopajo komunikologija, antropologija, sociologija, okoljska psihologija in določene humanistične smeri, kot je filozofija narave.

V nadaljevanju bo predstavljen metodološki okvir, uporabljen za zbiranje in analizo podatkov, ki omogoča preverjanje zastavljenih raziskovalnih vprašanj. Empirična analiza bo pokazala, ali in kako sogovorniki prepoznavajo pomen interdisciplinarnega pristopa za učinkovitejše ozaveščanje o vlogi gliv.

3 Metodologija

Za raziskovanje komunikacijskih izzivov in priložnosti pri ozaveščanju o vlogi gliv je bil uporabljen kvalitativni raziskovalni pristop. Cilj raziskave je bil pridobiti poglobljeno razumevanje, kako strokovnjaki in posamezniki z izkušnjami na področju mikologije, gojenja gob in javnega komuniciranja – bodisi prek izobraževanj, medijev, razstav, okoljevarstvenih ali drugih projektov – zaznavajo trenutno stanje okoljske komunikacije o glivah.

Analiza temelji na polstrukturiranih intervjujih, usmerjenih na pet raziskovalnih sklopov: (1) razumevanje pomena gliv, (2) glive kot okoljska rešitev, (3) mistifikacija in predsodki, (4) komunikacija z javnostjo in (5) vizija prihodnjega razvoja

komunikacijskih praks. Analiza komunikacijskih praks in pregled komunikacijskih kanalov nista bila izvedena kot ločena raziskovalna sklopa, temveč sta bila vključena v interpretacijo odgovorov intervjuvancev. Raziskava se tako osredotoča predvsem na kvalitativno interpretacijo stališč in izkušenj sogovornikov.

V središču zanimanja so izzivi in ovire, s katerimi se strokovnjaki srečujejo v Sloveniji, pri čemer njihova opažanja ponujajo tudi vpogled v širše, globalne trende. Poudarek je na poglobljenem lokalnem raziskovanju, ki vključuje analizo stanja v medijih, izobraževalnem sistemu, gospodarstvu in okoljskem oblikovanju politik.

V nadaljevanju so predstavljeni cilji in hipoteza raziskave, uporabljeni postopki ter omejitve izbranega pristopa.

3.1 Cilji in hipoteza: interdisciplinarni pristop k izboljšanju okoljske komunikacije o glivah

Glavni cilj raziskave je preučiti, kako lahko interdisciplinarni pristop prispeva k učinkovitejšemu ozaveščanju o vlogi gliv v ekosistemih.

Hipoteza raziskave predpostavlja, da povezovanje naravoslovnih spoznanj o glivah z vpogledi različnih družboslovnih in humanističnih disciplin omogoča boljše razumevanje pomena gliv in učinkovitejše okoljsko komuniciranje.

Specifični cilji raziskave so:

- preučiti razumevanje ekološke vloge gliv med strokovnjaki in njihovo zaznavanje pomena gliv v trajnostnih praksah;
- raziskati potencial gliv kot rešitve za izbrane okoljske izzive, kot so bioremediacija¹¹, sekvestracija ogljika in biotehnološke inovacije;
- analizirati, v kolikšni meri so prisotni predsodki, stereotipi in mistifikacija v komunikaciji o glivah;
- oceniti izzive in priložnosti v komunikaciji pomena gliv glede na različne ciljne skupine;

¹¹ *Bioremediacija* je postopek odstranjevanja onesnaževal iz okolja s pomočjo živih organizmov (npr. bakterij, gliv ali rastlin). V kontekstu gliv govorimo o *mikoremediaciji*, torej uporabi gliv za razgradnjo škodljivih snovi. Za razliko od *ekoremediacije*, ki vključuje širši nabor naravnih sistemov za izboljšanje stanja okolja, se bioremediacija osredotoča predvsem na mikrobiološke ali glivne mehanizme.

- zbrati strokovna priporočila za izboljšanje okoljske komunikacije o glivah ter ugotoviti, katere dodatne vidike (npr. antropološke, psihološke) bi bilo smiselno vključiti v prihodnje interdisciplinarne raziskave.

Posebna pozornost je namenjena vprašanju, katere strokovnjake in dodatne perspektive intervjuvanci pogrešajo pri obstoječih komunikacijskih praksah. S tem raziskava postavlja temelje za nadaljnje študije, ki bi še poglobljeno vključile interdisciplinarno razsežnost.

3.2 Raziskovalni pristop: kvalitativna analiza polstrukturiranih intervjujev

Za zbiranje podatkov so bili izvedeni polstrukturirani intervjuji s strokovnjaki, ki delujejo na področjih mikologije, gojenja gob in/ali ozaveščanja o njihovem pomenu. Ta oblika intervjujev je omogočila poglobljeno raziskovanje osebnih izkušenj, opažanj in stališč sogovornikov, hkrati pa zagotavljala dovolj raziskovalne fleksibilnosti za prilagajanje glede na strokovno ozadje in posebnosti vsakega intervjuvanca.

Vprašanja so bila oblikovana odprto, vendar so sledila petim raziskovalnim sklopom, kar je omogočilo primerljivost med intervjuji in hkrati ohranilo odprtost za specifične poudarke, ki so se pojavili med pogovori.

Analiza je temeljila na vsebinskem tematskem razčlenjevanju odgovorov. Formalizirano kodiranje z uporabo programskih orodij ni bilo uporabljeno, saj je bil poudarek na interpretativnem pristopu, osredotočenem na prepoznavanje ponavljajočih se tem, vzorcev in uvidov v skladu z raziskovalnimi cilji.

3.3 Omejitve raziskave

Raziskava je osredotočena na strokovnjake, ki delujejo v Sloveniji. To omogoča poglobljen vpogled v lokalno stanje in specifične izzive okoljske komunikacije. Ker so intervjuvanci praviloma vključeni tudi v mednarodne projekte in strokovne mreže, njihova opažanja hkrati omogočajo določene refleksije, ki presegajo lokalni kontekst.

Kot že omenjeno analiza komunikacijskih praks in pregled komunikacijskih kanalov nista bila izvedena kot samostojna raziskovalna sklopa, temveč sta bila vključena v interpretacijo intervjujev. Prav tako raziskava ne vključuje sistematične analize obstoječih družboslovnih pristopov, kar predstavlja izhodišče za prihodnje študije na tem področju.

Empirična analiza, predstavljena v nadaljevanju, temelji na sinteznih povzetkih osmih intervjujev in je usmerjena v preverjanje raziskovalne hipoteze o pomenu interdisciplinarnega pristopa k okoljski komunikaciji o glivah.

4 Rezultati in razprava

Četrto poglavje nadgrajuje metodološka izhodišča s predstavitvijo in interpretacijo rezultatov empirične raziskave. V uvodnem delu je natančneje pojasnjen metodološki okvir in pomen strukturiranja intervjujev glede na pet raziskovalnih sklopov, ki tvorijo konceptualni okvir raziskave. Sledi kratka predstavitev intervjuvancev. V osrednjem delu so rezultati predstavljeni tematsko po posameznih raziskovalnih sklopih, znotraj katerih so strnjeno prikazani temeljni poudarki sogovorcev. Usmerjenost v preverjanje raziskovalne hipoteze o pomenu interdisciplinarnega pristopa k okoljski komunikaciji o glivah omogoča prepoznavanje skupnih tem, razhajanj in potencialov za nadaljnji razvoj komunikacijskih strategij.

4.1 Metodološki okvir in struktura intervjujev

Intervjuji so bili izvedeni v polstrukturirani obliki, ki združuje usmerjena vprašanja (glede na pet raziskovalnih sklopov) z odprtostjo za raziskovanje individualnih izkušenj ter pogledov sogovorcev. Ta pristop omogoča primerljivost odgovorov in hkrati zajame tudi nepredvidene, a pomembne vsebine.

Raziskovalni sklopi so zasnovani za celovito razumevanje izzivov in priložnosti pri okoljski komunikaciji o glivah. Med seboj se tematsko in logično nadgrajujejo – vsak naslednji sklop prispeva novo perspektivo in pogloblja razumevanje prejšnjega:

- **(1) Razumevanje gliv in njihov pomen:** raziskuje, kako sogovorniki ocenjujejo dojemanje gliv v javnosti in kakšna je po njihovem mnenju razširjenost razumevanja njihove ekološke vloge. Namen je ugotoviti izhodiščno

predstavo o javnem dojetanju, ki po mnenju intervjuvancev vpliva na učinkovitost okoljske komunikacije.

- **(2) Glive kot okoljska rešitev:** preučuje, kako strokovnjaki dojemajo ekološko vlogo gliv in njihov potencial za reševanje okoljskih izzivov. S tem naslavlja vrzel med dejanskim pomenom gliv in njihovim razumevanjem v javnosti, zaznamim v prvem sklopu.
- **(3) Mistifikacija gliv in predsodki:** analizira, kako intervjuvanci razumejo vzroke za vztrajanje tradicionalnih, trivializiranih in mistificiranih pogledov na glive kljub znanstveno utemeljenim dejstvom. Poudarja kulturne, zgodovinske in komunikacijske dejavnike, ki po njihovem mnenju prispevajo k oblikovanju javne percepcije.
- **(4) Komunikacija z javnostjo:** ocenjuje trenutno stanje okoljske komunikacije o glivah, njene pomanjkljivosti in priložnosti. Analizira, ali obstoječe komunikacijske prakse uspešno razbijajo predsodke in napačne predstave, identificirane v prejšnjih sklopih.
- **(5) Vizija in prihodnost komuniciranja (interdisciplinarni pristop):** povzema ugotovitve prejšnjih sklopov ter išče rešitve in priporočila za izboljšanje okoljske komunikacije o glivah s poudarkom na možnostih interdisciplinarnega sodelovanja kot temelju prihodnjih izboljšav.

Takšna zasnova omogoča ne le tematsko, temveč tudi vzročno-logično povezano analizo, ki sledi cilju raziskave: prepoznati ovire in možnosti za učinkovitejšo komunikacijo pomena gliv v kontekstu okoljske trajnosti ter omogoča primerjalni vpogled v različna stališča intervjuvancev.

4.2 Osebe, vključene v raziskavo

V raziskavo je bilo vključenih osem sogovorcev, ki delujejo na različnih področjih, povezanih z glivami – od znanstvenega raziskovanja in univerzitetnega poučevanja do gojenja gob, kulturnih dejavnosti in okoljskega ozaveščanja. Gre za strokovnjake in poznavalce z različnimi poklicnimi in izkustvenimi ozadji, kar omogoča večdimenzionalen vpogled v stanje okoljske komunikacije o glivah v Sloveniji.

Med sodelujočimi so visokošolski učitelji in raziskovalci, kot so prof. dr. Franc Pohleven, strokovnjak za mikorizne in saprofitne glive, doc. dr. Davor Kržišnik, specializiran za biotehnologijo višjih gliv in doc. dr. Andrej Gregori, mikolog,

visokošolski predavatelj in dolgoletni raziskovalec, ki vodi podjetje MycoMedica. Vključen je tudi Andrej Piltaver, izkušen mikolog, ki se posveča mikroskopiji in določenim skupinam gliv. Interdisciplinarni pogled je dodatno obogatil Janez Gorenšek, diplomirani inženir biosistemskih ved in ustanovitelj podjetja iAMB, ki se posveča aplikativni mikologiji in povezovanju z družboslovnimi vedami. Pomemben doprinos sta prispevala tudi Katarina Grabnar Apostolides, determinatorka gliv in ustanoviteljica Mikološkega muzeja, ter Matjaž Tirš, ljubiteljski gojitelj gob in poznavalec konoplje z izrazito kritičnim razmislekom o sistemskih izzivih. Perspektivo o pomenu znanstvene pismenosti in družbenega ozaveščanja pa je prispeval mikrobiolog Primož Turnšek, ki aktivno deluje na področju gojenja gob in okoljskega izobraževanja.

4.3 (1) Razumevanje gliv in njihov pomen

Sogovorniki soglasno poudarjajo, da so glive v javnosti pogosto razumljene površinsko, predvsem kot kulinarični objekt, pri čemer je njihova kompleksna vloga v naravnih krogotokih spregledana, kar predstavlja ključen izziv za učinkovito okoljsko komunikacijo. Pohleven opozori, da je pomen gliv »zgolj v kulinariki«, kar ima za posledico zapostavljenost gliv v učnih načrtih in pomanjkanje strokovnega znanja v šolah. Podobno razmišlja tudi Turnšek, ki dodaja: *»Ljudje ne razumemo okolja. Če bi ga, ne bi bili v okoljski krizi.«*

Grabnar Apostolides izpostavi, da ljudje še vedno gledajo *»na gobe skozi nabiralniške oči, skozi želodec«*, pri čemer je njihova ekološka vloga v širši javnosti premalo prepoznana. Kržišnik opozori, da je razumevanje gliv razpršeno – *»od popolnega neznanja do zelo specifičnega znanja«* – in izpostavi pomen mikoriznih povezav za ekosistemsko ravnovesje. Prisopodobo razlike med gobo in glivo povzame slikovito: *»Jabolko in jablana – približno takšna je razlika med gobo in glivo. Veliko ljudi ne pozna te razlike.«* V tem duhu izpostavi tudi primer z univerzitetnimi vajami, kjer se ista vaja z glivo in fungicidom interpretira različno: *»Na eni fakulteti kot zaščita lesa, na drugi kot razgradnja onesnažil.«* Gre za nazoren prikaz, kako že na primerih iz akademske prakse prihaja do različnih razumevanj gliv, kar dodatno potrjuje nujnost interdisciplinarnega pristopa k okoljski komunikaciji.

Piltaver opozarja na »kriptično naravo« gliv, ki večino časa ostajajo nevidne in zato izključene iz vsakodnevne percepcije. Pri tem primerja odnos nabiralcev, ki glive vrednotijo skozi uporabnost, z odnosom gojiteljev, ki jih razumejo kot rezultat

znanja in truda: »Gojiteljem gobe niso zastojnski dar narave, zato jih znajo tudi popolnoma drugače ceniti kot nabiralci.« Če se takšne razlike pojavljajo že znotraj »gobarske skupnosti«, je razlika med strokovno in splošno javnostjo še večja – kar dodatno krepi pomen učinkovite okoljske komunikacije.

Tirš poudarja, da so glive »gradniki (fermentacija), razkrojevalci (trohnenje) in zdravilci (penicilin)«, vendar jih človek pogosto doživlja s strahom ali jih ignorira zaradi njihove superiornosti. Gorenšek dodaja vizionarsko perspektivo: »Glive so vezni člen med življenjem in razkrojem – brez njih ekosistem ne bi deloval.« Poudari tudi njihov potencial kot model za tehnološke inovacije, ki povezujejo naravne cikle z naprednimi rešitvami. Na drugi strani Gregori opozarja na nevarnost idealizacije: »Glive niso nič boljše kot rastline ali živali – so pa zelo drugačne in pomembne. Ampak ne rešujejo sveta.«

Kljub razlikam v podanih primerih in vsebinskih poudarkih vsi intervjuvanci potrjujejo, da so glive v razumevanju javnosti marginalizirane in pogosto napačno predstavljene. Zato jih je treba bolj sistematično vključiti v okoljsko komunikacijo, ki presega prehranske ali folklorne predstave in poudarja njihovo ekološko funkcijo.

4.4 (2) Glive kot okoljska rešitev

Sogovorniki prepoznavajo glive kot pomemben, a pogosto spregledan vir rešitev za okoljske izzive. Njihova sposobnost razgradnje toksičnih snovi, regeneracije tal in vezave ogljika jih uvršča med ključne akterje v prihodnjih trajnostnih praksah. Kržišnik poudarja, da »nekatero vrste gliv že danes razgradijo snovi, ki so za druge organizme strupene«, in vidi potencial v sodelovanju gliv z drugimi organizmi – npr. bakterijami – za kompleksne okoljske procese. Pohleven dodaja, da so glive »neizrabljen potencial človeštva«, ter opozarja na pomanjkanje raziskav in podpore za njihovo implementacijo. Opozarja tudi na praktično vrednost gojenja gob kot varovalnega mehanizma pred prekomernim nabiralništvom: »Z gojenjem gob ščitimo samonikle glive.«

Grabnar Apostolides temu doda prehransko perspektivo: »Gobe rastejo na materialu, ki je za nas lahko neuporaben – in postane brana.« V tem pogledu jo dopolnjuje Piltaver, ki poudari sposobnost gliv, da rastlinske odpadke pretvorijo v visokokakovostne beljakovine, primerne za človeško prehrano. To je po njegovem mnenju ena najobetavnejših funkcij gliv v času prehranske in okoljske krize.

Vendar pa opozori tudi na sistemske komunikacijske ovire: *»Industrija je pomembna, politikom pa nihče več ne verjame ničesar.«* Po njegovem mnenju mora okoljska komunikacija izhajati iz posameznika – spremembe v zavesti in praksi posameznikov so predpogoj za širšo sistemsko spremembo. Tirš krepi to misel z opozorilom na zgodovinske vzorce zatiranja trajnostnih alternativ, kot je bilo v primeru konoplje. Po njegovem opažanju se tudi potencial gliv pogosto zatire zaradi interesov kapitala, kar pomembno zaznamuje okoljsko komunikacijo, saj onemogoča transparentno predstavitev alternativnih praks. Njegova misel povzame občutek nemoči pred sistemskimi vzroki: *»Človek nima sposobnosti reševanja tako 'big-picture' težav. Ima jih pa sposobnost povzročiti.«* Na opozorila o sistemskih in političnih ovirah se navezuje tudi Turnšek, vendar gre še korak dlje: kot eno ključnih ovir za učinkovito okoljsko komunikacijo prepozna zanikanje okoljske krize kot take. Opozarja, da takšno stanje močno omejuje družbeno zaznavo pomena gliv – če se o okoljski krizi sploh ne govori resno, tudi njenim rešitvam ni mogoče nameniti prostora. V tem kontekstu Turnšek poudarja: *»To je največji absurd: glive so izjemno pomembne, a hkrati izjemno nepoznane.«*

Trajnostne rešitve z glivami imajo nedvomno potencial, a zahtevajo tudi premislek in previdnost. Gregori opozarja, da se številne t. i. zelene rešitve, povezane z glivami, zanašajo na še nezrele tehnologije, katerih okoljski vpliv je pogosto podcenjen: *»Gojenje gliv je energetsko izjemno potratno – pogosto zahteva ogromno elektrike, plastike, sterilnosti.«* Po njegovem mnenju se okoljski diskurz pogosto konča pri končnem izdelku, brez razmisleka o celotnem procesnem odtisu. K tem pomislekom Gorenšek dodaja konstruktivno perspektivo: verjame, da lahko ravno tehnološka optimizacija teh procesov, vključno z rekuperacijo in razvojem novih materialov, močno izboljša dejanski okoljski učinek glivnih aplikacij. *»Glive niso le naravni reciklerji, ampak tudi aktivni gradniki prihodnjih trajnostnih rešitev.«* Njihova sposobnost sinteze, razgradnje in povezovanja različnih okoljskih funkcij po njegovem mnenju predstavlja enega najobetavnejših temeljev prihodnjega razvoja ekoloških inovacij.

Kljub različnim poudarkom intervjuvanci soglašajo, da glive v okoljski komunikaciji niso dovolj prisotne – ne glede na njihov izjemen ekološki in inovacijski potencial za trajnostni razvoj.

4.5 (3) Mistifikacija gliv in predsodki

Mistifikacija gliv je po mnenju sogovorcev globoko zakoreninjena in sega v polje kulture, religije, zgodovine ter sodobne medijske reprezentacije. Intervjuvanci opozarjajo, da so glive še vedno pogosto zaznane kot nekaj eksotičnega, nevarnega, nerazumljenega, kar otežuje njihovo vključevanje v resen okoljski diskurz.

Kržišnik mistifikacijo gliv razume kot posledico pomanjkanja osnovnega znanja in izpostavi neracionalno vedenje, kot je brcanje gob v gozdu, kot indikator nerazumevanja in tesnobe ob srečanju z nepoznanim: *»Je tukaj neka agresija ali strah pred nepoznanim?«*

Grabnar Apostolides v tem vidi poglobljene kulturne vzorce – mistifikacijo povezuje z izgubo znanja skozi stoletja, z zgodovinskim preganjanjem vednosti, zlasti žensk, ter z religioznimi predsodki. Opozarja na razširjene napačne predstave (npr. da gobe rastejo le ponoči), pri čemer omenja primere skupnosti, ki glive povezujejo z mračnimi energijami.¹² Spomni tudi na zgodovinsko rabo gob za zastrupljanje, ki je v patriarhalnih kontekstih utrjevala povezavo med glivami, magijo in čarovništvom. Raznolike in močne lastnosti gliv – *»organizmi, ki te lahko pozdravijo, nabranijo ali ubijejo – imajo izredno raznolike in močne kvalitete«* – vodijo k raznolikim interpretacijam, kar je pomembna okoliščina za razumevanje mikofobije kot družbenega pojava, ki ga mora učinkovita okoljska komunikacija upoštevati.

Tudi Turnšek izpostavlja zgodovinsko zaznamovanost gliv – navaja primer slovenskih starovercev in njihovo uporabo zdravilnih ter psihoaktivnih gob, ki so jih pozneje kristjanizirane oblasti marginalizirale. Psihedelični potencial gliv je pogosto razumljen kot grožnja uveljavljenim oblastnim strukturam, saj omogoča spremembo zavesti, ki je bila pogosto interpretirana kot herezija. *»Nekateri so uporabljali gobe za zdravlje in spremembe zavesti, drugi so se jih bali.«*

Tirš in Piltaver se bolj posvetita sodobnemu kontekstu. Tirš vidi mistifikacijo kot posledico zaprtosti tradicionalnega znanja in medijskega senzacionalizma. Poudari, da je pot do destigmatizacije v nanstveni validaciji. Piltaver pa izpostavi neobičajne lastnosti gliv – nenaden pojav, zdravilnost, psihoaktivnost – kot razlog za

¹² Grabnar Apostolides omeni, da določene skupnosti, kot je Hare Krišna, verjamejo, da gobe rastejo samo ponoči in jih povezujejo z »mračnimi energijami«. Takšna verska ali kulturološka prepričanja prispevajo k mikofobiji in mistifikaciji gliv.

strahospoštovanje. »Pojavijo se čez noč in tako tudi izginejo.« Vendar opozarja, da je razumevanje gliv predvsem odvisno od znanja in odprtosti za realnost takšno, kot je.

Gregori se oddaljuje tako od zgodovinske mikofobije kot tudi od sodobnega povelečevanja gliv. Opozarja na sodobno mistifikacijo, ki po njegovem mnenju ustvarja novo obliko mistifikacije – tokrat pozitivno obarvano, a ne nujno bolj resnično: »Sodobna mistifikacija gliv je danes bolj problem kot predsodki do njih.« V okoljski komunikaciji to pomeni tveganje poenostavljenih ali pretiranih trditvev, ki prehitvevajo znanstveno podprte ugotovitve.

Gorenšek poudari, da mistifikacijo dodatno pogloblja nestrokovna, pogosto tržno motivirana komunikacija, ki glivam z nepreverjenimi trditvami povzroča škodo. »Če komunikacija temelji na senzacionalizmu ali neresnicah, glive ne približa ljudem, ampak jih še bolj potisne v cono nerazumevanja in predsodkov.« Kot ključno vidi povezovanje naravoslovnega in družboslovnega znanja – komunikacijska strategija mora presegati zgolj posredovanje informacij in graditi mostove razumevanja med znanstveniki, komunikologi in širšo javnostjo.

Namesto enoznačnih razlag, ki pogosto vodijo v pretirane sodbe – bodisi demonizacijo bodisi povelečevanje –, sogovorniki poudarjajo potrebo po uravnoteženi, kritično reflektirani in interdisciplinarno podprti okoljski komunikaciji, ki bo glive predstavila kot kompleksne, a razumljive ekološke akterje.

4.6 (4) Komunikacija z javnostjo

Sogovorniki podajajo raznoliko, pogosto kritično sliko o trenutnem stanju komunikacije o glivah, kot ga sami zaznavajo na podlagi svojih izkušenj. Komunikacija je po njihovem mnenju pogosto površna, poenostavljena ter zaznamovana z banalizacijo in senzacionalizmom. Več sogovornikov izpostavlja pojav serije *The Last of Us*, ki glive prikazuje kot povzročiteljice apokalipse – čeprav gre za fikcijo, so sogovorniki opazili, da je serija spodbudila širše zanimanje za glive. Kržišnik pa opozarja na viralne vsebine, kot je »mit o gojenju gob iz jajčnih škatel¹³, ki širijo napačne predstave o gojenju brez ustreznega znanja in pogojev.

¹³ Gre za krožče nasvete na družbenih omrežjih, ki pogosto prikazujejo nerealistične ali nedelujoče metode gojenja gob brez ustrezne higiene ali substrata.

Več sogovornikov poudarja potrebo po zgodnejšem vključevanju gliv v šolske kurikulumе. Kržišnik meni: *»Če bi osnovnošolci večkrat slišali za glive v kontekstu naravoslovja, bi jih kasneje lažje razumeli tudi kot okoljski dejavnik.«* Po njegovem mnenju pomembno vlogo pri širjenju znanja lahko prevzamejo tudi kulturne ustanove in društva, saj visokošolsko izobraževanje mikologije v Sloveniji ne obstaja.

Grabnar Apostolides je kritična do površne obravnave v medijih, ki pogosto tematizirajo le užitnost: *»Novinarji kličejo, ampak če jih zanima samo, kje jurčki rastejo, jih zavrnemo.«* Podobno Pohleven kaže na ozke prikaze, ki so posledica pomanjkljivega znanja novinarjev o glivah: *»Novinarji, ki krojijo medije, imajo šibko znanje o glivah in zato jim ne posvečajo člankov – cesar ne poznajo, se izogibajo pisati.«* Izpostavi tudi neozaveščenost učiteljev in neuravnoteženost učnih načrtov: *»V učnih programih in izobraževanju nasploj je preveč družboslovja in premalo naravoslovja.«* Takšno stališče je v kontekstu okoljske komunikacije posebej pomembno, saj lahko vodi v zanemarjanje nujnih interdisciplinarnih pristopov, osredotočanje zgolj na naravoslovje in marginalizacijo pomembnih drugih vsebin.

Gorenšek nasprotno poudarja, da mora okoljska komunikacija temeljiti prav na povezovanju naravoslovja z družboslovjem: *»Ne gre samo za to, da nekaj vemo, ampak za to, da to znamo povedati na način, ki nagovori ljudi.«* V sodelovanju s Fakulteto za družbene vede razvija platformo, kjer se ustvarja prostor za skupno iskanje rešitev: *»Nastaja skupnost, kjer se naravoslovje in družboslovje prepletata in skupaj iščeta rešitve.«*

Gregori opozarja na zlorabo okoljske komunikacije v tržne namene: *»Z zelenim jezikom prebarvamo projekte, ki dejansko niso trajnostni.«* Po njegovem mnenju je popularizacija pogosto hitra in poenostavljena, kar ne prispeva k poglobljenemu razumevanju – zato mora komunikacija temeljiti na znanstveni integriteti.

Turnšek, Grabnar Apostolides in Tirš poudarjajo pomen izkustvenih oblik učenja in alternativnih komunikacijskih poti. Grabnar Apostolides sama organizira pohode z UV-svetilkami, kjer udeleženci odkrivajo biofluorescentne gobe – dogodek, ki javnost nagovori z doživetjem. Če ljudi najprej pritegne kulinarični vidik, temu pogosto sledijo vprašanja o zdravilnih učinkih. Pri tem pa, kot poudari, mora komunikacija ostati previdna in odgovorna: *»Gobe znižujejo pritisk, sladkor, holesterol – a preveč njih lahko škoduje.«* Tirš še posebej opozori na pretirano komercializacijo zdravja: *»Rek 'any publicity is good publicity' v primeru gob ne drži. (...) Nobeno zdravilo ni čudežno. Zdravje ne bi smelo biti kapitalizirano.«*

Piltaver pa opozori, da je v poplavi digitalnih vsebin pogosto najučinkovitejši neposreden stik – mentorsko učenje: *»Tisti, ki ga zanimajo glive, se bo najhitreje izobrazil prek ustnega izročila, iz mentorjevih ust v učenčeva ušesa.«* Čeprav je tovrsten prenos znanja težko udejantiti v širšem merilu, kaže na pomen odnosa in zaupanja kot temeljne komponente uspešne okoljske komunikacije.

Izhodišča sogovorcev so različna, a vsi poudarjajo potrebo po bolj sistematični, interdisciplinarni in odgovorni komunikaciji, ki bi glive umestila v okoljski kontekst kot kompleksne in ključne organizme ekosistemov – ne zgolj kot kulinarično zanimivost ali tržno nišo.

4.7 (5) Vizija in prihodnost komuniciranja (interdisciplinarni pristop)

Sogovorniki v petem raziskovalnem sklopu razmišljajo o prihodnjih usmeritvah okoljske komunikacije z vključevanjem gliv kot ključnih dejavnikov naravnega ravnovesja in trajnostnega razvoja. Po njihovem mnenju bodo učinkovite rešitve možne le, če se znanstveno znanje prepleta z izkušnjami, pedagoškimi pristopi, družbenim razumevanjem in komunikacijskimi strategijami.

Kržišnik poudarja, da je interdisciplinarnost ključna za oblikovanje prihodnje okoljske pismenosti: *»Mikologija potrebuje povezave z družboslovjem, če želimo preoblikovati načine, kako komuniciramo o naravi.«* Po njegovem mnenju morajo v proces komuniciranja vstopati strokovnjaki z različnih področij – mikologi, komunikologi, umetniki in tudi tržniki –, da bi skupaj uspeli *»kristalizirati kompleksnost in omogočiti izobraženo odločitev.«* Takšen pristop vidi kot nujen pogoj za kakovostno okoljsko komuniciranje, ki presega enosmerno podajanje informacij.

Tirš izpostavi pomen zgodnjega izobraževanja in terenskega dela. Glive razume kot vstopno točko v ekološko miselnost otrok in verjame, da imajo otroci še *»potencial, ker so brez psihičnih omejitev (predsodkov)«*. Zavzema se za sodelovanje med različnimi resorji – šolstvom, kmetijstvom in okoljem – ter opozarja, da brez politične volje ne bo premikov. Njegova vizija temelji na gradnji systemskega okolja, kjer je vključevanje različnih deležnikov osrednjega pomena.

Grabnar Apostolides zagovarja uvedbo mikologije v osnovne šole, poudarja terapevtski potencial izkustvenega učenja in možnost prenosa glivnih značilnosti, kot so mikorizni odnosi, v širše razumevanje sobivanja. Glive razume kot model za

razmislek o simbiozi, kompleksnosti in soodvisnosti v ekosistemi: »*Če bi to znali razložiti na način, da bi to ljudje tudi poosebili, bi mogoče živeli bolje – tudi med seboj.*« Izpostavi tudi potencial, ki ga prinaša dekodiranje glivne komunikacije (teorija micelija¹⁴), in vlogo filozofije pri interpretaciji naravnih pojavov. Vizijo prihodnje komunikacije gradi na empatiji, izkustvu in integraciji znanstvene misli z družbenim razumevanjem.

Pohleven se zavzema za več naravoslovnih vsebin v univerzitetnih programih in boljše razumevanje tematike med novinarji, ki poročajo o okoljskih temah. Izpostavi, da kljub sistemski zapostavljenosti gliv ostaja optimist: boljše razumevanje gliv bi lahko povečalo trajnostno razmišljanje in znanstveno pismenost, če bo podprto z izobraževalnim sistemom in medijsko reprezentacijo. Poudarek na izobraževanju vidi kot ključen za dolgoročno spremembo okoljske miselnosti.

Turnšek vidi okoljsko krizo kot širši, celostni pojav, ki se pogosto zmotno reducira na podnebno krizo: »*Podnebne spremembe so samo en del velike okoljske krize.*« V tem kontekstu opozarja, da morajo biti prihodnji komunikacijski pristopi celostni in sistemski. Glive razume kot ključen del rešitev, ki jih ne gre obravnavati zgolj kot estetski ali simbolni element narave, temveč kot konkretne, praktične akterje ekoloških procesov. Po njegovem mnenju mora prihodnja komunikacija razviti praktično usmerjene pristope z resničnim transformativnim potencialom.

Piltaver opozarja na razdrobljenost mikološkega prostora: gobarska društva so osredotočena na užitnost, akademski svet pa na ozko specializacijo. Po njegovem mnenju manjka povezovalna struktura, ki bi omogočila celostno promocijo mikologije in podprla lokalna društva: »*Manjka pa nam široko zasnovana organizacija, ki bi v osnovi promovirala mikologijo v širšem pomenu in združevala vse njene akterje.*« Vizijo prihodnosti vidi v mreženju, institucionalni podpori in večji prepoznavnosti mikologije kot znanstvene vede s komunikacijskim potencialom.

Gregori opozarja na nevarnost, da interdisciplinarnost postane izgovor za banalizacijo znanosti. Po njegovem mnenju mora znanstvena integriteta ostati temelj, tudi ko sodelujemo z umetnostjo, aktivizmom ali trženjem. Kritičen je do

¹⁴ *Teorija micelija* je poimenovanje za konceptualni pristop, ki uporablja glivni micelij kot metaforo za povezovanje, sodelovanje in kompleksnost. Poudarja mrežno razmišljanje, medsebojno soodvisnost in simbiotsko sobivanje kot model za družbene, okoljske in komunikacijske sisteme. Koncept je bil populariziran tudi v delih Paula Stametsa (2005) in Anne Lowenhaupt Tsing (2020), pogosto pa se pojavlja v okoljskih in kulturnih diskurzih kot simbol regenerativnih in povezovalnih procesov.

instrumentalizacije gliv znotraj potrošniške logike: »Če mikotehnologije razvijamo znotraj logike potrošništva, potem je tudi njihova zelena maska samo maska.« Poudarja, da mora prihodnost komunikacije vključevati tudi kritično refleksijo družbenih in ekonomskih kontekstov, v katerih se glive pojavljajo.

Gorenšek pa v interdisciplinarnosti vidi osnovni pogoj za uspešno okoljsko delovanje. Verjame, da je prihodnost okoljske komunikacije z vključevanjem gliv v oblikovanju timov, ki povezujejo mikologe, biologe, komunikologe, sociologe in inovatorje: »Če želimo, da glive postanejo del vsakdanjega razumevanja sveta, potrebujemo skupno zgodbo, ki jo gradijo različne stroke.« Njegova vizija temelji na odprtih platformah in vključujočem znanstveno-družbenem dialogu, ki bi omogočil bolj učinkovito komuniciranje kompleksnosti gliv in njihove vloge v prihodnosti.

Sogovorniki se v svojih vizijah strinjajo, da bo prihodnja okoljska komunikacija z vključevanjem gliv zahtevala preseganje strokovnih in institucionalnih ločnic. Ključne bodo povezave med znanstvenim raziskovanjem, izobraževanjem, medijsko pismenostjo ter filozofskim in družbenim razmislekom o vlogi človeka v ekosistemu.

4.8 Primerjalna sinteza intervjujev

Analiza osmih intervjujev razkriva skupne poudarke in razlike v razumevanju, vrednotenju in pristopih h komuniciranju gliv v okoljskem kontekstu. Vsi sogovorniki prepoznavajo pomembno, a spregledano vlogo gliv, poudarjajo potrebo po interdisciplinarnem sodelovanju ter opozarjajo na nevarnosti kulturno pogojene nevidnosti in tržno motiviranih zavajanj. Njihove perspektive se razlikujejo v niansah razumevanja pomena gliv, videnja aplikativnih možnosti in v pristopih k okoljski komunikaciji.

1. Razumevanje gliv in njihov pomen: Sogovorniki soglasno prepoznavajo glive kot ključen člen naravnih ekosistemov. Poudarjajo njihovo vlogo v kroženju snovi, regeneraciji tal, simbiozi z rastlinami in možnostih za razvoj trajnostnih tehnologij. Gorenšek še posebej izpostavlja glive kot vezni člen med življenjem in razkrojem ter obenem kot vir prihodnjih biotehnoloških inovacij. Turnšek opozarja, da nerazumevanje gliv odraža globlji primanjkljaj ekološke pismenosti v družbi, Piltaver dodaja, da njihova »kriptična narava« prispeva k njihovemu spregledovanju v javnem diskurzu.

2. Glive kot okoljska rešitev: Skoraj vsi sogovorniki vidijo v glivah ključen potencial za reševanje okoljskih težav, od mikoremediacije do razvoja alternativnih materialov. Gorenšek gre še dlje, saj glive postavlja v kontekst biotehnoloških rešitev prihodnosti, kjer postanejo most med naravnimi cikli in sodobno tehnologijo. Tirš in Grabnar Apostolides poudarjata pomen gliv pri prehranski varnosti in krožnem gospodarstvu. Kržišnik opozarja na pomen povezovanja gliv z drugimi organizmi za kompleksne okoljske rešitve, kar podpira tudi Turnškova kritika systemskega prepada med raziskovalnim znanjem in njegovo dejansko aplikacijo. Gregori opozarja, da industrijsko gojenje gliv pogosto prinaša visoke energetske stroške, a Gorenšek verjame v optimizacijo procesov (npr. rekuperacija energije), ki lahko ta problem omili.

3. Mistifikacija gliv in predsodki: Vsi intervjuvanci soglasno priznavajo obstoj mikofobije in mistifikacije. Grabnar Apostolides to povezuje predvsem s kulturnimi in zgodovinskimi vzroki, Turnšek z verskimi preganjanji psihoaktivnih vrst. Tirš vidi mistifikacijo kot posledico strahu pred nerazumljenim, podobno razmišljata tudi Piltaver in Pohleven. Gorenšek in Gregori posebej opozarjata na problem tržno motivirane komunikacije, ki lahko glive še dodatno mistificira skozi pretirane ali neresnične trditve.

4. Komunikacija z javnostjo: Potrebo po interdisciplinarnem sodelovanju in premišljeni komunikaciji poudarjajo vsi sogovorniki. Nekateri ostro kritizirajo medijske vsebine in posebej izpostavljajo pomen povezovanja mikologije in komunikologije ter vlogo umetnosti in izkustvenega učenja. Piltaver opozarja na pomanjkanje akademskega znanja o glivah med bodočimi učitelji, kar vpliva na šolske programe. Turnšek poziva k vključevanju komunikacijskih strokovnjakov že v fazi oblikovanja sporočil. Tirš in Grabnar Apostolides poudarjata pomen izkustvenega učenja in terenskega dela, pri čemer vidita priložnost predvsem v zgodnjem izobraževanju otrok.

5. Vizija in prihodnost komuniciranja (interdisciplinarni pristop): Interdisciplinarnost je univerzalno prepoznana kot nujni pogoj za uspešno okoljsko komunikacijo o glivah. Gorenšek poudarja oblikovanje skupnih platform za povezovanje strokovnjakov različnih področij, Turnšek poudarja potrebo po systemski prenovi ekološkega izobraževanja, kjer glive ne bodo več obravnavane kot obrobna tema. Piltaver in Grabnar Apostolides pozivata k oblikovanju systemske podpore mikološkimi društvom in vključitvi gliv v šolske kurikulumne. Kržišnik in

Gregori opozarjata na potrebo po realističnem pristopu, ki združuje znanstveno natančnost in komunikacijsko učinkovitost. Grabnar Apostolides vidi v glivah potencial za oblikovanje nove etike sobivanja.

Čprav se intervjuvanci praviloma zavzemajo za interdisciplinarni pristop, se razumevanje tega pojma med njimi razlikuje. Medtem ko nekateri vključujejo tudi družboslovne in komunikacijske vidike – Turnšek na primer opozarja, da okoljska komunikacija o glivah trenutno večinoma poteka znotraj naravoslovne stroke, kar po njegovem zahteva več povezovanja s strokovnjaki za komuniciranje. Poudarja, da mora komunikator imeti tako temeljno znanje o glivah kot tudi kompetence za učinkovito javno sporočanje. Po drugi strani Pohleven izpostavlja predvsem zapostavljenost naravoslovja v izobraževanju in vidi rešitev v krepitvi naravoslovnih vsebin. V njegovem razumevanju interdisciplinarnosti ostaja poudarek pretežno znotraj naravoslovnega okvira, vloga družboslovnih in komunikacijskih pristopov ni posebej izpostavljena. Ta razlika v razumevanju odpira pomembno vprašanje, kako v prihodnje učinkoviteje povezovati znanstvene vsebine z družbenim kontekstom in komunikacijskimi pristopi, da bi okoljska sporočila – tudi v kontekstu gliv – dosegla širšo javnost na razumljiv in odziven način.

Za ponazoritev ključnih poudarkov in razlik med sogovorniki sledi primerjalna tabela. Ta povzema glavne vsebinske poudarke posameznih intervjuvancev glede na pet raziskovalnih sklopov. Pri vsakem sogovorniku so izpostavljeni specifični poudarki, ki bodisi dopolnjujejo skupne ugotovitve bodisi predstavljajo izrazitejše posebnosti v posameznem sklopu.

Primerjalna tabela prikazuje, da vsi sogovorniki prepoznavajo glive kot ključen del ekosistemov in potrebo po interdisciplinarnem pristopu, a se njihovi poudarki razlikujejo glede na osebne izkušnje in raziskovalna izhodišča. Nekateri (npr. Gorenšek, Gregori) posebej opozarjajo na potrebo po sistemskih spremembah v industriji in komunikaciji, drugi (npr. Grabnar Apostolides, Tirš) poudarjajo pomen zgodnjega izobraževanja in kulturnega razumevanja. Vidna je jasna razlika kjer intervjuvanci navajajo rešitve (↑) in kjer ostro opozarjajo na probleme in omejitve (↓). Takšno raznolikost perspektiv je mogoče videti kot pomembno prednost pri oblikovanju kompleksnejših strategij za okoljsko komuniciranje o glivah.

Tabela 1: Primerjalna analiza odgovorov intervjuvancev po raziskovalnih sklopih

Intervjuvanci	Razumevanje	Okoljske rešitve	Mistifikacija	Komunikacija	Vizija
Kržišnik	razpršenost znanja; pomen mikoriznih povezav	povezovanje gliv z drugimi organizmi za kompleksne rešitve ↑	mistifikacija zaradi kulturnih simbolov	potreba po premišljeni komunikaciji ↑	interdisciplinarnost kot nujnost; vključitev v šolske kurikulumne ↑
Tirš	glive kot superiorni organizmi v naravi	opozarjanje na korporativne ovire za aplikacijo rešitev ↓	mistifikacija kot posledica strahu pred nerazumljenim	kritika marketinga prehranskih dopolnil ↓	pomen zgodnjega, izkustvenega učenja in vključevanje različnih deležnikov ↑
Grabnar Apostolides	mikofobija zavira razumevanje; pomen mikoriznih odnosov	prehranska varnost in krožno gospodarstvo ↑	mistifikacija, povezana s čarovništvom in kulturnimi miti	potreba po neposrednih izkustvenih praksah in terenskih delavnicah ↑	nova etika sobivanja, povezovanje naravoslovja in humanistike ↑
Pohleven	razumevanje gliv je omejeno na kulinariko; pomen trohnenja	sanacija okolja z glivami; gojenje kot varovalni mehanizem ↑	mistifikacija zaradi prostorsko-časovne nepredvidljivosti pojavljanja gob	potreba po več naravoslovja v šolah; kritika stanja v medijih ↓	strokovno populariziranje gliv; več naravoslovnih vsebin v izobraževanju ↑
Turnšek	nerazumevanje gliv kot simptom ekološke nepismenosti	glive kot prezrta, a ključna rešitev ↑	mikofobija kot posledica verskih in kulturnih preganjanj	kritika senzacionalizma v medijih ↓; potreba po komunikacijskih strokovnjakih ↑	sistemska prenova ekološkega izobraževanja ↑
Piltaver	»kriptična narava« gliv vodi v marginalizacijo	prehranska raba gliv kot največji aplikativni potencial ↑	mistifikacija zaradi nevidnosti in nepoznavanja	pomanjkanje akademske mikološke izobrazbe ↓	krepitev institucionalne podpore mikološkim društvom ↑
Gregori	potreba po realističnem razumevanju gliv (brez idealizacije)	opozorilo o energetski potratnosti industrijskega gojenja ↓	sodobna mistifikacija gliv je večji problem kot predsodki ↓	kritika »greenwashinga« v popularni komunikaciji ↓	odgovorna in znanstveno podprta komunikacija ↑
Gorenšek	glive kot vezni člen med življenjem in razkrojem	optimizacija gojenja in mikotehnologij ↑	mistifikacija kot posledica slabe komunikacije	potreba po povezovanju naravoslovcev in družboslovcev ↑	oblikovanje interdisciplinarnih platform za okoljsko komuniciranje ↑

Vir: Lastna analiza pol-strukturiranih intervjujev (marec–april 2025).

4.9 Zaključek primerjalne sinteze in ključni poudarki za okoljsko komunikacijo

Primerjalna analiza intervjujev potrjuje, da so glive ključen, a pogosto spregledan element ekosistemov in trajnostnih rešitev. Učinkovita komunikacija o njih zahteva preseganje tradicionalnih disciplinarnih meja in vključitev strokovnjakov z različnih področij. Vsi intervjuvanci si delijo prepričanje, da je prihodnost okoljske pismenosti neločljivo povezana z boljšim razumevanjem gliv – skozi izobraževanje, odgovorno komunikacijo in interdisciplinarno sodelovanje.

Na podlagi analize vseh osmih intervjujev lahko izluščimo niz skupnih ugotovitev, ki so posebej pomembne za prihodnje usmerjanje okoljske komunikacije z vključevanjem gliv. Ti poudarki ne predstavljajo zgolj povzetkov posameznih mnenj, temveč izpostavljajo tista stališča, ki se v različnih oblikah ponavljajo in jih sogovorniki pojmujejo kot bistvene za preoblikovanje javnega diskurza o glivah.

- Glive so v javnosti še vedno razumljene predvsem skozi kulinarčni ali folklorni okvir, kar prikriva njihovo dejansko ekološko vlogo in pomen za trajnostne prakse. To omejeno razumevanje zmanjšuje njihov potencial v okoljskem diskurzu.
- Številni sogovorniki opozarjajo, da je glive potrebno sistematično vključevati v formalno izobraževanje že na osnovnošolski ravni. Zgodnje srečanje z mikologijo prispeva k razumevanju sobivanja, simbioze in kroženja snovi v naravi.
- Mistifikacija in predsodki so še vedno prisotni; izvirajo tako iz zgodovinskih in kulturnih dejavnikov, kot tudi iz sodobnih tržnih mehanizmov. Potrebna je odgovorna in znanstveno utemeljena komunikacija, ki obenem zna graditi na doživljajski komponenti, ter s tem učinkoviteje nagovoriti širšo javnost.
- Interdisciplinarnost je prepoznana kot ključna vrednota: povezovanje naravoslovja z umetnostjo, komunikologijo, filozofijo in pedagoškimi pristopi omogoča boljše razumevanje kompleksnosti gliv in njihovega potenciala za okoljsko ozaveščanje.
- Okoljsko komunikacijo moramo razumeti kot proces, ki presega zgolj informiranje. Sogovorniki jo pojmujejo kot dejavnost, ki mora biti reflektivna, vključevalna, lokalno prilagojena in dolgoročno usmerjena.

- Glive niso le biološki organizmi, temveč tudi konceptualno orodje za razmislek o prihodnosti: njihova vloga pri razgradnji, sintezi in povezovanju ekosistemskih funkcij je metafora za prehod v bolj povezano in trajnostno družbo.

Izpostavljeni poudarki omogočajo razvoj novega komunikacijskega okvira, ki gliv ne obravnava kot obrobno temo, temveč kot ključen element prihodnjih okoljsko-osveščenih strategij. Zato je učinkovita okoljska komunikacija z vključevanjem gliv mogoča le z interdisciplinarnim pristopom, ki presega tradicionalne meje znanstvene in družbene obravnave. Ta ugotovitev predstavlja izhodišče za oblikovanje sklepov in priporočil, ki sledijo v nadaljevanju, in nakazuje potrebo po oblikovanju okoljske komunikacije, ki bo sposobna povezovati znanstveno natančnost, kulturni kontekst in trajnostni premislek.

5 Sklepi in priporočila

Kot je bilo izpostavljeno že v poglavju 3.1 (Cilji in hipoteza), raziskava izhaja iz predpostavke, da so glive v okoljski komunikaciji sistematično spregledane in pogosto podvržene stereotipizaciji. Eden izmed ključnih ciljev je bil preučiti naravo teh stereotipov in oceniti, v kolikšni meri lahko interdisciplinarni pristop pripomore k njihovem preseganju. Analiza osmih intervjujev je to predpostavko preverjala skozi pet raziskovalnih sklopov, osredotočenih na: (1) razumevanje gliv in njihov pomen, (2) glive kot okoljsko rešitev, (3) mistifikacijo gliv in predsodke, (4) komunikacijo z javnostjo ter (5) vizijo in prihodnost komuniciranja z interdisciplinarnim pristopom.

Ključne ugotovitve raziskave so bile podrobno predstavljene v 4. poglavju. V nadaljevanju so povzeti glavni poudarki, pri čemer interpretativna sinteza nadgrajuje izvirne raziskovalne sklope in oblikuje tematska jedra, pomembna za prihodnji razvoj okoljske komunikacije z vključevanjem gliv. Ta interpretativni premik se kaže tudi v naslovih raziskovalnih sklopov, ki povzemajo sintezne poudarke.

5.1 Povzetek

Na podlagi interpretativne sinteze intervjujev so se oblikovale naslednje ključne ugotovitve:

(1) **Marginalizacija gliv:** Sogovorniki prepoznavajo glive kot temeljne akterje ekosistemov, vendar njihova vloga ostaja na robu javnega razumevanja naravnih sistemov in okoljske politike. (2) **Potencial gliv kot okoljska rešitev:** Glive ponujajo vrsto rešitev za ekološke izzive (mikoremediacija, razgradnja plastike, vezava ogljika, trajnostna prehrana ipd.), vendar njihov potencial ostaja premalo prepoznan v javnem in institucionalnem diskurzu. (3) **Mistifikacija in trivializacija:** Prisotni so številni kulturni in zgodovinski predsodki, ki glive prikazujejo kot nevarne ali skrivnostne. Sodobni mediji in spletni marketing ter omejeno izobraževanje pa pogosto prispevajo k njihovi banalizaciji in senzacionalizaciji, kar dodatno otežuje njihovo razumevanje. (4) **Komunikacijska orodja:** Sogovorniki opozarjajo na pomanjkanje konsistentnih, strokovno utemeljenih in vizualno učinkovitih komunikacijskih pristopov. Pogrešajo kritično pismenost in vključevanje čustvene, doživljajske ter lokalno prilagojene komunikacije. (5) **Interdisciplinarnost kot vizija prihodnje komunikacije:** Vizije sogovornikov poudarjajo potrebo po preseganju disciplinarnih meja. Naravoslovno znanje je temeljno, vendar za učinkovito okoljsko komunikacijo nezadostno, če ga ne dopolnjujejo humanistični in družboslovni vpogledi, ki omogočajo čustveno resonanco in širšo družbeno sprejemljivost.

Čprav je bilo že pred analizo jasno, da komunikacija o glivah pogosto naleti na ovire, je primerjalna sinteza intervjujev pokazala, kako globoko so te težave vpete v širši družbeni in izobraževalni kontekst. Še posebej izstopa vpliv sodobnih komunikacijskih praks – zlasti tržno usmerjenih in senzacionalističnih – pri ohranjanju trivializirane podobe gliv.

Nova spoznanja raziskave:

- Mistifikacija gliv ni zgolj posledica pomanjkanja znanja, temveč tudi neustreznih ali škodljivih komunikacijskih praks.
- Izkustveno učenje in interdisciplinarna komunikacija se kaže kot nujna pogoja za dolgoročno spremembo javnega razumevanja gliv.
- Naravoslovno znanje je ključno, vendar ga je treba dopoljevati z družboslovnimi in humanističnimi pristopi, ki omogočajo refleksijo, etično dimenzijo in kulturno umeščenost.
- Marketinško naravnana komunikacija, ki daje prednost atraktivnosti pred vsebinsko točnostjo, utrjuje stereotipe in zmanjšuje možnosti za resno obravnavo gliv v okoljskem diskurzu.

Glive lahko postanejo ključ trajnostne prihodnosti – toda le, če bo okoljska komunikacija znala prepoznati in osmisliti njihovo kompleksnost v javnosti. Interdisciplinarni pristop, preplet znanstvene natančnosti, kulturnega razumevanja in komunikacijske strategije, se izkazuje kot pogoj za ta premik.

5.2 Predlogi za izboljšanje komunikacije o glivah

Na podlagi ugotovitev raziskave se izrisujejo naslednje prednostne smernice za izboljšanje komunikacije:

- **Spodbujanje interdisciplinarnega sodelovanja:** Vzpostavitev sodelovanja med mikologi, komunikologi, sociologi, antropologi in drugimi strokovnjaki za oblikovanje celovitih strategij.
- **Vključevanje izkustvenega učenja:** Razvoj izobraževalnih programov, ki temeljijo na praktičnem delu z glivami v naravi in laboratoriju, s poudarkom na razumevanju njihove vloge v ekosistemi.
- **Premišljena uporaba medijev in popularizacije:** Ustvarjanje vsebin, ki združujejo privlačnost in znanstveno utemeljenost, s ciljem zmanjševanja mistifikacije in senzacionalizma.
- Avtorski predlog: **Razvoj in preizkušanje pilotnih izobraževalnih programov**, ki povezujejo naravoslovne, družboslovne in humanistične pristope pri komuniciranju o glivah.

Izsledki raziskave jasno nakazujejo, da učinkovita javna komunikacija o glivah ni mogoča brez strateškega povezovanja znanja, izkušenj in razumevanja iz različnih disciplin.

5.3 Priporočila za raziskave in strategije

Nadaljnje raziskave bi morale temeljiti na ugotovitvi, da naravoslovno znanje samo po sebi ni dovolj za učinkovito okoljsko komuniciranje. Potrebni so celostni pristopi, ki povezujejo različna strokovna področja in komunikacijske pristope. Smiselne so naslednje usmeritve:

- Širitev raziskav na področja družboslovja in humanistike – vključno s komunikologijo, antropologijo, filozofijo in kulturnimi študijami, ki oblikujejo družbene narative in javne percepcije.

- Razvoj praktičnih izobraževalnih modulov, ki vključujejo izkustveno učenje, terensko delo in refleksijo o vlogi gliv v naravi in družbi – v sodelovanju med izobraževalnimi ustanovami, kulturnimi organizacijami in znanstvenimi inštitucijami.
- Izvedba primerjalnih analiz domačih in tujih komunikacijskih praks, ki uspešno vključujejo glive v izobraževalne, medijske ali umetniške kontekste.
- Preučitev t. i. teorije micelija kot metafore konceptualnega modela za komunikacijske pristope, ki poudarjajo povezovanje, kompleksnost in sobivanje – tako med glivami kot med disciplinami in družbenimi skupnostmi.

Takšna raziskovalna usmeritev ne bi pripomogla le k boljši prepoznavnosti gliv, temveč bi lahko prispevala tudi k razvoju novih modelov trajnostnega sodelovanja in sobivanja – po vzoru gliv samih.

5.4 Zaključek

Raziskava potrjuje, da so glive v okoljskem diskurzu sistematično marginalizirane, čeprav znanstvena spoznanja že dolgo izpostavljajo njihov izjemen pomen za delovanje ekosistemov. Vzroki za to segajo od kulturnozgodovinskih predsodkov in pomanjkljive izobraženosti do njihove biološke specifikke – »kriptične narave«, ki otežuje neposredno zaznavo in razumevanje. Nerazumevanje gliv je del širšega problema: nezadostne ekološke pismenosti.

Okoljska komunikacija, ki vključuje glive kot ključne ekološke akterje, odpira novo perspektivo – ne zgolj o reševanju planeta, temveč o razumevanju prepletenosti življenja. Glive niso le potencialna rešitev za okoljske izzive, temveč tudi simbol in model za mrežno, simbiotsko in trajnostno razmišljanje.

Teorija micelija ponuja uporabno izhodišče: Tako kot micelij tvori podzemne mreže, ki povezujejo ekosisteme, lahko tudi okoljska komunikacija temelji na povezovanju strok, skupnosti in izkušenj. Humanistika ima pri tem pomembno vlogo – pri osvetljevanju simbolnih, zgodovinskih in etičnih dimenzij odnosa do narave.

Čeprav so se v zadnjih desetletjih oblikovala številna opozorila in strokovna priporočila, se razvoj na tem področju ni ustrezno pospešil. Pogovori z intervjuvanci

kažejo, da obstaja pripravljenost za spremembe – vendar te zahtevajo strateško, interdisciplinarno in čustveno resonantno¹⁵ komunikacijo.

Razumevanje vloge gliv lahko pripomore k bolj celostnemu razumevanju narave in trajnostne prihodnosti – a le, če bomo znanje o njih znali povezovati, širiti in osmisлити v javnosti. Namesto apokaliptičnih opozoril lahko glive ponudijo novo perspektivo – takšno, ki presega vprašanje preživetja človeka in spodbuja razmislek o kompleksnem ravnovesju življenja, katerega del smo tudi sami. Če bolje razumemo vlogo gliv, lahko bolje razumemo tudi svojo vlogo v naravi.

Opomba

Prispevek je nastal v okviru projekta NOO Komuniciranje podnebne krize za uspešen prehod v zeleno družbo - ZELEN.KOM (evidenčna številka C3330-22-953012), ki ga financira Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

Viri in literatura

- Boa, E. (2004). *Wild Edible Fungi: A Global Overview of Their Use and Importance to People*. Rim: Food and Agriculture Organization of the United Nations. Pridobljeno iz <https://www.fao.org/4/y5489e/y5489e00.htm>
- Corner, A., & Clarke, J. (2016). *Talking Climate: From Research to Practice in Public Engagement*. Oxford: Palgrave Macmillan.
- Grušovnik, T. (2022). *Midna ne bova rešila sveta! : eseji o teorijah zarot*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Khan, S., Nadir, S., Shah, Z., Shah, A., Karunaratna, S., Xu, J., ... Hasan, F. (2017). Biodegradation of polyester polyurethane by *Aspergillus tubingensis*. *Environmental Pollution*, 225, 469–480.
- Lesch, H., & Kamphausen, K. (2016). *Die Menschheit schafft sich ab*. München/Grünwald: KOMPLETT-MEDIA GmbH.
- Lowenaupt Tsing, A. (2020). *Der Pilz am Ende der Welt. Über das Leben in den Ruinen des Kapitalismus*. (2. izd.). Berlin: MSB Matthes & Seitz Berlin Verlagsgesellschaft mbH.
- Pohleven, F. (1990). Pomen gojenja gob za prehrano in zaščito okolja. *Izkoriščanje in varstvo gozdne mikoflore: Zbornik republiškega seminarja, Ljubljana, 26. in 27. septembra 1990* (str. 131–137). Ljubljana: VTOZD za gozdarstvo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Stamets, P. (2005). *Mycelium Running: How Mushrooms Can Help Save the World*. New York: Ten Speed Press.
- Whitmarsh, L., O'Neill, S., & Lorenzoni, I. (2012). Public engagement with climate change: What do we know and where do we go from here? V L. Whitmarsh, S. O'Neill, I. Lorenzoni, L. Whitmarsh, S. O'Neill, & I. Lorenzoni (Ured.), *Engaging the public with climate change: Behaviour change and communication* (str. 1–16). London: Routledge.

Osební viri / Seznam opravljenih intervjujev

- Kržišnik, D. (27. marec 2025). Osebni intervju. (Intervjuval: B. Varga).
- Tirš, M. (28. marec 2025). Osebni intervju. (Intervjuval: B. Varga).

¹⁵ Pojem »čustvena resonanca« se v okoljskem komuniciranju nanaša na sposobnost sporočil, da vzbudijo občutek osebne povezanosti, sočutja ali notranjega odziva na naravne pojave, kar je ključno za dolgoročno motivacijo za spremembo vedenja (Sustainability Directory, 2024).

- Grabnar Apostolides, K. (29. marec 2025). Osebni intervju. (Intervjuval: B. Varga).
Pohleven, F. (1. april 2025). Osebni intervju. (Intervjuval: B. Varga).
Turnšek, P. (3. april 2025). Osebni intervju. (Intervjuval: B. Varga).
Piltaver, A. (6. april 2025). Osebni intervju. (Intervjuval: B. Varga).
Gregori, A. (7. april 2025). Osebni intervju. (Intervjuval: B. Varga).
Gorenšek, J. (10. april 2025). Osebni intervju. (Intervjuval: B. Varga).

Spletni viri / Slovarji

- IPBES. (2021). *Glossary: Carbon Sequestration*. Pridobljeno 2025 iz IPBES:
<https://www.ipbes.net/glossary-tag/carbon-sequestration>
SAZU, I. z. (2025). *trošnjak*. Pridobljeno iz eSSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika:
<https://fran.si/201/esskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/4578334/trosnjak>
Sustainability Directory. (2024). *Emotional resonance*. Pridobljeno iz Sustainability Directory:
<https://climate.sustainability-directory.com/area/emotional-resonance/>
Wikipedia. (2024). *Secondary metabolite*. Pridobljeno iz Wikipedia, The Free Encyclopedia:
https://en.wikipedia.org/wiki/Secondary_metabolite
Wikipedia. (2025). *Mycorrhiza*. Pridobljeno 2025 iz Wikipedia, The Free Encyclopedia:
<https://en.wikipedia.org/wiki/Mycorrhiza>
Wikipedia. (2025). *Saprotrophic nutrition*. Pridobljeno iz Wikipedia, The Free Encyclopedia:
https://en.wikipedia.org/wiki/Saprotrophic_nutrition

Medijski viri / Javni diskurz

- Lesch, H. (11. december 2024). *YouTube*. Pridobljeno iz Prof. Harald Lesch: The Climate: The State of Things: https://www.youtube.com/watch?v=xWWXD_NKpHs
Precht, R. D., & Lanz, M. (29. november 2024). *Podcast: Klima vs. Jobs - oder geht auch beides? | Lanz & Precht*. Pridobljeno 20. 12 2024 iz YouTube:
<https://youtu.be/anyRsRUqhho?si=uuZDh4AxTn3ufeyk&t=3020>
Stamets, P. (8. maj 2008). *6 ways mushrooms can save the world | Paul Stamets | TED [video]*. Pridobljeno iz YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=XI5frPV58tY>
Vokač, A. (Režiser). (2021). *Gljive* [Film]. Pridobljeno iz <https://365.rtvsl.si/arhiv/biotopi/174607629>
von Hirschhausen, E., Heinrich, A.-N., & Precht, R. (24. avgust 2021). *Müssen wir das Klima retten? Eckart von Hirschhausen, Anna-Nicole Heinrich & Richard David Precht [video]*. Pridobljeno iz YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=M_P4oU7tsqs

IZZIVI KOMUNICIRANJA SAMOOSKRBE V ČASU PODNEBNIH IN DRUŽBENIH SPREMENB

TOMAŽ ONIČ, ANA VOVK, DAVID HAZEMALI,
TJAŠA MOHAR, BERNARDA LEVA,
NASTJA PRAJNČ KACIJAN, KIRSTEN HEMPKIN,
KATJA PLEMNITAŠ, BARBARA MAJCENOVICH KLINE

Univerza v Mariboru, Filozofska Fakulteta, Maribor, Slovenija
tomaz.onic@um.si, ana.vovk@um.si, david.hazemali@um.si, tjaša.mohar@um.si,
bernarda.leva@um.si, nastja.prajnc1@um.si, kirsten.hempkin@um.si,
katja.plemenitas@um.si, barbara.kline@um.si

Pomen pojma »samooskrba« postaja v sodobnem času vse kompleksnejši, saj poleg ekonomskih vključuje tudi socialne, kulturne, okoljske in politične razsežnosti. Posledično se spreminja tudi način komuniciranja o samooskrbi, ki poleg tehničnega informiranja o individualni neodvisnosti zdaj vključuje tudi oblikovanje stališč, vedenjskih vzorcev in identitet. Pričujoči prispevek obravnava komuniciranje samooskrbe kot večplastnega diskurznega procesa in poudari pomen razumevanja teh praks za spodbujanje trajnostno usmerjene družbe. Pri analizi procesov komuniciranja imata pomembno vlogo dva jezikoslovna pristopa, in sicer teorija okvirjanja in teorija govornih dejanj, s pomočjo katerih je komunikacijo mogoče vrednotiti in objektivneje analizirati. Prispevek želi tudi opozoriti na sodobno spoznanje, da je razumevanje komuniciranja samooskrbe ključno ne le za učinkovito širjenje informacij, temveč tudi za aktivno oblikovanje trajnostno naravnane družbe.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.18](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.18)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
samooskrba,
trajnostnost,
komuniciranje
samooskrbe,
teorija okvirjanja,
teorija govornih dejanj

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.18](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.18)

ISBN
978-961-299-008-4

CHALLENGES OF COMMUNICATING SELF-SUFFICIENCY IN TIMES OF CLIMATE AND SOCIETAL CHANGE

TOMAŽ ONIČ, ANA VOVK, DAVID HAZEMALI,
TJAŠA MOHAR, BERNARDA LEVA,
NASTJA PRAJNČ KACIJAN, KIRSTEN HEMPKIN,
KATJA PLEMENTIŠ, BARBARA MAJCENOVIC KLINE

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
tomaz.onic@um.si, ana.vovk@um.si, david.hazemali@um.si, tjasa.mohar@um.si,
bernarda.leva@um.si, nastja.prajnc1@um.si, kirsten.hempkin@um.si,
katja.plemenitas@um.si, barbara.kline@um.si

Keywords:
self-sufficiency,
sustainability,
communication of self-
sufficiency,
framing theory,
speech act theory

The concept of “self-sufficiency” has recently become increasingly complex, since it now encompasses not only economic dimensions but also social, cultural, environmental, and political ones. As a result, communication approaches to promoting self-sufficiency have also evolved—from mere technical guidance for providing advice to individuals to a considerably broader endeavour of shaping attitudes, behavioural patterns and identities. This chapter examines the communication of self-sufficiency as a multilayered discursive process and emphasizes the importance of understanding these practices for the promotion of a sustainability-oriented society. Two linguistic approaches—framing theory and speech act theory—play a key role in analyzing communication processes, since they offer tools for evaluation and a more objective analysis. The paper also highlights the growing awareness of how crucial understanding is for the communication of self-sufficiency, not only for effective dissemination of information but also for active shaping of a sustainable society.



University of Maribor Press

1 Uvod

Konceptu samooskrbe se v zadnjih desetletjih v strokovni, politični in širši javni razpravi namenja vedno več pozornosti. Medtem ko smo samooskrbo v preteklosti pogosto razumeli kot izključno ekonomsko kategorijo, povezano z lokalno pridelavo hrane in energetske neodvisnostjo, jo danes vedno pogosteje obravnavamo kot večdimenzionalno in kompleksno prakso, ki vključuje tudi socialne, kulturne, okoljske in politične razsežnosti (Clapp, 2017; Vovk et al., 2021). Skupaj s takim razumevanjem se spreminja tudi narava komunikacije o samooskrbi. Če je bila ta še pred leti osredotočena predvsem na tehnične napotke in praktično informiranje (npr. kako zasaditi vrt, kako varčevati z energijo), danes vse bolj postaja ključno orodje za oblikovanje stališč, vedenjskih vzorcev in celo identitet (McGregor, 2004; Weder, 2023).

Hkrati se v sodobnem medijskem okolju soočamo s pojavom zelenega zavajanja (angl. *greenwashing*) in inflacijo trajnostne retorike, ki zaradi neiskrene uporabe zmanjšuje zaupanje javnosti v sporočila, ki promovirajo trajnostne prakse (Samriddha & Manickam, 2024). Pojmi, kot so »trajnostnost«, »zeleno«, »lokalno«, »naravno« in »samooskrbno«, se uporabljajo tako v okoljskih gibanjih kot v korporativnem oglaševanju, kar zmanjšuje njihov pomen in niža komunikacijsko učinkovitost (Persson & Klintman, 2021; Kamenidou et al., 2020). V tem kontekstu je smiselno zastaviti vprašanje, kako komunicirati samooskrbo na način, ki presega informiranje, se izogne instrumentalizaciji in hkrati omogoča poglobljeno razumevanje ter dolgoročno spremembo življenjskega sloga. Odgovor na to vprašanje zahteva več kot zgolj analizo posameznih segmentov komuniciranja oz. posameznih oglaševalskih akcij; potreben je celosten premislek o temeljih komunikacije kot prakse, ki jo želimo uporabiti za namen komuniciranja in promocije samooskrbe.

Pričujoči prispevek obravnava komuniciranje samooskrbe kot večplastnega diskurznega procesa, ki združuje spoznanja sodobnega jezikoslovja, analize diskurza in kulturnih študij. Avtorji pri tem izhajamo iz predpostavke, da je samooskrba več kot zgolj racionalna izbira ali ekonomska potreba; je tudi simbolna praksa, ki vzpostavlja določene predstave o naravi, skupnosti, odgovornosti in prihodnosti (Ford, 2021; Fischer et al., 2021). S prispevkom želimo opozoriti na to, da je razumevanje komuniciranja samooskrbe ključno ne le za učinkovito širjenje informacij, temveč tudi za aktivno oblikovanje trajnostno naravnane družbe. V ta

namen bomo predstavili teoretske pristope, s katerimi lahko analiziramo načine komuniciranja samooskrbe, jih umestimo v širši ideološki in kulturni kontekst ter opozorimo na protislovja in pasti, ki spremljajo sodobne komunikacijske prakse na tem področju.

2 Teoretska izhodišča

Pojem samooskrbe se uporablja v različnih kontekstih in pomenih, pogosto tudi neustrezno. Samooskrba v osnovi označuje sposobnost posameznika, gospodinjstva, skupnosti ali države, da zadosti svojim temeljnim potrebam z lastnimi sredstvi. Najpogosteje se povezuje s pridelavo hrane in pridobivanjem energije, a številni sodobni pristopi pojmu dodajo tudi razsežnosti družbene pravičnosti, lokalne ekonomije, kulturne identitete in odgovornosti do okolja (Pelman et al., 2024; Jungell-Michelsson & Heikkurinen, 2022; Vovk, 2018; Clapp, 2017). Samooskrba tako vse bolj postaja konceptualna kategorija, ki presega ekonomski vidik in vključuje življenjski slog, politično avtonomijo in trajnostne prakse. Ford (2021) jo razume kot emocionalno strategijo, s katero posamezniki odgovarjajo na občutke negotovosti v pogojih t.i. družbe tveganja, medtem ko Weder (2023a) opozarja, da se ideja trajnostnosti, v katero je umeščena tudi samooskrba, v sodobni družbi uveljavlja kot nova normativna usmeritev, ki se posreduje prek diskurzivnih in komunikacijskih praks. Primeri, navedeni v nadaljevanju, prikazujejo podobnosti in razlike pri pristopih k samooskrbi v praksi.

V ameriških skupnostih, kjer je poudarek na individualni avtonomiji, se pogosto uporablja angleški termin *prepping*, ki označuje priprave na morebitne krizne razmere. Tak primer je gibanje *Homestead Survival*, ki spodbuja posameznike k popolni samooskrbi brez odvisnosti od javne infrastrukture (Fairelough, 1992). V Evropi pa se za skupnostno samooskrbo pogosto uporablja izraz »permakulturno kmetovanje«, ki ne pomeni zgolj trajnostne pridelave hrane, temveč tudi socialno povezanost. Primer tega je projekt *Les Incroyables Comestibles* v Franciji, ki omogoča skupno zasaditev užitnih rastlin v urbanih okoljih za prosto uporabo (Giroux, n.d.).

V ameriškem kontekstu se samooskrba pogosto predstavlja kot pravica do zasebne avtonomije, kar se kaže v zakonodajah, kot je t. i. *Food Freedom Act* v Wyomingu, ki dovoljuje prodajo surovega mleka brez državne regulacije (News Desk, 2015). Podobno se v off-grid skupnostih, kot je Coslor Cove v Arizoni (OSR Coslor Cove,

2025), poudarja pomen življenja brez dostopa do javne infrastrukture kot izraza neodvisnosti od institucij (Castro, 2024).

V evropskem prostoru se samooskrba povezuje s »socialno pravičnostjo«, kar ponazarja projekt *Urban Farming Rotterdam*, ki vključuje brezplačne izobraževalne programe za marginalizirane skupine, da bi povečali njihovo prehransko varnost. Samooskrba je v Evropi pogosto tudi del skupnostnih iniciativ, kot sta skupnostni vrt Onkraj Gradbišča v Ljubljani, ki promovira izmenjavo pridelkov in znanj med prebivalci, ter Učni poligon za samooskrbo Dole, ki izvaja komunikacijo samooskrbe za vso Slovenijo (Vovk, 2019).

Navedeni primeri ponazarjajo, da promoviranje samooskrbe kot pomembnega vidika življenjskega sloga presega zgolj praktične vidike tega koncepta in vpliva na identiteto posameznika, družbene odnose in širši ekološki kontekst. V tem smislu je seveda pomemben tudi način javnega komuniciranja samooskrbe, ki poteka preko različnih kanalov. Ker gre pogosto za besedni kod (v kombinaciji z drugimi, najpogosteje s sliko ali z video vsebino), so za uspešno promocijo pomembna znanja s področja jezikoslovja. Diskurzna analiza pri tem ponuja pomembno teoretsko orodje za razumevanje, kako jezikovne in komunikacijske prakse oblikujejo družbeno realnost. Ta pristop izhaja iz spoznanja, da je jezik dejanje – da z govorom ne opisujemo sveta, temveč ga tudi sooblikujemo (Fairclough, 1992). Diskurz o samooskrbi torej ne odraža zgolj obstoječega stanja, temveč definira, kaj pomeni biti samooskrben, kdo je legitimen nosilec te prakse in kakšne vrednote se ji pripisujejo.

S pojmom diskurza je neločljivo povezana tudi teorija okvirjanja (angl. *framing*), ki se osredotoča na to, kako se določene teme predstavljajo in strukturirajo v komunikaciji. Trine Dahl (2015) analizira, kako novinarji pri poročanju okvirjajo sporne znanstvene teme s področja geoinženiringa, pri čemer ne obravnava vsebine novic, temveč se osredinja na uporabljene jezikovne strategije, s katerimi novinarji vplivajo na sprejem vsebine pri bralcih. Na podlagi študije primera šestih novinarskih prispevkov o eksperimentu z geoinženiringom raziskava opredeljuje ključna mesta v besedilu, kjer prihaja do oblikovanja okvirjev, ter izpostavlja vlogo vrednotenja v teh procesih. Ugotovitve kažejo, da lahko značilnosti žanra služijo kot osnova za prepoznavanje teh mest, kar ponuja vpogled v strateško oblikovanje diskurza o spornih znanstvenih temah. Plemenitaš in Krajnc (2019) poudarjata, da so vrednotenjski diskurzni okviri lahko – še posebej v medijskem diskurzu – učinkovito orodje prepričevanja. Entman (1993) ugotavlja, da način okvirjanja teme bistveno

vpliva na to, kako jo javnost dojema, kar ima neposredne posledice za komunikacijo samooskrbe. Ta je pogosto predstavljena skozi okvire, kot so zdravje, varnost, lokalnost in okoljska odgovornost. Vendar kot opozarjata Persson in Klintman (2021), okviri učinkujejo le, če se ujemajo z vrednotnimi sistemi ciljne publike. Zlorabe okvirov v marketinške namene (npr. zeleno zavajanje oz. *greenwashing*) znižujejo njihovo učinkovitost, kot ponazorita Samriddha in Manickam (2024), medtem ko Kamenidou et al. (2020) opozarjajo na razlike v zaznavanju okvirov med generacijami.

Pomemben vidik comuniciranja samooskrbe se opira tudi na teorijo govornih dejanj (*speech act theory*), ki govori o tem, da jezik ni le sredstvo izražanja, temveč tudi delovanje (Edmondson, House & Kádár, 2023). Učinkovitost samooskrbnih pobud je odvisna od konteksta, v katerem so izrečena, in od zaznane verodostojnosti govorca (Fischer et al., 2021). Vplivne organizacije, kakršna je Ekologi brez meja, na primer, uporabljajo fraze, kot je »Zmanjšaj odpadke, izboljšaj prihodnost«, kar ni zgolj poziv k ekološki ozaveščenosti, temveč oblikuje širši diskurz o trajnostnem življenju. Podobno imajo neformalne izjave, kot so »Hrana z lastnega vrta je bolj zdrava«, večjo težo, ko jih izrečejo zaupanja vredni posamezniki, kot so lokalni kmetje ali ekološki svetovalci. Ti primeri ponazarjajo, da jezik ni več zgolj odraz stališč o samooskrbi, temveč aktivno oblikuje vedenjske spremembe skupnosti in posameznikov.

Poleg jezikovnih strategij imajo pomembno komunikacijsko vlogo tudi vizualni in materialni znaki, saj sodobna komunikacija nasploh – tudi o samooskrbi – pogosto poteka v multimodalni obliki. Multimodalna analiza (Kress, 2010) nam omogoča spoznanje, da pomen nastaja skozi kombinacijo različnih izraznih sredstev – besed, podob, barv, prostora in zvoka (Kress, 2010; Norris, 2019; Bordian et al., 2021; Martin in Rose, 2007). V tem smislu promocija samooskrbe ni izjema, saj so multimodalna promocijska sporočila postala nekaj vsakdanjega, kar še posebej velja za generacije, ki veliko časa preživijo ob zaslonih. V kontekstu promocije trajnostne mode Gazzola et al. (2020), na primer, pokažejo, da je vizualna simbolika naravnosti posebej učinkovita pri mlajših generacijah, medtem ko Bollani et al. (2019) poudarjajo, da ima embalaža izdelkov pogosto večji vpliv kot sama vsebina.

Z upoštevanjem diskurzne analize, teorije okvirjanja, govornih dejanj in multimodalne analize lahko razvijemo celovit okvir za razumevanje celostnega sodobnega comuniciranja samooskrbe in njene refleksije. To nam omogoča, da

prepoznamo kompleksnost tovrstne komunikacije in pomen njene vključenosti v določen kontekst, hkrati pa zasnujemo pristope, ki niso le učinkoviti, temveč tudi etično sprejemljivi ter hkrati kulturno in družbeno odgovorni.

3 Samooskrba kot kulturni in ideološki pojem

V današnjem času je samooskrba torej veliko več kot zgolj način pridelave hrane ali strategija za večjo gospodarsko neodvisnost. Postaja pojem, ki nosi globoke kulturne in ideološke pomene. Ljudje in skupnosti jo razumejo različno – kot simbol odpora proti potrošništvu, kot vrednoto, kot življenjsko filozofijo ali celo kot izraz političnega prepričanja. Te raznolike interpretacije ne izhajajo zgolj iz praktičnih potreb, temveč tudi iz širšega družbenega in zgodovinskega konteksta, znotraj katerega se pojem samooskrbe razvija in uporablja (McGregor, 2004; Clapp, 2017).

Ford (2021) v svojih raziskavah pokaže, da se nekatere prej omenjene skupnosti, kot so *preppers* in *homesteaderji*, ki živijo v stalni pripravljenosti na katastrofo in krizo, na občutek ogroženosti pogosto odzivajo s samooskrbo, in sicer to ne velja le za fizično, temveč tudi za čustveno in družbeno ogroženost. Njihova osrednja usmeritev pomeni neodvisnost, samozadostnost in odmik od trenutno utečenega sistema. To se odraža v praksah, kot je ustanavljanje off-grid skupnosti. Takšna skupnost je *Prepper Camp* v Severni Karolini, kjer udeleženci pridobivajo znanja o samooskrbi, preživetju v naravi in neodvisni proizvodnji hrane in energije. V času gospodarske nestabilnosti so tako številne ameriške družine začele vzpostavljati domače permakulturne vrtove, kar v ZDA ni nov koncept. K urejanju domačih »vojnih« vrtoev, vzgoji zelenjave in konzerviranju hrane – torej k večji samooskrbnosti – so namreč ameriške oblasti pozivale že v času prve svetovne vojne, pri čemer so omenjeno propagandno aktivnost spretno združili z negativno promocijo takratnega vojaškega nasprotnika, pruskega cesarja Wilhelma II, ki naj bi ga – skladno s pozivi z letakov – metaforično »konzervirali«, t.j. nevtralizirali, na enak način kot hrano (Hazemali in Onič, 2023, 51-52).

Samooskrbna praksa v prej omenjenih ameriških skupnostih ni le orodje za preživetje, temveč tudi način, na katerega ljudje izražajo nezaupanje v institucije in na katerega poskušajo ponovno vzpostaviti občutek nadzora nad svojim življenjem. Prej omenjeno ameriško gibanje *Raw Milk Freedom* tako v svojih prizadevanjih za pravico do neodvisne proizvodnje in prodaje surovega mleka brez državne regulacije vidi avtonomijo posameznika pri odločanju o lastni prehrani (Weston A. Price

Foundation, 2025). Podobno funkcijo imajo tudi gibanja v nekaterih zveznih državah, ki promovirajo samostojno pridelavo mesa, kar se kaže v porastu lokalnih pobud za gojenje perutnine in drobnice na domačih kmetijah. Med aktualne sodobne samooskrbne akcije pa sodijo projekti, kot je promoviranje vrtnarjenja na prvinski način z bibličnim poimenovanjem *Back to Eden Gardening*, kjer so v ospredju tehnike naravne regeneracije tal, brez kemičnih sredstev.

Ford (2019, str. 627) uvede tudi pojem »ekološkega habitusa«, t.j. prepričanja, da samooskrba omogoča bolj pristen, etično čist in naravi prijazen način bivanja. Le-ta se odraža v porastu gozdnih vrtov (angl. *food forests*), kjer ljudje zasajajo avtohtone rastline brez monokulturnega pristopa in se učijo trajnostnega sobivanja z ekosistemom. V mestih, kot je Portland v Oregonu, pa se razvijajo urbane samooskrbne skupnosti, kjer prebivalci združujejo moči pri kompostiranju, izmenjavi hrane in skupnostnem vrtnarjenju.

Povsem drugačno vlogo pa ima samooskrba v številnih evropskih kontekstih, kjer je bolj povezana s skupnostjo, izobraževanjem in trajnostnim razvojem. Ana Vovk (2018, 2019), denimo, razvija pedagoške pristope, s katerimi želi mladim približati samooskrbo kot prakso učenja, povezovanja in odgovornosti do okolja. V tem okviru poudarek ni na individualnem umiku, temveč na skupnostnem sodelovanju in krožnem gospodarstvu. Samooskrba v tem smislu deluje kot orodje za krepitev lokalne pripadnosti, praktičnega znanja in medgeneracijskega povezovanja (Vovk, 2019; Llewellyn et al., 2024).

V globalnem političnem kontekstu koncept samooskrbe postaja tudi del nacionalnih in ideoloških strategij. Aronczyk (2024) in Nakai (2025) govorita o pojavih ekonacionalizma, kjer se varovanje narave in lokalna pridelava hrane predstavljata kot dediščina, ki jo je treba zaščititi pred zunanjimi vplivi. V takih diskurzih okolje ni več skupna dobrina, temveč postane sredstvo utrjevanja nacionalne identitete. Conversi in Friis Hau (2021) opozarjata, da take komunikacije ne uporablja le politična desnica, temveč tudi nekatera liberalna gibanja, ki prevzemajo nacionalističen ton, ko govorijo o »naši zemlji«, »naši vodi« ali »naši prihodnosti«.

Clapp (2017) opozarja, da je razumevanje samooskrbe pogosto črno-belo – v smislu popolne samozadostnosti ali popolne odvisnosti od svetovnih trgov –, v resnici pa je večina praks nekje vmes. Če samooskrbo obravnavamo kot spekter, t.j. kot nabor

različnih možnosti med globalnim in lokalnim, med tržno in skupnostno logiko, dobimo realnejšo in bolj vključujočo sliko.

To, kar povezuje omenjene pristope, je močan simbolni naboj, ki ga ima samooskrba: lahko postane izraz solidarnosti, skrbi za skupnost in trajnostne prihodnosti, lahko pa se uporablja tudi kot sredstvo zapiranja, izključevanja in nadzora. McGregor (2004) v tem kontekstu opozarja, da diskurz o naravi pogosto utrjuje določene vrednote kot »naravne« in s tem utiša druge, alternativne poglede. Tako tudi diskurz o samooskrbi nikoli ni povsem nevtralen, temveč vselej prinaša s seboj nekakšno vizijo družbe, odnosa do sveta in predstav o tem, koga lahko štejemo med njene pripadnike in koga ne. Pri tem je kritična komunikacijska pismenost, torej zmožnost, da naslovnik razbere in reflektira sporočilo, ki je ključno orodje za navigacijo med različnimi pomeni in praksami, ki jih samooskrba danes predstavlja.

Na ta način lahko samooskrbo razumemo in sprejemamo ne le kot individualno odločitev ali politični slogan, marveč kot prostor, kjer se srečujejo čustva, ideje, identitete in strukture moči. Prav zato je način, kako o njej komuniciramo, odločilen za to, kaj samooskrba postane v praksi – priložnost za skupno, odprto prihodnost ali sredstvo za ponovno vzpostavljanje meja, strahu in izključevanja.

4 Komunikacijske pasti promoviranja samooskrbe

Čeprav samooskrbo večinoma dojemamo kot nedvoumno pozitiven koncept, je pri njenem promoviranju oz. komuniciranju potrebna previdnost, saj bi javnost samooskrbno prakso lahko napačno razumela in jo posledično zavrnila. Ena potencialnih nevarnosti je, da komuniciranje samooskrbe zapade v poenostavljanje, moraliziranje ali celo zavajanje. To se pogosto dogaja tako v tržnem oglaševanju kot v institucionalnih kampanjah, kjer je samooskrba vključena zaradi všečnosti, vsebinsko pa je nejasna in ne odraža dejanskega stanja oz. praks naročnikovega ravnanja. Poleg tega je komuniciranje samooskrbe povezano z zavajajočimi praksami zelenega zavajanja. V raziskavi Samriddhe in Manickama zasledimo jasen in neposreden opis tega pojava: »Gre za pretirano poudarjanje tega, kako ravnamo, in prikrivanja tega, kako bi morali ravnati« (2024). Tako komuniciranje ustvarja iluzijo trajnosti, preko katere podjetja in blagovne znamke manipulirajo s percepcijo potrošnikov, ne da bi dejansko spreminjali svoje prakse. Avtorja tudi opozarjata, da lahko postanejo posledice takih manipulacij »zelo tvegane za podjetja, ki lahko

posledično izgubijo zaupanje strank, česar pozneje pogosto ni možno popraviti« (Samriddha in Manickam, 2024, str. 61).

Podobno velja za široko uporabo izrazov, kot so »bio«, »eko«, »naravno«, »lokalno«, ki imajo sicer močan čustveni naboj, a so pogosto brez dejanske vsebinske podlage ali jasne definicije. Kamenidou et al. ugotavljajo, da je v Grčiji »pomanjkanje zaupanja v avtentičnost ekološko pridelane hrane eden pomembnejših faktorjev, ki negativno vplivajo na vedenje potrošnikov« (2020, n.p.), pri čemer poudarjajo potrebo po verodostojnih, strogo reguliranih in razumljivih sistemih označevanja. Ko potrošnik ne more jasno razločiti med tržno strategijo in dejansko vrednoto, razvije dvom, ki je lahko pogosto dolgotrajen.

Zavajajoče komunikacijske prakse pa niso značilne samo za zasebni sektor. Tudi vladne in nevladne organizacije, ki si prizadevajo za spodbujanje samooskrbnih praks, pogosto uporabljajo sporočila, ki so enodimenzionalna in preveč poenostavljena. Fischer et al. (2021) ugotavljajo, da je komunikacija v praksi pogosto uporabljena predvsem kot orodje za vedenjske spremembe, pri čemer avtorji opozarjajo, da »večina študij obravnava komunikacijo predvsem kot intervencijsko orodje in se zgolj v majhni meri sklicuje na vedo o komunikaciji in teorijo komuniciranja« (Fischer et al., 2021, n.p.). Avtorji to razumejo kot težavo, saj tovrstna praksa podcenjuje kompleksnost procesa komuniciranja v kontekstu trajnostnega prehoda. Na enak način razmišljajo Diprose et al. (2019), ki opozarjajo, da moramo pri spodbujanju trajnostnih praks upoštevati medgeneracijske razlike, vrednote in simbolne svetove: »Trdimo, da je pomembno razviti podrobnejše razumevanje generacijskih razlik« (Diprose et al., 2019, str. 203). Njihova raziskava pokaže, da različne generacije različno interpretirajo pojme, kot so »skromnost«, »potrošništvo« in »odgovornost«, zato enotna komunikacijska strategija pogosto ne doseže svojega cilja.

Liang et al. (2024) so v večji študiji, izvedeni na Kitajskem, ugotovili, da so generacije, rojene po letu 1995 najbolj dojemljive za trajnostne prakse, pri čemer »razumevanje trajnostne potrošnje pomembno in neposredno vpliva na njihovo vedenje in vse dimenzije življenjskega sloga« (Liang et al., 2024, n.p.). Nasprotno pa starejše generacije (rojene pred 1960) za taka sporočila pogosto niso dovzetne zaradi drugačnih komunikacijskih kanalov in manjšega zanimanja za digitalne vsebine. To pomeni, da morajo biti komunikacijske strategije generacijsko prilagojene sprejemnikom ter da je nujno, da temeljijo na kulturno občutljivem jezikoslovnem

razumevanju (Liang et al., 2024; Kamenidou et al., 2020; Wang et al., 2023). Kamenidou et al. (2020) poročajo tudi o tem, da posamezniki različnih starostnih skupin različno zaupajo verodostojnosti označb, povezanih s trajnostjo in lokalno pridelavo hrane. Ob tem se kaže še ena pomembna protislovnost: komunikacija samooskrbe pogosto v sebi nosi nek moralni imperativ, ki ljudi ne nagovarja s spoštovanjem in razumevanjem, temveč s posrednim vzbujanjem občutka krivde. Sporočila, kot so »Jei lokalno, sicer škoduješ planetu«, »Pridelaj sam, sicer si odvisen od drugih« ali »Ne podpiraj globalnega kapitalizma«, so pogosto učinkovita le kratkoročno, dolgoročno pa ustvarjajo odpor ali apatijo.

Persson in Klintman (2021) v svoji analizi opozarjata, da prikazovanje zmernosti zgolj kot moralne dolžnosti posameznika zmanjšuje njen kulturni doseg in omejuje prostor za kolektivne in povezovalne razlage te prakse. Po njunem mnenju je za večjo učinkovitost nujno, da komunikacija temelji tudi na vrednotah skupnosti, solidarnosti in družbene odgovornosti in ne le na individualni krivdi. Če samooskrbo razumemo kot moralno dolžnost posameznika, zanemarimo dejstvo, da je ta praksa pogosto pogojena z družbenimi okoliščinami, infrastrukturo, ekonomskimi možnostmi in dostopom do znanja. Taka individualizacija trajnostnosti vodi v pasivnost, ker se ljudje pogosto ne morejo identificirati z normami, ki so vsiljene »od zgoraj«. Poleg tega je problem lahko tudi v pomenski nasičenosti pojma trajnostnost. Weder (2023a, str. 577) opozarja, da se ta izraz uporablja na vseh področjih, od kozmetike in prehrane do politike in izobraževanja, ne da bi bila njegova vsebina jasno opredeljena. Taka inflacija uporabe pojma, ki bi moral nositi normativno in konceptualno težo, v resnici zmanjšuje njegovo moč.

Drugi pomemben paradoks v komuniciranju samooskrbe se kaže v napetosti med željo po jasnem, enostavnem sporočilu in dejansko kompleksnostjo koncepta. Da bi dosegli širšo javnost, komunikatorji pogosto poenostavijo pojme, izpustijo kontekst in zmanjšajo vsebinsko večplastnost. Toda Fischer et al. (2021) opozarjajo, da to vodi k intervencijskim pristopom, ki od ljudi zahtevajo spremembo vedenja brez celostnega razumevanja. V zvezi s to problematiko Shittu (2020) poudarja, da prav v urbanih okoljih pogosto naletimo na pomanjkanje poglobljene trajnostne pismenosti, zaradi česar poenostavljena sporočila ne dosežejo dolgoročnega učinka.

S tem je povezan tudi konflikt med dvema dominantnima načinoma prikazovanja samooskrbe v praksi: na eni strani gre za zgodbo, v kateri je samooskrba prikazana kot odpor proti globalni odvisnosti in svetovnim korporacijam, na drugi strani pa

predstavlja sodelovanje med isto mislečimi posamezniki. Ford (2019) namreč poudarja, da mnogi, ki živijo samooskrbno, to počnejo iz nezaupanja do institucij in si prizadevajo vzpostaviti ekološki habitus, ki temelji na individualni odgovornosti in samodisciplini. Tak pristop pogosto vodi k ekskluzivnosti in moralni superiornosti. Po drugi strani pa McGregorjeve (2004) raziskave kažejo, da tudi okoljski aktivisti, ki zagovarjajo kolektivno spremembo, pogosto nezavedno uporabljajo diskurz moči, ki omejuje raznolikost okoljskih vizij.

Llewellyn et al. (2024) so v etnografski raziskavi zaznali, da tudi posamezniki iz trajnostno zasnovanih sosesk različno interpretirajo pojme, kot so »skupnostni prostor« (angl. *community space*), »družbena radodarnost« (angl. *civic generosity*) in »samooskrba v manjšem obsegu« (angl. *small-scale self-sufficiency*). Nekateri so v teh konceptih videli priložnost za prispevanje k širši družbeni koristi, drugi pa nepotrebno obremenitev ali celo prikrito obliko nadzora. Ta ugotovitev potrjuje, da moramo biti pri komuniciranju samooskrbe pozorni ne le na vsebino, temveč tudi na čustveno in družbeno sporočilnost komuniciranja.

Bordian et al. (2021) v raziskavi o soustvarjanju vrednosti v storitvenih praksah poudarjajo pomen vključenosti uporabnikov v oblikovanje zelenih storitev. Pri tem ugotavljajo, da različne generacije različno dojemajo zelene iniciative oz. jih ne umeščajo na ista mesta na lestvici vrednot. Raziskava je pokazala tudi, da je uspeh komunikacije pogosto odvisen od občutka, da si ljudje sami soustvarjajo rešitve, ne da bi bile te vsiljene. S tem podkrepijo idejo, da je sodelovanje ključni element pri preseganju komunikacijskih pasti.

Tudi Weder (2023) poziva k razmisleku o načinih, kako trajnostnost postaja nova norma – vendar ne z ukazom ali prisilo, temveč skozi dolgotrajno kulturno normalizacijo. V tem procesu igra komunikacija ključno vlogo: ne kot propagandno orodje, temveč kot dialoški okvir, ki omogoča proces kolektivnega učenja. Če želimo, da samooskrba ne ostane le lep slogan, temveč dejanska alternativa sedanji potrošniški logiki, jo moramo komunicirati na način, ki upošteva kontekst, razlike in kompleksnost vsakdanjega življenja ljudi. To vključuje komunikacijske strategije na več nivojih, ki poleg tega tudi združujejo vizualne in jezikovne elemente (Gazzola et al., 2020; Diprose et al., 2019), pa tudi bolj vključujoče oblike izobraževanja, kot so šolski vrtovi in permakulturni poligoni, o katerih piše Ana Vovk (2019).

Samooskrba kot pojem in praksa nosi izjemno širok potencial za trajnostno preobrazbo družbe. Na tem področju se dogaja več, kot prikazujejo trenutne statistike; samo v Sloveniji obstajajo številna samooskrbna gibanja (npr. Samooskrbni.net, ali Društvo Ajda z 12 sekcijami, številna zeliščarska in kmečka združenja ter nove iniciative mladih s krepitvijo izobraževanja o samooskrbi na kmetijah in inštitutih). Ob tem seveda potrebujemo učinkovito in uspešno komunikacijo, ki bo sodelovalna in ki ljudi ne bo nagovarjala zgolj kot potrošnike ali izvajalce navodil, temveč kot misleče, čuteče in ustvarjalne posameznike, ki si želijo prihodnosti, v kateri bo skrb za druge, za skupnost in za planet del vsakdanjega življenja.

5 Sklepne ugotovitve

Samooskrba danes ni več zgolj tehnična praksa ali gospodarska strategija, temveč postaja pomembno družbeno in kulturno vprašanje. Kot smo pokazali, se vse bolj oblikuje kot diskurz, ki prepleta okoljske, politične in simbolne razsežnosti, ter postaja del posameznikove identitete. Komuniciranje takšne samooskrbe ni nevtralen proces, temveč vključuje dimenzijo pripadnosti in odgovornosti.

Raziskave kažejo, da je komunikacija samooskrbe pogosto razpeta med dve skrajnosti: po eni strani jo poganja potreba po poenostavljenih in lahko razumljivih sporočilih, po drugi pa to pogosto ni skladno s kompleksnostjo dejanskih samooskrbnih pomenov in praks. Prav na to opozarjajo različni avtorji, ki analizirajo pomen diskurza, pragmatike, generacijskih razlik in ideoloških okvirjev (npr. Fischer et al., 2021; McGregor, 2004; Liang et al., 2024; Weder, 2023). Tako v Sloveniji kot drugod po svetu so se razvila mnoga družbeno-civilna gibanja, katerih pripadniki so visoko izobraženi posamezniki različnih profilov, ki so mnenjski vodje lokalnih in regionalnih skupnosti pri samooskrbi.

Samooskrba omogoča osebno oz. individualno neodvisnost, s tem da omogoča posameznikom, da si zagotovijo vse vidike samooskrbe, od kmetijske, zdravstvene, energetske, vodne, bivanjske in posledično ekonomistične. Po drugi strani pa je samooskrba lahko tudi družbena, ko ti procesi potekajo v širših družbenih skupnostih, kot so ekovasi, skupnostni vrtovi ali trajnostne samooskrbne soseske. Ključno je, da komunikacija teh razlik ne izniči, temveč jih prepozna in upošteva ter da ustvarja prostor za razmislek, vprašanja in soustvarjanje rešitev. Takšen pristop je

še posebej pomemben v družbah, kjer zaupanje in sodelovanje nista samoumevni družbeni vrednoti.

Literatura kaže, da se ljudje odzivajo na komunikacijo takrat, ko jih ta ne le informira, ampak tudi vključuje, nagovarja njihovo izkušnjo in spoštuje njihovo raznolikost. Prihodnost komuniciranja samooskrbe bomo tako lahko našli v ravnotežju med izrazno jasnostjo in pomensko odprtostjo ter s sledenjem globalnim ciljem in z upoštevanjem lokalnih zgodb. Za nadaljnje raziskave ostajajo odprta številna vprašanja, kot so, kako nagovoriti raznolike skupine, kako razviti strategije, ki bodo hkrati učinkovite in vključujoče ter kako oblikovati diskurz, ki ga naslovniki ne bodo dojemali kot ukazovane ampak kot spodbudo. Iz tega torej sledi ključno vprašanje: kako govoriti o prihodnosti – ne kot o grožnji, temveč kot o skupnem projektu, v katerem ima svoje (pomembno) mesto tudi samooskrba. Ključni dejavnik, ki bo k temu lahko veliko pripomogel, pa je ustrezna komunikacija, zato slednje ne smemo prepustiti naključju, marveč jo moramo skrbno razvijati.

Viri in literatura

- Aronczyk, M. (2024). Branding the nation in the era of climate crisis: Eco-nationalism and the promotion of green national sovereignty. *Nations and Nationalism*, 30(1), 25–38. <https://doi.org/10.1111/nana.12942>
- Bollani, L., Bonadonna, A., & Peira, G. (2019). The Millennials' Concept of Sustainability in the Food Sector. *Sustainability*, 11(10), 2984. <https://doi.org/10.3390/su11102984>
- Bordian, M., Gil-Saura, I., & Šarić, M. (2021). The impact of value co-creation in sustainable services: understanding generational differences. *Journal of Services Marketing*, 37(2), 730–743. <https://doi.org/10.1108/JSM-06-2021-0234>
- Castro, A. (2024, June 30). 'The perfect setting,' cry founders of new off-grid city where you can set up 150 miles into hostile desert for \$25k. *The Sun*. <https://www.thesun.co.uk/news/28849749/coslor-cove-philip-gleason-arizona-navajo-county/>
- Clapp, J. (2017). Food self-sufficiency: Making sense of it, and when it makes sense. *Food Policy*, 66, 88–96. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2016.12.001>
- Conversi, D., & Friis Hau, M. (2021). Green nationalism. Climate action and environmentalism in left nationalist parties. *Environmental Politics*, 30(7), 1089–1110. <https://doi.org/10.1080/09644016.2021.1907096>
- Dahl, T. (2015). Contested science in the media: Linguistic traces of news writers' framing activity. *Discourse & Society*, 26(4), 421–441. <https://doi.org/10.1177/0741088314557623>
- Diprose, K., Valentine, G., Vanderbeck, R. M., Liu, C., & McQuaid, K. (2019). Building common cause towards sustainable consumption: A cross-generational perspective. *Environment and Planning E*, 2(2), 203–228. <https://doi.org/10.1177/2514848619834845>
- Edmondson, W. H., House, J., & Kádár, D. Z. (2023). *Speech acts and pragmatics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108954662>
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.

- Fischer, D., Reinermann, J.-L., Guillen Mandujano, G., DesRoches, C. T., Diddi, S., & Vergragt, P. J. (2021). Sustainable consumption communication: A review of an emerging field of research. *Journal of Cleaner Production*, 300, 126880. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126880>
- Ford, A. (2019). The Self-sufficient Citizen: Ecological Habitus and Changing Environmental Practices. *Sociological Perspectives*, 62(5), 627-645. <https://doi.org/10.1177/0731121419852364>
- Ford, A. (2021). Emotional Landscapes of Risk: Emotion and Culture in American Self-sufficiency Movements. *Qual Sociol*, 44, 125-150. <https://doi.org/10.1007/s11133-020-09456-x>
- Gazzola, P., Pavione, E., Pezzetti, R., & Grechi, D. (2020). Trends in the Fashion Industry. The Perception of Sustainability and Circular Economy: A Gender/Generation Quantitative Approach. *Sustainability*, 12(7), 2809. <https://doi.org/10.3390/su12072809>
- Giroux, N. (n.d.). The Incredible Edible Movement. *Foodtank: the Think Tank for Food*. https://foodtank.com/news/2014/06/food-to-share-incredible-edible-takes-root-in-france/?utm_source=chatgpt.com
- Hazemali, D., & Onič, T. (2023). "Canning the Kaiser" in Words and Images: Case Studies of Patriotic American Propaganda from WWI. *ELOPE: English Language Overseas Perspectives and Enquiries*, 20(2), 49-63.
- Jungell-Michelsson, J., & Heikkurinen, P. (2022). Sufficiency: A systematic literature review. *Ecological Economics*, 195, 107380. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2022.107380>
- Kamenidou, I., Stavrianea, A., & Bara, E.-Z. (2020). Generational Differences toward Organic Food Behavior: Insights from Five Generational Cohorts. *Sustainability*, 12(6), 2299. <https://doi.org/10.3390/su12062299>
- Kress, G. (2010). *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. Routledge.
- Liang, J., Li, J., Cao, X., & Zhang, Z. (2024). Generational Differences in Sustainable Consumption Behavior among Chinese Residents: Implications Based on Perceptions of Sustainable Consumption and Lifestyle. *Sustainability*, 16(10), 3976. <https://doi.org/10.3390/su16103976>
- Llewellyn, J., Katzeff, C., Pargman, D., & Johansson, F. (2024). Citizen perceptions and interactions towards self-sufficiency, community plot ratio and civic generosity within sustainable neighbourhoods. *City and Environment Interactions*, 24, 100180. <https://doi.org/10.1016/j.cacint.2024.100180>
- Martin, J. R., & Rose, D. (2007). *Working with Discourse: Meaning Beyond the Clause* (2nd ed.). Continuum.
- McGregor, A. (2004). Sustainable development and 'warm fuzzy feelings': Discourse and nature within Australian environmental imaginaries. *Geoforum*, 35(5), 593-606. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2004.02.001>
- Nakai, R. (2025). Nationalism and environmentalism from the global perspective: A comparative survey analysis of eco-nationalism. *Nations and Nationalism*, 31(1), 128-145. <https://doi.org/10.1111/nana.13018>
- Norris, S. (2019). *Multimodal Interaction Analysis*. Routledge.
- News Desk. (2015, January 27). Wyoming House Ready for Final Vote on 'Food Freedom' Bill. *FSN Food Safety News*. <https://www.foodsafetynews.com/2015/01/wyoming-house-ready-to-vote-on-food-freedom/#.VM-qnsZ1aKC>
- OSR Coslor Cove. (2025). Discover Coslor Cove: Arizona Off-Grid Living at its Best! *OSR Coslor Cove*. <https://osrcoslorcove.com/>
- Pelman, A., Nachtomy, O., & Carmel, Y. (2024). Individual nutritional self-sufficiency: A viable option in the present era. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 8, Article 1424879. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2024.1424879>
- Plemenitaš, K., & Krajnc, Ž. (2019). Framed: A Study of Media Discourse. In B. Borstner, T. Onič, S. Zupan (ured.), *Od jezika ke filozofiji in nazaj. Festschrift ob 75-letnici Dunje Jutrovič* (pp. 13-31). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Persson, O., & Klintman, M. (2021). Framing sufficiency: Strategies of environmental non-governmental organisations towards reduced material consumption. *Journal of Consumer Culture*, 22(2), 515-533. <https://doi.org/10.1177/1469540521990857>
- Samridhdha, D., & Manickam, T. (2024). Greenwashing won't wash. *Shanlax International Journal of Arts, Science and Humanities*, 11(S3), 55-62. <https://doi.org/10.34293/sijash.v11iS3-Feb.7242>

- Shittu, O. (2020). Emerging sustainability concerns and policy implications of urban household consumption: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 246, 119034. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119034>
- Vovk, A. (2018). Learning how to become self-sufficient. *International Journal of Youth Economy*, 2(2), 91–103. <https://doi.org/10.18576/ijye/020202>
- Vovk, A. (2019). Educational polygon for self-sufficiency in Senegal (West Africa). *International Journal of Inspiration & Resilience Economy*, 3(2), 35–40. <https://doi.org/10.5923/j.ijire.20190302.01>
- Vovk, A., Buheji, M., & Davidović, D. (2021). Re-interpretation of “sustainability” concept, in post-COVID-19 period. *International Journal of Management*, 12(2), 156–165. <https://doi.org/10.34218/IJM.12.2.2021.016>
- Wang, G., Yao, Y., Ren, L., Zhang, S., & Zhu, M. (2023). Examining the role of generativity on tourists’ environmentally responsible behavior: An inter-generational comparison. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 57, 303–314. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2023.10.008>
- Weder, F. (2023a). Cultivation of sustainability in a discourse of change: Perspectives on communication for sustainability as new “norm” and principle of action in socio-ecological transformation processes. *Journal of Language and Politics*, 22(5), 577–600. <https://doi.org/10.1075/jlp.22122.wed>
- Weder, F. (2023b). Sustainability as cultural practice and media as institutions of change. In F. Weder, L. Rademacher, & R. Schmidpeter (Eds.), *CSR communication in the media* (pp. 27–33). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-18976-0_3
- Weston A. Price Foundation. (2025). *A Campaign for Real Milk*. RealMilk.com. <https://www.realmilk.com/>

KOMUNICIRANJE SAMOOSKRBE Z IZKUSTVENIM UČENJEM NA PRIMERU UČNEGA POLIGONA ZA SAMOOSKRBO DOLE

ANA VOVK

Univerza v Mariboru, Filozofska Fakulteta, Maribor, Slovenija
ana.vovk@um.si

Samooskrba je ključni dejavnik pri zmanjševanju revščine in spodbujanju trajnostnosti. Kljub njenemu pomenu v manj razvitih skupnostih pomanjkanje ustreznega izobraževanja in praktičnih znanj ovira njen širši sprejem. Razumevanje koristi samooskrbe, kot so neodvisnost, varnost in boljše zdravje, lahko motivira posameznike k spremembam, ki vodijo v odpornejše skupnosti. Da bi povečali sprejetje koncepta samooskrbe, je ključno zagotoviti dostopno izobraževanje. To vključuje razvoj praktičnih spretnosti in samozavesti pri posameznikih ter ustvarjanje priložnosti za delo v lokalnih sektorjih. Hkrati je pomembno učinkovito komuniciranje vrednosti samooskrbe na ravni posameznika in skupnosti, pri čemer lahko pomagajo delavnice, mediji in zgledi iz prakse. Z metodo pogovora z udeleženci izobraževanj v petnajstih letih izvajanja delavnic, seminarjev in praktičnih oblik dela smo dobili vpogled v najbolj priljubljene metode samooskrbe, ki so jih udeleženci prenesli v lastno prakso in se širijo tudi preko meja. Ozaveščanje o samooskrbi skozi izobraževanja pomeni tudi širjenje kulture samozadostnosti. Posamezniki pridobijo veščine, ki jim omogočajo večjo ekonomsko neodvisnost, to pa zmanjšuje revščino in spodbuja trajnostni razvoj. Ugotavljamo, da samooskrba postaja temeljna strategija za krepitev odpornosti in trajnostnosti skupnosti, vendar je uspešnost njenega uvajanja odvisna od dostopa do izobraževalnih virov in učinkovite komunikacije.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.19](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.19)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
samooskrba,
komuniciranje,
Učni poligon Dole,
trajnostnost,
izobraževanje,
neodvisnost,
skupnost

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025.19](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025.19)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:

self-sufficiency,
communication,
Dole training ground,
sustainability,
education, independence,
community

COMMUNICATING SELF-SUFFICIENCY THROUGH EXPERIENTIAL LEARNING: THE CASE OF THE DOLE SELF-SUFFICIENCY TRAINING GROUND

ANA VOVK

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
ana.vovk@um.si

Self-sufficiency is a key factor in reducing poverty and promoting sustainability; however, the lack of adequate education and practical knowledge in less developed communities hinders its wider adoption. Understanding the benefits of self-sufficiency, such as independence, security, and better health, motivates individuals to make changes leading to more resilient communities. To increase the acceptance of the concept of self-sufficiency, accessible education is essential. This includes developing practical skills and self-confidence in individuals and creating opportunities for employment in local sectors. Effective communication of the value of self-sufficiency at both the individual and community level is also important, with workshops, media, and real-life examples playing a significant role. In over 15 years of workshops and practical work, we have gained insights into the most popular methods of self-sufficiency adopted by trainees, which are now spreading across borders. Awareness about self-sufficiency through education thus also means spreading a culture of self-sufficiency. Individuals acquire skills that enable them to become more economically independent, which reduces poverty and promotes sustainable development. Self-sufficiency is becoming a fundamental strategy for building community resilience and sustainability. However, the success of its implementation depends on the availability of educational resources and the effectiveness of communication.



University of Maribor Press

1 Uvod

Komuniciranje samooskrbe je ključno za ozaveščanje in izobraževanje ljudi o pomenu lokalne hrane, tradicionalnih znanj in veščin ter o prednostih pridelave lastne hrane. Z učinkovito komunikacijo se povečuje razumevanje kompleksnosti prehranskih sistemov in se spodbuja bolj odgovoren odnos do hrane. Učinkovita komunikacija o samooskrbi krepi lokalne skupnosti in solidarnost. Ko ljudje delijo svoje izkušnje, znanje in presežke, se ustvarjajo močnejše socialne vezi in mreže sodelovanja (Ambrose et al., 2020). To je še posebej pomembno v času globalnih negotovosti, ko se zdi, da so lokalne rešitve in medsebojna pomoč vse bolj ključne (Bowker & Tearle, 2004). Komunikacija samooskrbe aktivno prispeva k občutku pripadnosti in sodelovanja. Poleg tega komuniciranje samooskrbe spodbuja trajnostne prakse in zmanjšuje okoljski odtis. Ko ljudje razumejo, kako njihova hrana nastane in kakšen vpliv ima transport na okolje, se lažje odločajo za bolj trajnostne možnosti. Deljenje informacij o ekološkem kmetovanju, permakulturi in drugih naravi prijaznih metodah je bistveno za širjenje teh praks. Bill Mollison, eden od utemeljiteljev permakulture, je dejal: »Permakultura je filozofija dela z naravo, ne proti njej; je filozofija opazovanja dolgotrajnih in premišljenih pogledov na naravo, ne pa dolgotrajnega in nespametnega dela; je filozofija opazovanja sistemov vseh njihovih funkcij, ne pa obravnavanja enega samega donosa« (1991). Le učinkovita komunikacija omogoča, da se ta filozofija širi in zaživi v praksi, saj odprta komunikacija o izzivih in uspehih pri samooskrbi demistificira ta proces in ga približuje širši javnosti. Pogosto se zdi, da je samooskrba nekaj zapletenega, kar je dosegljivo le za izbrane. Z deljenjem praktičnih nasvetov, reševanjem težav in prikazovanjem konkretnih primerov lahko to razumevanje spremenimo in spodbudimo več ljudi, da se preizkusijo v pridelavi lastne hrane ali podprejo lokalne pridelovalce.

Komuniciranje samooskrbe je večplastno in izjemno pomembno. Ne gre le za izmenjavo informacij o vrtnarjenju ali shranjevanju živil, temveč za ustvarjanje bolj ozaveščene, povezane in trajnostno naravnane družbe. Ideja o komuniciranju samooskrbe ima globoke korenine v družbenih gibanjih, ki potekajo že pol stoletja in podpirajo samooskrbo kot del neodvisnosti družbe (Bandura, 1977).

Komuniciranje samooskrbe v svojem bistvu pomeni proces izmenjave s samooskrbo povezanih informacij, znanj, veščin, izkušenj in vrednot med različnimi akterji. Cilj te komunikacije je ozaveščati, izobraževati, motivirati in opolnomočiti posameznike, skupnosti in širšo javnost za sprejemanje in prakticiranje elementov samooskrbe. Komuniciranje samooskrbe presega enosmerno podajanje informacij in zajema interaktivne pristope, ki spodbujajo učenje, dialog in sodelovanje. Njegov namen je ustvariti razumevanje, zanimanje in angažiranost ciljnih skupin. Poseben poudarek je na mladih, da se aktivno vključijo v družbeno življenje. Za to pa potrebujejo pogoje za izobraževanje na prostem, kar ponuja Učni poligon Dole (Slika 1).

V prispevku so prikazani rezultati izvajanja izobraževanja na prostem, pri čemer smo se osredotočili na to, kako učni poligon za samooskrbo vpliva na pridobivanje praktičnih znanj o samooskrbi ter katere metode poučevanja na učnem poligonu so najbolj učinkovite za spodbujanje samooskrbe. Z metodo pogovora z udeleženci izobraževanj smo v petnajstih letih pridobili vpogled v širjenje permakulturnih praks kot najbolj zaželenih. V četrtem poglavju so opisani rezultati pogovora z udeleženci izobraževanj ter njihovi odgovori.



Slika 1: čni poligon Dole ponuja možnosti izobraževanja na prostem.

Vir: lasten.

1.1 Pristopi h komuniciranju samooskrbe

V prispevku se osredotočamo na komuniciranje samooskrbe, da bi s tem povečali interes zanjo in možnosti za uspešen prenos dobrih praks med udeležence, saj lahko uspešna komunikacija pomembno vpliva na višjo stopnjo samooskrbe v skupnostih. Ker nas zanima, katere oblike in pristope, ki so jih spoznali na Učnem poligonu, udeleženci najpogosteje prenesejo v lastno prakso, te informacije pridobimo z naknadnimi razgovori; polovica udeležencev izobraževanj se namreč vpiše v nadaljevalne seminarje in tako z njimi ohranjamo stik. Z metodo pogovora tako dobimo vpogled v njihovo razumevanje samooskrbnih principov, kar nam predstavlja pomembno informacijo o tem, kako uspešno prenašamo prakse in kako so uporabniki (udeleženci izobraževanj) z njimi zadovoljni.

V nadaljevanju so pojasnjeni ključni pristopi, ki so zajet v komuniciranje samooskrbe, o čemer pišejo avtorji pri predstavljanju učnih okolij (Asfeldt, 2013; Bonnett, 2015 in Cowan, 1978). Skupna ugotovitev je, da komuniciranje samooskrbe ni nova vsebina, ampak se je v okviru samooskrbe prenašala med generacijami s praktičnimi aktivnostmi, ki so opisane v nadaljevanju.

- **Informiranje in ozaveščanje:** Zagotavljanje osnovnih informacij o tem, kaj je samooskrba, katere dejavnosti vključuje (npr. pridelava hrane, energetska neodvisnost, popravila opreme, izdelava izdelkov za dom) in kakšne so njene prednosti (ekonomske, okoljske, zdravstvene, socialne). Informacij se prenašajo preko brošur, spletnih strani, družbenih medijev, javnih predavanj, člankov v medijih itd.
- **Izobraževanje in usposabljanje:** Ponujanje strukturiranih programov učenja, delavnic, tečajev in mentorstev za pridobivanje praktičnih znanj in veščin, potrebnih za samooskrbo (npr. tečaji vrtnarjenja, konzerviranja hrane, kompostiranja, racionalne rabe malih gospodinjskih aparatov). Tukaj je ključnega pomena **izkušteno učenje**, saj omogoča učenje »z rokami«.
- **Deljenje izkušenj in dobrih praks:** Omogočanje platform za izmenjavo osebnih zgodb, nasvetov, preizkušenih metod med tistimi, ki se že ukvarjajo s samooskrbo. Poteka lahko na srečanjih skupnosti, spletnih forumih, preko intervjujev, blogov in video posnetkov.
- **Spodbujanje dialoga in participacije:** Ustvarjanje prostorov za razpravo o izzivih in priložnostih samooskrbe, spodbujanje aktivne vključenosti

posameznikov in skupnosti pri oblikovanju lokalnih strategij za krepitev samooskrbe. Vključuje lahko javne posvete, fokusne skupine in participativne delavnice.

- **Vizualizacija in pripovedovanje zgodb (storytelling):** Uporaba vizualnih materialov (fotografije, infografike, video posnetki) in osebnih zgodb za bolj čustveno in učinkovitejše prenašanje sporočil o samooskrbi. Osebne zgodbe lahko pokažejo, kako samooskrba pozitivno vpliva na življenja ljudi.
- **Uporaba različnih medijev in kanalov:** Prilagajanje komunikacijskih strategij različnim ciljnim skupinam in uporaba ustreznih medijev za doseganje teh skupin (npr. družbeni mediji za mlajše generacije, lokalni časopisi za starejše, specializirane revije za navdušence).
- **Povezovanje z drugimi področji:** Integracija sporočil o samooskrbi z drugimi pomembnimi temami, kot so zdravje, trajnostni razvoj, lokalna ekonomija, kulturna dediščina in odpornost skupnosti.
- **Zagovorništvo in promocija politik:** Komuniciranje pomena samooskrbe z odločevalci na različnih ravneh z namenom spodbujanja politik in ukrepov, ki podpirajo razvoj samooskrbe.

Komuniciranje samooskrbe je celovit in večplasten proces, ki uporablja različne pristope za doseganje različnih ciljev, od preprostega informiranja do spodbujanja aktivnega delovanja in sistemskih sprememb. Uspeh tega procesa je odvisen od razumevanja ciljnih skupin, uporabe ustreznih komunikacijskih kanalov in ustvarjanja relevantnih ter prepričljivih sporočil, ki so povezana tudi z medijskim poročanjem. Velik poudarek danes dajemo razumevanju samooskrbe, zato je v nadaljevanju ta pojem pojasnjen v kontekstu neodvisnosti in prehranske varnosti vsake države.

1.2 Razumevanje pojma samooskrba v luči trajnostnosti

Samooskrbo je treba obravnavati kot del strateške varnosti države; lahko jo opredelimo kot nenehno prizadevanje za neodvisnost v smeri trajnostnosti (Vovk, 2018, 2019a in 2019b). Poznavanje trajnostnega koncepta in razsežnosti trajnosti v lokalnih skupnostih je bistvenega pomena za trajnostni način življenja, saj bodo podnebne spremembe povzročile velike spremembe v kakovosti in razpoložljivosti vodnih virov v številnih sektorjih, vključno s proizvodnjo hrane, kjer ima voda ključno vlogo. Več kot 80 % kmetijskih zemljišč je odvisnih od deževnice, zato je

treba začeti s samooskrbo gospodinjstev, ki omogoča uporabo lokalnih virov na manjši ravni. Kot je razvidno iz literature (Sims, Grigsby, 2019), samozadostnosti ni mogoče zagotoviti na eni točki, treba je vključiti celotne lokalne skupnosti, ki vzpostavljajo trajnostno odporno družbo. Samooskrba gospodinjstev v lokalnih in regionalnih skupnostih izboljšuje več področij življenja, ki se lahko razvijajo le, če so samozadostna. Tabela 1 prikazuje učinke na gospodarstvo, ekosisteme in nematerialne koristi ter s tem odpira širše dimenzije samooskrbe in njenega komuniciranja.

Tabela 1: Večstranski učinki samooskrbe (Vovk 2015, 2019)

Gospodarski učinek	Ekosistemske storitve	Nematerialne koristi
Pitna voda: reke vplivajo na oskrbo in regulacijo sladke vode	Regulacija vode: preprečevanje poplav in ublažitev suš	Rekreacija, ekoturizem
Električna energija: hidroelektrarne	Regulacija mikrokline	Estetika
Hrana (živalskega in rastlinskega izvora) ter materiali (večinoma les)	Čiščenje vode: filtracija in razgradnja organskega odpada	Izobraževanje
Bogata biotska raznovrstnost	Biotska raznovrstnost (habitat, vrste)	Krajinski elementi
Poraba sladke vode	Kroženje hrane	Kulturna dediščina
Namakalni sistemi	Primarna proizvodnja	Raziskave
Akvakultura	Oblikovanje tal	Čezmejno povezovanje

Samooskrba prinaša številne koristi tako gospodinjstvom kot tudi lokalnim in regionalnim skupnostim, vendar ji posvečamo premalo pozornosti. Tudi znanja na tem področju je premalo. Zato ugotavljamo, da je treba širiti praktično izobraževanje s področja samooskrbe za različne generacije, da bodo lahko ustvarjale lastna delovna mesta, pri tem pa ima posebno vlogo komuniciranje samooskrbe. V nadaljevanju so podana teoretska izhodišča izkuštenega učenja, ki predstavlja enega ključnih temeljev za komuniciranje samooskrbe.

2 Teoretska izhodišča izkuštenega učenja kot orodja za komuniciranje samooskrbe

Izkustveno učenje predstavlja izjemno učinkovit način komuniciranja samooskrbe, saj presega zgolj prenos informacij in udeležence aktivno vključuje v proces spoznavanja. S tem gre po eni strani za pridobitev praktičnih znanj in veščin, po drugi pa se tudi vzpostavi globlja povezava z naravo, hrano in skupnostjo. Ko se posameznik uči skozi izkušnjo – bodisi s sajenjem semen, obiranjem pridelkov,

pripravo tradicionalnih jedi ali popravilom orodja –, pridobi spretnosti za lastno samooskrbo. Ta telesna in čustvena angažiranost ustvari močnejši in trajnejši učni učinek kot pasivno poslušanje ali branje. Kot poudarjajo zagovorniki izkustvenega učenja, učenje ni le prejemanje – je aktivno spreminjanje izkušenj (Kolb, 1984; Ernst, Theimer 2011; Kahn, Kellert, 2002; Auer 2008 in Ballantyne, Packer, 2009). Samooskrba v svojem bistvu ponuja nešteto priložnosti za tovrstne aktivne izkušnje, ki omogočajo učenje »z rokami«.

Poleg tega izkustveno učenje v kontekstu samooskrbe spodbuja razvoj kritičnega mišljenja in reševanje problemov. Udeleženci se soočajo z realnimi izzivi, kot so neugodne vremenske razmere, škodljivci ali težave pri fermentaciji, in se morajo naučiti opazovati situacijo, jo analizirati in iskati rešitve. Ta proces krepi njihovo samostojnost in sposobnost prilagajanja, kar so ključne veščine za uspešno samooskrbo. David Kolb (1984) s svojim ciklom izkustvenega učenja (konkretna izkušnja, reflektivno opazovanje, abstraktna konceptualizacija, aktivno eksperimentiranje) ponazarja, kako se skozi ponavljajoče se izkušnje in refleksijo znanje pogloblja in preoblikuje v veščine.

Skupinske delavnice in praktični tečaji samooskrbe ustvarjajo prostor za socialno interakcijo in prenos znanja med generacijami. Izkušeni vrtnarji lahko delijo svoje veščine z začetniki, starejše generacije lahko prenesejo tradicionalne recepte in tehnike shranjevanja živil na mlajše. Ta neposredna izmenjava izkušenj in znanj krepi skupnostno povezanost in ustvarja občutek pripadnosti. Kot pravi teoretik učečih se skupnosti Etienne Wenger (1998), je učenje v bistvu socialni pojav. Je proces sodelovanja in participacije v praksah določenih skupnosti. Samooskrba pogosto poveže ljudi skozi različne dogodke in prakse. Uspeh pri praktičnih dejavnostih samooskrbe namreč prinaša občutek zadovoljstva in samozavesti, kar dodatno motivira za nadaljnje učenje in deljenje pridobljenega znanja z drugimi. Ko nekdo prvič okusi svoj doma pridelan paradižnik ali uspešno vloži zimsko zelenjavo, doživi neposredno povezavo med svojim trudom in rezultatom. Ta oprijemljiva nagrada je močan motivator za nadaljnje raziskovanje in učenje. Albert Bandura (1977) v svoji teoriji socialnega učenja poudarja pomen opazovanja, posnemanja in povratne informacije pri učenju. Izkustveno učenje v samooskrbi pogosto vključuje opazovanje izkušenih mentorjev in prejemanje neposredne povratne informacije iz narave same. Izkustveno učenje je izjemno dragocen način komuniciranja samooskrbe, saj omogoča celostno učenje, ki vključuje telo, um in čustva, prav tako

pa spodbuja kritično mišljenje, krepi skupnostne vezi in prinaša občutek zadovoljstva, vse to pa prispeva k širjenju znanj in veščin samooskrbe na učinkovit in trajen način.

Izkustveno učenje je temeljni pristop k pridobivanju znanj in veščin na področju samooskrbe, saj posameznikom omogoča neposredno izkušnjo, ki krepi njihovo razumevanje in samozavest. Praktične delavnice in tečaji samooskrbe, kot so vrtnarjenje, konzerviranje hrane ali izdelava naravne kozmetike, so odličen način za pridobivanje praktičnih spretnosti skozi neposredno prakso. S tem se po eni strani spodbuja samozadostnost, po drugi pa se utrjuje sposobnost posameznikov, da učinkovito upravljajo z viri in sprejemajo premišljene odločitve v vsakdanjem življenju.

Vrtovi kot učna okolja igrajo bistveno vlogo pri izkustvenem učenju, saj nudijo konkretno priložnost za pridobivanje znanj o pridelavi hrane, ekologiji in trajnosti. Šolski vrtovi ali skupnostni vrtovi postanejo prostor, kjer se teorija prepleta s prakso, učenci in udeleženci pa skozi lastno delo razvijajo poglobljeno razumevanje ekosistemov, sezonskih ciklov ter pomembnosti trajnostnega upravljanja naravnih virov.

Prenos tradicionalnih znanj in veščin je prav tako ključen, saj omogoča ohranjanje kulturne dediščine in lokalnih samooskrbnih praks. S pomočjo izkustvenega učenja lahko starejše generacije prenesejo svoje znanje na mlajše, bodisi preko praktičnih prikazov, mentorstva ali skupnostnih projektov. Takšen način izobraževanja omogoča tako ohranitev dragocenega znanja kot tudi krepitev medgeneracijskih vezi in spoštovanja trajnostnih praks.

Še ena pomembna posledica izkustvenega učenja v samooskrbi je razvoj prožnosti in sposobnosti reševanja problemov. Praktične izkušnje s pridelavo hrane, iskanjem alternativnih virov energije ali izdelavo osnovnih dobrin učijo posameznike, kako se soočiti z izzivi, se prilagajati različnim okoliščinam in samostojno iskati rešitve. S tem se krepi njihova neodvisnost ter sposobnost delovanja v spreminjajočih se družbenih in ekonomskih razmerah.

V Sloveniji je komuniciranje samooskrbe že precej razvito, čeprav se intenzivnost in obseg razlikujeta med različnimi akterji in področji. Lahko bi rekli, da obstaja živahna scena, ki jo soustvarjajo posamezniki, nevladne organizacije, izobraževalne ustanove, nekateri mediji in celo podjetja (Vovk, 2015). V Mednarodnem centru za samooskrbo poteka komuniciranje samooskrbe že od leta 2010.



Slika 2: Učni poligon za samooskrbo Dole je v okviru Mednarodnega centra za samooskrbo
Vir: lasten.

Dandanes najdemo komuniciranje samooskrbe na naslednjih področjih:

- **Spletne platforme in družbeni mediji:** Obstaja veliko spletnih strani, blogov, skupin na Facebooku in profilov na Instagramu, ki se posvečajo samooskrbi. Tam posamezniki delijo svoje izkušnje, nasvete o vrtnarjenju, shranjevanju hrane, izdelavi domačih izdelkov, trajnostnem bivanju itd. Primer je spletna stran Samooskrbni.net, ki združuje ljubitelje samooskrbe in ponuja različne

vsebine ter povezovanje. Na Facebooku deluje skupina »**Permakulturno vrtnarjenje Slovenija**«, kjer člani izmenjujejo nasvete o ekološkem vrtnarjenju, profil **@eko_vrtnarjenje** na Instagramu pa redno objavlja praktične nasvete in sezonske smernice za vrtnarjenje.

- **Delavnice in tečaji:** Različne organizacije in posamezniki organizirajo praktične delavnice in tečaje o vrtnarjenju, permakulturi, predelavi sadja in zelenjave, izdelavi naravne kozmetike, zeliščarstvu in drugih veščinah samooskrbe. Te delavnice pogosto temeljijo na izkuštenem učenju. **Zavod Veles** redno organizira delavnice o permakulturnem vrtnarjenju, kjer se udeleženci učijo zasaditve gredic in ekološkega upravljanja tal, medtem ko **Slovensko društvo za zeliščarstvo** izvaja tečaje o pripravi naravnih tinktur in mazil.
- **Lokalne skupnosti in iniciative:** V mnogih lokalnih skupnostih se organizirajo izmenjave semen, sadik, presežkov pridelkov, skupinski vrtovi in druge iniciative, ki spodbujajo samooskrbo in medsebojno pomoč. Komunikacija poteka ustno, preko plakatov, lokalnih obvestil in spletnih skupin. V Ljubljani tako deluje **Skupnostni vrt Onkraj Gradbišča**, kjer prebivalci skupaj obdelujejo zemljo, pridelujejo hrano in se učijo ekološkega kmetovanja. V Mariboru pa je priljubljena **Izmenjevalnica semen**, kjer vrtničarji podarjajo presežke semen, da bi spodbudili lokalno pridelavo hrane.
- **Mediji:** Nekateri časopisi, revije in spletni portali občasno objavljajo članke o samooskrbi, nasvete za vrtnarjenje in trajnostno življenje. V zadnjem času se tudi nekateri podkasti dotikajo teh tem. Revija **Moj mali svet** pogosto objavlja praktične napotke za ekološko vrtnarjenje, podkast **Zeleni val** pa obravnava trajnostne načine življenja in samooskrbo skozi pogovore z domačimi strokovnjaki.
- **Nevladne organizacije in zavodi:** Različne nevladne organizacije, ki delujejo na področju trajnostnega razvoja, ekologije in podeželja, aktivno komunicirajo pomen samooskrbe in izvajajo projekte, ki spodbujajo lokalno pridelavo in predelavo hrane. Dober primer je **Zavod za celostne razvojne rešitve (E-zavod)**, ki je aktiven na področju spodbujanja energetskih skupnosti in samooskrbe z energijo. Druga pomembna organizacija je **Ekologi brez meja**, ki osvešča o zmanjševanju količine odpadkov in spodbujanju lokalne proizvodnje hrane.
- **Izobraževalne ustanove:** Nekateri šole in vrtci v svoje programe vključujejo vrtnarjenje in osnove samooskrbe, s čimer pri mladih spodbujajo razumevanje

teh konceptov. **Osnovna šola Šmartno pri Litiji** vključuje šolski vrt v svoj učni program, kjer učenci sami pridelujejo zelenjavo in se učijo o trajnostnem kmetijstvu. **Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani** izvaja raziskave in projekte na področju trajnostnega kmetijstva, pri čemer študentje eksperimentirajo z različnimi tehnikami ekološkega pridelovanja hrane.

- **Podjetja:** Zanimivo je, da tudi nekatera podjetja prepoznavajo pomen samooskrbe in jo vključujejo v svojo komunikacijo ali ponudbo izdelkov. **Trgovina Zeleni planet** ponuja širok nabor ekoloških semen, gnojil in vrtnarske opreme, **Ekokoža** pa proizvaja naravne kozmetične izdelke iz lokalno pridelanih sestavin. Prav tako nekatere večje trgovske verige, kot je **Spar Slovenija**, promovirajo lokalne pridelovalce in samooskrbne produkte pod oznako »Od slovenskih kmetov«.



Slika 3: Komuniciranje samooskrbe poteka z izkustvenim učenjem.

Vir: lasten.

Vsebine komuniciranja samooskrbe se najpogosteje nanašajo na naslednje vidike:

- praktični nasveti: kako začeti z vrtnarjenjem, katere rastline izbrati, kako skrbeti za tla, kako se lotiti kompostiranja, kako shranjevati pridelke (vlaganje, sušenje, fermentacija),
- trajnostno življenje: povezava samooskrbe z zmanjševanjem okoljskega odtisa, uporabo naravnih materialov, varčevanjem z energijo in vodo,
- zdrava prehrana: poudarjanje pomena lokalno pridelane, sveže in nepredelane hrane za zdravje,
- povezovanje skupnosti: spodbujanje sodelovanja, izmenjave in medsebojne pomoči znotraj lokalnih skupnosti na področju samooskrbe,
- ekonomski vidiki: prednosti samooskrbe za zmanjšanje stroškov gospodinjstva in krepitev lokalnega gospodarstva,
- filozofski in etični vidiki: razmišljanja o povezanosti z naravo, neodvisnosti in odpornosti, ki jih prinaša samooskrba,
- energetska samooskrba: informacije o sončnih elektrarnah, toplotnih črpalkah in drugih obnovljivih virih energije za gospodinjstva in skupnosti,
- pomen ohranjanja tradicionalnih znanj in veščin: deljenje starih receptov, tehnik obdelovanja zemlje in drugih znanj, ki so pomembna za samooskrbo.



Slika 4: Živa zemlja je osnova samooskrbe.

Vir: lasten.

Komuniciranje samooskrbe v Sloveniji je razvejano in dinamično, poteka na različnih ravneh in preko različnih kanalov. Poudarek je tako na praktičnih veščinah kot na širšem pomenu samooskrbe za posameznika, skupnost in okolje. Izkuštvono učenje se pogosto pojavlja kot pomemben del teh komunikacijskih strategij, zlasti na delavnicah in v lokalnih iniciativah. Najpomembnejšo vlogo ima razumevanje pomena živih prsti kot temelja za samooskrbo (slika 4).

3 Odprto učno okolje za komuniciranje samooskrbe – Učni poligon za samooskrbo Dole

Odprto učno okolje Dole, ki deluje od leta 2010, je namenjeno izobraževanju, promoviranju in raziskovanju samooskrbe. Prikazali smo prednosti izobraževanja na prostem, ki vodijo k večjemu zanimanju za samooskrbo, boljšemu razumevanju naravnih zakonitosti, večji skrbi za naravne vire, kot so energija, voda in biotska raznovrstnost, ter osebnemu razvoju posameznika. Tradicionalne izkustvene dejavnosti na prostem, kot so pohodništvo, orientacija, opazovanje ptic in okoljska vzgoja, so bile pogosto razumljene kot dejavnosti, značilne za ljudi z večjimi materialnimi sredstvi za dostop do prostega časa (Rose & Paisley, 2012; Roberts, 2009). Danes so izkustvene dejavnosti učenja vezane na aktivnosti, ki potekajo na kmetijah in pomenijo doprinos k samooskrbi (slika 5).



Slika 5: Izkustveno izobraževanje vključuje tudi raziskovalne pristope.

Vir: lasten.

Učna okolja na prostem so izjemno pomembna za mlade, ki še nimajo življenjskih izkušenj, saj jim pomagajo ločevati med teoretičnim in praktičnim znanjem ter povezovati različne vrste znanja, pomembnega za življenje. Učenje na prostem je kombinacija formalnega in neformalnega izobraževanja, ob podpori sodobne tehnologije in ustrezno zasnovanih motivacijskih prostorov (učnih okolij) pa povečuje dostop do znanja in izobrazbe ter učencem nudi celovite informacije (Košir & Habe, 2015). Tako lahko učenci pridobivajo znanje kjerkoli in kadarkoli, ne le v šoli. Odprtega izobraževanja ne gre zamenjevati z izleti, saj gre za novo obliko izobraževanja, ki nadgrajuje obstoječe znanje učencev z dodatnimi informacijami, osebnim doživljanjem procesov ter možnostjo, da sami ustvarijo končni rezultat.

V članku »**Analiza dejavnikov učnega okolja na podlagi modela hierarhije potreb Abrahama Maslowa**« avtorici Košir in Habe (2015) analizirata učne dejavnike z vidika motivacije in podata priporočila za učitelje, ki lahko učinkovito spodbujajo celostni razvoj učencev:

- **zagotavljanje fizioloških potreb:** učitelji naj poskrbijo za ustrezne ergonomske pogoje v učilnici, kot so primerna osvetlitev, temperatura in udobje, saj to vpliva na koncentracijo učencev;
- **varnost in pozitivna razredna klima:** pomembno je vzpostaviti varno okolje brez medvrstniškega nasilja ter zagotoviti jasno strukturo in pravila, ki učencem omogočajo občutek stabilnosti;
- **spodbujanje socialne sprejetosti:** učitelji naj aktivno gradijo pozitivne odnose med učenci, spodbujajo sodelovanje in vključevanje vseh učencev v skupinske aktivnosti;
- **razvoj učne samopodobe:** pomembno je, da učitelji podpirajo učence pri oblikovanju pozitivne samopodobe, jih motivirajo k dosežkom in jim nudijo konstruktivno povratno informacijo;
- **spodbujanje zanosa in samouresničevanja:** učitelji naj ustvarjajo učne situacije, ki omogočajo globoko vključenost učencev v proces učenja, kar povečuje njihovo motivacijo in osebnostni razvoj.

V *Journal of Elementary Education* avtorji v članku »Obrnjeno učenje in poučevanje kot priložnost za inovativno in fleksibilno izvajanje oblik učenja v visokem šolstvu« (Plešec Gasparič, Valenčič Zuljan & Kalin, 2020) poudarjajo pomen zagotavljanja

kakovosti v visokem šolstvu. Predstavijo razmerje med neposrednimi in posrednimi oblikami dela skozi pristop obrnjenega učenja in poučevanja, pri čemer poudarjajo pomen samoregulacije učenja pri študentih, njihove miselne aktivnosti, doseganja višjih učnih izidov in spodbujanja globljega razumevanja znanja in veščin.

Izobraževanje v naravi zajema več kompetenc: veščine razvijanja odnosov, odgovorno odločanje, samospoznanje, družbeno ozaveščenost in samouravnavanje. Ena obetavnih praks za spodbujanje pozitivnega socialnega in čustvenega učenja je vrtnarjenje v okviru šolskih programov (Ambrose, Das, Fan & Ramaswami, 2020).

Ker je koncept odprtega učnega okolja relativno nov, ga povezujemo z učnimi potmi, učilnicami v naravi, krajinskimi elementi (gozd, travnik, potok) in drugimi praksami, vključno s športom in rekreacijo. Pojma *odprto učno okolje* in *učno okolje na prostem* uporabljamo kot sopomenki na primeru izobraževalnega učnega poligona za samooskrbo Dole.

Izobraževalni poligon za samooskrbo v Dolah je bil vzpostavljen kot učni prostor na prostem v občini Poljčane, 40 km južno od Maribora. Leta 2010 smo začeli izvajati učenje na prostem, zato smo potrebovali odprto učno okolje, kjer bi lahko tako mladi kot odrasli pridobivali osebne delovne izkušnje s celostno samooskrbo. Celostna samooskrba vključuje ekosistemsko pridelavo hrane, zbiranje in ponovno uporabo vode, krožno ravnanje z biološkimi odpadki, uporabo obnovljivih virov energije, skrb za divje opraševalce in trajnostno gradnjo. Poligon Dole prikazuje prednosti tovrstnega izobraževanja, ki vodi v večje zanimanje za samooskrbo, večje zavedanje naravnih zakonitosti, skrb za naravne vire, kot so energija, voda in biotska raznovrstnost, ter za posameznikov osebni razvoj. Skupni cilji vključujejo osebno rast in gradnjo skupnosti, ki je povezana z lokalnim prostorom in okoljskimi cilji. V nadaljevanju predstavljamo elemente učnega okolja na prostem na Poligonu Dole za doseganje praktičnih znanj.

Elementi učnega okolja na prostem na Poligonu Dole

Rastline

Tradicionalne rastline: lokalne, avtohtone vrste dreves, zelišč in zelenjave, prilagojene naravnim razmeram, za prehrano, biomaso in energijo.

- Dob (*Quercus robur*),
- Bela jelka (*Abies alba*),
- Pravi kostanj (*Castanea sativa*),
- Velika kopriva (*Urtica dioica*),
- Gozdni slezenovec (*Malva sylvestris*),
- Rdeča pesa (*Beta vulgaris*),
- Navadni fižol (*Phaseolus vulgaris*).

Posebne rastline: vrste, ki niso avtohtone, vendar niso škodljive za ekosistem.

- Miskant (*Miscanthus giganteus*),
- Pavlovnija (*Paulownia tomentosa*),
- Kitajski jam (*Dioscorea opposita*),
- Sladki pelin (*Artemisia annua*),
- Šaši (*Carex spp.*),
- Navadni trst (*Phragmites australis*),
- Navadna cikorija (*Cichorium intybus*).

Fitoremediacijske rastline: posebne rastline za čiščenje in preprečevanje degradacije tal in vode.

- Navadna sončnica (*Helianthus annuus*) – absorpcija težkih kovin,
- Navadna gorčica (*Brassica juncea*) – čiščenje kontaminiranih tal,
- Beka (*Salix viminalis*) – absorpcija onesnaževal v vodi,
- Rdeči javor (*Acer rubrum*) – filtriranje težkih kovin v tleh,
- Vodni hijacint (*Eichhornia crassipes*) – čiščenje nitratov in fosfatov iz vode, zaradi invazivnosti je problematična.

Pridelava

- **Hrana:** visoke grede, zasipne grede, spiralne grede, gozdni vrt in vertikalni vrt za učinkovito samooskrbo.
- **Energija:** sončne celice za proizvodnjo elektrike, rastlinjaki za zadrževanje toplote in sončni grelnik vode.

- **Voda:** vodnjak, ribnik, zbiralniki deževnice, zastirke, dežni vrtovi, zadrževalni jarki za zbiranje in čiščenje vode.
- **Kompost:** ekološke suhe sanitarije (treebog) za razgradnjo organske snovi in kompostniki za ponovno uporabo biomase.

Objekti

- **Trajnostne zgradbe:** jurta in hišica hobit iz naravnih materialov za bivanje in shranjevanje hrane, rastlinjaki, kozolec za predelavo hrane, sušilnica za fitoformulacije.
- **Raziskovalni objekti:** laboratorij za analizo zemlje in vode, vremenska postaja za meteorološke podatke za spremljanje temperature zraka, relativne zračne vlage, oblačnosti in zračnega tlaka.

Pedagoška orodja

- **Izkustvena infrastruktura:** navpični profil za raziskovanje prsti, geološka stena, ribnik, krmilnice za prostoživeče živali, biofiltri s peskom za akumulacijo.
- **Izobraževalne table:** dodatne informacije o zeliščih, oprashačih, oblakih, mikroorganizmih.

Področja biodiverzitete

- **Zeleni sistemi:** travnik, grmičevje, drevesa, vegetacijski pasovi.
- **Modri sistemi:** ribniki, mlake, vodna zajetja.
- **Umetna bivališča:** za žuželke in druge organizme za podporo biotski raznovrstnosti.

Na območju Učnega poligona Dole so prisotni naslednji elementi odprtega učnega okolja za komuniciranje samooskrbe:

- a) tradicija: pridelava rastlin (dreves, zelišč, zelenjave) je skladna z naravnimi danostmi prostora, zato gojimo tradicionalne vrste;
- b) inovacije: s prenosom znanstvenih spoznaj v prostor pridelujemo tudi rastline, ki niso vse avtohtone, a ne ogrožajo naravnega ekosistema, kot so:

- miskant (energetska rastlina brez CO₂ odtisa) – *Miscanthus giganteus*,
 - svetlobna korenina – *Dioscorea batatas*,
 - sladki pelin – *Artemisia annua*,
 - pavlovnija (hitro rastoče drevo za biomaso) – *Paulownia tomentosa*,
 - šaš (fitoremediacijska rastlina) – *Carex spp.*,
 - trstičevje (fitoremediacijska rastlina) – *Phragmites australis*,
 - cikorija (fitoremediacijska rastlina) – *Cichorium intybus*.
- c) trajnostni objekt: jutra in zemljanka kot objekta za osebno oskrbo in bivanje iz povsem naravnih materialov; rastlinjak in kozolček služita za pridelavo in predelavo živil;
- d) energetski objekti za obnovljive vire energije, kot so sončni kolektorji in sončna postaja;
- e) pridelovalne površine, ki jih sestavljajo različni tipi gred in oblike pridelave z namenom doseganja čimbolj celovite samooskrbe;
- f) raziskovalni objekti, kot so laboratorij, sušilnica za fitofarmacevske rastline ter solarna postaja, služijo za razvoj novega znanja;
- g) vodni ekosistemi, kot so bajer, mlaka, vodna zbirališča, vodnjak in vodni rezervoar;
- h) grmišča, drevesa kot naravni elementi v pokrajini;
- i) ekoremediacijske ureditve za zbiranje in čiščenje vode;
- j) ekosistemske tehnologije, kot so zelena streha, peščeni filtri bioakumulacije in drugo za varovanje naravnih virov;
- k) bivališča za insekte in druge koristne organizme za podporo biodiverziteti;
- l) kompostna stranišča za razpad organskih snovi do komposta in ponovno rabo;
- m) učne točke, kot so talni profil, geološka stena, popisne table za zelišča, za mlako in vse vrste gred s pridelovalnimi aktivnostmi (slika 6);
- n) vodni ekosistemi: mlake, bajer, zadrževalniki za vodo.



Slika 6: Uporabniki Učnega poligona za samooskrbo Dole so vse generacije.

Vir: lasten.

Ureditve na Učnem poligonu za samooskrbo so namenjene:

- tistim, ki razmišljajo o začetku samooskrbe;
- tistim, ki že imajo vrt, a želijo izboljšati svoje znanje in kakovost pridelkov;
- vsem, ki želijo nadgraditi svoje veščine in si prihraniti delo in stroške;
- strokovnjakom s področja permakulture, biodinamičnega kmetijstva, ekoremediacije in agroekologije za izmenjavo izkušenj;
- učencem in šolskim skupinam.

Kako poteka komuniciranje in učenje?

- izvedba vodenih ogledov poligona (s predhodno prijavo);
- organizacija praktičnih izobraževanj in delavnic na terenu;
- izvedba predavanj o samooskrbi na srečanjih preko Zooma v okviru organizacij, kot je Samooskrbni.net;
- dostopnost informacij o poligonu na spletni strani IPVO (Inštitut za promocijo varstva okolja);

- video posnetki o poligonu na platformah, kot je YouTube.

Učni poligon Dole torej predstavlja pomembno točko za komuniciranje in učenje o samooskrbi v Sloveniji, s poudarkom na praktičnem izkustvu in celostnem pristopu k trajnostnemu bivanju. V ta namen se izvaja samooskrbni izobraževalni program z imenom Akademija celostne samooskrbe. Po svetu se pojavljajo taki programi v različnih oblikah, ki imajo skupen cilj: naučiti udeležence, kako postati bolj neodvisni in si zagotoviti osnovne življenjske potrebščine na trajosten način. Vsebina teh programov je odvisna od lokacije, podnebja, kulture, filozofije ustanoviteljev in ciljne publike, kar sem tudi sama ugotovila z udeležbo na njihovih izobraževanjih. Kljub razlikam obstajajo naslednje skupne značilnosti in teme, ki jih te akademije pogosto vključujejo in tako prispevajo h komuniciranju samooskrbe:

- pridelava hrane:
 - ekološko vrtnarjenje in permakultura (načrtovanje gredic, kolobarjenje, naravno zatiranje škodljivcev),
 - vzgoja sadnega drevja in grmičevja,
 - osnove pridelave žit in stročnic (odvisno od lokacije in obsega),
 - osnove reje manjših živali (oskrba, prehrana, zdravje),
 - čebelarstvo (osnove skrbi za čebele in pridobivanje medu).
- prehrana in predelava hrane:
 - osnove zdrave prehrane in priprava preprostih obrokov iz lokalnih sestavin,
 - konzerviranje in shranjevanje hrane (vlaganje, sušenje, zamrzovanje, fermentacija),
 - peka kruha in drugih izdelkov iz žit,
 - osnove zeliščarstva in uporaba zdravilnih rastlin.
- gradnja in popravila:
 - osnove naravne gradnje (npr. z blatom, slamo, lesom),
 - preprosta popravila orodja, pohištva in gospodinjskih aparatov,
 - osnove vodovodne in električne napeljave v manjšem obsegu.
- obnovljivi viri energije:
 - osnove uporabe sončne energije (npr. solarni sušilniki, preprosti solarni sistemi za osvetljavo),
 - osnove uporabe vetrne energije v manjšem obsegu,

- kompostni sanitarni sistemi.
- voda:
 - zbiranje in shranjevanje deževnice,
 - osnove filtriranja in čiščenja vode.
- ročne spretnosti:
 - osnove obdelave lesa,
 - pletenje, šivanje in popravilo oblačil,
 - izdelava preprostih uporabnih predmetov iz naravnih materialov.
- organizacija in upravljanje:
 - osnove načrtovanja in upravljanja samooskrbnega gospodinjstva,
 - osnove ekonomičnega ravnanja z viri,
 - povezovanje z lokalno skupnostjo in izmenjava.
- prva pomoč in naravna zdravila:
 - osnove prve pomoči v domačem okolju,
 - uporaba zelišč za lajšanje preprostih zdravstvenih težav.

Ključna značilnost našega programa Akademija celostne samooskrbe v Dolah je učenje skozi praktično delo. Udeleženci aktivno sodelujejo pri vseh dejavnostih, od priprave zemlje in sajenja do predelave pridelkov in gradnje. S tem pridobijo ne le teoretičnega znanja, temveč predvsem praktične veščine in samozavest za samostojno izvajanje teh dejavnosti. Ta izobraževalni program je bil leta 2024 nagrajen z nagrado Gospodarske zbornice Slovenije in Spirit za inovacijo na področju izobraževanja.

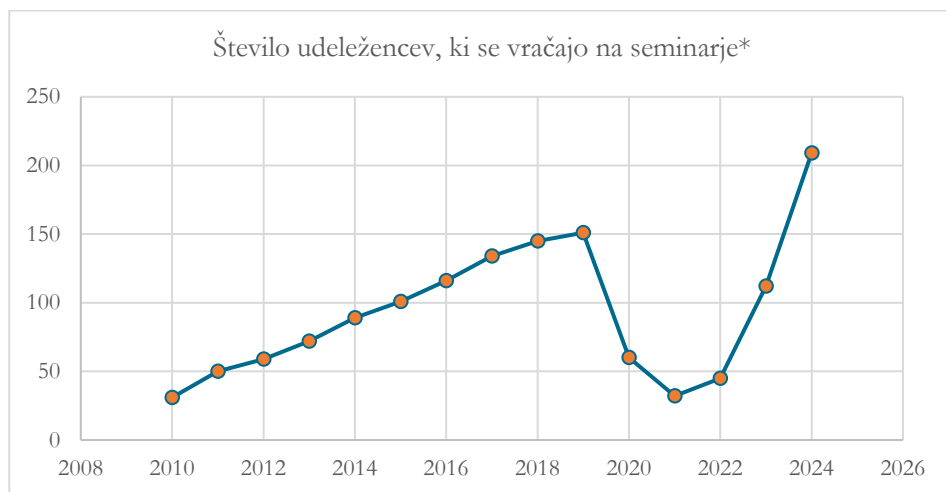
V prispevku nas je posebej zanimalo, katere samooskrbne prakse so udeležencem izobraževanja najbližje, katere bodo prenesli v lastno prakso in za katere pridelovalne sisteme izkazujejo dodatno zanimanje. V okviru programa Akademija celostne samooskrbe potekajo razgovori z udeleženci, saj se jih polovica znova vrača na izobraževanje in tako pridobimo njihove odzive na pridobljene izkušnje in prenos le teh v prakso. Iz evidence prijavljenih na izobraževanja v času od leta 2010 do 2025 izhaja, da je največji interes za spremembo pridelovalnega sistema iz klasičnega obdelovanja (oranje, lopatanje zemlje) v permakulturno, ki poteka z nalaganjem biomase v vertikalno (preglednica 1). V rubriki samooskrbne prakse smo zapisali, kaj so izpostavili kot pomembno, da so si obogatili lastno samooskrbo (upoštevani so prevladujoči odgovori).

Preglednica 1: Uspešne samooskrbne prakse po mnenju udeležencev izobraževanj na Učnem poligonu za samooskrbo Dole

Leto izobraževanja	Število udeležencev, ki se vračajo na seminarje*	Sprememba pridelovalnega sistema iz klasičnega v permakulturni	Samooskrbne prakse
2010	31	ne	Visoke grede, gomile, naravna škropiva
2011	50	Da, delno	Visoke grede, gomile, naravna škropiva
2012	59	Da, delno	Visoke grede, gomile, naravna škropiva
2013	72	Da, delno	Visoke grede, gomile, naravna škropiva
2014	89	Da, delno	Visoke grede, gomile, naravna škropiva,
2015	101	da	Visoke grede, lastna semena, rastlinjak
2016	116	da	Visoke grede, lastna semena, zemljanka
2017	134	da	Visoka greda, gomile, lastna semena
2018	145	da	Visoka greda, rastlinjak, lastna semena
2019	151	da	Visoke grede
2020	60	da	Visoke grede, gojenje v posodah
2021	32	da	Visoke grede, gojenje v posodah, zemljanka, lastna voda, lastna elektrika
2022	45	da	Visoke grede, gomile, kompostiranje, zemljanka, lastna voda, lastna elektrika
2023	112	da	Gomile, dvignjene grede, kompostne grede, lastna voda
2024	209	da	Ogljikove grede, perma sistemi, domače sadike, domači biostimulanti, lastna voda, trajnostni objekti, lastna ekonomija
Do maja 2025	158	da	Ogljikove grede, perma sistemi, domače sadike, domači biostimulanti, trajnostni objektilastna voda, biomasa

*število udeležencev je prilagojeno časovnim zmožnostim in ne le odziv interesa udeležencev, ta je večji, a zaradi časovne omejitve ni možno izvajati izobraževanj v večjem obsegu

Iz grafikona 1 je razvidno, da je na udeležbo vplivalo obdobje Covid-19, ko so bila prepovedana izobraževanja v živo. Ker na Učnem poligonu za samooskrbo poteka večina izobraževanj v živo, je to bila večja prelomnica v delovanju poligona za samooskrbo. Vendar so se že v letu 2022 udeleženci začeli vračati.



Grafikon 1: Gibanje števila udeležencev izobraževanj, ki se vračajo

Obdobje Covid-19 je vplivalo tudi na interes za samooskrbne vsebine, saj so se udeleženci začeli zanimati za lastne vire vode in elektrike, česar prej ni bilo opaziti. Vseskozi je prevladoval interes za visoke grede, v zadnjih letih pa je večje zanimanje za večje obdelovalne površine, kot so ogljikove grede.

Po Covidu-19 je opaziti tudi zanimanje skupnosti, to je organiziranih skupin za samooskrbo. Nastalo je društvo Samooskrbni.net, ki povezuje okoli 1000 ljudi za krepitev samooskrbe, in člani tega društva so stalni udeleženci izobraževanj na učnem poligonu. Ker imajo sami interes in tudi določena znanja, delujejo kot multiplikatorji in prenašajo svoje izkušnje na družbene skupnosti, kjer se krepijo skupnostni vrtovi, največ v širši okolici Ljubljane. Prav tako so skupnostni vrtovi nastali v številnih mestih in naseljih po Sloveniji, zlasti po obdobju Covid-19.

Ker so pri krepitevi samooskrbnih skupnosti potrebna nova znanja in veščine, je delovanje poligona zasnovano na povezovanju akademskega znanja s praktičnimi izkušnjami na področju permakulture, ekoremediacij in agroekologije, ki odgovarjajo

na podnebne spremembe, ki se kažejo v spremenjenih lastnostih letnih časov, kar odločilno vpliva na potek samooskrbe. Ugotavljamo, da je treba vse bolj nadgrajevati znanje o zemlji, vodi, biomasi, rastlinah, semenih in pridelovalnih pristopih, saj udeleženci tarnajo, da je zaradi hitro spreminjajočih se podnebnih razmer samooskrbo vse težje izvajati (pridelati lastno hrano, ohraniti semena, vzdrževati rodovitno zemljo).

Prav zato je komuniciranje samooskrbe izrednega pomena, in čeprav je težko izmeriti natančen obseg tega vpliva, je nedvomno, da Učni poligon za samooskrbo Dole igra pomembno vlogo pri promociji in implementaciji samooskrbe v slovenski družbi, saj so ureditve za izobraževanje povezane s tradicijo slovenske družbe in naravnim okoljem (slika 7). Ugotavljamo tudi, da je potrebna nadgradnja izobraževanja na Učnem poligonu Dole, in sicer v smislu znanj za vzpostavljanje trajnostnih skupnosti, ki prispevajo k trajnostnemu bivanju in vzpostavljanju lokalno-regionalne ekonomije.



Slika 7: Shematski prikaz komuniciranja samooskrbe.

Vir. Lasten.

5 Zaključek

Komuniciranje samooskrbe prispeva k izboljšanju praktičnih veščin, saj dobijo udeleženci izobraževanj konkretne informacije o pridelavi hrane in trajnostnih pridelovalnih tehnikah, kot so perma-sistemi. Izkustveno učenje, ki vključuje neposredno sodelovanje in refleksijo, je ključnega pomena za pridobivanje praktičnih veščin v samooskrbi. Permakulturne izobraževalne prakse poudarjajo pomen neposrednega sodelovanja pri konkretnih nalogah, kar omogoča globlje razumevanje in sposobnost samostojnega izvajanja pridobljenih znanj (Permaculture research institute, 2015). Z izkustvenim izobraževanjem se samooskrbne prakse učinkovito selijo med uporabnike, saj jih znajo ti ponoviti v lastni praksi. Tukaj se je pokazalo, da ni dovolj le teoretično znanje, ampak je potrebno praktično izkustvo. Zlasti po obdobju Covida-19 se je okreпил interes za obsežnejšo in bolj celostno samooskrbo, ki vključuje tudi bivanje in lastne naravne vire. Pandemija je spodbudila povečano zanimanje za samooskrbo in lokalno pridelano hrano. Nedavna ameriška študija (Niles, 2021) je pokazala, da so se številni posamezniki začeli ukvarjati z vrtnarjenjem in drugimi oblikami domače pridelave hrane, kar je prispevalo k večji prehranski varnosti. Prav tako se je okreпил interes po sodelovanju v samooskrbnih skupnostih. Skupnostne pobude in izmenjava znanja so ključne za uspešno izvajanje samooskrbnih praks. Permakulturne organizacije pogosto sodelujejo z lokalnimi skupnostmi, kar omogoča prenos znanja in izkušenj ter krepitev lokalnih zmogljivosti (Eleveted Earth, n.d.).

V prispevku smo prikazali pomen odprtega učnega okolja za podporo komunikaciji samooskrbe. Učni poligon za samooskrbo Dole je bil vzpostavljen kot odziv na pešanje samooskrbe v Sloveniji in pomanjkanje izkustvenega znanja, saj so mnoge prakse z generacijami ugasnile, nove realne razmere, kot so dolge suše, nalivi, bolezni, izginjanje biodiverzitete in plodne zemlje, pa zahtevajo drugačne pristope pridelave hrane in življenja ter tudi drugačne metode posredovanja znanja in izkušenj različnim generacijam s ciljem, ustvariti svobodno, neodvisno in prehransko varno državo (Vovk Korže, 2014).

Ker je samooskrba orodje za zmanjševanje revščine, ki v svetu narašča, je toliko bolj pomembno njeno komuniciranje. Na podlagi pregleda literature je mogoče zaključiti, da je samooskrba način razmišljanja, ki bi ga bilo treba uveljaviti globalno, a je izobraževanja o samooskrbi – zlasti v manj razvitih skupnostih – še vedno premalo.

Prvi korak k trajnostni samooskrbi v najbolj ranljivih skupnostih je izobraževanje. Trenutno so številne izmed teh skupnosti odvisne od organizacij in pomoči drugih. Izobraževalni programi, ki se osredotočajo na razvoj spretnosti, vključno z industrijami in sektorji, kjer so na voljo delovna mesta, predstavljajo priložnost, da posamezniki in celotna skupnost dosežejo trajnostno samooskrbo. Samooskrba je prihodnost trajnostnega razvoja, ki bi ji morali slediti tako posamezniki kot skupnosti.

Aktiviranje samooskrbe z ekosistemskimi pristopi, na čemer temelji Učni poligon Dole, deluje na svetovnem nivoju, saj o teh temah obstajajo številni znanstveni, strokovni in poljudni članki, knjige ter filmi v tujem jeziku, prav tako so vzpostavljena projektna in povezovalna partnerstva za delitev izkušenj trajnostnega načina življenja po vsem svetu. Tu ima pomembno vlogo permakultura, ki uporablja naravne cikle in ekosisteme kot pristope za pridelavo hrane. Hrana se prideluje v kmetijskem ekosistemu, ki mora biti čim bolj samouravnan, naraven in raznolik (Reiff, J., Jungkunst, H. F., Mauser, K. M., Kampel, S., & Regending, S., 2024).

Razvoj znanja in prenašanje le-tega v življenje ljudi temelji na ekosistemskem pristopu. To pomeni, da se docela spoštuje življenje v naravi in se vanj vgrajuje pridelovalne sisteme za samooskrbo na regenerativen način, tako da se sodeluje z naravnimi procesi, s tem pa se gradi ekosistemska trdnost, ki je prvi predpogoj za varno življenje ljudi. Ta znanja se na različne generacije prenašajo s praktičnimi izobraževanji, na katerih udeleženci povezujejo teoretične informacije in znanja z neposredno učno izkušnjo, ki omogoča praktično razumevanje principov delovanja narave, s tem pa ekosistemske prakse prenašajo v svoj način življenja.

Z Učnim poligonom za samooskrbo Dole smo pokazali, da lahko živimo v trajnostnih objektih z ničelnim ogljičnim odtisom (jurta, zemljanka, lesene hiške), da lahko pridelamo hrano na povsem naraven način brez pesticidov in strupov, kar je nujno za ohranitev vode in življenja na zemlji, da lahko s ponovno uporabo vode zadovoljimo vse potrebe rastlin in življenja brez dodatne obremenitve vodnih ekosistemov, da lahko s permakulturnim načinom življenja povrnemo življenje v prst, ki izjemno hitro umira prav zaradi konvencionalnih načinov kmetovanja, ter da lahko z rastlinsko usmerjeno prehrano bistveno zmanjšamo pritiske na naš planet. Posledično lahko živimo tudi v manj ugodnih območjih, ki jih je žal vse več. Sporočilo prispevka torej ponuja odgovor na izziv, kako bomo živeli v naslednjih

desetletjih, ker bodo razmere drugačne, kot so danes, in se bomo morali z ritmi narave bolje povezati.

Viri in literatura

- Ambrose, G., Das, K., Fan, Y., & Ramaswami, A. (2020). Is gardening associated with greater happiness of urban residents? A multi-activity, dynamic assessment in the Twin-Cities region, USA. *Landscape and Urban Planning*, 198, 103776. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204619307297>
- Asfeldt, M., Potter, T. G., & Henderson, B. (2013). Outdoor adventure education in Canada. *International Journal for Action-Oriented Learning*, 3& 4, 14–18. https://www.researchgate.net/publication/342494344_Outdoor_education_in_Canada_a_qualitative_investigation
- Auer, M. R. (2008). Sensory perception, rationalism and outdoor environmental education. *Int. Res. Geogr. Environ. Educ.* 17, 6–12. doi: 10.2167/irgee225.0. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2167/irgee225.0>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bonnett, M. (2015). The Powers that be: Environmental Education and the Transcendent." *Policy Futures in Education*, 13 (1), 42–56. https://www.researchgate.net/publication/309986457_The_powers_that_be_Environmenta_l_education_and_the_transcendent
- Bowker, R. & Tearle, P. (2004). Gardening as a learning environment: A study of children's perceptions and understanding of school gardens as part of an international project *Learning Environments Research*, 10 (2), 83-100. <https://eric.ed.gov/?id=EJ812601>
- Cowan, S. (1978). An Outdoor Learning Experience. *American Annals of the Deaf*, 123(8), 954-959. <http://www.jstor.org/stable/44399833>.
- Elevated Earth. (n.d.). *Empowering the Next Generation Through Permaculture Education*. <https://elevatedearth.org/empowering-the-next-generation-through-permaculture-education/>
- Ernst, J., & S. Theimer. (2011). Evaluating the Effects of Environmental Education Programming on Connectedness to Nature. *Environmental Education Research* 17 (5): 577–598. <https://eric.ed.gov/?id=EJ812601>
- Kahn, P. H., & S. R. Kellert. (2002). *Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations*. Cambridge, MA: MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/books/children-and-nature>
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall. <https://www.researchgate.net/signup.SignUp.html>
- Košir K., & Habe K. (2015). Analiza dejavnikov učnega okolja na osnovi modela hierarhije potreb Abrahama Maslowa [Analysis of learning environment factors based on the hierarchy model needs of Abraham Maslow]. *Revija za Elementarno Izobraževanje*, 3, 21-30. Pedagoška fakulteta Maribor. <https://journals.um.si/index.php/education/article/view/471>
- Mollison, B. (1991). *Introduction to Permaculture*. Tagari Publications.
- Niles, M. T., et al. (2021). *Home and wild food production during COVID-19: A survey of Vermont and Maine residents*. Scientific Reports, 11, 1–12. <https://www.nature.com/articles/s41598-021-94721-1>
- Plešec Gasparič R., Valenčič Žuljan M., & Kalin J. (2020). Obrnjeno učenje in poučevanje kot priložnost za inovativno in prožno izvajanje učnih oblik v visokošolskem izobraževanju. [Flipped learning and teaching as an opportunity for innovative and flexible implementation of learning forms in higher education]. *Revija za Elementarno Izobraževanje*, 13, 51-80. Pedagoška fakulteta Maribor. https://www.researchgate.net/publication/348209397_Obrnjeno_ucenje_in_poucevanje_ko

- t_priloznost_za_inovativno_in_prozno_izvajanje_ucnih_oblik_v_visokosolskem_izobrazeva
nju
- Permaculture Research Institute, The. (2015, September 17). *Patterns for Experiential Learning*.
<https://www.permaculturenews.org/2015/09/17/patterns-for-experiential-learning/>
- Reiff, J., Jungkunst, H. F., Mauser, K. M., Kappel, S., & Regending, S. (2024). Permaculture enhances carbon stocks, soil quality, and biodiversity in Central Europe. *Communications Earth & Environment*. <https://phys.org/news/2024-07-permaculture-sustainable-alternative-conventional-agriculture.pdf>
- Rose, J., and K. Paisley. 2012. "White Privilege in Experiential Education: A Critical Reflection." *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal* 34: 136–154. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01490400.2012.652505>
- Sims, A., Grigsby M., (2019) Prepper-Worthy Identity Work: A Cultural Repertoire for Constructing a Secure Self in an Insecure World, *Sociological Spectrum*, 39:2, 93-115.
<https://doi.org/10.1080/02732173.2019.1608338>
- Vovk Korže, A. (2014). *Učni poligon za samooskrbo Dole: permakultura in ekoremediacije*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodni center za ekoremediacije
- Vovk Korže A. (2015). *Prepoznavnost Slovenije z učnimi regijami*. [Recognizability of Slovenia with learning regions]. Nazarje: GEAart, 2015. 106 str., ilustr. ISBN 978-961-93683-8-1.
- Vovk, A. (2018). Learning how to become self-sufficient. *International Journal of Youth Economy*, 2(2), 91–103. <https://doi.org/10.18576/ijye/020202>
- Vovk, A. (2019a). Educational polygon for self-sufficiency in Senegal (West Africa). *International Journal of Inspiration & Resilience Economy*, 3(2), 35–40.
<https://doi.org/10.5923/j.ijire.20190302.01>
- Vovk A. (2019b). The art of outdoor learning. *International journal of youth economy*, 3(1), 1-9.
<http://dx.doi.org/10.18576/ijye/030102>
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*. Cambridge University Press.
<https://www.cambridge.org/highereducation/books/communities-of-practice/724C22A03B12D11D1DFC345EEF0AD3F22A#overview>
- Wells, N. M., and K. S. Lekies. 2006. "Nature and the Life Course: Pathways from Childhood Nature Experiences to Adult Environmentalism." *Children Youth and Environments* 16 (1): 1–24. https://www.researchgate.net/publication/252512760_Nature_and_the_Life_Course_Pathways_from_Childhood_Nature_Experiences_to_Adult_Environmentalism1
- Wistoft, K. (2013). The desire to learn as a kind of love: gardening, cooking, and passion in outdoor education. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 13 (2), 125–141.
<https://doi.org/10.1080/14729679.2012.738011>

O avtorici

Ddr. **Ana Vovk**, redna profesorica na Univerzi v Mariboru, je mednarodno priznana strokovnjakinja za trajnostnost, permakulturo in celostno samooskrbo, ki temelji na geografskih značilnostih pokrajin. Njeno raziskovalno delo vključuje ekosistemske rešitve za podnebne spremembe, varstvo tal in vodnih virov. Kot vodja projektov v Mednarodnem centru za ekoremediacije razvija inovativne modele trajnostnega življenja ter sodeluje z občinami pri uvajanju naravnih načinov upravljanja prostora. Njene objave v znanstvenih revijah, knjige in medijski prispevki osvetljujejo pomen celostnih pristopov. Aktivno sodeluje pri izobraževalnih programih, vodi delavnice, konference in ekskurzije ter spodbuja študente k raziskovanju samozadostnih življenjskih modelov. Njena prizadevanja povezujejo akademsko znanje s prakso za bolj trajnostno prihodnost.

Povzetek

Samooskrba predstavlja ključno orodje za zmanjševanje revščine in doseganje trajnostnega razvoja. Pregled literature kaže, da gre pri samooskrbi za način razmišljanja, ki bi moral postati globalni pristop. Kljub njenim številnim prednostim pa v manj razvitih skupnostih primanjkuje ustreznega izobraževanja in usposabljanja na tem področju. Številne ranljive skupnosti so še vedno odvisne od pomoči

organizacij in zunanjih virov. Ključen prvi korak k večji samozadostnosti teh skupnosti je izobraževanje, saj omogoča razvoj znanj in veščin, ki so povezani z delovnimi mesti v dostopnih sektorjih. S tem se krepi osebna in skupnostna neodvisnost. Usmerjeni programi izobraževanja in usposabljanja ponujajo možnost za izgradnjo stabilnejše prihodnosti. Samooskrba tako postaja nujna pot za prihodnost, ki posameznikom in skupnostim omogoča večjo odpornost, samostojnost in dolgoročno blaginjo.





KOMUNICIRANJE OKOLJSKE KRIZE

ALJA LIPAVIC OŠTIR, MELANIJA LARISA FABČIČ,
DANIJEL IVAJNSIČ (UR.)

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
alja.lipavic@um.si, melanija.fabcic@um.si, dani.ivajnsic@um.si

Monografija o komuniciranju podnebne (okoljske) krize je rezultat interdisciplinarnega raziskovalnega dela v okviru projekta ZELEN.KOM. Nastala je kot odgovor na vse bolj perečo potrebo po učinkovitejšem naslavljanju okoljskih izzivov, saj tradicionalni pristopi, ki poudarjajo predvsem nevarnosti in katastrofične scenarije, pogosto vodijo v pasivnost, tesnobo ali celo odpor. Prispevki v monografiji obravnavajo raznolike vidike okoljske komunikacije – od teoretičnih izhodišč in analize medijskih diskurzov do praktičnih študij primera s področij politike, turizma, izobraževanja, umetnosti in lokalne samooskrbe. Posebna pozornost je namenjena ustreznemu uokvirjanju sporočil, pozitivnim zgledom, lokalno prilagojenim rešitvam ter vlogi jezika in pripovedovanja kot ključnih orodij za jasno, vključujoče in čustveno učinkovito posredovanje kompleksnih znanstvenih vsebin. Monografija združuje naravoslovna, družboslovna in humanistična znanja ter poudarja, da je komuniciranje okoljske krize večplastno in vselej odvisno od konteksta. Monografija predstavlja pomemben korak k razvoju tega še vedno mladega raziskovalnega področja v slovenskem prostoru in spodbuja nadaljnji dialog med znanostjo, prakso in javnostjo.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025)

ISBN
978-961-299-008-4

Ključne besede:
podnebna kriza,
okoljska kriza,
komuniciranje,
interdisciplinarnost,
antropocen

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.6.2025](https://doi.org/10.18690/um.ff.6.2025)

ISBN
978-961-299-008-4

Keywords:
climate crisis,
environmental crisis,
communication,
interdisciplinarity,
anthropocene

COMMUNICATING THE ENVIRONMENTAL CRISIS

ALJA LIPAVIC OŠTIR, MELANIJA LARISA FABČIČ,
DANIJEL IVAJNSIČ (EDS.)

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
alja.lipavic@um.si, melanija.fabcic@um.si, dani.ivajnsic@um.si

The monograph on climate (environmental) crisis communication is the result of interdisciplinary research carried out within the ZELEN.KOM project. It responds to the growing urgency for more effective ways to address environmental challenges, as traditional approaches—focusing on dangers and catastrophic scenarios—often cause passivity or resistance. The contributions explore various aspects of environmental communication, from theoretical foundations and media discourse analysis to practical case studies in politics, tourism, education, arts, and local self-sufficiency. Special emphasis is placed on strategic message framing, positive examples, locally adapted solutions, and the role of language and storytelling as key tools for clearly and emotionally conveying complex scientific content. By integrating natural sciences, social sciences, and humanities, the monograph shows that discussing the environmental crisis is a complex process shaped by context. It marks an important step in developing this emerging research field in Slovenia and encourages further dialogue among scientists, practitioners, and the public.



University of Maribor Press





Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta